3 1761 08116672 0

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

ČESKÁ REVUE

VYCHÁZÍ PÉČÍ

KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ

POSLEDNÍHO DNE KAŽDÉHO MĚSÍCE

MIMO SRPEN A ZÁŘÍ.

REDAKTOR: JUDr. KAREL VIŠKOVSKÝ.

VYDAVATEL: EDVARD BEAUFORT.

ROČNÍKU VI. PRVNÍ PŮLLETÍ.

AP
52
C35
roč.6
pt 1

OBSAH

I. půlletí ročníku VI. (říjen až únor).

(Stati * označené jsou články úvodní.)

Strana

B.: Přehled hospodářství světového 144, 338
Bohuslav J. V. Dr.: Udílení milosti mladistvým odsouzencům 419
Drachovský Dr.: *Otázka cukerní 393
E. z Č.: Ohlasy z Francie 473
Fiedler Frant. Dr.: *Hospodářský spolek s Uhry či rozluka? . . . 385
Folprecht J.: Louis Léger: »Le monde slave« 380
H. Dr.: Úvodní slovo k »Veřejné správě«. Volební řád obecní 38
Samosprávní úřadníci 137
Školská reforma v Anglii 285
H. a L.: Otázka sociální 155
Hácha Emil Dr: *Školská reforma v Anglii 289, 402
Harmach Kamil: *Otázka české samosprávy 298
Hauffová A.: Kalendář paní a dívek českých 357
Hilbert Jaroslav (Ht.): V. Hladík: »Závrať«. Stroupežnického »Furianti« a Zeyerův »Neklan« v řadě slavnostních představení 170
Premiéra Zorillova »Dona Juana Tenoria« a co z ní 267
Svoboda, »Olga Rubešova« 358
Otto Ernst: »Spravedlnost«. Vrchlického »Soud lásky« v den 50. narozenin básníkových 456
Hoffmeister K.: *Opera*: Sironi: »Perla Iberská«; Offenbach: »Krásná Helena«; Goldmark: »Sábská královna«; Rozkošný: »Popelka«; Bendl: »Starý ženich«; Vystoupení Frana Navala a jiných hostí 66
Fibich: »Pád Arkuna«; Délibes: »Sylvia« 174
Rimski-Korsakov: »Carská nevěsta«. Werner Alberti 269
Sukova hudba k Zeyerově legendě »Pod jabloní«. Lortzing: »Pytlák« 361
Hosté v české opeře 461
Hudba: Fibich: »Malířské studie«; Foerster: »Snění«; Chvála: »O posvícení« 68
Koncerty: Jubilejní večer Českého kvartetta. Koncert populární. Koncert Wernera Albertiho. Filharmonie 175
Dva večery české jednoty pro orchestrální hudbu. Koncert konservatoře. Hlahol 270
Třetí večer jednoty pro orchestrální hudbu. Kaimův orchestr s Weingartnerem. Marie Heritesova 362
Ruský symfonický koncert. Koncert akademického orchestru. Koncert populární s Godovským a jeho samostatný klavírní večer. Mary Hallova a Lonie Basche-ova 458
Kolařík Šimon Dr.: *Sociální a humanitní otázky na sněmu království Českého 15
Zemědělství 41, 142, 250, 426
Stát a soukromé moderní monopoly 333
Kramář Karel Dr.: *Evropa a česká otázka 1, 103
Krejčí Dobroslav Dr.: *Přirážkové hospodářství 115
Krejčí Rudolf JUDr.: K reformě hnanectví 420
Kuffner Jozef: *O švýcarském tisku 310
L.: Otázka sociální 51, 346, 436

Strana
—lm—: Školství střední a vysoké 373
M.: Honoré de Balzac: »Chagrinová kůže« 264
Maxim Gorkij: »Foma Gordějev« 353
Bedřich Nietzsche: »Nečasové úvahy« 356
Marten Miloš: Jiří Karásek ze Lvovic: »Renaissanční touhy v umění« 161
Viktor Dyk: »Stud« 166
*Otakar Březina (Analysa ideologická 216, 305
J. Arbes: Sebrané spisy V. 448
Edgar Allan Poe: »Dobrodružství Arthura Gordona Pyma« 450
Mrázová J.: Růžena Jesenská: »Jarní píseň« 453
Netuka Stanislav: Epidemie zpronevěr 149
Kapitalistův boj o existenční minimum 342
—P.: Jiráskův »Emigrant«. Stroupežnického »Václav Hrobčický z Hrobčic«. Šimáčkův »Svět malých lidí«. Shakespeara »Dvé šlechticů Veronských«. Prévostovy »Polopanny«. Odchod M Hilbertové. Fr. de Curel-ova »Figurantka«. Pohost. vystoupení Charlotty Wiehe. Gorkého »Měšťáci« 60
*Čtyřicet let samostatnosti českého divadla 97
Lidové divadlo »Urania« v VII. části Prahy 359
P.: Politika vnitřní 22, 125, 236, 321, 408
Sněmovní volby 130
Dr. šl. Körber jako správce ministerstva spravedlnosti 140
Pantůček Ferdinand Dr.: *O otázce jazykové a zásadách Dra šl. Körbra 193
Prusík Bořivoj Dr.: Spor o Mořské oko 93
Fr. Lützow, »The Story of Prague« 95
Spolek ku podpoře vědy polské 189
Divadelní krise v Polsku 287
Federace ženských klubů v Americe 382
Venezuela 477
S.: Obchod a průmysl 44, 254, 431
S.: Školství střední a vysoké 184
S. Milan: Počátek saisony časopisecké 58
Fotofonograf inženýra E. Červenky 190
Sekanina František: *Marya Konopnicka 119
Skácelík Fr. Dr.: Protilehlí a příbuzní 257
Jos. K. Šlejhar: »Temno« 260
R. Kronbauer: »Z pražských katakomb«. K. M. Čapek: »Dar sv. Floriana« a »Zvířátka a Petrovští«. Jiří Guth: »Za horama Pyrenejskýma«. A. Klášterský: »Cestou podle moře«. V. Hladík: »Trest«. V. Mrštík: »Moje sny« 443
Skn. F.: Národnostní spory a university 282
Sova Antonín: Viktor Dyk: »Buřiči« 351
Šalda F. X.: *Emil Zola 8
Ant. Sova: »Ballada o jednom člověku a jeho radostech« 442
Šikl Heřman Dr.: Nové divadlo v Plzni 70
Škarda Vlad. Dr.: *Ke stavbě druhého českého divadla v Praze . . 224
Štumpf Jos. V. JUDr.: Ze statistiky školství 370, 467
—t—: Kus bytové otázky (podkrovní byty) 247
T. Dr.: Zemský fond sirotčí království Českého 248
Tejřov Xaver (ρ): Politika zahraniční 28, 132, 242, 327, 414
Literatura memoirová 53
K jubileu Jar. Vrchlického 479
Višk.: Finanční politika král. Českého 40
—ý—: Zdravotnictví 81, 181, 276, 364, 463
—ý.: Povinná revise úvěrních ústavů, zejména záložen 152
—: Letní zasedání českého sněmu a školství 89
Školství obecné a měšťanské 285, 378
☺: Výtvarné umění 73, 177, 272, 461
⊙: *O Mandžursko 231
Dvouletá vojenská služba ve Francii 476
Kalendář kulturních událostí 96, 191, 288, 384, 480

EVROPA A ČESKÁ OTAZKA.

Pro „National Review“ napsal dr. Karel Kramář.

Česká otázka není první rakouský problém, jehož řešením se zabývati stává se znenáhla potřebou veřejného mínění ostatní Evropy. Ovšem vyjma Německo, kde se veřejně vystupuje pro Němce rakouské spolky, peněžními sbírkami, projevy universitních professorů, církevními agitacemi Evangelického Svazu, spolku Gustava Adolfa pro hnutí „Pryč od Říma“, jeví se zájem o českou otázku zcela jinak, nežli svého času o boj Italův a Maďarův. Mladistvě svěží liberalismus evropského občanstva horoval pro národní spojení Italů a pro boj za svobodu, který vedli Maďaři v revoluci podlehnuvší proti klerikálně absolutistické vládní soustavě v Rakousku. Tehdá myslilo občanstvo méně na sebe sama, na vlastní, z povinnosti odvozovaný státní egoismus a na reálně politické následky splácení národních snah po sjednocení, nežli na vítězství národnostních a liberálních idejí.

Svět stal se mnohem střízlivějším. Zaměstnává se nyní mnohem méně všeobecně ethickou otázkou boje za národní právo, jako politickými následky vítězství jedné nebo druhé strany. Možná, že je to tak také lepší, neboť ušetříme si tak nepříjemných zklamání. Že na př. Italie a Maďaři byli a z části ještě jsou nejpevnějšími oporami trojspolku, připadá snad mnohému starému francouzskému horlivci pro práva obou národů zvláštním. A tak česká otázka posunuje se nyní nikoli jako boj národa, který vháněn jsa do Německa po staletí již zápolí o svůj národní byt, který v minulosti Husem a husitskými válkami podnikl první boj za svobodu svědomí, který přemožen a za mrtvého prohlášen byv, přece znova s veškerou původní

silou své národní samobytnosti, bez pomoci velkých a mocných ve státě, ba proti jejich vůli se pozvedl a obětavě nasazuje vše, aby opět získal si svoje stará národní a státní práva, tedy zajisté jako boj, který by mohl vzbuditi sympatie, — nýbrž posuzuje se jako otázka, podaří-li se Čechům udržeti svoji posici a také v celém Rakousku nabýti tolikého vlivu, aby úspěšně působiti mohli k tomu, aby stará říše Habsburská zůstala pevnou baštou proti všem aspiracím germánského chauvinismu, ať si se nesou ke zřízení Velkoněmecka od Hamburka až do Terstu nebo jen k hospodářskému sjednocení na základě německo-rakouského, státními základními zákony zajištěného svazku, jak to „umírnění" mezi německými nacionály žádají, ana věc zůstává stejnou, ale méně radikálně zní. Česká otázka není tedy předmětem romantických sentimentalit, nýbrž osudně vážnou otázkou pro Rakousko a tím také pro všecky evropské státy: zůstane-li totiž Německo pouze tou duchovní, kulturní světovou říší, jak o tom Vilém II. v Cáchách blouznil, nebo stane-li se skutečnou takovou světovou mocí, o jaké sní a po jaké touží všeněmecká agitace, táž agitace, pro jejíž posilu císařské řeči se svým národnostním chauvinismem více působí, nežli svými výstrahami před přeháněním při nejlepší vůli opět mohou napraviti.

Jestiť právě česká otázka otázkou eminentně rakouskou, a zdatnost odporu, kulturní i hmotný vývoj českého národa jest základním předpokladem pro udržení velmocenského postavení a absolutní neodvislosti a samostatnosti habsburské monarchie. Neboť národ český je v Rakousku předbojníkem převážné většiny obyvatelstva proti umělé přemoci Němců a všem snahám německých stran v pevnější politické a hospodářské spojení s Německem, jež by znamenalo konec samostatnosti a historického postavení habsburské dynastie.

V Anglii se dříve o českou otázku téměř nestarali, nebo posuzovali ji dle zorného úhlu vídeňského tisku. Tím vděčněji dlužno uznati, že jmenovitě ve vídeňských dopisech časopisu „Times" za posledních let byly podávány o politických snahách české politiky a o událostech ve vídeňské říšské radě vždy úplně objektivné zprávy, na něž neměla vlivu panující právě ve Vídni nálada, a že tam také bylo poukazováno na nebezpečí radikálně německé agitace, jíž potom dostalo se články sira Rowlanda Blennerhassetta důkladného vysvětlení. A je nejvyšší čas, aby také mimo Rakousko a Německo boj rakouských Slovanů se všeněmeckým, stále mocněji proudícím hnutím byl oceňován v celém svém dosahu.

Nesmí se zapomínati na poučky dějin právě pro Německo. Idealisticky národnostní německé snahy vedly ke třem válkám a ke zřízení německé říše, a obrovský rozvin světové moci se snahami osadnickými vznikl spolu s hospodářským vzmachem z velké části z nacionální agitace, ačkoli ještě kníže Bismark hleděl na tento přes příliš rychlý výpad do světové politiky očima ne právě přívětivýma. V Německu totiž počínají světová hnutí více než kdekoli jinde theoretickým „blouzněním", jemuž se z počátku sotva pozornost věnuje a kteréž se officielně vždy odsuzuje, aby pak, když půda je dostatečně připravena, bylo politikou státní se známou rozhodností provedeno.

Jazyková otázka v království Českém na př. není sama o sobě otázkou, která by mohla zajímati cizinu, ale jako otázka německého nebo neněmeckého Rakouska má význam, vynikající přes hranice rakouské. Není to „české velikášství", jež přepíná význam národnostních bojů v Rakousku, — jak Němci Čechům vyčítají — nýbrž je to zeměpisně exponované místo Čechů, jež všem těmto otázkám dává veliký dosah, který také Němci v první řadě sami uznávají. Při každé vhodné i také nevhodné příležitosti ujišťováni jsou Němci v Rakousku nacionálními kruhy z německé říše, že se tam dobře ví, že boj Němců rakouských je bojem celého Německa. Zřetelněji nemůže celý dosah české otázky býti vysloven. Neboť národnostně nechce nikdo rakouským Němcům nijak ubližiti. Také tam, kde Němci jsou v menšině, nechtějí Čechové než jen rovné právo německé menšiny s českou většinou. Jen proti privilegiím, nespravedlivému nadpráví, proti umělému udržování falešného bludu, jakoby Rakousko bylo německým státem, bojují Slované, poněvadž tento německý nátěr je pro Rakousko největším nebezpečím. Všeněmci, strana pana Schönerera, vědí, co chtějí, dožadujíce se zákonného stanovení německé státní řeči a prohlašujíce dočasnou německou državu zde za nedotknutelnou. Zákonně tedy má „starým provinciím Německa" býti vtisknut německý charakter a německá logika vyvodila by již důsledky z toho, a to v Rakousku samém pro všecky neněmecké národy nucené učení se němčině a mimo Rakousko potřebu zjednodušení zcela zbytečného trvání dvou německých států vedle sebe. Těmto cílům, ať si jsou vyslovovány jasně nebo zakaleně, se v Německu rozumí; proto ono nadšení pro německé bratry ve Východní Marce. Ale na štěstí počíná se tomu všemu rozuměti také jinde!

Těžkým jest boj Čechův nejen proti nacionálním aspiracím Němců, nýbrž i proti rozhodujícím činitelům ve státě. Zní neuvěři-

telné, ale je pravda: zápasem ve vší formě musí u nich získáno býti poznání, že tvrdošíjnost, nepoddajnost Čechů je nadějí a oporou monarchie. Jmenovitě vysoká, stará byrokracie ve Vídni nechce tomu porozuměti, také ne ta její část, která smýšlí více rakousky, nežli německo nacionálně.

Ovšem nic není těžšího, nežli celou orientaci státní politiky změniti, jmenovitě ve státě byrokratickém, jakým Rakousko bylo a dosud jest přes to, že má parlament. Byrokracie žije svůj vlastní život a má svou vlastní setrvačnost i tehdá, když ideje vedoucích státníků se změnily. To má cosi dobrého do sebe tam, kde směry parlamentní politiky denně kolísají, ale cosi velmi povážlivého tam, kde byrokracie nedovede se přizpůsobiti novým poměrům, jež státu velitelsky vykazují nové dráhy pro veškerou jeho politiku. Byrokracie lpí zkostnatěle na všem starém, a musí-li povoliti, prozrazuje velice často duchaprázdnou slabotu a zadává posice, jichž mohla a měla by hájiti. Vídeňská byrokracie dopracovala to svou nepovolností a domýšlivostí až k formální kapitulaci před Maďary — a když byla poražena, neměla již energie ani síly, aby zadržela kámen, položený na šikmou plochu, ač na jejím konci hrozivě se rozevírá propasť rozbití říše. Maďaři obdrželi v r. 1867 více, nežli kdy doufali, ale po r. 1867 bylo by bývalo tuhou vytrvalostí možno, prosaditi provedení vyrovnávacích zákonů z r. 1867 v duchu udržení jednoty říše. Než ve Vídni pozbyli jakékoli odvahy proti Maďarům, poněvadž všeho toho, co po katastrofě z r. 1866 jim z ní ještě zbylo, musilo býti užito proti Čechům, aby starým německým tradicím mohli aspoň v západním Rakousku zůstati věrni. To byly staré velkoněmecké sny. Velkoněmecko pod rakouským vedením, vše to, čemu se na frankfurtské schůzi knížat dostalo tak jasného výrazu — a pro tyto snahy nebylo Rakousko dosti německým. Prusko bylo jednotněji německé, a mělo mravní přednost ryze německé moci. Proto mělo Rakousko aspoň na venek — dle etikety — státi se německým. Toho chtěl dosíci germanisující, ostatní národnosti pronásledující absolutismus let padesátých. Poněmčující činností v Rakousku mělo býti legitimováno jeho postavení v německé říši. Ale tak přišel rok 1866, Hradec Králové a mír Pražský. Rakousko bylo z Německa vystrčeno. Němečtí politikové tušili již před bitvou královéhradeckou, co by pro postavení Němců v Rakousku znamenalo, kdyby byli odkázáni sami na sebe, bez souvislosti s Němci v německé říši. Ve Vídni nevzdávali se také všech nadějí, opraviti opět dějiny, a sestavili ústavu z r. 1867 proti neněmeckým

národům a pro udržení umělé hegemonie Němců. Konečně přišla válka německofrancouzská. Ale ani tu neuznala vídeňská byrokracie, že Sedan nezbytně vytvořiti musil nejen novou říši německou, nýbrž také nové Rakousko, Rakousko, jež nuceno jsouc vzdáti se pro všecky časy všech německých aspirací, musilo jen ve štěstí a spokojenosti svých národů hledati svoji budoucnost.

Zdálo se, že v kruzích nejvyšších sice této myšlénce rozumějí, za vlády hr. Hohenwarta byl vydán ke sněmu království českého (v září r. 1871) proslulý reskript, v němž slíbena korunovace, ale brzy zvítězil ve Vídni starý byrokratickocentralistický směr, a pracovalo se opět doslovně „pour le roi de Prusse". Nerozumělo se tomu, že umělé, pouze nespravedlivou volební geometrií a centralismem udržované vůdčí postavení Němců musí se státi nebezpečím, i když tito Němci tehdá byli ještě velmi rakouskými a císaři věrnými. Sedan, nová německá říše a nové světové postavení Němců nemohly se svým mravním účinkem býti zadržány na hranicích Rakouska. Mládež opojila se přespříliš netušenou, neočekávanou velikostí Německa, a rostly nové generace, jež musily se státi německonacionálními a pak všeněmeckými silou logiky národnostní myšlénky. Umělé postavení Němců, jež dávalo Rakousku povahu německého státu a chtělo je zatáhnouti do Německa pod rakouským vedením, nenaplnilo tohoto svého poslání, ale zajisté poslání jiné. Stalo se nebezpečím pro stát, poněvadž Němci přirozeně a samozřejmě byli přivábeni ke sjednocení s německými bratry. Ti byli se však již sjednotili za vedení Hohenzollernu, kteří byli by mohli připustiti postavení Rakouska v Německu ovšem ve stejné čáře se Saskem a Bavorskem, nikoli však postavení takové, o jakém kdysi Rakousko snilo. Bylo opomenuto vyvoditi po r. 1870 přirozené důsledky světodějných událostí, postaviti Rakousko na jeho federalistické, dějinné základy, nenutiti Němce uměle k národnímu sjednocení v Rakousku, nýbrž povoliti jim v jednotlivých zemích rovná práva s ostatními národy a rovnou volnost plného kulturního a hospodářského vývoje a tak na dlouhou dobu překaziti vznik německé otázky pro všecky Němce v Rakousku.

Ve Vídni nechtělo a nechce se porozuměti tomu, že táž síla národní myšlénky, která v Německu zvrátila trůny a vedla ke zřízení nové Německé říše, nezastaví se na hranici rakouské, bude-li Rakousko německým, že dvě německé říše vedle sebe jsou nemožností, že jsou hříchem proti logice německo-národní myšlénky, a že německé Rakousko musilo by se dostati do nerozlučného spojení s ostatním

Německem. Utvořte německé Rakousko, Rakousko pod německým vedením, jak tomu chtějí Němci, a oni provedou důsledky národní myšlénky, zákonně zaručený svazek a celní jednotu s Německem klidně a pokojně, kdyby opposice neněmeckých národů nebyla dosti silna, aby to překazila. A vojenská, hospodářská a kulturní přesila pruského Německa přivede politicky a hospodářsky s ním spolčené, mnohem slabší Rakousko bez velkých obtíží effektivně do postavení ostatních spolkových států německých, i když by zůstaly formy suverenity!

Ale ve Vídni nechtějí všemu tomu rozuměti. Byrokracie je německá, chce Rakousko dále ovládati, s němčinou je to mnohem snažší a pohodlnější, a tak ve Vídni dokonce nejsou v nitru svém proti páně Schönererovu požadavku státní němčiny, ačkoli vědí, co Všeněmci tím chtějí, a jen proto ji nezavádějí, poněvadž k tomu nemají moci, ale věru ne proto, že by k tomu neměli chuti. Štěstí Rakouska a jeho dynastie, že říše není německá, že je z převážné většiny obydlena národy, kteří se proti všemu vtírání němčiny všemožně brání, pokládá se ve Vídni za jeho neštěstí; jeho jediné raison d'être, býti útulkem a útočištěm všech svých národů, nerozumějí nebo nechtějí rozuměti, poněvadž by to znamenalo konec byrokraticko-německého a centralistického Rakouska. Tato tradice je tak silná, že ani v těch kruzích, jež zrovna z povolání musejí chtíti Rakousko, a které také mají obavu o říši a její budoucnost vzhledem ke všeněmectví a hnutí „Pryč od Říma", nehledá se budoucnost v jediné možné myšlénce, postaviti totiž Rakousko znova na jeho přirozené základy a nalézati oporu ve spokojenosti velké většiny národů v Rakousku. Kruhy ty nechtějí uznati, že silné, uvnitř mocné, pangermánské plány bezohledně potírající Rakousko je evropskou nutností, ba předpokladem nynější Evropy. A mohou se na to přece s důvěrou spolehnouti, neboť nebýti úplně neodvislého, svobodného Rakouska, byla by pro Německo volnou cesta k velkolepému postavení jako světové moci, jaké světové dějiny dosud neznají. Staloť by se z něho souvislé imperium s hranicemi většinou přirozenými, vojensky tedy téměř nepřekonatelné, hospodářsky silné, opatřené přečetnými poklady přírody, zúrodněné methodickou energií dnešního německého života hospodářského, nevysazené rozmarům námořní války, s velkolepým odbytištěm ve všech zemích balkánských a opřené o bagdadskou dráhu v Malé Asii a Persii — světová říše, jež snů nacionálních Němců beze vší pochyby je hodna, ale která také jenom na troskách historické rovnováhy evrop-

ské může býti zřízena, žádnou mocí evropskou však klidně nemohla by býti přijata.

V tom spočívají tak pevné základy pro velmocenské postavení Rakouska, že prostě není pochopitelno, když, jak již řečeno, dokonce i v některých význačných kruzích na místě úvah těch přichází se s myšlénkou, potírati všeněmecký radikalismus katolickoklerikální německou politikou Rakouska. Zdá se dokonce, že se tu počítá na protivy katolicismu a protestantismu v Německu, a odtud že se očekává zdar pro budoucnost, ne-li ještě něco více. Jenom vzhledem k suggestivní moci prastaré německo-centralistické a klerikální tradice vídeňských vlád lze pochopiti tuto Donquixotiadu, neboť jinak musili bychom říci, že by taková myšlénka v kruzích, zodpovědných za budoucnost Rakouska, byla přímo neodpustitelnou nevážností k poučkám dějin i nepochopitelným zneuznáváním přirozených základů říše. Neboť tu se zapomíná, že Německo bylo zřízeno jednotným, vše uchvacujícím enthusiasmem tamních katolíků i evangelíků a katolickou i protestantskou krví setmeleno, že mocná, vše oživující národní myšlénka spojila ve všech, jmenovitě mocenského postavení Německa se týkajících otázkách jako katolíky, tak evangelíky, a že vědomí velkých hospodářských a politických úspěchů nové říše je pro její obyvatelstvo přece mnohem mocnějším, nežli antipatie proti Prusům. A na druhé straně by klerikální politika v Rakousku také ty Němce zdejší, kteří mimo klerikály ze zemí alpských zůstali ještě říši věrni, jistě zahnala do tábora německých radikálů, a německá politika přinutila by neněmecké národy Rakouska, aby, vzdavše se každé naděje na spravedlnost a dobrou vůli, zůstali passivními oproti neodvratnému osudu říše, a ji osudu tomu ponechali.

Jisté kruhy nemohou se dostati ze začarovaného kruhu centralisace a tím touhy po německém uniformování říše, ačkoliv obojí tak těžce poškodilo starobylou říši. Jak ochromila centralisace životní síly Rakouska! Zavedena byvši Marií Terezií v r. 1749 proti právům písemně zaručeným, proti odpřisáhnutým korunovačním přísahám, měla odevšad ohroženou državu velké královny udržeti pohromadě, opevnili a zachránili ji pro budoucnost. A zaveden byl centralismus dle vzoru pruské správy, jak ji Bedřich II. zařídil v dobytém Slezsku. Staleté dějiny byly revolucí skoro postaveny vzhůru nohama. Země koruny české, dědičné země rakouské, do té doby volnou reální unií spolčené, stávaly se administrativním územím, stále více byrokraticky ovládaným. Později byly připojeny Halič a Dalmacie, aby nesmyslnost

centralisace stala se ještě zřetelnější, což ovšem vídeňské vlády nezdrželo, aby moc jednou získanou — ovládati vše, také v zemích, jichž všemocní byrokrati neznali ani theoreticky, ani prakticky — nerozšiřovaly a neprohlubovaly. A když nadešel nový život hospodářský se stále rostoucím vlivem státu na všecek život hospodářský, musily dostaviti se následky: Země této říše zůstaly pozadu za šťastnějšími zeměmi sousedními, jmenovitě za Německem. Dle pruského vzoru zřízena byla centralisace, ale z nového federativního Německa s jeho netušenou obrovskou mocí, s celkovým a bohatým rozčleněním a industrialisací některých jeho částí — z toho všeho u nás příklad vziti si nechtějí. V opozdilé Haliči, v alpských zemích, s jich specifickými formami sociálního a hospodářského života, a ve vysoce vyvinutých zemích českých, v království českém, markrabství moravském a vévodství slezském vládne se dle staré šablony jedněmi a týmiž kancelářemi vídeňskými. Co by tu pro zámožné země bylo pokrokem, je pro opozdilé nedovoleným radikalismem, a tak jedna část byla zdržována druhou, a výsledkem je opozdění monarchie za ostatními v před spějícími státy evropskými. Zde utěšovali se útěchou ryze rakouskou: pomocí německé úřední řeči vypadá na venek vše jednotně, a dle učení Němců a vídeňské byrokracie je tato úřední němčina nejpevnějším tmelem, udržujícím Rakousko pohromadě, ačkoli ji většina národů pokládá za ohrožení svého národního vývoje a za nespravedlivý útisk. Tam pohybují se v začarovaném kruhu. Centralisace Marii Teresií zavedená potřebovala jednotné řeči, a k tomu zvolen byl jazyk vídeňského dvora, němčina, a germanisující tendence od let padesátých až do dneška potřebují zase centralisace, poněvadž decentralisace znamenala by konec nadvlády němčiny. A tak sečleňuje se germanisace a centralisace v těžké pouto, svírající a znemožňující každý zdravý vývoj říše.

To jsou dle českého ponětí dva úhlavní nepřátelé Rakouska, a boj proti nim tvoří politický program českého národa. (Dokonč.)

EMIL ZOLA.

Napsal F. X. ŠALDA.

Literární dílo Zolovo, jak je rozsáhlé svojí látkou, tak jest i jednotné způsobem umělecké tvorby, stylem své stavby, a estetickými dojmy, jež chce vyvolávat a na něž jest vypočteno.

Metoda umělecké práce Zolovy je do krajnosti typická, průhledná a rudimentární, a nebylo-li jí rozuměno, byla-li dlouho zvrá-

ceně chápána a bylo-li od ní žádáno, co nemohla dáti, zavinil to značnou měrou sám autor, který psal i knihy literární theorie a kritiky, *poetiky naturalismu* dogmatičtější snad ještě než nejedna poetika minulosti, a kladl tu postulaty, jež nemohl sám první naplniti již proto, že celou svojí uměleckou přirozeností a povahou tíhl jinam, často k právě opačnému polu, a často gravitace jeho uměleckého srdce křižila příkře jeho literární a kritická theoremata. Zola *theoretik* způsobil nedorozumění, jehož byl Zola *umělec* nejednou obětí: neboť Zola theoretik nekryje se — a není to dokonce neštěstím — skoro v ničem se Zolou tvůrcem a romanopiscem.

V knize o experimentálném románě, v níž přenáší primitivními, nekritickými, místy přímo mythologickými metaforami na literární tvorbu špatně pochopené termíny theorií přírodovědných, zejména fysiologie Claude Bernardovy, nebo základní pojmy dějepisné a sociální filosofie Taineovy, napsal evangelium velmi hrubého a fantastického literárního materialismu, který dnes je již jen mrtvým historickým dokumentem: unikl-li mu Zola sám alespoň částečně, ve vrcholech několika svých nejlepších děl, stal se dogmatem celé řadě duchů druhého a třetího řádu, dogmatem zabíjejícím, jak se patrně záhy ukázalo v uměleckém úpadku tohoto důsledného naturalismu.

Zola sám ušel vražednosti své literární theorie svým robustním uměleckým instinktem, ne jemným a pružným, ale pevným, spolehlivým a zvláště na začátku literární dráhy dobře orientovaným, který mu dával napsati strany, v nichž bil do tváře všecky své poetické doktriny.

Umělecká metoda Zolova není ani *zkušenost* ani *pozorování*, jak by se dalo očekávati od spisovatele, který bojoval tak krajně proti romantismu a hlásal nejdůslednější naturalismus. Tyto nejsvěžejší, nejpožehnanější, nejvroucnější a nejštědřejší prameny, z nichž jsou čerpána a z nichž žijí a rostou všecka největší literární díla na zemi a v něž se dají také konec konců redukovati jako v poslední své duševní kořeny a kroky, nehovoří svým sladkým jazykem v díle Zolově. Zola netvoří ze své zkušenosti a právě tento nejhlubší a nejzákladnější *autobiografický* poměr k dílu chybí mu úplně.

Vnitřních zkušeností, prožitého života, osudných životních vztahů k látce, osobního hoře a tepla, citového a osudového problému, výchovy a očisty dílem není u Zoly: nezbavuje se svými romány žádného zoufalství, pro něž nenašel by jinak výrazu, nehledá plánu a smyslu ve svém životě a ve světě, v němž ho má prožít, nehádá

a nepře se s osudem, nebojuje s ním, neprotestuje proti ustrojení tohoto světa, neočisťuje se svými pracemi z viny, nevyrůstá jimi z malosti, nevychovává se z nízkosti a úzkosti. Není v nich *metafysické revolty* (jak bych to nazval), není v nich metafysické žízně a vášně po spravedlnosti: nespokojenosti s osudem srdce, s údělem dobra a s losem krásy na zemi. Bojuje-li na konci jeho života jeho román za pravdu a spravedlnost, jest to právě jen hmotná společenská spravedlnost, která se dá napravit lepšími právními řády a zlepšením společenských institucí.

Jeho rekové, nebo, abychom se vyhnuli tomuto naturalistickou poetikou proskribovanému slovu, jeho figury nevypravují nic o svém původci, o jeho vnitřních bolestech, naději i zoufání, a sestavíte-li je v řadu, nepoví vám nic o rozvoji, růstu nebo úpadku vnitřních sil a vnitřního života svého autora. Postavte vedle Zoly Goetha nebo Tolstého! Jaký rozdíl bijící každému do očí! Celý jich duševní vývoj sestavíte si z jejich hlavních postav. Celý plán jejich života, typickou jeho čáru, vývojový zákon jejich životopisu z nich vyčtete. Jak hlasitě vypravují o přeměnách, krajích, růstu, krystalisaci, očistě svých duševních otců! Takou výchovou byla jim jich tvorba! Jaké nejtajemnější znamení do nich uložili, jak zjizveni jsou ranami a stigmaty jich nitra!

U Zoly schází všecko příbuzenské teplo, jsou pojati a počati v úplné mravní indifferentnosti. Jsou to právě jen více méně nahodilé objekty, na nichž demonstruje svá literární nebo soi-disant vědecká theoremata. Jeho dílo jest pouze a výlučně *literární prací*. . .

Flaubertovu maximu: „člověk není ničím, dílo jest všecko“ provedl a dovedl Zola do krajní, strašidelné důslednosti a může být proto pokládán za dovršitele objektivního naturalismu ne estetikou, ale *ethikou své tvorby*. Flaubertovu maximu dovedl Zola do důslednosti, před níž by se byl zachvěl její autor, který na sklonku života rád, třeba marně připomínal svému kroužku, že „vedle Paříže jest na světě také Ganges“ — vedle moderní zoufalé a únavné šedi veletok mythů, legend, mystiky a poesie. I v nejneosobnějších románech Flaubertových naleznou se ještě nápovědi k jeho životopisu, i nejchladnější a nejvzdálenější jeho práce jsou ještě příspěvky k historii jeho srdce: mlčí-li všim jiným mluví ještě dosti hlasitě výběrem své látky. Jest tu stále ještě osobní vztah a poměr k látce, který u Zoly úplně mizí.

Zola píše svoje romány s programem jako *řadu monografií* a se stejnou indifferentností dělá svoje pradleny, zedníky, sedláky a havíře jako vojáky, kněze, malíře a ministry — záleží mu jen na tom, aby svůj „přírodopis rodiny za druhého císařství" provlekl všemi společenskými vrstvami a demonstroval na nich *svoji* problematickou a povrchní nauku o dědičnosti a atavismu a ještě povrchnější dogma o ústředí a jeho vlivu, z něhož není mu uniknutí. Všecko jest tu konec konců jen řadou „případů" a materiálem pro ty směšné fascikly doktora Pascala — který z nich pak se směšným pedantismem vyvozuje, co Zola do nich vložil a verifikuje tímto pohodlným způsobem descendenční theorii i dává zároveň nejlepší vysvědčení psychologické intenci Zolově!

Každý jiný hlubší, vroucnější a osobnější vztah k jeho látce, k jeho figurám a k jeho dějům Zolovi schází. Odtud mrazivý, dutý a hluchý dojem jeho děl: jsou v první řadě thesí a číslem programu a ne výkřikem z úzkosti a tísně chvíle, nutným stupněm v rozvoji autorovy povahy, nejprve funkcí růstu a pak tajemnou jeho stopou. Proto nemůžete se k nim utéci v duševní krisi, kdy hledáte ne literaturu, ale hluboké, vřelé a přístupné srdce v ní. Ta vám nepoví nic. Tu vidíte teprve, jak jsou hluchá a němá. Jediné, co by vám snad mohla říci, jest to, že život jest od kořene zlý a špatný a člověk bezmocnou a bezvolnou, slepou hrou strašných, temných a slepých sil, o nichž nemá tušení a v nichž není smyslu. Ale ani to neříkají, jako hoře a zoufalství, kterým trpí, nýbrž jako studený vědecký axiom, jako thesi, z které žijí a s kterou bezděčně jaksi sympatisují a již vyslovují tudíž nevolky s jakýmsi ohněm a jakousi satisfakcí.

Do jediného snad jen románu Zolova, do *L'oeuvre*, do této hrdinné a zoufalé kapitoly z dějin impressionismu, vniklo trochu toho základního duševního kvasu, který jediný určuje intensitu vnitřního života v literárním díle. Zde je nejvíce osobní zkušenosti, zde jsme také z celého díla Zolova nejblíže *tragice*.

Ale ani *pozorována* nejsou díla Zolova: Zola je pozorovatel docela prostřední a průměrný, pozoruje nepřejně a nevýrazně, bez zrakové ostrosti a útočnosti, hrubě, šablonovitě a mělce. Všecky právě individuálné znaky, každý odstín, všecko co konstituuje skutečný život a skutečného člověka, mu uniká. V jeho dílech nenaleznete *individua* zvlášť a jedinečně vypozorovaného a zachyceného: má jen hromadné bytosti, representanty rodů a tříd, kteří žijí životem neodlišeným a jsou spíše společenskou funkcí než jasně postřehnutým a určitě vyzdviženým jedincem, od svého okolí se odrážejícím a na něm ostře

vyrytým. Zola není právě ničím méně než pozorujícím realistou, a stačí jej srovnat v té příčině s pravými uměleckými pozorovateli, Tolstým a Turgeněvem, a po případě i daleko menším Bret Hartem, aby se objevila celá jeho pozorovatelská slabost a prostřednost.

Zolova všecka díla jsou tvořena a nesena *obrazností*, obrazností konstruktivnou, která oživuje a váže úžasné množství drobných zpráv a dokumentů, která znmožuje a zveličuje všecko, čeho se dotkne, která z několika kamenů staví celé hrady, která oživuje hmotu a zosobňuje síly.

Zola jest duch po výtce esthetický, literární architekt a konstruktér. V tom jest jeho síla — i slabost. Touto obrazností oživil nejen davy, ale i hmotu, společenská střediska, společenské síly a nástroje. Touto obraznosti zhustil život celé třídy a celého společenského celku buď do jednotlivých jich představitelů, kteří se stávají abstraktními typy, nebo do hmotných organů práce a života, které žijí pak zvláštním osudným, symbolickým a apokalyptickým životem. V této obraznosti leží někdy až něco mythotvorného, a symbolický ráz děl Zolových, a právě nejlepších, parallelnost mezi přírodou a člověkem, má v ní svůj kořen a pramen. V ní jest příčina nepopíratelné grandiosity, podivné, brutální, temné, slepé, osudové, smutné a hmotné poesie Zolovy.

Ale tato obraznost jest to také která dává jeho pracím vzhled theatralnosti, ohromných strojů a divadelních kulis. Život jest Zolovi jen látkou, s níž živí obraznost a jest tu jen proto, aby mohl býti obrazností vyháněn a nadýmán do největších dimensí. Zola blíží se k životu s apriorismem šablony a typu, s barevnými skly své obraznosti, se zorným úhlem, který všecko nejen zvětšuje, ale i — zhrubuje. Zolovi není poznáváni světa a života účelem, jest jen nejnutnější látkou, kterou sebere ve spěchu a převaří a přetvoří v kotli své obraznosti. Podává život ve velikých plochách a v umělém osvětlení — ale právě tím unikají mu odstíny, jeho vlastní tkáň a jádro, které je mikroskopické a které může být poznáno jen v stálém, stejnoměrném, vlídném denním světle.

Zolova estetika trpí zvláštní plebejskostí, která počítá s velikými davy, s hrubými massami čtenářů: miluje jen fortissima, nanáší jen nejbrusknější barvy, pracuje jen ve velikých rozměrech a pro velké rozměry, chce budit jen úžas, hrůzu a děj, podlamovat a ohromovat mysl, je vypočítána jen na tyto rudimentární estetické dojmy a účinky.

Tato zvětšující obraznost Zolova jest to, která zaslepuje laiky a budí v nich domnění, že Zola poznal co nejdůkladněji život, který maluje, a že vnikl do něho co nejhlouběji: bystřejší pozorovatel vidí, jak zůstal na povrchu, jak své poznání nestrávil a nepřekonal, jak poznání to jest jen příležitostné a tendenční, dekorační, opatřené právě jen *ad hoc*, právě jen pro to které dílo. Neovládá je, nepřešlo v jeho krev, je to poznání hlavy ve špatném významu a smyslu slova — ale v literatuře a v umění mělo vždycky důležitost a stvořilo veliká díla jen poznání srdce a krve.

Stačí, aby to jasně vyniklo, srovnati třeba válečný román Zolův *Débâcle* s analogickým dílem Tolstého, se *Sevastopolí*, abych nejmenoval „Vojnu a mír".

Zola působí velkolepěji, divadelněji a řekl bych, popularněji: podává obraz krevnější, příkřejší, a při tom konvenčnější, než se na první pohled zdá — lidovou, populární, těžkou a průměrnou představu války — obraz, který by si každý z nás, kdyby měl dosti silnou obraznost, dovedl složit z úředních zpráv a raportů bez všeho vlastního názoru, pozorování a zkušenosti. Tolstoj je daleko diskretnější, pracuje s menší ostentativností, a říká při tom jen jaksi mimochodem věci, jichž se nelze dočíst v tištěných nebo psaných dokumentech, věci, které jsou nejvlastnějším jeho majetkem a statkem a podstatnější a charakterističtější než dekorační a divadelnický pathos Zolův.

Nebo postavte vedle jeho malířského románu Díla Kiplingovo „Shaslé světlo". Ačkoliv Zola zná tentokráte důkladně a do kořenů svoji látku, ačkoliv ji promyslil velikým kritickým talentem a prožil skoro všecky tyto malířské problemy sám jako spolubojovník a přítel impressionistické skupiny, přece jeho programově zhrubující estetika odvádí ho od toho a brání mu jaksi v tom, aby neřekl své nejvroucnější a nejintimnější poznání. Kipling s menšími pretensemi a také jaksi mimochodem na několika místech jde hlouběji než Zola a řekne o malířských problemech věci, které jsou sdělením vniternější zkušenosti než u Zoly. Zola napsal skvělou přednášku pro veliký sál posluchačstva, Kipling podává spíše privatissimum — tak zdá se mi, dá se vysloviti rozdíl mezi nimi.

Ale Zolova obraznost není jen konstruktivní, je také velikou měrou *pitoreskní*, malebná a náladová. Zde není, tuším, Zolova síla posud doceněna. Zola rozšířil úžasně klaviaturu krásy, zjednal v umění domovské právo dojmům, pocitům, náladám a divadlům přírody

a života, které z něho byly dosud vylučovány jako ošklivé nebo střízlivé. Zolův čin umělecký je v tom, že našel zorný úhel, kterým, jsou-li nazírány, přestávají být nudnými nebo směšnými a stávají se smutnými a jímavými nebo děsivými a příšernými. Zola objevil poesii i ve věcech, které, zdálo se před tím, jsou jí úplně prosty. Tak jest třeba si jen uvědomiti, že život průmyslný, tovární a dělnický byl před ním skoro úplně vylučován z t. zv. velkého umění a připouštěn jen jako genre uhlazený, učesaný a sentimentálně přistřižený: velikou malebnou a náladovou krásu a zvláštní, bolestné, unavené, smutné a syrové jeho kouzlo, *jeho náladový a estetický styl,* objevil teprve velkou částí Zola.

Síla Zolova je právě v jeho *estetické* tvůrčí vloze a ne ve filosofické a myslitelské úloze, kterou se snažil hrát a kterou ani hráti nedovedl.

Filosofické pojetí člověka u Zoly je abstraktní a šablonovité. S počátku *misanthropický pessimista* stává se později *evolučním optimistou,* ale obojí názor je mělký a nepromyšlený, nezaložený na hlubším mravním rozboru a neživený skutečným ethosem, vášnivým zájmem o osud a růst lidské duše.

V celém cyklu Rougon Macquartů až na poslední jeho dva články je Zola pessimistickým ne deterministou, ale fatalistou: člověk je mu klubkem bolavých nervů, zatížených celou strašnou minulostí, trpnou výslednicí fysických zákonů a vnějších vlivů, obětí pudů, hnanou slepě do tmy a zmaru. S koncem Rougon Macquartů vyměňuje autor svůj pessimismus za jakýsi evoluční optimismus: dochází k tomu, že život sám o sobě je již dobrem, že rozvoj nese štěstí a pokrok. Na konci Débâclu vrací se Jean Macquart do svého spáleného statku znovuzrodit prací Francii. Závěr *Doktora Pascala* ukazuje v Clotildě „obraz lidství neustále omlazovaného, světa, jenž dochází pokračování a spásy" a ve vztýčené ručce nemluvněte vidí „prapor kynoucí životu". A v Plodnosti (v cyklu „Evangelií") maluje již velmi měkkým a rozbředlým idealismem obraz obrozeného lidství, jenž je jednou z nejplošších utopií, které kdy byly napsány. Bylo-li útočeno na Zolovu misanthropii a na Zolův pessimismus z Rougon Macquartů jako na nemravný, jest třeba říci, že skutečná nemravnost Zolova začíná opravdu až tímto plochým a šablonovitým idealismem, který maluje průměrné šťastné nully a všeobecný ráj klidně požíravého lidství — beze vší vnitřní zásluhy, beze všeho vnitřního napjetí očisty a vykoupení. Zolův předchozí pessimismus je vedle toho náboženstvím poctivosti a hrdinnosti charakteru.

Poslední díla Zolova jsou jen důkazem, že na jich autora měl vliv mohutný proud v duševním životě dneška, který nastoupil po pádu naturalismu a materialismu a jejž ve Francii ettiketují „renaissancí idealismu". Všichni noví duchovní vůdcové mladé Francie, většinou cizinci, buďtež rozdíly mezi nimi sebe větší, shodují se v tom, že nechtějí spisovati povrchovou realitu *jevů* a přisluhovati jejich právě vládnoucím klamům, nýbrž touží opraviti tento nedostatečný a ubohý, podvedený a oklamaný svět v skutečnou říši života, pravdy a obrození. V tom shodnou se jak Tolstoj, tak Carlyle, jak Ibsen, tak Emerson. A tak i Zola opouští svoje „dokumenty" a píše svůj sen lidství očištěného a obrozeného: svoje „evangelia".

Ale z opravdového idealismu napodobí tu jen gesta.

Změnil jen svoji látku, ale vnitřního obrodného děje k processu, duševního napjetí a růstu nikde nevystihl a nepodal.

„Idealistická" fase Zolovy tvorby je stejně vnější a hmotná jako fase naturalistická a pessimistická.

SOCIÁLNÍ A HUMANITNÍ OTÁZKY NA SNĚMU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

Napsal dr. ŠIMON KOLAŘÍK.

Hlavní pozornost a práci v našem zemském parlamentě pohlcují pravidelně otázky hospodářské. Výjimky z tohoto pravidla neučinilo ani letošní zasedání, ačkoli bylo poměrně dosti dlouhé a vynikalo neobyčejnou plodností. Nejdůležitější otázky, které sněm letos zaměstnávaly, byly významu hospodářského: vodní stavby, zemské finance, zemský rozpočet, správa ústavů zemských a p.; to byly otázky, jež soustřeďovaly na sebe pozornost poslanců, tisku a voličstva. V debatách o těchto otázkách hospodářských byly však dotčeny tak vážné otázky sociální a humanitní, že nebude než ku prospěchu věci, když v tomto směru činnost sněmovní trochu podrobněji přehlédneme.

Četné otázky tohoto rázu byly v debatách pouze dotčeny; některé nabyly již konkretní tvářnosti ve formě resolucí neb návrhů; o některých návrzích bylo provedeno rokování v komisích i plenu a některé staly se perfektním usnesením sněmovním.

Nečiníce rozdílu dle toho, v jakém stadiu projednání ta která

otázka se nalézá, pokusíme se podati přehled oněch otázek sociálních a humanitních, o nichž bylo letos na sněmu jednáno.

Začínáme základní otázkou všech otázek praktické politiky sociální: *rozšířením volebního práva.* Změna volebního řádu na sněm království Českého jest jedním ze základních našich požadavků politických již od dob Palackého. Návrhů v tomto směru podáno bylo již několik; veškeré tyto návrhy domáhají se v podstatě změny ve smyslu *národnostní spravedlnosti*: zvýšení počtu českých poslanců lidových, utvoření kurií národních při současném zrušení kurií zájmových (požadavek Němců) a pod. Reforma našeho volebního řádu ve smyslu *spravedlnosti sociální* jest poměrně novějšího data; v sněmovních archivech odpočívá někde návrh dra. Baxy na zavedení přímého, rovného, všeobecného práva hlasovacího. K projednávání návrhu dra. Baxy snad dlouho ještě nedojde; ale otázka rozšíření zemského práva volebního na politické vyděděnce jest tak dotěrná a neodbytná, že nejsouc vpuštěna do sněmu vchodem hlavním, vplíží se tam nepozorovaně při každé příležitosti dvířky postranními. V letošním zasedání dostala se otázka tato do sněmu při projednávání zemské spotřební dávky pivní. I v politice platí pravidlo: protivy se stýkají. Osnovu zákona o zemské dávce ze spotřeby piva lze zajisté nejméně nazvati plodem spravedlivé politiky sociální. A v poradách o této dávce opět a opět vrací se úvahy o politickém důsledku této nové zemské dávky. Posl. dr. Kramář (nár. str. svob.) pravil při druhém čtení osnovy v plenu sněmovním zcela nepokrytě: „Do dneška měli jsme jenom přirážky k daním přímým; nyní budeme míti také jiné dávky; nastane z části jiné krytí zemských nákladů, na němž súčastněny budou široké vrstvy lidu a prostým důsledkem toho jest, že jim musí býti dáno volební právo do této sněmovny. O tom nemůže býti žádné pochybnosti, s tím musíme počítati a tyto důsledky od sebe odmítati nesmíme."

Podobně vyslovil se posl. dr. Fiedler, když rozvinoval svou perspektivu vývoje samostatných — ovšem že hlavně nepřímých — dávek zemských. Posl. dr. Viškovský při téže příležitosti promluvil pěkně o povinostech autonomie k spodním vrstvám společenským vůbec: nejen rozšíření práva volebního, ale sociální spravedlnost vůbec a nejen v nejvyšším svazku autonomním, nýbrž i v instancích nižších jmenovitě v obcích. „Hlavně však chci klásti váhu na to, že, jestliže dnes země ukládá širokým vrstvám nové berně, musí také hleděti k jejich právům politickým a že musí také těžiště autonomie, ať jest

to zemská či jiná, jíti hloub do potřeb našeho lidu. Autonomie naše v proudu otázek hospodářských, kulturních a sociálních nesmí zůstati opodál, neboť buďto autonomie se osvědčí schopnou k řešení těchto otázek, nebo nestane se to a pak pohltí tyto veškeré záležitosti stát a autonomie pozbude práva v četných oborech na svou kompetenci. Autonomie nesmí sloužiti nějaké dočasné majoritě, ona musí sloužiti veškerenstvu a potřebám všech."

Také zástupce „mladých" politických stran v Čechách dr. Stránecký (rad. pokrokový) mluvil při této příležitosti ve prospěch přímého rovného a všeobecného práva hlasovacího a navrhl ku konci své řeči přímo určitou resoluci:

„Poněvadž zdaněním piva, jakožto jedné z nejdůležitějších potřeb životních nejširších vrstev dosud z volebního práva do sněmu království Českého vyloučených, uvaluje se také na ně bez jejich spolupůsobení daň nová, ukládá se zemskému výboru, aby do příštího zasedání vypracoval a sněmu předložil osnovu nového zákona volebního, kterým by učiněna byla přítrž všem dosavadním privilegiím volebním a sněm postaven byl konečně na nejmodernější a nejspravedlivější základ všeobecného rovného a přímého hlasovacího práva."

Hlasování o této resoluci nejvyšší maršálek zemský nepřipustil, jelikož rozšíření volebního práva nesouviselo s předmětem denního pořádku (rokování o zemské dávce pivní). Jakkoli tato resoluce ve smyslu jednacího řádu nebyla sice právem k hlasování připuštěna, uvádíme ji zde přece; pokládáme ji za významný projev a předmět jehož se resoluce tato týká, bude se opět a opět neodbytně do sněmovny vraceti.

Omezujeme se zde na tyto projevy, které se staly na sněmu zemském na prospěch rozšíření volebního práva. Sněmu, politickým stranám i dotyčným mužům slouží tyto projevy jen ku cti: jsou v dnešní době hlubokých sociálních protiv radostným příznakem, že v národě českém přes všechny protivy národnostní i sociální dovede se ještě spravedlivě cítiti a že privilegované vrstvy společenské počínají nahlížeti potřebu děliti se o politickou moc s politickými vyděděnci. Jak daleko bude od slov ku skutkům, těžko lze říci; jisto však jest, že tato otázka jednou zde jest a se světa už se sprovoditi nedá.

Při několika předlohách zaměstnávala zemský sněm též *otázka bytová*. Vývoj průmyslu a soustřeďování obyvatelstva do velkých měst učinily z této otázky vážnou otázku sociální. V Německu existuje již o otázce této celá literatura; spolek německých sociálních politiků

učinil několikráte otázku tuto předmětem podrobného rokování při svých valných hromadách a p. Po theorii ujímá se otázky této praktická politika státní a v Německu zejména též politika kommunální.

U nás vyvolala otázka tato *revise stavebních řádů* — jmenovitě městských — a speciální *zákon o stavbě dělnických domků*. Sněm království Českého zaměstnává právě *osnova nového stavebního řádu pro král. hlavní město Prahu a král. města Plzeň a Budějovice s okolím*. Osnova sněmem posud projednána nebyla; rozebírati zde její ustanovení povahy sociální, vedlo by příliš daleko; sluší jen konstatovati, že návrhy všech korporací — zdravotních, uměleckých, stavitelských a pod. — byly poradním sborem pro sestavení nového stavebního řádu uváženy a četným bylo v osnově vyhověno. Při této příležitosti bude však vhodno na jednu okolnost zvlášť upozorniti: Sociální politika bytová měst německých zůstane dlouho našim městům vzorem nedostižným. Německým městům přikázala berní reforma Miquelova daně reální (živnostenskou, domovní a pozemkovou); přiměřený systém daňový reguluje politiku bytovou a sice nejen systém daně domovní, nýbrž též systém daně pozemkové. Daňová politika německých měst pracuje se zdarem proti spekulantům se stavebními pozemky; na každém přírůstku renty pozemkové participuje přiměřeně obec. Této vydatné zbraně naše města postrádají; mimo to rakouská domovní daň činžovní jest nejvyšší na evropském kontingentu; a spekulace s pozemky stavebními jest u nás v rozvoji přímo velkolepém; tak vyhlídky naší politiky bytové ve směru sociálním nejsou právě nejrůžovější.

Otázku bytů dělnických upravil rámcový zákon říšský ze dne 8. července 1902 č. 144; podstata zákona spočívá v ustanovení, že budovy se zdravými a levnými byty dělnickými jsou osvobozeny od autonomních přirážek k domovní dani třídní, činžovní neb 5 procentní dani z výnosu budov dočasně daně prostých. Jak patrno, stát chce provozovati sociální politiku na účet země, okresů a obcí. Také s nejvyšším chvatem, sotva došel rámcový zákon císařské sankce, předložila vláda zemskému sněmu království Českého osnovu prováděcího zákona zemského. Komise pro obecní a okresní záležitosti, které byla vládní tato osnova přikázána, jakožto výsledek svých porad doporučila sněmu resoluci, v níž se zemskému výboru ukládá, „aby o vládní osnově zákona, jež se týká osvobození budov se zdravými a levnými byty dělnickými od autonomních přirážek, vyžádal si dobrozdání

okresních výborů, jimž náleží, aby předem ve příčině té vyslechli příslušná obecní představenstva, sám ji také uvážil a podal o ní sněmu v nejbližším jeho zasedání zprávu a návrhy."

Dále žádá resoluce, „aby zemský výbor vyjednával s c. k. vládou o vydání zákona, po případě o doplněk k říšskému zákonu ze dne 8. července 1902 č. 144 ř. z., kterým by zjednány byly stejné výhody malorolnictvu a maloživnostnictvu, jako je poskytuje rámcový zákon říšský ze dne 8. července 19020 č. 144 ř. z. dělnictvu." Přijdou tedy nyní k slovu okresní výbory; máme jisté obavy. Pochybujeme, že budou naši autonomní zástupci nadšeni pro sociální politiku státu na účet okresu.

V souvislosti s těmito otázkami bytovými zasluhuje ještě zmínky změna § 75 odst. 4. a § 107 odst. 1. zák. ze dne 8. ledna 1889 č. 5 z. z. v tom směru, že dovoluje se za určitých podmínek *zřizování pod krovních bytů*, kde to až dosud bylo zapovědeno. Podnět k této změně vyšel z magistrátu Libereckého a komise pro změnu stavebního řádu, jíž byl tento návrh přikázán, praví ve své zprávě výslovně: „Podkrovní byty mohou poskytovati méně majetným třídám obyvatelstva obydlí v ohledu zdravotním zcela bezvadná a to zpravidla poblíž dílen, vnichž mají zaměstnání." Změny, které komise sněmu navrhuje, týkají se § 75. odst. 4. a § 107. odst. 1. Pro § 75. odst. 4.navrhuje se následující znění:

„Byty a jednotlivé místnosti podkrovní, jež dají se vytápěti, lze zřizovati jen v domech, které nemají mimo přízemek, více než dvě patra; průměrná světla výšky jejich musí však činiti nejméně 2.25 m a odkloněná část stropu, jehož nejnižší bod musí míti světlou výšku nejméně 1.5 m, nesmí přesahovati polovici plochy jeho. Všecky místnosti musí býti od střechy i od půdy odděleny způsobem ohnivzdorným a zřízeny tak, aby byl přístup k nim možný po schodech bezpečných před ohněm, vedoucích přímo do příbytku podkrovního."

Pro § 107 odst. 1. navrženo jest následující znění:

„V domech se zdí hrazděných dovoleno je zřizovati podkrovní byty a jednotlivé místnosti podkrovní, jež dají se vytápěti, avšak jen tehdy, nejsou-li domy tyto vyšší jednoho patra."

Od otázek bytových přecházíme *k sociálním otázkám agrárním*. Na prvém místě zasluhuje zde zmínky návrh agrárního poslance Alf. Šťastného na stanovení *normálních cen chlebovin*. Návrh dospěl v sněmovně k prvnímu čtení. Na komisi, jíž jest přikázán, nyní bude, aby návrh přivedla v soulad se stávajícím právním řádem, jmenovitě se základními našimi zákony ústavními. Druhý návrh téhož poslance, směřující k zavedení *zvláštního selského práva* dědického prošel ko-

misí zemědělskou a může každým okamžikem před plenum sněmovní. Zvláštní dědické právo selské zavádí podmínečně říšský zákon ze dne 1. dubna 1889 č. 52 ř. z.; zákon ten jest zákon rámcový a o tom, má-li vstoupiti v platnost, rozhodne zákon zemský. Zákonu zemskému zůstavuje se též celá řada ustanovení podrobnějších; prováděcí zákon zemský vydán byl posud pouze v Tyrolsku. V království Českém dospěla otázka prováděcího zákona zemského k následujícímu stadiu: Jak zemský výbor, tak zemědělská komise žádají předem jisté změny resp. doplňky zákona říšského, aby mohlo býti přikročeno k vydání prováděcího zákona zemského.

Než přejdeme k otázkám rázu humanitního, zmíníme se ještě o dvou návrzích, jež týkají se ústavy obecní. Míníme návrhy na *změnu zřízení obecního* a návrh na zavedení *povinných smírčích soudů obecních*. Návrh prvý směřuje k odstranění nešvárů volebních prováděných pomocí čestných občanů a měšťanů; podnětem k návrhu tomu bylo známé hromadné jmenování čestných občanů a měšťanů v Českých Budějovicích. Zneužívání jmenovacího práva obce děje se hlavně k účelům národnostním; návrh podaný čelil též pouze tomuto zneužívání; pronikavější změny zřízení obecního ve smyslu spravedlnosti sociální návrh sám se nedomáhal. Větší význam sociální má usnesení sněmovní o *smírčích úřadech obecních*. Dobrovolný smírčí úřad obecní vytvořil říšský zákon ze dne 21. září 1869 č. 69 ř. z.; zákon ten byl zákon rámcový a ku své působnosti potřeboval prováděcí zákon zemský; v království Českém máme podobný zákon z 10. února 1873 č. 128.Z. Oba tyto zákony stojí na stanovisku naprosté dobrovolnosti: kdo chce pokus o smír na obecním smírčím úřadě učiniti — dobře, kdo ne — nemůže k tomu býti nijak donucen. Při tomto stavu věcí smírčí úřady zřídka kdy přišly k tomu, aby úřad svůj vykonávaly. Posl. Rataj podal tedy ve sněmu návrh, aby pokus o smír na obecním úřadě měl povahu obligatorní: soudy mají žádati průkaz, že pokus o smír na obecním smírčím úřadě byl učiněn. Návrh Ratajův komisí příznivě vyřízen a sněmu k přijetí doporučen. Smírčím úřadům obecním přikázány byly následující věci: narovnání o pohledávkách peněžitých a o věcech movitých v mezích § 12. zákona ze dne 10. února 1873 č. 128 z. z.; narovnání ve sporech mezních, ve služebnostech, ve sporech výměnkářských, ve sporech o rušenou držbu a narovnání o trestních sporech urážkových (vyjímajíc urážky tiskem). Zpráva komise narazila však v sněmu na odpor. Posl. dr. Pippich (nár. strana svob.) a dr. Hackel (něm. lib.)

postavili se proti povinné obecní justici v rozhodný a prudký odpor; z řečí obou těchto poslanců prozírala dost průhledně nedůvěra v objektivnost a spravedlnost těchto soudů; kdo zná společenské poměry na našem venkově, musí dáti v mnohém vývodům dra Pippicha za pravdu. Přejeme smírčím soudům, ale pochybujeme, že tak vášnivé a prudké spory jako výměnkářské, námezdní atd. kdy urovnají; sdílíme obavu dra Pippicha, že vykonávání spravedlnosti ve věcech soukromoprávních lásku k autonomii neposílí.

Přes tento odpor byl resoluční návrh komise, kterým byl návrh posl. Rataje podporován, skoro jednomyslně přijat a vládě doporučena příslušná změna říšského zákona.

Z otázek *humanitních* zasluhuje na prvém místě zmínky zákon *o použití přebytků sirotčích pokladen ve prospěch sirotků, polosirotků* (ti, kteří mají pouze jednoho z rodičů) *a konečně těch, kteří byli propuštěni z nalezinců, pokud mají tyto osoby nárok na chudinskou podporu v některé obci v Čechách.* Tento zákon zemský jest vlastně doplňkem říšského zákona ze dne 3. června 1901 č. 62 ř. z. Říšský zákon přenechal — po jistých srážkách — úroky z přebytků sirotčích pokladen na 10 let (1901—1910) zemím; v království Českém činily přebytky ty již r. 1898 14,135.788 K, takže roční úrok připadající království Českému činí asi 600.000 K. Zemský sněm usnesl se zříditi z peněz těchto zvláštní *zemský sirotčí fond* pro osoby shora označené; zároveň bylo zásadně usneseno, že děti ve věku útlém mají býti dávány na vychování spolehlivým rodinám za určitou odměnu; společné vychování v ústavě připouští se v létech teprve dospělejších. Zmínky ještě zasluhuje, že resoluce sněmovní žádá vládu, aby úroky z přebytků pokladen sirotčích přenechala zemi vůbec bez omezení časového a že posl. Prade (něm. lidovec) žádal národnostní rozdělení tohoto fondu sirotčího.

Zbývá ještě zmíniti se o návrzích posl. dra Jana Dvořáka a prof. dra Jaksche *na zřizování léčebných ústavů pro tuberkulosní*, dále o návrhu posl. Blahovce na *zřizování pokladen pro léčení hospodářské čeledi;* jednání o těchto návrzích zůstaveno jest zasedání budoucím.

Z interpellací zamlouval se nám dotaz posl. Hynka Srdínka (agrární strana) k místodržiteli o *agentech, které pronajímají osoby nezletilé do ciziny.* Interpellant zastupuje Králové-Hradecko a Nechanicko, proslulé svými harfenicemi; proti podobným agentům bude třeba přísných opatření.

Vřelá slova a dobře míněné návrhy proneseny byly též v debatě rozpočtové při položkách kapitoly VI., věnovaných k účelům zdravotním a humanitním. Četní řečníci chválili naše zemské ústavy humanitní a zdravotní jako ústavy nanmoze vzorné a i ti, kdo činili výtky, uznávali obětavost země v tomo oboru. Nelze zajisté jasněji osvětliti péči království Českého o ústavy humanitní než číslicemi ropočtovými: Potřeby zemské činí úhrnem 52,327.708 K; potřeby tyto účtovány jsou posud v 15 kapitolách; nejvyšší náklad vyžaduje kap. VII. (účely vyučovací a vzdělávací), 26,382.912 K, a dle velikosti druhá položka jest obsažena v kap. VI. (účely humanitní a zdravetní), která pro r. 1902 činí 8,008.707 K.

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

— Září. —

(*Jádro situace. Stanovisko poslaneckého klubu českého. Snaha po opětné restituci češtiny ve vnitřním úřadování. Druhá česká universita. Vyjednávání vlád o rak. uh. vyrovnání. Dopis dra Pacáka z Mizdroje dne 13. srpna. Schůze výk. výboru národní strany svobodomyslné. Výklad posl. Pradeho. Vláda nechce bez Němců nic učiniti. Termín pro české požadavky. Taktika v říšské radě*).

Vnitropolitická situace rakouská otáči se okolo usnesení klubu národních poslanců svobodomyslných na konci předešlého zasedání říšské rady učiněného, které vyznívalo v ten smysl, že Čechové zásadně trvají a trvati budou na tom, aby oba jejich požadavky, totiž *zavedení jazyka českého ve vnitřní jednání státních úřadů a soudů a zřízení druhé české „university*, byly před rakousko-uherskými narovnáním *opětně* vzaty na přetřes a k naší spokojenosti vyřízeny.

Osudný čin vlády Clary-ovy ze dne 14. října 1899, kterým byla rána tak bolestná a tak nezasloužená zasazena českému národu, diktoval českému poselstvu neúprosný příkaz, aby všemi možnými prostředky pracovalo k opětné restituci českého jazyka ve vnitřním úřadování státních orgánů, který beze všech příčin i důvodů právních i rozumových jen následkem kapitulace před odporem německým nám byl vzat.

Vedle toho bylo na čase, aby také s veškerou energii zasadilo se o konečné uspokojení našeho dávného kulturního přání, po zřízení druhého českého vysokého učení universitního, jehož potřeba čím dále tím naléhavěji se jeví.

Že delegace česká až do dnes dopustila odklad ve splnění obou těchto stejně důležitých, jako naléhavých požadavků, mělo své různé příčiny, nebo alespoň svoji spravedlivou omluvu.

Ne posledním důvodem toho bylo, že poselstvo české na radě říšské nechtělo postavením obou zmíněných požadavků na místo přední rušiti jednání rady říšské, jehož předmětem bylo poskytnutí různých důležitých hospodářských vymožeností i výhod zemím koruny české (na př. regulace pražská, brněnská technika a p.) i že rozhodlo se oddechnouti si v boji a sebrati své síly k zápasu, který podstoupiti chtěli, až se k tomu naskytne příležitost nejvhodnější.

Jako nejpříznivější doba k rozhodnému vystoupení byl již od původu pokládán okamžik *parlamentárního* projednávání rakousko-uherského vyrovnání, na jehož řádném a příznivém skoncování vládě i stranám za ní stojícím nemálo záleží.

Tímto náhledem svým se delegace česká nikdy a nijak netajila.

Prohlásilať úmysl, použíti příležitosti projednávání rakousko-uherského vyrovnání k presentaci své dávno již splatné směnky znějící na splnění obou vytčených požadavků nesčetněkráte docela loyálně jak v officielních projevech strany, tak i v síni sněmovní ústy svých řečníků a ve smyslu tomto znělo i usnesení klubu poslaneckého, o němž jsme se shora zmínili.

Nemohlo tudíž usnesení toto ani nikoho překvapiti ani nikoho v pochybnosti o svém obsahu i dosahu zůstaviti.

Dle zpráv časopiseckých dospěla jednání ministerstev obou říší o rak.-uh. vyrovnání k příznivému zakončení a lze tudíž očekávati, že v době nejkratší budou předloženy výsledky těchto dlouhých i namahavých konferencí ministerských říšské radě k parlamentárnímu projednání.

Tím však také blíží se neúprosně doba, kterou si delegace česká jako poslední den splatnosti obou uvedených nároků našich položila.

Ovšem byly z různých stran i vládě blízkých všelijaké kombinace spřádány, rozmanité úvahy činěny a lecjaké dávány rady, za jaké prý koncesse či výhody by mohli Čechové od svého odporu proti vyrovnání rakousko-uherskému před splněním obou vytčených požadavků upustiti.

Tak mluveno na př. o rekonstrukci kabinetu ve smyslu koalice, ve které by i Čechové byli zastoupeni, otvírána vyhlídka na různé prospěchy hospodářské (na př. sestátnění drah a p.), ba připouštěna i možnost zřízení druhého českého vysokého učení, ale žádáno, aby

Češi alespoň prozatím otázku restituce jazyka českého ve vnitřní úřadování odložili.

Však všecky tyto balonky na zkoušku do vzduchu vpouštěné rozplaskly se určitým a jasným projevem, učiněným od předsedy klubu poslanců českých, který listem svým datovaným z Nisdroje, zcela otevřeně konstatoval, že Čechové trvají a trvati chtějí neochvějně na stanovisku svém dříve zaujatém, že obě otázky jejich, totiž zavedení českého jazyka ve vnitřní úřadování státních orgánů a zřízení druhé české university před projednáním parlamentárním rakousko-uherského vyrovnání musí býti vyřízeny.

Z prohlášení dra *Pacáka,* které opírá se o vzpomenuté klubovní usnesení, a jest jen jeho republikací, jest patrno, že poselstvo české pokládá oba tyto požadavky za adequatní a paralelní a že nelze mluviti o prioritě nebo větší důležitosti a naléhavosti jednoho či druhého, nýbrž že o splnění jich obou stejným úsilím chce pracovati.

Prohlášení toto bylo v sezení *výkonného výboru* národní strany svobodomyslné dne 25. září t. r. jednomyslně vzato na vědomí, čímž znovu dokumentováno, že obsah prohlášení dra Pacáka není pouhým jeho náhledem osobním, nýbrž že jest výrazem stanoviska celé strany svobodomyslné.

Jest tudíž na vládě, aby, nechceli prokázati vůči národům rakouským vůbec a českému zvláště svoji insolventnost, o uspokojení těchto splatných již pohledávek českého národa se postarala. Jest k tomu zavázána tím spíše, že i ona sama uznala, že jí bude nutno před vyrovnáním rakousko-uherským kousnouti do kyselého jablka otázky české.

Ovšem zkomplikovala a znesnadnila si úkol svůj, jenž nyní na ní plně dolehl, tím, že dříve v okamžiku nestřeženém, bez náležité úvahy i rozvahy za maximu svoji vyhlásila ničeho v otázkách národně-politických ve prospěch národnosti jedné nepodnikati *bez souhlasu národnosti druhé v zemi zastoupené.*

Není ani naším úkolem ani naší povinností dokazovati nesprávnost, ba i nemorálnost této zásady, která splnění všech i těch nejprimitivnějších a nejjasnějších potřeb národních a kulturních činí závislou na libovůli národnosti stran nepřátelských, čili jinými slovy, která, poněvadž neuspokojené potřeby kulturní i národní mohou se objevovati toliko u národů neněmeckých, zejména slovanských, uvádí tyto národy slovanské dle základních zákonů státních s národem německým rovnoprávné i rovnocenné v nedůstojné postavení podružné k národu německému, nutíc je, aby u stran německých dožebrávali se toho, nač mají své nejsvětější právo.

Nechceme také probírati, kam až předseda ministerský s touto svou theorií, kterou chtěl od sebe odvrátiti nutnost zabývati se ne-

snadnými otázkami jazykovými i národnostními i hověti si v křesle „všech starostí prostém“, dospěl.

Snad poznal již, že theorií tou, kterou chtěl oba národy země české obývající přivésti ke společné práci v ohledu hospodářském a tím je navzájem sbližiti, vlastně opaku docílil. Snad shledal již, že vyvolal tím nemístnou, ba nechybíme, řekneme-li *téměř* nepříčetnou domýšlivost na straně německé, jaká se na př. jeví ve výkladech posl. *Pradcho*, nedávno uveřejněných, a že následkem toho stává se odpuzující pýchou i nesnášenlivostí německou až za hrob sáhající každá možnost dorozumění mezi Čechy a Němci v základě zaručené rovnoprávnosti nemyslitelnou!

Než ponechejme tyto úvahy i posudek o následcích dosavadní politiky p. Körberovy jemu samému; ať on se stará, jak své slovo Němcům dané, nic bez jejich souhlasu nepodnikati, si splní.

Nás slovo jeho neváže! My stojíme na stanovisku, že nám naše požadavky splněny býti musí — ne jako nějaká koncesse a nikoli jen z vůle a dobromyslnosti a ochoty kterékoli politické strany v Rakousku, nýbrž proto, že máme dobré své právo splnění toho se domáhati, právo, které nám od nikoho nemůže býti upíráno.

Nemůžeme také tudíž uznati legitimaci kterékoli strany německé, aby proti tomu své kladla veto.

Nejsme-li proti nějakým ministerským předsedou snad zamýšleným akcím „dorozumívacím“, neznamená to, že bychom připouštěli Němcům právo rozhodovati o tom, zda vůbec má býti čeština ve vnitřní úřadování zavedena, nýbrž dopouštíme tím jedině rozhovor o spůsobu a formě, jak toto zavedení jazyka českého ve vnitřní úřadování orgánů státních na podkladu úplné rovnoprávnosti obou jazyků zemských státi se má.

Ovšem zaujímá mysl jak české veřejnosti, tak i téměř všech politických činitelů v Rakousku otázka, co učiní zástupci čeští na radě říšské, když se vláda k těmto snahám našim zachová odmítavě.

Pokud jde o volbu prostředků a zbraní, jimiž poselstvo české bude chtíti zjednati platnosti svému rozhodnutí, zabíhá otázka tato v taktiku, o které rozhodovati musí okolnosti situace a poměry okamžité, tak že nemožno ve chvíli této vůbec ničeho určitého říci. Můžeme však důvěřovati poselstvu českému, že zvolí ony prostředky, které dle poměrů a okolností se budou zdáti nejvhodnější a nejúčinnější.

Také nechceme předbíhati tomu, na čem se poselstvo české usnese. Avšak jedno můžeme se vší pravděpodobností prohlásiti, že totiž sotva k novému odkladu ve splnění požadavků shora naznačených svolí. Brání mu v tom vlastní politická čest, brání mu v tom slib voličstvu daný, brání mu v tom i úvaha, že situace tak příznivá

pro rozhodné vystoupení, jakou právě jednání o rakousko-uherském vyrovnání podává, se hned tak zase nenaskytne.

Stojíme tudíž před blízkým vyjasněním poměrů i před rozhodnutím otázky, zda vláda chce ukázati se vládou objektivní a spravedlivou, či zda ještě dále chce býti protektorkou stran a přání německých. Dle rozhodnutí tohoto vypadne i rozhodnutí poselstva českého.

— První polovice října. —

(Jazykové zásady pro Čechy a Moravu. Nepřijatelnost jich. Přiostření situace.)

Dne 14. října t. r. vláda ve snaze vyhověti úkolu na ni vzneseném, t. j. vyříditi otázku českou, předložila zástupcům jednotlivých stran z Čech i Moravy zásady, na kterých by chtěla odkliditi jazykový spor v Čechách i na Moravě.

Není nám tu pro obmezenost místa možno, abychom „zásady" tyto ve všech detailech i co do obsahu i dosahu podrobili úvaze i kritice; to ponechejmež si době příhodnější. Avšak hned budiž zde konstatováno, že zásady tyto netoliko vykazují všecky nedostatky i vady, kterými trpěla nařízení jazyková Badeniova i Gautschova, nýbrž že postaveny jsou na stanovisko, které naprosto opouští zákony zaručenou rovnoprávnost obou jazyků zemských i tam, kde rovnoprávnost tato doposud byla uznána a praktikována.

Vždyť tak, jak to již činila nařízení Gautschova i Badeniova, chtějí i principy Körberovy:

1. činiti zbytečný rozdíl mezi Čechy a Moravou a postaviti k sobě obě tyto sesterské, jazykem i historií k sobě patřící země, jako dvě různé, cizí provincie, které nemají ničeho společného;

2. vyloučit ze vší úpravy jazykové třetí korunní zemi ke koruně české patřící, t. j. Slezsko;

3. vyjmouti úplně ze všech jazykových ustanovení úřady železniční i úřady vojenské i zeměbranecké;

4. všelikými výhradami použití jazyka českého v různých oborech vnitřní služby státní obmeziti.

Však ještě přes tyto vady, které — jak řečeno — i jazykové nařízení Badeniovo vykazovalo, snaží se dále zásady Körberovy, téměř jako na posměch tužbám českým, jež nesou se za tím, aby rovnoprávnost jazyková v oboru úřadování t. zv. zevnějšího všeobecně uznávaná (viz Stremayerovo nařízení z r. 1880), byla i na obor úřadování t. zv. vnitřního rozšířena, nám i tuto již uznanou, všeobecně zavedenou a praxí desítiletou plně osvědčenou rovnoprávnost obmeziti tím, že i pro obor úřadování zevnějšího navrhují jednojazyčnou reciproční úpravu, dle které v okresech t. zv. jedno-

jazyčných se stranami má býti jednáno nikoli v jazyku jejich, nýbrž v jazyku úřadu a pouze výjimečně styk se stranami jazyka tohoto neužívajícími má býti sprostředkován zvláštními úředníky extra statum, jichž působnosti zásady Körbrovy z opatrnosti blíže nevykládají, kteří však dle všeho mají obstarávati funkce tlumočníků.

Kdežto tedy dosud každý Čech i Němec v celém království českém mohl hledati i nalézti ve svém jazyku u státních úřadů své právo, měl by dle zásad Körberových na příště Čech v končinách německých v tomto svém právu býti zkrácen! Co to znamená pro české menšiny, netřeba zde rozváděti. Netřeba snad dokazovati, že by tím tisíce a tisíce našich lidí v končinách německých usedlých a poněvadž z pravidla hospodářsky slabších, nejvíce ochrany vyžadujících, bylo vydáno ve psí, netřeba připomínati, že by tím byl učiněn první krok k rozervání naší vlasti a k „vyčistění" německého uzavíraného, pak již „uzavřeného" území od každého českého zvuku, od všech českých úředníků i od všeho českého života.

A za to za všechno chtějí nám milostivé zásady Körberovy poskytnouti vnitřní české úřadování v okresích českých, které ještě rozmanitými výhradami ve prospěch němčiny jest okleštěno.

Již z těchto úvah musili bychom proposice Koerbrovy zamítnouti.

Avšak zásady tyto mají ještě jednu a to nepodcenitelnou vadu, které je činí naprosto nepřijatelnými.

Uvádějí hned z počátku celou řadu výhrad platnosti řeči německé. Snad namítne se, že v tom ničeho zvláště závadného neleží, poněvadž i Badeniovo i Gautschovo nařízení v praktickém provedení k témuž vedlo. Ano! Ale jednak ani Badeniovo ani Gautschovo nařízení v té příčině od nás souhlasu nedošlo, jednak byly činěny v obou nařízeních těchto výhrady ony formou koncilliantní, pro budoucnost neprejudikující poukazujíce zněním svým: „zůstává to při dosavadních zvyklostech" k tomu, že nařízení ona nechávají otázky ty otevřeny, neupraveny, rozhodnutí konečné budoucnosti zůstavujíce. Naproti tomu zásady Koerbrovy hlásají hned v předu a v čele, že ve všech těchto směrech platí a platiti má výlučně jazyk německý, čímž staví mohutný sloup pro vybudování sprostředkovací řeči německé od Němců silami domáhané.

Že za těchto okolností zástupci čeští prohlásili ihned nepřijatelnost těchto zásad, nemohlo zajisté nikoho překvapiti. Soudíme, že celá veřejnost česká bude souhlasiti s usnesením klubu poslaneckého, který v plném souhlasu jak s klubem konservativních velkostatkářů, tak i se sdružením českých poslanců agrárních Koerbrovi dal v odpověď, že pře všecku svoji dobrou vůli, přistoupiti jak v zájmu míru v zemi tak i v zájmu státu k jednání o úpravě jazykových po-

měrů, nemůže principy ony jako zásadě naprosté poctivé rovnoprávnosti se příčící za nijakou vhodnou basis k dosažení národnostního míru pokládati.

Na poslancích našich je, aby nyní důsledky tohoto usnesení provedli. Že se tím vnitropolitická situace značně přiostřila, rozumí se samo sebou. —*P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÁ.

(I. srpen—září: *Anglická korunovace. Boerové. Reval. Italie v Berlíně. Na posilu hakatismu. Z ruských poměrů. Otázky balkánské. Klerikální revoluce ve Francii. Panamerikanismus.* — II. Říjen: *Emile Zola †. Vývoj francouzských poměrů. Intriqua Vatikánská. Z říše Německé. Rusko doma a za hranicemi. Výročí Šipky. Makedonský neklid. Anglické „reformy". V Turecku. Z království Srbského. Belgický trůn.*)

(I.) Vzduch mírně prohřát jest a voní posledními zbytky vůní letních dnů, kouzelný klid si sedl v cesty, v lesy, do luhů, zamlklá Jeseň tiše jde světy. A jak heboučké třásně stříbrných pentlí babího léta, jež vpletla si ve hnědý vlas, mihotně se vzdouvají v zamlženém, lehce prostoru, člověk vzpomínkami utíká po neviditelných dráhách zpět v ovzduší nedávno zapadlých měsíců letních. Jak že to tehda bylo?

Skoro jako v pohádce: Silní tohoto světa utvrzovali svoji moc nad přidělenou jim z něho částí korunovací, vzájemnými návštěvami, přátelsky se líbali, srdečně pravice si tiskli. Jásot slavnostních chvíli pod letním nebem přeletoval od bílých skal hrdé Britanie k severním Fjordům a odtud na Sprévu. Zrakové statisícův pásly se na lesknavé nádheře průvodu při korunovaci Eduarda VII., spíjely se při námořských slavnostech v Revalu, hltaly výstroj i hry za návštěvy italského krále v Berlíně. Smysly se nasytily, a sytost jejich nedopouštěla hladu rozumu se hlásit o své právo. Široké vrstvy neuvažovaly, proč se co děje a tak děje. Úvaha taková přísterným stínem v světlém prostředí; odkrývá všechnu tu drsnost pravdy, jež pod slavnostním hávem k mlčení přivoděna jest.

Korunovace anglická, připadnuvši na dobu přílehlou dnům, v nichž podepsán s vůdci lidu boerského potupný proň mír, zbavující jej dosavadní samostatnosti, celou svou velkolepostí musila se objektivnímu soudci zdáti výsměchem, krutým výsměchem silného vítěze poraženým. Brennovo „Vae victis!" tlumočeno jí, a lid přemožený, oloupený, ožebračený němě, ale nejvýš výmluvně pravdu jeho potvrzuje.

Nade vše právo, nade vši lidskost platí diplomatie a její úskočnost. Ústy tolik humanní Evropa, hle, prstem nehnula, aby zabrá-

nila porobě národa, jenž nechtěl otevříti země své hladovosti plavovlasého syna Albionu po jeho zlatě a drahokamech.

Dnes *vůdcové boerští* u té Evropy mocných ucházejí se o pomoc k uchránění ne již existence své samostatnosti státní, nýbrž existence národa — tělesné. Ode dvora ke dvoru putují a velkou naději na úspěch nesou v hrdinských prsou; domů snad povezou s sebou jen přesvědčení, že v platnosti dosud Danteho hrozné slovo: „Lasciate . . .“ My v Evropě obětujeme molochu diplomatie lidskost i svědomí!

V její spárech vzpíná se všecka situace, dle její rozvrhů na šachovnici světa pohybují se jednotlivci i zástupové. Povel její silnějším nad příkaz Boha i srdce.

Pod povelem takovým *malborský řečník*, nerozvážnou řečí svojí vrhnuvší železnou rukavici výzvou všemu Slovanstvu a hroziví „Sarmaty“ vyhladiti ostřím německého meče, hle, v málo dnech po té donucen zapříti v sobě „německého rytíře“ a skloniti uctivě koleno před nejmocnějším z těch „Sarmatův“, dolézavě za ním připutovav do Revalu.

Kdo hrozí, má buď k tomu příčiny ve zlu, jež následky svými volá po rozšlápnutí, buď sám nečisté má svědomí a bojí se. Ten druhý důvod bude asi pravým důvodem všech těch urputných slov Viléma II., jimiž proti Slovanům dštila jeho ústa. Souseda té moci jako Rusko, obra stojícího jednou nohou ve středu Evropy a druhou u hranic Kytaje, nemilujeme, ale právě pro tu jeho moc hold mu neseme. Vilém II. dobře vědom je si chyby, již provedl Bismark, odpudiv Německu dobrého přítele, jakým bylo Rusko jemu po řadu let, a od prvých dnů ujetí se vlády přičiňuje se o nové navázání styků. Na petrohradském dvoře však trvale zjevný chlad a mrazivé mlčení. Padla odtud velká slova o odzbrojení a míru, uděsila však v ostatním světě tolik, že překotně pořizoval děla nová a nové pušky. Přes ten chlad, přes to upjaté chování ruských kruhů císař německý bez pozvání dojel si pod tlakem okolností k námořským manevrům do Revalu. Prý z důvodů hospodářské politiky. Pochodil? Odpověď by se dala vyvoditi z ohlašovaného nedávno úmyslu ministra Witte, a musila by vyzníti záporně, neboť před přáteli neohražujeme hospodářství svých hlubokým příkopem.

Nepochodili-li Němci s návštěvou na půdě cizí, nedočkali se úspěchů ani při návštěvě cizí u nich. Návštěva krále italského, *Viktora Emanuela* II. v Berlíně, prohlašovaná za pouhý akt zdvořilostní, čemuž odpírala přítomnost p. Prinettiho, hned při vstupu do Berlína zalila německou vypínavost ostrou sprchou. Italský král na německé oslovení purkmistrovo prohlásil, že umí německy málo, a to málo špatně, a hovořil pouze po francouzsku. Pro světový význam, jejž

Němci tak rádi své řeči přikládají, jistě dokument víc než zajímavý.

Také trvání návštěvy a projevy při ní učiněné se strany italské nevyslovovaly přílišného nadšení Italův pro Němce. Reservované chování to je vysvětlitelno. Návštěva následovala po obnově smlouvy trojspolkové, k níž německý kancléř Bülow zdráhajícího se Prinettiho uprosil, a při níž tato zdráhavost Italii zabezpečila s Německem v trojspolku rovné postavení, zabránivši klesnutí její na spojence s povinnostmi vasala, a mimo to získala jí i nové výhody povahy hospodářské, jež došly řádného formulování *v obnovené mezi Italií a Německem smlouvě obchodní.* Za přičinění své o tento úspěch Italie vyznamenán byl německý kancléř Bülow králem italským řádem sv. Annunciaty a nabyl tak oprávnění zváti krále italského strýcem!

Vedle tohoto vědomí plné parity v trojspolku ještě druhý důvod se uváděl pro odměřené chování krále italského oproti Prusku: Vliv politiky slovanské na poměry dvora římského od svateb Viktora Emanuela II. s černohorskou kněžničkou Jelenou.

Oba ty deprimující dojmy Berlín si přispíšil zahladiti novým udatným vystoupením proti slovanské části vlastního obyvatelstva. Císař Vilém sarranžoval velkolepý vjezd *do Poznaně* způsobem, jímž živě měla býti v myslích polských obnovena památka dne, kdy vlády nad Poznaňskem se ujalo Prusko. Hrozba malborská takto měla nalézti svou folii v skutcích. Vedle milionů zabezpečených německému hakatismu ke vkupování v půdu polskou, tohoto nejsilnějšího prostředku germanisačního, sám majestát královský přišel, aby pokořeným, ale národně houževnatým Polákům ukázal, co má bodáků a děl po ruce, aby každý jejich vzdor, každý jejich odpor dovedl k vykrvácení! Však byl k tomu důvod? Všechen ten „vzdor", celý ten „odpor" polský spočívá v obraně jazyka a národnosti, v národních snahách kulturních. A k potření těch ovšem třeba vziti k ruce kanony. . . .

Za stafáž vyžádal si Vilém na caru Mikuláši II. *důstojnictvo svého pluku ruského.* Patrně chtěl oslniti, ale nepodařilo se. Ruské důstojnictvo zůstalo klidno, upjato a — divná hra osudu! — hovořilo polsky a obracelo se se svými potřebami na Poláky. Předpoklad, založený v Berlíně na nevraživosti, mezi Poláky a Rusy panující, zklamal nadobro. Carské důstojnictvo nedalo se upotřebiti za prostředek, zvyšující moc a sílu německého imperatora.

Zdrželivost ta prý měla podkladem úkaz *cara* sama, který nedlouho před tím také v domácích poměrech nastoupil dráhu liberálního nazírání na stavy a vývoj poměrů. K rozkazu jeho v druhé polovici srpna byli z vazby propuštěni téměř všichni studentští účastníci únorových bouří moskevských a z vypovězenců sibiřských ke stu

jich amnestováno s výslovným povolením k pokračování v přerušených takto studiích universitních.

V rozporu s touto liberalitou jest jednání nového ministra Plehveho, jenž, ostře nastupuje na stoupence tak zvané „strany revoluční", z účastníků selských bouří v guberniích charkovské a poltavské pohání jich k zodpovídání se ke 300 a z nich 40 v trestaneckém oděvu před soud dal dovésti vojenskou stráží.

Oba ty protichůdné projevy bylo by podrobiti řádné, na přesných basích poměrových založené úvaze, jíž by se došlo řádného východiště z neujasněnosti všeho toho života sociálního, politického i hospodářského na Rusi a usouditi, který z obou těch systémů — carův či ministrův, mírnost či krutost — k uklidnění jest vhodnějším. Onen jistě je blahodárnější než tento, pečující, jak se zdá, ve šlépějích Pobědonosceva položiti vysoké hráze vpádu západní kultury v lid ruský. Pravdou nezvratitelnou ovšem zůstane, že jako povaha, duševní vloha a vývoj názorový lidu toho i poměry a vztahy jeho vzájemné k téže třídě a k vrchnosti jsou výjimečny, a té výjimečnosti plodem že jsou všechna ta různá, často v téže době, současně však různými orgány správy státní zaváděná opatření. Ta spletitost právě činí ovzduší těžkým, dýchání nevolným a má následkem bouře, jež v srpnu na novo se lhůtou na listopad byly avisovány.

Přes tyto dusné poměry domácí Rusko nespouštělo se zřetele vývoje poměrů na sopečné politické půdě balkánské, vždy v roli protektorské hotovo zakročiti v zájmu svých chráněnců. Vření pod povrchem za letních měsíců vždy silněji pracovalo. Zejména nerozhodnutá *„otázka makedonská"* a akce výboru makedonského zabírala pozornost vší zahraniční politiky, jak toho předmět hned několikeré důležitosti zasluhuje. Jde při otázce té nejen o Turecko, ale také o vzájemné poměry mezi slovanskými státy balkánskými: *Srbskem, Bulharskem* a *Černou Horou*, bez jichž vzájemné dohody sotva s klidným rozřešením otázky té bylo by lze počítati.

Na Makedonii celou, nerozdělenou, činí nároky i Srbsko i Bulharsko, a Černá Hora, třeba stála opodál, jistě by nepřihlížela klidně ani k přivtělení její jednomu z nich celé ani k rozdělení její mezi oba. Proto zjevuje se jako pomůcka k úspěšnému roztětí tohoto gordického uzle návrh, aby Makedonie obdržela samosprávu a ponechána byla Makedoncům pod protektorátem Ruska. Srbsko, Bulharsko a Černá Hora měly by vyloženou povinnost vejíti mezi sebou a s ní v železniční a celní jednotu, sloužící ochraně společných jejich zájmův. Povědomí diplomatických kruhův o výhodnosti takového rozluštění otázky makedonské nejen pro interessující se o Makedonii sousedy, ale i pro odklizení jedné z příčin trvalého zneklidnění států mimobalkánských, na balkánských věcech však své silné zájmy

majících, mělo by vyzníti činem. Než jde tu o posílnění slovanských živlů na Balkáně, a v takovém případě západnická diplomacie se neukvapí. Berlínský kongress pěkným toho důkazem.

Co tam dole se kuly zbraně a chystáno vzbouření, v samém středu Evropy, *ve Francii,* taková revolta v malém se odehrála. Dva proudy tam najednou narazily na sebe: Moderně-pokrokový a klerikálně-nacionální. Ministerstvo Combesovo, tou dobou za rozčilených poměrů v republice jedině možný útvar vládní co do osob v něm zastoupených, přikročilo k provádění zákona o kongregacích se vším důrazem. Školy řeholí, jež nezakročily o autorisaci státní, uzavírány, a odpor tomu kladený, přemáhán assistencí vojenskou. Klerikálním živlům v tomto vzepření se rozkazům vládním přiskočili na pomoc nacionalisté, jimž vláda Combesova není po chuti, společně pak spojenci vzbouřili široké vrstvy lidové proti vládním komissařům, školy uzavírat přicházejícím. V snaze, dáti odporné jim vládě pocítit svoji protichůdnost, nacionalisté zapomněli na dvé věcí: že znectivají zákon a nad něj, normu všeobecnou, výše staví normy speciální, to jest své a své strany zájmy, a podruhé, že pomocí, poskytovanou klerikálům, zabraňují nutné očistě vyučování a zdravé posile osvětného rozvoje se uplatniti. Z obsahu a rázu všech těch projevů odporu a zejména z oněch, jež se rozlehly z Bretagne, vláda nabyla poznání, že nejsou to pohnutky náboženské, na nichž odpor ten založen, že pod jejich zástěrkou pracují pravé motivy rázu výlučně politického, royalistické a protirepublikánské. Bouřlivé to hnutí ve prospěch kongregací vyagitované a vedle tohoto poznání utajených proudů politických doneslo vládě další poznání o desorganisaci ve vojště. Bylať jí plukovníkem Saint-Rémym, jemuž dán příkaz přivyklízení a zavírání kongregačních učitelišť spolupůsobiti, odepřena poslušnost. Znamení jistě vysoce varovné a nabádající k utužení nejen kázně ve vojště ale i národního přesvědčení o nutnosti silné vojenské organisace bez ohledu na účel, ať k obraně ať k výboji ať k odvetě, třeba se na ni dnes nepomýšlelo, jak dokázal výklad ministra-praesidenta Combesa, desavoujícího odvetou hrozící řeči ministra vojenství Andréa při odhalení pomníku vojínů, padlých r. 1870, a ministra Pelletana za návštěvy v Bizertě.

Hlas mírumilovný zalétl do Evropy, také přes ocean. Praesident *Spojených států severoamerických,* Roosevelt, vzhledem k projevům veřejnosti, poukazujícím na podivné ono přátelství, kterým zahořeli na dvoře pruském tak náhle k Americe, uznal za vhodno o věci se rozhovořiti. Při výkladě svém v Proctoru postavil se na zásadu učení Mouroeova: „Amerika Američanům!" a pevně a jasně proklamoval, že Američané, nežádajíce si výbojův, nedopustí také, aby kterákoli z mocí evropských směla považovati Ameriku za předmět své kolo-

nisace politické. Učení Monroeovo jest učením míru. Tento mír, podmínka zdravého rozvoje státního, musí být chráněn. Zabezpečení se oproti jakémukoli útoku z venčí silnou mocí námořskou jest mocnou pavézou i štítem pro pokoj a blahobyt vnitřní. (Zásada Monroeova, sledující dle toho nejen cíle politické, ale i mravné, obsažena jest v proklamaci praesidenta Monroea ke kongressu z r. 1823 a vyvolána byla v život připojením Aljašky k Rusku (r. 1821). Vedle ní za souhlasu Anglie, jež žárlivým okem střeží každý krok Ruska dnes jako tehda, bylo vládou americkou oznámeno ruskému vyslanci ve Washingtoně, že každému dalšímu zabrání území amerického moci evropskou ke kolonisaci Spojené státy branně se oprou.) Jestli tedy — jak zejména na straně anglické se tvrdilo — v Německu již spatřovali, že na americké půdě svítá nový den jejich kolonisační politice, praesident Roosevelt žár naději takovýchto obnovenou proklamací hesla „Amerika Američanům!" náležitě schladil.

V tomto „panamerikanismu" také tkví svými kořeny všecka kampaň tamní vlády proti přistěhovalcům, kteří přirážejí k amerických břehům bez náležitých prostředků existenčních a následkem toho vydáni jsou internančním útrapám v přístavech amerických. V měsíci září velmi ostře se strany americké bylo ukazováno na vyhnané antisemitismem rumunské židy, a vláda *rumunská* přímo vyzývána, aby se postarala o tyto své, z vlasti se vystěhovavší a nyní v amerických přístavech nedostatkem sužované syny Israele, jakož i by učinila doma pořádná opatření, by příslušníci rumunští takto nebyli v šanc zvůli náhody vydáváni. Z Evropy vzhledem k Monroeově zásadě se za oceán odpovídalo po její smyslu, že není nikdo oprávněn se plésti v záležitosti státu cizího, než Američané správně v replice odkazovali k svému právu brániti státní území před invasí přistěhovalců, již pro nedostatek jak prostředků hmotných tak intelligence stávají se svízelem pro správu státní. Toto střetnutí se dalekého západu se státem evropského východu má celou povahu malé lekce, dané mocím evropským, že o hnilobné stavy ty a jejich ozdravění péče si nepřipouštějí.

(II.) Celá ta světovou pozorností v prvé řadě stihaná politika mezinárodní o tolikerých navzájem se stýkajících, proplétajících a zase rozcházejících zájmech, všechny ty její zlaté i rudé nitě intriquy dvorův a státníků: Vše rázem ustoupilo dne 29. září v pozadí: pozornost světa soustředila se k jedné jediné zkrušující události: Náhlému úmrtí Emila Zoly. Slavený a současně proklínaný autor „Rougon-Macquartů", „Tří měst", „Čtyř evangelií", průkopník poctivého zírání na život jedince i mass, obhájce Dreyfussův, nalezen dne toho ráno v ložnici své mrtev. Příčinou smrti rozpoznána otrava uhelnými plyny ... Na jiném místě plně oceňujeme význam jeho lite-

rární; zde budiž jen politické činnosti jeho dotčeno. Nebyla dlouhého trvání. Jakkoli v celé radě svých prací Zola podal eminentní důkazy své znalosti života a běhu politických, jakkoli jasně osvědčil, jak zraky jeho jsou otevřeny a správně dovedou postihnouti příčiny i vývoj fakt politických, v arénu politickou setoupil teprve v r. 1898, aby hájil ze zemězrady obviňovaného Alfréda Dreyfussa a vymohl mu revisi processu, jímž byl uznán vinným a k deportaci na Ďáblův ostrov odsouzen. Zola tu šel po příkaze téže Pravdy, kterou stopoval v životě a otevřeným slovem, jak byla, líčil. Doznal pohnutku v jasném výroku: „La Verité est en marche et rien ne l'arrêtera pas!" Vystoupení jeho na obranu odsouzeného setníka mělo následkem seštvání mass proti němu a vyneslo mu dvojí odsouzení. Odpykání trestu Zola — budiž to jako temný bod v světlé jeho činnosti konstatováno — vyhnul se útěkem. Avšak akce jím zahájená se počala prohlubovati, a vzala netušený obrat, když korunní svědek, plukovník Henry, se přiznal, že průvodní listinu sporu, na níž kladen hlavní důraz — padělal, a byv uvržen ve vazbu, tam sobě krk podřezal. Revise processu Dreyfussova, pro niž Zola prvý vystoupil, byla neodvratna. Došlo k ní, a Dreyfuss nalezen — nevinným. Tak skončila ta episoda politické činnosti Zolovy, pro niž mu vzešlo tolik příkoří a podezřívání, tolik snižování a urážek s jedné a navzájem tolik přepínavého chvalořečení a nadlidského oceňování s druhé strany. Episoda snad by nebyla tolik hluku způsobila, kdyby zde nebyl obviňovaným žid a zemězrádný, jemu přičítaný čin neuváděn ve styk s Německem. Že Zola neváhal se ujati žida, o němž měl přesvědčení, že viny nenese, vyneslo mu sympatie všech lidí tollerantních, jež se zdvojnásobily u žurnalistiky německé, s největší části stojící s Dreyfussem v národrodním pokrevenství. Plného světla v záhadné té záležitosti ani revise processu nedonesla a také ne všeobecně víry v nevinu Dreyfussovu, jak nejnověji tvrzení generála Gallifeta, že Dreyfuss byl ve službách ne Německa ale — Ruska, dokazuje. Pohřeb Zolův setkal se s klidným průběhem. Nic z toho se nepřihodilo, čím odpůrci Dreyfussovi a Zolovi hrozili, štvouce široké massy do demonstrací výmyslem, že liga na ochranu práv člověka využitkuje tristních těch okamžiků k okázalým demonstracím pro Dreyfussa. Tento přes výhrůžky krajně chauvinistického tisku súčastnil se průvodu pohřebního. Hrozby vyzněly na plano.

Účinnějších povah a rázu než tato štvanice Antidreyfussardů s perspektivou do budoucnosti, hrozící nejen Francii, ale všem státům, o moc vojenskou se opírajícím, jest provolání, jež učinili stávkující uhlokopové k vojsku všeho světa, vyzývajíce je, aby odepřelo poslušnost. Vláda Combesova při všech výborných svých vlastnostech nemá opravdu ustláno na růžích za poměrů, jež ji volají k současnému za-

kročení vždy hned v kolika sporech. Přese vší snahu stávkující upokojiti až dosud se jí nezdařilo, a k starostem těm druží se nyní další, vyvolávané parlamentními debatami o provádění zákona o kongregacích. Odpůrcové vlády v nich hledají prostředek k její povalení.

Nepřímo zdá se podporovati odpurce vlády Combesovy sám — *Vatikán*. Francie totiž osvojuje sobě protektorát nade všemi katoliky Orientu. V odporu se stanoviskem tím však kardinál Ferrari, vášnivý obhájce nároků papežských na pansví světské, dal se, veda poutnickou výpravu z Lombardie do Jeruzaléma, vítati konsulem italským. Intriqua ta je velice průzračna: Na papežském dvoře přičiňují se patrně Ferrarovci vyvolati konflikt mezi Italií, jejíž panovnickou rodinu ovšem nikterak nemilují, a Francií, jíž se má tak dostati odvety za zavření řeholních škol. Nezdá se však, že by intriqua ta k obmyšlenému cíli vedla; neboť na utužení bratrských poměrů mezi Francouzi a Itali pilně se pracuje a novým projevem jeho má býti zřízení pomníku Guiseppu Garibaldimu v samé Paříži. Při takových starostech světských uchází papežskému dvoru silná propaganda ve věcech, nejvlastnějších jeho regimu, jakou jest ona italského kněžstva pro zrušení coelibatu, silně se ohlásivší v Apulii. Vatikán ovšem chvatně zbavil řadu kněží a divinis, že však tím hnutí toho nezmařil, je jisto. Po staletí nařizovaný odpor jeho proti zákonům přírody vlivem nové doby musí dříve nebo později dojíti vyvrácení z kořene.

Vedle úkladu vatikánského i se strany německé se pracuje o opatření, které republice nemůže býti lhostejným. *Německo* totiž se smlouvá o převzetí luxemburské dráhy, což Francii lhostejným zůstati nemůže pro případ mobilisace. Císař Vilém II. nestačuje se dle toho zabezpečovati na všech stranách. Zde dobytím nového kommunikačního prostředku, v krajích diametrálně ležících laskavostmi oproti zřízení mruským. Episoda romintenská je znamenitou toho illustrací. Vilém za pobytu v Romintoně pozval k sobě četnického rytmistra ruské pohraniční stráže, Masojedova, prokázal mu řadu zdvořilostí, pohostil jej skvěle a před odjezdem jeho ve služební stanici Věrbolov, kamž jej s císařovnou doprovodil ve dvorní ekypaži, obdaroval jej svou a císařovninou podobiznou v brilliantech. Důvod k všem těm neobvyklým laskavostem prozradil císař v proslovu při hostině: Nadšení jeho pro Rusko, již nyní tak značné, dostoupilo by prý svého vrchole, kdyby v Rusku vešli na novou německou sazbu celní; že by jej však těšilo ještě více, kdyby se vrátily doby Gorčakova, nepřiznal. Celní tarif, o který má tolik obav vzhledem k cizině, však nenachází souhlasu ani v říši a hrozí říšskému sněmu německému z něho obstrukce. K charakteristice stávajících poměrů v Německu dlužno zaznamenati dvě fakta z posledních dnů: Odsouzení občana pro urážku prince Jáchyma na šest neděl do vězení — pěkný

vzorek byzantinistního zneužívání ustanovení o urážkách členů domu císařského, a publikaci nového řádu válečného, z něhož nás zvláště interessovati musí nařízení, že pravidla vojenská musí býti vojákům předčítána v mateřském jejich jazyce, vzácný důkaz, jak vážnou se stává národnost, jde-li o zájmy — vojenské, a slavofobie ustupuje.

Není jisto, Masojedov-li v úředním rapportě učinil oznámení o Vilémově nadšení pro Rusko. Za to je zcela jisto, že v *Rusku* na Německo se pranic neohlížejí, a že přestávají se také ohlížeti na peněžní trh evropský. Ministr Witte v těch právě dnech připravil západním finančníkům malé překvapení cestou na východ. A nejen finančníkům, také evropské diplomacii. Účelem cesty té udává se osobní seznání politicko-hospodářských poměrů v asijském Rusku a zakročení o zápůjčku u amerických kapitalistů. Poněvadž však se k tomu dodává, že Witte, používaje dané příležitosti, zajede také do Japonska a Číny, počítá se v diplomatických kruzích evropských v první řadě s účelem ryze politické povahy, založeným na touze Ruska získati Mongolsko a Tibet. Jest to ovšem pouhá politická kombinace, jejíž důvodnost — aspoň pro tu dobu — ustupuje do pozadí při úvaze o pokleslých hospodářských poměrech v Mandžursku.

Než také uvnitř Ruska evropského hospodářské stavy se přiostřují následkem své neuspořádanosti. Nové proudy zavály v řady zemědělské a silné hnutí nespokojenosti lze zřejmě sledovati. Bude státní správa ruská míti v brzku povinnost, aby také k urovnání poměrů hopodářských tuto a zdvižení jejích úrovně přikročila, nemá-li zpožděním reforem vyvolána býti nová bouře.

Co takto doma utvářejí se poměry, na venek Rusko uhajuje sobě svého postavení plně. Uznávalo se to za slavností *šipeckých*, na nichž účast vzalo všechno balkánské Slovanstvo. Byliť pořádány na paměť bojů, před čtvrtstoletím na Šipce pro osvobození jejich ze jha tureckého svedených. Rusko bylo officielně zastoupeno velkým knížetem Nikolajem Nikolajevičem, a celý pořad slavností, Bulhary uspořádaných, vyzněl v jeden hold Rusku. Slovanská vděčnost za vyvedení na svobodu manifestovala se tu celou silou.

Však v tuže dobu, co čtvrtstoletí války s Tureckem takto oslavováno, ozvaly se prvé výstřely ze *Starého Srbska* a *Makedonie* jako připomínka, že dílo dosud nedokonáno. Došlo k drobným srážkám mezi pohraničním vojskem tureckým a slovanskými četami, což mělo následkem sesílení vojenských posádek tureckých na bulharské hranici a notu Porty k velmocem evropským se stížností, do lhostejnosti vlády bulharské k vývoji poměrů v Bulharsku, zjevným nepřátelstvím proti Turecku a snahou je branně napadnouti znamenaných. Zprávy o skutečných stavech a událostech tamních došedší, jsou velmi zmateny a sobě odporují. Mluví se hned o povstání celé řady

vesnic a hned zase o pouhých náhodných šarvátkách. Vzhledem k pokročilé době patrně hlavní výbor sofijský nakazuje zastaviti činnost četám až do jara. Doba zimní má býti věnována přípravám, aby s jarem se mohlo k novým činům rozhodněji přistoupiti.

K oslavě bojů na Šipce připojila se také veřejnost *anglická*, sotva však lze její projev bráti vážně jako výron skutečného cítění srdečného; spíše lze jej označiti za licoměrnost. Neboť Anglie to právě byla, jež v bojích slovanského kříže proti mohamedánskému půlměsíci stála po boku tohoto, skytajíc mu všechnu podporu. A mnohý podíl má na tom, že „nemocný muž" nebyl na dobro z Evropy vystěhován, a poměry, rejdy povstaleckými právě dostatečně jako neutěšené označené, do dnešních dnu potrvaly. Toto reakcionářské stanovisko politiky anglické v historii světové politiky doby nejnovější musí býti zdůrazněno. Angličané bez útisku druhých by se neobešli. Otázka *irská* je v té příčině stále živým pramenem, z něhož lze potvrzení té anglické svobodomyslnosti čerpati kdykoli.

Příspěvkem nejnovějším k reakčním snahám v Anglii jest předloha školská, právě svolanému parlamentu k projednání Chamberlainem předložená. Pod rouškou křesťanství mají býti přivedení irští katolíci k společnému postupu s církví anglikánskou a vnutiti nonkonformistickým protestantům školní vyučování dogmatické, což znamená potlačení svobody náboženské a vedle toho posílení moci kleru a velkostatkářstva, nejmocnějších to právě podpor Irům nepřátelské politiky vládní. Přirozeně předloze té živlové pokrokoví a najmě zástupcové irští také z důvodů politických odporují, nic nehledíce k hrozbě Chamberlainově krisí ministerskou.

Pomoc, před čtvrtstoletím Anglii *Turecku* poskytnutá, ukazuje se býti stále více a více v jeho — neprospěchu. Turecko od těch dob vykazuje vždy méně a méně sil a slabost, již podléhá vlivům cizím, pomalu stává se příslovečnou. Stačilo, aby si ze slavností šipeckých velký kníže Nikolaj Nikolajevič zajel do Cařihradu, a již předsevzata výprava proti Arnautům, zle pověstným vším tím ukrutenstvím, páchaným od delší doby a koncem září znova na slovanském obyvatelstvu. Výprava se setkala s jakýms takýms úspěchem, neboť vůdcové lapeni nebyli. Přes to se do budoucnosti počítá s delším klidem, ježto prameny, z nichž roty Arnautské dostávaly žold, tou dobou jsou do dna vyčerpány.

Vedle tohoto zakročení velkého knížete Nikolaje Nikolajeviče s návštěvou jeho v Cařihradě spojuje se další akce: návrh na obnovu rusko-turecké smlouvy hunkiar-skelesijské, uzavřené r. 1833. a osm roků trvavší, jíž podalo se Turecko protektorátu ruskému s povinností v čas válečný uzavříti přístup cizím lodím válečným v Černé moře, proti tomu, že mu Rusko zabezpečilo pozemní i námořní po-

moc vojenskou. Obnovená smlouva by prý byla modifikována, aby odpovídala změněným poměrům, vedle návrhů cara sama. Zpráva ta, více kombinace diplomatická než skutečnému faktu odpovídající, jest novým dokladem nazírání evropské veřejnosti na Turecko a chabost jeho posice.

Prvá polovice října vůbec byla bohata na zprávy povah málo hodnověrných. K nim v prvé řadě náleží výklady o situaci v *Srbsku* a důvody, z kterých sešlo s projektované návštěvy královských manželů srbských v Petrohradě, a z kterých došlo k ministerské krisi. Obě fakta uváděna v souvislost a na jeden základ příčinný. Doba donesla objasnění: Návštěva odložena pro náhlé ochuravění carevny, k demisi ministerské došlo pro obtíže s úpravou finančních poměrů státních. Politických důvodů zde tedy nebylo.

Jiná zpráva podobně málo zaručených kvalit hovoří o úmyslech *belgického* krále Leopolda, vzdáti se trůnu. Vzala patrně původ svůj v nedávných, do veřejnosti s úmrtím královny belgické tak mocně proniknuvších neshodách královýchs rodinou jeho. Kdyby se tvrzení to osvědčilo pravdivým, nastoupil by po něm na trůn, poněvadž králův bratr, hrabě Flanderský, pro pokročilý věk nehodlá vlády se ujati, jeho syn, princ Albert. ρ.

*

VEŘEJNÁ ZPRÁVA.

(*Úvodní slovo. — Volební řád obecní.*)

Zahajujeme novou rubriku. Názvem je nastíněn a vymezen její program. Má býti hlídkou po celé rozlehlé oblasti správy veřejné a sledovati význačné zjevy tohoto oboru, i ty, jež bývají sice registrovány v denních listech politických, mizí však v širokém toku denních událostí, i takové, jež jsou přístupny jen v klausuře literatury odborné. V rámec rubriky spadati budou vydané normy zákonné i opatřební administrativní, návrhy a projekty řešení otázek veřejných, ať ve formě předloh sněmovních, ať ve formě soukromých studií, zásadní a v důsledcích důležité verdikty nejvyšších tribunálů, jakož vůbec vše, což stěsňuje se veřejný život, arci jen potud, pokud jde o zjevy zájmu širokého a trvalého. Při tom bude rukrika míti na zřeteli i nejdůležitější obdobné zjevy cizí, někde srovnávajíc, jinde prostě otevíraíc rozhledy dosud neznámé. Rozsahem úkolu určen jest ráz jednotlivých zpráv. Budou zachycovati jen jaksi obrys, silhouettu, a podávati stručně jádro věci. Co nad to články rubriky přinesou, nemůže a nechce míti aspirací statí vědeckých a kritických. Budou to spíše jen marginální poznámky ke zjevům zde zaznamenaným, tu stručnější, tu obsáhlejší, a účelem jejich nebude více, než buď promítnouti jedno na pozadí zájmu politického neb sociálního,

druhé na pozadí zájmu kulturního, buď pouze informovati a orientovati. V ostatním bude rubrika zpravidla šetřiti zásady: blízké blíže a úplněji, vzdálené jen letmo.

*

Dvacetileté usilování o pronikavější, až do samých základů sáhající *změnu platného řádu o volení v obcích* nemělo dosud kladných výsledků a v dohledné době sotva lze je očekávati. Proto obmezila se poslední předloha zemského výboru, sněmu zemskému v posledním jeho zasedání předložená a komité sněmovním, nikoli však plenem projednaná, toliko na ony kusy, které volají po reformě nejneodbytněji: Je to zrušení volebního práva čestných měšťanů (v prvém) a měšťanů (v třetím volebním sboru), dále zrušení ustanovení, dle něhož pozbývá práva volebního, kdo nezaplatil více než od roku nějaké dávky obecní, a konečně úprava řízení reklamačního, upraveného dosud jednak kusé, jednak nedosti jasně. Snaha odstraniti volební právo čestných měšťanu není nikterak novou. Již dle intence zemského zákona ze dne 18. dubna 1869 č. 44 mělo býti zrušeno, a jen nedopatřením při stylisaci zákona byla intence tato zmařena. Neboť již před 30 lety bylo postřehnuto, co nedávnými vzrušujícími případy znovu bylo dokumentováno, že totiž ve volebním právu čestných měšťanů skryt je nebezpečný prostředek, kterým z pouhé vůle právě úřadujícího obecního výboru lze stlačiti míru vlivu, jakou platný volební řád, zbudovaný v podstatě na censu daňovém, chce volbou poskytnouti jednotlivému poplatníku na záležitosti obecní. Poněvadž však možnost jmenovati měšťany a čestné měšťanky nemá dle nabytých zkušeností a dle dosavadní judikatury správného soudu vůbec mezí, může pravý poměr hlasů býti takto úplně zvrácen. V krajních výstřelcích může volební právo čestných měšťanů a měšťanů býti způsobilým prostředkem, kterým lze udržovati nesesaditelnou městskou oligarchii, zjev, který historii městských zřízení nikterak není neznám. Proto lze se zrušením tohoto volebního práva plně souhlasiti; nebude to obmezováním autonomie, jak se namítá se strany německé, nýbrž jen obmezením libovůle. — Zrušení onoho ustanovení, dle něhož pozbývá práva volebního, kdo více než od roku nezaplatil dávky obecní, odůvodněno je aequitou, poněvadž toho, kdo platí jen osobní daň z příjmu, obmezení toto, jiným volebním řádům vůbec neznámé, stihnouti nemůže. — Úprava řízení reklamačního záleží v hlavních bodech: v přesném vytčení reklamační lhůty, dále v tom, že usnesení volební komise o námitkách náleží veřejně vyhlásiti, a že na usnesení toto připouští se stížnost k okresnímu hejtmanství, jež rozhodne s konečnou platností.

Osud žádoucích těchto změn není nikterak zabezpečen, poněvadž (německá) menšina komise vzepřela se proti zrušení volebního práva čestných měšťanů a měšťanů. *Dr. H.*

Finanční politika království Českého. Pod tímto titulem uveřejnil Dr. Josef Pilař v Obzoru Národohospodářském (září 1902) zajímavou studii o zemském bernictví království Českého a o dalších jeho vývojových směrech. Autor zírá na otázku bernictví zemského jako na otázku opatření nových příjmů zemských: od pouhých úspor v budžetu zemském neočekává nápravy. Plným právem: „spořivost v mnohé skupině zemských výdajů značila by bolestnou pohromu pro kulturní i hospodářské zájmy země.“ Otázka opatření nových příjmů zemských není však autoru otázkou čistě fiskální, ona komplikována jest s otázkou politickou. Chce-li sněm aneb alespoň přední strany jeho jíti po cestách autonomismu a federalismu, musí tímto směrem proniknuta býti i jeho politika finanční. „Nelze býti federalistou v oboru práva státního a centralistou v oboru práva berního.“ Ovšem dlužno cíle federalismu v oboru bernictví správně vystihovati. Při dnešní výši přirážek mohou jako další pramen příjmů zemských vzaty býti v úvahy úděly ze státních daní a samostatné daně zemské. Autor posuzuje s hlediska federalismu oba tyto prameny zemských příjmů a dospívá k závěru: „system údělový musil by neodvratně končiti úplným vítězstvím centralismu“ (zatím v bernictví). V tom leží zdravé jádro kritiky autorovy. Autor dovozuje dále kompetenci zemí ku vytvoření samostané soustavy zemských daní, po níž plaiduje. Ústava prosincová vyhradila radě říšské toliko finanční záležitosti, jež jsou společny všem královstvím a zemím; sněmy mohou se pak usnášeti o jakýchkoli berních zemských. „Berní moc království českého jest tudíž úplně rovnocenna s berní mocí státní.“ Autor však ani s hlediska berně technického nepochybuje o tom, že zemi podaří — přes vydatnou soutěž státu v tomto oboru — se prameny nových daní zemských nalézti; poukazuje ku starým projektům daně cukerní, daně ze sodové vody, vína, svítiva atd. a k projektům novým, na př. daně tabákové daně z látek (tkanin). V nových daních těchto vidí autor možnost, vyhověti rostoucí finanční potřebě zemské bez porušení zásady federalismu a autonomismu: úděly z výnosu státních daní jsou však právě s hlediska tohoto absolutně zavržitelny.

Autor přinesl myšlenkou touto federalistickým stranám zdravý programatický motiv do problemu zemského finančnictví. Program, system ve financích zemských jest to, co po dlouhých letech bezprogramovosti hledáme a vítáme ve vývoji zemských financí. Autor hlásá více než finanční program pro berně zemské, on žádá finanční program federalistický. S penězi, které jsou z vůle státní a pokladnou státní jde závislost zemí na státu ruku v ruce. A proto třeba míti pozor na toto lesklé zlaté nebezpečí centralismu. Není pochyby, že stát favorisující soustavu údělovou, která mu do

rukou klade klíč k zemské samosprávě, činiti bude obtíže novým pokusům zemí vybudovati novou soustavu samostatných berní zemských. A v tom právě — při dnešní finanční tísni země — leží zkušební kámen sebezapření i síly autonomistických a federalistických stran na poli bernictví zemského. Vytrvají ony strany v této zkoušce?

Ještě jedna věc zasluhuje zmínky. Autor vyvíjí program zemských berní s hlediska zemských financí a s hlediska federalistického; zbývá ještě jedno význačné hledisko: hledisko berní spravedlnosti. Bylo by zajímavo stopovati, jakou měrou bude lze zavedení nových (spotřebních) daní zemských uvésti v soulad se sociálně oprávněnými snahami po berní spravedlnosti vůči vrstvám slabším.

Višk.

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

ZEMĚDĚLSTVÍ.

(*Otázka cukerní. Vodní stavby. Poměry veterinářské. Zahraniční obchod s výrobky zemědělskými. Zvýšení minimálních sazeb německého celního tarifu. Reforma plodinových burs. Hospodářské školství.*)

K nejakutnějším otázkám českého zemědělství náleží posud *otázka cukerní;* obmezení výroby, parlamentní schválení Bruselské konvence, kartel, rayonování, dohoda surováren s raffineriemi a p.: to jsou otázky, které posud stojí v popředí rozprav zemědělských, a jež ani otázkou vodních stvaeb nebyly zatlačeny do pozadí. Výsledky letošní evropské výroby cukerní, které oproti jiným rokům s jistou nedočkavostí byly očekávány, odhaduje magdeburský statistik tohoto oboru, Licht, následovně:

	1902	1901	1900
		v tunách	
Německo	1,950.000	2,299.408	1,984.186
Rakousko-Uhersko	1,025.000	1,302.038	1,096.043
Francie	880.000	1,183.420	1,170.332
Rusko	1,275.000	1,110.000	918.838
Belgie	240.000	350.000	333.119
Holandsko	125.000	203.172	177.081
Jiné státy	355 000	400.000	367.917

Jak patrno, všechny státy evropské, které se konference Bruselské súčastnily, výrobu omezily. Rusko, které se nesúčastnilo a které i na dále hodlá jíti svou cestou samostatnou, produkci řepy poněkud rozšířilo; v Čechách — dle odhadu cukrovarníků — zmenšila se letos plocha cukrovkou osetá oproti loňsku v středních Čechách asi o 30 procent a ve východních Čechách o 27 procent; sklizeň po ha lze proti loňsku očekávati horší asi o 17 proc. Každým způsobem jdeme

vstříc kampani slabší; některé surovárny (na př. Bečváry) vůbec v kampani letošní pracovati nebudou a přikázaný rayonový kontingent řepný zaprodaly cukrovarům sousedním. Konvence Bruselská nemá v Rakousku ještě ústavního schválení a očisťovací proces už začíná. — Kartel cukerní, jehož obnovení činily potíže některé surovárny (Louny, Hostačov, Židlichovice), žádajíce pro své podniky výhody speciální, byl již uzavřen; české surovárny přistoupily ke kartelu všechny. Kartel uzavřen jest na rok; surovárnám zajištěna jest cena za 1 q suroviny 32 K, pokud tržní cena suroviny v Ústí neklesne pod 16 K. Konvence bruselská — přijatá již parlamentem anglickým i německým — předložena byla již též ku schválení sněmovně francouzské; úspora ze zrušení premií rozpočtena jest v státním rozpočtu na 40 mil. franků. Rakousko činí rovněž přípravy k provedení úmluv bruselských; súčastněná ministerstva svolala za tím účelem v červenci letošního roku anketu interessentů a znalců, v níž projednána řada sem spadajících otázek: kontingentování výroby cukru pro domácí konsum, odstranění rayonování, upotřebení úspor premiových a pod. — Jediné Rusko vzdoruje konferencím bruselským, protestuje, avšak zdá se, že přes všechny své protesty a vzdor výhodné své poloze geografické pocítí přece nepříjemné účinky differenčních neb přímo prohibitivních cel na svém vlastním těle.

V otázce vodních staveb nemohou kruhy zemědělské posud dospěti k jednotnému názoru. Pessimisté a nedůvěřivci v Čechách v této otázce stále mají převahu. Umělé kanály nenašly v českém rolnictvu nikdy vřelého přijetí; za to však splavnění Labe a Vltavy, jakož i regulování jejich přítoků na náklad státu a země bylo rolnictvem velice vřele uvítáno. Nyní však toto nadšení dostává své chladivé sprchy. Středolabský komitét a Jednota Povltavská obávají se, že z povoleného úvěru na vodní stavby nedostane se Čechám tolik, kolik odpovídá poměru, v jakém jsou náklady českých staveb kanalisačních k celkovým nákladům všech projektovaných vodních cest. Na společné schůzi obou těchto korporací vysloven tedy požadavek, aby rozvrh státních příspěvků na kanalisaci středního Labe a Vltavy od Česk. Budějovic k Praze již pro léta 1904—1912 odpovídal tomuto poměru; české poselstvo bylo požádáno, aby se požadavku toho ujalo. Tímto usnesením cítil se nepříjemně dotčen moravský říční a průplavní spolek; cítil, že hrot tohoto požadavku namířen jest proti protěžovanému kanálu dunajsko-oderskému a tím vlastně proti sesterské Moravě. Svolána schůze do Přerova a tam opět stěžováno si na to, že z 75milionového úvěru regulačního připadá na království 35 mil. K, kdežto markrabství dostává pouze 9 mil. K. K těmto bratrským potyčkám českomoravským přistupuje ještě jistá nespokojenost domácí s usneseným zákonem zemským o regulacích. Zvlášť

svolaný tábor protestoval, proč nebyla pojata do regulačního projektu Metuje, na Chlumecku nelmou prý otázkou regulace Cidliny, pokud do regulačního programu nebude pojata též říčka Bystřice, v jižních Čechách mají také mnoho oprávněných stesků a pod.; tak naše vodní stavby jsou pořád ještě pramenem neshod a nespokojeností.

Místodržitelství království Českého upozorňuje veřejnými vyhláškami a oběžníky na *hrozící nebezpečí rozšíření nákaz zvířecích.* Přísným prováděním našich zvěropolicejních předpisů dospěli jsme v Předlitavsku k uspokojivým poměrům veterinářským; poměry tyto stále jsou ohrožovány ze Zalitavska, kde se vzpírají podobným opatřením, jaké se u nás osvědčily. Předlitavsko nemůže vůči druhé polovici říše platniti ani tak skromný požadavek, jako na př. aby uherský dobytek k nám dovážený byl na hranicích Předlitavska přehlížen zvláštní zdravotní komisí ze zástupců obou polovin říše. Tak zůstáváme vydáni stále nebezpečí nákazy z Uher; jak utěšené poměry tam panují, patrno na př. z toho, že v srpnu t. r. přes 1000 obcí stiženo bylo morem vepřového bravu.

Náš rakousko-uherský *zahraniční obchod* s obilím do konce srpna t. r. nejeví prozatím vzdor uherské příznivé žni značného stoupání vývozu obilí do ciziny; toliko vývoz kukuřice značně stoupl. za to přestal v srpnu t. r. skoro úplně přívoz pšenice do Rakousko-Uherska, který roku letošního byl až do žni stále silnější než loni. Také přívoz kukuřice se zmenšil, ale nepřestal. Vývoz jatečného dobytka z Rakousko-Uherska stoupl do konce srpna ze 43 na 61 mil. K (zejm. vzrostl vývoz mladého skotu do Německa a skopového dobytka hlavně do Francie, Švýcar a Rumunska). Vývoz prasat poněkud klesl a v srpnu vůbec zanikl (zákazy přívozu v Německu a jinde pro nákazy v Uhrách). Za to vstoupl vývoz prasat z Uher a Rakouska do srpna 1902 proti loňsku o více než 3 mil. korun a všeho dobytka o 6 mil.korun (činí za leden—srpen incl. 110 mil. kor.). Dovoz uherského obilí do Rakouska proti loňsku nevzrostl, nýbrž spíše klesl, a to i v srpnu samém, zvláště při pšenici; též dovoz uherské mouky v době této klesl z 91 mil. (1901) na 77 mil. (1902). Toliko dovoz uherské kukuřice citelně stoupl. — Vývoz cukru do ciziny co do množství vydatně stoupl, co do ceny však klesl.

Říšský sněm německý projednává v druhém čtení *osnovu nového celního tarifu.* Již vládní předloha, loni v měsících letních uveřejněná, překvapovala svou vyslovenou tendencí zemědělsko-ochranářskou, jmenovitě překvapovala novota minimálních sazeb celních pro žito, pšenici, ječmen a oves, o nichž zákon výslovně ustanovil, že obchodní smlouvy s žádným státem pod ně jíti nesmí.

Sazby ty stanoveny byly při žitě na 5 M pro 1 q, při pšenici na 5.50 M, při ječmenu na 3 M a ovsu 5 M. Říšský sněm německý

při druhém čtení osnovy zvýšil tyto minimální sazby při žitě na 5.50 M, při pšenici na 6 M a při ovse a ječmenu na 5.50 M. Toto poslední zvýšení jest namířeno takřka výlučně proti vývozu našeho ječmene. Zvýšení toto stalo se přes odpor vlády. Někdy na jaře dojde k třetímu čtení; nebudou-li při třetím čtení tyto přijaté minimální sazby sníženy, lze těžko očekávati pokračování v politice obchodních smluv.

Otázka reformy plodinových burs v Rakousku, jmenovitě odstranění obilních obchodů blankoterminových, blíží se k svému rozřešení. Osnova zákona, přijatá v létě sněmovnou poslaneckou, projednávána byla v těchto dnech též v sněmovně panské, která 5. listopadu t. r. jednání o předloze této skončí. Sněmovna panská provedla na osnově některé změny a tak přijde tato věc ještě panskou budou nepochybně přijaty též sněmovnou poslaneckou.

Letošní zemský sněm království Českého usnesl se na zřízení dvou nových *škol lukařských* a české *školy mlékařské*. Lukařské školy (jedna česká, jedna německá) mají býti připojeny k rolnickým neb zimním hospodářským školám. Mlékařské škola má býti zřízena v Plzni a správu školy má vésti ředitelství tamní školy rolnické; otázka české školy mlékařské vleče se již dlouho a bylo by nejvýš na čase, aby ses věcítouto pospíšilo. Dr. *Š. Kolářík.*

*

OBCHOD A PRŮMYSL.

(Základní tendence opravy §§ 59. a 60. živnostenského řádu. — Vady příslušného vykonávacího nařízení. — Význam průmyslové výstavy v Düsseldorfu. — Několik charakteristických dat o národohospodářském rozkvětu německého severozápadu. — Zkušenosti z českých krajinských výstav v r. 1902.)

Podali jsme již v minulém ročníku (str. 614) stručně obsah zákona ze dne 25. února 1902, č. 48 ř. z., jímž provedena byla *oprava* §§ 59. a 60. ž. ř. Tendence této živnostenské novelly jest průzračná. Střednímu obchodu a řemeslu, zejména usedlému detailnímu obchodu venkovskému, má býti zachován onen kruh zákaznictva, kterýž se moderní organisací obchodování, vybudovanou na přímém styku výrobce, po případě grossisty se spotřebitelem stále stenčuje. Zákon sám jest neupřímný a nedůsledný, plný zadních dvířek, jimiž lze čelná ustanovení zákonná pohodlně obcházeti. Přiznáváme rádi, že nejsme obsahem zákona nijak nadšeni. Zákon prostředky umělými a zcela libovolnými usiluje o zachování i sesílení forem hospodářského života, kteréž by se při volné soutěži způsobu provozovacích v dnešních svých rozměrech zachovati nemohly, a to právě umělým ochromováním formací života schopných a zdravě se vyvíjejících.

Zajisté že se řemeslu a střednímu obchodu přispěti má a může. Leč jen tehdy a potud, pokud jsou tyto útvary hospodářského života schopny dalšího trvání neb rozvoje, a pokud se tak neděje na úkor formací dokonalejších, hospodářsky prospěšnějších a výkonnějších. Kdyby se maloživnostenské podnikání chtělo zachovati i tam, kde v soutěži způsobů provozovacích samo bez umělých prostředků zachovati se nemůže, znamenalo by to nezbytně zhoršení techniky, úpadek výkonnosti a zachování malovýroby bylo by vykoupeno hospodářskou záhubou národa.

Jakákoliv podpora malé výroby musí býti v souhlase s vývojovou tendencí hospodářského života, nebo se jí alespoň nesmí příčiti. A o únorové novelle živnostenské nelze tvrditi, že by byla v celém svém obsahu v souhlase s hospodářským vývojem, poněvadž některými svými předpisy potírá a hledí znemožniti tržební styky, jež jsou v moderním životě hospodářském nezbytny a přirozeně se vyvinuly. Odtud pramení neupřímnost zákona. Poněvadž nebylo lze přejíti přes skutečné poměry k dennímu pořádku, avšak „něco se státi musilo", aby se volání stále hlasitějšímu vyhovělo, stvořen zákon, zdánlivě požadavkům kladeným plně odpovídající, jenž však poměrům, jak se byly vyvinuly, ve skutečnosti velké koncesse povoluje. Připomínáme jen písemné vyzvání se strany soukromého zákazníka majiteli živnosti, aby jej buď sám nebo prostřednictvím svého cestujícího navštívil. Takováto písemní vyzvání, umožňující úplně bývalý přímý styk soukromého zákazníka s výrobcem neb grossistou, dají se fabrikovati do zásoby a ochrání obchodního cestujícího před následky zákona úplně. Budiž nám však dobře rozuměno: Jsme pro účinnou podporu středních vrstev výrobních, řemeslníků i obchodníků, vždy a všude, kdež podpora ta, neodporujíc vývoji a nezměnitelným poměrům faktickým, živnostem prospěti může. Tak na př. ustanovení novelly, ostatně již před její vydáním platné, aby cestující — nejde-li o zboží hodinářské a klenotnické, když podle jeho povahy vyloučen jest prodej podle vzorků a prodává-li se zboží to pouze oprávněným překupníkům — směli sebou nositi toliko vzorky, nikoliv zboží na prodej, jest zajisté přiměřené a lze je důvodně hájiti. Podporou živnostenského vzdělávání, vybudováním úvěrnictví živnostenského, vybudováním organisace hospodářské i zájmové, opatřováním moderních pomůcek pracovních, náležitým využitkováním výhod, jež právě malá a střední výroba povahou svou poskytuje, příhodnými opatřeními sociálně-politickými atd., lze na podkladě svépomoci živnostnictvu vydatně prospěti. Sotva však lze živnostnictvu pomoci prostředky umělými a tudíž ne valně účinnými, jež na živnostnictvo vrhají stín nepokrokovosti a stavovské výlučnosti, ostatní vrsvy zbytečně proti živnostnictvu pobuřují a zdolati přiro-

zený vývoj hospodářský ovšem nemohou. Postuláty podobného rázu diskreditují se u širokých vrstev spotřebitelstva, zvláště u dělnictva i oprávněné požadavky živnostenské, poněvadž pak bývá na požadavky živnostnictva nazíráno vůbec předpojatě, jako na útok proti hospodářskému pokroku, s nímž přece nerozlučně jest spojen životní zájem největší části obyvatelstva.

*

Považlivější však než zákon ze dne 25. února 1902 sám jest *vykonávací nařízení*, k němu dne 4. září 1902 (č. 179 ř. z.) vydané a 11. září vyhlášené. Zákon vstoupil v platnost 15. září, vykonávací nařízení, na jehož vypracování bylo času více než půl léta, vyhlášeno 4 dny před tím a vzbudilo takovou bouři nevole a spolu tolik úštěpků, že již dne 16. září bylo dodatečným výnosem objasněno a co do nejpříkřejších svých předpisů dočasně zastaveno jednoduše z toho důvodu, poněvadž nebylo po ruce potřebných tištěných formulářů legitimačních. Novella živnostenská totiž ustanovuje, aby každý obchodní cestující byl opatřen úřední legitimací, a v nařízení předpisuje se forma legitimace a podmínky vydávání. Nebýti těchto pověstných podmínek, byla by se asi celá věc vyřídila dosti hladce. O podmínkách vydávání legitimací měly býti slyšeny dle výslovného předpisu zákona obchodní a živnostenské komory, což se nestalo. Jen tomuto opomenutí dlužno přičísti, že požaduje se od majetníka živnosti, aby vedle svého živnostenského oprávnění prokázal svéprávnost, zachovalost a zdravotní stav obchodního cestujícího, pro nějž legitimace má býti vydána. Zachovalost cestujícího (§ 2. a), § 4. odst. c), 3. 4. 5.) požadována jest v míře obsáhlejší a závaznější než při nastoupení samostatné živnosti. Vysvědčením státního neb obecního lékaře nutno dále prokázati, že cestující není stižen nakažlivou nebo hnus vzbuzující nemocí, anebo, byť i zdráv byl, že není „odpuzujícím způsobem znetvořen", a jelikož vysvědčení lékařské podobně jako vysvědčení zachovalosti nesmí býti starší 14 dnů a legitimace platí na dobu jednoroční, jest cestující nucen dáti se lékařsky prohlédnouti alespoň jednou ročně, ač-li nevyšlo na jevo, že cestující se nakazil průběhem tohoto roku, v kterémžto případě může úřad legitimaci již vydanou před uplynutím roční lhůty odejmouti. Stejné průkazy jest povinnen podati i ten, kdo jsa na př. ředitelem, inženýrem, účetním továrny jako zmocněnec firmy jen občas objednávky vyhledává. Tedy i osoby akademicky vzdělané, cestují-li za udaným účelem, musí se podrobiti nechutným a pokořujícím podmínkám v nařízení vytčeným. A u velikých podniků průmyslových jest osob akademicky vzdělaných dlouhá řada a nechybí již ani u nás doktoři věd technických, filosofie, práv a politických věd prakticky zaměstnaní, jak tomu bývá v Německu dosti zhusta. Také není vyloučeno, že by žena vyhledávala

objednávky a v tomto případě předpisy nařízení drsností svou zrovna křičí. Důvod k těmto předpisům lze hledati jen v úmyslném stěžování obchodního cestování, k čemuž každý prostředek zdál se býti dobrým.

Kdyby tomu tak nebylo, každý logicky soudící člověk musil by se ptáti: Jaká pak jest pro buh funkce obchodního cestujícího, že se zavádí nad ním sexualně-hygienický dozor? Vždyť miliony jiných lidí nabízejí nejen vzorky, ale i zboží samo, prodávají zboží nejrozličnějšího druhu, navštěvují své známé atd., aniž by byli podrobeni prohlídce lékařské, poněvadž by prohlídka taková byla nejen nemožná, nýbrž prostě směšná a bezúčelná. Celá tendence ministerského nařízení jest tvrdým zneuznáním významného úkonu, kterýž obchodnímu cestujícímu v organismu moderního života hospodářského připadá. Nařízení však protežuje volky nevolky zároveň obchodní cestující cizozemské, najmě říšsko-německé. Cizí obchodní cestující a samostatní obchodní jednatelé nepotřebují legitimace v nařízení předepsané, ježto jim stačí posavádní živnostenský legitimační lístek, v obchodních smlouvách uvedený a příslušným úřadem cizozemským vydaný. Poměr k Uhrám zůstal v zákoně i nařízení nepraven. Nutno tudíž za to míti, že uherským obchodním cestujícím jest se podrobiti stejným podmínkám, jako rakouským. Uherské listy již také hrozí chikanováním předlitavských cestujících, jichž jest v Uhrách alespoň patnáctkrát tolik co zalitavských u nás. Tím, co bylo řečeno, ovšem ani z daleka nejsou vyčerpány vady živnostenské novelly a vykonávacího nařízení. Sumárně lze říci, že máme opět o jednu nepodařenou novellu k živnostenskému řádu více.

*

Bylo-li potřebí důkazu o mohutnosti německého průmyslu v říši, podala jej stkvělou měrou *průmyslová výstava v Düsseldorfu*. Omezena na Porýnsko, Vestfalsko, vládní okrsek Wiesbadenský a knížectví Birkenfeldské co do rozsahu místního, zahrnovala nejprůmyslovější (vedle Saska) kraje Německa, resp. Pruska. Nevelký to obvod o 53.000 km² (království České objímá 51.948 km²), hostící 10,223.000 obyvatelů. Co do plochy činí téměř jen desítinu německé říše, co do obyvatelstva však více než pátý díl. V obvodu výstavním nalézá se třetina (572.980) pruských, více než $^1/_7$ všech německých živnostenských podniků, téměř $^1/_3$ (1,953.250) osob živnostensky činných v Prusku, více než $^1/_6$ obyvatel živnostensky činných v říši. Düsseldorf, město jinak ne příliš pamětihodné, jest již ode dávna střediskem výstav průmyslových. První výstava konána r. 1811, když zavítal do Düsseldorfu Veliký Napoleon, aby seznal již tehdy utěšeně se rozvíjející průmysl porýnský. Jaký to převrat od těch ne tak dávných dob! Pokořené Německo vzrostlo ve velmoc, již Francie nikdy

více nedostihne, leč že by se staly politické a hospodářské zázraky. R. 1900 nestačí již světová výstava pařížská velikoleposti německého porýnského průmyslu, jenž tísniti se musí v prostorách nepřiměřených jeho významu. A právě tato okolnost podnítila výstavu Düsseldorfskou r. 1902! Kromě výstavy konané k uctění francouzského císaře r 1811 pořádány výstavy v létech 1837, 1853 a 1880; organisace posléze uvedené výstavy nebyla beze vlivu na českou jubilejní výstavu zemskou z r. 1891. Výstava letošní rozprostřena na ploše 180.000 m² na pravém břehu Rýna, v poloze velice výhodné, má především ráz výstavy strojnické, hutnické a hornické. Před velikolepostí těchto odvětví průmyslové a prvotné produkce ustupují obory ostatní, byť mnohé z nich velmi bohatě byly zastoupeny. Skupin výstavních bylo 23: Hornictví, hutnictví, průmysl kovový, strojnictví a elektrotechnika, dopravní prostředky, chemie, potraviny a požívatiny, průmysl zpracující kámen, hlínu, porculán, cement, sklo, průmysl ze dřeva a nábytkový, zboží galanterní a krátké, textilnictví, oděvnictví, sedlářství a průmysl kožený, papír, polygrafické živnosti, vědecké nástroje, hudební nástroje, stavitelství a inženýrství, školství a vzdělavatelství, zdravotnictví a opatření sociální, umělecký průmysl, posléze zahradnictví (obchodní a umělé). K chvále pořadatelstva budiž řečeno, že zábavnímu koutku ponecháno dosti skrovné místo; k výstavě průmyslové pojila se všeobecná *německo národní* výstava umělecká, o jejíž hodnotě mínění se různí.*)

*

Výstava Düsseldorfská přispěla k poznání, jak obrněný a veliký souper vyrostl v Německu sousedům a všem státům poděleným na trhu světovém. Není třeba právě poukazovati k Bedřichu Kruppovi, k podnikům Essenským, jež jsou triumfem moderní techniky, plodem neobyčejného ducha organisačního a spolu nevídaným příkladem všeobsáhlé sociální a humanní péče o dělnictvo i úřednictvo. Tisíce jiných vystavovatelů a vystavených předmětů svědčí o obrovském průmyslovém rozmachu výstavního obvodu a nepřímo i celého Německa. Uvedeme jen ještě *několik charakteristických dat.* V době od r. 1871—1900 vzrostlo obyvatelstvo v rýnské provincii o 60.9%, ve Vestfalsku o 79.6%. V r. 1900 připadalo na 1 km² obyvatel v Porýnsku 213.3, ve Vestfalsku 157.8 (v Čechách 112, na Moravě 102, v Tyrolsku 30). Nejpronikavěji jeví se hospodářský význam a vzrůst Düsseldorfského výstavního obvodu v oboru poštovním.

Objasní jej tento přehled:

*) Pod č 547 viděli jsme ve vídeňském oddělení obraz označený jménem slavného českého mistra.

Označení druhu		Obvod výstavní		Říše německá	
		1890	1900	1820	1900
Souhrnný počet pošt. zásilek po 1000 kusích	došlo	456.931	906.914	2,291.156	4,314.958
	bylo podáno	450.557	894.988	2,360.672	4,524.817
Úhrnný poštovní penežní oběh v mil. mk.	došlo	4,154.400	6,072.100	18,594.200	24,957.500
	bylo podáno	3,919.000	5,798.200	17,875.000	25,177.200
Telegrafních ústavů		2.137	2.960	11.447	16.360
Míst s telefonním spojením		56	2.439	233	14.304
Telegrafních stanic		8.913	50.395	51.419	247.087
Telegramů po 1000 kusích	došlo	4.020	7.768	19.826	35.301
	bylo podáno	3.754	7.380	19.609	34.343
Úhrnný počet zaměstnaných osob		21.526	37.630	114.100	194.256

Z těchto dat seznáváme jednak obrovský rozvoj poštovní dopravy v posledním desítiletí v Německu vůbec, jednak neobyčejný podíl výstavního obvodu na celkové dopravě, jenž dosahuje v některých oborech jedné pětiny.

*

Letos uspořádány také tři zdařilé *krajinské výstavy české*, na Kladně, v Táboře a ve Vyškově na Moravě, vedle I. dělnické výstavy pražské. Průmyslová krise, jež nedovedla zadržeti vznik výstavy Düsseldorfské, neutlumila ani výstavní ruch český. Popisu výstav se ovšem v rámci naší statě musíme zříci, poukazujíce tu (i ohledně výstavy Düsseldorfské) k jiným vhodným a přístupným pramenům, zejména k publikacím výstavním. Není pochyby, že české výstavy přinesly hojně prospěchů. Změřeny a seznány vlastní síly, vykonána řada sjezdů (připomínáme jen na př. zemědělský, lihovarnický, lesnický a j. v Táboře), na nichž dány různé cenné podněty k další práci, obyvatelstvu, zejména venkovskému, poskytnuta příležitost názorného poučení o pokrocích v zemědělství i průmyslu, Táborská výstava byla živým svědectvím, že na českém jihu leží mnoho zakopaných hřiven, jež jen čekají na podnikavé, čilé a seriosní pracovníky, povzbuzen turistický ruch do krásných krajů jihočeských a městům, kdež výstava konána, opatřen hojný příliv peněz. Vyškovská výstava měla nad to nepodcenitelný význam národní: V městě zmítaném do nedávna krutým zápasem národním manifestována

česká síla a zdatnost hospodářská a odůvodněna tak i po stránce národohospodářské česká správa města. Že by však byly výstavy jmenované pravým a nezkaleným obrazem svého kraje, sotva lze tvrditi. Kladenská výstava, uspořádaná se soustavnou a ladnou úpravností, trpěla abstinencí velikého průmyslu Kladenského výstavním výborem ovšem nezaviněnou. Všechny posavadní krajinské výstavy větší či menší měrou připouštěly vystavovatele nejrozličnějších předmětů z různých konců zemí koruny České, na rozdíl od výstavy Düsseldorfské, jež přesně se omezovala na territorialní obvod svůj. Ovšem těžko přirovnávati povahu a účel výstav našich k velké výstavě porýnské. Jeť nezbytno, aby na výstavách krajinských byly zastoupeny předměty, poučující návštěvníky z kraje výstavního o pokrocích, jichž obraz vlastní kraj poskytnouti nemůže. Nelze si na př. představiti soubornou výstavu technologickou, která by se co do vystavovatelů omezovala na obvod krajinské výstavy, když třeba vystaviti stroje z různých speciálních závodů byť i cizozemských, za to však lze požadovati, aby výstava technologická přihlížela k potřebám obvodu výstavního. Vše to musí býti náležitě promyšleno a předměty odjinud než z dotyčného kraje pocházející jen tehdy k výstavě připouštěny, sleduje-li se tím důležitý, zvláštní účel poučovací, jehož jinak by nebylo lze docíliti, neboť nic nesnižuje v očích odborníků i obecenstva tak hodnotu výstavy jako jarmareční povaha její. Německé krajinské výstavy v Děčíně a Olomouci, zevním svým uspořádáním velice okázalé, trpěly ostatně touto vadou ještě zřejměji. Vytknouti dlužno, že různé „neutrální“ závody (a závody převahou německé nebývají z pravidla „neutrálními“) odepřevše účast výstavám českým, anebo omezivše ji na míru nejskrovnější, okázale se súčastnily výstav německých. S rostoucí nechutí celých odvětví průmyslových a četných podniků k výstavám vůbec, z nichž jim na mnoze neplyne (vyjímaje snad jedině výstavy speciální) přímý a leckdy ani nepřímý prospěch, bude dlužno počítati všem budoucím výstavám, a to tím více, čím intensivněji a hojněji bude používáno jinakých prostředků reklamních. Vskutku to bývá nejčastěji morální povinnost a nátlak veřejného mínění, jenž nutká v obecném zámu vystavovati, poměrně zřídka osobní interes vystavovatele. Jelikož pak se chystá pro léta příští řada výstav, bylo by záhodno zkušenosti na posavádních výstavách nabyté využitkovati, by prospěch z výstav byl co největší. Vedle otázky připuštění předmětů, otázek organisačních, publikačních a j. jest to zajisté též otázka způsobu posuzování a odměňování vystavených předmětů, jež zasluhuje pozornosti. Leč otázky tyto vyžadovaly by podrobnějšího projednání. *S.*

*

OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

(*První dělnická výstava v Praze.*)

Praha byla letošního roku opět o jednu výstavu obohacena: o výstavu dělnickou. Nazvali ji první, než takou nebyla. Na ní osvědčilo se nejlépe, jak docela jinak pohlíží se na věc, dá-li se jí jiné jméno a s toho hlediska na ni se pohliží. Po našem soudě byla první dělnickou výstavou první výstava průmyslová, ať ta či ona. Neboť pokud jednalo se o výrobky průmyslové, kdož pak to byli jiní, nežli ruce dělníků, které je zhotovily, po případě sestavily. Že podnět k výrobkům těmto zavdaly osoby, ke stavu dělnickému v užším slova smyslu nenáležející, zejména osoby theoreticky technicky vzdělané, ať již tím, že sestrojily příslušné stroje, modely, nákresy a pod., na věci ničeho nemění, poněvadž i stroj i model i výrobek projíti musil přece rukama dělníků a theoretický tvůrce těchto výrobků, kdyby je sám prakticky chtěl provésti, musil by se státi sám dělníkem. Proto na všech výstavách průmyslových vystavována vždy jen práce dělnická, ba i nynější umělecký průmysl po většině, nejde-li o pouhou reprodukci chemickou a pod., jest výtvorem dovedné ruky dělníkovy. Neshledáváme žádného věcného rozdílu mezi výrobky, které na průmyslové výstavě vystavuje firma Federer a comp. a mezi obsahem vitriny, nesoucí název „vyrobeno dělnicemi firmy Federer & Comp.“ V ohledu tomto neskýtala nám dělnická výstava nic nového.

Novým na této dělnické výstavě bylo to, oč dělníci se pokusili bez onoho zevnějšího cizího popudu, z podnětu vlastního, samostatného i vlastními silami, totiž znázornění jich poměrů stavovských, společenských. Otázce této měla býti věnována hlavní péče a úplné její rozřešení mohlo býti mocným prostředkem, jenž by byl razil cestu příštím řešením otázky dělnické v zemích československých a zároveň poskytl cenný příspěvek k československé ethnografii.

Že výsledek zůstal daleko za nadějemi v příčině této ve výstavu dělnickou kladenými, toho vinu nenese zajisté výbor výstavní, jenž, seč byl, dokázal, nýbrž příčiny toho hledati sluší jinde. Předně zdar výstavy, jež v ohledu tomto měla podati obraz dokonalý, nemohl přijíti k místu najednou, bez předcházejících předběžných příprav. Mezi myšlenkou, pořádati dělnickou výstavu — v tomto ohledu byla by bývala zajisté první — a dobou výstavy samé neuplynulo tolik času, aby se práce týkající se rodinných, mezdních, bytových a j. společenských poměrů mohly připraviti a přirozený chvat, s jakým se před každou výstavou pracuje, nepřipustí někdy ani náležité pozornosti a přehledu o otázkách, jichž se týče. S druhé strany je to i neuvědomělost a tu i tam značná netečnost tříd dělnických, ponejvíce však i neznalost vlastních poměrů, příčiny to, jichž odstranění předpokládá dlouhé

přípravy a hlavně náležitou organisaci. Konečně jest to i zvláštní nedůvěra, kterou lid náš, zejména nemajetný, chová k podobným popisným a statistickým šetřením, třeba se nedála se strany veřejných orgánů, nýbrž se strany súčastněných samotných. Než i tu byla to právě politická strana, pod jejíž firmou dělnická výstava byla odbývána a která nedůvěru onu zaplašiti nemohla, neb dokonce ani nechtěla vůči přívržencům politické strany druhé, způsobivši tak, že neúplnost výstavy dělnické byla větší. Nejlepším důkazem této neúplnosti jest skutečnost, že na př. dotazníky v příčině mzdových, bytových a životních poměrů dělnictva ve skupině XVII. došly asi z 81 míst a že zjištěno, že ve 190 obcích smýšlejí rolníci se socialismem nepřátelsky, v 18 lhostejně, v 15 přátelsky i nepřátelsky, ve 12 přátelsky. Vzhledem k tomu, že dle sčítání z roku 1900 máme v Čechách 7407, na Moravě 2882 a ve Slezsku 498 obcí místních a 12820 resp. 3324 resp. 697 osad a kdyby jen polovička z nich bylo českých, jest počet obcí, s nimiž se na výstavě počítalo, pranepatrný, následkem toho vyšetření neúplné a nespolehlivé.

Pokud ovšem poměry společenské znázorněny byly jednotlivě, osamoceně, zejména jednotlivých spolků, sdružení, dále pokladen nemocenských, úrazovny a pod. se týkající, dálo se to názorně a průhledně a vidno z toho, že zde právě na místo shora uvedených překážek nastoupila uvědomělost, čilost a sebeznalost. Tak pěkně překvapovaly diagramy *všeodborového spolku* ve Škvrňanech, *Na zdar* v Kopistech, *Děl. zásob. spolku* v Prostějově, spolku *dřevodělníků* (zvláště pěkně), některých spolků dělníků truhlářských, lakýrnických, bednářských atd., znázorňující nám činnost spolkovou, zvláště odborově i všeobecně vzdělavatelskou, výdělkovou, podporovací, politickou atd. Na všeobecnost i úplnost činiti mohly nárok pouze diagramy o poměrech a místní organisaci soc.-dem. dělníků v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v obojích Rakousích, jakož i diagramy odborného sdružení československých spolků dělnických (soc. dem.), potvrzující pravdivost řádek v téže záležitosti uvedených v Č. Revui roč. V. str. 517 a 796. Velmi pěkně znázorněna byla graficky (ve způsobě mapy) vzdálenost docházky do práce dolů kladenských, jakož i grafická mapa o členech a sídlech sdružení děl. spolků československých. Ukázky v příčině zaopatření chudých (v Habrech), jakož i obrazové vylíčení poměrů bytových (bohužel i ve čtvrtích pražských) měly ráz agitační a bude dobře, budou-li i odstrašujícími.

Ač nalezli jsme na výstavě dělnické spoustu vystavených časopisů, tu- i cizozemských i zaoceanských, nemůžeme říci, že by dělnická literatura tolik byla zastoupena. Dělníků, již odložili kladivo a věnovali se žurnalistice, je málo. Tomuto povolání věnují se osoby jiné, nedělnící. Proto mile překvapily nás odborné články typografa

Černáka o dělnickém zákonodárství, pojišťování, nezaměstnanosti, zdražování potřeb a pod., uveřejňované ve „Svépomoci".

Velmi poučná byla statistika zemědělství. Týkala se výroby, mzdy, deputátu, stravy, doby pracovní, zacházení s dělníky a čeledíny, bytů, pojištění, práce dětí, dále obecních pozemků jich pronajímání a poměrů starousedlých. Kdyby poměry tyto vyšetřeny byly všeobecně, všestranně a důkladně a nikoli jen v několika málo obcích, o všech dělnících a o všech otázkách, poskytovalo by vyšetření takové cenný materiál pro sociální politiku důležitého stavu zemědělského a jeho dělníků, zvláště pokud jde o nucené pojišťování dělnické.

Ačkoli mozolná ruka dělníkova dovede zhotoviti nejjemnější práce uměleckého průmyslu a pokusiti se o nejjemnější práci ryteckou, uměleckým štětcem vládnouti nedovede. Nalezli jsme proto na výstavě někdy dosti zdařilé předměty malířství, nikoli však umění malířského. Za to však pokud jednalo se o drastické znázornění boje proletariátu s kapitálem, kontrastu chudiny a bohatství a zosobněné satyry na volnost, rovnost, bratrství a j. v., byly vystavené reprodukce kreseb Kupkových pro dělnickou výstavu jako objednány.

* Dr. *L.*

LITERATURA.*)

(*Literatura memoirová. — Dr. J. Herben: Deset let proti proudu. — Ot. Hostinský: Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu. — Fr. A. Šubrt: Z uplynulých dob I.—III. — K. Světlá: Upomínky. J. S. Machar: Konfesse literáta. — V. Vlček: V rodném hnízdě.*)

Náležejí-li „memoiry" u nás k odlehlejšímu druhu literatury, důvod toho v stáří a povaze jí samé. V době obrozenské a buditelské, kdy poměry byly stejně malými, obmezenými a úzkými, jako celý tehdejší český svět, jejž tvořilo několik málo postav, nemohlo ani vzniknout povědomí nutnosti, že třeba zachovati době příští sytý, plně a jasně vyjádřený obraz poměrův a stavů její. Nebylo té šíře styků mezi jednotlivci, které dnes, a při té malé početnosti účastníkův stačovalo k vzájemnému uvedení ve fakta a prameny jejich doličení v běžné korrespondenci. Z té také jako čistého, zdravého zřídla, vyčerpáno následovníky vše, čeho k doličení doby, její poměrův, povahy jednotlivcův a vývoje života národního a literárního třeba bylo, aby celkový obraz nabyl náležité plastiky i koloritu. Zápisky *Jungmannovy*, řadu let po jeho úmrtí objevené a ohromující sensací zejména v řadách klerikálních vyvolavší, jsou unikem, době předbřezinové náležejícím, a vším obsahem svým vyslovují jen světový názor patriarchův, jeho osvětové stanovisko, ruch ostatní, kolem něho hlasitě se ozývající, míjíce.

*) Správu rubriky této povede příštím číslem počínaje p. F. X. Šalda.

Doba pozdější ve „psaní deníku" neviděla nic seriosního, diskreditovány byly zápisky pamětí německou literaturou. Spatřován v nich kus sentimentality, nezdravé, neplodné snění o tíze závaží, zdržujícího rychlé vyspívání k plné realitě životní. Odpor proti „deníku" stupňoval se do výše pohrdání jeho pěstitelem, na nějž se pohlíželo jako na člověka — směšného, utonuvšího v romantismu, vývojem překonaném.

Vedle toho zlá doba, vykazující málo skutečných talentů, nutila, aby každý z nich celou silou se vrhl na práce ne pro soukromí své, ale pro veřejnost. Nerudova činnost feuilletonistická z prvních let šedesátých jest fenomenálním důkazem toho, jak zimničně bylo pracováno, poněvadž toho třeba bylo.

Huragan Času tak bystrým křídlem smetal v propasť Minula i okamžiky i události, a co o nich v paměti zbylo, jest obraz mlhavý, bezbarvý, neurčitý. Nemáme dnes a nemůžeme si obstarati řádného názoru na bouřlivou dobu z konce let čtyřicátých, nedovedeme si řádně zkonstruovati obraz zvláště zamlklých let padesátých, a poslední čtyřicetiletí minulého století stejně při pohledu retrospektivním vykazuje — vyjímajíc obraz politiky, jejíž postup a vývoj šťastně vystižený Adolfem Srbem v „Politických dějinách národa českého od r. 1861" — chaos.

Co poslední teprve doba donáší, jsou jen drobty, úlomky, tříšť; nedostatek káže býti i za ty drobty, za tu tříšť vděčnými. Namanuje se však otázka, jakým úhlem zorným na tuto literaturu memoirovou se dívati. Přísně vědecká klassifikace setkává se při ní s obtížemi. Není to belletrie a není to věda, historie, jen cosi mezi oběma, půl oné a půl této. Zvláštní ono stanovisko, jí vykazované, pak třídí a různí dále dle obsahu a způsobu, kterým paměti dolíčeny.

Všimněme si přede dvěma lety vydaných pamětí *Dra J. Herbenových „Deset let proti proudu"* a vedle nich *prof. Ot. Hostinského, dílo „Bedřich Smetana a jeho boj s moderní českou hudbou"!* U Herbena důraz položen na vývoj určité společnosti politické, u Hostinského na jedince. V obou případech autoři jsou na věci spoluúčastni, ale, třeba viditelni, přece stojí v pozadí, věc cizí sama trvale dominuje. Následek toho: Milá úměrnost, všude zájem celkový, uznávání práce všech stejně silným hlasem, nikde vykřikování zásluhy vlastní.

Druhou skupinu „pamětí" přirozeně tvoří ony, jež v první řadě se zabývají autorem samým. On jejich středem, osou, kolem níž hýří a víří život ostatních. Čeho tu třeba? Jistě, aby dolíčen byl do nejhlubších podrobností v prvé řadě vývoj autora samého, vývoj duševní, všechny ty prvky jeho, nejužší ústředí jeho života se všemi vlivy, jež síly své na něm zkusily, a po té to okolní šumění života druhých.

Konečně třetí podřadí: Jednotlivé listy, vytržené z knihy paměti buď o určité události, buď o tom-kterém jedinci. Ty a takové nesou s sebou požadavek, aby autor co nejvíce stál stranou, ve stíně, nepřekážeje osobou svojí řádnému domalování fakta či osoby. —

Pan *F. A. Šubrt* vydal tři svazky tohoto nejposléze uvedeného druhu svých vzpomínek *„Z uplynulých dob“*. Dlouholetá činnost ředitelská při Národním divadle uvedla jej ve styky s řadou osob zvučných i méně zvučných jmen, a vzpomínky na jednotlivé z nich předmětem tří těch nádherně vypravených knih, v nichž však autor neponechává prvého a hlavního místa těm právě osobám třetím, jak by měl, ale naopak sám trvale v popředí stojí. Jeho úloha ve všech kusech hlavní, ti, o něž vlastně v první řadě jde, zůstávají osobami líčení vedlejšími. A vším celkem vane zvláštní dech tendence o dvojím hrotu, ukazovati majícím na práci, autorem vykonanou, a úspěšnost její v poměru k oné, již konají jeho nástupci.

Knihy jeho jsou bohaty údaji, pohříchu v málo případech mají údaje ty význam pro širší náš svět, omezujíce se výlučně na divadlo, a kde by se zdálo, že interess náš národní je jimi dotčen, hlubší úvaha dochází k názoru, že tomu tak není, že zanícení autorovo zde příliš růžově barvilo. Živým dokladem toho črta „Kněžna Pavlina z Metternich-Sándorů a Bedřich Smetana“. Historie onoho zvláštního zájmu kněžny Metternichové na hudbě Smetanově vyvolala u nás své doby znamenitý rozruch. Vždyť Smetana po své smrti našel protektorku, jež jej uvésti chce dokonce až do Francie! Výsledek protektorátu toho znám: Nesešlo se veřejnou sbírkou, kolik bylo zapotřebí k získání pařížské scény pro provozování Smetanovy „Prodané nevěsty“ a projekt padl. Zájem knížecí protektorky na něm byl tak silným, že slíbila přispěti celou — stovkou!!! Tím dáno měřítko.

Jeví-li se prvý díl vzpomínek p. Fr. A. Šubrtových více osobního rázu a dokumentem užšího významu, kniha druhá a třetí „Moje divadelní toulky“, obsahujíce líčeně krajinné, vytýkání divadelních poměrů cizích, vlivu našeho divadla na zájmy divadelní Poláků, Slovinců a Chorvatů, interessují věcně a právě v příčině té vlivnosti nabývají zvláštní ceny jako doklad o praktických výsledcích kulturního poslání našeho u Slovanů jiných. —

Dvě knihy vzpomínek, v nichž autor stojí v popředí, dvě knihy plné milého, hřivého tonu, prosycené zdravým prouděním krve, knihy spodobující osobu tvůrcovu do všech záhybů bez úchylek v příznivější osvětlení, bez nanášení ladnějších barev, než v jaké skutečnost se halila, doneslo minulé léto: Nové vydání *„Upomínek“ Karoliny Světlé* a *J. S. Macharovy „Konfesse literáta“*. — Světlá v „Upomínkách“ podává pěkný vzor, jak jedinec, sebou samým se zabývaje, má se bráti. Kniha její, obsahující paměti až do růžového jitra

zásnub, seznamuje s autorkou svoji co do výchovy, vývoje povah a poměrů vnitřních, rodinných, i vnějších způsobem plným půvabné prostoty. Světlá nakreslila jasný obraz toho pražského světa za dob její mladosti s nadvládou němčiny, pomalu ale jistě podléhající pronikavým snahám českým, světa probouzejícího se z omamného snění k novému dni, přinášejícímu pravý život, obrodu, vzrůst a rozmach národní. Však kniha „upomínek" její není pouze tím líčením vývoje vlastního a rozkvetání poměrů vnějších, národních naplněna. Je v ní na mnoho stranách zdravá filosofie produkována, filosofie ze života pro život, filosofie pro českou ženu příliš vážného obsahu a významu. Světlá nezůstává v knize své při platonickém horování, povzbuzování a pobádání; jasným příkladem dokazuje, na kolik se u nás právě ve světě ženském chybuje a hřeší, vykládá v „upomínkách" — abych tak řekl — ženskou politiku národohospodářskou. Rozdíly poměrů, vyrostších od malých její let do zubu moudrosti a po té dále rostoucí ze své nepatrnosti do takové mohutnosti a mnohotvárnosti, sledovány bystrým zrakem, Světlou dovedly k přesvědčení, že hlavní pákou, hlavním motorem nápravy a očisty naší ve všech směrech má a musí býti žena. Zkušenosti, takto nabyté, podkladem učinila svých praktických úvah, na různých místech „upomínek" při vhodné příležitosti roztroušených.

Jasný epický tón, plný poctivé přesvědčivosti, činí knihu Světlé tím milejší a vzácnější. —

Páně J. S. Macharovy „Konfesse literáta" jsou knihou, již dovede pochopiti a pravým způsobem oceniti jen ten, kdo stejně se probíjel od mladých let životem a ve vzpomínkách na své mládí nese tak mnohou krvavou, tak mnohou zjizvenou. Lidé a lidičky, vyrostlí ve vlahém ovzduší dostatku, nesešedší po celý dosavadní věk svůj s měkkého koberce na dřevo parkety, neřku-li na tvrdou drsnou kůru země, budou v té pravdivé tolik a upřímné knize páně Macharově spatřovati románovou mystifikaci, nedovedou si vyvoditi z praemiss, životem daných, konsequence, jež následovaly, bude jim překvapením nesmírným poctivá zpověď, jak s autora spadávala víra, jak se výchovou mládí jeho intelligenci položené základy měnily a mizely, nahražovány postupem doby novými, silnějšími, mohutnějšími a zdravějšími.

Pan Machar v „Konfessích" líčí dobu novou, prvých dvacet let svého života, všechny ty chvíle mládí, v tolika směrech trpkého a zase milého; z řádků „Konfessí" poznáte, jak mu ta doba minulá se vším, co v ní žilo, jásalo i sténalo, nezapomenutelna a draha jest, a vrstevníku autorovu lety jsou všechna data knihy jeho blízka, tak blízka, ježto s malými odchylkami v ní vylíčen i kus života jeho sama.

Tím životem, který p. Machar líčí své vztahy k sobě, žili jsme

v létech sedmdesátých a osmdesátých my všichni. Velké obrysy jeho jsou totožny, jen osoby, styky a soukromé poměry by bylo tu a tam zaměniti. Venkovští, protoulavše nejmladší dobu života svého po rolích a lukách, připřažení jako výpomoc rodin při hospodářských prácích, pastvě dobytka neb zemědělství, seznali všechny ty lahody, krásy a zase strázně a drsnosti fysické práce s nepatrnými její výnosy. A léta když přešla, a okolnosti zanesly člověka v město, tak se žilo, jak p. Machar líčí. Život na venku, v městečku, na vsi byl bědným, život v městě byl bědnějším, však bída ta drásavou ostruhou k napjetí všech sil, nepovolit ve běhu a dorazit k cíli. V zápase takovém tuhl charakter, vyvíjela se svéráznost, vyrůstal člověk svůj.

Pan Machar prostým, jadrným slohem vývoj ten, to vyrůstání a mohutnění páteře vlastní jeho individuality líčí do podrobna. Nechce býti v knize lepším než byl ve skutečnosti, povídá na sebe všechno, upřímně, ničeho nezatajuje. Kdo sám z vlastního postřechu poznal, přitakati musí: „Ano, tak to bylo.“ A vedle člověka a jeho vývoje vyrůstá zde pomalu postava básníkova. Krok za krokem sebe p. Machar stopuje, přiznává všechny své neúspěchy, pomalé to prosekávání se spletí poměrů literarních k uplatnění, nezatajuje své nechuti k velmožům, nejvyšším kněžím v chrámě písemnictví, vždy odůvodněnou, ale současně poctivě přiznává zásluhu, kde skutečně byla. Stanovisko jeho k celkové činnosti Vrchlického a vedle toho k separátní činnosti jeho překladatelské podává důkaz. Nestrojenost autorovu, neznalost vší posy a upřímnost dokumentuje ta silná scena jeho útěku k staré matce z Prahy pochlubit se, že má básničky své otištěny. Těch několik, sotva polovici stránky zabírajících řádek přirozeností a mohutností dojmu převáží přemnohé z knih moderní literatury naší celé.

A život, život mládí do dvaceti let šumí a hlučí, a jeho forem přecházejí události světa, jenž mu prostředím, nepřijímány autorem, jak byly, ale po bedlivém kritickém ohledání. Člověk, Machar, držen ve školských okovech, vypracovává se mimo školu sám sebou, svou silou nitrnou, zná za středoškolské návštěvy život i s jeho odpornými, prodajných stránek, a když mu doručí maturitní vysvědčení, stojí tu celý muž se svými životními zkušenostmi a za málo dnů na to vstupuje na forum s prvou knihou veršů, jako vyspělý básník, vykazující se svéráznosti talentu a originalitou myšlénky. Léta školního cviku, omezené svobody zapadla, abiturient jde na vojnu — „Konfesse“ končí, a Vám je jako byste přečetli kus z knihy svého života, při čemž ovšem nebudete souhlasiti s názorem, že čínská zeď už opravdu je u nás zbořena; neboť, jak poslední právě události pražské dokazují, tábor panenských a stydlivých svými ra-

meny zeď tu v existenci její podepírá dál. — „Konfesse literáta“ náleží z knih zajímavých k těm nejzajímavějším. Nejen pro obsah svůj, ale i pro to odhodlání autorovo, povědět o sobě a na sebe všechno a všechny, kdož kdy stáli v jeho poblíží, vyzývati, aby mohou-li, řekli, bylo-li jináče. Pevná páteř důsledného charakteru i zde se praesentovala celou silou svou. —

Však není p. Machar u nás jediným charakterem literárním, jehož silnou vlastností jest důslednost. Pravý jeho antipod, pan *Václav Vlček,* v důslednosti se mu vyrovná. Čtyrycet let kulturního vývoje přelétlo přes hlavu jeho, a jeho nezměnily, zůstal svůj, a po čtyryceti letech ve vzpomínkách či — jak on praví — v románě chlapeckých let „*V rodném hnízdě*“ dnes najdete jej v té konservované tvářnosti z počátku let šedesátých. Je k tomu jistě třeba silné povahy, odolati všem těm proudům, jež od plazivé úrovně umění naše slovesné a výtvarné vynášely vždy výš a výš, a ještě silnější odvahy s produktem takových kvalit dnes vydati se v svět. Budiž však spravedlnosti cele vyhověno: Pěkná úprava, dobrý papír, zřetelný tisk . . .

T.

*

Počátek saisony časopisecké. — (*Máj.* — *Zánik Obzoru literárního a uměleckého.*)

Počátek letošní saisony časopisecké, zahájené jako vždy řadou parádních prvních čísel a mnohoslibných provolání k „české veřejnosti“, má dva význačné a zajímavé momenty, které každému, kdo zajímá se o současnou naši produkci literární, stojí za úvahu. Jest to zánik kritického časopisu „Obzor literární a umělecký“ (vydávaného péčí Umělecké besedy) s jedné a vznik nového belletristického týdeníku „Máj“ (vycházejícího péčí nakladatelského družstva „Máje“) s druhé strany.

Mně přichází mi na mysl přirovnati tento zápas o bytí našich časopisů k životnímu boji existenčnímu, v němž pád jednoho jest podmínkou vyvýšení druhého a v němž v pestré scenerii jednotlivci vynikají a zanikají, aby učinili místo jiným, ten déle onen kratčeji nad hladinou se udržev. Tím ovšem nemíním říci, že časopis „Máj“ vyrostl z ruin „Obzoru“, ale nelze mi shostiti se otázky, jaký osud očekává v nynější době naší časopisecké hyperprodukce nový list belletristický, jakých máme již až příliš mnoho, nemohl-li se udržeti časopis kritický, který byl svého druhu *jediným* seriosním českým listem.

Vedle toho však dlužno uvážiti ještě řadu jiných okolností, jež působí divným dojmem při vzniku „Máje“. Když před dvěma léty, právě také touto dobou — bylo to myslím koncem září — objevilo se na literárním trhu první číslo prvního ročníku „Zvonu“, byli sice někteří, kdož nedůvěřivě kroutili hlavou nad budoucností jeho ve znač-

ném počtu listů podobných. Ale důvod uvedený v provolání k veřejnosti, že totiž „generace spisovatelská, která navazuje literární prací svou na Hálka a Nerudu, jakož i družina literátů bezprostředně po ní následující“ chce „Zvon“ učiniti střediskem své práce a orgánem svých tužeb, byl dosti pádný, aby ony pochybovače umlčel a podal zároveň veřejnosti vysvětlení, z jaké potřeby „Zvon“ vznikl.

Ale marně budete hledati vysvětlení toho, proč nyní po dvou létech vzniká nový časopis, v jehož redakčním kruhu naleznete tatáž jména, jimiž repraesentováno jest vydavatelské družstvo „Zvonu“. Nejvíce ovšem při události té zaráží ta okolnost, že „Máj“ napsal na prapor svého poslání zvučné heslo: „Svépomoc českých spisovatelů“ — a vychází jako konkurrent listu týmiž spisovately vydávaného. Neboť bylo by zajisté nesprávno tvrditi, — vzhledem k malým našim poměrům a poměrném nadbytku belletristických listů — že by nový časopis mohl se klidně vyvíjeti a prospívati vedle staršího bez vzájemné konkurrence. A tuto soutěž chtí prováděti jedni a titéž sami s sebou — pod heslem svépomoci! Zdaž není to čin svrchovaně nešťastný a nepředložený?

Otázka svépomoci našich spisovatelů jest zajisté důležita a podporování hodna, ale cestou, kterou spolek jejich nastoupil, nedospěje se jistě k žádoucímu její rozřešení, podnik jejich, v takové formě, jako je vydávání „Máje“, sotva asi potká se se zdarem morálním i finančním. Daleko vhodnější bylo by bývalo učiniti ku př. „Zvon“ tím, čím má býti „Máj“, jehož založení jest zbytečné tříštění sil a zájmu veřejnosti; přirozený pak toho následek — nepatrný nebo žádný úspěch.

A ještě něco! Jsme Češi, Slované a nezapřeme se ani v tomto směru. Zdá se jako by naším heslem bylo co nejvíce se drobiti, co nejvíce tříštiti své síly ve všem a tedy i v časopisectví. Máme nyní belletristických časopisů s illustracemi i bez nich do desítek a následek toho jest — zimničný chvat v shánění příspěvků a celkem velmi průměrná jejich cena. Jest-li to na prospěch naší kulturní úrovně, čili nic, o tom laskavý čtenář učiniž si svůj vlastní úsudek. Bylo by věru na čase, aby vzpomělo se výborného, bohužel však málo praktikovaného hesla: „*Non multa sed multum*“. —

Pokud se týče vnitřní stránky nového týdeníku „Máje“, tu ovšem již mnohá jména přispěvatelů jsou zárukou obsahu a také čísla dosud vydaná vynikají v ohledu tom. Přáli bychom zajisté ze srdce spolku „Máji“, aby jeho svépomoc měla žádoucí výsledek, neboť účel její jest bez odporu dobrý. Ale jiná jest otázka, zda-li vydáváním časopisu „Máje“ zaručen je skutečný úspěch finanční pro spolek ten. My aspoň tento podnik rozhodně neuznáváme za dosti účinný a pokládáme jej za taktickou chybu vydavatelského družstva.

A ještě slovo k zániku „Obzoru“! — List výlučně kritický, jakého v literatuře naší cítíme rozhodnou potřebu, list jediný toho druhu u nás a přece se neudržel. Vinu neúspěchu těžko svalovati na jednoho činitele. Umělecká beseda co nakladatel jeho jistě snažila se seč byla, aby list byl vypraven důkladně a vyhovoval svému účelu. Jak úkolu tomu dostála, to zodpověděti, bylo by věcí důkladnější, samostatné úvahy. Tedy snad vina je lhostejnost a netečnost obecenstva? — Jest dosti odvážné říci přímo, že ano. Je pravda, že velká většina našich čtenářů shání se po lektuře zábavné a nestojí o úvahy kritické, jaké byly obsahem „Obzoru“, ale nemůžeme toho říci o všem čtenářstvu. A snad ani této části obecenstva nezdál se list býti dosti poutavým a proto padl. Ať už však příčina zániku „Obzoru“ jest jakákoliv a vina čímkoliv, — jest naprosto jisto, že musíme ztráty listu podobného litovati, neboť jí nanovo otevřela se citelná mezera kritického žurnálu v literatuře naší. *Milan S.*

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA.

(Konec saisony: *Emigrant.* — *Václav Hrobčický z Hrobčic.* — *Svět malých lidí.* — *Dvě šlechticů veronských.* — *Polopanny.* — *Odchod M. Hilbertové.* — Začátek nové saisony: *Figurantka.* — *Pohostinské vystoupení Charlotty Wiche.* — *Měšťáci.*)

Poslední týdny uplynulého období přinesly nově studované reprisy tří původních her. Vyvolala je na scénu vnější oslavná příležitost. *Jiráskův Emigrant* vypraven byl v předvečer Husova dne, *Stroupežnického Hrobčický z Hrobčic* na paměť desátého výročí úmrtí autorova, *Šimáčkův Svět malých lidí* k zahájení Dělnické výstavy. Večery měly důstojný ráz i nadšené účastenství. Hry náležejí k nejlepšímu, co v původní produkci máme, svými náměty kotví v české půdě, žijí českým duchem a pokud se týče stránky myšlenkové i formální, jsou to plody zralého, uměleckého cítění. Novým scenováním sesílen byl dojem malebně a plasticky. Rovněž herecké podání bylo vystižně zladěné v souborném účinku i pozoruhodné v jednotlivostech. Nicméně nepodařilo se získati hrám v obecenstvu trvalejšího zájmu. Reprisy vykazovaly chabou návštěvu. V srpnových večerech nebyl by to zjev tuze nápadný, ale v září, kdy u nás již pravidelný divadelní život začíná, v sousedství hojně obsazených večerů operních, poloprázdné hlediště při dobré domácí hře, poloprázdné zejména na místech ku stání, dává podnět k zamyšlení a stesku. Tentokrát ozvala se sama divadelní správa. V denních listech ukázala na rozpor mezi oprávněnými požadavky domácích autorů a vlažným stanoviskem obecen-

stva. Na projev ten dostalo se správě odpovědi v divadelní rubrice jistého denního listu. Pochodila v ní zle. Sama prý je vinna tou vlažností a netečností, na niž touží, nedovede zájem vzbuditi, napjati a udržeti. A pro domácí autory prý je pokořující a urážlivé, doprošovati se nápravy novinami. Břitká odpověď, jen co je pravda, ale stejně jednostranná jako břitká. Případ není ojedinělý. Nejde tu jen o nastávající saisonu, jen o nynější správu, ani jen o Národní divadlo. České divadelnictví je na postupu zaujmouti nové posice, vyvýšenější a zodpovědné. Stačí-li tu, aby potřeba jich dokumentovala se jedině počtem obecenstva, prostou statistickou cifrou a nikoli také rostoucím smyslem pro vyšší cíle divadla, pro jeho poslání umělecké a národní! Učinili zkušenost v Plzni hned při vstupu do nové budovy. Po nadšených zprávách o zahájení proskočily zvěsti kormutlivé a zarážející. V slavnostním týdnu nebyla návštěva taková, s jakou bez optimismu se počítalo. A netečnost platila právě večerům, věnovaným původní činohře. V den svatováclavský, odpůldne, hrál se Strakonický dudák a bylo poloprázdno. Druhé představení v nové budově, nejpopulárnější hra Tylova — a prázdno. Kterak to vysvětliti? Kterak jen omluviti? Rádi točíme se v divadelních věcech po Vídni. Jak zcela jinak tam chovají se k odkazu Raimundovu. Tam ovšem není pieta jen prázdným slovem a právě jen slovem. Strojíme se k veliké akci pro důstojné divadlo v Brně, v dohledné době otevírati se bude divadlo na Vinohradech, druhé činoherní divadlo rovněž je v patrnosti. Co nám budou platny nákladné ty podniky, nebude-li do nich obecenstva literárně chápavého, umělecky vnímavého. Massám, jimž divadlo není víc než obměnou požitku z tingltanglu, nové ty podniky hověti přec nebudou a nemohou. Tu třeba stále ještě potřebí jest výchovného vedení z venčí, slovem tištěným.

Pátým v řadě *Shakespearových* děl, uvedených v uplynulé saisoně, byla veselohra *Dvé šlechticů veronských* v novém překladě Sládkově.

Sáhlo se k ní patrně pro zpestření repertoáru veselým číslem a snad i proto, že je našemu obecenstvu novinkou, ale seznámení zanechalo dojem mdlý, a stopa jeho nebude trvalá. Hra počítá se k nejrannějším pracím velkého tvůrce, ale je-li dokumentováno správně, že po ní v roce následovala Zimní pohádka, Sen noci svatojanské, Romeo a Julie, pak je úžasné, jaký obrovský vývojový skok učinil v době tak krátké talent geniův. Nejsilnější stránkou hry je humor šaškovských scén, ale i tu vtírá se příliš strojenost dikce i násilnost zápletek, jimiž v míře ještě větší trpí poetické části. Úpravou Shakespearovské scény dostalo se hře hbitého tempa, čímž stala se záživnější, nikoli však žádoucnější.

Prévostovy Polopanny odbyly si před léty i u nás svoji sensaci.

Tenkrát v původní své formě románu, jenž vyšel ve dvojím překladě. Nyní vracejí se zdramatisované, patrně jako dozvuk pohostinských her paní Hadingové, či snad spíše jako příprava k nové serii. Francouzští autoři mají v takovém přelévání z formy do formy svou tradičně osvědčenou a vyzkoušenou obratnost. Také Polopanny presentují se jako zcela způsobně vysoustruhovaný kus; ve výrazu stručný, v rozvinutí spádný, scenický, efektně vyhrocený, přinášející hercům úlohy šablonovitě sice profilované, ale přece jen s nádechem originality a vděčné. Ale ovšem vnadu románové líčeně, bohatství detailu, zajímavost episod a všecku moralisující a pranýřující tendenci pohltila transkripce docela. Setřela také všecku svéráznost Prévostovy modernistické manýry. V divadelním zarámování je pan Prévost svému staršímu kolegovi Ohnetovi k nerozeznání podoben.

Dne 29. září rozloučila se s jevištěm a divadelní kariérou slečna *Marie Hilbertová*. Neplná čtyři léta náležela činohře Národního divadla, o tři léta více divadlu vůbec. Na obzoru objevila se v téměř roce, kdy v Národním divadle došlo k debutu slečny Izy Grégrové. Překvapovalo, jak si byly mladistvé adeptky podobny. Jako dva protějšky. Bližence půvabnými svými zjevy i rázem svých talentů. Ale podoba měla svůj mrzutý vrub. Divadlo musilo rozhodnouti se toliko pro jednu. Druhé dostalo se jen lichotivého uznání mnohoslibných kvalit a přání na cestu. Marie Hilbertová šla. Prožila saisonu v Brně, druhou v Lublani, měla namířeno ještě dále do slovanského světa, až do Záhřeba. Ale náhoda přivedla ji zpátky do Prahy. V létě roku 1898 stala se členem Výstavního divadla a založila u pražského obecenstva obrázek zejména svojí poetickou a vroucí Aničkou v Halbeově Mládí. Ale nebyla to jen tato parádní role, kterou pronikla, každá, sebe nepatrnější episodka rozkvetla v její rukou, každou obestřela půvabem a něhou. S inteligencí citovou pojil se u ní bystrý smysl pro realistické vytváření, ostrovtipná vynalézavost detailů, zkrátka dar genrové charakteristiky. Po výstavní saisoně uchýlila se do Plzně, kde poskytli talentu jejímu hojně příležitosti a výběru k rozletu. Konečně zakotvila přece jenom v Praze. Debutovala v Myšce, která se kryje s její povahou a letorou. Tragickým akcentům podivuhodné ryzosti dala zazpívati v Schnitzlerově Milkování, smysl pro dekorativní posu uplatnila svojí poetickou Titanií, celé rozpjetí talentu věnovala Julii Capuletové, Haničce Hauptmannové a souběžně s vrcholnými těmito úkoly vytvářela drobounké figurky, vtipně odpozorované, virtuosně provedené, životem dýchající. Šteperka ze Ztracených, anglická enthusiantka z Komorního pěvce, Aňutka z Vlády tmy, jsou čelnými čísly této řady. Poslední úlohou její byla dcerka městského hejtmana v Revisoru, posledním výkonem Myška. Krátká byla její dráha, ale plná slunečního jasu, čisté, skvoucí umělecké záře.

Nebylo na ní všednosti, nebylo drtivých nezdarů, skličujících sklamání. To štěstí, které ji provázelo stezkami světa zdání, nechť věrně připne se k jejím stopám na další cestě životem. Českému divadelnímu umění zůstane působení Marie Hilbertové drahým a nezapomenutelným.

Nová saisona zahájena 1. října novinkou francouzského původu, veselohrou *Figurantka* od *François de Curel*. Autor náleží ve své domovině ke skupině novějších dramatiků, na našem obzoru objevuje se poprvé. Hra je tříaktová, jednají v ní kromě jedné episody pouze čtyři osoby, théma vychází od povědomého manželského trojhranu. Choť vělhlasného učence a badatele pana de Monneville má milence, pana de Rennevalle, vynikajícího politika se slibnými vyhlídkami na státnickou kariéru. Pan de Monneville zná situaci, kterou sám zavinil, oženiv se v kmetském věku s krasavicí mladou a ohnivou. Vpravil se ressignovaně ve svůj osud, udržuje se svým sokem přátelské styky, a přijímá jej ve své domácnoti. Ale když naskytne se příležitost odvety, chápe se jí s omládlou čiperností a pomáhá strojiti léčku. Nadhodila ji v nepochopitelné neprozíravosti sama paní de Monneville. Usmyslila si totiž, že by se měl její milenec oženiti. Velí tak prý společenské ohledy, kyne mu ministerské křeslo, neobejde se bez damské representace. Ožení jej tedy ona sama. Vyhledá mu ženu, ovšem takovou, která zřekne se všech přirozených práv manželky a spokojí se s úlohou domácí paní na venek. Zkušenost, kterou sama učinila po boku starého muže, přispěla asi k tomu, že paní de Monneville věří v možnost platonického spolužití v manželství. A figurantky nebylo třeba dlouho hledati. Našla se v nejbližším okolí. Slečna Françoise, společnice paní de Monneville, neť jejího muže, ochotna je vejíti ve sňatek za daných podmínek. Paní de Monneville domýšlí se, že vykonala dobrodiní. Jaké vyšší aspirace by mohla ještě chudá příbuzná míti! A pan Rennevale ve své bohorovnosti vůbec o věci nepřemýšlí. Jen starý choť postřehl, kam situace spěje. Vytušil, že Françoise Rennevala miluje a svojí domluvou posílí její rozhodnutí. Zásnubami končí exposiční akt; druhé jednání hraje se v pařížské domácnosti novomanželů o několik týdnů později. Stalo se, co se státi musilo. Nová konstelace přemohla starou. Třeba že Françoise o vlas nepřekročila meze přijaté působnosti, podmanila si manžela zcela. Bez výboje získala jeho lásky. Co je v tom však překvapujícího? Negativní taktika je také taktikou, zvláště v erotice, kde odpírání platí víc než nabízení. A ke všemu pole k manevrování bylo zcela volné. Paní deMonneville předstíranou chorobou svého chotě zadržána byla na venkovském sídle, a když se vrátí do Paříže, je posice její už ztracena. To její rozčarování je vlastně nejzábavnějším živlem hry, jím se vnese do druhého aktu ryze veseloherní ná-

lada, která však ve třetím pohřichu zhořkne. Triumfální tirada mladé ženy působí odpudivě. V thématu a komposici veselohry komédie je více bizarnosti a paradoxálního předpokladu než ducha. Ten proudí jedině měkkými, elegantními vlnami dialogu, jenž zdobným krajkovím vybraně vkusného výrazu obetkává i místa nejchoulostivější, jakých je ve hře dost.

Plakáty, připravující příchod *Charlotty Wiehe-ové* nevzbuzovaly svým variétním vzhledem valné důvěry. Reklama v novinách, operující životopisnými a vývojovými daty, položila opět všechen důraz na stránku uměleckou a citovala na svědectví několik literárních úsudků. Ale konec konců bylo přece jenom sklamání. Čekali jsme především vynikající výkon mimický. Ukázka mimiky seriosní, s akcenty dramatickými, tragickými. Théma předvedené pantomimy ‚Muž s loutkami', je groteskní a známé odjinud, z baletu Coppelie. Jen že tam zpracováno je nesrovnatelně vtipněji, půvabněji a k uměleckému požitku vyvýšeno je rozkošnou hudbou Délibesovou. V skladbě pana Bérényho je muzika přímo hrozná, pantomimické pointy nepřinášejí nic nového, postrádají gracie, ba zabíhají nanmoze až do trivialnosti. Oživená loutka paní Wiehe-ové je ovšem výkon propracovaný do nejsubtilnějších odstínů, techniky přímo bravurní. Ale na evropskou sensaci přece jen příliš všední sousto. V předcházejících číslech presentovala se paní Wiehcová jako francouzská herečka v aktovkách, přeložených z němčiny. V obou představovala cocotu. Figurky splynuly v jednu, druhá jako by byla pokračováním první a pikantní finessy, jimiž byly prosypány, na konec unavovaly. Ale temperament v nich byl i pařížský chic, jenž ovšem stejnou měrou presentoval se oslnivou elegancí úborů.

Jubilea Gogolova vzpomenuto bylo na našem jevišti opozděně, za to nyní pospíšilo si divadlo s vypravením dramatické hry *Maxima Gorkého*. Premiéra *Měšťáků* měla hlučný i hluboký úspěch. Kéž jen také trvalý, dodáváme, vzpomínajíce nezaslouženého osudu Strýčka Váni i Vlády tmy.

Když proskočila novinami zpráva, že Gorkij pracuje o dramatě, registrován byl titul ‚Rodina Bezsěmenova'. Přiléhá ke hře spíše než nynější Měšťáci, jimž nevystihuje se pojem a typus, dramatem demonstrovaný. Šosákem je zazobaný měšťan Bezsěmenov, na jeho šosáctví útočí prudká dialektika mudrlanta Tětěreva i poťouchlá ironie chytrého Perčichina. Gorkij líčí svého hrdinu velmi objektivně. Osvětluje i prosvětluje jej se všech stran, vně i vnitř. Jsou okamžiky, kdy se vám staroušek zamlouvá, cítíte s ním, politujete ho, i za pravdu mu dáte: ale na obrat spatřujete jeho rub, hamižné prospěchářské pokrytectví, zaryté neomylnictví, malichernou, nadnášivou ješitnost a marnivou svrchovanost despoty. Uvykl panování v obci a v cechu, kde byl sta-

rostou, dařilo se mu i v rodině, ale jen tak dlouho, dokud děti neodrostly. Jedí sice dosud jeho chléb, bydlí pod jeho krovem, ale odpoutaly se od jeho tradic, odcizily se mu mozkem i srdcem, není v nich přitulnosti, není sdílnosti, uzavírají se v mlčení, které ho dráždí; podaří-li se mu však, že z nich slovo vyláká, je jistě prudké, svárlivé, hádky jsou na denním pořádku. Bezsěmenov má jediné vysvětlení neutěšeného poměru: škola mu děti odcizila, vědění je zkazilo. Mají nyní „svou pravdu", jak říkají, které on ovšem neuznává kterou zatracuje, ale přeje si, aby v ní alespoň nalezly kotvu života, aby samy věděly, co chtějí. Syn byl na universitě, pro účast na studentských výtržnostech ho vyloučili. Nedělá nic. Celé dny ztrácí se v dumách a nevrlé netečnosti. Stejně jeho sestra Taťana, učitelka. Odkvétá z dívčích let. Neteší ji povolání ani domácnost, protiví se jí život tak jak jest, ale také ten, jak je líčen v básních a románech, protože se nesrovnává se skutečným. Takové je mládí mých dětí, běduje Bezsěmenov. Kromě svých rodných vychoval přijatého sirotka Nila. Již také odrostl, také se mu vylomil z kázně, ale postavil se na vlastní nohy, sám si chléb vydělává, za byt i stravu platí. Není sice pranic něžný, ani uctivý a vděčný, proto jej Bezsěmenov nemá rád, nenávidí jeho drsnou přímost, prudkou bezohlednost, ale imponuje mu jeho energie, přičinění, radost ze života a srovnává jeho bujaré vystupování s malátnou zlomeností vlastních svých dětí. Typem nového člověka je tento Nil, železniční strojník. Jeho organismu neubralo svěžesti zaťouchlé ovzduší, v němž rostl. Vzdoroval mu zdravým instinktem. Nyní nadešla chvíle, kdy trhá se od Bezsěmenových na dobro. Zasnoubil se s chudou jejich příbuznou, švadlenou Poljou. Starý Bezsěmenov nemůže přes srdce přenésti, aby si nezamentoroval. Měl prý se dřív s ním poraditi, o svolení požádati, Nil nemlčí a hádka končí s odchodem snoubenců. Krutě postižena je Taťana. Milovala tajně Nila. Sklamání dohání ji k sebevraždě. Požije jedu, vyvázne sice, ale zmařený život její vleče se nyní do fáse ještě beznadějnější. Zůstává s rodiči sama. Bratra jejího Petra ukořistila záletná vdova, odvede si ho před tváří rodičů a hořká slova zaslouženého pokoření dává jim na rozchodnou. Kromě těchto událostí, jimiž poněkud rozčeří se nehybná jinak hladina, není ve hře děje. Jsou to výjevy seřaděné časovým postupem, neovládané však zákony dramatického vývoje a stupňování. Ale je v nich ohromná síla života, taková jeho plnost, z jaké čerpati a rozdávati dáno je toliko pravému, tvůrčímu duchu. Dvojí stránkou podmaňuje práce Gorkého naprosto: obdivuhodnou životností osob a neobyčejným myšlénkovým bohatstvím dikce. Hra má svého raisoneura, samorostlého filosofa, jenž svojí bystrou, hloubavou, analysující dialektikou do ostřejších kontur vyleptává myšlénkový její relief. Je to bývalý semina-

rista, nyní kostelní zpěvák Tětěrev, podnájemník Bezsěmenových, sešlá existence, alkoholik, jenž ve vodce utápí sklamání a beznaděj zmařeného svého života. Jako mátožné strašidlo kymácí se podlomená jeho postať v rámci scenického obrazu, ale s jeho rtů, stále orosených otravným nápojem, kanou perle hlubokomyslného pozorování, zlatem moudrosti zvonící sentence. Příbuzným zjevem je ptáčník Perčichin. Také piják a mudrlant, ale s rozjasněnou duší a s úsměvem na rtech. Volnost proletáře je mu údělem radostným. Za ústrky lidí dochází útěchy u svých ptáků. Když se o nich rozhovoří, hřejí jeho slova láskou a proskakují v nich jiskřičky poetického vznícení. Tohoto proletáře staví autor jako kontrast k neutěšenému otcovství Bezsěmenova. K Perčichinu dcera jeho Polja lne láskou a dáno je mu, že uzří ji šťastnou po boku Nilově. Postavy Gorkého hry jsou znamenitý materiál pro herecké tvoření. Náš ensemble pronikl je dokonale. Byl to vzorný večer naší činohry. —*P.*

*

OPERA.

(*Perla iberská. — Krásná Helena. — Královna Sábská. — Popelka. — Starý ženich. — Vystoupení Frana Navala a jiných hostí.*)

Repertoir operní nevykazuje ani v poslední době předprázdninové, jíž třeba zde ještě stručnou zmínkou vzpomenouti, ani v prvém období po prázdninách díla, o němž bylo by promluviti obšírněji.

Novinkou byl balet *„Perla iberská“*. Dojemně naivní příběh, ani ne zajímavý, ani ne nový, rozpředla sl. *Sironi* ve tři jednání; z těch v prvém neděje se téměř nic, ve druhém naprosto nic, ve třetím málo více. Fantasie i technická dovednost vídeňské prima balleriny jsou stejně chudy, jak bohaté jest její taneční umění. Či zbásnila snad — sit venia verbo — svoji fabuli k řadě tanců a tanečních evolucí předem již daných? . . . Dirigent vídeňského dvorního baletu, *Helmessberger,* napsal k librettu své kolegyně na scéně hudbu, dlužící si sice na všech stranách, leč vydlužené kapitály ne nejšťastněji zužitkující. Strauss, Francouzští mistři baletu, vážná romantická opera: každý něčím přispěl. Ale pěkný, třeba eklektický celek tak přece nepovstal. Zarážela nme jednak přílišná strakatost, nescelenost stylu díla, jednak, a to především, nedostatek hudební jemnosti; triviálností vykazuje partitura Helmessbergerova na vídeňskou dvorní scénu přece trochu mnoho. A ani instrumentace nejeví nejmenší snahy po vybranosti, vybroušenosti: jsou stránky, které mohl instrumentovat kterýkoliv vojenský kapelník . . .

Jinak byly na repertoiru samé návraty. — Některé do dob zašlých i ve vzpomínkách tak, že o nějakém chápání díla nemůže být řeči. Tak *Offenbachova „Krásná Helena“* provedena skoro jako historické kuriosum. Šel jsem do divadla bez přípravy; ovšem — kdož

by se na operetu hudebně či literárně či dokonce historicky připravoval. A nudil jsem se k smrti. Dodatečná malá historická exkurse mne poučila, čím dílo v době svého vzniku současníkům mohlo býti, jak mohlo žíhavou svojí satyrou poměrů politických i vládnoucí právě tvorby operní obecenstvo uvádět v nadšení svojí případností a jedovatostí. Ale jsou nejostřejší, otravné parfumy, které léty vyvětrávají, vyčichají v neškodnou, fádní vodu. A návraty jiné, k dílům směru nejvážnějšího, která oslňovala v době svého vzniku umělecký svět. *Goldmarkova „Sábská královna"* jeví se nám dnes , třeba velmi účinná, ve světle dosti střízlivém: dílo geniální machy, čerpající ze všech vymožeností současné tvorby operní, ze všech směrů, při tom především exotismem Verdiovy Aidy inspirované, divadelní každým taktem, a na oslnění posluchače, na podmanění si ho za každou cenu počítající každou notou. Že ostatně účinnost opery ve vzorném provedení, jakého u nás došla, neseslábla tou měrou, jako pobledla a popukala nádhera prvotních, příliš různorodě skládaných intarsií jejího barvitého slohu, dokázalo velmi příznivě přijaté její nové nastudování. Vedle podrobně, ač ne s ohnivým temperamentem, Kovařovicem propracované partitury orchestrální, získaly si zásluh o živé podání díla především pí. Maturová a sl. Bobkova, Sulamit hlasem i hudebností a vřelostí podání výborná, jen ve hře dosud málo volně si vedoucí.

A ještě jiné retrospektivy otevřeny: do dob české opery nedávno minulých. Ohlížíme se právem po minulosti, kde přítomnost tak málo skýtá. A nalézáme, že dílo i *Rozkošného* i *Bendlovo* vyznačuje se vlastnostmi, které modernímu tvoření jsou čím dále, tím cizejší: naivností, prostotou a hudební zdravostí produkce a zároveň úcty a skoro závisti hodným ovládáním řemeslné, technické její stránky. Oba duchové nekritičtí, hudebníci velmi egoističtí a prostí nejvyšších aspirací dramatických, při tom bez silné a zcela určitě vyjádřené originality napsali prvý ve své *Popelce*, druhý ve *Starém ženichu* díla přece jen i v té nepříliš vysoké umělosti dosud životná před širokým divadelním obecenstvem. Úspěchu hladkých melodií a úměrných, dle osvědčených vzorů střižených forem Rozkošného na ruku šla i výprava a scenování, případné a zejména v baletní vložce velmi vkusné a ovšem též krásné libretto O. *Hostinského*. Úspěchu „Starého ženicha" naopak na újmu bylo nepřiměřené obsazení některých úloh, tak především rozmarné Haničky sl. Kacerovskou, sentimentální a zas nemístně pathetickou, studenta Hovory pí. Fabiánovou, jíž partie neleží, Vojtěcha p. Laškem, který přece jen svěžestí hlasu ve svých drsných výškách neoslňuje; vadila vůbec mdlá nálada celku a především dnes už nemožná, nechutná a bezvtipná komika i základního děje i jednotlivých situací ubožičkého libretta. —

Mnoho bylo by referovat o umění reproduktivním na Národním divadla. Byly zde veliké zjevy: *Frana Navala* vzácného umělce bell canta, jemného lyrika. Kdo ho prve neznal, s radostí vítal hosta na scéně, tenory tak málo šťastně obdařené. Ale není konečně pro operu naši, pro její rozvoj hostování jeho většího dosahu, než celá ta dlouhá řada hostí, již přes naše jeviště poslední dobou přešli. Zpíval zde před prázdninami p. *Král,* bariton trochu drsného a neohebného materiálu, ale živý, routinovaný herec; bariton p. *Kroupa,* známý pěvec, vrhající s vervou hřímající svá fortissima do obecenstva jako před lety, jen s více vkusem v kantiléně; zpívala horvatská mezzosopranistka sl. *Mara Ulrichova*; ani zvláštními přednostmi, ani hrubými vadami se zcela neutrální, neživé její výkony nevyznačovaly; vystoupila pí. *Koldovská,* aby dokázala jakýsi příbytek na umění pěveckém a přiměřený úbytek na hlasových prostředcích — ani nevzpomenu, ani neslyšel jsem všech těch hostí. A jaký byl konečně užitek veškerého s nimi ztráveného času a k vůli nim vynaložené, nezúročitelné práce? Skytli nanejvýše vždy okamžitou výpomoc za toho kterého k disposici právě nejsoucího člena personálu. Ale má-li ústav prospívati, jest svrchovaný čas t e n uvést v plný počet i ve pravý, požadavkům naši scény odpovídající poměr sil i kvalit uměleckých. Pak bude radostný pokrok v díle, nejschopnější rukou tak krásně započatém možný a snadný.

K. Hoffmeister.

*

HUDBA.

Nové hudebniny: Z d. F i b i c h „Malířské studie" I., II., (F. A. Urbánek.) — J. B. F o e r s t e r „Snění" — E m. C h v á l a „O posvícení". (Mojmír Urbánek). Liszta inspirovala k několika skladbám umění výtvarná. Michelangelův „pensieroso", ta v těžké sny pohroužená socha na jednom z obou náhrobků ve florentinské kapli medicejské, dal podnět k dílu klavírnímu — ostatně míň významnému. Kaulbachovo spíš duchaplné než krásné fresko ve schodišti berlínské národní galerie, „bitvu hunskou" v symfonickou báseň téhož názvu pokusil se hudebně přehodnotiti. Fibich, nejčelnější představitel hudby programní u nás, zároveň mistr, mající s Lisztem, touto duší, chápající veškera umění stejně hluboce a dychtivě, opírající se o ně, kde nestačila vlastní síla, mnoho společného, přirozeně šel i zde, ve klavírních studiích ve stopách velikého vzoru.

Volba námětů jeví jemný cit pro umění malířské. Beato Angelico, sladký mistr něžných tónů a nebesky naivních tvarů, zádumčivý krajinář poeta Jacob Ruysdaël, starý pitvorný Brueghel, smyslný Correggio, Watteau, ubohý souchotinář, vyzlacující si v dílech svých

zjevy své doby půvabem, jenž není z toho světa: ti nejlepšími díly svými obraznost Fibichovu jali. Ale myslím, že netřeba hledati dále příliš do podrobností souvislosti mezi malířskými originály a jimi inspirovaným dílem hudebním. Další výklad malířských „programů" mohl by zastance programní hudby příliš horlivého svést k obvyklým absurdnostem lisztovců a berliozovců, již mistrům těm v jich podstatě nerozumějí. Tak jemný hudebník, jakým byl Fibich, nechtěl v díle svém zachytit jistě víc, než dílo hudební právě dovede obsáhnout a vystihnout: *náladu* obrazů oněch. Jemný estét chtěl chutnati rozkoš nálad, mistry oněmi vzbuzených, dále, trvale ve svých vzpomínkách: hudebník zachycoval, zaznamenával si první dojmy technikou sobě nejvlastnější, hudbou.

Zajímavo jest, jak dojmy ty lámaly se, přehodnocujíce se v duši mistrově, prismatem toho kterého velikého zjevu umění hudebního. Duševní pochod, zdá se mi, že byl u Fibicha as ten. Ne: Fra Angelico a jeho krása a proti němu bezprostředně má vnímající duše. Ale: Fra Angelico, před ním já — ale mezi námi veliký světlý stín Lisztovy svaté Alžběty či jiného jeho díla náboženského obsahu. Ne: nadýchaná svěží gracie Watteauova, hravá, slunná před zrakem unaveného, nervosního, vášnivého moderního člověka. Ale: Watteau, ideální malíř rokoka, tak ideální, tak typický, jako byl velký Couperin v hudbě — toho dílo zní mi z onoho obrazu. Jest vlastně při té vzácné a všestranné kultuře umělecké ducha Fibichova, která byla nepopíratelně silnější a větší, než vlastní, původní jeho síla, přirozeno, že se s dílem daným jednoho umění vybavilo obdobné umění jiného, že s mistrem malířem případný zjev podobného mu hudebníka se vynořil, dřív, než vlastní tvořivost se dala v pohyb, i že zjev ten na další pak směr obraznosti již proudící objevil se vlivným.

Poetické, zejména po stránce harmonické velice bohaté a zajímavé skladby stylisovány pro solový klavír. Nevím, byla-li stylisace ta míněna jako definitivní. Fibichovi klavírní úprava sotva kdy byla, při jeho fantasii koloristické, něčím víc, než provisoriem úpravy orchestrální. Všechna čísla jsou ve klavírní větě zcela možna. Ale cítím z nich, ze všech, touhu rozezpívat se ne bezzvukým tonem těžko ovladatelného nástroje, než velikou melodií zvučného orchestru; roz zářit a rozhořet se bohatstvím jeho barev a světel.

Foerstrovo celé dosavadní dílo jest z krajů snů. Míjí důsledně určitých, tvrdších kontur a nelomených, jadrnějších a křiklavějších tonů reality. Klavírní improvisace jeho „Snění" vlní se v náladách v celku velmi si blízkých. Měkké, sladké přítmí tu vládne: přítmí vlídného domova s rozhořelým, teplým krbem; soumrak vlahé letní noci; položero sotva rozbřeskujícího se jitra slunného dne. Hudba veliké jemnosti, raffinovaných, nenápadných, aristokratických půva-

bů i ve své melancholické melodice i ve své měkké harmonice vlivy školy novoněmecké jevící, stylisována pro nespůsobilejšího tlumočníka intimních nálad, pro klavír co nejpřípadnějším, prostým a přec plným slohem. Nejvíce cenil bych si, i co plastiky se týče i co do klavírnosti velice šťastně pracované číslo prvé a čtvrté celého pětilistku.

Našeho, českého rázu dílo Foerstrovo ovšem není, právě jako jím není, což již náměty samými podmíněno, dílo Fibichovo.

Skladbu českou svým duchem, vyrostlou ve slunci umění Smetanova a částečně Dvořákova, podává Em. Chvála ve svém symfonickém obraze „O posvícení“. Ve šťastné chvíli rozpučela jeho invence melodická ku podivu bohatě, prostým a ve své prosté srdečnosti půvabným květem. Několik základních myšlének jest té výraznosti a rázovitosti, že se vám pevně vtiskují v paměť, že snadno přehlédnete celou mírně rozsáhlou formu, z nich, dík jich odlišnosti, v účinných kontrastech vybudovanou. A zároveň upoutá vás od prvé do poslední noty prohloubená, umělá práce thematická, dospívající již té výše, že pouze z ní se těšíte, necítíce tíživě její umělosti a nebloudíce v jejích kontrapunktických labyrintech, neztrácejíce pro thematiku plastiky díla. Program nemohl svésti ovšem umělce té i odborné i aesthetické erudice na scestí, na něž, bohudík, po většině jen ve theorii, svádí hudebně aesthetisující nehudebníky, podstatu umění — nejen hudby, ale umění vůbec — nechápající: k roztříštění formy. Vystavěno jest dílo Chválovo, vzdor programu, v poměrech nejkrásnější úměrnosti a, až na nepatrné as dva přechody, zcela jednolitě, i bez programu, jako hudba absolutní, zcela jasné a ve své působivosti nezkrácené. Jednovětá tato „symfonietta“ napsána původně pro orchestr. Jindřich z Kàanů upravil ji pro klavír na čtyři ruce. Hraje se v úpravě té dobře, většinou zcela snadno, a přivádí kontrapunktické kombinace skladatelovy pěkně znějící větou plně k platnosti. *K. Hoffmeister.*

*

Nové divadlo v Plzni. Královské město Plzeň otevřelo dne 27. září t. r. novou, svým nákladem vystavěnou budovu divadelní. Jest to budova úplně moderní, vypravená zařízením, vyhovujícím úplně požadavkům scénickým a opatřená veškerým komfortem a elegancí. Není to tedy divadlo předměstské, nebo dokonce maloměstské, nýbrž divadlo velkoměstské, pouze co do rozměrů současným poměrům místním a do dohledné budoucnosti pravděpodobným přispůsobené, následující bezprostředně po Národním v Praze. Jest zřejmo, že zbudováním divadla — nákladem přes 1 milion korun — vykonán byl jak v ohledu národním tak v ohledu kulturním čin veliký,

a hranice města daleko přesahující. Jestiť divadlo, do jisté míry umělecký luxus, nejen výrazem rozkvětu a síly národa, a zároveň její šiřitelem a podporovatelem, nýbrž i osou dramatického umění, literárního i hudebního, k níž s účastí přihlíží a v níž také vskutku zúčastněna jest celá česká veřejnost. V tomto směru jest otevření nového divadla v Plzni věcí národa celého, čemuž patřičný výraz byl dán účastenstvím hostí, representujících veškeré téměř umělecké i národní vrstvy jeho.

Pokud se týče podnětu k vystavění nové budovy divadelní, sluší přihlédnouti hlavně ke dvěma momentům. Prvým z nich jest přímo úžasný, hlavně průmyslem vyvolaný vzrůst města Plzně, jenž — vyjímajíc předměstské pražské obce — nemá v českých městech sobě rovného, a jenž přinesl s sebou nutnost kráčeti, třeba s velikými obětmi, tempem aspoň přibližně stejným v opatřování potřeb města, jak hmotných, tak kulturních; mimo divadlo jsou toho z nejnovější doby dokladem stavba nového musea, stavba celé řady nových budov školních, zřízení dráhy elektrické, kanalisace atd.

Druhým momentem jest divadelní minulost Plzně. V Plzni hráno v jazyku českém již od roku 1817, ovšem pouze ochotníky anebo kočovnými společnostmi, které, aspoň občasně, také — od roku 1832 v tehdáž vystavěné dosavadní divadelní budově — česky hrály. Česká společnost Prokopova hrála zde poprvé v roce 1851. Vítězství přirozené české většiny ve správě obce přineslo s sebou konečně v roce 1865 českou zimní saisonu divadelní, která se již také udržela. Po řadu let po té následujících až do dnešních dnů hráno bylo v Plzni po celou zimní dobu pravidelně. Třeba se tak dělo s různým štěstím a výsledkem, nelze přece přehlédnouti, že toto, do jisté míry stálé divadlo, čítající saisony, jež lze, hledíc k místním poměrům, nazvati přímo skvělými, vychovalo sobě stálé divadelní obecenstvo a vyvinulo, rozšířilo a upevnilo všeobecný interess k umění dramatickému, jenž vyvrcholil vystavěním denšní nové budovy.

Jak již podotknuto, vystavěna byla dosavadní stará divadelní budova plzeňská roku 1832. Budova zřízena tehdáž částečně ze sbírek za tím účelem konaných, částečně nákladem měšťanstva právovárečného, jež však budovu roku 1857 do vlastnictví obce postoupilo. Budova byla během let opravována, a pokud bylo lze rozšiřována, nestačila však již stále vzrůstajícím požadavkům doby.

Nová divadelní budova vystavěna jest podle plánů architekta Balšánka na pozemku obecním, tvořívším dosud městské sady Štěpánovy a Smetanovy, na terrainu, vykazujícím velký spád, a byla obrácena průčelím k výše položenému říšskému předměstí, kdežto k městu směřuje zadní část budovy, obsahující jeviště a či-

tající vzhledem ku zmíněné povaze terrainu o dvě patra více. Volbě této padla ovšem velká část sadů za oběť, avšak nelze upříti, že získáno bylo jednak místo na všech stranách volné, jednak že má Plzeň možnost náhrady sadů v městě samém: jeť větší polovice náměstí jako by předurčena k zřízení sadu, k němuž zajisté jednou dojde. Terrain před průčelím divadla snížen byl ještě o tři čtvrti metru. Ostatně není zde místa probírati technické důvody, jež vedly k volbě místa samého, k položením a opatřením s nimi souvisícím; totéž platí i o architektonické stránce zevnějšku budovy. Za to dlužno konstatovati, že vnitřní uspořádání divadla, pokud se týče místností obecenstvu sloužících, jistě se potká s uznáním všeobecným. Vestibul, okružní chodby, foyer, šatny a veškeré ostatní příslušenství vesměs o tom svědčí. Hlediště samo, vrchol všeho, nejen využitkuje nevelikého místa spůsobem obdivuhodným (čítá 28 loží v přízemí, prvé a druhé řadě, 560 sedadel v přízemí, na prvém a druhém balkonu a galerii, a pojme celkem asi 1100 osob), nýbrž i tvoří svými proporcemi ladný, harmonický celek. Ke všemu dostavila se ještě akkustika, jež je přímo ideální: moderní intimní jeviště nemohlo by sobě přáti stánku lépe vyhovujícího. Pokud se umělecké výzdoby týče, neskrblila Plzeň nikterak. Zúčastněni byli sochaři: Raus, Amort (medaillony portretní zevně budovy), Procházka, Sucharda, Stránský (cviklové figury v přední façadě), Šaloun (skupiny na risalitách přední façady), Hergesell (skupiny taneční), Amort (figurální výzdoba hlediště), Popp (karyatidy na ložích prosceniových); malíři Urban (nástropní allegorie ve foyeru), Mandl (obrazy na stěnách foyeru), a — last not least — Němejc (opona). Ocenění umělecké ceny a významu Němejcovy opony — jež představuje personifikovanou Plzeň, vítající na stupních budovy tragedii, komedii, operu a tanec, na levé straně pak rázovité postavy v krojích venkova plzeňského — nelze tuto vystihnouti. Budiž pouze podotknuto, že působí nejn koncepcí, ruku mistra jevící, nýbrž i souhrou svých jasných a přece jemných barev, slučujíc postavy allegorické s postavami skutečného, venkovského života (vlastní domaina Němejcova) v jeden harmonický celek. V ostatním budiž zde poukázáno k odbornému ocenění Mádlovu (Nár. Listy z 28. září). — Vedení divadla převzalo po některých jednáních družstvo, po spůsobu pražského Národního, v Plzni samé utvořené. Divadlu určeno jest pěstovati činohru a operu; obmeziti se pouze na prvou nebylo lze již s ohledem na divadelní minulost Plzně, kde i za stísněných poměrů opera bývala pěstována. Že řízení nového divadla bude vyžadovati značného nákladu, leží na bílední. V té příčině bude zajisté vždy dlužno voliti správnou cestu na jedné straně mezi otázkou finanční, na druhé mezi uměleckou úrovní. Se strany obecenstva bude pak podržeti na zřeteli, že nelze plzeňskému divadlu přikládati měřítko

velkých, značných subvencí požívajících divadel a že umělecká výše jeho může jíti ruku v ruce toliko s jeho příjmy a tedy s hojnou a stálou návštěvou. Jen tímto způsobem bude moci nové divadlo plniti naděje, jež v ně jsou kladeny. Dr. *Heřman Šikl.*

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

(*Rodin. — Pomník Dobrovského. — Výstava francouzského umění. Galerie moderního umění. — Myslbekův sv. Václav.*)

Ⓢ — Výstava a návštěva Aug. Rodina v Praze a hlučná projížďka tohoto tichého, skoro zamlklého muže jižní Moravou jsou u konce. Řeči a přípitky přestaly, hudby a fanfary se odmlčely, ale kruhy těmito událostmi zvířené ještě se neuložily, rozbíhají se dál, o větším poloměru sice, avšak o menší vlně. Satyrská lua po antickém zvyku vystupuje na scénu, někdy veselá, jindc skřípavých, ostrých zvuků, jež se vyrojují z polemik, zvrhujících se v hádky, jimž tleská dav se zanícenými zraky, jako diváci při corridě.

Lepší památkou po výstavě Rodinově zůstal v Praze „Kovový věk", první vítězství Rodinovo, jímž se byl před čtvrt stoletím vynořil z temna a neznáma. Město zakoupilo bronzový odlitek této sochy, jejíž originál stojí v Jardin du Luxembourg, nemá však dost odvahy postaviti jej v našem městě na místo obdobné, jež bylo navrhováno a žádáno. V Salonu roku 1877 vystoupili proti „Kovovému věku" s obžalobou, že toto krásné, silné tělo je celé, nebo aspoň v hlavních částech odlitkem dle skutečného, živého člověka, a přec stačí srovnati kteroukoli sádru podobnou, která je v každém skoro atelieru po ruce, s touto plastikou, v níž všechno, linie, plocha i pohyb je jediný, spojitý a nepřetržitý rytmus a soulad, aby umělecky citlivému oku a mysli, podstatu uměleckého tvoření a díla chápající, bylo ihned jasno, že mechanický odlitek dle živého údu je mrtvý a kovová socha, modelovaná socha, že je proniknuta chvějícím se životem. Teď se v Praze bojí, aby tento nahý muž venku, v parku, někde při promenádní cestě svojí nezahalenosti, svým rajským vzezřením neurážel jenný stud Pražanů. Nedovedu si pomyslit, že by kdo, hypermoralistní zeloty vyjímaje, odvážil se tvrditi, že „Kovový věk" je dílem necudností nasyceným. Ni akce, ni celý stav, ni výraz tváře, nic ani zřejmě, ani poloskrytě a záludně nezabočuje na pole na veřejnosti nepřístupné smyslnosti nebo erotičnosti. Zbývá jen nahota těla. V čem ale se liší jeho nevyzývavá nahota od obnažených poprsí a všeho zbavených svatých a světic? Rubensovy zjevy v kostelních obrazech jsou stokrát smyslnější ve své kyprosti a krevnatosti, nežli tento tuhosvalný mladý muž. Tisíce antik jsou předmětem obdivu právě pro krásu svých nažin, a Na-

poleon ničeho nenamítal proti Canovovi, že jej modeloval v heroicky bezrouchém zjevu. Na témže asi místě, kam chtěli postaviti „Kovový věk", stála kdysi socha Myslbekova „Stálost v smýšlení" ve své efebské kráse, a z tisíců pobouřil se nad její nahostí jen jediný, kterého zná všechna společnost dosud se stránky zcela opáčné. Ne! Nahé tělo lidské svojí nahostí (neříkám obnažeností) nemůže býti vyobcováno z umění, jeho nahost o sobě nemůže býti nemorálná, a jeho útvar naopak je v umění zdrojem nevyčerpatelných krás a harmonií uměleckého výtvoru. A má-li své místo a právo v něm, pak je protimyslné skrývati umělecky vytvořený zjev nahého člověka před zraky všech lidí, kteří mohou býti účastni hodů umělecké krásy a uměním vyvolané illuse nádherného života. Obracíme-li se pojednou proti nahosti v umění, zapíráme vše, co bylo před a po prvním asketismu středověku.

Bylo navrženo, ale nepřijato, aby „Kovový věk" Rodinův dostal místo v městském parku nebo specielně na Žofíně. Navrhovatelé si přáli při tom, aby dočista byl poražen u nás předsudek, že z plastických výtvorů jen pomník patří na veřejné prostranství, že na něm nemůže míti místo jakékoli umělecké dílo sochařské i mimo dekorativní svaz s architektonickou budovou. Také o tom nemůže býti sporu mezi umělci a estetiky a jistě dojde k tomu jednou i v Praze, jako jsme se již po třetí odvážili konečně stavěti pomníky do parků městských, ne na pouhou dlažbu, nýbrž v okolí šťavnaté zeleně a barevných květin. Arci jen princip byl zatím dobrý, ne tak šťastné jeho provedení. Zoulův pomník A. Roezla na Karlově náměstí stojí pěkně, ale ani umístění ani uformování celku není v dobrém souhlasu s pamětním významem sběratele a obchodníka s orchidejemi. Schnirchův hemicyklový pomník Hálkův nemá vhodné místo ani formu a nedávno odhalený a obci odevzdaný pomník Josefa Dobrovského v Městském parku je umělecky jen průměrné dílo na místě vhodně voleném. Stojí na hrotu zeleného parteru a při rozcestí, dobře viditelný do dálky, a bělost jeho mramoru a šeď žuly jeho podstavce příjemně sedí v živém okolí. Ale podstavec je příliš vysoký a poprsí příliš málo význačné i co portret i co monument, a tak je vše ve vzájemné rozporu. Architektonické formy a profily v žule dobře se vylnuly konvenci a vyrostly z karakteru kamene, ale hranol jde do přílišné výšky a zvedá se na schodech, v nepřístupném místě zrovna tak zbytečných jako je kamenné sedadlo u Hálkova pomníku, na něž se nesmí nikdo posadit.

Obec a správa města zajisté vždy vykonává pěkný čin, když při odhalování pomníků a památníků béře tyto v majetek, ochranu a obor své materiálné péče. Snad by jí proto právem příslušelo uvažovati v čas i o umělecké a dekorativní jakosti, o případnosti a význačnosti

přiměřené daru, jímž ji kdo míní obmysliti. Bylo by to přirozené i správné, neboť při tom béře na sebe mnohé povinnosti vůči veřejnosti i do budoucnosti. Jenom že dle mnohých dosavadních zkušeností umělecký cit a estetická rozvaha nebývají vždy v zasedáních příslušných komisí a odborů přítomny.

„Manes", náš dnes nejčilejší spolek umělecký, který horlivě a po nejvíce i obětavě se stará, aby umělecký zájem a duch k umělecky výtvarnému požitku probouzel, živil a rozmnožoval ve veřejnosti dosud málo, nebo docela nic interesované, odvážil se nejen přivézti Rodinova díla do Prahy, ale nerozpakoval se ani postaviti pro ně zcela úhlednou a velmi účelnou a praktickou budovu výstavní na smíchovskému úpatí Petřína. Zdálo se, že konečně je tím rozluštěna naléhavá otázka, problem zrovna životní při stycích umění výtvarného s širší veřejností. Musea, galerie, výstavy trvalé i občasné dosud platí za školy vysoké aneb aspoň střední, za školy uměleckého vzdělání a vychování. Zatím nespadá příliš těžce na váhu, že všechny tyto instituce, svoje brány do kořán otevírající a každého stejně ochotně vítající, mají při všem svém mládí už svoji zastaralost, nepraktičnost a nedostatečnost. Je-li třeba reform, mohou býti provedeny a nikde nevidíme nutnoti je odmítati, dokud bychom něco lepšího a prospěšnějšího nedovedli na jich místo postaviti. Výroční výstavy v Rudolfinu čilejšímu ruchu a jemnějšímu vkusu dávno nestačují; než všechny dosavadní pokusy zhusta dobře míněné a pěkně inaugurované, pokusy o stabilní a při tom pravidelně se měnící výstavy umělecké, zašly, a tak je věcí značné odvahy, jestliže spolek, který nedostatečnost a omezenost svých prostředků finančních nahrazuje odvahou, důvěrou v dobrou věc a horlivostí a lbitostí práce, staví si zvláštní budovu a vyplňuje její místnosti rychle za sebou exposicemi pěkného výběru a vkusné úpravy, v nichž první slovo vede umělecký takt a ne obchodní zájem, který bývá nucen podvolovati se průměrným choutkám nedisciplinovaného množství a neurovnaným instinktům toužebně očekávaných kupců. Země i město sahá dost hluboko do svého sáčku, aby mohlo prosperovati divadlo, aby toto mohlo udržeti svoji cestu při umění a nebylo nuceno docela se zabořiti do obchodních spekulací. Jest to v zájmu umění a uměleckého požitku a prospěchu obyvatel města. Na umění výtvarná a literární bohužel při tomto mecenství dosud nedošlo. Aspoň ne měrou, jaké vyžadují a potřebují. Zemský sněm sice předloni měl položku dvaceti tisíc na zakupování děl umění výtvarného, ale zůstala na papíře, a nikdo ji nelikvidoval. Podivno, ani ji nereklamovali ti, kdo se o ni kdysi horlivě zasazovali. Město pražské dosud obracelo sumu ve svém rozpočtu umění věnovanou výhradně na restaurace a přímou výzdobu svých staveb. Až do koupě

Rodinova „Kovového věku" nenapadlo na radnici zakoupiti jakés vynikající dílo domácí jedině pro jeho uměleckou cenu a sílu, a bylo-li snad jaké zakoupeno, stalo se ihned předmětem velmi nepohodlným, s nímž nikdo neví, co počít. O školy vědění se pečuje zajisté mateřsky starostlivě a obětavě, i bylo by na čase uvážiti, že nemenšího významu jsou i školy ku vzdělání citu, k zušlechtění ryze duševních požitků cílící, a že vedle muzeí, která bohužel všude hrozí zkostnatěním a strnutím, jsou tu dnes instituce výstavní, jsou-li dobře řízeny a živě vedeny. Na místě podpory, jaké potřebuje, na místě přízně, jaké se podobné podniky jinde těší, utkává se „Manes", aspoň u jedné části rozhodujících činitelů, se svéhlavou zatvrzelostí a samochtivým nepřáteltvím. Ani místo, kterousi přemrštěnou skrupulí beztoho skomolené, nemá mu být na delší dobu, natož definitivně ponecháno, a tak se snad v brzku dožijeme, že po příští výstavě bude se bořit, co nedávno bylo postaveno.

Tato příští výstava bude pokračováním nynější, kterou vyplňují francouzští umělci moderních směrů a tendencí a jež přináší tedy víc, nežli jsme dosud v Praze mohli viděti na výstavách, které z opatrnosti nebo zvyku anebo nedostatku spojení neodvažují se příliš v před a neucházejí se o revolucionáře a pokrokáře dneška, dokud tito nebyli všady jinde uznáni. Arciže takové uznání bývá už známkou blížícího se, nebo už jinými provedeného překonání. Doba výstav kolosálních sensací, mnohametrových historií, které přivolávaly k sobě svou hmotnou obsahovostí, pikantností a theatrální efektností mnohohlavé davy chorobou plané kuriosity zachvácené, doba takových výstav, častěji spekulačních nežli uměleckých, zdá se, že leží v posledním tažení a leckde jí už dočista odzvonili. Nadchází čas tišího, jemnějšího požiku. Příbuzenské skupiny, souborné výstavy jednotlivců jsou nyní na řadě, a po nich asi přijdou výstavy, kde jednotlivé obory, portret, krajina, genre, budou vykládati o svých evolucích a cílech. Druhdy se úsudek o výstavách a také zájem o ně řídil podle množství aneb aspoň drastické útočnosti oněch rozměrných jednotek; dnes vyšetřujeme celkový dojem a vyhledáváme méně hlučivé, za to hlubší a intimnější a trvalejší požitky. Výstava francouzského moderního umění v Praze má také jen takové momenty významu. Netřeba jej nadouvati a nemírně přepínati, a přece zůstane ve váze dosti slušné. Netřeba výstavě podkládati smysl uměleckého činu; dosti na tom, je-li pěkným činem poučným a výchovným. Jistě otevírá Praze výhledy dosud zavřené, objasňuje horizonty dosud zamžené a je s to přinésti laikovi poznání o mimočeském uměleckém nazírání a o mnohosti a rozmanitosti uměleckého tvoření. Umělcům samým poskytuje příležitost objektivně vyšetřiti, kterak se individuality uplatňují a mnoho-li napodobení a konvence v jich průvodu vždy běží.

Seznam vykazuje jména velké váhy a důležitosti, třeba že výstava sama ne vždy celou jejich obsažnost. Cl. Monet, A. Degas, Puvis de Chavannes, A. Sisley a Renoir, Pissaro, potom E. Carrière, A. Besnard, Le Sidanner, E. Claus, J. F. Raffaëlli, Aman-Jean, J. E. Blanche, E. Cottet jsou skoro venkoncem tentokráte v Praze poprvé hosty, a všichni ostatní též. Na jejich vystavených pracích dá se demonstrovati dosti dobře karakter francouzského impresionismu a jeho následky. Zde možno krok za krokem stopovati vývoj moderního malířství od pouhé analysy barevných lomů v jejich prismové složky až zase po novou nasycenost barev a živě hárající kolorismus odvozený z přírody, ne z galerií. Zde možno sledovati, kterak po plném, jasném, vše objímajícím světle dne přichází na řadu v oblibě a problému šedavá nuance večera a noci; po bílém, ohnivém slunci zářivé efekty umělého osvětlení nebo vzácných světelných ekstasí přírody; kterak po čistě malířském vystihování barvových a atmosferických fenomenů hlásí se zase vlna linie a plastičnost formy o ztracené místo. Především ale obsahuje výstava řadu dokumentů umělecké bádavosti a zaujaté seriosnosti, výsledky technických a dějinných tradic ve spojení s úsilovnou snahou o dobytí nových sfér a obvodů. Dojista bylo třeba nevyhnutelně nelézti ztracené spojení se životem a přítomností, mělo-li umění výtvarné nabýt nové svobody a a přijít k novému vzletu.

Nejzávažnější umělecký čin devatenáctého věku, malování světla a vzduchu, čin francouzských impresionistů má svoje počátky u Turnera, a W. Turner je předchůdcem Besnarda a všech koloristů férií a fantasmagorií; a přece, jak všechno francouzské těchto mužů je původní a samostatné! Jiní jim nadhodili problém, oni sami, vyzbrojeni kmenovou bystrostí a vtipem rozumu, hledali a nalezli jeho rozluštění a thema jednou zosnované rozvedli a doplnili v tkaninu zcela vlastní faktury a svého zvláštního karakteru. Jenom historik ví o onom spojení anglického a francouzského umění, ostatním nepřichází k vědomí, poněvadž na pevninu francouzskou přišel pouze impuls a ne napodobení. My sami máme se co nejvíce této pohodlné formy co vystříhati. Nebezpečí napodobování je v našem umění vždy velké už proto, poněvadž se zdá jakoby nám pud imitační ležel v krvi. Celý vývoj umění českého v onom věku je vlastně, z blízka-li naň pohlédnem, řetězem, jehož články opakují v Praze všechny hlavní evoluční fase, jež naši sousedé vždy o chvíli dříve prodělali. Jenom duchové nadměrné mohutnosti dovedli se těmito vlivy probrati k vlastní samostatnosti a k rázovému, národnímu zabarvení. A také jenom tito platí. Vykoupili sebe i nás snad krví svého života, za to však je dílo jejich úhelným kamenem pro stavbu další. Dnes je příliv cizího vlivu do Prahy snažší a větší nežli kdy býval, třeba tedy ještě pečlivěji nežli druhdy býti na stráži. Každé dobře umění

cizí může přinésti našemu užitek, jestliže toto vypozoruje, jak ono ku svým výsledkům dospělo a nedá se svésti k pouhému opakování toho, co ono vytvořilo. Každé dobré umění cizí může přinésti našemu obecenstvu užitek, neboť šíří jeho rozhled, obohacuje zkušenost, zvětšuje jeho míru soudnosti, zjemňuje jeho vkus, bystří jeho smysly a vším tím vyzbrojuje jeho ostražitost proti obratným jinak imitacím.

Výstava moderního francouzského umění může býti pro nás všechny dobrou školou ku uznání bystrého, jemného, zevrubného uměleckého vidění. Jest ku podivu, jakou disciplinou a subtilností oka se vyznamenávají tito umělci při každé práci, vycházející takořka na lov za nuancí barvy, tonu a linie! Mají svoje revíry doma a naše nejsou na takové delikatesy o nic chudší nežli francouzské. Obdivuhodné je u nich vždy, s jakým vkusem vybírají z velkých zásob svých postřehů a poznatků, a s jakou dovedností a s jakým taktem tuto selekci dovedou uvésti ve vyvážený celek, v jednotou harmonii. Všechny přednosti Raffaelliho „Brány St. Martin", Besnandových brilantních portretů, Aman-Jeanova „Parku", Le Sidannerových melancholií leží v těchto vlastnostech. Z nich čerpají svoji uměleckou důtklivost, neboť je v nich vše předně jako samo sebou srozumitelné, a za druhé v také dokonalé jednolitosti, že žádná ani okamžiková nedbalost, žádné opomenutí, žádná zběžnost nebo nesrovnalost nás nevyruší a nevytrhne z celistvého požitku. Proto, právě pro tuto vnitřní i zevní vyrovnanost a rovnováhu, myslím, jsou yto ukázky schopny budit a udržovat passivní uměleckou rozkoš, byť by na výstavě bylo tolik individualit a rozdílných názorů a pojímání malířsky uměleckých, co je v seznamu vystavovatelů.

Rodin, kterého slabí už napodobují, právě pro svoji ode všeho odlišnou sílu je a zůstane nenapodobitelným; nejlepší malíři této výstavy by ale zanechali v Praze nejkrásnější památku a stopu, kdyby naučili nás tomuto tajemství uměleckého díla: všestranné vyrovnanosti a dokonalému souladu všech prvků a složek svých obrazů v jich spojité vzájemnosti.

Počátkem srpna vydán byl teprve vlastní základní list Jeho Veličenstva o „Galerii moderního umění království Českého". Malířství, plastika a architektura mají v ní býti zastoupeny tak, „aby oba kmeny toto království obývající měly příležitost svoji bohatou dovednost vynaložiti v pokojném soutěžení ke zdaru a rozkvětu domácího umění." Tak byl nyní určitě formulován účel vysokomyslného daru císaře a krále před půldruhým rokem ohlášeného. Doba ta minula v různých přípravách, jež se děly skrytě a tajně, a za rozmanitých sporů a hádek na široké veřejnosti. Přeli se o podíl, jaký komu při nákupu do galerie má připadnouti; přeli se, zda vedle domácích

také cizí umělci mají v ní míti místo; přeli se o jakostné sestavení kuratoria a ještě o několik jiných věcí. „Bližší ustanovení, podle nichž nadání má býti provedeno a zvláště, kterak užitek Galerie oběma kmenům národním v království českém má býti zabezpečen, mají býti zabrány ve zvláštní statut“ a tento k nejvyššímu schválení předložen. Kuratorium je již ustaveno a jemu je přikázána úloha, aby onen statut vypracoval. V prvních radostných chvílích, kdy panovníkovo věnování bylo prohlášeno, brali jsme záležitost nové galerie za věc vší české veřejnosti, umělecké i laické se týkající a veškeré hlasy soustřeďovaly se v přesvědčení a přání, aby Galerie v přesném smyslu slov zakladatele byla kolbištěm soutěžení v umělecké síle a zdatnosti obou kmenů národních; aby se stala nedělejhož čestnou branou by vstupovala díla umělecká, ným institutem, měřena, ne koeficientem národnostního zastoupení v zemi, číslem obyvatelstva nebo poplatností na daních, nýbrž pouze a jedině svojí vnitřní kvalitou a uměleckou význačností. Byli jsme připraveni na válku v míru, na nejušlechtilejší závodění tvořivých duchů a netajili jsme se svojí radostí k nastávajícímu zápolení. Vše ale přišlo jinak. Přípravy a rozklady dály se v tajnosti, k slovu přišly zcela jiní faktorové nežli zájmy a cíle čistě umělecké, základní suma, přece jen nevelká, byla rozdělena, rozdělená bude také správa a důsledkem velmi možným toho všeho bude také asi různý postup interesový.

Poměry v Galerii utvářily se tedy jinak nežli jak jsme si přáli a doufali, a nezbývá nežli s nimi počítati, byť bychom se každý s nimi nedovedli smířit. Galerie bude míti podle všeho své zvláštní české oddělení; české umění, do jisté arci jen míry, bude moci ve sraženém šiku zde vystupovati a postupovati. Jaké tu přání do budoucnosti? Žádné jiné nežli jsme měli pro celou Galerii. Bude třeba přenésti onen čistě umělecký princip, všechny ony přísné požadavky kvality, obezřetnou ušlechtilost výběru a jemný cit a vkus při koupích a sbírání na naše oddělení, aby jeho obsažnost a jakost vydávaly nejlepší a nejsvětlejší svědectví o snahách a výši českého umění. Onu ušlechtilou řevnivost, kterou jsme zamýšleli v celé Galerii a která se bohužel záhy zvrátila na pole mimoumělecké, bohdá můžeme dokumentovati v samém sousedství oddělení německého. Kdo na kolbišti pouze uměleckém jest, bude nebo zůstane silnějším a vítězem, o tom budou soudit všichni ti, kdo kdy do jejich místností vkročí, schopni požitku a úsudku. Ti zajisté přisednou zde ku stolu, kde chutnější a vybranější jídla budou uchystána a nabízena.

Myslbek dokončil model jezdecké sochy sv. Václava. Hlavní část pomníku svatováclavského je hotova po mnohých letech úmorné

práce, po řadě změn a pokusů, po dlouhých dobách hledání, zamítání a nalézání. Umělec prožil při tom těžké chvíle vnitřních zápasů, mnoho neklidu a těžkého přemítání. Při tom se ovšem první spontanost onoho malého křepkého jezdce, kterého před patnácti lety koncipoval, ztratila. Kontemplace, úvaha i erudice vědění, erudice historická a archeologická zabrala mnoho místa v této monumentální práci rozměrů u nás dosud nebývalých. O čem pětatřicetiletý muž snil, padesátiletý dokonal. Ten rozdíl let, tu dobu uplynulou, v níž muž sice neztratil na síle a mohutnosti, v níž ale život vede železnou rukou k rozvaze a klidnější ujařměnosti, ten rozdíl zajisté se neutajuje v oné řadě návrhů, která vedla od prvního sv. Václava Myslbekova k tomuto definitivnímu. Při prvním dobrovolně poddával se umělec svému žhavému temperamentu, při posledním mu šlo o harmonické a při tom silné vyrovnání mezi historickou osobností a dějinně pověřeným karakterem svatého vévody s uměleckými principy monumentalní, velkorysé plastiky. Mnohdy je snadno přenésti se lehce nebo způrně přese vši pravdu nebo tradicionálnost historického zjevu a snadno chvilkové vítězství se připíná na několik hodin k takovému skutku; ale vybudovati umělecky silnou a trvale životnou postavu nebo scénu na základě věrojatné pravdy minulosti, je vždycky a trvale obdivuhodným činem. A to právě byl problém, o jehož rozřešení J. V. Myslbek usiloval. Zakládá si, že je jeho sv. Václav ono kníže české, jehož očistěný a krásný obraz nám J. Kalousek objevil a ukázal. Zakládá si na tom, že jeho trup oblékl v drátěnou košili, jeho bedra ověsil brokátem pláště, hlavu pokryl šišákem, nohy oděl střevíci, jež se jako posvátné památky svatováclavské v našich pokladech chrámových uctivě chovají. Ale s touže spokojenou hrdostí pohlíží na komoně jezdcova, v poctivém vědomí, že je přesně životní a zároveň umělecké mocnosti, slyší se satisfakcí, když hippičtí znalci si pochvalují usazení jezdcovo v sedle. To vše pak splývá v jeden harmonický soubor zjevu, v němž mládí, dobrota, pevnost a zmužilost v plastickém výrazu se snoubí.

Sv. Václav Myslbekův nyní klidně ale pevně sedí, korouhev v ruce třímaje, na oři v před postupujícím. Bude, v obrovských rozměrech, zvedati se nad kameny čtyř svatých patronů země české, kteří živým sloupům podobni budou státi na nárožích vysokého podstavce.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(*Serum proti spále. — Význam štítné žlázy v oekonomii těla lidského. — Léčení chorob horečných bez alkoholu. — Operativní léčení souchotin. — Otužování dítek. — Studie na zrůdnosti bez mozku. — Rudolf Virchow* †.)

Koncem září t. r. zasedali němečtí lékaři a přírodníci z říše i z Rakouska v Karlových Varech při letošním výročním sjezdu svém. Politickou stránku tohoto sjezdu pouštíme se zřetele, ač by bylo svůdno poukázati na to, jak choulostivá to věc, když při sjezdu nota bene odbývaném v Rakousku a zahájeném slavnostně za přítomnosti ministra pruského a rakouského připíjí se německému císaři jakožto „mecenáši nevyrovnatelnému" a tvrdí-li se, že „Němci z říše a Němci rakouští tvoří jeden nerozlučitelný celek". (Prof. dr. Chiari z německé university v Praze.) Řekněme, že je to pouze mezinárodní kurtoasie.

Všimněme si jen vědecké stránky sjezdu. Účastníků bylo na 2000, přednášek k 700. Hodnotu těchto přednášek odhadnouti všeobecně platnou větou není možno. Vedle pozoruhodných pro odborníka věcí četli jsme přednášky, které sotva co nového přinesly. Jest obtížno vědeckou kořist nějakého sjezdu odhadnouti — snáze by bylo podati jen referát o pozoruhodnějších věcech. A to bude také nejsprávnějším. Obecnou pozornost — také v nejširším tisku vzbudila přednáška dra. Mosera *o seru proti spále*. Sluší předeslati, že po zárodcích spály pátrá již leta celá řada badatelů. Hledala a nalezla v krvi nemocných stižených spálou mikroorganismy zv. kokky (Edington, Holtz, Babez). Ukázalo se však, že tyto mikroby nejsou příčinou choroby. Německý bakteriolog P f e i f f e r, těšící se dobrému jménu ve světě vědeckém, nalezl prý v krvi organismy podobné střídavkovým plasmodiím. Ale ukázalo se, že ani ty nejsou příčinou spály. Pak přišly výzkumy slavného dětského lékaře německého Baginského a Sommerfelda, kteří poznali v krvi a ve všech tkáních dětí stižených spálou bacilly, které po dvou spojeny žijí a diplostreptobacilly nazvány. Ale i u oněch shledáno později, že nejsou příčinou spály. Výzkumy prof. Hlavy o bukonostoku, významný to pokrok v poznání některých forem spály, v přednášce své Moser ignoruje.

Třebas otázku tuto nepodařilo se dosud definitivně rozluštiti, zdá se, že léčení setkalo se s lepším zdarem. Je sice novinářský enthusiasmus, jak o německých těch pokusech psaly všecky německé deníky a po nich i české, velmi předčasný a přenáhlený, neboť nelze ani z daleka tvrditi, že by se serem vyléčily všecky případy spály, přece vzbuzuje střízlivá věcnost přednášky dra. Mosera jistou pozornost, neboť *neslibuje příliš mnoho*.

Není ani myšlenka léčiti spálu serem nikterak nová. Všecky pokusy takové, na př. Weisbeckerovy, Huberovy a Blumenthalovy selhaly a bylo od léčení takového upuštěno, až zase Marmorkovo serum proti streptokokkům, k slávě, ovšem pomíjející, přišlo. Když však Baginski prohlásil je za bezcenné a když i pokusy Baginského a Aronsohna se serem z mořčat získaným očekávání naše sklamaly, zdála se serotherapie spály pohřbenou, třebas před několika měsíci z Leydenovy kliniky berlínské uveřejněny byly „příznivé" výsledky se serem vzatým nemocnému spálou stiženému.

Ty „příznivé" výsledky vychvalované ve vědeckých pracích lekařských příliš často oklamaly optimismus náš, nežli abychom nyní brali podobná sdělení bez výhrady.

K výrobě sera léčivého bral Moser krev zvířat, která byla immunisována (učiněna vzdornými) kulturami streptokokků vzatých z krve několika nemocných stižených spálou. Kultury ony vypěstovány byly na výživné půdě bouillonové. Byly to tedy živé streptokokky, pošlé z krve spálové, které byly dále pěstovány na bouillonu a pak vstřikovány koním. *Z jich krve získáno serum* (tekutá část krve). Tomuto seru připisují se nyní léčivé vlastnosti — podle zkušeností získaných na universitní klinice dětských nemocí prof. Eschericha ve Vídni. Serum toto vyrábí nyní státní serotherapeutický ústav ve Vídni, vedený profesorem Paltaufem. Od listopadu 1900 zkoumá se nyní toto serum klinicky — nejsou tedy tyto zprávy vkutku nikterak předčasny. V nemocnici sv. Anny ve Vídni podařilo se asi u 400 nemocných spálou stižených za rok 1901 docíliti snížení úmrtnosti spálou z 13.09 proc. na 8.9 proc — tedy o 4 procenta; v jiných dětských nemocnicích vídeňských je prý — dle jiných zpráv — úmrtnost aspoň dvakrát tak veliká (16 proc.) Předseda ministerstva poskytl prý serotherapeutickému ústavu mimořádnou podporu 10.000 K, aby serum spálové mohlo býti v dostatečném množství vyrobeno.

Dr. *Schnürer,* vídeňský dopisovatel nejrozšířenějšího lékařského listu světového „La semaine médicale" podává ještě některé jiné podrobnosti. Serum bylo vstřikováno jenom těžkým případům. Nemocní, kteří obdrželi serum hned první nebo druhý den nemoci, nezmírali (ani jeden z nich nezemřel) — čím později však serum podáme, tím méně jest účinno.

Účinek sera jeví se snížením horečky a zmírněním všech ostatních projevů choroby. Za to však není zjištěno, má-li serum nějaký vliv na komplikace. Dle tohoto opatrného rčení lze tvrditi, že nemá. Vstříkne-li se velké množství sera, dostavují se zvláštní osutiny.

Z pověděného vysvítá znalci to poučení, že k nějakému enthusiasmu není příčiny. Optimismus každý je také předčasný. Dlužno vyčkati dalších zpráv. Teprve až bude nasbírán obrovský materiál

ze všech klinik světa, bude úsudek definitivní oprávněným. Jisto je, že 1. dosud neznáme zárodek, který je příčinou spály, 2. že serum neléčí všecky případy a každé stadium choroby, a 3. že jen snižuje úmrtnost o několik procent. I to bylo by však vítané.

Celkem zažíváme tu mnoho podobných dojmů jako v letech 94. a dalších se serem proti difterii.

Ostatní přednášky sjezdu karlovarského mají zájem jen pro odborníka — až na několik, které tu krátce probereme.

Nástupce našeho krajana prof. Alberta ve Vídni prof. v. *Eiselsberg* přednášel *o významu štítné žlázy pro ockonomii živého těla.* Většina laiků nemá ani tušení o tom, že nosí v těle svém tuto žlázu, která zastává tak důležitý úkon. Teprvé chorobné její zvětšení t. zv. vole neb jiné choroby této žlázy upozorní nositele na orgán tento.*) Ukázalo se zásluhou neunavného bádání dlouhé řady myslitelů, že žláza tato ničí škodlivé látky, které v krvi kolují. Vyjme-li se tato žláza hmyzožravcům, vznikne u nich zpravidla těžká smrtná nemoc, zvláště křečemi se vyznačující (tetanie). U bejložravců povstávají po vyjmutí té žlázy poruchy vzrůstu a nenáhlá ztráta sil, u člověka pak povstává jednou tetanie, jindy ztráta sil (kachexie). Nejobyčejnější choroba této žlázy, *vole*, vyskytuje se na určitých geologických formacích a přednáší se tu činitel choroboplodný vodou. Kretinismus, který má s volem mnoho podobného, projevuje se poruchami vzrůstu, změnami kůže, blbostí, zvrhlostí štítné žlázy neb úplným jejím vymizením. Kretenové jsou tupí, paměť jejich je slaba. Idiotie jejich je zaviněna nedostatečným rozvojem čidel, hlavně *sluchu*. Kreten zůstává na tom stupni duševního rozvoje, na kterém je novorozené dítě. Je velmi pravděpodobno, že je porušená žláza štítná příčinou kretinismu a že se nemoc tato také šíří vodou.

V přednášce této bylo sotva co nového pro odborníka obsaženo a bylo tu krátkému výtahu o ní popřáno místo jenom proto, že stručně rekapituluje poslední stav našeho vědění o této tajemné dílně v lidském těle, se zřetelem k čtenářstvu, které neví o štítné žláze většinou pranic.

Hygienický dosah má a zadostiučinění pro pisatele těchto rozhledů, který vždy hájil thema, že se mají lihoviny i z léčení nadobro vypuditi, neboť mnohého učinila pijákem jeho horečná choroba, při které mu podávány stále lihoviny, přinesla přednáška prof. dra. *O. Fricka* (Curych) *o léčení horečných chorob bez alkoholu.*

Přednáška tato vzbudila za příčinou panujícího nyní antialkoholického hnutí obecnou pozornost. Obecnou oblíbenost alkoholu vy-

*) Srovnej Vole čili tlustý krk a o chorobách štítné žlázy vůbec, od dr. D. Panýrka. Bibliotheka lékařských spisů populárních. Svazek XV. 1902 Hejda a Tuček.

světluje autor narkotickými vlastnostmi tohoto jedu. Za to má však alkohol jisté vlastnosti, které činí jej velmi nevhodným u lože nemocného, zvláště při chorobách srdečních. Dále snižuje alkohol resistenci lidského těla proti nákaze; proto pijáci snáze podléhají chorobám nakažlivým, nežli jiní nemocní. Také pozorování nemocných ukazuje, že jsou výsledky léčení chorob horečných lepší, neobdrží-li nemocní žádných lihovin. Při horečné chorobě budiž nemocnému zakázán všechen alkohol co nejpřísněji. Obecně přijatý předsudek, že je nebezpečno pijákům lihoviny náhle odepříti, je naprosto nepravdivý. Vynikající psychiatr švýcarský F o r e l a jiní dokázali, že se také blouznění opilců (delirium tremens) rychle dá vyléčiti a řídčeji ke smrti vede, když se pacientovi alkohol odepře hned a nadobro. Léčení horečných chorob bez lihovin má tyto přednosti: Deliria se tak snadno neobjevují, živení nemocných je méně obtížno a rekonvalescence je mnohem kratší. Skleslost, která často při nemocech těch končí smrtí, nedostaví se tak snadno, a úmrtnost je vůbec menší, nežli když pacienti obdrží alkohol. Zvláště škodlivě působí alkohol při takových horečných chorobách, které srdce poškozují, na př. při difterii, nebo při nichž na srdce kladou se zvýšené požadavky, jak je tomu při zánětu plic. Ani při otravách krve a horečce omladnic není užitečnost alkoholu dokázána. Při spále mluví proti lihovinám již ta okolnost, že alkohol notoricky poškozuje ledviny, které trpí i jedem spálovým. Zvláště zřejmě jeví se vývody přednášejícího při léčení zánětu plic, který probíhá mnohem příznivěji a vede i u pijáků mnohem řídčeji ke smrti, nežli když se podává alkohol.

Také *operativní léčení souchotin* (tuberkulosy plic) zdá se takovou sensační novinou. Prof. *Landerer* ze Stuttgartu byl přiveden touto zkušeností, že při tuberkulosním výpotku pohrudničním chirurgický zákrok (t. zv. therakoplastika) velmi prospívá, k pokusu, léčiti souchotiny t. j. rozpad tkáně plicní (doupata) a nahromadění hnisu ve tkáni plicní resekcí stěny hrudníku. Hojil tak 6 případů s výsledkem dobrým. Nejlépe osvědčila se tomuto chirurgovi léčba taková při tuberkulose dolních laloků plicních. Velkých cév a srdce, jakož i jich sousedství musí se operující varovati, neboť dostaly by se do jizvy, která tepe, čemuž se chirurgové po jistých zkušenostech rádi vyhýbají.

Nesmí se zapomenouti, že výkony, které jmenovaný lékař doporučuje, jsou dosti rozsáhlé a pro život nikoli bezvýznamné a že vysílený souchotinář žádný větší výkon nesnese — třeba tedy velmi vybírati případy k takovému léčení vhodné a pak ovšem voliti jen ty nejsilnější, má-li léčení takové míti prospěch nemocného v zápětí, který je neb aspoň má býti přece první a poslední pohnutkou všeho našeho lékařského snažení. Kdo by tedy po přečtení prvního řád-

ku tohoto odstavce horkokrevně soudil, že už umíme vyléčiti hned a na jisto každou tuberkulosu nožem, velmi se přenáhlil. Léčení diaeteticko-hygienické, jako bylo, zůstává i nadále nejlepší naší methodou při souchotinách.

Nejširšího povšimnutí zasluhuje za to pro svoji praktickou důležitost přednáška *Heckerova o otužování dítek.*

Nový obyčej, zvláště ve vzdělaných kruzích velmi rozšířený, otužovati dítky „systematicky" všelijakými methodami (studenou vodou), je nejen bezúčelný, ale poškozuje přímo jich zdraví všelikým způsobem. Autor opírá tvrzení své řadou případů, ve kterých děti s těžkou chudokrevností, bronchialním katarem, záněty plic, chorobami střevními a neduhy nervovými teprve po zastavení procedur se studenou vodou rychle a úplně zhojeny byly. Aby nabyl o pravé hodnotě takového otužování pravého obrazu, prováděl autor pokusy u 50 dítek ze své klientely. Z těchto 50 dítek bylo 25 v prvním roce života, 7 po 1. roce otužováno a 18 dítek nebylo vůbec nikdy otužováno. Přednášející rozeznává mírné otužování (jednou denně omývání neb otírání studenou vodou nebo chladná koupel) a přísné otužování (polévání studenou vodou nebo jiné procedury vícekrát denně). Ukázalo se, že otužování má vliv na náchylnost k nastuzení takovýto: *Velmi náchylno k nachlazení* bylo z 16 neotužovaných 5 (31 proc.), z 13 mírně otužovaných 5 (38 proc.) a z 21 přísně otužovaných 13 (=62 proc.) Ještě nápadnější je ten rozdíl u kojenců. Z 15 přísně otužovaných bylo 11 (73 proc.) k nachlazení náchylno.

Co se týče účinku *na nervstvo,* byl při mírném otužování třikráte příznivý a čtyřikráte nepříznivý a při přísném otužování čtyřikráte příznivý a osmkráte nepříznivý vliv pozorován.

Působení na duši jevilo se tak, že z 15 přísně otužovaných starších 2 let bylo 7 velmi dráždivých, nervosních dítek. Z neotužovaných nebylo žádné přehnaně živé neb abnormně dráždivé.

Vliv *na celkový stav zdravotní a na náchylnost k chorobám vůbec* jevil se tak, že z 15 neotužovaných dítek zůstalo 8 (53 proc.) v prvním roce života úplně zdrávo, z 13 mírně otužovaných 7 (53 proc.) a z 21 přísně otužovaných jen 4 (19 proc.), vyvíjely se jako úplně zdravé děti, kdežto 14 (66 proc.) přestálo těžké choroby a způsobovalo rodičům neustálé starosti.

Z toho autor soudí, že přehnané otužování může zdraví poškoditi. Těžké případy chudokrevnosti, onemocnění nervstva (neurasthenie či nervosnost, nechutenství, neklidný spánek, duševní dráždivost, změna charakteru dostavují se při něm. Neposkytuje nejen žádné ochrany před nastuzením, nýbrž právě naopak zvyšuje náchylnost k němu. Dále vede k rozmanitým onemocněním střevním

a vyskytla-li se při něm nějaká těžší choroba, na př. nakažlivá, je průběh její horší.

Tělesně otužování je nutné, má se však díti mírnými prostředky, přiměřenými, které jsou vskutku způsobilé resistenci ústrojí lidského proti změnám povětrnosti zvýšiti. Sportovní polévání těla studenou vodou, chození bosky a pod. zbrklé procedury nenáležejí k rozumnému otužování. Vhodný šat a otužování chladnou vodou ne častější a ne příkřejší, nežli jak to tělu příjemno — toť ono mírné otužování, jež je prospěšno.

Má se pak díti každé otužování nenáhle a za přesného přihlížení k individualitě dítěte. Jenom ne schematicky. Kojence vůbec nebudeme otužovati, nýbrž v teple držeti. Chudokrevné a nervosní děti také nemají býti v obyčejném slova smyslu otužovány.

Třeba jsme autoru povděčni, že první povznesl hlasu svého proti přehnanému otužování, které zásluhou či spíše vinou několika šarlatánů ignorantů, jako Kneippa, tolik škody už natropilo (poslední dobou, po smrti Kneippově šum ten pomalu zas usíná, z čehož patrno, že tu působila více suggesce, vycházející z osobnosti tohoto zajímavého kněze šarlatána), přece nemůžeme zatajiti, že mínění Heckerovo má jednu vadu — operuje s malými číslicemi. Nežli budeme oprávněni k takovým závěrům, jaké Hecker činí ze svých 50 dítek, budeme nuceni zkoumati materiál nějakých 10.000 dítek (nejméně). Proto zůstane i nadále maximou naší: *Rozumné otužování je nejlepším prostředkem zdravé tělesné výchovy, nekazí li se chybnými zásadami u výživě a výchově duševní.*

Pro psychology, ale pak i pro každého, kdo se zajímá o poznání významu mozku v těle lidském je pozoruhodna *přednáška Latzkova* v oddělení pro neurologii pronesená. Latzko studoval životní projevy novorozence (zrůdnosti), kterému scházel mozek a který přes to 3 dny žil. Po jeho smrti mohl autor jeho ústřední čivstvo dopodrobna studovati mikroskopicky. Zrůdnost tato měla míchu a mozeček (zakrnělý). Vnitřní úprava nervstva jeho jevila jistou podobnost ke zvířecímu. Životní projevy tohoto dítěte lišily se jenom nepatrně od projevu zdravého normálního novorozence. Jakmile přišlo na svět, počalo křičeti právě tak, jako jiné děti, ssálo mléko, upokojovalo se, jakmile mohlo ssáti, kladlo ruce zpět, když je někdo ze zaujaté polohy přivedl. Strčil-li se mu prst do dlaně, zavřelo dítě prsty v pěst kolem prstu toho a drželo jej pevně. Tento pohyb, který rodiče a chůvy prohlašují za tak roztomilý, není tedy ničím jiným, nežli velmi nízce stojícím reflexem, který nemá s duší ničeho společného. Na podráždění nepříjemná reagovalo dítě posuňky rozmanitými, bolest nebo nevoli prozrazujícími. Nothnagel a Bechtěrev dokázali zvláštní středisko pro posuňky v mozku (v t. zv. lůžku zrakovém).

Dle tohoto případu Latzkova dlužno předpokládati ještě nižší střed takový v hoření části míchy položený. Dále jevilo dítě rozmanité posuňky, jaké se na př. u opic (šimpanzů a orangutanů), jakož i u kaferských žen často objevují, které se však u Evropanů v pozdějším dětství ztrácejí a které maminky nazývají durděním. Také sevření prstu v dlani je reflex a možno jej pokládati za projev atavismu. (Opice žijící na stromech a skákající s větve na větev, potřebovala stále tohoto pohybu.)

Rudolf Virchow, jistě první z badatelů lékařských současného světa zesnul 5. září a skon jeho provázen byl ve veškerém žurnalistickém světě německém i zahraničním (vyjma náš) odborném i neodborném, žalozpěvy nad touto skutečně citelnou ztrátou, kterou utrpěly vědy přírodní úmrtím tohoto německého učence. Celý civilisovaný svět před nedávnem oslavoval 80. narozeniny Virchowovy a nikdo netušil, — byltě Virchow, ač malý vzrůstem, tělesně i duševně velmi jarý, — že za nedlouho přijde věda o tohoto učence, který až do posledních dob vědecky pracoval, liše se i tímto neumdlévajícím úsilím badatelovým od mnohých světel vědy, která jen potud vědecky pracují, pokud nedošla řádné profesury, jak kdysi nemýlně veliký duch Helmholtz kousavě podotknul.

Ústrojí životem vyčerpané po úrazu, který skokem z tramwaye byl si starý nestor vědy způsobil, počalo však shasínati a počátkem září přerušila smrt dílo Rudolfa Virchowa, nejvýznačnějšího pracovníka na poli theoretické mediciny. Pracoval přes 60 let — pracoval mnohostranně. Narodil se — prý z rodiny slovanského původu, jak sám přiznával — v Schüffelbeinu v Pomořansku. Lékařství studoval v Berlíně (na lékařských kursech Bedřicha Viléma). R. 1843. povýšen na doktora po obraně these „De rheumate, praesertim cornae" (O revmatu, zvláště rohovky). Jako 22letý mladík stal se assistentem Froriepa a několik let po té, r. 1846, jeho nástupcem. Rok po té založil, následkem stálých obtíží, které mu způsobovali redaktoři lékařských časopisů pro jeho smělé revoluční náhledy v medicině, nový list — podnes slavný „Archiv", běžný nyní pode jménem „Virchowův", který redigoval až do smrti. Jako 28letý muž byl Virchow povolán do Würzburku za profesora pathologické anatomie a „brzy potom stal se Würzburg ohniskem, k němuž sjížděli se lékaři z celého světa, aby napájeli se vědou." V tom zákoutí však dlouho nevytrval — již r. 1856. povolán byl za profesora téhož oboru do Berlína, kde vykládal vědu svoji až do smrti.

Veliký pathiolog byl i znamenitým hygienikem. Kanalisace a assanace měst, desinfekce, hygiena školní byly předměty, ve kterých nejvydatněji pracoval. Anthropologové zaznamenávají dosah jeho zkoumání o stavbě lebky. Ethnografové obdivují se výsledkům vě-

deckých jeho cest po Kavkaze, Malé Asii, Nubii a Aegyptě. Archeologové jsou hrdi jeho účastenstvím na výzkumech Schliemannových v ssutinách Troje. Političtí pracovnici budou vždy pamatovati na jeho boj s politikou Bismarkovou. Lékaři praví, že Virchow je tvůrcem současné pathologie čili nauky o chorobách.

Virchow započal činnost svoji v době, kdy ve vědě zuřily a bojovaly spolu nejrozmanitější systemy — humorální pathologie, která obviňovala jako příčinu chorob špatné šťávy v těle vznikající *), vitalismus, racionální medicina a j. Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom se pustili do bližšího líčení názorů těchto. Nauka o buňce činila tenkráte první kroky. „Využitkovav vědecké kořisti o buňce a jejím významu pro pathologii a podrobiv se stanoviska té nauky kritice náhledy staré, dospěl k tomu, že zbudoval na troskách starých systémů novou budovu svoji — cellulární pathologii", dí o něm jeden z nekrologů. V práci té postupoval Virchow velmi ostražitě, ale důsledně. Rokitanského humorální pathologii, která učila, že chorobná změna krve (dyskrasia primaria) je prvotní základní zjev, z něhož všecky choroby druhotně povstávaly, podvrátil, ačkoli jinak zásluhy tohoto učence o popisování chorobných změn uznával. Racionalismu Henleovu vytknul, že kráčí pouze rozumováním, ignoruje vše, co tomu rozumování odporuje, nevšímá si přírody, nečiní pokusů.

O zásluhách Virchowových, kterých si získal o lepší poznání jednotlivých chorob, nemůžeme se tu šířiti, ačkoli odborníku jasně ukazují rozsah jeho práce, jeho píli a zásluhy. O tom bylo by lze psáti knihy. Ale ani hoření skizza nijak nevystihuje Virchowa — chtěl jsem jen naznačiti milieu, ve kterém Virchow začal, aby se ukázalo, kolik iniciativy, kolik vlastního duševního bohatství přinesl Virchow do lékařství, aby se mohlo říci, že učinil theoretickou medicinu tím, čím je dnes. Leccos ovšem doba a lepší její poznání, zdokonalené stroje atd. z jeho výzkumů zvrátily, lépe osvětlily nebo jinak postavily. Měl také předchůdce, na př. *Joh. Müllera,* přes to však drobty před tím jinými přinesené ucelil, doplnil, opodstatnil, takže na př. jeho náhledy, jaké vyslovil před 40 lety o stavbě nádorů, podnes zůstaly v platnosti

Občas chvěla se budova jeho cellulární pathologie, ale bouře, které hrozily ji strhnouti, na př. významné objevy bakteriologie, neublížily práci Virchowově, ba velmi dobře daly se uvésti ve shodu se zásadami jeho nauky. Poznány jenom lépe příčiny, které změny buněk působí, a přiznáno, že i produkty chorobně změněných buněk mají význam v pathologii, působíce škodlivě zase na jiné buňky.

*) Jak se zdá, přišla v poslední době ke cti jistá část učení tohoto, jak dokazuje nauka o autointoxikacích, serotherapie a organotherapie.

Lze tedy právem podepsati slova jednoho nekrologu:

Vavříny, kterými byly ještě za života věnčeny skráně Virchowovy a které dnes leží na čerstvém jeho rovu, nebyly výrazem nekritického enthusiasmu, nýbrž uvědomělým projevem hlubokého přesvědčení o velikosti jeho práce. —ý—.

*

ŠKOLSTVÍ.

Letní zasedání českého sněmu a školství. Sněm český v letošním zasedání zabýval se školstvím mnohem větší měrou než jindy bývalo a může se v té příčině vykázati jistými úspěchy. Přičinil se o ně také zemský výbor tím, že předložil sněmu dva určité návrhy zákonů. Předně podal zákon *o disciplinárních předpisech pro učitelstvo*. Jak se ve zprávě zemského výboru připomíná, jedná se již mnoho let o změnu dosavadního zákona o vykonávání moci disciplinární nad učitelstvem. Návrh dra Herolda v té věci předložen byl r. 1892, poslance Jos. Sokola r. 1895. Novým návrhem zem. výboru mění se §§ 16., 40., 43. a 44. zem. zákona z 19. XII. 1875. Záleží pak změny ty v následujícím: Přeložení z příčin služebných (§ 16.) obmezuje se na „případy nutné a naléhavé a *nesmí míti povahu trestu.*" Pro mortisaci trestů vyměřují se určité lhůty: trest důtky (§ 40.) vymazati má se z výkazu o osobách učitelských po *tříletém*, ostatní disciplinární tresty po *pětiletém* bezúhonném chování učitele. Dále upravuje se lépe disciplinární vyšetřování (§ 43.) Lze je zavésti na základě usnesení plenární schůze okresní školní rady nebo k rozkazu zemské rady školní. Vyšetřování vésti má *tříčlenná komise*, zvolená v *plné* schůzi okresní rady z jejího členstva. Obviněný má zvěděti, *kým* a z čeho jest obviněn; jemu je dovoleno *nahlédnouti do disciplinárních spisů*, klásti otázky svědkům, dostaviti se před disciplinární komisi *se dvěma důvěrníky*. Na základě vyšetřovacích spisů dodaných disciplinární komisí předloží okresní rada návrhy zemské radě. Z disciplinárního nálezu zemské rady lze se odvolati do 30 dnů k ministerstvu. Při vyměřování trestů (§ 44.) má se přihlížeti *ke způsobu a povaze přestupku a opětoval-li se* přestupek, rovněž k okolnostem *polehčujícím*. Těmito návrhy nejsou sice splněny všecky požadavky učitelstva, avšak mohou býti podkladem k řádnému upravení disciplinárních poměrův učitelských. Lze litovati, že pro krátkost sněmovního zasedání nebylo možno zákon ten projednati ani ve školské komisi, ani ve sněmu a ukončiti tak věc pro učitelstvo vysoce důležitou a do nekonečna se táhnoucí.

Druhý návrh zákona, zemským výborem sněmu podaný, týká se *náhrady útrat cestovních a stěhování osobám učitelským na školách*

obecných a měšťanských při definitivním přeložení z příčin služebních. Dle § 16. zem. zákona o právních poměrech učitelstva může totiž zemský úřad školní přeložiti i definitivního učitele jinam z příčin služebních. Tím vzcházejí dotčenému učiteli mnohé nezaviněné výlohy. Náhrada za to přiznávala se v rozličných okresích školních velmi různě, takže bylo potřebí zákonem stanoviti stejnou náhradu. Tento návrh zemského výboru byl vyřízen a také zlepšen a to nejen v komisi školní, ale i *v plném sněmu.**)

Přijetím zákona tohoto zmírní se alespoň hmotně nepříjemné, ano někdy kruté následky přeložení z příčin služebních dle § zem. zákona z 13. května 1895.

V plném sněmu projednáván byl dále zákon o *nové zemské dani z piva*, který je v úzkém spojení se zákonem o služném učitelstva, dne 6. července 1901 českým sněmem přijatým, na jehož sankci dychtivě čeká veškeré učitelstvo a tisíce rodin v Čechách už přes rok. Vláda učinila sankci tu závislou na přijetí zákona o dani z piva, jíž opatřena býti měla úhrada na zvýšení platův učitelských. Sněm vyhověl této podmínce vlády, avšak přijal daň 2 K z 1 hl piva, kdežto finanční ministr povoloval jen 1 K 40 h. Je nyní otázka, dostane-li zákon o dani z piva sankci a bude-li s ním současně *sankciován lonský zákon o služném učitelstva?* Vláda má nyní *skutkem* dokázati svou povinnost ke školství a k učitelstvu a podati tím zároveň důkaz, že péče její o sanování zemských financí nejeví se jen slovy, ale také činy. K popudu rozpočtové komise vyzval také sněm zvláště vládu, aby sankci zákona o služném učitelstva více neodkládala. To má svůj význam, že i nynější nově složený sněm stotožňuje se s lonským zákonem o služném učitelstva. Přijal dále úhradu, vykonal tím úplně svou povinnost a je teď na vládě, aby i ona svou povinnost konala.

Letošní sněm hnul také otázkou, *jak upraviti poměr městských okresů školních k zemi.* Dle § 32. zem. zákona ze 24. února 1873 mají městské okresy školní *samy* hraditi veškerá vydání školní; jen pensi učitelů hradí země. Poněvadž vedle toho platí města, tvořící samostatný okres školní, všechny přirážky školní (nyní 55 proc.), z nichž platí se také příspěvek země na školství ve venkovských okresích

*) Dle zákona toho má se při přeložení z příčin služebných dostati učiteli přeloženému za každý den cestovného 7 K, jeho ženě 4 K a za každé dítě 2 K. Při cestách, které úplně nebo částečně povozem konati třeba, nahražuje se svobodným nebo bezdětným členům učitelstva za 1 km. 30 h, ostatním, ač-li rodina s nimi se přesídlí, 50 h za 1 km.; nejmenší náhrada za jízdu povozem má činiti 6 K. Náhrady ty sluší uhraditi z pokladny školního okresu, v němž se nalézá škola, na kterou přeložení se stalo. Přiznání náhrady zemskou školní radou má se díti s všemožným urychlením.

školních (který činí asi 32 proc.), přispívají i na toto školství a tak platí na školství *dvojnásob.* Přes to nedostávají od země jiné náhrady, než za děti od školného osvobozené. Proto podala Praha sněmu dvě petice, v nichž žádá, aby také země přispívala na školství pražské, jako přispívá na školství venkovské a aby z projektované daně z piva poskytla se jí přiměřená kvota ke zvýšení platův učitelských. Ve sněmu pak liberečtí poslanci navrhli, aby zrušen byl uvedený § 32. a hradily se výdaje školní v městských okresích jako ve venkovských. Přičiněním poslance p. E. *Špindlera* byly tyto návrhy alespoň v zásadě projednány v komisi školní i v plném sněmu. Sněm uznal tu křiklavou nesrovnalost a pokládá udržování této křivdy za nemožné a usnesl se vyzvati zemský výbor, aby konal o tom příslušná šetření a v nejbližším oddílu prvního sněmovního zasedání r. 1902. předložil *návrh zákona, kterým by městům, tvořícím samostatné okresy školní, zabezpečena byla žádoucí úleva* a aby na to pamatoval při rozpočtu na rok 1903. Při tom bylo konstatováno, že Praha vydává r. 1902. jen na své školství 2,594.318 K. Zemská přirážka 55 proc. obnášela tu 7,542.116 K, z níž 32 proc., t. j. 4,388.000 korun připadá na školství v ostatní zemi. Protože od země dostává náhrady za děti od školného osvobozené jen 134.335 K, *vydává Praha na školství své i v ostatní zemi dohromady 6,847.983* K.*) Mimo to na stavby budov školních za 10 let posledních vydala 2,177.603 K. Z projektované daně z piva zaplatila by Praha ročně přes 3 miliony korun, ale přes to by ještě na zvýšení služného pražského učitelstva (mimo Libeň) dle nového zákona o služném učitelstva přispěti musila 162.180 K. Poslanec Legler zase vypočítal, že Liberec za to, že tvoří zvláštní okres, zaplatil by v příštím roce o 220.000 K více než jiné okresy. Data o třetím městském okresu, Hradci Králové, jsme na sněmě neslyšeli. Dostane-li se městům, tvořícím samostatný okres školní, přiměřeného příspěvku na školství z fondu zemského, umožní se jim zároveň, *aby mohla také učitelstvu svému upraviti platy dle zvýšených požadavků drahotních.*

Sněm upravil také konečně *služební poměry učitelstva škol hospodyňských.*

Tím bylo učitelstvo nově vznikajících a mnohoslibných škol hospodyňských a mlékařských postaveno na roveň učitelstvu na ostatních školách veřejných.

Jiný vážný krok ve školství českém stal se tím, že sněm přijal k návrhu komise živnostenské a rozpočtové *do zemské správy všeobecné školy řemeslnické v Ml. Boleslavi, Kolíně, Kutné Hoře, Litomyšli a Volyni* a tím zachránil velmi důležité a pro výrobní vrstvy

*) Viz také v t. l. ročníku 1901 čl. »Jak přispívá Praha na školství?«

obyvatelstva velmi potřebné školy ty, neboť existence jejich jako obecních ústavů byla vážně ohrožena. Pozemštění ústavů těch přijato bylo sněmem i přes odpor poslanců německých, avšak s výhradou, že dostane se služného takového, jako na státních ústavech jen těm učitelům, kteří mají předepsanou způsobilost.

Na sněmu učiněn byl německými poslanci pokus, aby byli okresní inspektoři školní ustanoveni definitivně jako státní úředníci. Proti požadavku tomu z příčin autonomních postavili se čeští poslanci a tak došlo jen k tomu, že byl návrh dra. Schückera, dra. Schreinera a soudruhů po prvním čtení přikázán školské komisi, kde však na projednání jeho nedošlo.

K dotazu něm. řed. měšť. školy, poslance Vollgrubera, odpověděl místodržitel 30. června že, ač nejsou ještě známy přesné výsledky sčítání lidu z r. 1900, byly učiněny zemskou šk. radou přípravy, aby od 1. ledna 1901 počínajíc, zařaděny byly některé obce dle počtu obyvatelstva do vyšší třídy platův učitelských.

Industriálním učitelkám, které učí na školách *přespolních*, 30. července přiznal sněm *cestovní náhrady*. Přijat byl totiž návrh, aby zemská rada školní cestou nařízení povolila těmto učitelkám cestovné, když cesta z jedné školy do druhé činí více než 1.5 km 12 až 20 h za 1 km. Celkové vydání tím vzešlé rozpočteno přibližně na 160.000 K.

Školská komise sněmovní usnesla se dále na důležitém návrhu, aby *školné na obecných a měšťanských školách bylo zrušeno* a aby zemskému výboru bylo uloženo v nejbližším zasedání sněmu předložiti příslušnou osnovu zákona a způsob úhrady, aniž by samostatné okresy městské doznaly nového obtížení. Zbývá projednati tento, po dlouhá léta ve sněmu se táhnoucí návrh ještě v komisi rozpočtové a v plném sněmu. Povolí-li vláda zvýšenou daň z piva, nalezne se v ní také úhrada ku provedení tohoto starého humanního návrhu.

Konečně sluší uvésti ještě jiná usnesení školské komise sněmovní, která se do plného sněmu nedostala. Tak usneseno bylo, aby zem. výbor v nejbližším zasedání podal návrh, *aby také učitelé evangelických soukromých škol přijímáni byli do všeobecného pensijního fondu učitelského;* dále, *aby upraveno bylo jinak zřizování a vydržování škol měšťanských, konečně aby vedlejším učitelům a učitelkám moderních jazyků zvýšena byla remunerace*. Vzhledem k petici 300 vdov učitelských za zvýšení vdovské pense usneseno, aby v naléhavých případech z podpůrného fondu pro učitele v nouzi (letos částkou 46.000 K povoleného), zem. výbor udílel *podpory i vdovám po učitelích*, jejichž pense je nízká a aby předložil sněmu návrh k odstranění tohoto nedostatku.

Město Plzeň žádalo o změnu zákona vzhledem ke *způsobu hlasování v okresních radách školních*. Komise přikázala petici tu zemskému výboru, aby v té příčině vyžádal si mínění zemské školní rady. Nyní se totiž při obsazování míst učitelských hlasovati musí ústně nejprve o návrzích okr. inspektora, pak teprve o návrzích místních rad a konečně o návrzích jednotlivých členův okresní rady. Dle dra. Čelakovského jde o to, aby dělo se hlasování *písemně* a to napřed o návrhu místní rady, pak teprve o návrhu okr. inspektora, pak aby se i tu připustila užší volba. — K žádosti německého spolku v Praze „Frauenfortschritt" usneseno 9 hlasy proti 6, odkázati vládě k příznivému vyřízení návrhy, *aby se dívčí školy ponechaly jen učitelkám*. Návrh ten vzbudil odpor nejen mezi učiteli, ale i mezi učitelkami, neboť učitelstvo domáhá se *volné konkurence na všech školách*. —

Školská komise zabývala se dlouho také *zákonitým upravením řemeslnických škol pokračovacích*. Je to zase jeden mořský had, jenž vleče se od jednoho zasedání sněmu ke druhému bez jakéhokoli skoncování. Mělo se za to, že v letošním zasedání bude přijat určitý návrh zákona a upraví se tak odvětví školství, pro živnostenské kruhy zvláště důležité. Po delším jednání komise i subkomitétu povstal spor o to, komu mají školy ty podřízeny býti. Čeští poslanci hájili jako vrchní instanci zemský výbor, kdežto němečtí nacionálové chtěli, aby zřízena byla zvláštní *zemská školní rada pro pokračovací školství živnostenské*, neodvislá od zemského výboru. Za takových poměrů nelze předvídati, kdy budou konečně zákonitě upraveny poměry živnostenských škol pokračovacích, na něž země platí ročně 202.000 K. — Vyšetřená úhrnná potřeba na národní školy obecné a měšťanské čítá pro rok 1902 K 32,136.812. Odečteme-li od ní vlastní úhradu školních okresů K 8,627.763, zbývá na příspěvky zemské K 23,509.049, jež zvýší se ještě o pohledávky školních okresů K 3253, o výlohy na zastupování osob učitelských K 10.000 a na zemskou konferenci K 8.000, o cestovné industriálních učitelek K 116.900 a o náhradu městským školním okresům K 164.319 — na K 23,811.219 proti r. 1901 o K 946.580 vyšší částce.

To je bilance letošního krátkého zasedání sněmovního ve věcech školních.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Spor o Mořské Oko. V září t. r. v Štýrském Hradci rozhodl soud smírčí dávný spor o Mořské Oko vedený mezi královstvím haličským a státem uherským. Spor trval již dlouhou řadu let, ba datuje se již od XIII. století, a bezvýslednost dosavadních vyšetřování

vedla k tomu, že sestaven soud mezinárodní z delegátů polských a uherských a z rozhodčího soudce náležejícího neutrální národnosti švýcarské. A tomuto mezinárodnímu soudu podařilo se definitivně ukončiti vlekoucí se spor.

V celku Poláci vyhráli, prohru Uhrů pak zakrýti musí přiznání nepatrné části lesní na sporném území.

Oč šlo ve sporu? V Tatrách v rozkošné kotlině leží opravdu čarovné jezero Mořské Oko. Poněkud na jih a o 191 metrů výše v téže kotlině rozlévá se jiné jezero Černý stav. Tato dvě jezera, spojená mezi sebou potokem, obklopují vysoké hory Rysy, Mieguszowiecki szczyt, Miedziane a j., jichž hřebeny až posud tvořily hranici mezi Haliči a Uhry. Následkem toho až posud nejen obě jezera a celá kotlina, ale i stěny hor obrácené k jezerům patřily k Haliči, vše za hřbety hor pak k Uhrám.

Ale Uhři ode dávna měli zálusk na to, proniknouti přes hřebeny na úbočí hor a přes ně pak k jezerům a urvati ne-li celá, tedy alespoň jistou jich část. Tendence tato projevovala se nezřídka a je zajímavo, že prvním usurpatorem sporného territoria se strany uherské byl Polák Jeronym Laski, majitel panství Niedzica na uherské straně. Ale odrodilec ten byl nucen v dražbě prodati statky své Maďaru, Jiřímu Horvatovi de Palocsa; nový majitel tak násilně vnikal do hloubi Haliče, že král Zikmund III. byl nucen zvláštním memorandem, adresovaným císaři Rudolfovi II., důrazně se ohraditi.

Spory o hranice vlekly se dál, ale stále ještě na mapách hranice zemská šla po štítech hor. Teprve rakouský důstojník Seeger a maďarský komisař Töröky de Szöndrö zhotovili projekt mapy, na níž hranice sestupuje s temene hor a přetíná kotlinu tak, že odtrhuje část Černého Stavu i Mořského oka pro Uhry a pak zas na druhé straně po úbočích hor dospívá na temeno a jde dále obvyklou cestou.

Mapa tato zavdala podnět Maďarům k důraznějším nájezdům. R. 1824 žádali pro sebe půl Mořského Oka a celé Černé jezero; roku 1837, 1857 a 1883 žádali už jen čtvrtinu Mořského Oka a asi třetinu Černého Stavu.

Spor obnoven v létech osmdesátých minulého (19.) století, když sporné territorium se strany polské koupil hrabě Zamojski a se strany uherské kníže Hohenlohe. Soukromý spor provázen byl stále sporem dvou království.

Ustanoveny byly komisse, ale maďarští četníci i soudní komissi dovedi zahnati — bajonety! Spory stávaly se až krvavými šrůtkami. Hohenlohe dal samovolně zakoupiti pohraniční kameny, horalé polští mu je vyházeli. Že bez krveprolití se to neobešlo, netřeba připomínati. R. 1891 Maďaři dali na sporné území stálou stráž čet-

nickou a stavěli pro ni dřevěné kasárny — jedné noci kasárny vzplanuly a vyhořely.

Bylo zřejmo, že spor tak krutý a tvrdošijný nerozhodne jiný soud, než mezinárodní. A tak po dlouhých ještě průtazích došlo k soudu, jehož vrchním soudcem byl president lausanský Winkler, a soudci byli president Tchórznicki (Polák) a president Lehoczky (Maďar). Obhájci byli: universitní prof. Dr. Oswald Balzer (Polák) a Lapal (Maďar).

Soud tento prostudoval nejprve v Štýrském Hradci historické i literární dokumenty obou stran, vyslechl vývody referentů i obhájců, načež odejel na místo samo k ohledání a konečně opět v Štýrském Hradci rozhodl ve prospěch Poláků:

Hranice musí jíti jako dříve po hřebenech hor (proto obě jezera zůstanou celá v rukou polských), jen na místě, kde je potok, sestupuje hranice se štítu dolů, ale hned zas vystupuje k hřebeni. A takto utvořený klín (vzdálený zcela od obou jezer, o něž byl největší spor) přiznán byl Uhrům.

Tak Halič vyhrála; Mořské Oko, jakož i Černé Jezero, opravdové to perly tatérské, zůstanou Haliči!

Tvrdí se, že celé sporné území nemělo žádné ceny hospodářské. Pravda, jezero, skály a sporý les samy o sobě neměly valné ceny. Ale je ještě jiná cena: dějinné právo, a o to tu vlastně šlo. Urvati Polákům Mořské Oko, znamenalo vytrhnouti nejkrásnější skvost jejich vlasti. A pak: Maďaři jednou připuštění ku břehům jezera, byli by už dovedli z toho těžiti: vystavění maďarského hotelu bylo by bývalo první jejich prací, drsné terorisování polských turistů bylo by hnedle po tom následovalo. A proto mohou Poláci býti velice rádi, že Maďaři musí zůstati hezky — na hřebenech!

Ostatně příroda sama promluvila ve prospěch Poláků: se strany Maďarské k oběma jezerům není přístupu než přes strmé skály do jezer spadající, se strany polské vede až k jezerům nákladná, serpentinová silnice, jež v stavu přímo vzorném udržována je od samého Zakopaného až do Mořského Oka (asi 5 hodin jízdy).

Jakkoliv všechny důvody mluvily pro Poláky, přece jen panovalo letos v polské společnosti rozčilení až horečné. Naši známí v Zakopaném mluvívali jen o zasedajícím soudě, noviny a listy byly plny podrobností — a to nadšení v den slavného vítězství! Budiž jim ze srdce přáno! Vždyť pokud čarovné Mořské Oko je v jejich rukou, cítíme se i my u něho zcela jako doma!

Dr. *Bořivoj Prusík.*

*

Count Lützow: **The Story of Prague.** Jsou nečetní a proto tím vzácnější přátelé národa našeho, kteří za úkol si obrali seznamovati rodáky své s dějinami i se soudobým životem naším ať lite-

rárně-uměleckým, ať společensky-politickým. Mezi těmito příznivci přední místo zaujímá sympatický šlechtic, pán na Žampachu, hrabě František Lützow.

Není první knihou o Češích jeho „Story of Prague" a doufejme, že nezůstane ani poslední!

Je to kniha tím významnější, že plní několik účelů najednou. Seznamujeť anglickou veřejnost s dějinami hlavního města Čech, tím probouzí v umění milovných Angličanech touhu seznati umělecké památky staré Prahy a současně i vzbuzuje zájem pro Čechy vůbec, pro lid, řeč i literaturu českou. A vzbuzené chuti z autopsie seznati místa, o nichž autor knihy tak nadšeně se rozepisuje, jde hrabě Lützow ochotně vstříc tím, že jednu část své knihy upravuje jako průvodce. Hojnost praktických pokynů (označení hotelů, pamětihodností atd.) činí ze spisu „The Story of Prague" výbornou cestovní pomůcku pro Angličany.

Bohatý obsah knihy seznáme již z nadpisů jednotlivých kapitol: Praha v nejstarší době. Praha od Karla IV. až k popravě r. 1621. Praha v době moderní. Paláce. Kostely a kláštery. České Museum. Procházky Prahou. Výlety za Prahu. Knížata a králové čeští.

Celá kniha ozdobena je řadou reprodukcí cenných perokreseb od Nelly Erichsenové, mimo to přidány tři staré rytiny (pohled na Prahu ze tří starých dob) a dobrý plán moderní Prahy.

Knihou svou zavázal si nás Čechy hrabě Lützow k novým díkům a ku hluboké vděčnosti. Kniha jeho je tak dokonalou, že pranic se nedivím, že byla pojata do vybrané kollekce „Mediaeval towns", vydávané v Londýně J. M. Dentem & Co.; tím dostala se zásluhou hraběte Lützowa Praha do sousedství monografií o Veroně, Kahýře, Římu, Brügge, Florenci, Cařihradu, Moskvě, Norimberku, Perugii a Toledu. Z rakouských měst je doposud Praha jedinou ve sbírce „Mediaeval towns". Dr. *Bořivoj Prusík.*

*

Česká universita Karlo-Ferdinandova oslavila dne 21. října 500letou památku zvolení M. Jana Husi za rektora university Pražské.

*

České a Moravské národní korporace společně s radou král. hlav. města Prahy vypsaly všeobecnou národní sbírku ve prospěch Českého národního divadla v Brně. —

*

Česká universita utrpěla v nedávné době ztrátu tří význačných pracovníků úmrtím Dra. Josefa Durdíka, professora filosofie a spisovatele, Dra. Vojtěcha Šafaříka, professora chemie a deskriptivní astronomie a Dra. Matouše Talíře, dv. rady, professora rakouského finančního práva a statistiky. —

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem F. Beauforta v Praze.

ČTYŘICET LET SAMOSTATNOSTI ČESKÉHO DIVADLA.

Déle, mnohem déle nežli Židé na poušti na zemi zaslíbenou čekali patrioté čeští v podruží německého regimu na osamostatnění svého divadelnictví. Když psalo se let čtyřicet století minulého, počala mlhavina touhy teprvé houstnouti v určitější obrysy snahy, doufání zachycovalo se na tenkých haluzkách možnosti. Domácími pány ve stánku mús na ovocném trhu byli stavové čeští. V nich počalo tenkrát jihnouti. Příklad předchůdcův, kteří českému kulturnímu snažení pomáhali budovati první přístřeší, zemské museum, hnul snad jejich ledvím, horoucí zápal vlastenecký lidových vrstev ohřál snad i jejich srdce, rozhodli se, že k uskutečnění myšlenky samostatného divadla českého přispějí svojí hřivnou a propustili českému živlu jednu ze svých divadelních privilejí. Možnost byla dána, realisovati ji zůstaveno bylo ovšem svépomoci. A trvalo to bezmála dalších čtyřicet let než dobudován a svému účelu odevzdán byl zlatý dům na Nábřeží. Počátky byly zdlouhavé. Mnoho času zabralo uvažování, kam divadlo postaviti a když konečně sjednán byl souhlas pro staveniště u nového tenkrát Řetězového mostu, nastalo ve sboru zřizovacím rozštěpení návrhem, aby se dřív nežli velké, důstojné, postavilo divadlo malé, prozatímní. Návrh učinil dr. Fr. Lad. Rieger. V tom, co se mu namítalo, že tříštil by se tak budovací kapitál, z dobrovolných příspěvků beztoho pomalu se scházející, spatřoval bystroduchý navrhovatel nejdůvodnější opodstatnění svého mínění. Měly-li fondy rychleji růsti, měly-li příspěvky hojněji plynouti, bylo třeba, aby my-

šlénka divadelní dostala se do varu, aby pronikla v nejširší vrstvy, bylo nutno nejúsilovněji propagovati ji, ale tu slovo nestačilo nýbrž nastoupiti měl čin. Agitovali pro divadlo divadlem. Třeba malým, skrovným, ale svým. Radost z vlastního krovu je vrozena lidskému cítění, touha po větším nejen že tím neochabne, ale zmohutní. Denní potřeba divadla musila se napřed vžiti, zatímní stánek státi se měl průpravou obecenstvu i umělcům. Riegrův návrh pronikl; v době úžasně krátké bylo zatímní divadlo postaveno nákladem poměrně nepatrným. V květnu r. 1862 vyzdviženo bylo ze základu, 18. listopadu téhož roku se otvíralo. Rieger byl jeho intendantem, artistické vedení bylo v rukou kapelníka Maýra a dramaturga-režiséra Švandy, osobou ředitele Thomé-a souviselo ještě s divadlem německým. Němec ředitel uvázal se vypomoci do r. 1864, kdy zemský výbor vypsal konkurs zadání na dobu šestiletí. Přihlásili se tři kompetenti, oba dosavadní artističtí správcové a neodborník, pražský obchodník Liegert. Zemský výbor rozhodl se pro něj, neb poskytoval majetkem svým nejvíce hmotné záruky. Maně vnucuje se otázka, jak byly by se asi poměry vytvářily, kdyby byla volba padla na Švandu, jenž potom v soukromém podniku svém osvědčil tolik organisačního talentu, tolik vůdčích schopností a při bedlivém zření na finanční zabezpečení a prosperování nepouštěl nikdy se zřetele stránku uměleckou. Liegert záhy ztroskotal. Šel za hmotným cílem, rozmnožil počet večerů, za Thomého hrálo se jen čtyřikrát v týdnu, za něho denně, v neděli, ve svátek též odpůldne, zval cizí hosty, zřídil letní divadlo na Žofíně, ale nedostatek zkušenosti, odborné prozíravosti jej zavedl, po skvělé saisoně následovala špatná a zlomila jej. U kormidla objevil se opět Thomé, ale sběhl od něho ve válečném létě roku šedesátéhošestého. Herci zachránili se svépomocí, hráli na vlastní vrub v divadle Novoměstském, obecenstvo dařilo je přízní, účast byla tím větší, že uvedeny byly populární hry, které před tím censura nepropouštěla. Žižkova smrt a Tylův Hus hrály se za dnů pruské invase před obecenstvem četnějším než kdykoli před tím. Po pražském míru jednalo se opět o zavedení pravidelného stavu. Vynořila se myšlénka herecké autonomie, zemský výbor však nabídku plnomocníků hereckého sdružení nepřijal, ale akceptoval později podání družstva měšťanských podílníků, jež vykázati se mohlo jistým pro-

vozovacím kapitálem, jemu divadlo zadal i se subvencí, které ústav požíval již za Liegerta. Tak zavedena byla správa družstevní, při níž napotom již zůstalo.

Družstvo mělo na starosti stránku finanční, artistická svěřena byla Josefu Jiřímu Kolárovi, jemuž dána byla značná plná moc. Kolár souvisel s divadlem trojí působností: jako herec, režisér a dramaturg. Krom toho i jako autor původních her a překladatel vynikajících plodů cizích literatur. Vliv jeho znáti bylo na repertoáru, v němž klassické drama bylo častým zjevem, zejména Shakespear se tenkrát pěstoval hojněji a soustavněji než kdykoli potom. Osou takových večerů byl Kolár, jenž jako režisér přečníval nad svoje okolí superioritou vzdělání, rozhledu a jako herec měl pověst, která řadila jej k nejpřednějším celebritám evropských jevišť. Upravný rámec klassických her odpovídal jen skrovným nárokům, také v souboru podání mnohé selhávalo, ale pro hlavní partie byla řada šťavnatých, svéráznych, uměleckých individualit, a to bylo pro tehdejší poměry neocenitelným štěstím. K domácí produkci choval se Kolár nedosti vlídně. Stesky byly na denním pořádku, že zadané kusy nechává nečteny, uvedené kusy že bagatelisuje, z účinkování v nich se vymyká a hrajeli v nich přece, pak jen ledabyle a špatným příkladem že předehází nedostatečným memorováním textu. Ze skupiny žijících dramatiků, jejichž prvotiny hrány byly již v divadle stavovském, v prozatímném divadle nejvíce se uplatnil F. V. Jeřábek svými veselohrami, hlavně pak dramatem Služebník svého pána v roce sedmdesátém prvém.

V opeře u kapelnického pultu po Maýrovi působil Smetana. Velký úspěch Braniborů dával tušiti, čím stane se jednou české opeře. Prodaná nevěsta neměla toho spontanního přijetí, ale pronikla tím intensivněji k popularitě jako žádné české umělecké dílo vůbec. Dalibor ověnčil věhlas Smetanův novým vavřínem, ale také trním zlehčení a útoků od nepřátelských posuzovatelů, kteří svoji nechuť a snad i závist kryli výtkou, že Smetana usiluje zněmčiti ráz české hudby aplikacemi Wagnerovských theorií. Vedle Smetany pokusil se jako dirigent i jako komponista talentovaný a produktivní Šebeor, jemuž z tábora, kol Smetany skupeného, zase vytýkáno, že jde nekriticky v stopách Mayerbeerových. V lehkém žánru operním vynika-

jící nadání osvědčil Vojtěch Hřímalý; trvalým úspěchem, pohříchu jen jednou zpěvohrou, zachytil se Vilém Blodek. První operní úspěchy tu měl též Bendl. Co prozíravý Rieger předvídal, malé prozatímní divadlo plnilo. Stalo se naší první společenskou a možno říci národní organisací. Z prvu šlo to ovšem skrovně, obecenstva bylo dost leda pro neděle a svátky, ve všedních dnech omezené prostory vykazovaly četné mezery zvláště na místech dražších. Inteligence bylo málo, boháčů ještě méně. Ale probuzený život politický let šedesátých, nadšené manifestace volební, postup českého živlu v samosprávných institucích, na sněmu, na pražské radnici, rozrůst české publicistiky v kvantitě i kvalitě, neohroženost českých novinářů vůči persekučnímu tlaku, jejich společenská bezúhonnost, vroucí výmluvnost jejich projevů, podepřených silou přesvědčení, proniknutí myšlénky Sokolské, rozmach spolkářství, zejména jednot pěveckých, rozproudění života studentského, to vše spolupůsobilo blahodárně v rozvoj divadla.

Byla to doba jarního rašení, májového kypění, doba, na niž po dvaceti létech Neruda ve feuilletonech tak radostně vzpomíná: „Často se sama sebe ptám, chtěl-li bych býti ještě jednou mlád? Ano, česky mlád bych chtěl býti“. Kulminací toho ruchu byla slavnost kladení základního kamene k Národnímu divadlu, konaná 16. května 1868. Umělecká slavnost vyrostla na velkolepou manifestaci národní a politickou. Obzor politický se chmuřil a v divadle nejednou vybíjelo se napjetí sklamaných nadějí. Léta po nešťastné válce místo očekávaného obratu přinesla nový útisk. Státní kormidlo ve Vídni řídil cizinec, importovaný ze sousedního království. Padla slova o tlačení Slovanů ke zdi. Čeští politikové ve sraženém šiku čelili nepřátelskému proudu, čeští redaktoři odpykávali slova odezvy ve vězeních, na pražských ulicích se demonstrovalo, také divadlo stalo se svědkem demonstrací při představeních Barona Görze, v kteréžto tragédii z dějin švédských spatřována byla mnohá podobnost a shoda ve vztazích líčených osob a dějů i v narážkách slovních se současnou situací naší. Totéž dělo se, když uvedena byla na jeviště nová tehdy Sardou-ova Vlast a Kolárův Pražský žid, rovněž novinka z té doby. — Tlak ulevil, obzor se vyjasnil, svítalo na lepší časy. Objevovaly se příznaky, z nichž dalo se souditi, že doba vítězství če-

ské myšlenky je nedaleka, že v dohledu je den, kdy královské sídlo na Hradčanech zazáří v lesku obnovené slávy. V té době komponoval Smetana svoji Libuši, Bozděch napsal Zkoušku státníkovu, kteráž mimo své umělecké přednosti zaujala svým sujetem, odpovídajícím sympatiím našeho obecenstva pro Francii, tenkrát v roce sedmdesátém druhém z pohrom válečných těžko se probírající.

Rok 1874. přinesl roztržku do naší politické domácnosti. Vlastně byla to propasť, která rozevřela se tu s živelnou prudkostí antagonismu a rozdělila nejprv náš život politický, potom všecku naši společnost ve dva tábory, stojící proti sobě v bojovném šiku, s nevraživostí v zracích, s hlavami vzníceným stranickou vášní.

Do té doby staly se některé změny v domácí správě divadla. K úřadu dramaturga povolán byl Bozděch, jenž svým Görzem a dříve ještě veselohrou Z doby cotillionův vyvolal senzaci a získal kredit osvědčeného dramatika, od něhož dalo se mnoho čekati. Vliv Kolárův omezoval se víc a více. Kolár přestal vystupovati jako herec, potom složil i úřad vrchního režiséra, uchýlil se v zátiší pensisty a také literárně se odmlčel. Artistické vedení vloženo v ruce Františka Kolára, jenž v roce sedmdesátém třetím jmenován byl ředitelem, ale po roce vystřídán byl v úřadě tom Janem Maýrem, druhdy kapelníkem, jemuž nyní dána plná moc artistická i ekonomická. To bylo v oné kritické době, kdy vichřice politických sporů zadula a považlivě zavířila nejednou i v poměrech divadelních. Na podzim r. 1874. ztratila česká opera svou vůdčí hlavu. Choroba sluchová vzdálila na vždy od kapelnického pultu Smetanu, jenž několik měsíců před tím uvedl na jevišti Dvě vdovy, v řadě jeho oper, tou dobou provozovaných, čtvrtou. Do počátku let sedmdesátých spadají operní debuty Fibicha a Dvořáka. Fibich uvedl se romantickým Bukovínem, Dvořák komickou zpěvohrou Král a uhlíř.

Význačným rysem regimu Maýrova byly úspory. Snažení nového ředitele k tomu směřovalo, aby zjednal podniku hmotné zabezpečení a tato tendence rozhodovala nade všemi jinými zřeteli. Umělecký ráz divadla udržoval se však zákonem setrvačnosti na dřívější úrovni, obecenstvo nezhýčkané v nárocích,

přenášelo se shovívavě přes nedostatky úpravy a spokojovalo se hodnotou výkonů hereckých i pěveckých tehdejšího souboru, jenž v činohře i opeře vykazoval síly vynikající umělecké potence. V dubnu r. 1876. vypršela smlouva Družstva a skončil regim Maýrův. Činem na rozloučenou bylo uvedení nové práce Bozděchovy Svčta pán v županu. Tehdá zaskvělo se jeviště v slávě nevídané. Hra byla v kostymech, v dekoraci i nábytku přesně dobově vypravena a tak období úspor končilo luxuriósním trikem.

Divadlo zadáno bylo zemským výborem novému družstvu, které ředitelem zvolilo Rudolfa Wirsinga, jenž do té doby řídil pražské divadlo německé. Wirsing byl Němec, řeči české neznalý, odborník ovšem vyhlášený a měl v majetku svém fundus instruktus divadelní; a tato okolnost rozhodla jeho volbu. Ale strana politická, tehdy v národě většinu mající, byvši od vedení divadla odloučena, vzala si na mušku němectví nového ředitele a tím se zastírajíc zaujala vůči divadlu stanovisko nepřátelské. Byl to vlastně jeden jediný muž, náruživý politický straník, jenž osudné heslo boycottu novinami do obecenstva vrhl a ze vzdoru návštěvu německého divadla doporoučel. Účinek se dostavil. V malém divadle hrálo se před poloprázdným hledištěm. Scenická úprava byla skvělá, souhra vybroušená, novinka stihala novinku, nic naplat, potrhaný kmen stálého obecenstva se nezaceloval. Wirsing viděl, že bude nutno zaloviti do nejširších vrstev, nadhoditi vnadidlo, za kterým půjde celá Praha. Ale to bylo teprve možno v letním období, kdy bylo prostranné divadlo Novoměstské k disposici. Vnadidlem staly se výpravné hry, kalkulace ředitelova osvědčila se správnou, ale Novoměstské divadlo propůjčeno bylo jen na část letní saisony a nové divadlo dřevěné, stavěné v režii družstva za bývalou Žitnou branou, nebylo dobudováno v čas. Měsíc letního období neplodně se proživořil na Nábřeží. To vzal si Wirsing za záminku, aby uvolnil svůj závazek k družstvu. Po roce odstoupil, nastalo provisorium za vedení dra. Daška, počalo vyjednávání, které skončilo sloučením vládnoucího družstva se starým a v čelo nového útvaru, dobře finančně podepřeného, postaven byl opět Maýr. Byla to doba příprav pro Národní divadlo, do něhož se vešlo v červnu r. 1881. zatímně na dvanáct večerů; definitivní saisona nastati měla až na pod-

zim, ale zmařena byla požárem. Nové letní divadlo nad Žitnou ulicí dobré prokázalo služby a mělo i své slavné dny. Vidělo oslavu stého představení Prodané, premiéru Tajemství, Certovy stěny, Dvořákova Dimitrije, Zeyerovy Sulamit, Vrchlického Smrti Odysseovy. Vrchlický a Zeyer uvedli se dříve již jako dramatikové v zimní saisoně na Nábřeží, první Drahomírou, druhý Starou historií. Tam debutoval též Šubert dramaty Petr Vok z Rožmberka a Probuzenci, tam zahájil svou činnost ředitelskou, když Mayr po požáru Nár divadla byl odstoupil. V divadle Prozatímním hrálo se naposledy 14. dubna r. 1883., uzavřeno bylo Prodanou nevěstou a doslovem Elišky Krásnohorské, předneseným paní Sklenářovou. Potom padly jeho stěny a prostor zabrán byl přístavkem Národního divadla, nač už při jeho vzniku dr. Fr. Lad. Rieger pomýšlel.

Vývojové etapy Národního divadla stopovati nebudeme. Byly jednotnější a náležejí bližší minulosti. V něčem Národní divadlo vybočilo z intencí svých zakladatelů. Zpěvohra v něm přerostla činohru. Stalo se vlastně operním divadlem. A činohra, pro niž po přednosti bylo budováno, ohlíží se po novém přístřeší. Kéž se jí ho dostane alespoň do té doby, než se dovrší půlstoletí samostatnosti. P.

EVROPA A ČESKÁ OTÁZKA.

Pro „National Review“ napsal dr. Karel Kramář.

(Dokončení.)

Národnostně chtějí Čechové rovnoprávnost všech národů, nejen mechanickou, v úřadě a ve škole, nýbrž vnitřní, úplnou rovnoprávnost. Každý národ, který v Rakousku obývá, má žíti bez překážek a národně volně. V celém svém vnitřním i zevním životě má pro svůj vývoj míti vše, co by měl, kdyby žil samostatný život státní. Vždyť v tom záleží vlastní státní idea Rakouska, aby chránilo své národy v jich samobytnosti, aby jim připustilo vývoj bez překážek a jim poskytovalo všem společné ochrany a hospodářských výhod velkého státu. Nesmí se mluviti o národech inferiorních, jak si to Němci zvykli. Kdyby se byly daly všem malým národům slovanským současně s Němci všechny kulturní pomůcky moderního vzdělání, jak to bylo po-

vinností státu, nebyli by ve svém kulturním vývoji se opozdili. Ale bezpráví, které na těchto národech bylo spácháno, chtíti ještě tím zostřovati, že se jim nyní pro tuto nespravedlivou a nezaviněnou opozdilost ve vývoji odpírají vyšší vyučovací ústavy, je postup, který snad voliti může bezohledný, brutální národní chauvinismus, nikoli však státní politika vůči věrným, všecky povinnosti k státu obětavě plnícím občanům. To platí jmenovitě o Slovincích a Chorvatech. Je zajisté svědectvím velmi nezdravých poměrů ve státě, jestliže otázka zřízení slovinského gymnasia v Celji, ve štýrském to, podle místní většiny německém městě, však v čistě slovinském území ležícím, mohla se státi otázkou státní.

Němci pociťují ovšem tuto snahu po plné národní rovnoprávnosti jako svou národní ztrátu, poněvadž dosud byli státní německo-centralistickou politikou tak národně podporováni, že drželi i docela neoprávněné posice, a že, ačkoli jsou menšinou, měli ve mnohých zastupitelských sborech většinu. Morava na př. čítá téměř tři čtvrtiny obyvatelstva českého, ale umělými volebními řády mají v zemském sněmě moravském většinu Němci. To je prostě neudržitelno. Bez nejmenší vůle, Němce národnostně anektovati a jim národnost jich bráti, Čechové dobudou přece většiny tam, kde mají většinu obyvatelstva, také ve sborech zákonodárných. To není jednoduše jinak možno, poněvadž nepřirozené poměry mohou sice býti udrženy nějaký čas, nikoli však pro vždy. V Čechách jsou německá území, kde německý průmysl potřebuje českých dělníků, ježto Čechové zaměstnávají se více zemědělstvím a mají přebytek dělných sil. Německý průmysl nemůže bez českých dělníků žíti, ale ztěžuje si, že čeští dělníci počešťují německá města a německé obce. A přece čeští dělníci nepředělají ni jediného Němce v Čechách, nýbrž přicházejí, by poctivou, dobrou prací vydělali si svoji mzdu, ale při tom samozřejmě chtějí zůstati Čechy, poněvadž německým průmyslníkům prodávají sice svoji práci, nikoli však sebe samy, nejsvětější, co mají: svoji národnost. To pokládají Němci za ohrožování svého národního území. Školy pro české dělníky musejí býti zakládány soukromým spolkem (Ústřední Maticí Školskou) a teprve po tvrdém boji podaří se pohnouti obce ty k zákonně předepsanému převzetí českých škol do správy obecní. O věci tak samo-

zřejmé, jako že Čech zůstati chce Čechem a že chce míti pro svoje děti české školy, vede se boj. Stane-li se v Rakousku zásada ve státních základních zákonech (ve čl. 19.) theoreticky vyslovená skutkem — dosud dělalo se vše, aby tato theoretická koncesse, na Němcích v r. 1867 dobytá, prakticky provedena nebyla — pak jsou tyto poměry nadále nemyslitelny, a ochrana národních menšin — také Němci je mají — musí spolu s jistou samosprávou národů prakticky dospěti k platnosti v zákonodárství i správě. Němci tvrdí ovšem, že stát potřebuje řeči, a že řečí tou může býti pouze němčina. Než především musí zajisté stát ke svým poddaným mluviti řečí, jíž občané ti rozumějí, — musí tedy znáti všechny jazyky svých národností. Státní správa je životným zjevem, určeným pro styk s občanstvem, a není to arcanum úřadu, který by se vznášel nad národem. Snad tomu kdysi tak bylo, moderní stát by však nemohl takovým způsobem žíti. Úřady nad národy se vznášející mohly kdysi žíti vlastní svůj život a býti i uprostřed slovanského obyvatelstva německými, než dnes je to nestvůrou, nesmyslem, překážkou rychlé a do života zasahující správy, a musí býti odstraněn. Ve vnitřní i v zevní službě musí úřad býti jazykově shodným s většinou obyvatelstva. Tomu chtěl hr. Badeni, to byla jeho veliká myšlénka, a jestliže se Němcům podařilo, tuto tak přirozenou, tak samozřejmou koncessi Čechům opět zničiti násilnou jich obstrukcí a pangermánskou agitací, což zajisté nyní uznávají sami, že přes příliš mnoho chtěli, a že Čechům musí býti splněn jich samozřejmý požadavek. Ovšem tam, kde je třeba řeči jednotné, při nejvyšších úřadech, při ministerstvech ve Vídni, ve vojště, k dosažení jeho jednotné a ráz na ráz hybné organisace, při úřadě zahraničním a určitou měrou také při vnitřní službě při železnicích, činili Čechové vždy potřebné koncesse praktické potřebě. Ale nikdy nepřipustí, aby této praktické, s náležitou decentralisací správy stále se zmenšující potřeby bylo použito ke stanovení němčiny jako řeči státní. S Němci musíme býti opatrni — neboť Němci jsou v politice velice logickými a dovedou z koncesse zdánlivě sebe nevinnější provésti všecky důsledky. A Všeněmci říkají zcela otevřeně, proč chtějí státní němčinu. Předně si přejí, aby Rakousko bylo také na venek státem německým, officielní němčinou státní k tomu oznámkovaným, aby z toho mohli provésti

naznačené již dnsledky, a uvnitř chtějí zjevně, aby provedení státní němčiny vedlo k závaznému naučení se němčině ve všech školách, nebo dle praktických zkušeností jasněji a názorněji řečeno: počátek nazývá se státní němčina, konec Vřešno a Malborg. Malá menšina Poláků v Prusku bude se brániti, musí však dáti si líbiti tam, kde moc stala se právem, každou násilnost, ale většina obyvatelstva v Rakousku nedá si od německé menšiny nikdy a nikdy vnutiti toto caudinské jho.

Druhé, co Čechové chtějí, je restituce historického jejich práva. Založili dobrovolně s Uhry r. 1526 monarchii habsburskou, a držení království českého a uherského bylo základem moci Habsburgů, nikoli — jmenovitě později nikoli — císařská koruna německá nebo držení zemí alpských. Následky povstání stavů proti Ferdinandovi II. a bitva na Bílé Hoře byly vnitřním oslabením moci stavů vůči absolutní moci královské, ale Čechy zůstaly samostatným státem. A Marie Teresie nebyla než královnou českou a uherskou, poněvadž byla pouze manželkou císaře německého, který sice měl korunu, nikoli však moc. Marie Teresie zcentralisovala sice české a rakouské země (v r. 1749) a tak těžce poškodila vnitřní samostatnost království českého, nemajíc k tomu nižádného práva, ale na zevnějšek byly království české a uherské podmínkou jejího mocenského postavení v Evropě. A když císař František v r. 1804 přijal titul „císař rakouský", uznal výslovně právní podklad své moci, zvláštní postavení království uherského a českého. Teprve v posledních 40 letech bylo státoprávní postavení Čech těžce poškozeno ústavami z r. 1861 a 1867 a soustavným podkopáváním nároků království českého se strany Němců, kteří chtěli míti centralismus a jím svoji nadvládu. Ale historická práva nelze jednostranně rušiti: o právech království českého nemohou rozhodovati poslanci ze Štýrska, Dolních Rakous nebo Korutan, nebylo-li jim k tomu zástupci českých zemí dáno právo. Také absolutní panovník smí sice měniti ústavu země, nesmí však zadávati práva země, jichž chrániti je povinen smlouvami, které jeho předkové se stavy českými uzavřeli, a na něž všickni složili přísahu. Ústavu z r. 1867 pak mimo Němce nikdo v Čechách neznal, Čechové nebyli v říšské radě, když se o ní jednalo a činilo usnesení, Čechové vždy proti ní protestovali a mají pevnou víru, že přijde den, kdy jisté kruhy

budou rády, že mají historická práva na českou korunu, a vděčny těm, kteří víry v ně nikdy nepozbyli. Česká koruna má hluboké kořeny v dějinách Evropy, kdežto postavením nového Rakouska v jeho nynější formě bylo přes příliš otřásáno, než aby se bylo mohlo dosti hluboce zakořeniti. A je velice opovážlivým tvrzení odpůrců českého státního práva, že ústava, která má tak slabou právní půdu a opírá se o skutečnost velmi sporného trvání, a že německá, jazykových práv ostatních národu nedbající centralistická správa, řízená z Vídně, jež neměla nikdy pochopení pro zvláštnosti různých zemí monarchie, a která provozovala vždy jen úzkoprsou politiku, jsou pevnější zárukou pro trvání říše, pevnější páskou pro jednotlivé země a národy nežli staleté dějiny, skálopevná půda nepromlčených práv jednotlivých království a zemí i spokojenost všech národů monarchie, jež chtějí žíti svobodně a nerušeně, nikoho neutiskujíce, jen samy sobě a svému vývoji, a s tímto vědomím svobodného, nerušeného národního žití nasaditi chtějí vše, statky i krev svou pro říši, která je činí šťastnými a respektuje jejich práva. Nebo je inkoust byrokratů, spůsobující bezduchou uniformitu správy v různých zemích, lepší zárukou pro budoucnost monarchie nežli nadšená vůle spokojených národů, hájiti jednoty milované říše vlastní svou krví? Ve Vídni věřilo se, vyjma chvíle největšího nebezpečí, vždy v to první. Nechtěli porozuměti, že spokojení národové rádi část svých práv dobrovolně by odevzdali monarchii jako celku, aby tím zjednali jednotné mocenské postavení říše na venek po stránce politické i hospodářské, a udrželi ji silnou a mocnou. A to bylo by opravdu jistější pro moc státu na venek, nežli když se nyní žádají oběti pro stát, který pro většinu národů nemá ani srdce ani porozumění. Mnohé zákony opisují se ve Vídni podle říšsko německých vzorců, jenom ne jak již řečeno, federativní základní ústava německé říše, která ji udělala tak silnou a mohutnou. A to vše proto, poněvadž Němci pozbyvše demokratisací volebních řádů majority v parlamentě, shledávají v německo-centralistické byrokracii poslední záštitu svého privilegovaného postavení. Než možná brzy už přijde doba, kdy i nejhorlivější obránci nynějšího stavu věcí budou musit uznati, že ústřední parlament je naprosto neschopný ke provedení těch úkolů, jež mu ústava přikazuje. Obstrukce Němců, kteří mají největší zájem na vídeňské říšské

radě, podkopala jí půdu, a to tím více, že zůstala vítěznou. Němci proti státnické v pravdě myšlénce hraběte Badena, přivésti Čechy národním ústupkem z jejich postavení, namířeného úplně proti nynějším poměrům, k positivní práci reformní, provedli revoluci proti parlamentu a říši. Ať si proti provádění plánů Badenových nebyly vyloučeny námitky, kapitulovati před německou obstrukcí se nemělo, neměl-li parlamentarismus rakouský v nynější své formě býti bodnut v samém srdci svém. Němci postavili theorii, že národní menšina má právo na obstrukci, aby provedla svou negativní vůli a znemožnila princip majority, jedině možný pro parlament. Poměry sněmu polského, jež vedly k rozdělení Polsky, byly vystaveny v Rakousku jako nové právo parlamentní minority a hájeny s vynaložením vší německé učenosti. Němci zůstali v boji vítězi, státní autorita byla zdeptána v prach, Čechové odejmutím jazykového práva, sotva jim přiznaného těžce uraženi, a obstrukce stala se tím legitimní, nejvyšší státní autoritou legitimovanou parlamentní zbraní každé menšiny. Čechové pak byli prostě přinuceni, téže zbraně se chopiti, a neprovedli-li jí dosud hlavní ránu, — v příhodný okamžik zajisté tak učiní, až jednati se bude o nejdůležitější úkol státu, o rakousko-uherské vyrovnání, a nebude-li do té doby napravena křivda, na českém národě spáchaná.

Dosavadní draze vykoupený klid v parlamentě je jenom ticho před bouří, nic více. Krise parlamentu je pouze oddálena, a stane se akutní, jakmile početně silní, na cizí půdě vídeňské bojující Čechové najdou příznivou chvíli pro svůj hlavní útok, a ta nadejde, až stát nezbytně potřebovati bude klidného pracujícího parlamentu, t. j. až položeny budou na stoly poslanců předlohy o rakousko-uherském vyrovnání. Pro Němce není situace lehká. Cítí, že je třeba, uzdraviti bezútěšné poměry v parlamentě, ale vědí také, že to není možno jinak, nežli povolením národních práv českému národu, jež Čechům byla dána a opět vzata, neb ústavním převratem, který by musil spůsobiti nové poměry a navždy znemožniti návrat nynější krise. V prvním případě musili by Němci svoliti ke prolomení nynější úřední němčiny, kterou dosud považovali za poslední útulek německého charakteru Rakouska, neboť v nejdůležitějších zemích říše, v Čechách a na Moravě by státní úřady v če-

ských okresích pozbyly svého dosavadního německého charakteru. Němci musili by se definitivně rozloučiti s myšlénkou privilegovaného postavení a spokojiti se s tím, že by s Čechy pokojně a rovnoprávně pracovali pro společné kulturní a hospodářské blaho zemí, oběma národními kmeny obývaných. To vedlo by však také k decentralisaci zákonodárství a správy, poněvadž by pak Němci neměli žádného zájmu na přebytečném centralismu, který je oběma, jak Němcům, tak Čechům stejně škodlivý, a protože vídeňský parlament jen tehdy může se uzdraviti, obmezí-li se jeho úkoly pouze na to, co všem zemím vskutku je společno. Rozhodnutí, připustiti dobrovolně důsledky spravedlnosti pro Čechy, není tedy opravdu Němcům lehké. Ale může jim je jen usnadniti úvaha, že nynější stav věcí není udržitelným, že jinak Čechové bezpodmínečně rozbijí parlament svou obstrukcí, jako to nedávno učinili Němci, a že by pak dojíti musilo buď k absolutismu, který by však nemohl dlouho potrvati, nebo k oktroirce nové ústavy, při čemž by Němci mohli více ztratiti, než-li by musili obětovati při spravedlivém a slušném vyrovnání s Čechy.

Němci zajisté sami dobře cítí, že stát pro ně nemůže již nic více činiti, nežli dosud vykonal. Nová ústava musila by býti demokratičtější, spravedlivou ve svých volebních řádech, prostou umělé volební geometrie, jakou vykazuje volební řád nynější, a Němci, jichž mezi 24 miliony obyvatel je něco více nežli 8 milionů, musili by počítati s tím, že by jejich minorita byla definitivně stanovena. Musili by se také obávati, že by se stát v nejvlastnějším svém zájmu nesměl již odvážiti, zjednati Němcům umělé panství, poněvadž veliká jich část stala se přímo nepřátelskou státu a má program, který pro samostatnost a neodvislost Rakouska znamená největší nebezpečí.

Nejznačnější z německých stran, německá strana lidová, má jako nejpřednější body ve svém programu svazek s německou říší, stanovený základními státními zákony obou říší a pak celní jednotu s Německem, tedy program, který těmito prostředky vésti musí k úplně odvislému postavení habsburské monarchie od hohenzollernského Německa jakožto silnějšího kompaciscenta, poněvadž by pro slabší Rakousko nezbylo žádného východiště, žádného jiného svazku nebo smluveného poměru. A Všeněmci, kteří sice bojem svých vůdců trochu jsou oslabeni,

ale německou nacionální mládež mají na své straně, chtějí beze všech oklik přímo připojení bývalých rakouských zemí k německé říši. Těmto „podporám" Rakouska dáti ještě větší privilegia, podporovati je ještě uměle na útraty těch, kteří upřímně chtějí Rakousko, a jich ztrácející se nepřirozenou převahu ještě novým bezprávím, novými oktroirkami, novým falšováním přirozených poměrův upevňovati — to byla by vědomě sebevražedná politika, tak že i v samé Vídni musí se jeviti pravděnepodobnou. Zdá se tedy, že také pro Němce bylo by jedině rozumnou politikou, nežádati více, nežli co jim beztoho nikdo neodpírá, vzdáti se všech snů o „Rakousku pod německým vedením" a uzavříti s ostatními národy smír na základě poctivé rovnoprávnosti. Hospodářsky by tím jako všickni ostatní jen získali, kdyby všechny síly věnovati mohli hospodářskému vývoji, beze strachu o národní existenci, a národnostně měli by beztoho vždy ještě lepší postavení než ostatní, poněvadž ústřední úřady ve Vídni, vojsko a diplomacie ještě dlouho užívati budou němčiny jako své řeči jednací.

Neučiní-li tak dobrovolně, bude stát nezbytně nucen učiniti pořádek, a to snad ve smyslu životních zájmů Rakouska, jež, jak již uvedeno, nikdy nesmí se státi státem německým, chce-li vedle mocné říše německé zůstati volno a samostatno. Vždyť bylo již viděti počátek toho, co by to znamenalo, kdyby zcela splněno bylo v hloubi srdce chované německé přání vnitřního nezrušitelného spojení s Německem. Nikoli fakt, že nemá kolonií, nikoli neúčast na velkých problémech světových změnily mezinárodní postavení Rakouska, nýbrž jeho naprostá oddanost k německému svazku. Po řadu let pracovalo veškeré německé a vlivu Německa podléhající veřejné mínění způsobem dobře sorganisovaným na hypnotisování Rakouska trojspolkem. Soustavně a denně byl trojspolek představován jako jedině možná cesta rakouské politiky, a podařilo se také svazek s Německem ukázati v rozhodujících kruzích v Rakousku jako posvěcenou instituci, jejíž kritika byla označována za zemězradu nebo nanejméně šílenství. Porozumění pro skutečnost zmizelo úplně v tomto roztouženém kultu díla Bismarkova. Němci vyhlásili spolek s Německem za národně německou instituci, požadovali doma politiku Němcům přátelskou jako důsledek spolku — a svět uvykl si pak netázati se na to, co chce Rakousko, poně-

vadž to bylo zbytečno, jestliže se vědělo, co bude dělat Německo. Při tom provozovala se nemožná politika se Stambulovem a Milanem, věci hnaly se ke stále hrozivějšímu konfliktu s Ruskem, a ve stínu tohoto rakousko-ruského rozporu usadilo se Německo pevně v Cařihradě, vytlačilo všechny a stalo se znenáhla ochrannou mocí Turecka, jakož se později ukázalo v řecké válce, v otázce krétské a v otázce dráhy bagdadské. To byly plody hypnosy, ve kterou se dalo Rakousko uspati spolkem německým. Teprv od publikace německo-ruské zvláštní dohody, jež Rakousku otevřela oči na podivanou, do jakého nebezpečí se Rakousko dostalo svou dřívější politikou balkánskou, a zřetelně ukázala, že Rakousko bylo vlastně bez bezpečného zadního krytu, na který spoléhalo, jakož i od uzavření petrohradské rakousko-ruské úmluvy se poměry zjinačily. Je již dovoleno, posuzovati trojspolek kriticky, a začíná se rozuměti tomu, co Čechové vždycky opakovali, že Německo potřebuje pro svoje velmocenské postavení bezpodmínečně Rakouska jako zadního krytu a ne naopak, že je nebezpečno odevzdati se příliš bezvolně politice německé, která je tak mijivá a při upřímné a poctivé mírumilovnosti přece nebezpečná, poněvadž chce věci tak veliké a dotýká se tak četných životních zájmů jiných velmocí, i křižujíc je. Ve Vídni již pocítili, že se petrohradskou návštěvou stali volnějšími, že Rakousko znenáhla vymyká se berlínskému vlivu a že Německo nyní vyhledávati musí Rakouska, že tedy nesmí už vystupovati ve Vídni jako nepovolaný protektor Rakouska a bohužel mnohdy také rakouských Němců, nechce-li se vystaviti nebezpečí, že bude v Evropě isolováno; ba i ty hlasy, jež od Německa požadují, aby konalo svoji spojeneckou povinnost, setřáslo totiž energicky Všeněmce ze svých šosů, nejsou již ojedinělé a bez jakékoli politické váhy.

Tato pomalu sice, ale jistě pokračující emancipace Vídně od Berlína, přes další trvání trojspolku, mající tak velký mezinárodní dosah, ukázala se nejlépe při jeho obnově. Jásalit nad ní pouze ti, kdož v útrobách srdce se báli, že by trojspolek mohl zůstati neobnoven. Tak „lidskou“ stala se tato svatá instituce — a není pochyby, že půjde cestou všech lidských věcí. Trojspolek již dávno překročil vrchol svého významu. Nové útvary vyvíjejí se vedle něho a mimo něj. Zvláštní úmluvy trojspolko-

vých mocí dávají evropské politice barvu a ráz. Trojspolek nikoho již nerozčiluje, kdo myslí dosti realisticky, aby poznal, že obnova trojspolku velmi málo, jeho neobnovení však této chvíle ještě velmi mnoho by znamenalo pro pokojný vývoj mezinárodní politiky. Trojspolek je jako východ z nouze pro případ požáru ve starém, úzkém divadle. Pro všechny případy je zde, ale protože východy z nouze v okamžiku nebezpečí často ne zcela jistě fungují, z té příčiny bude se konečně muset pomýšleti také na důkladnou přestavbu starého divadla, při které bude lze spolehnouti se na moderní, racionelní výstavbu docela nové, větší budovy, a ne na pomůcky z nouze, které již neodpovídají novým potřebám a názorům.

Posílení posic Němců v Rakousku, jich rozhodující vliv na vnitřní a tím i na zahraniční politiku monarchie by tento vývoj věcí podvázal a znemožnil. To se v Německu pociťuje, a nejen národnostní cítění pro soukmenovce za sloupy zahraničními, nýbrž také zdravý egoismus vede Němce v německé říši k tomu, aby boj Němců v Rakousku pokládali za svůj a do něho všemi prostředky mravní a přečasto také hmotné podpory zasahovali. Cítí velmi dobře, co by pro politiku německou znamenalo zajištění německého charakteru Rakouska pro všecku budoucnost, také kdyby poslední cíle Všeněmců splnění nedošly. Svazek s Německem stal by se opět posvátnou institucí pro Rakousko, dotknouti se ho bylo by opět velezradou, a Němci přikročili by zajisté ke provedení svého nejčelnějšího programového bodu, k inkorporaci německého svazku do zákonů rakouských a k celní unii s Německem. Rakousko stalo by se opět přívěskem Německa po stránce mezinárodní, a evropská politika nemohla by již počítati se samostatným, volným Rakouskem, nýbrž musila by počítati jen s Německem, jež by se po bezpodmínečném vzdání se Rakouska stalo silným, téměř nepřemožitelným. Pak mohli by si ve Vídni hráti na suverenitu a zahraniční politiku, obrovské Německo postavilo by již rakouskou politiku tam, kde by se to hodilo jemu. To bylo by nejnebezpečnějším zjevem pro rovnováhu Evropy. Neboť bez evropské války, bez převratů, téměř nepozorovaně, pouze následkem změn ve vnitřní politice rakouské, na kterou cizině nepřísluší žádný vliv a jíž nikdo překážeti nemůže ani nesmí, uskutečnil by se reelní, vlastní obsah velkoněmeckých

plánu. Německá politika, také hospodářská, poroučela by od Baltu k Adrii, na Středozemském moři mělo by Německo pomocí Rakouska, až ke vzdání se vlastní vůle s ním spolčeného novou, pevnou posici, a přes Balkán a Cařihrad beztoho již úplně v područí upadlý mohlo by Německo, Rakouskem podporované, pevně a navždy pojati do sfér své velkolepé nové světové politiky též Malou Asii až k Bagdadu a Perský záliv. K tomu nebylo by třeba ničeho jiného, než aby Němci v Rakousku nabyli rozhodujícího vlivu a v parlamentě se usnesli na celní jednotě s Německem. Ostatní bylo by pak samozřejmým důsledkem, kterého by nikdo již odvrátiti nemohl. Ve svazku silného se slabým rozkazuje, rozhoduje a vládne silný. To je přírodní zákon, který by pro Rakousko nečinil žádné výjimky.

To je pozadí, hluboká perspektiva národnostních bojů v Rakousku. Je to boj nejen o právo národního sebeurčení národů slovanských, nýbrž boj o Rakousko, o jeho moc a neodvislost, o jeho úplnou svobodu na zevnějšek. Nejen v Rakousku, nýbrž také v cizozemsku měly by se vnitřní boje rakouské posuzovati ze stanoviska jejich důležitosti pro politiku světovou. Dosti dlouho trvalo, co jenom Němci hned z počátku správně rozpoznávali každé hnutí světové politiky se všemi jejími logickými důsledky a jich využitkovávali. Evropa nevycházela z překvapení. Jak nedávno ještě byli v Rusku překvapeni, když se „náhle“ dověděli, že Německo stalo se nejmocnějším faktorem v Cařihradě, a že bude stavěti dráhu bagdadskou! A francouzský vyslanec opatří Němcům potřebný k tomu a jim se nedostávající kapitál, aby tak Němci mohli Malou Asii úplně ovládati hospodářsky i politicky! Jaké teprve bude jednou překvapení, až Němci skončí svoji methodickou, vytrvalou, tichou, ale prozíravou politiku! Proto je nanejvýše na čase, aby se vědělo, oč se v Rakousku jedná, a aby se fatalisticky nepočítalo s jeho rozkladným processem, který by mohl pouze Němcům býti k dobrému, nýbrž aby veřejné mínění v Evropě mělo jasno o tom, že právě tak jako kdysi proti nebezpečí z východu bylo nutností zřízení říše dunajské, je také nyní bezpodmínečnou nutností pro evropskou, ba světovou rovnováhu, aby obrovsky nyní vzrostlé Německo nezískalo přes Rakousko Východ a tím panství světové.

Ale nejen to. Svět nepotřebuje slabého, chřadnoucího Ra-

kouska, nýbrž jen silná, mohutná, uvnitř zdravá říše tato bude moci provésti pravou hlídku světové rovnováhy. Říše habsburská je stará, ale mohla by ještě začíti nový, lepší, netušený život uvnitř zdravý a křepký, kdyby konečně po staletích našla svoji jedině správnou cestu: býti říší, v níž by těžký problém otázky národnostní byl rozřešen stejnou spravedlností a slušností ke všem svým národům, býti říší, která by byla dosti silná, aby zjednala uvnitř mír mezi svými národy, a aby jej také na venek udržela proti každému ohrožování na tomto pro evropskou rovnováhu rozhodujícím místě.

Tak bojují Čechové veliký, nejen pro sebe a pro Rakousko vysoce významný boj.

Není směšným přeceňováním sama sebe, jsou-li si vědomi dosahu svých snah. Bylo by jim lepší a příjemnější, kdyby mohli nepozorováni a bez zápasů pěstovati svůj národní život a se vyvinovati a nečiniti ze své budoucnosti otázku evropskou. Vždyť boj, který vedou, není lehký, není příjemný, a stravuje nejlepší jejich síly, které by znamenitých výsledků mohly dosíci, kdyby jich bylo použito pro vnitřní vývoj národa. Ale osud postavil český národ do srdce Evropy, do germánského moře, zde tvoří překážku, aby se germánské vlny nemohly ze Severního moře přelévati až do Adrie. Všeněmci mají pravdu. Čechové jsou kůl v těle Germanie. Čechové chtějí, musejí zůstati jím a zůstanou jím, pevně a nezvratně doufajíce, že se jim podaří učiniti z Rakouska nepřekonatelnou ochrannou hráz proti germánské záplavě. Čechové nedoufají v cizí pomoc, nechtějí a nežádají ji. Jen jednoho si přejí: aby konečně také neněmecká Evropa ukázala porozumění pro osudně vážný význam české otázky, a aby národní boj český byl provázen tou sympatií, jaké zasluhuje věc dobrá a spravedlivá. To bude tím lehčí, pozná-li se všeobecně, že v Čechách bojuje se nejen o budoucnost českého národa, nýbrž o mnohem, mnohem více.

V Praze v červenci 1902.*)

---

*) Poslanec JUDr. Karel Kramář byl redakcí londýnské »National Review« požádán, aby pro řečený sborník napsal stať o české otázce. Dr. Kramář výzvě té vyhověl, a za letního zasedání sněmu království českého napsal essay, který v říjnovém svazku »National Review« vyšel s názvem: Europe and the Bohemian Question By Dr Kramarz Member of the Austrian Parliament and the Bohemian Diet. — Vzhledem k důležitosti essaye toho považovala redakce »České Revue« za vhodné a slušné, by také českou veřejnost seznámila s doslovným textem stati dra Kramáře, také proto, že dosavadní výňatky u nás z ní uveřejněné byly více méně neúplné. *Redakce.*

PŘIRÁŽKOVÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Kam spěje v Čechách přirážkové hospodářství, toho výmluvné doklady podává statistický přehled, jejž Zemská statistická kancelář předložila sněmu zemskému k nedávnému jeho zasedání. („Statistický přehled o přirážkách k přímým daním, pak příjmů a výdaju obcí a okresů v království Českém v roce 1898.")

Dle něho dospěli jsme již v r. 1898 tak daleko, že souhrn přirážek pro účele samosprávy v Čechách vybíraných, dosáhl 126.56 pct. všech přímých daní.[1]) Přerostly tedy tyto „pouhé přirážky" sám svůj základ, totiž soubor všech přímých daní státních u nás, o více než o čtvrtinu! Není to vlastně nová daň, a to daň velmi značná a tížící?

Tíží tím více, čím nevhodněji jest upravena a čím nestejnoměrněji rozdělena. Nestejnoměrnost ta netýká se arci přirážky zemské, jež pro celé království a pro všechny třídy poplatníků činí stejné procento (r. 1898 51 pct.); rovněž ne okresní přirážky školní. (r. 1898 10 pct.)[2]) Za to již přirážky okresní, pro všeobecné účely okresních zastupitelstev vybírané, vykazují značné rozdíly (v pozorovaném roce stoupaly od 6 pct. okresu Cheb a Warnsdorf až k 60 proc. okresu Čes. Skalice), obecní a místní přirážky pak jeví nestejnoměrnost přímo úžasnou: Kdežto 1718 místních obcí nemělo vůbec přirážek pro povšechné účele obecní ani místní, a 1021 obcí nemělo obecních přirážek školních, předepsány v jiných obcích přirážky obecní a místní ve výši několika set procent přímých daní státních. Tak v obci Radkovicích okresu nepomuckého jen školní přirážka obecní činila 700 pct., v obci Místu, okresu chomútovského, jen obecní přirážka bez školní — 482 pct. přímých daní! Celkem mělo 57 místních obcí obecní a osadní při-

[1]) Daní těch předepsáno na rok 1898 v Čechách celkem 31,926.676 zl., soubor všech předepsaných přirážek samosprávných, počítaje v to vedle zemských, okresních, obecních a místních přirážek k daním přímým také příspěvky pro obchodní komory a procento z přirážky z nápojů vyplývající, činí 40,408.456 zl ; bez obou dávek posléz uvedených 36,005.153 zl. čili 112·77% přímých daní.

[2]) Při tom nechávám prozatím stranou otázku, není-li i takovéto stejné procento přece ještě nespravedlivým rozdělením dotýčných dávek. Pokud aspoň sám základ — přímé daně státní — neodpovídá svým rozdělením skutečné hospodářské zdatnosti jednotlivých poplatníků, jest takovým stejným procentem přirážek nespravedlivost rozdělení toho zajisté ještě stupňována.

rážky bez školních a 29 místních obcí jen samy obecní přirážky školní vyšší než soubor všech přímých daní v obcích těch předepsaných.[3])

Nestejnoměrnost těchto dávek je tím horší, jelikož je zpravidla v obráceném poměru k poplatní síle obcí a jich obyvatelstva: Právě malé, chudé obce s hospodářsky slabým obyvatelstvem bývají to obyčejně, jež k úhradě značných úkolů jim stále nově ukládaných jsou nuceny vypisovati ohromná procenta přirážek, kdežto bohatší obce a města průmyslová při veliké výši své přirážkové base obyčejně snáze dostojí všem svým úkolům, aniž by zámožnější své občany musily vždy postihnouti značnější přirážkou.

Nestejnoměrnost tu podstatně zvyšují platné tou dobou zákony o národním školství. Zákony ty dovedly sice vyhraditi správě státní téměř všechen vliv na tento nejdůležitější zdroj národní výchovy, ale břemena s tím spojená uměly zase téměř výhradně svaliti na bedra samosprávy. C. k. okresní a zemské školní rady se svými c. k. inspektory, c. k. okresními hejtmany, c. k. zdravotními znalci atd. rozkazují. — obce, okresy a země pak musí platit. A to ne snad z finančních zdrojů, jež by jim za to a na to přepustil stát, nýbrž opět jen — z přirážek! Jestliže pak již přirážky, na něž jsou naše samosprávné korporace odkázány s úhradou nákladu na nejvlastnější své úkoly, jsou pro poplatníky i pro ně břemenem nejen těžkým, ale i nevhodně a nestejnoměrně rozděleným, je stav ten těmito dalšími přirážkami pro národní školství vybíranými, jež na ně vlastně obratně přesunul stát, přirozeně ještě značně zhoršen. Nad to pak ani rozdělení ná-

---

[3]) Obecní a osadní přirážky (mimo školní) činily
u 1786 místních obcí 10 nebo méně % přímých daní,
» 1969 » » přes 10 až do 20 % přímých daní.
» 1292 » » » 20 » » 30 » » »
» 698 » » » 30 » » 50 » » »
» 344 » » » 50 » » 100 » » »
» 57 » » » 150 » » »
Obecní přirážka školní pak činila
u 3371 místních obcí 10 nebo méně % přímých daní,
» 2128 » » přes 10 do 20 » » »
» 485 » » » 20 » 30 » » »
» 248 » » » 30 » 50 » » »
» 82 » » » 50 » 100 » » »
» 29 » » » 100 » » »

kladu na školství to mezi obec, okres a zemi není po mém soudu nynějším poměrům přiměřeno, tím méně spravedlivo. Takový náklad na základní vzdělání všeho lidu měl by jakožto všeobecná, veřejná důležitost prvního řádu býti všecek hrazen zemí, které by stát k účelu tomu postoupil některý vydatný, přímý zdroj příjmův. Není přiměřeno ani spravedlivo, ponechávati úhradu velmi značné části nákladu toho — totiž téměř všeho nákladu věcného — jednotlivým obcím.[4]) Není to přiměřeno, poněvadž tím nezřídka citelně trpí všeobecná ona potřeba základního vzdělání, tam totiž, kde obce — ať z důvodů národnostních nebo z nerozumu nebo ze skutečné finanční tísně — houževnatě se vzpírají postaviti nebo dle potřeby rozšířiti potřebnou budovu, zařídíti ji vhodně atd.; zároveň však není to spravedlivo, jelikož při systému tom hospodářsky slabí poplatníci malých, chudých obcí musí zpravidla všeobecné oné potřebě základního vzdělání všech přinášeti oběti nepoměrně těžší, než sebe zámožnější poplatníci obcí velkých a bohatých. Při tom pak mají oni slabí o potřebu tu daleko hůře postaráno, než tito šťastnější: V malých, chudých obcích opatřuje se často několika sty percent přirážek nesnadno náklad na školu jednotřídní nebo dvoutřídní, kde děti sebe nadanější jsou odsouzeny celou řadu let vysedět v téže přeplněné třídě, kdežto ve městech za nepatrný příspěvek poplatníků neb i bez něho dostává se dětem jejich nejlepšího vyučování ve vzdušných, moderních síních škol osmitřídních! Denní zkušenost je toho dokladem, a naše statistika potvrzením: Jsouť to vesměs malé obce v krajích nezámožných, bez průmyslu, jež vykazují největší percento obecních přirážek školních (Radkovice v okresu nepomuckém 700 pct., Němčice a Keblov v okr. dolnokralovickém 329 a 325 prc., Mistrovice v okresu žamberecké 315 pct., Štítov v okresu blovickém a Chlumětín v okr. hlinecké 300 pct. atd.)

---

[4]) Dle jiné publikace zmíněné Zemské statistické kanceláře (Zprávy, sv III. seš. 2.) vydaly obce v království Českém jen na stavby budov pro školy obecné a měšťanské v l. 1869 až 1898 a jen hotově v penězích (nepočítaje tedy in natura věnované pozemky, dříví, materiál stavební, potahy, ruční práce atd. celkem 114,153.802 K. Země věnovala na stavby ty v touž dobu na subvencích 7,985.388 K, jednotlivci darovali 2,908.394 K, stát však všeho všudy — 18.040 K!

Je-li tedy vůbec naléhavou potřebou, dáti financím naší samosprávy lepší, vhodnější a spravedlivější podklad než jsou přirážky, jest úprava taková pro úhradu nákladů na školství národní tím naléhavější. —

Na konec malý statistický doklad známé smutné pravdy, jak úžasně rychle stoupají sumy i percenta našich přirážek.

Dle svrchu cit. „Statistického přehledu o přirážkách atd. za r. 1898" a dle podobných přehledů za l. 1885, 1887, 1889, 1891, 1893 a 1895, jež z příkazu zemského výboru sestavovala statistická kancelář zemědělské rady,[5]) činily v království Českém

roku	1885	1887	1889	1891	1893	1895	1898
přímé daně, milionů zl.	24·99,	26·41,	27·13,	28·26,	28·91,	30·54,	31·92 mil. zl.
přirážky samospr.[6]), » »	20·11,	21·18,	22·26,	24·69,	26·22,	28·60,	36·— » »
» »% přímých daní	80·49,	80·21,	82·06,	87·39,	90·69,	93·66,	112·77 %

Za třináct let od r. 1885 do 1898 vzrostly tedy jen přirážky zemské, okresní, obecní a osadní ze 20 na 36 milionů zl., z 80 na 112 pct. přímých daní státních! Již tento vzrůst v percentech přímých daní je neobyčejně značný a rychlý, — a přece nevystihuje ještě úplně velikost a rychlost vzrůstu přirážek, protože také základ jejich, přímé daně státní samy, vzrostl v téže době z 25 na 32 miliony zl., čili téměř o třetinu. Oproti souboru přímých daní státních z r. 1885 činí soubor oněch přirážek (tedy kromě příspěvků pro obchodní komory a přirážek nápojových) za r. 1898 plných 144 pct.!

Dle těchže pramenů stouplo od r. 1885 do 1898 percento přirážky zemské z 35 na 51, přirážek okresních z 12.27 na 18.1, přirážek obecních a osadních z 15.17 na 23.53, obecních přirážek školních pak z 8.94 na 12.15. I zde platí ovšem, co právě uvedeno: Ježto zatím skoro o třetinu vzrostl i sám základ všech těch přirážek, je skutečný jejich vzrůst ještě skoro o třetinu větší, než jak udávají ona percenta.

Uváží-li se, že v posledních letech, po r. 1898, dle vší pravděpodobnosti jak všechny ty přirážky, tak i základ jich

---

[5]) První »Statistický přehled« takový, týkající se roku 1893, nehodí se pro naše srovnání, ježto spracovává látku poněkud jinak.

[6]) Vyjímajíc příspěvky pro obchodní komory a procento vyplývající z přirážky nápojové, o nichž nejsou tu data za všechna ta léta.

dále stoupaly, a že při tom i dluhy země, okresů a obcí rostly měrou ne menší, že tedy ani všechen ten prudký vzrůst přirážek svým výnosem nestačil k úhradě výdajů našich samosprávných korporací, pak nutno uznati, že je nejvýš na čase, aby vedle snah, směřujících k úpravě a sanování financí zemských, pomýšlelo se co nejvážněji též na pronikavou opravu veškerého finančnictví všech našich těles samosprávných, zejména pak na zmírnění ne-li odstranění zastaralého a nevhodného systému přirážkového. Dr. *Dobroslav Krejčí.*

MARYA KONOPNICKA.*)

Napsal FR. SEKANINA.

I.

Básnické dílo Marye Konopnické není dosud příliš rozlehlé svojí početností, ale překvapuje mnohotvárnou linií svého vývoje, živou pokladnicí prostředků, svým stylem, jenž se nikdy nestal typem, svým cílem a estetickými kvalitami, které nikdy neustrnuly, protože dílo to je rušné, stále se omlazující, bohaté a denně nové, tvůrčí a věčně nespokojené. Duše Marye Konopnické je duší revolucionářky v umění, tím zajímavější, čím prostěji na venek se podává její umělecká snaha. Pod klidnou rouškou tendence snaží se vyzpívati až do posledních záchvěvů ten tiše odevzdaný, ale pronikavě suggestivní hlas národní bolesti, který je tolik typický pro polskou literaturu; v ponurém svitu svého filosofování odkrývá básnířka bolavou duši Polky, duši demokrata tím vyslovenějšího, čím tíživěji naň doléhal bič protipřirozené instituce šlechtické. V těchto dvou momentech, které tkví hluboko v národním tělese Polsky a které Marya Konopnicka místy s velikým zdarem oživila svou písní, zřím jeden z důvodů, proč se poetka tak hluboko vemluvila do srdcí polského lidu.

A druhá z příčin: Marya Konopnicka přišla přímo navázat na nit současně několika velkých domácích básníků,

*) Uveřejňuje tento článek připomínám, že se nesrovnávám ani s jeho panegyrickým tonem, ani s jeho příliš vysokým odhadem umělecké potence pí. Konopnické. *F. X. Šalda.*

jichž umělecká brázda zůstala po té či oné stránce nedoorána. Tu ovšem nelze pominouti ani díla Mickiewiczova, jenž ve svém Panu Tadeuszovi podal malebný a plastický obraz minulé kultury národa, fresku, jíž ožil ruch polské třídy zemanské s počátku XIX. století velmi jasně. Ale Konopnická přišla oživiti tento kmen ratolestí jasně vyslovených ideálů budoucnosti, podepříti jej mocnou paží k životu zburcovaného chłopa. Kornel Ujejski zahřměl svůj visionářský hymnus Svobody, jenž zkamenčl jako hrozná ruka, prosící nebe o smilování. Ale tu zase Konopnicka přišla v pravý směr nařídit pravici věštce, strhnout ji od nebe a zastínit její mocí černé lány zoraných lích. Orlí zrak Asnykův objal svým vědeckým positivismem celý obraz národa, on se bil pro existenci i posledního z chłopů, ale nikdy nesestoupil do nitra ubožákova, tak jak to učinila Marya Konopnicka s láskou, důvěrou a bohatou citovostí. Asnyk odcizil se v poslední třetině své dráhy vlastní indifferentnosti k ideálům dne, však demokratické cíle Konopnické vzrůstají a sílí každým novým postřehem národního nedostatku. Hle, nový motiv, dnes málo oceňovaný, proč jubilejní slavnosti vyzněly tak niterně, bohaty láskou.

II.

Talent Marye Konopnické vyrostl z kultu krajních romantiků. V Polsku Słowacki, za hranicemi Hugo a Byron byli jejími mistry. Doba prvního vystoupení jejího v letech osmdesátých spadá bezprostředně v éru zvučných reminiscencí velké básnické trojice, v dobu, kdy echo zmlklých strun Mickiewicze, Krasińskiho i Słowackiho znělo svými nejsilnějšími tóny. Tenkráte upozornila na sebe Konopnicka vnější kvalitou svého verše, jenž byl mistrný, zvučný a přes veškeren svůj romanticky zdvižený pathos měkce suggestivní.

Té doby už byla duševním chlebem básnířky bolest i zklamání. Vyrvána rodinnému životu, muži odcizena, přiklonila se přirozeným pudem svého srdce k těm, kdož jí stáli nejblíže: k pracujícím a strádajícím vrstvám venkovského lidu. Vesnila se ve tvrdý život chłopa a svému snu vtiskla všechen svůj poklad vrozené lásky. První knížka veršů (Fragmenta dramatyczne z przeszłości) již mluví touto vzníceno u řečí, nesmírně rozbolestněnou, slzavou, která by byla ne-

sympathickou svou bezradností a mlhami zastíraným obzorem, kdyby v ní právě nebylo tolik té upřímné lásky a kdyby se v ní nejevilo tolik snah rozluštiti tíživý problém. —

A takovou je celá první perioda literárního díla Konopnické. Obrací se k bohu i k lidem, prosí a proklíná, táže se, volá, vyvrací a hloubá, což vše je výrazem těžkého chaosu nitra. Neurovnalost a nedostatek jasného výhledu do budoucnosti dusí tu nejeden záblesk poétické mohutnosti, která ve svém slavném vyvrcholení je stále zatěžována rozplývavou bolestí. Zde pessimismus krutě zakřikuje touhu po vysvobození, cítíme jak básnířka klesá pod tíží problému, za jehož rozřešením je opravdu nucena tíhnout. Vše se jí láme a bortí, rozplývá do mlh. A neúspěch přivádí novou bolest, která jen rozmnožuje zmatek. Za těchto okolností je přirozeno, že dutá retoričnost tím rušivěji vystupuje z verše, jenž není prozářen jasným výhledem do budoucnosti, že tíživá verbálnost, které se nedovedla vyhnouti tato poétická metafysika, přivozuje místy bombast a hluché pazvuky. Otázková manýra autorčina, mnohdy zanícená v byronovskou blasfemii, vyznívá krutě a nelidsky, nejsouc oplodněna důvěrou.

Je vůbec nesmírně mnoho úsilí a takřka horečného, n e r v o s n í h o hledání v této epoše Konopnické, do níž spadají i první dvě sbírky P o e z y í. Básnířka neví, kam se obrátit: zda k bohu či k lidem. Konečně utkvívá ve vlastním srdci, spoléhajíc mimo ně už jediné na přírodu, která svými nekonečnými poklady může obšťastnit duši. Formově vrací se k písni národní, z níž vykřesává jako kdysi Rus Kolcov opravdové kouzlo síly a prostoty. Ono bude na příště zdobiti její vznícený verš.

Vedle chłopa stává se poznenáhlu příroda silným zdrojem inspirace. Ale oba ideové proudy se stále doplňují, prolínajíce se. Představou jednoho vybavuje se druhý, krása jednoho bude radostí druhého. Konopnicka dedukuje velmi často ze zjevu přírodního analogii společenských tříd a dospívá mnohdy i tu ještě k závěrům málo utěšeným. Nicméně čistý zdroj krásy byl odkryt a radost, že tato náležitě podána stane se chlebem lidu, přivádí d ů v ě r u. Den ze dne mizí pessimismus i mlha obzorů, které se projasňují, mizí i verbální přítěž, jazyk nabývá průhledné hloubky. Rodí se zdravá víra v budoucnost chłopa, na němž krása vykoná dílo obrození.

Tímto zorným úhlem pohlížejí dnes na svět všecky pozdější knihy Marye Konopnické. Básnířka však mimo přírodu počala studovati i Písmo a klasiky, oddala se velkým spisovatelům Zlatého věku Polsky, navštívila Italii. Visionářský duch Mickiewiczův ji naplnil, když psala své verše o této zemi azuru a sladkých krás uměleckých a silný dech jeho Improvisace dýše ze stancí Pana Balcera. Nikde nezapomíná základního motivu, jímž se uvedla do literatury, ale prosytila jej věrou. A tak sem teprve mohou být namířena slova Orzeszkové: „Jsi z těch, kteří nikdy neztrácejí s očí nebeský blankyt!“ —

III.

Literární dílo Marye Konopnické, pokud pohlížíme dnes k jeho vrcholkům*), pominuvše vznešenou a horečně nervósní éru hledání a stabilisace, je sytým, životně vyzpívaným výrazem niterného nutkání básnířky.

Dílo to je vivifikací vrozeného altruismu básnířčina, jenž byl životem i pozorováním rozdmýchán ve krutý požár. Každý verš je autorce osvobozením, je útěchou; nevysloven, byl by řeřavým a bodal by sterým hrotem. Nic nebylo by větším proviněním na této poésii, než kdybychom jí chtěli imputovati morální indifferentnost. Ona je vykoupením ze spoluviny za cenu nesmírného bolu, jehož výrazem jest jednou pessimismus, podruhé blasfemie a potřetí kruté zřeknutí se radostí světa. Neboť v celé poésii Konopnické neozvalo se jediné erotické noty! Láska, již neskrblila příroda nad kolébkou děcka a kterou v milionech případů rozděluje život v nuance a tvary, vytryskla u Konopnické zkondensována v jednu jedinou jen formu, tak neobvyklou dnes a proto tím vzácnější. A proto jest toto dílo útočištěm všech, které život přehlušil a kteří teprve v ústech básnířky nalézají slova obžaloby, jichžto by sami nikdy nedovedli vyříknout.

Umělecká methoda Konopnické tkví hluboko v kořeni cit-

*) Díla lyricko-epická: Piosnki i pieśni, Na Fujarce, Wieczorne pieśni, Linie a dźwięki, dva poslední svazky Poezyí, Italia.
Díla epická: Imagina, Pan Balcer w Brazylii.
Díla dramatická: Prometeus i Sizyf.
Díla novelistická: Na drodze, Moi znajomi.
Díla kritická: Mickiewicz.

livé a něžné její bytosti. Je to nutnost pozorovati a srovnávati, vehloubati se v nitro nejen svých figur, ale i v okolí, které je obklopuje. A proto tak často setkáváme se v dílech jejích s oživenou přírodou, súčastněnou na osudu hrdinově. Je to zbytek romantického zatížení, které působí také tím dojmem, zhusta podbarvujíc dosti nepřirozeně dojem realistického obrazu. Ale v jejích figurách tetelí se i její duše — to poznání hlásí se nám silně a účinně. V každé je jakoby zataveno kus vnitřního úsilí autorova, část jeho snu, dychtění a touhy. Nitra hrdinů jsou vždycky v teplém příbuzenském svazku s básnířkou, proměňují se pod vlivem její evoluce, svým dechem splývají s jejími výdechy. V řadě určitě sestavených figur spatřujeme linii duševního vývinu Konopnické, jenž je prudký a útočný.

Romantická minulost zanechala tu ještě i jiné vlivy: ve kresbě niterných stavů vychází básnířka velmi často od přírody. Pozoruje ji a srovnává, vyvozujíc analogii zúčastněného nitra. Často je obraz přírody docela allegorií hrdiny neb duše autorčiny, jak nás o tom přesvědčuje zejména onen velkolepý epos o Panu Balcerovi a sbírka poésií Italia, z nichž první, ač torso dosud, je vůbec vrcholem dosavadního díla. Pozorování nevídaných krás přírodních, pevniny, nebe i moře je základním kmenem, odkud pučí všecko to vzrušení pro osudy prosté družiny vystěhovalců, kteří šli za moře hledat svá štěstí. Ta hloubka kymácejících se pralesů, zvlnění moře soucitně přijímajícího i burácejícího v podrážděném vzteku je pouze staffáží a plastickou illustrací proměnných stavů niter. Síla naděje i zoufání je tu mocně zachycena a právě v oněch křehkých okamžicích kruté nejistoty stačí slabá reminiscence vlasti, zanechaných dědin, sirot, niv i přátel, aby suggesce velkého žalu se ozvala.

Konopnická pozoruje ostře a pronikavě, ale vždy s přísvitem subjektivních, smutkem zatížených pohledů. Proto také její Řecko či Italie jsou do detailů zevně pravdivy, tropické slunce v nich hoří a jásá azur. I srdce lidí v nich bijí přírodou diktovanými tempy. Však přece vždy něco vlastního, odlišného chví se ve vzduchu: tichounké echo polské dumy. Zlatý paprsek slunce odrazil se v slzách básnířky a zlomen podbarvil vidmo. Není to přitlumení reelnosti ani omšení ostrých

hran: :je to vyzpívání krásy prostředkem sebe, pod nárazem vlastní bolesti a vlastní filosofie, jakési jasnovidění a evokace dávna, které se s přítomným postřehem kříží v podivně mollový tón.

Tato nota je příbuzná všem velkým spisovatelům Polsky. Mickiewicz i Ujejski jí prochvěli své žaloby, ale ona již podbarvovala základní dech improvisací Piötra Skargy i Kochanowskiho nad kolébkou Zlatého věku.

Konopnická zdědila tento rys, jen že jím podložila ne kletbu a vyhrožování, ale velebný žalm své rozechvělé prosby. A proto, ač nejbližší ze všech dosavadních bídě lidu, nestala se básnířkou socialismu jen pro oheň svojí lásky a pro sílu svého odpouštění.

Silně vyvinutý cit snivé abstraktnosti, jasný zrak a neporušený smysl jí pravili, že takto stojí svým ideálům nejblíže. A v tomto luhu svých smutných nezabudek zpívá svoji píseň.

Styl Marye Konopnické — toť n u t n á v ý s l e d n i c e hořejších axiomů. Je to v pravdě zpěv, který naplňuje. Mnohdy zvučí plnými akkordy, mnohdy šeptá jako stokrát vrácené echo, však nikdy není tentýž, tak jako jeho pohnutky měnily se každým dnem. Ohebnost i harmonie, obrazové bohatství i čistota, vzlet i smělý úder jsou tu hlavní charakteristikou. „Její jazyk dovedl kanouti jako rosa, hráti jako píšťala pastýřská, tlouci jako slavík, skřečeti jako orel, hlučeti jako bouře —“ napsal Sienkiewicz. Dovedla nasaditi veškeren hlaholivý apparát romantiků, z nichž vyšla, ale dovedla býti tak prostičkou i naivní jako jest národní zpěvanka, ke které přiklonila se později se vzácným porozuměním.

A toto organické, tiché sepětí dvou kontradiktorických oblastí formálních, dovedně přizpůsobených vnitřní potřebě, je z neposledních příčin tak živé popularity.

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

(Druhá polovice října — první polovice listopadu):

(*Jazykové zásady dra. šl. Körbera východištěm nynější situace. — Prohlášení minist. předsedy při zahájení podzimního zasedání rady říšské. — Odpověď českých stran lidových. — Návrh na zahájení jazykové debaty. — Protesty české veřejnosti proti zásadám jazykovým. — Volební kartel všech lidových stran českých pro případ předčasného rozpuštění rady říšské. — Debata jazyková přivedena jako pilný předmět na denní pořádek. — Nové prohlášení ministerského předsedy o jazykovém programu. — Stanovisko českého poselstva i jeho důsledky. — Pokusy o nápravu poměrů.*)

Jazykovými zásadami ministerského předsedy dra. šl. Koerbra, které byly dne 14. října se zástupci súčastněných stran sděleny a týž den i do veřejnosti dány, položen byl základ k nynějšímu stavu parlamentárnímu i vnitropolitickému, jak se po zahájení podzimního zasedání rady říšské ke dni 16. října t. r. svolané utvářil.

Hned v první schůzi sněmovny poslanecké prohlásil dr. šl. Koerber, že po jeho náhledu jsou zásady ony spravedlivým rozřešením národnostního sporu v Čechách i na Moravě a vyzval strany ve sporu tomto interesované, aby nechaly rozhodnouti parlament, jenž změny snad potřebné na zásadách oněch provede.

Sám slavnostně se vyslovil, že otázku jazykovou v Čechách a na Moravě již se zřetele nespustí, nýbrž vynaloží všecky síly své k tomu, aby ji ke konečnému vyřízení přivedl. Za tím cílem předloží prý parlamentu ve vhodné době příslušné osnovy zákonné.

Již v předešlém článku svém jsme se zmínili o tom, jak byly jazykové zásady Koerbrovy od zástupců českých stran vůbec přijaty. Toto stanovisko jejich prohlášením vlády netoliko nedoznalo změny, nýbrž naopak, byly všecky české strany, zejména však strana svobodomyslná utvrzeny ve svém přesvědčení, že vláda dra. Koerbra spravedlivým požadavkům českého národa vyhověti nemůže nebo nechce a že tudíž ničeho nezbývá jiného, než jíti ku předu *bez ohledu na vládu nynější*, nám tak málo přátelskou.

Tomuto stanovisku dán byl sice především výraz příslušným klubovním projevem jednohlasně usneseným, však pouhý tento projev nebyl pokládán za dostatečné tlumočení citů českého poselstva i celého českého národa. Řeč dra. Koerbra, vyznívající velikou troufalostí, byla zejména v oné části, kde tvrzeno, že má býti zásadami

jazykovými *našim* požadavkům vyhověno, jakož i cynickým poukazem na parlament, jehož kompetenci pro tyto otázky jsme nejen vždy popírali, nýbrž od něhož nikdy spravedlivého uznání svých snah se nadíti nemůžeme, pojímána právem jako posměch na naše svatá práva.

Proto také vyvstal hned po řeči dra. šl. Koerbra předseda klubu poslanců českých dr. Pacák, aby jménem všech lidových poslanců žádal za zavedení debaty o tomto prohlášení dra. Koerbra, ve které by nazírání naše nejen na meritum otázky jazykové, nýbrž i na celou situaci politickou i pravděpodobnou naši taktiku náležitě bylo objasněno a vyloženo.

Návrh tento, v jehož stručném odůvodnění dal dr. Pacák břitkým slovem náležitý výraz rozhořčení, které prohlášení dra. Koerbra u všech zástupců českých vyvolalo, byl skoro jednohlasně přijat a ode všech stran očekávána debata ta jako příležitost k objasnění poměrů, jejichž uzel se tímto činem resp. projevem vlády značně zatáhl.

Ovšem, že nemohlo k předmětu tomuto hned dojíti; vadily tomu podané pilné návrhy různých sněmovních stran, které nechtěly je ve prospěch jazykové debaty ani odvolati ani odstaviti. Ba zdálo se, že i ministerský předseda dr. šl. Koerber sám se snažil oddáliti toto jednání, doufaje, že snad čas přinese nějaký lék, nebo že se mu podaří naliti nějakého oleje na rozbouřené vlny veřejného mínění českého.

Však bláhová byla jeho naděje! Veřejnost česká vystihla pravý smysl, obsah i dosah jazykových zásad Koerbrových a dala mu příslušný výraz v usneseních, resolucích i protestech různých korporací, mezi nimi obzvláště i města Prahy i klubu národní strany svobodomyslné, v němž dne 25. října o zásadách těch promluveno bylo poslanci drem. Škardou, drem. Pantůčkem, drem. Heroldem, pak drem. Krajníkem a red. Anýžem.

Vláda zatím hleděla jednak po dobrém, jednak po zlém pohnouti českou delegací na radě říšské, aby upustila od svého odporu proti vládě, jevícího se v úmyslu mařiti jednání parlamentární, na němž vládě záleželo.

Však jak cesta smírná, dokumentovaná snahou navázati přerušené styky s českým poselstvem, tak i hrozba kolportovaná kruhy vládě blízkými o zamýšleném rozpuštění rady říšské minuly se naprosto účinkem. Delegace česká setrvala na svém náhledu, že dosavadní vláda, která ani nemá porozumění pro české požadavky a potřeby, ani nedovede šetřiti citů národa našeho a která hledí ve všem jen vyhověti přáním německým, úplně již pozbyla důvěry, kterou bychom k ní chovali jako k vládě nestranné, s níž by bylo lze o věcech našich jednati. Proto odmítnuty byly její pokusy, hledající sblížení s poselstvem naším.

Na hrozby rozpuštění rady říšské, kterými mělo perspektivou vášnivých zápasů volebních býti působeno morálně na nepoddajnou mysl českou, odpovědělo usnesením všech lidových stran na říšské radě zastoupených, znějícím v ten rozum, že pro případ nynějšího rozpuštění sněmovny poslanecké všechny tyto strany vstoupí solidárně do voleb, aby nepotírajíce se vzájemně, pečovaly o zvolení svých příslušníků v počtu nynějším.

Tím byla hrozba rozpuštění parlamentu, na Čechy mířená, učiněna illusorní a stala se hrozbou nikoli proti nám, nýbrž hrozbou proti stranám vládu nynější nejvíce podporujícím, které se musí nových voleb nemálo obávati, zejména německé straně lidové, německým pokrokovcům jakož i Polákům, jimž nový volební zápas nikterak by nebyl po chuti.

Než k debatě jazykové stále nedocházelo, poněvadž byly trvale projednávány podané pilné návrhy. Ba činěny již byly alespoň zákulisní pokusy, aby byli Češi postaveni před dilema, buď dopustiti, aby debata ta byla odložena do nedozírné budoucnosti, nebo vzdáti se posice jimi zaujaté, která jim umožňuje ovládati denní pořádek rady říšské a tím držeti v rukou klíč celé situace nynější.

Promulgován totiž v zákulisí náhled, že není možno přednětu, na denní pořádek danému, jakým byla i jazyková debata, dáti přednost před pilnými návrhy, nýbrž že dlužno dříve vyříditi všecky pilné návrhy, než lze přikročiti k řádnému pořádku dennímu.

Dle tohoto náhledu — jehož opak nejednou již byl v praxi proveden — byli by bývali Čechové nuceni, aby dospěli ke kýžené debatě jazykové, vzíti všecky své pilné návrhy (jež podali, aby zatarasili cestu vedoucí k projednávání denního pořádku, na němž se nalézá zejména branná předloha i budget) zpět a tím vůbec cestu i pro všechny předlohy vládní uvolniti, nebo setrvati při svých pilných návrzích a projednáváním jich, jakož i projednáváním všech cizích pilných návrhů, které by od jiných stran mezi tím byly podány, odložiti debatu jazykovou ad calendas graecas.

Z tohoto dilematu dosti důmyslně nastrojeného dostala se česká delegace způsobem velice jednoduchým. Podala drem. Kramářem pilný návrh, aby jazyková debata byla provedena s urychlením pro pilné návrhy obvyklým, a postoupila *tomuto pilnému* návrhu přednost před ostatními svými pilnými návrhy.

Následkem toho byl tento návrh ihned v projednání vzat a když byl potřebnou většinou dvoutřetinovou přijat, dostalo se jazykové debatě všech oněch výhod a předností, jakými jsou nadány *pilné* návrhy. Mohlo pak býti ihned přikročeno k debatě o prohlášení ministerského předsedy, na kterou se z mnohých stran připojovaly naděje zlepšení situace parlamentární i politické.

Debata jazyková, která započala dne 6. listopadu a zabrala pro

sebe skoro celé čtyři pracovní dny (tedy časově celý týden) a na které se súčastnily i mnohé strany přímo elaborátem jazykovým vlády nedotčené, zejména Jihoslované, Italové a Rusíni, aby při příležitosti této tlumočili svá přání i své stížnosti co do užívání jazyků při úřadech státních, vyzněla v odsuzující kritiku zásad Koerbrových i celé jeho politiky.

Řečníci pro debatu tuto českou stranou lidovou designovaní, dr. Pantůček, dr. Kramář, dr. Fořt a Václ. Hrubý ukázali se všech stránek: právnické, politické, historické i praktické na naprostou nepřijatelnost principů, v zásadách Koerbrových vyslovených, i dovodili, že není účelem zahájené jazykové akce vládní poskytnouti nám zadostiučinění za osudný čin vlády Clary-ovy ze dne 14. října 1899, nýbrž že naopak jest jejím cílem vyhověti přání Němců, volajících po uzákonění státní řeči německé, po zřízení zvláštního úřednického statu, po utvoření samostatného německého uzavřeného území s náležitým ohraničením úředních okresů.

Řečníky našimi dokázáno způsobem nade vše jasným, že celý elaborát vlády není ničím jiným, než snůškou přání obou proti sobě stojících stran, při čemž ovšem přání českému po zavedení vnitřního českého úřadování se takovým způsobem vyhovuje, že to, co jednou rukou se dává, druhou se zase béře a při tom ještě mnoho z toho, co doposud obsah našich nepopíratelných a nepopíraných práv tvořilo, přibírá, aby se to Němcům k ukojení jejich nespravedlivých, jen nadvládu žádajících přání poskytlo.

Z vývodů těchto vyšel zajisté zcela přirozeně závěr, že ač jsme vždycky ochotni podati ruku svoji k poctivému a spravedlivému smíru, zásady jazykové dra. Koerbra nikdy za vhodný podklad jakékoli transakce pokládati nemůžeme.

K tomuto stanovisku, tlumočenému řečníky klubu poslanců svobodomyslných připojili se i ostatní české strany lidové.

S velikým napjetím očekáváno bylo zasažení ministerského předsedy v tuto debatu. Listy i strany vládě blízké oznamovaly dlouho již před tím, že chef nynějšího kabinetu použije této příležitosti, aby prohlášením vlády položil nový most přes propast, která se mezi vládou a českým národem otevřela.

K prohlášení tomuto došlo dne 11. listopadu; avšak naděje a očekávání v ně kladené na všech stranách sklamaly. Byla to jen krásná slova, pečlivě sestylisované periody, kytice vybraných i dávno slyšených frasí — zkrátka vzor řeči, kterou se chce něco říci, však tak, aby se vlastně neřeklo nic.

Z obsahu i formy její bylo ovšem patrno, že dr. Koerber chce smazati zlý dojem, jaký učinilo na Čechy vyjádření jeho dne 16. října učiněné. Namáhalť se alespoň přesvědčiti české poslance o zvláštní blahovůli vlády vůči našemu národu, jež má prý jen jeho *dobro* vždy

na zřeteli, připouštěl, že snad zásady jazykové, jim vypracované, mají vady, nevylučoval jejich naprosté přepracování, zamítal možnost uzákonění státní němčiny, však ihned zase kladl důraz na nutnost jednoty řeči pro určité obory služby státní i na potřebu zákonné úpravy otázek jazykových u fora říšské rady, na kterou se prý obě rozvaděné strany jako na rozhodčího mají obrátiti, mluvil o eventuelním zřízení úřadů krajských, i setrval na svém subjektivním náhledu, že prý jazykové zásady, jsouce stejně vzdáleny od souhrnu přání obou stran, nejspravedlivější rozřešení národnostních otázek obsahují.

Němci z tohoto prohlášení ministerského předsedy vyčtli jen odmítnutí žádané státní němčiny, Češi však právem k tomu poukázali, že chef kabinetu přece jen na svém stanovisku, námi nepřijatelném, la i za nediskutovatelné prohlášeném, t. j. na vyloučení češtiny ze zevnějšího úřadování v končinách německých, zachování řeči německé v celé obsáhlé agendě i u českých úřadů a na kompetenci legislativy říšské setrval a tudíž ničeho neřekl a neučinil, co by změnu naší posice vůči vládě zaujaté zdůvodňovalo.

V tomto smyslu učinil i dr. Herold jménem českého klubu prohlášení v řeči své, kterou po vyjádření dra. Koerbra v debatě jazykové proslovil a ve které na to poukázal, že postavení naše jest totéž, jaké bylo dříve, a že bychom mohli své chování vůči vládě i svoji taktiku na radě říšské jen tenkráte změniti, když by nějaký rozhodný čin vlády ať Koerbrovy, ať jiné, nám důkaz o změně nynějšího systému a směru vládního podal.

Tomuto svému stanovisku, jehož prvním účelem jest, vymoci konečné uznání našich práv jazykových, jest odhodlána delegace česká zjednati platnosti všemi možnými prostředky jí přístupnými. V první řadě ovšem chce zadržovati parlamentární vyřízení všeho toho, na čem vládě záleží, až by byla tato k tomu přivedena, aby buď vyhověla oprávněným tužbám našim, nebo nemůže-li tak sama učiniti, odstoupila z politického jeviště, zůstavíc rozhodnutí koruně.

Proto podány byly ze strany české tak četné pilné návrhy, že rozhodnutí o denním pořádku i o tom, co se v době příští, dostatečně dlouhé na říšské radě projednávati má, spočívá v rukou poselstva českého.

Tím říšská rada odsouzena jest znova k úkolu onoho již příslovečného a pověstného mlýna na prázdno jdoucího, jenž neustále klape, aniž by co z koše na kamen padalo. Tak sněmovna poslanecká již přes měsíc zasedá, každodenně pilně projednává a přece ani první bod programu jejího k jednání nedošel.

Rozumí se, že jak i vláda, tak i strany s ní jdoucí namáhají se vynalézti něco, čím by se taktice poslanců českých čeliti dalo, i vymýšlejí různé plány, jak by se přes pilné návrhy české záležitosti vládní, obzvláště rozpočtové provisorium, branecký kontingent a zákon cukerní v čas dostaly pod střechu.

Zejména pomýšleno na to, vyhraditi jen určité schůze pro pilné návrhy a jiné věnovati předlohám vládním. Avšak rozvážlivější živlové zrazují z této násilné interpretace jednacího řádu, obávajíce se, že by tlak na poslance české vyvolal protitlak, který by mohl vésti zase ku scenám, jakých byla sněmovna poslanecká v dobách divoké obstrukce svědkem, i činí různé návrhy k sanaci nynějších rozháraných poměrů parlamentárních i politických.

Brzo se pronáší myšlenka nových dorozumívacích konferencí mezi stranami, brzo zase mluví se o sestavení koaličního ministerstva, sestávajícího z různých parlamentárních stran, v jehož luno by se dorozumívací konference přenesly.

Avšak nižádný dosud z plánů těchto nenabyl konkretnější formy nebo větší pravděpodobnosti svého realisování. Nutno vyčkati vývoje dalšího.

Pro nynějšího chefa vlády vrcholí situace v alternativě buď vyhověti Čechům nebo odložiti parlament a vládnouti zase pomocí §u 14. Nebude-li mu možno ani jedné ani druhé alternativy použíti, pak nezbude mu jiného, než složiti řízení Rakouska v ruce jiné, snad šťastnější. *P.*

*

SNĚMOVNÍ VOLBY.

V měsíci říjnu a listopadu byly ve většině zemí rakouských vykonány volby do zemských sněmů, jichž pravidelné období zákonné tento rok uplynulo.

Pokud se týče sněmu *moravského,* nepřinesly volby valných změn v dosavadním seskupení i poměru jednotlivých stran na sněmu tomto zastoupených. Jediný effekt pro nás potěšitelný jest, že jsme v kurii měst získali 1 mandát po dlouhou řadu let od Němců držený, totiž na Krumlovsku, tak že v kurii měst a v kurii obcí venkovských stoupl úhrnný počet našich hlasů ze 36 na 37, kdežto Němci v obou těchto volebních skupinách ze 27 mandátů, které ve sněmu předešlém vykazovali, toliko 26 si uhájili.

V kurii velkostatkářské provedla se volba v základě kompromisu podle dřívějšího klíče, dle kterého připadá ze 30 poslanců velkostatkářských 17 na ústavověrné, 7 na konservativce a 6 na střed.

Ježto i všech 6 poslanců od obchodních komor volených k straně německé náleží, disponují Němci na zemském sněmu moravském, čítajícím s oběma virilisty 100 členů, úhrnem 49ti hlasy (17 velkostatkářů + 6 poslanců za obchodní komory + 26 za města a obce venkovské).

Ve skupině poslanců německých zmohutněl poněkud živel radikální.

Ze 36 mandátů českých vypadlo 16 na stranu lidovou, 13 na stranu národní a 7 (v předešlém zasedání 6) na stranu katolicko-národní.

Naději dobrou pro budoucnost vzbuzuje zjev, že v městském okresu Hranice-Lipník kandidát český proti dosavadnímu německému jen několika málo hlasy zůstal v menšině, tak že vydobytí tohoto mandátu pro stranu naši se pro budoucnost s veškerou pravděpodobností dá očekávati.

Ve vévodství *Slezském* přinesly taktéž volby do zemského sněmu složeného z 31 člena jen málo změn co do seskupení jednotlivých stran. Ovšem vyměnily se četné osoby, tak že nový sněm skoro celou třetinu nových mužů bude vykazovati, za to však co do konstelace a číselného poměru stran zůstal dřívější stav téměř nezměněn.

Rozdíl jeví se jen v tom, že němečtí liberálové ztratili ze svých 8 poslaneckých míst, která dříve drželi, celou polovinu na německé lidovce, tak že na příště vedle 4 všeněmců barvy Schönererovy budou na zemském sněmě slezském zasedati: 4 liberálové, 7 německých lidovců, 10 velkostatkářských poslanců, z nichž 8 patří k ústavověrným, 1 hlásí se ke konservativcům a 1 k straně střední, pak 6 Slovanů, ze kterých 3 jsou Čechové a 3 Poláci. Z poslanců polských označován zejména ze strany polské Halfar za Čecha nebo alespoň Čechofila, avšak neprávem.

Vzhledem k tomu, že volby poskytly jen sesílení straně německých lidovců, tito pak gravitují ke straně všeněmecké nebo snad dokonce jsou s ní za jedno, jest zemský sněm slezský ve svém nynějším složení radikálnější, než byl sněm předešlý.

Z ostatních zemí rakouských, ve kterých bylo letos přikročeno k osudí volebnímu pro sněm zemský, poskytly zvláštní překvapení jen volby do sněmu *dolnorakouského*.

V Dolních Rakousích vpustila se strana křesťansko-sociální se všemi konkurrenčními stranami v zápas, který v kurii *obcí* venkovských i ve městě Vídni se skvělým úspěchem dobojovala. A třebas i v *městech* venkovských utrpěla některé ztráty, přece majíc všech 21 mandátů města Vídně pro sebe, representuje s připočtením 4 mandátů v městech venkovských (mimo Vídeň) uhájených stranu o 46 členech, tak že ve sněmě 78 poslanců vykazujícím vládne absolutní většinou.

Poněvadž se stranou křesťansko-sociální jdou i oba kněžští virilisté a 3 konservativní poslanci velkostatku, schází jí toliko 1 hlas do majority dvoutřetinové.

Co do ostatních stran vypadlo 13 mandátů na velkostatek ústavověrný a o 13 mandátů, které, nepřihlížíme-li k virilnímu hlasu rektora universitního, ještě zbývají, rozdělily se různé strany německé. Socialisté ubránili si mandát jen jediný. *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Říjen—Listopad).

(*Z říše německé: Odpor proti celnímu tarifu. Z poznaňské kroniky. K návštěvě v Anglii. — Britannie: Hold králi. Nesnáze v osadách. Irský odpor. Podpora Boerům. — Rusko: Úspěchy zahraniční. Jazyková otázka na Baltu a ve Finsku. Spodní proudy. Pobědonoscev. V poutech mesmerismu. — Rumunsko sebevědomé. — Bulhaři: Odchýlení od Ruska. Krise. Snahy srbofilské. Vrazi Stambulova. — Srbsko. — K makedonské otázce. — Turecko a jeho slabost. — Italie: Účast na východě. Úklady Vatikánu. — Francie: Kulturní boj. Episody „atentátu" a affairy Pictetovy. Stávka uhlokopů. Vyhlídky na krisi. — Španělsko: Staré a nové ministerstvo. Karlisté na obzoru. — Portugaly: Nespokojenost vojenských kruhů. Finanční tíseň. Král na cestách. Prodej afrických osad. — Dánsko: Koloniální poměry. Politika „nabídnuté ruky". — Belgie: Atentát na krále. — Amerika: Kongressové volby v Unii. Venezuelské povstání. Vládní program brasilský.*)

Je stále zpěněno moře Života, a na hřbetech jeho vysoko zježených vln kymácejí se koráby, lodi a čluny událostí. Od severu k jihu, z východu na západ vlny se převalují a převalují, a loďstvo jedno sotva tamo zapadlo za obzor, hle: onde jiné z hlubin vyrůstá o nákladě neznámém, neznámých kvalit a ceny. Je v pravou chvíli kdo dovede poznat a určit, ten pánem situace, a mlhy nejistoty prchají před ním, co všechen ostatní svět hledá a bádá a tápe v dohadech po příčinách zjevů, jedno veliké živé „Proč" . . .

Hle: Hory vln a na nich lodi o vlajce *německé říše!* Ženou se k severozápadu, cílem jim břehy anglické: To Vilém II. vypravil se královského bratra navštívit. Proč? Aby mu blahopřál k nastolení na trůn? . . . . Aby unikl rozrušujícím jeho samovládnou mysl projevům odporu socialistické skupiny na říšském sněmě, jež obstrukcí pracovala za potřením tarifu celního, v jeho intencích zrobeného? Touha po dočasném klidu? . . . . Klid v duši nese. Však doma již se sluzi jeho přičiní, by umlčeny byly repotné hlasy přátel vrstev nejširších, a vrch podržel kruh, jemu služebný. Změnou jednacího řádu, ne nepodobnou znásilnění menšiny a stanovící na místě *ústního* hlasování dle jmen hlasování *písemné*, vyražena z pěsti odpůrců navrhovaných vysokých cel ochranných ze zbraní jedna. Čas a možnost užiti ho ke klidné debattě získány — zatím; budoucnost poví na jak dlouho. V její lůně dřímá taky odpověď, zda a kdy v Německu *Slovan* ceněn bude svobodným člověkem. Opak toho přes domnělé rozhodnutí císařovo, každoročně kterousi dobu za účelem sblížení se s Poláky, bydleti v Poznani, den ze dne se hlásí ke konstatování. Živnostnictvu se nařizuje germanisace křestních jmen ve firmách, pošta odmítá dodání zásilek s adressami o křestních jménech polských, politické úřady nařizují

pro úřední jednání užívání křestních jmen přeněmčených, knihovna Račinských odňata správě Polákův a odevzdána v ruce výhradně německé. Prusko, znaje jak je nenáviděno i samými Němci, jak to Bavoři na schůzi své selské jednoty na novo proklamovali, takým způsobem chce zjevně dokázat, že nenávist ta mu nevadí. Ale: Sunt certi denique fines! — Zatím císař Vilém II., v němž proslulý Andrew Carnegie vidí činitele budoucnosti, osvobozujícího Evropu od balvanu hrůzy před válkou a schopného vytvořiti průmyslovou unii její, Vilém II. v Anglii pracuje o vyhlazení její odporu k Berlínu a získání sympatií pro jeho plány na východě. Nic nechtěl víc, než aby mu Britové dopřáli přístavu v zálivu Perském, v nějž by vyúsťovala Německem stavěná dráha bagdadská, tato obchodní cesta, probíhající všim územím tureckým a spojující přímo moře Severní se zálivem Perským.

Avšak chladný rozum a břitký ostrovid *Angličanův* dobře prohlédá, co v úmyslech Německa je skryto. Na jeden ráz jim zjevna snaha jeho po oslabení jejich moci námořské a ohrožení významu anglického na východě. Neuvedeni v horečku slavnostním průvodem krále z paláce buckinghamského na radnici, aby přijal hold Londýna, nepozbaveni rozmyslu neskončeným dosud a zbytky válečných čet Boerů transvalských a oranžských podporovaným *povstáním Holanďanů v Kapsku*, ni vzpourou Abdul Mullaha, „šíleného mully" *somalského*, vyhlásivšího válku náboženskou jménem koranu proti evangeliu a podporovaného osadou francouzskou, nezmateni *spiknutím irským*, vyvolaným stále stejně tvrdým útiskem synů zeleného Erinu, jimž po projevu Roseberyově, který zrádně opustil starý krásný programm Gladstonův, nemá se žádné samosprávy politické dostati, a jejichž nejlepší zástupci pro otevřené projevy svého přesvědčení odsuzováni jsou do žalářův: Angličané nemění také zorného úhlu, kterým hleděli na Němce dosud, přítele v nich nevidíce, ale soka; to hora je nebetyčná, o niž uskutečnění tužeb Vilémových se ztroskotává. Anglie dovede se skloniti sympatiemi pouze k tomu, kdo oloupen o samostatnost, v její poddanství upadl, a *na podporu* jeho ochotně třeba i výpůjčku osmi milionů liber podnikne, podobné té nynější *pro zubožené Boery* a ministra vyšle, aby osobně prostudoval poměry a učiniti mohl návrhy na nápravu, nikdy však nevejde v přátelství, s kým by se jí bylo o panství děliti. Proto zůstávajíc touž, jaká přede dvěma lety u příležitosti telegramu Vilémova Krügerovi spalovala jeho obrazy, germanofobská Anglie sledovati bude proti Berlínu politiku, kterou proti Rusku pěstuje, a jejíž devisou: Rusko od sebe vzdalovati.

Oh, ta Rus! To šerý stín, jenž překlání se z dálky ve vyjasněnou náladu kupeckých duší Albionu. Samostatnost její a zjevná snaha ve stycích se sousedy nikým se nedati obmezovati, v *otázce afghanistanské*, kde chce se dohodnouti o záležitosti hranic přímo

s emirem přes hlavu Anglie, vzrušuje tuto a naplňuje odporem z obav před poškozením její vlivu na východě. Dost trpí dnes mohutným *rusofilským ruchem v Japanu,* kde otevřeně se volá po odchýlení se od ní a přichýlení všemi sympatiemi k Rusku. Stavy ty v souvislost dlužno uvésti s východní cestou ministra Witteho, jenž při tom postavil pravou povahu Ruska v pravé a jemu příznivé osvětlení. Spontanní sympatie co takto na hranici východní mu vyrůstají, nutnost na hranici západní, v Německu, káže přízeň ruskou si zachovat, třeba i za cenu postavení policejní expositury ruské, jakou se dnes Německo vzhledem k opatřením universitních úřadů oproti ruským *studentům* býti jeví, předkládati dávajíc doklady jejich prostřednictvím policejních praesidií příslušným úřadům ruským, a činíc od jich projevu immatrikulaci ruských studentů odvislou. V služebném tom postavení k Rusku nic se také Německo nerozčiluje, že Rusko v baltických guberniích *zakázalo* naprosto úřadovati *po německu* a klidně přijímá na vědomí tuto jazykovou politiku silnějšího a obávaného, stejně klidně, jako Švédsko rozluštění jazykové otázky *finské,* provedené odstraněním tří vrchních soudů s výhradní řečí finskou a zřízením nového soudu apellačního o dvou senátech: finském a ruském, tedy rovnoprávnosti. Finové při tom zůstávají tiši — na povrch. Povrchem ostatně všecko Rusko klidným se zdá, ale pod povrchem živé jsou proudy nových hnutí. Dle reakcionářských názorů ve staré škole vyrostlé byrokracie ruské proudy ty, donášející myšlenky, v ostatní Evropě po léta již volné diskussi podrobované, jsou „revolučními", a nejvyšší zděšení způsobilo, že silné jejich působení seznáno *ve vojště,* odkudž prý podněty nespokojenosti vnášeny do lidu. Proto vydán tajný rozkaz k velitelům plukovním, aby podali zprávy o výsledcích pozorování svého a návrhy prostředků k potření stavů dnešních a zamezení jejich obnovy. Svatá Rus v předpokladech o prostředcích těch nás zajisté nezklame, budou jistě povah — reakčních. Vždyť dosud svatého synodu prokurátorem Konstantin Pobědonoscev, tento muž „rázné vlády", jejíž cílem jest zkrušení svobody lidové, potlačování volnosti tisku a přesvědčení, persekuce náboženských vyznání, od pravoslaví odchylných, zmar nových idejí a jejich praktického uplatňování, a nejeví nejmenší chuti pověsti o odstoupení, proletší celou Evropou skřivanem, zvěstujícím nové ráno na Rusi, skutkem svým osvědčiti jako pravdivy. A car, veliký a mocný, samodržavný car, propadá mesmerismu, vlivu amerického hypnotiseura Philippse a z cara vládnoucího stává se carem ovládaným...

K pravému opaku: Vymaniti se z každého podružného postavení, zbaviti se jha vlivů dosavadních a na vlastní nohy pevně se postaviti — k takému opaku se přerodily náhle úmysly malých vládců pobalkánských. Od šipeckých slavností nemnoho hodin odteklo v moře věkův, a růžová nálada slavnostních dnů vyměněna střízlivými projevy. Prvé se dostavilo *Rumunsko.* Král Karol, nevzavši účasti na

slavnostech šipeckých, vypravil se po vyznění slavnostních projevů k návštěvě Plevna, jehož dobývání se súčastnil, a za návštěvy té dal průchod svým názorům. V přípitku uznal zásluhy Ruska o osvobození Balkánu, ale neopominul silně akcentovati právo panovníkův na samostatnou vládu a volné rozhodování o politice států jejich, čímž nepřímo sice, ale z míry jasně odmítnut vliv ruský na vývoj států pobalkánských a specielně Rumunska.

Po stopách hostě svého jde nyní Ferdinand, kníže *bulharský*. Nápadně náhle počal inklinovati na západ směrem od Ruska. Ukazuje, že i jho přílišného přátelství často je obtížným. Tím však přišel ve spor s politiky bulharskými, již vidí prospěch knížectví v přátelství Ruska a shodě se Srbskem a pečují, aby Srbsko a Bulharsko nastoupilo na společnou dráhu zahraničné politiky. Následek rozporu vyzněl v demissi ministerstva a manifestační návštěvu Srbska. Krisi ministerskou podařilo se rychle odstraniti, čímž ochlazeny všechny horké naděje zahraničné, že v Bulharsku zavládne regime povah onoho Stambulova. Zavraždění tohoto počíná býti konečně po více než sedmi letech — stalo se 15. července 1895 — odemstíváno. Vrah Michael Stovrev (Halju) odsouzen porotou k smrti, bývalí ministři Radoslavov, Jončev, Tončev a Tenev dáni v obžalobu. Vedle nich jako na další vinníky se ukazuje na Dragana Cankova a Ludskanova.

Kontrastem k dvorům rumunskému a bulharskému klidně snáší vliv ruský *Srbsko*. Nový, po ministerstvu Vujičovu nastoupivší kabinet Velimirovičův, vysloveně znamenající pokračování v politice, dle intencí ruských, neměl však trvání dlouhého. Po měsíci z nedostatku většiny ve skupštině, o niž by se opřel, podal demisi.

V Makedonii zatím povstalecký ruch stále se ozývá, omezuje se na drobné srážky povstalcův s vojskem tureckým v území podél jihozápadní hranice bulharské. Počet povstalců se páčí na 1500 až 2000 hlav. Turecké vojsko mimo boj k ponoukání komitétu pro vyhubení křesťanů ovšem znovu řádí jako zběsilá zvěř. Revoluční komitét, sklamán v kalkulaci, počítající s podporou ruskou, v nadšení pro Rusko náhle ochladl, a vůdcové otevřeně prohlašují za nutno zakročení Francie a Anglie, oné vzhledem na kapitál 700 milionů, v Turecku uložený, této vzhledem k obmezení vlivu německého na východě v něm.

Turecko právě následkem toho vlivu vždy více se blíží svému úpadku, jsouc předmětem vykořisťovací hospodářské politiky pruské. Při tom nedbá o přesné plnění slibů, což má následkem zaujetí příkrých k němu stanovisek se strany mocí ostatních. To dokumentováno bylo italským loďstvem, jež na moři překvapilo piraty a bombardováním osady je donutilo ku vzdání, Turecko pak, zodpovědné za námořský ten zlořád, k zaplacení odškodného.

Italie přes to, že činně sama nevystupuje v otázce východní,

engagement svůj na ní popříti nemůže. Volnost, kterou ponechává akci za zřízením pluku z dobrovolníkův italských na pomoc makedonským povstalcům, a ochota, s kterou se ujímá vatikánských opatření v Levantě a jich autorisací sultánem obstarává, mluví zřetelně. Svou roli při tom ovšem hraje *Vatikán*: Vyvoláním konfliktu mezi Italií a Francií, vsáháním oné na jeho prospěch v uznaný protektorát této nad Levantinci vzal by na obou svou odemstu za jejich protiklerikální politiku, při níž by ve skutečnosti Italie mstu jeho na sobě sama provedla.

Kulturní zápas činitelů, pracujících o povznesení uvědomění *Francie,* s klerikalismem, jenž tak mocně se dotýká papežských politik, po ovládnutí ducha celého lidstva bažících, trvá. Ostřejší živlové žádají dokonce plnou odluku státu od církve, zrušení vyslanectví ve Vatikáně, výpověď konkordátu a škrtnutí rozpočtu kultu, vláda naproti tomu jest pro zachování konkordátu. Pokrokoví živlové stojí jí po boku a v těžké práci jsou jí podporou. Jaurès v Rouenu za socialisty prohlašuje, že nevylučuji žádné vyznání náboženské z vyučování, ale žádají od každého z nich, aby bylo rozumové a svobodě sloužící a vedle tohoto požadavku svobody rozumu akcentuje silně oprávněnost požadavků starých vlastí na země jim odňaté, Francii právo na Elsasy a Lotrinsko, Clemenceau v parlamentě ostře tepe intrikánskou politiku římskou a prohlašuje nejvyšším postulátem svým a všech, kdo s Francií dobře smýšlejí „mír osvobozeného svědomí". Ministerský předseda označuje petici biskupů francouzských k parlamentu ve prospěch kongregací vsáháním v právo státu. V ruch tohoto boje kulturního vměšují se episody „pokusu atentátu" na Loubeta Lebissonetem, z něhož se vyklube na konec nepříčetný čin nevyléčitelného alkoholika, affaira Pictetova, v níž obviňován jest ministr Pelletan ze seznámení onoho jako placeného zvěda Německa a Anglie s plány podmořských člunů francouzských, což se ukáže býti beze vší podstaty, měsíční drama stávky uhlokopů, po různých excessech a srážkách s vojskem klidného zakončení došedší, zákaz ministra vojenství důstojnictvu cestovati bez povolení do Elsas-Lotrinska, a zvláště významný zákaz tělesných trestů ve vojště. A přese vše ty snahy, kulturní a humanní a vlastenecké, vládě Combesově připraveny pod nohama podkopy. Žárlivost sněmovny na státní radu jich strůjcem: Combes odevzdal rozhodování o autorisaci kongregační této, a vláda jeho ponechává příliš volnosti politice Jaurèsově. Z mlžin budoucna vystupuje stín jeho nástupce, podoby Rouvierovy.

V sousedském *Španělsku* právě v těch dnech si krisi ministerskou odbyli. Impotence vlády Sagastovy v řešení otázek náboženské a sociální připravila jí pád, nové ministerstvo sestavil — Sagasta. Výsledek krise stal se tedy zajímavým a připoutává pozornost neméně než nově odkryté spiknutí Karlistů, které konservativním živlům přišlo jako — na zavolání, nejvýš vhod.

Kvasení nespokojenosti se hlásí také z *Portugalska*, jehož panující právě poměry, vynikající znamenitou tísní finanční, nezamlouvají se kruhům vojenským. Král zatím cestuje po evropských dvorech v naději, že se mu podaří prodati portugalské osady v Africe a výtěžkem pomoci zbědovanosti financí zemských i pokladny vlastní. Jako koupěchtiví označují se Německo ohledně sousedících s Kamerunem a Anglie ohledně ostatních.

Podobným úmyslem zabývala se vláda *dánská*, hodlavši nabídnouti dánské Antilly následkem rozháraných na nich poměrů hospodářských ku koupi Spojeným státům, landthing však předlohu zamítl a budou v důsledcích toho na západoindické ostrovy dánské vysláni komissaři ke zkoumání poměrů a podání návrhů reformních. Na posílení významu a posice v Evropě korunní princ dánský předsevzal cestu do Berlína, v níž domácí kruhy spatřují politiku „nabídnuté ruky“ s vyhlídkou na svatby mezi oběma dvory. Prozatím návštěva praví, že pominulo mezi nimi trapné napjetí, téměř čtvry decennia trvavší. Dovede-li sňatek dánského prince s princeznou pruskou učiniti Prusy u Dánů populárními, zůstává nezodpověděno.

Nebývá ovšem k tomu často mnoho zapotřebí. Leopold II. *belgický* s jediným neškodným výstřelem z revolveru Génnara Rubina ztracených sympatií lidu a popularity v něm získal na novo . . .

Přes ocean ode břehů Nového Světa vlny donesly zvěst o vítězství republikánů ve volbách kongressových nad demokraty v *Unii*. Tím zabezpečeno do budoucna presidentství Rooseweltovi, jenž v těch dnech pro mezinárodní politiku americkou proklamoval krásnou zásadu: Státům slabým popřáti se musí, aby udržely existenci samostatnou. — Ve *Venezuele* zatím po střídavém štěstí vládního vojska a sborů povstaleckých došlo k zakončení války občanské a nastoupení klidných drah vývoje státního. — O takových cestách vývojových, vedoucích k blahobytu národnímu, hovoří také program nového presidenta *brasilského*, Alvesa, vyhlásivšího placení závazků republiky ve zlatě a povznesení ceny peněz papírových za státní nezbytnost . . . .

A vlny Života rušně se valí a valí bez ustání, na hřbetech svých, vysoko zježených, nesouce ne nit, ale těžké lano vývoje dějův o barvách měňavých. — — — — ρ.

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Samosprávní úředníci.

Od roku 1889 předkládá zemský výbor sněmu zemskému osnovy zákona, jimiž mají býti upraveny *služební poměry samosprávných úředníků obecních a okresních*, leč až dosud braly se všechny tyto osnovy jen vyšlapanou stezkou sněmovních předloh: z úřadoven zemského výboru do zasedacích síní sněmovních komisí a touže cestou

zpět. V posledním zasedání němovním předložil zemský výbor osnovu zákona, kterým upraviti se mají toliko poměry úředníků okresních, očekávaje, že rozřešením tohoto dílu otázky získán bude podklad pro úpravu poměrů úředníků obecních, jež je složitější a choulostivější. Jádro osnovy lze vytknouti těmito hesly: kvalifikační náležitosti úředníků, obligatorní ustanovení jednoho konceptního úředníka (okr. tajemníka), kompetence a formální náležitosti ustanovení úředníků, disciplinární řád a konečně subsidiární předpisy o služebních příjmech, pensích, zaopatřování vdov a sirotků, a to v ten smysl, že požitky stanovené zákonem jsou minimem, jehož se úředníku, jeho vdově a sirotkům musí dostati. Osnova neprošla dosud ani sněmovní komisí.

Otázka, o kterou tu jde, ač starého data a důležitých důsledků, nedovedla rozvířiti nikdy veřejného zájmu, hlásí se však nyní, kdy má býti zákonem zabezpečeno i starobní zaopatření soukromých zřízenců, vždy důrazněji a již s výčitkou. Pokud jde o úpravu hmotných a služebních poměrů samosprávného úřednictva, není podstatných překážek.

Pochybnější je však věc, pokud se týče oněch norem, jež obligatorně nařizují ustanovení nejméně jednoho konceptního úředníka u všech okresních výborů, a dále oněch, které stanoví minimum kvalifikace okresních úředníků vůbec, především zase úředníků konceptních. Poslední osnova jeví sice v tomto směru proti osnovám nejstarším tendenci sestupnou, neboť dle osnovy z roku 1889 měl se konceptní úředník okresní vykázati nejen theoretickým vzděláním právnickým, nýbrž i jakousi praktickou zkouškou, od které osnova poslední upouští, žádajíc toliko theoretické vzdělání právnické. Nicméně však požadavek tento od počátku naráží na nepoddajný odpor, který na straně německé trvá podnes, kdežto na straně české řady odpůrců valně prořídly. Odpor proti posléze dotčeným kusům osnovy je zásadní a je pochopitelný. U nás rozumí se namnoze samosprávě podnes asi tak, jak jí rozuměli tvůrci její v letech šedesátých. Hospodářská basis našich samoprávných útvarů určila jejich povahu, takže i úkoly veřejné správy jim svěřené, s onou hospodářskou basí celkem nahodile spřežené, rády bývají pokládány za jakousi součástku kommunálního hospodaření. Podstata samosprávy utkvěla dle běžných pojmů v onom „právu volného sebeurčení", jež obci a okresu bylo poskytnuto platnými řády. Málo tu pomohlo, že moderní vědou byla prokázána mylnost theorie o „přirozeném" právu volného sebeurčení, a nadarmo vykládáno, že naše obce — nižšího i vyššího řádu — jsou jen dle *základu* svého svazy hospodářskými, dle úkolu svého však orgány správy veřejné, že politické úkoly obcí dlužno posuzovati s jiného hlediska než s hospodářského, a že další vývoj a skutečné rozmnožení samosprávy, po kterém často se volá, vyžadoval by dojista modifikaci a restrikci dosavadního práva „volného sebe-

určení". Summa svobod vyplývajících z platných řádů pokládá se za sacrosanctum a za vlastní essenci samosprávy. Důsledně pociťuje se každý návrh, který tu a tam zasáhá do oné volné dispoziční sféry, jako útok na „dosti skoupě vyměřenou samosprávu", a kdo se útoku odváží, je anathema. — Tato vžilá představa o podstatě samosprávy byla vždy jednou z hlavních příčin odporu proti všem dosavadním pokusům upraviti zákonem poměry samosprávných úředníků. Podivným způsobem obmezuje se odpor tento ponejvíce jen na ona ustanovení, jimiž mají obec neb okres býti poněkud obmezeny ve volbě osoby úředníka, kdežto proti ustanovením (o poměrech služebních atd.), jež jsou přece stejným obmezením dosavadní volnosti, nečiní se zásadních námitek. — Na tomto místě nelze rozebírati otázku, zdali ustanovení úředníků, obecních a okresních spadá výlučně do hospodářské činnosti těchto obcí, či zasahuje-li také do sféry veřejných úkolů jejich, tolik však jest jisto, že úředníci tito *faktický* jsou důležitým činitelem při opatřování agend správy veřejné, obcím a okresům svěřené, a z fakta tohoto plyne, že kvalifikace a odborná způsobilost těchto úředníků musí nutně jeviti reflexní vliv na způsob, *jakým* veřejné úkoly obce a okresu jsou opatřovány. Tento faktický stav je však již dostatečným důvodem, aby dosavadní dispoziční volnost obce a okresu byla modifikována tak, aby onen reflexní vliv nebyl nepříznivý a veřejným úkolům samosprávy na úkor. Nelze na tomto místě také dovozovati, že k spolučinnosti placených úředníků musilo v samosprávě naší již dle povahy její dojíti, a nelze také v rámci této rubriky ukázati na příkladech, že i v cizích útvarech samosprávných zaujímá odborný živel úřednický své pevné místo jako jejich organický článek, a že tam, kde tak nebylo, historický vývoj zjevně tíhne ke včlánkování živlu tohoto do organismů samosprávných, jakž lze snad nejjasněji stopovati na hrabském zřízení anglickém, kde novodobými reformami přesunuto bylo těžiště administrativy hrabské ze soudců mírových téměř úplně na hrabské rady a jejich dle rozkazu zákona ustanovené, odborně vzdělané úřednictvo. O to vše lze zde jen zmínkou zavaditi. Avšak již z kusých poznámek svrchu uvedených vychází na jevo, že obtížnost otázky nespočívá v domnělém vnitřním rozporu mezi myšlenkou samosprávy s jedné a živlem úřednickým a jeho zákonnou kvalifikací s druhé strany. Skutečná a veliká obtíž vězí jinde, totiž ve stanovení *míry* kvalifikace, a to především pro úředníka konceptního, namnoze vůbec jediného úředníka při okresním zastupitelstvu. Theoretické vzdělání právnické, navržené osnovou, jeví se požadavkem i příliš vysokým, i příliš nízkým. Nízkým, poněvadž pouhý průkaz o odbytí theoretických zkoušek právnických neprokazuje ještě způsobilost k zastávání úřadu, vyžadujícího větší měrou než jiný vyškolenosti praktické; jest však i příliš vysokým, poněvadž v nemírně rozdrobených okresech (najmě německých) znamená vysoká kvalifikace značné

zvýšení osobního nákladu, již proto, že na úředníku akademického vzdělání nelze žádati všech prací s vedením úřadu spojených, a že bylo by třeba postarati se ještě nejméně o sílu písařskou, kdežto dosud opatřovala vše síla jediná, zpravidla úžasně levná.

V tomto bodu vězí skutečná obtíž a úskalí celé otázky, neboť při nedostatku speciální výchovy pro službu samosprávní těžko lze nalézti východisko, zvláště uváží-li se, že při kvalitativně stejných úkolech všech okresů, slušelo by důsledně žádati ve všech okresech též orgánů stejně kvalifikovaných. Dr. *H.*

*

Dr. šl. Körber jako správce ministerstva spravedlnosti.

Dne 17. října 1902 odstoupil dosavadní ministr spravedlnosti baron Spens-Booden, aby odebral se na odpočinek dávno již zasloužený. Jeho místo zůstalo *faktický* neobsazeno, ačkoli Nejvyšším vlastnoručním listem za jeho nástupce byl *nominálně* povolán předseda ministerstva dr. Arnošt šl. Körber.

Pravili jsme, že místo to zůstalo *faktický* neobsazeno, poněvadž svěření správy justičního ressortu dru. šl. Körberovi neznamená definitivní propůjčení tohoto důležitého portefeuillu, nýbrž toliko reservování tohoto místa pro eventuelní budoucí obchod politický, který předseda ministerský dle poměrů s tou či onou stranou politickou výhodně uzavříti doufá.

Však nebudiž v příčině této předbíháno událostem.

My vyčkati chceme s klidem vývoje budoucího, nechovajíce přání jiných, než aby chefem spravedlnosti stal se muž, který by netoliko „spravedlnost" dle *názvu* representoval, nýbrž ji i všemi *skutky* osvědčoval.

Pokud se provisorní vlády ministerského předsedy jako ministra spravedlnosti dotýče, složil týž jakýsi program své zamýšlené činnosti úřední v cirkulární výnosy všem presidiím vrchních zemských soudů i vrchním státním zastupitelstvům svědčící.

Ve výnosu pro soudy určeném dotýká se p. ministerský předseda portefeuille justiční přejímající všech aktuelních otázek soudní správy i judikatury a vyslovuje některé krásné zásady jako budoucí direktivu vládní, zásady, o nichž bychom mohli pronésti své nejvroucnější přání, by nezůstaly pouhým slovem, nýbrž vtělily se ve viditelný skutek.

Dle výnosu tohoto má býti princip, že soudcové naprosto *nezávislí mají každému rovné udíleti právo*, vůdčí hvězdou správy justiční; *v oboru judikatury* trestní ukládáno soudcům, aby nepokládali obviněného před jeho odsouzením za viníka a aby při ukládání trestů vždy měli na zřeteli polepšení pachatele; *v oboru administrativy* zvláštní důraz kladen na otázku personální i prohlášeno za normu, že při každém

obsazování úřadů rozhodovati má jen kvalifikace, kterou posuzovati jest dle celkového obrazu veškeré individuality žadatelovy.

Výnos tento obsahuje obvyklé i obligátní poklony novému řízení civilnímu, slib reformy zákona trestního a ad captandam benevolentiam advokátů i notářů, kteří nejnovějším směrem justiční správy málo jsou nadšení, zvláštní uznání důležitosti stavů těchto pro náležitý výkon soudnictví i slib, že zájmu jejich nikdy se nemá býti dotýkáno.

Cirkulář určený pro vrchní státní zástupitelstva souhlasí slovně s výnosem na soudy řízeným, pokud jde o otázku obsazování úřadův.

Vedle toho dotýká se ještě dvou bodů, a to: činnosti státních zástupců jako veřejných trestních žalobců i působení jejich v záležitostech tiskových.

V ohledu prvém varováno před praxí vznášeti trestní obžaloby na podkladu nedosti pevném a jasném, v ohledu druhém žádáno, aby bylo sice popřáváno plné svobody slovu, plyne-li ze srdce vlasteneckého, však s plnou přísností zákona vystupováno proti žurnalistice, která jen *„živí surové pudy"*.

Jak již uvedeno, vítali bychom z plna srdce všechny tyto obrazy budoucnosti pro ressort justiční nám líčené, kdybychom se mohli zhostiti obavy, že to nejsou jen obrazy faty morgány.

Obzvláště bychom si přáli, aby bylo v prohlášení nového chefa justice jasně vysloveno, že na příště v otázkách personálních má býti dbáno jediné kvalifikace a nikoli ohledů politických, že má býti hleděno jedině na *schopnosti* žadatelovy a nikoli — jak se to bohužel nyní děje — na jeho *národnost*.

V tomto směru by nám byla bývala vítána větší určitost a přesnost, než jakou skýtají nám slova dosti široký výklad umožňující, že při každé personální změně *jen osobnost a zájem služby* na vážky bude položen. Přáli bychom si větší jasnosti v ohledu tom, ježto poučeni minulostí s důvodem můžeme se obávati, že by i od Němců žádané vypuzení všech českých úředníků z okresů většinou německých mohlo býti jako opatření „v zájmu služby" ležící odůvodňováno.

Avšak v příčině té bude lze pronésti úsudek až dle činů nové justiční správy. Příznivě dotkla se české veřejnosti i českého úřednictva odpověď, kterou dal dr. šl. Körber deputaci spojených německých stran, jež přišla vznést protest proti jmenování státního zástupce Aloise Löva z Jičína státním zástupcem v Litoměřicích, vůči které nový chef justice prohlásil, že právo jmenovací pokládá za výlučnou praerogativu exekutivy, jejíž volnost v ohledu tom chce vždycky chrániti.

Avšak příznivé mínění touto mužnou i korrektní odpovědí založené bylo značně zachmuřeno faktem, že týž ministr jako *správce ministerstva vnitra* dopustil, aby v Litoměřicích proti témuž jmenování, které přec provedeno bylo nejvyšším rozhodnutím, byl způsobem nej-

výše štváčským nejprudší pronášen protest a nepokrytě předepisováno jak vládě tak i nejvyššímu faktoru ve státě, dle jakých zásad smí se jmenování úředníků pro končiny německé díti.

Zda nelze v tom spatřovati nový doklad starých našich stezků, že skutky vlády nejsou v dobré shodě s krásnými jejími slovy?

Nuž sečkejme, jak se dále nový chef justice zachová!

P.

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

ZEMĚDĚLSTVÍ.

(Rozpočet c. k. ministerstva orby pro r. 1903. — Levnější sůl dobytčí. — Přípravy k provedení cukerní konvence Bruselské. — Výjimečný tarif pro krajiny nouzí stížené. — Osobní daň z příjmů za r. 1901 a rolnictvo. — Ženy v hospodářském školství. — Rozpadnutí kartelu továren na superfosfátová hnojiva.)

Sněmovně poslanecké, jakmile se v říjnu sešla, předložen byl státní rozpočet pro r. 1903; příjmy státní rozpočtěny jsou v něm obnosem 1726.64 mil. K, výdaje pak obnosem 1726.22 mil. K: končí tedy preliminář rozpočtu státního hospodaření přebytkem 0.42 mil. K. Přebytek tento jest však umělý, ve skutečnosti končí rozpočet náš deficitem. Deficit ten byl jen umělé zakryt tím způsobem, že do řádných příjmů státních započteny pokladniční přebytky z r. 1901 obnosem 6.29 mil. K a zisk mincovní obnosem 13.12 mil. K.

V oboru c. k. ministerstva orby preliminována jest úhrnná potřeba obnosem 46,362.547 K (proti loňským 50,048.921 K). Z celkového tohoto obnosu vypadá na účely vlastní státní správy zemědělské 17,867.013 K (proti loňským 21,323.359 K), kdežto ostatek 28,495.534 korun (proti loňským 28,725.562 K) připadá na výlohy spojené se správou státních lesů, statků a dolů; výnos těchto státních realit odhadnut jest pro rok 1903 obnosem 33,218.003 K (proti loňským 34,355.023 K). —

Obyvatelstvo zemědělské vzalo s uspokojením na vědomí zprávu c. k. ministra financí, že *počínaje 1. lednem 1903 snížena bude cena soli dobytčí;* posud stál 1 q soli dobytčí 10 K, od 1. ledna 1903 má státi pouze 6 K. — V rozpočtu státním odhaduje správa státní úbytek, který tím příjmům státním vzejde, na ročních 200.000 K; počítá totiž, že odbyt soli dobytčí, který posud činil ročně asi 200.000 q, stoupne hned prvním rokem po zlevnění aspoň na 300.000 q. — Rolnictvo vítá toto zlevnění, nepovažuje je však za konečné. Výroba a denaturování soli dobytčí nestojí stát při 1 q více než asi 2 K 40 h; uvážíme-li, že stát bude prodávati 1 q po 6 K, pracuje pořád ještě skoro s 200pctním ziskem. Zisku toho dociluje stát pouze mocí svého solního monopolu — a proti tomu se rolnictvo brání a brániti bude dále. Solní

monopol má za účel zdaniti spotřebu soli lidské, soli dobytčí však monopol se dotýkati nemá a ceny soli této nemají míti výši cen monopolových.

Vládní přípravy *k provedení úmluvy Bruselské* jsou již skončeny; dle zpráv, které do veřejnosti pronikly, mají býti sněmovně předloženy dvě osnovy zákonů; jedním se schvalují úmluvy Bruselské, druhým pak provádí se kontingentace výroby. Na zmenšení dané výrobní se posud nepomýšlí; toliko malým závodům má se dostati jistých výhod v oboru berním.

Věstník ministerstva železnic přinesl pod č. 124 z r. 1902 vyhlášku, kterou zavedena byla opětně na státních drahách *mimořádná sleva dopravného pro krmivo a stelivo*. Sleva tato — t. zv. tarif z nouze — platí již na státních drahách skoro dvě léta; platnost byla vždy časově omezena nejvýše na 6 měsíců; poslední lhůta došla 31. července t. r. Jelikož však z četných krajin docházely k státní železniční radě žádosti za prodloužení tarifu z nouze až do konce roku, rozhodlo se ministerstvo železnic provésti šetření o tom, v kterých krajinách po žních 1902 nouze o píci a stelivo trvá. Dle výsledku šetření prodloužilo ministerstvo železnic platnost výjimečného tarifu do konce r. 1902 pouze pro ony okresy, kde zjištěn byl nedostatek píce a steliva. Kdežto dříve — až do 31. července — platil výjimečný tarif pro celou oblasť království, omezuje se nyní pouze na 41 soudních okresů; doprava píce neb steliva do ostatních okresů výhod levnějšího tarifu nepožívá. Četné okresy těžce nesou, že byly tentokráte z dobrodiní levnějšího dovozu krmiva a steliva vyloučeny a chystají hromadné petice k státní železniční radě, která se v prosinci sejde. Též pokud se týče předmětu, na něž se výjimečný tarif vztahuje, nastalo poslední vyhláškou podstatné omezení; loňského roku platil tarif z nouze též pro dopravu otrub, v prvé polovici letošního roku nahraženy byly otruby kukuřicí; toto poslední opatření stalo se k ochraně domácího mlynářství před konkurencí otrub uherských. Posledně vyhlášený tarif z nouze se však ani na kukuřici, ani na otruby nevztahuje. Toto omezení rovněž se mezi českými zemědělci trpce pociťuje.

Ministerstvem financí publikována byla právě *data o osobní dani z příjmů za r. 1901*. R. 1901 podléhalo této dani v Předlitavsku 837.414 osob (r. 1900 pouze 800.357); celkem bylo této dani r. 1901 předepsáno 51.7 mil. K (r. 1900 pouze 49 mil. K). Z této celkové sumy platí Dolní Rakousy 23.5 mil. K (Vídeň sama 20.8 mil. K), Čechy 10.5 mil. K, Halič 3.8 mil. K, Morava 3.7 mil. K, Štýrsko 2.5 mil. K a tak sestupně dále. — Z úhrnného počtu osob dani této podléhajících má 49.68 pct. příjem mezi 1200—1800 K, 32.72 pct. příjem mezi 1800—3600 K, 12.09 pct. příjem mezi 3600—7200 K, 3.11 pct. příjem mezi 7200—12.000 K, 2 pct. mezi 12.000—40.000 K, a přes 40.000 K pouze 0.4 pct. Důchod, který v této osobní dani z příjmů se

zdaňuje, odhaduje se na 3100 mil. K. Hospodářsky nejzajímavější jsou data o pramenech tohoto důchodu: 253 mil. K plyne ze zemědělství, 331 mil. K z realit městských (domů), 878 mil. K z podniků živnostenských a průmyslových, 483 mil. K z pevných rent a 1128 mil. K z požitku služebních.

V oboru *hospodyňského školství* zaznamenává ženské hnutí opět nový úspěch. Zemský výbor království Českého jmenoval v kuratoriu hospodyňské školy v Českých Budějovicích zástupcem svým pí. Mieglovou. Případ tento zajisté nezůstane ojedinělý; v kuratoriích ostatních škol hospodyňských budou zajisté též při obnově v složení kuratoria zástupci zemsk. výboru vystřídáni zástupkyněmi. — Možná dost, že i jiné korporace, které zástupce v kuratoriu mají, svěří úkol ten ženám.

V posledním týdnu proskočily do veřejnosti zprávy, že *kartel superfosfátových továren se rozpadává*. Kartel se ustavil r. 1897 po těžkých zkouškách z lét 1895 a 1896. V těchto dvou létech prodělaly továrny na strojená hnojiva těžkou krisi; četné továrny se v základech svých otřásaly a některé též padly. Cestou k částečné nápravě bylo založení kartelu asi 20 domácích (mezi nimi 5 českých) továren. Cizozemské továrny v kartel tento pojaty nebyly. Ostatně možno směle říci, že kartel superfosfátový nebyl z daleka tak mocnou institucí jako kartely v jiných oborech průmyslových. Byly i domácí krajiny, kde ceny kartelové neplatily, pro cizinu měl kartel rovněž ceny výhodné a kam měly cizí továrny výhodné spojení, tam kartelové zboží vytlačovaly. — Nyní asi po pětiletém trvání kartel se rozpadává; nemá však nastati bratrovražedný boj konkurenční továren mezi sebou, nýbrž továrny jedné země mají utvořiti společné syndikáty, jimž připadne patrně organisovati prodej všech společných výrobků. Sestoupí-li se v takový syndikát též všechny české továrny superfosfátové, není ještě jisto. Dr. *Šim. Kolářík.*

*

PŘEHLED HOSPODÁŘSTVÍ SVĚTOVÉHO.

(Tendence světového vývoje. — Imperialism anglický a jeho úspěch. — Spojené Státy severoamerické. — New-Yorská bursa. — Spojená Evropa proti Spojeným Státům severoamerickým? — Luzzatti, Carnegie, Wolf. — Praktická politika německá a její cíle. — Problém malého národa.)

B. — Mocné úsilí centralisační, nesoucí se za vytvořením velikých hospodářských celků, neovládá jen hlavy vůdčích státníků: vývoj velkoprůmyslu, který byl signem druhé poloviny minulého století a zároveň předpokladem sociálního pokroku, vede nutně v druhé své fasi k centralisačním snahám, kartelům a trustům. Nejde jen o překotné zdokonalení výroby a o ovládnutí domácích trhů, ale i o prolomení umělých ohrad

celních a dobývání cizích trhů smělým útokem na tvrze ochrany. Všeovládající tlak k světovosti, k velkým koncepcím hospodářským a odtud k politickým — toť rámec, ve kterém středoevropské státy pracují v starých tradicích na svých celních tarifech, ve kterých vyrostl nebo má vyrůsti průmysl a v němž má se dostati spásy zemědělství. Do vřavy tarifních zápasů zalehne občas výstražné znamení — příliš vzdálené a příliš vysoké heslo pro malicherné půtky dnešního středoevropského parlamentarismu. Německý svou kartelní debatou vybočil ovšem z dosavadního rámce, ale jen na krátko a více sveden snahami obstrukčními než vlastním poznáním. A přece mluví fakt, že průmyslové organisace nalezly cestu k prolomení cizí ochrany celní, hodně zřetelně.

A faktů jiných jest více. Imperialistní program Chamberlainův, o kterém děláno tolik vtipů, není snem. Za ním bije a bouří živé úsilí národu spjatých imperiem britským, úsilí, které nevyznívá na prázdno. Jest jeho štěstím, že se věří ve střední Evropě tak příliš anglickým kancelářím tiskovým, které zde v tomto případu nemají své mnohomluvnosti. Jaký div, že se pak s jistým uspokojením čte zpráva, že nedávné porady zástupců anglických kolonií s ministrem Chamberlainem neměly výsledku. Jednalo se na nich o hospodářské semknutí kolonií s mateřskou zemí. Jest to týž process, kterým se zdálo sjednocení Německa: hospodářská jednota má býti předchůdcem politické. Mnoho překážek staví se v cestu tomuto plánu. Kolonie navykly své politické svobodě a chrání ji žárlivě, ale současně snaží se nabýti vlivu v ústředním vedení státním, usilují o získání míst v parlamentu anglickém a vládě. Z ovládaných mají se státi spoluvládci. Výhody, které chtějí vyhraditi mateřské zemi na svých trzích, mají býti vyváženy úspěchy politickými. Hospodářské rozpory zájmové jsou ovšem dosud značny. Ale o to také se nejedná, aby byly rázem odstraněny. Zatím běží jen o to, aby anglickému dovozu se dostalo jistých výhod na trzích koloniálních. Čím více se uplatňuje na trzích světových soutěž německá a severoamerická, čím více Rusko střeží úsilně své hranice, tím více pociťuje anglický průmysl potřebu ochrany. Slibný rozvoj anglických kolonií ukazuje, jak budou z nich časem znamenitá odbytiště, jež budou s to, aby nahradila případné ztráty jinde, ale jež by zároveň možností vyšších cen posilovala anglický vývoz tam, kde ochrany není a kde nutno prodávati laciněji. Jest tedy otázkou, jak usnadniti toto postavení anglickému průmyslu v rámci imperia. Mají kolonie snížiti cla pro anglický dovoz nebo zvýšiti cla dovozu z jiných států? O to jednáno na konferenci uvedené. Kontinent radoval se pak ze zprávy, že Chamberlain utrpěl na ní fiasko. Neprávem. Jednak neprorazí veliká

myšlénka najednou a jest již částečným úspěchem, že se o jejím provedení vážně myslí, jednak není zpráva také pravdiva. Naopak. Většina zástupců prohlásila se pro prvý modus, ba někteří udávali již poměr, dle kterého cla pro anglický dovoz mají býti snížena. Vlády koloniální pak slibily, že budou v parlamentech pracovati k schválení těchto projektů. Rubem této ochoty jsou uvedené požadavky politické. A tak vyrůstají za nevšímavosti Evropy základy velikého imperia britského, pevně semknutého, se sjednocenými zájmy hospodářskými. A jaký to zajímavý zároveň pendant k anglické politice cukerní!

Jiným směrem, ale za stejným cílem jdou Spojené Státy severoamerické. Těžisko jejich imperialistní politiky neleží ani tak v rukou vlád, jako v rukou velikých organisací kapitálových. Ale při tom obě strany pracují stejně poctivě, aby slova o americkém Piemontu nezůstala pouze slovy. Doktrina Monroeova náleží k netajeným programům vlád a parlamentů severoamerické Unie, a čemu razí dráhy na voličských schůzích Roosevelt, to připravují v praxi Morgan i Rockefeller. Politika severoamerických trustů zčeřila již nejednou úvahy evropské a o americkém nebezpečí pronesena nejedna přednáška a přijata nejedna resoluce: nemohlo na ně býti lepší odvety, než Morganův trust dopravní a Rockefellerova dohoda s Rothschildem o petroleji. Nebezpečí zatím ovšem není tak naléhavým, jak se tu a tam líčilo. New-yorské události burssovní přinesly dosti ostrý korrektiv. Prvý záchvěv bursy vyléčil ještě státní tajemník pokladu, ale jen na chvíli, aby se ukázalo, že vlastní příčinou otřesů jest nedostatek mobilního kapitálu vůbec. Dnem rodí se ve Spojených Státech nové koncepce kapitálové, mocnější a silnější předchozích, kapitál tentokráte nestačí myšlénkám a úsilím. Obrat v zemi „neobmezených možností" nalezl účinného korrektivu v obmezenosti kapitálu. V posledních létech investovány obrovské sumy v železnicích, vznikly závody dříve netušených rozměrů, veliké zisky vedly k velikým výdajům přepychovým, k neproduktivnému užití kapitálu, zatím co rostly povinnosti Ameriky k cizině. Ve kvapu zakladatelské práce neuvažovalo se o tom, jakým břemenem jest cizí kapitál se svými požadavky (jako by příkladu Ruska nebylo!), nyní v době záchvěvů dostavuje se teprve poznání. A současně se ukazuje, že výnosy drah nejsou tak značny, jako ještě před rokem. Ne proto, že by se méně vozilo, ale následkem stoupnutí nákladů provozovacích. Zvýšení nákladů životních mělo v zápětí zvýšení mzdy. Co platí o drahách, platí i o průmyslu. Veškery statistiky dokazují, že jest dnes kupnost dělnictva daleko menší než před dvěma léty. Zvýšené mzdy značí ale zvýšené náklady výrobní — za daných poměrů cen tovarů však zvyšovati nelze. A tak pro-

bíhá Amerikou pocit nejistoty, neurčitý zatím, ale dosti silný, aby oslabil obavy evropské.

A jako vždy, je k optimismu více sklonnosti než k čemukoli jinému. Třeba dané poměry nebezpečí americké oddálily, n e z l o m i l y je přece jen. A nebezpečí zvětšováno momenty novými. Celý téměř středoevropský průmyslový svět odkázán jest na a m e r i c k o u b a v l n u. S touto zbraní Amerika také počítá. Jak dobře, dokazuje vzruch textilního průmyslu evropského. Amerika všemi silami podporuje vzrůst svého textilního průmyslu bavlnářského. Čím více své bavlny spracuje, tím méně jí zbude na Evropu. A tím dráželi musí Evropa platiti. To americká spekulace chápe velmi dobře a odtud letošní manévry s odhady americké sklizně, odtud přískoky kursovní, odtud nejistota celého průmyslu. A což, vzroste-li průmysl americký do té míry, že na Evropu nezbude s dostatek bavlny? V Anglii s touto možností se již počítá. Dějí se stálé pokusy s pěstěním bavlníku v koloniích afrických a zvětšením kultury této v Indii. Po stopách Anglie jde Německo, Rusko provozuje tuto politiku již po řadu let — vše doklady uvedené tendence centralisační velikých imperií budoucna . . .

A při tom všem jsou moderním trustovním a kartelním organisacím celní ochrany dávno překonanou překážkou. Vítězství petrolejového trustu Rockefellerova v Evropě jest ukazatelem, za jakými cíly soustřeďuje Amerika mocné armády kapitálové. Snad zastaví se nyní na chvíli: svým vojskům dopřával i Napoleon při svém letu světem oddechu. A pak půjde vše dále se zvětšeným ohněm! Co stojí v cestě?

Tarify, differenční sazby domácí dopravy, přednost při státních dodávkách? Může tato umělá budova trvale zastaviti křepký a závratný rozvoj živých sil? V tom směru v ý v o d y L u z z a t t i h o plynou ze správného cenění situace. Srovnávaje tarifní zápasy — často malicherné — v evropských státech s překotným vzrůstem Spojených Států k ovládání trhů světových, přehlížeje snahy udržeti dosavadní celky hospodářské a sesíliti jich ochranné posice proti sobě, navrhuje svolání evropské celní komisse, která by se radila o prostředcích, jimiž by bylo lze překonati odpor proti vládním snahám o úpravu celně-tarifní. Kdyby se podařilo odkliditi tyto překážky, připravovala by komisse návrhy k tomu se nesoucí, by proti Spojeným Státům severoamerickým byly postaveny Spojené Státy evropské (v celní unii). Luzzatti nebyl se svým návrhem protiamerické koncentrace sám. C a r n e g i e, skotský miliardář, vyzýval skoro současně Viléma II. k provedení téže myšlénky. Imperátor trustovní uplatňuje i zde svou praxi samovlády silných individuí. Luzzatti, italský konstitucionalista, představuje si řešení v komissi, utvořené

z předních mužů těch kterých států. O existenci parlamentů jako by oba nevěděli. Zajímavý doklad úpadku parlamentarismu!

Třeba idea Luzzattiho má mnoho pravdy, prostředky, kterými ji provésti chce, nezdají se býti přizpůsobeny době a jejímu cítění. V tom směru prof. Wolf lépe postihl situaci. Evropské státy nevzdají se jen tak své samostatnosti. Právo hospodářského sebeurčování přirostlo jim až příliš k srdci, nehledě ani k tomu, že vyskytnou se mocné proudy politické, bránící se vším úsilím myšlénkám evropské unie celní. V dnešních poměrech byl by plán unie utopií — nebylo by ale lze připravovati splynutí budoucna? Tento most mezi budoucnem a přítomnem zří Wolf v celní alianci. Státy podržely by v ní svou samostatnost, ale dohodly by se o společném postupu proti Americe. První krok mohl by učiniti trojspolek. K němu přidružilo by se Rumunsko a netrvalo by jistě dlouho, že by frankfurtský mír přibližoval Francii k této formaci. Wolf proto také pokládá svůj návrh proveditelným, protože není dnes v Evropě oněch sjednocovacích snah, které na př. hospodářskou unii připravovaly Spojené Německo. Zde patrně prof. Wolf přehlíží — jak se zdá, zúmyslně — celý současný ruch německý, připravující přivtělení Cislajtanie do Německa pomocí celní unie německo-cislajtánské, ruch, který má své vřelé zastance ve Schmollerovi, Wagnerovi, řadě vídeňských professorů, německém průmyslu a obchodu a širokých vrstvách lidových.

Pilířem tohoto útvaru ovšem stalo by se Německo. To svojí politikou dávno pochopilo, že pevná jeho posice může býti neochvějnou jen tehdy i v budoucnu, když bude se snažiti, aby i hospodářsky dominovalo Evropě. Moc hospodářská má býti magnetem, přitahujícím slabší sousedy k hegemonii německé. Tuto politiku vědomě Německo připravuje. Dnes jest bankovně pevně sečlánkováno. Co se nepodařilo dřívějším průkopníkům myšlénky, to provedla poslední krise bankovní. Během ní seskupily se německé banky pevně kolem říšské banky, která jest dnes srdcem německého peněžnictví a úvěrnictví. To je mocný faktor v rukou jednotné hospodářské politiky národní. Tomuto slití předcházel občanský zákon, zatím co věci živnostenské a obchodní jednotnou kodifikaci již měly. Další etappou jest centralisace železnic. Netušené úspěchy systému pruského a neúspěchy finanční systému dopravního ostatních států jsou bezpečným přípravcem centralisace, kterou již za nutnou pokládal List a kterou proti svému přesvědčení netroufal si provésti Bismarck. Spokojil se pouze s připravováním vývoje. V Maybachovi nalezl pevného a spolehlivého pomocníka. Úspěchy pruských státních drah zevšeobecňují dnes volání po — říšském systému dopravním. Že k němu dojde, o tom není

pochyby. A tak připravuje Německo základy jednotné mocné politiky hospodářské, ucelené a v ý b o j n é. Její síla pak má uskutečňovati další rozvoj. A Německu byla vždy hospodářská politika prostředkem k moci politické! Úpadek románských států, rozervanost Rakouska při silných a cíle vědomých proudech německé jednoty, bezmocnost Balkánu, uzavřenost a nehotovost Ruska — jaká to kyprá půda pro plány německé!

A tak rýsují se na obzoru budoucna tendence vývoje. Utváření velikých imperií, mocných celků hospodářských, v nichž rozhodovati bude ten, kdo pochopil moc síly a odhodlanosti, jednoty a disciplíny, toť mety, za kterými nese se vývoj doby! Zde není času na sentimentalitu, ani tichou víru v „spravedlnost dějin". Zde váží a platí jen práce a síla a bezohledná vytrvalost! Nikdy ale nemohl býti také problém malého národa aktuelnější! Palacký uvědomoval si ho politicky proti světové centralisaci; dnes, kdy hospodářské momenty udávají směr vývoje, nutno ho doplniti i po té stránce. Věru: jest hodně důvodů k úvaze!

*

FINANČNICTVÍ.

Epidemie zpronevěr.

Jsou zjevy, které lékaři připomínají zkušenost, že v jistých dobách řádí především jistá nemoc převahou, a policejnímu úředníku, že jsou periody, kdy převahou se vyskytá zločin určitého druhu. Právě stojíme v období i epidemie i zločinu a zdá se, jakoby jeden případ suggeroval druhý. První sensací v době nedávné byla krádež v bance francouzské. Do té doby byla sklepení ústavu považována úplně za bezpečná před ohněm a zloději. Ku klenbám těm, v nichž z pravidla bývá uloženo 1500 millionů franků ve zlatě a 300 milliomu franků ve stříbře, vedou úzké, točité schody, které ústí do chodby, v níž vstup dále zabraňují čtyry veliká železná vrata. Každá vrata jsou opatřena trojnásobným různým zámkem, mohou býti otevřena toliko v přítomnosti vrchního pokladníka a vrchního kontrolora, kteří mají klíč a vzájemnou uzávěrku. Aby se pak přišlo ke zlatým a stříbrným pokladům, třeba projíti ještě devíti jinými takovými branami. A když jsme prošli tento labyrint chodeb a železných dveří, stojíme před řadou $3^1/_2$ metru vysokých železných skříní, které jsou opatřeny velmi složitými zámky, takže jest skoro nepochopitelno, jak lidské síly mohly překonati tuto ochranu. Jest jedině možnost, že krádež spáchal člověk, který dobře byl obeznámen s poměry a zařízením. Sluhové rozhorleně protestovali proti tomu, aby pachatel byl hledán mezi nimi, zlodějem byl tedy — úředník. Krádež ražených minci jest ovšem řídkostí a tím větší bravurou, že ražené mince značně váží a větší sumy nemůže uměsti jedna osoba. Pytel s 500.000 franky váží ku př. několik centů.

Zatím co se v Paříži mluvilo o této „těžké" krádeži, byla v Německu opět obnovena vzpomínka na úpadek Spielhagenských bank novým finančním skandálem. Konkurs prohlásila akciová společnost pro chemický průmysl v Mannheimu, když při náhodné revisi vyšly na jevo věci neslýchané. Společnost, která ve své továrně v Rheinavě prováděla výrobu tekutých plynův a preparátů ammoniakových, byla založena r. 1886 a v posledních létech rozdílela značné dividendy: za léta 1899 a 1900 po 7½ proc., roku 1901 7 proc. Za poslední obchodní rok byl vykázán obchodní rok 205.571 marek. Dividendy posledních let však vůbec nebyly vyzískány, nýbrž bilance již po léta jsou falešny. V poslední rozvaze byl úhrn aktiv vykázán obnosem 5.19 mill. marek, v tom továrna s příslušenstvím sumou 1.57 mill., zásoby 1.68 a dlužníci 1.78. Jako passiva jsou uvedeny v bilanci: akciový kapitál 2.5 mill., dlužní úpisy 1 mill., věřitelé a akcepty 900.000 marek. Zbytek připadá na zálohu, odpisy a jiné. Schodek se odhaduje na 3¼ mill. marek. Ztracen jest nejen všechen akciový kapitál, nýbrž i majitelům dlužních úpisů se nedostane ničeho. Také pro pohledávky věřitelů jest toliko slabá úhrada.

Affaira jest tak hrozna, že se důstojně řadí po bok případům Terlindovým, Schosstagovým a pod. Úpadek Mannheimský stal se pak tím více příznačnějším, že chemický průmysl v Německu byl dosavade považován za odbor velmi konsolidovaný a solidní. Události takové odůvodňují obavu, zda ozdravovací proces německého hospodářského života skutečně tak pokročil, jak se dosavade mělo za to.

Pak přišly slavný případ vídeňský a pražský. A jestliže v jiných nás především zajímala suma krádeže, tu jsme si především všímali psychologie davu. Různost výsledku srovnání v této příčině byla tím nápadnější, že v obou affairách se jednalo o téměř stejnou číslici millionů. Kdežto ale při defraudaci Jellinkově předmětem úvah byla technika zpronevěry a zájem především se jevil o způsob, jakým bylo defraudováno, — ve smutně slavné při pražské strhují pozornost hlavně osoby, které se jí dopustily.

V momentu tom jest sociální spravedlnost případu. Společnost nemůže sobě odpustit, že trpěla ve svém středu ony tenné gentlemany, trestá se hněvem za to, že je ctila, jich si vážila a dovolila jim vystoupit na místa přední, a ukazuje své mravní rozhořčení na pokrytcích, kteří úcty obecenstva přede jměním využili, aby se vydrali na místo povznešené a na tomto místu povznešeném chráněni jsouce důvěrou, — kradli. Společenský ostrakismus odsoudil — ale již pozdě, když podpory společnosti v průvodu šťastného davu již mohly býti kamenovány. Kdo by odpustil nyní těm, kdo dovedli využívat mezer v naší společenské organisaci? Nikdy nemá viny společnost souverenní. Snadný jest sestup do Averna. To ať pocítí oni, jichž

odjezd z bezpečnostního úřadu policejního ředitelství a příjezd do trestního soudu byl líčen podrobně i s davem, jenž pokřikoval a stál špalírem. Na svůj pád kdo by pomýšlel z těch temných gentlemanů, kteří ještě zůstali!

Pak epidemie zpronevěr vrhla těžké případy do sídelního města Rakouska. Po malversacích v Nussdorfské spořitelně po několika listech denní kroniky jsme opět čtli stereotypní úvod: nová defraudace: „Jako blesk s jasného nebe přichází zpráva . . ." A přece nebe není již dávno jasno tam, kde blesk krádeže stihá blesk a kde stále slyšíme dunění hromu veřejné o tom diskuse. — Případ Jellinkův jest příliš známý, abychom mluvili o jeho skutečnostech. Z nich činíme toliko závěry. Že bylo možno, aby v několika letech bylo zpronevěřeno 4.6 mill. korun — aniž by ztráta ona byla pozorována, jest klasickým svědectvím o nedostatku obezřelosti a kontroly. K oněm koncům vedly nedbalost účtárny, nerozum a pohodlnost úředníků, kteří své funkce svalovali na jiné, a kteří míjeli slepě podezřelé příznaky. Netečnost a lhostejnost zavinily všechno. A při správném jednání úředníků zpronevěření musilo býti ihned odhaleno, — o tom mluví okolnost, že, jakmile se podvodu přišlo na stopu, výše zpronevěřené sumy byla zjištěna za jediný den.

Konečná úvaha pak stanula také u otázky, kdy a jak bylo naposledy revidováno. Ta otázka zdála se zajímavou i finančnímu ministrovi, v jehož ressortu se stýká tolik millionů: jak bylo možno prostému úředníku — žádnému podvodnickému geniu, — aby kontrolu klamal a klamal po léta.

U c. k. priv. banky pro země rakouské bylo asi revidováno zrovna tak, jako u společností jiných. Ten neb onen dobrý muž má titul revisora, těší se, že s tím titulem mu padla do klína malá sinekura, a bilance — to jest věcí vedlejší — až se u džbánu utrhne ucho. Abychom však se zvláštním zájmem sledovali krádež vídeňskou, musíme znáti bankovní stroj, kde každý obrat prochází velmi četnými koly a kde tím způsobem vlastně má působiti stálá kontrola samočinně. A hle, tu se stane ve chvatu, že neoprávněná osoba se odváží k disposicím a že těmto se vyhoví. A hned můžeme státi za podvodem. Dané poměry nám tímto způsobem vysvětlí defraudaci každou. A byť i v ústavu pražském všichni vyšší úředníci byli srozuměni a ve kradení svorni, měli míti kontrolu v úřednících podřízených, a faktem jest, že tito podřízení úředníci — praktikanti — předpovídali zlé konce záložny. Příznivá shoda okolností může způsobiti, že selže kontrolní funkce vzájemnosti úředníků, — z této shody vznikl případ Jellinkův, — systematické plenění pražského ústavu jest svědectvím o naprostém nedostatku této kontroly. Mladí úředníci tušili nesprávnosti — ale byli by je musili přesně zjistiti, kdyby pracovní stroj býval správně systematisován. Affaira vídeňská nás poněkud usmiřuje svým způsobem a koncem. Tyto věci zasluhují poznámky.

Úředník vídeňské banky defraudoval — ne aby uprchl do zátiší, kde by ho nemohl stihnouti trest zákona — nýbrž aby založil průmyslový podnik a zkusil štěstí na burse. Prvý účel jest individuální a charakteristický. Jellinek i na burse i v průmyslu chtěl asi vyzískat, aby vrátil zpronevěřené peníze a pro sebe použil teprvé zisku. Pokus se nezdařil a jeho strůjce odsoudil se sám.

Jak docela jiné rutiny jsou odhalovány před námi ve skandálu domácím. Věty Zolovy z románu L'argent. Zločinci, kteří se honí po penězích a za peníze vyměňují čest, které vášeň strhuje za hranice zákona (Saccard).

A jako v řetězu se jeden případ defraudace řadí ke druhému. Novou éru zahajuje Mudroch, za ním jdou Jellinek, který zabloudil za myšlenkou, odcizenými penězi v Rakousku založiti velké podniky, Drozd, Hercig a Kohout, kteří peníze promarnili, Hroch, jenž defraudovanou sumou se chtěl státi živnostníkem, Krämer, aby opatřil dceři skvostnou výbavu, Staufer, který poškodil vídeňskou obec, aby získal prostředků ku pustému hýření, Rieder, bankovní ředitel Böhm a konečně také nebožák Heiser, který v poctivosti sešedivěv, zpronevěřil 88 korun, aby měl na léky pro svou ženu. Jsou to zjevy, které lékaři připomínají zkušenost, že v jistých dobách řádí především jistá nemoc převahou, a policejnímu úředníku, že jsou periody, kdy převahou se vyskytá zločin určitého druhu. Právě stojíme v období i epidemie i zločinu a vidíme-li, že podryta jest půda počestnosti, že tu a tam se náhle propadá, ptáme se, kde klesne zas a koho pochová. Tolik falešných model bylo mezi námi, o nichž známo bylo všem, čím býti se zdály, a málokomu, čím skutečně jsou. Jen nepravé bylo na nich pravým. Toto nesprávné posuzování jich jest tragickou vinou kriminálních aktů, jehož vstupné zaplatili důvěřiví. Bylo by škoda, abychom při těch výjevech něčeho nezapomněli a něčemu se nepřiučili. *Stanislav Neruka.*

*

Povinná revise úvěrních ústavů, zejména záložen.

Vlny všeobecného vzrušení, vzniklého po objevení značného schodku ve Svatováclavské záložně v Praze, vynesly na povrch opětně *otázku povinné revise ústavů úvěrních, zejména záložen.* Po neblahých poměrech v ústavě tom zjištěných nebude asi nikoho, kdo by o potřebě řádné znalecké revise ústavů peněžních musil býti široce přesvědčován; jdeť tu nejen o kapitál, nýbrž i o čest národní, a bylo by skutečně povážlivo, kdyby případy z posledních dnů nebyly povolaným činitelům podnětem k utužení dohledu a zostření kontroly. Zbývá porozhlédnouti se toliko, pokud požadavku povinné revise ústavů peněžních a zejména záložen vyhověno je právními základy, na nichž jsou vybudovány. Co se týče především *spořitelen*, sluší uvésti na paměť, že podle regulativu o spořitelnách, jakož i podle

normálních stanov vládou vydaných, které zastaralý regulativ doplňují, přikázán každé spořitelně zvláštní *zemědělský komisař*, jehož úkolem je, „míti stále úplnou známost toho, jaká obchodní jednání se vedou, *jaký je stav pokladny* a vůbec všeho, co se v ústavě děje," jenž bdíti má dále nad přesným zachováváním stanov, regulativu a zákona a spozoruje-li vady neb nepravidelnosti, učiniti přiměřená opatření, by v ústavu pořádek a jistota byly obnoveny. Není pochybnosti, že podle toho je zemědělský komisař oprávněn vykonávati ve spořitelně, dohledu jeho svěřené, revise, o stavu knih, pokladny, o správnosti účtů kdykoli se přesvědčiti, a bylo by jen žádoucí, aby zemědělští komisaři spořitelen oprávnění svého k revisím hojnou měrou užívali. Požadavku povinné revise spořitelen vyhověno bude arci také tím, že revise vykonávati má též zřízený již *svaz spořitelen*. Ze záložen nejdokonaleji dosud vyhovují požadavku tomu okresní záložny hospodářské, z bývalých kontrib. sýpek povstalé a zvláštními zákony zemskými se spravující. Záložny ty podléhají dozoru okresních výborů, v jichž obvodech jsou zřízeny, a dohledu výboru zemského. Zemský výbor k provádění dohledu svého zřídil na základě zákona ze dne 26. dubna 1900 z. z. č. 32 zvláštní, účetnictví znalé zemské dozorce, jichž úkolem jest okr. hospod. záložny stále objížděti a vykonávati v nich podrobné revise. V každé okr. hospod. záložně provede se v roce, nehledíc k revisím okr. výboru, nejméně jedna revise zemská. Ostatní záložny — záložny občanské a záložny soustavy Raiffeisenovy — spočívají na zákonu ze dne 9. dubna 1873 říšsk. zák. č. 70, o společenstvech pro napomáhání živnosti a hospodářství, který povinnosti k revisím neukládá, ano zůstavuje i členstvu na vůli, chce-li smlouvou společenskou představenstvu po bok postaviti radu dohlédací. Soud obchodní arci nastupovati může dle zákona toho pokutami pořádkovými proti členům představenstva a rady dohlédací také v tom případě, „shledaly-li by se nějaké nesprávnosti ve výkazech a oznámeních dle zákona nařízených," ale již ta okolnost, že ústavy na základě zákona toho zřízené nejsou povinny předkládati soudu své účty a že mají jen v známost obecnou uvésti po každém roce závodním „závěr početní" minulého roku závodního *kromě bilance*, vyvracela by domněnku, že povinnost revisí náleží tu snad soudu obchodnímu. Prozatím postaráno je o revise v záložnách občanských *Jednotou záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* a v záložnách Raiffeisenových, jakož i v jiných společenstvech na základě zákona z r. 1873 zřízených, *Ústřední Jednotou* hospodářských společenstev, pokud arci záložny a společenstva k jmenovaným střediskům jako členové přistoupily. Než právě okolnost tato, že totiž kterákoli záložna a společenstvo mohou se vyhnouti povinné revisi tím, že ke středisku takovému se nepřihlásí nebo z něho vystoupí, nutí, aby věc ta jiným způsobem byla upravena. Potřebě vyhověno býti má tu zvláštním zákonem říšským v příčině revise výrobních a hospo-

dářských společenstev a jiných spolků, jehož osnova přijata byla již 10. června 1901 v poslanecké a 21. března 1902 v panské sněmovně říšské rady. Panská sněmovna učinila v osnově některé změny, vyhradivši z podnětu Jiřího knížete z Lobkowicz zemskému výboru možnost revisí hospod. společenstev také v tom případě, požívají-li společenstva úvěru u fondů a záložen (okr. hospod. záložny) jeho dohledu svěřených, a musí tudíž osnova opětně býti předložena sněmovně poslanecké. Osnova ta stanoví podstatně, že výrobní a hospod. společenstva, zřízená na základě zákona ze dne 9. dubna 1873 říšsk. zák. č. 70 a v rejstříku zapsaná, jakož i spolky před tím zřízené musí se podrobiti nejméně *každého druhého* roku ve všech oborech své správy znalecké revisi zvláštním revisorem prováděné. Revisora ustanoví buď svaz společenstev, zákonu vyhovující, a pokud společenstvo neb spolek k žádnému svazu nenáleží, pro společenstvo obchodní soud, pro spolky politická správa zemská. Revisor podá o výsledku revise představenstvu společenstva buď prostřednictvím svazu nebo přímo zprávu a nařídí odstranění závad. Neodstraní-li se závady ve lhůtě revisorem vytčené, učiní revisor o tom oznámení úřadu, u společenstev (záložen) tedy soudu, který odstranění závad na základě zákona z r. 1873 vymáhati může prostředky donucovacími, především pokutami. Výlohy s revisí spojené uhražovati mají společenstva a spolky. Revisi ve společenstvech, kterým dostává se záloh a subvencí z prostředků zemských nebo ze záložen a fondů, podléhajících dohledu výboru zemského, může si vyhraditi výbor zemský. Třeba nelze podrobná ustanovení dotčené osnovy pokládati ve všem za nejšťastnější rozřešení věci, na př. ustanovením, že výsledek revise má se činiti vždy předmětem jednání ve valné hromadě, že nařízení revisora soudem zřízeného nepodléhají přezkoušení úřadu, tak že mohly by ústavy i chikanám býti vydány a j., přece sluší osnovu pokládati za krok k podstatnému zlepšení nynějších poměrů, a bylo by jen žádoucí, aby stala se zákonem co nejdříve. Stane-li se tak a budou-li zejména revisoři všech ústavů peněžních stejně přísně naléhati na odstranění všech nedostatků řádné správy, přestane odpor proti reformám, tu a tam v praxi se objevující, proti nimž ústavy z pravidla uvádějí, že tak přísných forem a pravidel u jiných ústavů se nešetří a že by klienti jejich utíkali jim k shovívavějším ústavům konkurenčním. Ale ani revisemi cizích znalců neobjeví se mnohdy všecky nedostatky. Pravost podpisů na směnce, poměry dlužníků nebude moci posouditi revisor, který jednou za rok neb jednou za dvě léta ústav navštíví. Zde jest na místních činitelích, aby konali svou povinnost, na ředitelstvech, představenstvech, dohlédacích radách, revidujících výborech domácích (ústavních), aby dohlížely na účetnictví i pokladnu. Požadavky kontroly, které nutno tu na správě každé záložny vyžadovati, shrnouti lze v těchto několik hlavních příkazů: Účetnictví budiž od správy pokladny odděleno a různým oso-

bám svěřeno. — Klíčky k pokladně rozděleny budtež mezi dvě úřadující osoby tak, aby jim pokladna jen společně byla přístupna. — Při přijímání a vyplácení peněz, zejména vkladů, úřadujtež dvě osoby, z nichž každá vede jeden deník pokladní. — Účetní závěrky sestavovány budtež na základě podrobných bilančních operátů (soupisu směnek, pohledávek hypotečních, úroků atd.), jež dohlédací rady (revid. výbory) mají položku za položkou přezkoušeti. — Členy představenstva (ředitelstva) srovnávány budtež často položky denníků pokladničních s knihami hlavními a při každé příležitosti knížky stran (vkladatelů, dlužníků) se zápisy v knihách záložny. Neméně pak potřebí, aby ústavy naše peněžní obsazovaly místa svých úředníků silami odborně vzdělanými a spolehlivými, aby je slušně, stavu i práci přiměřeně dotovaly a postaraly se také o zaopatření úředníků svých pro případ stáří a neschopnosti k práci. Jen takové úřednictvo, o něž tak bude postaráno, zaručuje stálý a zdravý rozvoj našich záložen, jenž na srdci ležeti musí každému, kdo si připomene, co záložny české vykonaly již pro národní a všeobecně užitečné účely. —ý.

*

OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

(Stávky uhlokopů amerických a francouzských. — Zemědělská stávka haličská. — Potírání moru kořalečního. — Mezinárodní sjezd ve Frankfurtu proti obchodu s děvčaty.)

Kdežto naše země ušetřeny byly letošního roku značnějších stávek uhelných, zuřily tyto s nebývalou prudkostí v Pensylvanii a ve Francii. Zejména stávky *americké* súčastnilo se na 150.000 uhlokopů, domáhajících se zvýšení mzdy za práci od kusu, osmihodinné doby pracovní při práci dle času a uznání spolků dělnických za zástupce dělníků. Ještě nikdy nestály zájmy súčastněných stran v tak příkrém rozporu, jako zájmy podnikatelů a zaměstnaných ve stávce této. Zaměstnavatelé, američtí miliardéři, nejen že nejevili dobré vůle shodnouti se se stávkujícími, nýbrž chtěli dokonce pomocí známého krále trustů Morgana zlomiti vytrvalost stávkujících dovozem uhlí z Anglie; měli tudíž za ohromné výše cen uhlí opět získati majitelé dolů. Pak se mluví o milionových ztrátách, které dolům stávkou se způsobují. Ten vyzíská vždy majitel dolů, moha za okolností proň stávkou příznivě utvořených odbyti draho i druhy uhlí, které za normálních poměrů by byl snad ani neodbyl. Nás o tom poučuje uhelná stávka v severočeské uhelné pánvi v roce 1900—1901. Uhlí zůstane v dole, stroje stojí, mzda se neplatí, a služné úředníků, po případě mzda dělníků, již bez viny stávkují, zaplaceny jsou zvýšenou cenou uhlí desetkráte. Hůře jest na tom průmysl, jenž z nedostatku paliva zastaviti musí výrobu a po určitou dobu i mzdu dělníků beze své viny nečinných. Okolnost tuto správně postřehla

vláda Spojených států a postavila se přízní svojí po bok stávkujícího dělnictva spolu i s občanstvem veřejně se stávkujícími sympatisujícím. Ku bezpříkladnému zakročení presidenta republiky odhodlali se konečně k radě Morganově majitelé dolů ukliditi stávku výrokem rozhodčím, jenž má rozhodovati o požadavcích dělníků. Ti žádají 20 proc. zvýšení mzdy akordní, zavedení 8hodinné doby pracovní při práci dle času za nezkrácené mzdy a úplnou výměru mzdy dle skutečně vytěžené váhy. V pozadí stávky stojící požadavek v příčině uznání dělnické organisace nepřímo uznán skutečností, že zástupce dělnické organisace uznán členem komise rozhodčí. Vítězství rozhodčí myšlenky jest potěšitelným krokem ku předu na dráze společenského míru; kdyby myšlenka tato všude pronikla, nebyla by zajisté draze vykoupena tímto vleklým bojem pracovním, plným obětí.

Ještě nežli hnutí stávkové v Pensylvanii počalo se uklidňovati, vypukla objemná stávka uhlokopů *francouzských*. Tito nalézají se již od několika let ve stálém neklidu. Značné stávky v jednotlivých uhelných pánvích, jako na př. stávka na hoření Loiře v roce 1899 a stávky v Montceau-les-Mines od února do května 1901, rozčilily poněkud vždy celé dělnictvo dolů uhelných. Jak tomu pravidlem při všech francouzských bojích pracovních, byla tato místní hnutí zahájena s nedostatečnými prostředky peněžními, a poněvadž v hmotné podpory od ostatních soudruhů nebylo lze doufati, vyzněly takovéto stávky místní z pravidla pouze vyzváním ku *všeobecné stávce*. Než snahy poslednější rozbily se vždy o tuhý odpor dvou největších horních revírů, totiž dép. du-Nord a Pas-de-Calais, které stávkami z let 1885 a 1893 opatřily si průměrně příznivé poměry pracovní. Zejména t. zv. *konvence arrasská* — za nesnížené mzdy platiti určité pracovní premie — z r. 1891 byla vždycky bez boje obnovována nebo modifikována a nedávala nejmenšího podnětu k nespokojenostem, jež by stávkou měly býti odstraněny. Než právě v poslední době, kdy umluvené premie dosáhly výše 40 proc., počaly důlní společnosti premie snižovati pod tuto míru, přes to, že příznivý stav trhu uhelného jakékoli snížení neospravedlňoval, což mělo za následek vypuknutí stávky v těchto dvou největších pánvích uhelných, jež pomalu rozšířila se i na pánev loirskou a střední (Commentry-skou). Přes to však postrádá stávka tato jednotného vedení, nedostatek to, jenž nabývá výrazu zejména v různých programech a cílech, jichž stávkou má býti dosaženo. Tak zejména na kongresu v Lensu 10. října 1902 žádali delegáti pánve du Nord a Pas-de-Calais pouze úpravu mezdních poměrů (zvýšení mzdy, minimum, kontrolu její, odstranění práce přes čas) a nepropouštění dělníků pro stávkování, kdežto ústřední výbor žádal 8hodinnou dobu pracovní, úpravu otázky penze a horní inspekce, zavedení živnostenských soudů v hornictví, úpravu smluv pracovních a zamezení neoprávněného propouštění. Po růz-

ných pokusech, mezi nimiž i zdařený pokus, zatáhnouti do víru stávkujících i dělnictvo dolu dunkerských a tím hnutí stávkové sesíliti, dosazen konečně rozhodčí soud, jehož výrok však stávkující neuspokojil; rozhodl totiž, že není příčiny, aby byly nynější premie mezdní zvýšeny, čímž se ovšem postavil úplně na stanovisko uhelných společností, jež stávkou mělo býti zvráceno. Stávka proto posud není ukončena a poslední naději kladou stávkující v usnesení parlamentu, na jehož jednání bude asi působiti vliv společností uhelných, které zdráhají se přijati ty dělníky, kdož pro stávku byli odsouzeni. To ovšem působí nové jitření. Dle posavadního stavu je viděti, že příznivému výsledku stávky vadí zmíněná nesjednocenost stávkujících a v příčině té nesprávné informace vůdců dělnických.

Nedostatek stávek průmyslových vyvážila letošní stávka *zemědělská v Haliči*. Stávka tato nebyla první; neboť již v roce 1900 vzniklo v jihovýchodní části Haliče stávkové hnutí, jež rozšířilo se v krátké době na 15 obcí, vyvoláno byvši snahou, dosíci zvýšení mzdy a byvši též v příčině této do jisté míry vítězstvím korunováno. V době této sluší hledati počátek velké stávky letošní, neboť od těch čas neutuchala snaha haličských sedláků hmotné postavení své zlepšiti. Hnutí tomuto napomáhaly ovšem valné příčiny společenské, které poměry mezi sedláky a zaměstnavateli ještě více napínaly. Jest to jednak povaha země haličské jako země čistě zemědělské, bez jakéhokoli značnějšího průmyslu, dále rozdělení vlastnictví pozemkového na jedné straně v rozsáhlé latifundie, na straně druhé pak na vlastnictví několika pouze jiter, které nemůže uživiti zemědělce a jeho rodinu, čímž jak on, tak i rodina nucena přijímati zaměstnání u velkostatkáře nebo u velkopachtéře. Než hojná nabídka pracovních sil snižuje beztoho mzdu dosti nízkou na míru nejmenší, tak že zaměstnavatel vybrati si může dělníky, kteří hotovi jsou nabízeti práci svou za mzdu minimální. Rovněž i chudoba země i na ostatní dary přírodní, jako dříví a vodu, činí sedláky závislými na blahovůli velkostatkářů, kteří jsou z pravidla v držení lesů a vody a již i možnost úplatného přenechání předmětů těchto pokládají za část mzdy zemědělským dělníkům poskytované. Přistoupí-li pak k tomu ještě poměry politické a národní, ježto mezi sedláky haličskými shledáváme hlavně příslušníky národnosti rusínské, velkostatkáři pak a velkopachtéři náležejí k národnosti polské, tedy ku třídě v zemi panující, zjevno, že poměr mezi zaměstnanými a zaměstnavateli není právě nejrůžovější a že netřeba než malé jiskry, aby nahromaděnou látku zápalnou přivedla v plápol ničivého ohně.

Nikdy nezpůsobí stávka tolik škod, jako stávka zemědělská. Při stávce průmyslové, pohybovala-li se v mezích zákonných, má v zápětí pouze ztrátu mzdy pro stávkující, a zisku, jenž zaměstnavateli po čas stávky ušel. Než stávka zemědělská, zejména je-li zorganiso-

vána na základech širokých, má sice v prvém směru rovněž za následek ztrátu mzdy, než pro zaměstnavatele má následky přímo osudné, ježto zde nejde pouze o ušlý zisk, nýbrž i o ztrátu celého kapitálu, jenž do půdy byl vložen a jenž znemožněnou sklizní úrody postaven na stanovisko, jaké způsobují nejkrutější pohromy živelní. Než účinky stávky zemědělské nezračí se pouze v přítomnosti, nýbrž škodlivě působí i do doby příští, nepůsobí pouze krise místní, nýbrž i krise pro široké vrstvy národní. Dle úředních zpráv byla pak stávka haličská rozšířena na 386 obcí v 18 politických okresích, nabyla tudíž tentokráte značného rozsahu, a jest tudíž úplně na místě usnesení sněmovny poslanecké ze dne 30. října 1902 o pilnosti dotčeného návrhu s vyzváním vlády, aby zjistila příčiny nynější stávky zemědělských dělníků ve východní Haliči po případě pomocí zvláštní enkety a výsledek aby sněmovně sdělila.

Vláda rakouská odhodlala se konečně učiniti pokus k zákonnému upravení pokud se týče obmezení spotřeby alkoholu jakožto prostředku proti t. zv. *kořalečnímu moru*. Bezprostřední podnět dán k tomu loňským VII. mezinárodním sjezdem proti alkoholismu, odbývaným ve Vídni. Dotčená osnova vládní nedávno sněmovně poslanecké předložená (1456 příl.) učiniti má opatření, jimiž by se *pijáctví* čelilo, a obsahuje k cíli tomu ustanovení živnostensko-právní, soukromoprávní a ustanovení trestní. Dle ustanovení druhu prvnějšího má býti předsevzato zcela nové upravení prodeje pálených lihovin, zejména v tomto směru: Živnost s pálenými nápoji lihovými v *uzavřených* nádobách do pěti litrů provozovati mohou pouze živnostníci, kteří k tomuto prodeji budou míti koncesi výčepnickou nebo koncesi ku prodeji lihovin v malém. Koncesované malé výčepy s prodejem v nádobách uzavřených musí býti v určité dny slavnostní a sváteční uzavřeny, rovněž tak i o dnech výplatních. Další ustanovení týká se toho, aby v místnostech prodejních ničeho jiného nebylo lze prodávati, leč pouze lihové nápoje, aby takto lid nebyl sváděn při nákupu životních potřeb v obchodech, kde jest vedlejším prodej lihovin, ku koupi těchto. V obcích ne více než s 500 obyvateli smí býti pouze jedna koncese ku prodeji lihovin, ve větších obcích může býti povolena koncese nejvýše vždy na 500 obyvatel. Ač ustanovení poslednější značně může přispívati k zamezení moru kořalečního, mohla mez tato býti valně rozšířena ať již v příčině obcí menších tak i větších a velkých. Neboť způsob repressivní jest při alkoholismu nejúčinnější, zde nepomůže poučení, nýbrž odstranění příležitosti a to má právě v rukou svých vláda spolu s našimi zastupitelstvy obecními. Z příčiny této ani ustanovení soukromoprávní zmíněné osnovy neposkytnou žádoucí odpomoci; neboť víme, že nebude-li dluh, jenž povstal poskytováním lihových nápojů aniž dřívější pohledávka z téhož důvodu vzniklá byla zapravena,

žalovatelným, že jednoduše musí platiti se hotovými a ten, kdo lihu neodolá, uschová si hotovost, ovšem na újmu potřeb nezbytných. Jakýsi význam může ovšem ustanovení toto, obdobné zákonu z roku 1877 pro Halič a Bukovinu, míti pro náš venkov, než tam byla by repressse nejvíce na místě. Ostatně zmiňují se motivy k osnově této o tom, že opatřením tímto nemá býti akce proti moru kořalečnímu zakončena, nýbrž pro zvláštní poměry u nás panující dlužno předsejíti pomalu, aby se jistě došlo žádoucího cíle; výslovně se na to poukazuje, že by bylo osudným (?) omylem, oktrojovati u nás taková zařízení, která se v jiných zemích za jiných ovšem okolností z dobrovolných snah lidumilných dobře osvědčila.

Ve směru tomto můžeme se svými p. t. čtenáři sděliti zajímavou ukázku z amerického prohibičního zákonodárství živnostenského. Zajímavé průhledy do zákonodárství tohoto otevírá úvodní článek říjnové Atlantic Monthly, vyličující zákonná obmezení, jakými stižen jest všeliký prodej lihovin a živnost hostinská v tak zv. novoanglických státech severoamerické Unie, známých svými puritánskými tradicemi a puritánským životem, jejž tak plasticky a tak mile líčí novely Mary E. Wilkinsové. Ve státech Maine, New-Hampshire a Vermont je prodej všelikých lihovin, pokud se jich užívá jako nápojů, naprosto zapovězen. V ostatních třech státech je zavedena t. zv. local option, t. j. voličstvu měst a okresů je ponecháno na vůli rozhodnouti se obecným hlasováním (suffragiem), při němž rozhoduje většina hlasů, buď pro prohibici, buď pro udílení koncessí hostinských (licensing). Usnesení takové neplatí však pro dlouhé periody, v některých státech provádí se dokonce každoročně při obecních volbách. Kde hostinství a prodej lihovin takto in abstracto je povolen, stíhá jej ještě celá řada speciálních obmezovacích předpisů. Z přečetných uvedeme jen některé: ve státě Massachusettsu a podobně i jinde, nesmí připadati na venkově na 1000 obyvatel více než 1 hostinec (prodejná místnost), fakticky však nikdy se neuděluje tolik licensí, kolik by tento poměr dovoloval. Minimální poplatek za udělení license je stanoven zákonem na 1000 dollarů, maximum však stanoveno není, a letošní pokus, v zasedání parlamentu učiněný, stanoviti je 2400 dollary se nezdařil. Dle jiného zákona smí se požívati v hostincích lihovin jen s pokrmy, pročež musí každý hostinský a výčepník míti také povolení ku prodeji pokrmů a opatřit místnosti své přístroji ku připravování pokrmů, nádobím atd. Udělení license může však zameziti bezprostřední soused svým vetem, které nelze vůbec nijak bráti v odpor. Ve vzdálenosti 120 m. od budovy školní nikdy nesmí býti hostinec zřízen. Když konečně všecky překážky překonány a živnost šťastně zahájena, dlužno bedlivě šetřiti všech předpisů o jejím provádění. Tak nesmí se prodávati po jedenácté hodině večerní a před šestou hodinou ranní, nikdy v neděli, v den voleb a zákonitých svátků, nikomu, kdo je opilý, kdo je piják ze

zvyku, kdo je podporován ústavy dobročinnými a nezletilým; do hostinských místností musí býti s ulice volný pohled, záclony, přepážky a pod. jsou zapovězeny, není dovoleno zaměstnávati v živnosti osoby mladší 18 let atd. Přestoupení těchto nařízení trestce se pokutou, vězením, a co nejhorší, vždy ztrátou license. Hostinští v Massachusettsu tedy právě na ružích ustláno nemají. — V obcích a okresech, jež rozhodly se pro prohibici, je zapovězen vůbec veškerý prodej destilovaných lihovin, piva, vína a všech nápojů obsahujících více než 1 proc. alkoholu. Toliko v lékárnách smějí se za jistých kautel lihoviny prodávati. Následkem toho bývá v prohibičních městech lékáren nepoměrně mnoho . . . Puritánské úřady stíhají však provinilé lékárníky vězením. Přímo klassické je, že i tam, kde lokální opcí rozhodli se pro license, místní úřady jen *mohou,* avšak nemusí license uděleti; platí v té příčině nijak neobmezené volné uvážení. Někde zase vyměřují místní úřady poplatek za licensi tak vysoko, že je prakticky nemožno licensi si zjednati. Všeobecná tendence tíhne k prohibici. Kde bylo od ní upuštěno, opět se k ní vrátili. Časté střídání je ovšem na úkor soliditě závodů, i na úkor přesnosti kontroly. Hnutí a agitace ve prospěch prohibice bývají — jako všechny podobné veřejné akce v Americe — vždy neobyčejně okázalé a bombastické. Nejrůznější živly a strany slučují se tu v jediný svorný šik. Vydávají se časopisy a letáky s chytlavými názvy, jako: Otvírač očí, Horké střely, Ledová pravda atd. Správnost hlasování při local option kontroluje se tak bedlivě, jako by šlo nejméně o volbu presidenta Unie. — Zajímavé jsou výsledky statistického šetření, a to zejména ve městech, kde se systém měnil. Bureau of Statistics of Labor ve státě Masachusettu vyšetřilo k rozkazu legislatury poměr prodeje lihovin k pauperismu, zločinnosti a k duševním poruchám, a dokázalo číslicemi, že počet chudých klesá, když byla zavedena prohibice, a že více než $^2/_5$ chudých, nejméně $^1/_4$ duševních poruch a ½ všech přestupků a zločinů je v příčinné spojitosti s opilstvím. Číslicemi dokázalo se dále, že náklad na chudinství, na choromyslné a zločince klesá a roste dle toho, je-li zavedena prohibice čili nic. Tyto výsledky pohnuly mnoho obcí, jež nebyly zásadně hostincům nepříznivy, že postavily se z oekonomických důvodů na stranu prohibicionářů, přes to, že důchod z licensí je velmi značný. Neboť toto plus na důchodu obecním bývá více než vyváženo zvýšeným nákladem na policii, chudinství atd. Zvláště zajímavá data obsahuje statistika města Cambridge, sestavená nejpečlivěji. V tomto městě vzrostl v době prohibice počet obyvatel a nových domů dvakrát tak, jako v letech licensních. Za dobu licensní (10letou) klesla cena majetku o 3 miliony dollarů, za 15 let prohibice vzrostla o 36 milionů. Průměrný přibytek vkladů ve spořitelnách byl za prohibice třikrát takový, jako v letech licensních. Číslice tyto způsobily, že v Cambridgi vzrostla majorita prohibicionářů z 511 na 1793, a že

letošního roku rozhodlo se ve státě Massachusettsu 13 z 33 měst a 238 ze 320 okresů pro prohibici.

Officielní veřejnost odhodlala se konečně súčastniti se aspoň jednání na sjezdu z října letošního roku ve Frankfurtě n. M. v příčině zavedení praeventivních opatření *proti obchodu s děvčaty*. Již roku 1881 dali Holanďané podnět k mezinárodním poradám o potírání obchodu s děvčaty, ale tehda některé vlády činily své námitky a konference se nesešla. Roku 1899 sešel se první sjezd v Londýně, jehož súčastnili se delegáti lidumilných spolků a ústavů z deseti států bez jakéhokoli účastenství orgánů vládních. Teprve roku letošního na sjezdu ve Frankfurtě, jehož súčastnilo se přes 200 delegátů, přítomni byli i úřední zástupci některých vlád. Vláda rakouská zastoupena nebyla, ač vzhledem k poměrům, o jichž uzdravení mělo se zde jednati, měla vláda rakouská státi v čele celého hnutí, neboť jsou to právě dívky haličské, uherské a bohužel i české, jež tvoří hlavní předmět tohoto hnusného obchodu s lidským masem. Z příčiny té učiněny zase jenom cestou soukromou kroky, aby se u nás ustavil spolek, jenž by sledoval tytéž cíle a čelil vzmáhajícímu se obchodu tomuto, totiž poučoval dívky nezkušené a někdy až příliš důvěřivé před nebezpečím, jež jim plyne z planých slibů různých dohazovačů o výnosných službách a místech v cizině. Správnějším a účinnějším by ovšem bylo, kdyby po smyslu usnesení zmíněného sjezdu státní správa policejní sama toho dbala, aby podobné přehmaty proti svobodě osobní a nebezpečí těla i ducha byly zamezeny; neboť pouze přísným potrestáním těchto moderních otrokářů lze vyléčiti tuto bolavou stránku na těle naší společnosti.

17. listopadu 1902. *Dr. H. a L.*

*

LITERATURA.

Jiří Karásek ze Lvovic: **Renaissanční touhy v umění.** *Kritické studie* 1893—1902. *Symposion XII. Praha, H. Kosterka.*

V současné kritice české jest p. Karásek ze Lvovic představitelem *kritického subjektivismu*, výlučně pojatého a důsledně provedeného. Jeho methoda jeví patrnou převahu lyrického živlu, vztah ke kritisovanému je tu citový, náladový. Oč v ní především jde, není studované umělecké dílo samo, studovaná personalita umělecká, jejíž sklony a schopnosti by kritik sondoval, jejíž psychologický typ by se snažil vyložiti — ale reflex uměleckého díla ve vlastním kritikovu já, kritikův osobní dojem a jeho vnitřní napjetí, způsobené doteky a suggescemi cizí umělecké moci a vůle. P. ze Lvovic klade analysu svých vniterních stavů, zažitých při vychutnávání díla, *před* objektivní, methodické studium jeho prvků a určujících sil, jeho stavby a samostatného, z nitra umělcova do jeho linií promítnutého života. Vše to, co tvoří

samu podstatu uměleckého díla, bere a hodnotí podle sensitivního vztahu ke kritisujícímu, podle stop, které zanechává v jeho duši. Je to kritika *emotivní*, v podstatě citová a improvisující, ve stylu *Anatola Francea* nebo *Oscara Wildea*, kterou p. ze Lvovic realisuje ve svých essayích, shrnutých nyní v knihu.

Knihou kritiky lyrické, impressionistní, jsou „Renaissanční touhy" především. Vidíte v každé ze studií, které obsahuje, že byly psány, aby formulovaly dojem autorův, sensitivní stopu, kterou v něm zustavila díla studovaných umělců. V jednom dojmu se mu synthetisovala umělecká individualita, dojmem tím v něm existuje, a z něho vykouzluje subjektivně kolorovaný psychologický obraz. Analytické vyšetřování, složitá sondace psychologická a esthetická pak už jen jsou ku podepření a zkonkretnění autorovy subjektivní představy, ta není z nich vyvozena, není závěrem postupně se ustalovavším, nýbrž apriorní, pojatá v okamžiku, kdy p. ze Lvovic zažil nejfrappantnější vítěznou suggesci a dle ní si vytvořil kriterion pro celé umělecké dílo. Vycítíte lyrism p. Karáskových essayů z jejich tonu, zvlněného, plného nálady a verve, ze způsobu, jak stále se vrací k jednomu vládnoucímu rysu umělecké fysiognomie, vždy znova jej podpírá detaily, vylučuje a odmítá, co jeho jednotnou koncepci ruší. Styl jeho sondací má barvu a timbre náladové improvisace na thema umělcovy personality a tvorby — devisa p. Henriho de Régnier „parler davantage en poète qu'en critique" dala by se na p. Karáskovu methodu applikovati v celém dosahu.

Je nutnou konsekvencí p. Karáskova subjektivismu, že jde ve své knize za osobními sympathiemi literárními, po stopách umělců odlišné, „apartní" psychologie, jejichž revoltu proti prostředí a průměru, jejichž nadnormální vypjatost a výjimečnost pojímá jako „renaissanční touhu", v poněkud mimořádném smyslu slova. Lze pro každou z těchto prací určiti stupeň sympathie autorovy ke studovanému umělci, vycítit, do jaké míry v něm vidí ducha své psychické racy a své touhy. Rozhodoval tu p. Karáskův sklon k umění fikce a snu, k umění vnitřnímu, odklonivšímu se od reality a její tvrdé, urážející skutečnosti. Toť otázka, kterou p. ze Lvovic klade každému umění: otázka po platnosti a převaze živlu esoterického, vnitřního, fiktivního. Studie věnované příslušníkům této umělecké racy jsou v knize nejlepší a tvoří nejrvzejší výtěžek autorova kritického díla. Jeho lyrism zde se sesiluje v dithyramb, zní celou chromatickou stupnicí tonů, hoří sytými barvami: protože tu p. ze Lvovic adoruje svůj sen, svoji vládnoucí myšlenku v umění těch, kdo ji pojali a realisovali čistě a vypjatě. Na thema jejich umění píše p. ze Lvovic synthetické a definitivní karakteristiky. Tak vysondoval reliefně a zhuštěně rozvichřený, negacemi a kontradikcemi zmítaný, sentimentální a ironický lyrismus *Heinův*, vymezil plasticky abstraktní ideaci a okkultní skloněnost *Joséphina Péladana*, evokoval podobu křehkého

a smutného ironika *Dubusse*, rozsvítil jasně a teple světlo kolem hlavy *Oscara Wilda*, tohoto gallského zázraku v šedé londýnské mlze. A jako zjev nejvyšší synthesy ideové i umělecké kreslí několika praerafaelitickými stylisovanými čarami obraz *Stéphana Mallarméa*, na jehož rtech tane tajemství nejvyšší, uzavřené, vyvrcholené ideje, nebo *Villierse de l'Isle Adam*, tragického řešitele sporu mezi životem a spirituelní touhou spočinutím ve svrchované illusi a ironickým gestem nad hmotou. — Ale u těchto umělců *ideje* nestuduje p. ze Lvovic těch ideových vegetací, které vzpučely z jejich uzavřených meditací, těch nových forem myšlenky, metafysických hodnot, v něž vydestillovali obsah svých bohatých duší. Jeho analysa zastavuje, když konstatoval psychologický fakt jejich v sebe ponoření, a bílé, mocné plameny, jež rozšlehly do nejnebezpečnější tmy, aby její nejisté prostory na okamžik osvětlily, ho již nezajímají. *Vedoplňuje sondace psychologické sondací ideologickou.* Tu neúplnost cítíte zvlášť v rozboru *Maurice Maeterlincka*. P. ze Lvovic odmítá pro první periodu Maeterlinckovy tvorby správně symbolický výklad jeho díla. Vskutku jsou díla jako „Princezna Maleina", „Vetřelkyně" nebo „Slepci" suggesce docela nervní, nota hrůzy přímo a neúčelně buzené v nich praedominuje. Ale od „Aglavainy a Selysetty" k „Monně Vanně" paralelně s řadou filosofických knih koncentroval se p. Maeterlinck ideově, jeho dílo odtud má všecky známky umění symbolického, soustředěného filosoficky. V představě p. ze Lvovic žije rozhodně a definitivně Maeterlinck primitivistních, převahou nervních, smyslových emocí básni „Serres chaudes" a dramat z první periody jeho tvorby, jimi jest mu umělec docela určen a nalezen klíč k jeho psychologii.*)

A jako si autor „Renaissančních tuh" zjednodušuje umělecké fysiognomie podle svého citového poměru k nim, podle toho, která jejich složka jej nejhlouběji impressionovala a nejsilněji zaujala — cítíte naopak, jak nedostatek enthusiasmu a živého osobního zaujetí má vliv na stupeň plastické síly a na celý směr a ráz jeho analysy. Tak ve studii o *Johnu Ruskinovi*. Zde p. ze Lvovic mluví hlasem zcela jiného timbru: staví se mimo Ruskina a jeho dílo, všímá si ho docela analyticky z ptačí perspektivy. Měří a vypočítává jeho složky, zkoumá a vymezuje jeho ideový fond, pozornje stopy, které po něm zůstaly. —

Do české literární historie vsáhl p. ze Lvovic pro tři portraity umělců, jejichž odlišný, nad průměr vyčnělý typ je klade v rámec knihy. Essay o *Karlu Sabinovi* jest temperamentní plaidoyer pro básníka, z příčin zcela mimouměleckých dlouho vyškrtávaného z literární historie; p. Karáskovi repraesentuje ohlas Byronovy lyriky,

*) Ovšem byla studie Maeterlincka psána v době, kdy vývoj k ideové synthetisaci se teprve začínal. Ale většina partií v »Renaissančních touhách« jest doplněna, rozšířena o nové poznatky, nově a podrobněji zpracována.

ozvavší se vedle nepoměrně živějšího a mocnějšího echa epiky romantické v Máchově „Máji". Na studiích *Nerudy* a *Zeyera* lze si zvlášť jasně uvědomit, jak různá, v methodě i tonu, jest p. Karáskova analysa, kde sonduje dílo blízkých, zpříbuzněných snah i psychologických podmínek, a zase, kde stojí vůči naturelu jiné duchové a umělecké racy. Vycítíte, jak svírá svůj lyrismus, jak se maskuje vědeckou methodou, systematikou, objektivností, v kapitolách o Nerudovi. Jest i zde jeho základní these aprioristická, zbarvená subjektivním zájmem, zjednodušující na jednu karakterisující linii složitý Nerudův zjev. Ale kritická methoda — to je zde samý důkaz, konstrukce příčinných vztahů, sbírání dokladových detailů... P. ze Lvovic usiluje studovati Nerudu s celým, vyloženým apparátem empirického zkoumání, podrobné analysy a methodické rekonstrukce. — Jinak při Zeyerovi. To není už nečastný výklad, rozbor a rekonstrukce, ale především kruh živých sensací kritikových, vzpruhy a složky Zeyerova umění p. ze Lvovic vystihuje a zaznamenává s takovou subjektivní, citovou jistotou, která nemá zapotřebí důkazů, a dokumentuje-li se přece detaily Zeyerova díla, tedy spíše pro radost a rozkoš z nich, aby své sensace znova prožila a aby sesílila si požitek a pocit umělecké bytosti, k níž autora váže silně cítěná, shodou vládnoucích tuh a sklonností osobních daná sympathie.

V polemicky stylisované úvodní stati knihy (*k renaissanci kritiky*), která byla tuším původně zamýšlena a psána kritikem jako plaidoyer pro kritiku volnou, pro právo kritické negace, útočnosti, proklamuje p. ze Lvovic svoji devisu kritického subjektivismu, akcentujícího kritikovo já proti prioritě kritisované individuality: Umělecké dílo jest vlastně jen příležitostí pro kritika, aby projevil povahu a sílu své personelní reakce na umělecké vlivy, aby promítl tu fluktuaci vniterní, která se jimi v něm rozvlnila — toť asi kritická maxima pana ze Lvovic. A: kritik-umělec, volný a lyricky vznícený, vedle pouhého kommentátora, impersonelního vykladače . . . . to jest protiklad, z něhož vychází. *Kriterion kritikovy individuality* rozhoduje mu spor mezi typem kritiky „objektivní" a „subjektivní".

Ale má vskutku raison d'être toto apriorní sepjetí kritické objektivity a impersonelnosti? Zdá se mi, že bráti umělecké dílo podle jeho vlastní, charakteristické organisovanosti, studovati, které jsou v něm prvky a které hybné síly je oživují, hledati klíč a výklad tvůrčí individuality, jejímž činem jest, činiti tak pokud možno nezávisle na náladě, kterou v nás vzbudilo souhlasem nebo nesouhlasem některých složek s naší vlastní praedisposicí (ač i takový nesouhlas vloží kritik do svého soudu) — docela neznačí renunciace na kritickou individualitu. Je v tom více nebezpečí, že kritik svým já podlehne, je-li jeho vztah k dílu citový, resonuje-li dojmy, které v něm umělec budí. V tom právě, že kritika výlučně subjektivní vybíhá v lyrismus, v její emotivní, citové povaze tkví nebezpečí. Protože citovosti, náladovosti,

není bez jisté passivity, impressionistní vztah k dílu nese podléhání, vzdání se sensacím. Pravda, impressionistní kritik analysuje své psychické stavy, ale stavy buzené, v nichž je impuls a suggestivní vliv cizí umělecké moci a vůle. Možnost ztráty sebe je tu jistě větší, nežli když kritik se staví zdánlivě mimo dosah sensitivního vlivu díla i umělcova a studuje je dle personelních předpokladů, vnitřně upevněných. Třebas taková „objektivní" kritika připouští subjektivní pocity k slovu teprve v druhé řadě, individualita se v ní přece zcela vyslovuje: zračí se v methodě, v tom, jakých měřítek kritik užívá a jak jich užívá, v jeho předpokladech, ve způsobu jeho analysy psychologické a esthetické. Pouhý kommentář . . . Ale ne přece kommentář k dílu ve smyslu scholastické glossy, nýbrž vysvětlení umělecké osobnosti a jejích potencí! V tom právě má kritická síla nejkrásnější příležitost k mocnému, plnému rozvinu. Uplatňuje pronikavost kritického zraku, rýzost a bohatství postřehů, krásnou odvahu individuelní pravdy — schopnost proniknouti umělce hlouběji a jemněji, viděti až ke kořenům, kde skrytě se připravuje a živí vzpučení svrchní vegetace, a domysleti dílo až za meze, kde se všednímu zraku ztrácí a kde začíná jeho transcendentní, tajemný vliv, jeho spolupráce na budoucnosti a věčnosti. *To* je smysl kritického výkladu: sondace skrytých vztahů, exegese záhadné řeči, kterou hovoří tvůrce. — Pod domněle impersonelní analysou pracuje tu intensivní napjetí vnitřní, celá síla vzrušené malby duše a touhy umělcovy.

Vezměte jiný axiom p. Karáskův: podmínkou kritiky jest mu spor individualit, nesouhlas mezi kritikem a kritisovaným. Ale, kde jest, není spor nežli formou, jednou z forem *assimilačního processu*, kterým kritik z uměleckého díla těží pro svůj vnitřní život, pro zmnožení svého bohatství hodnot, sesílení svých potencí. Poměr jich kryje se v základě s poměrem umělce k reálnému. Tím, že kritik v sebe pojímá vždy nové typy umělecké tvorby, že poznává vždy nová tajemství velkého a osudného napjetí lidské duše touhou a potřebou umění, pracuje v sobě o synthetické představě umění, jeho evolucí, jeho možností. — Ovšem zřetelem k souhlasu či nesouhlasu kritikovu s umělcem je třeba rozlišiti si případy, kde střetnou se dva nepřátelské světy, a ty, kde spor není nežli detailní a v hloubi se cítí racovní příbuznost duchů. Bude-li v prvém případě kritika negativní, zamítavá, útočná ve jménu své umělecké ideje a vášně, ve druhém vezme různosti jako specifické znaky umělcovy personality a vyvodí z nich se stejnou psychologickou pozorností závěry pro poznání a vyložení její, jako z detailů, v nichž s umělcem harmonuje.*) —

Nelze pochopiti umělce v celém rozsahu a složení jeho tvůrčí

*) Myslím v těchto glossách patrně jen na studium vyčnělých zjevů uměleckých, jejichž hodnost je zjištěna. Jinak mění se směr kritické práce, ale methoda přece jest stejná.

bytosti, vysondovati individualitu do nejjemnějšího nervu. Mezi tím, co z umělce chápeme, čím vytvořujeme si obraz jeho duše, a mezi skutečnou pravdou jeho psychologie zeje prostor neprostupné tmy, v níž nepozorovatelně se vinou a zauzlují vodivá vlákna, kterými stoupá jeho síla. Zastavení touto propastí nepoznatelného v duši, v těžkém dojmu neproniknutelného mezikruží, pokoušíme se dle svých praedisposic vytvořiti si představu bytosti, jež k nám z díla mluví . . . *fikci*, scelenou, ale neúplnou, složenou ze zkratek: *subjektivní*. Oné propasti nepřekonává methoda sebe podrobnější analysy. Ale v tom jest existenční smysl kritiky, že dochází k představě hlouběji založené, podrobnější, organisované a opřené, tedy pravdivější a významnějšího smyslu. Nemožnost zplna psychologicky vyčerpati umělce jen stvrzuje, že distinkce kritiky „objektivní" a „subjektivní" je náhodná a nepsychologická . . .

A vedle citu pro intensitu vnitřní, kterou umělec dal dílu, jedině psychologické pochopení umělce dává kritikovi právo oceňovati, hodnotiti. Kritik domyslí tak živě možnosti talentu, že takřka anticipuje jejich realisaci, má ideálnou představu jím dosažitelného stupně krásy. S tou představou dílo srovnává a vymezuje poměr obou, obdivem nebo nespokojeností, s rozkoší z nové krásy nebo znepokojen a uražen stínem nedokonalosti. —

Tak formuluji si nejnutnější předpoklady kritiky stylu a hodnoty, genru uskutečňujícího sen o sloučení energie umělecké a vědecké, o slití krásy a pravdy. Sen o kritice, která by psala historie tvůrčích duší, umělecké a pravdivé, a místo roztříštěného posuzování zlomků by se synthetisovala, aby vykouzlila vyčnělou, svůdnou vidinu umělce; a odtud zasáhla by v oblast synthetických uměleckých hodnot, pocítila a poznala by žhavou pravdu toho tajemného, vzepjetím essencielních schopností a tuh lidských zrozeného děje, jímž jest umění . . .

Jsou propasti v tom snu a jdu dnes kolem nich, poněvadž tyto řádky nemají býti než formulací některých maxim cizích kritice t. zv. subjektivní, impressionistní. Neboť ona, podávajíc jen odraz uměleckých sensací ze sféry sensibility umělcovy do sféry sensibility kritikovy, konečně nedá více, nežli dokument lomu emotivních paprsků při přechodu z vrstvy do vrstvy, empirický materiál pro kritickou generalisaci, která vyvrcholí objevem synthetických hodnot uměleckých. *Miloš Marten.*

*

Viktor Dyk: Stud. *Novella. Knihovna Moderní Revue sv. 35. Praha, 1900.*

První dojem, který ve vás vzbudí tato novella, je divně těžký a šedý. Z těch dlouhých, skrupulosních analys, zavinutých klikatin citu, překvapivých, přerývaných úvah, digressí, paradox utkví v mysli obraz neurčitých, zamžených obrysů, scenerie, krajiny a stavení se

oduševňují a přidušeně, vážně mluví, postavy zdají se mátohami a mlhy strou táhlé, nerozpustné stíny... Všechno je zatížené, přetížené, všechno je nejisté, fantomatické, a přece tak evidentně reální — dojem tak blízký, příbuzný suggescím z typických stránek Dickensovy prosy. Zvláštní, dráždivé ovzduší pološera, jímž mění se tvary a linie, suggesce narážky, nepokoj, jaký zanechává nedoslovená věta — tak asi dala by se shrnutě vystihnout nálada, která je novellistickému textu podložena a kterou p. Dyk na jednom místě sám analysuje: „... stáváte se v těchto chvílích jevištěm podivných dramat s poloznámými aktéry. Dávná minulost nabude určitých forem a málem že nemluví; skutečnost mísí se s fantastikou..." Je to hra představ, vagní a nedůvěřivá; autor nekreslí s rozkoší a chutí, s oddaným zájmem pro obraz, v němž dává znova ožít dojmům — uniká vzpomínkám, chce se jich, cítíte, nervosně zbavit, sotva je vyvolal... Vezměte dvě partie knihy, kde tento mechanism autorovy obrazivosti se jeví zcela odkrytě; myslím evokace Römplerových vzpomínek z dětství (kap. III. a VII.). Ta dvě místa jsou praegnantními doklady psychologického ironismu, ve smyslu nedůvěry k vlastním představám, jejich skrupulosní kontrolly nebo chvatného přenášení se přes ně, zahlušování jich novými momentanními stavy vniterními. Nebo vmyslete se ve scenerii „Studu" a v životní praxi jeho osob; zase to prostoupení mlhou, ta neurčitost, hrozící v každém okamžiku, že se nejkonkretnější vybavená představa rozplyne ve stín a zmizí v šedi...

Autorův styl zapustil kořeny v téže půdě. P. Dykova dikce je stavby možně nejjednodušší, beze všech exotismů, a přece mají jeho věty nezvykle apartní rythmus a spád. Personelnost této prosy tkví v lehkém, jakoby náhodném tonu glossy. Není tu slova, k němuž by autor nepřipjal lehce naznačenou pochybnost, jehož přízvuk by nenaznačoval pokrčení ramen a nedůvěřivý pokyn hlavou. Za každým kladem cítit připuštění protikladu, za každým „ne" zní ironické „snad přece". Přízvuk samozřejmosti detonuje a ztrácí se v nejistotě... Každá strana, každá věta knihy by dala doklady, jak dech ironie, pochybnosti a nedůvěry se vssál, velnul do rythmu a tonu p. Dykových slov, jak jeho syntaxe má už řadu ustálených clichés pro nepředvídané, jedině neklidným tempem autorova vnitřního žití determinované přelamování reflexe a nálady... je třeba hluboce se vžíti v p. Dykovo cítění, sledovati a sdíleti všechny jeho záchvěvy a paradoxní vlny, abyste pronikli za povrchový zmatek a spor, pochopili a vyložili si místa zatemněná interferencí střídavých náladových vln.

Tímto citovým ovzduším, touto personelní hořkou vůní, která v knize tane, zapadá „Stud" organicky v celek p. Dykovy tvorby. Jeví se evolucí týchž podstatných složek autorova naturelu, které determinují jeho lyriku. Všecky známky výjimečné psychologie svého původce nese. Má už své vyhražené a celkem přesně určené místo

v galerii mladé české lyriky jeho básnický profil, hořce ironický, s ostře vrytým rysem sarkasmu a skepse, a zase s nenaznačitelným, melancholickým stínem smutku ducha příliš zrazeného a podlomeného v hloubi své bytosti, jehož občasný smích není než bolestnou zoufalou pomstou. Melancholie a skepse jsou dvě složky, které v celém p. Dykově díle spolupůsobí, jimi jest dána spodní, vládnoucí jeho nálada a stálé psychické ovzduší. Jejich souzněním a prolnutím jest základní nota a vůdčí motiv jeho lyriky: *ironická nota,* psychologická konstanta jejích rythmů. Zvu ji *ironismem* ve smyslu trvalého naladění a rozhodného sklonu personality, ve smyslu výslednice skřížených a složených sil, které v jeho nitru vystoupily a jeho tvorbě daly ostře modellovaný relief. Negace většiny p. Dykových veršů, jejich útočné zahrocení a satyrická tendence nejsou než formou, jíž se projevuje nejurčitěji a zcela vysloveně, jsou nejpatrnějšími *symptomy* jeho vnitřní nemoci. Pan Dyk jest ironik z hloubi svého sentimentu, ironik osudem a posláním — jeho sarkasm není z vně vnucen, není násilně buzen vlivem dráždivých zasažení života, ale plyne z typického napjetí temperamentu, ze samého způsobu osobní reakce na doteky reality. Odtud, že ironická základní nálada se neuplatňuje jen, kde chce a zamýšlí satyru, ale čistě v původním útvaru psychologickém se rysuje v dílech bez satyrického zájmu. Ironie se tu docela bezděčně, nevolána, vepne v kruh působících sil — zbarvuje citovou atmosféru, pozměňuje sled a ráz associací, přizpůsobuje timbre a vazbu vět — jako v tom nejryzejším dosud výtěžku p. Dykova talentu, v knize krystalické poesie „Síla života" nebo v novelle „Stud".

P. Dyk docela není prosatér problému these. Ničemu se tak nevzpírá vší silou temperamentu, svojí neklidnou rozběhlou životní náladou, jako úmyslnému, methodickému řešení předem vytknutého ideového thematu. Ale tkví v povaze obrazů, kterými vnitřně žije, v doprovodu meditací, jimiž zkonkrétňuje svůj citový vzdor, že do nich vkládá něco příliš zatíženého, nebezpečně nakloněného, *kritického* . . . problem, slovem, který je nutným důsledkem jeho citového vztahu k životu.

Problem „Studu" lze shrnutě vysloviti: *stud života,* který cítí jedinec, jemuž mravní vědomí ukládá sympathetické vztahy k obklopující realitě, ale v němž pud samoty umrtvil citový obsah těch vztahů . . . kde jest si vědom, že má, *musí* soucítit, z duše a vší vůlí míti účast na osudech sblížených osob, žíti s nimi a pro ně — necítí než apathii a nevůli. Toť krise Karla Römplera, reka povídky. Sklon k samotě, potřeba žíti isolovaně, docela se soustřediti ve svém já, zavinily v něm psychologický spor: trpí *hypertrofií mravního vědomí a atrofií mravního citu.* Když jde o sympathii činnou, o konkrétní případy soužití, stává se kollise rozvratnou krisí; láme se manželství, a matčina agonie způsobí, že Römplerova vnitřní rozeklanost nabude forem jednoho z těch vnitřních zločinů, které zasahují svědomí nej-

rozrušivěji. Velmi praegnantně analysuje p. Dyk duševní stav svého reka v hodině matčiny agonie: *„I zbouřil se to v něm neuvědomělý odpor organismu proti chorobě, rozkladu . . .* Tím intensivnější, že rozklad ten zachvacoval bytost tak blízkou; zdálo se mu skoro, jakoby jeho samého se dotýkal. Pak ho vzrušovala celá ta *atmosféra choroby*: těžký a nezdravý vzduch pokoje, slova tiše šeptaná a bázlivé obličeje, léky, *zjev doktorův, který mu tak bizarním v té situaci připadal . . . A k tomu neustálé vědomí, že jest povinnen činiti něco, čeho se dohádati nemohl a seč není.* Je nutno těšiti, mluviti něžná slova, rovnati podušku, podávati léky? *Snažil se všechno to činiti, ale nemohl.* Něco říci, ano; ale co může říci a jak vyzní jeho slova!? Nenarodil se těšitelem. *A tato nemožnost učiniti hrůzu umírání méně těžkou bytosti mu blízké, spojená s vědomím, že jest jeho povinností to učiniti, mučila ho raffinovaně*" — Podtrhuji místa passáže, v nichž je zhuštěn obsah a smysl Römplerovy krise: viděti z nich, jak v Römplerovi altruistní cit ztratil na síle a činorodém vlivu, jak jej vytlačily pocity egoistické, pocity zcela bezohledné, instinktivní reakce zdravého těla proti kterémukoli chorobnému; ale viděti také, že přes to, že vymizel cit její, udržela se v nezměněné síle představa povinnosti, mravní vědomí. — Problem, který zde p. Dyk klade, symbolisuje nejistotu a vyšinutost doby, jednu z prvních příčin její přechodní desorganisace. Jim řadí se „Stud" těsně k nedávno vydané knize p. *Andréa Gida „L'immoraliste"*, jejíž ironický a paradoxní autor jest psychologicky p. Dykovi velmi blízkým — ovšem se základními rozdíly raçy i individuality — už pro svou *„inquiétude philosophique"* (Francis de Miomandre): uměleckou osudnost, těkati od záhady k záhadě ve znepokojivém víru otázek, které si klade dnešní člověk a jejichž kroužením nejprostší životní jevy a vztahy se mu jeví problematickými a vratkými v podstatě. „L'immoraliste" je román jedince, v němž probuzené instinkty životní a sebezachovací umrtvují postupně altruistní city až k úplné jich atonii, animální sklony nabývají převahy a vlády nad organismem a svádějí vůli daleko za meze žití kulturně vyměřeného, zregulovaného.

Stejně zachytil p. Dyk ve „Studu" drama skrytého vnitřního rozkladu těch ethických složek lidské bytosti, těch představ a vůlí, o které opírá se soužití. Neukazuje toho rozkladu na divokých křečích, šílených revoltách ducha i podvědomí — jako na př. p. Przybyszewski, jehož trilogie „Homo sapiens" tímto způsobem, dle předpokladů psychopathologických, řeší problem mravního rozvratu — místo vzbouřených, otřesených duší, v nichž negativní proudy se srazí a eruptivně vybijí, všímá si p. Dyk téměř nezjevného, na nitro docela lokalisovaného processu, tichého stoupání a prolínání otrávených šťav v nervové tkani a jejího pozvolného rozrušování. Je psycholog vnitřního pološera, analytik duševní mlhy a jejích nuancí. —

Miloš Marten.

UMĚNÍ.

ČINOHRA.

(Závrať od V. Hladíka. — Stroupežnického Furianti a Zeyrův Neklan v řadě slavnostních představení.)

První česká novinka letošní saisony, *Závrať*, drama od p. *V. Hladíka*, má onu vlastnost uměleckých děl, která může býti buď ozdobou, buď vadou, v tomto případě však jest pochybením; rozumíme jí totiž od počátku dobře až tehda, když jsme ji dvakráte viděli. Platí to hlavně o předních postavách hry, o dru. Volném, obhajci, manželu a bývalém milenci a o paní Haně Volné, manželce, nevinné a budoucí milence — nebude-li totiž, jak ale víme, na konci hry zastřelena. Že jest tu nesprávně exponováno, pochopí každý. Drama p. Hladíkovo však přece není toho druhu, aby na tuto chybu padalo úplně: jest jí toliko poškozeno. Hleďme je posouditi tak, jak jsme je seznali, když jsme se seznámili s dotěrnou Luisou a slyšeli z vedlejšího pokoje zníti triviální kvapík, hraný paní Hanou.

Tedy, když jsme hru dvakráte viděli.

Doktor Volný, budoucí politický muž (ne našeho přání), má ženou Hanu, dceru kteréhosi mrtvého hudebníka. Mladé paní řekli lékaři, že nemůže míti dětí, což zajisté ji vzalo hodně životní půdy pod nohama; zbývá, jak se samo sebou rozumí, k vyplnění života již jen láska k muži; paní Hana nesla si jí do manželství mnoho, ale její muž poranil ji právě v té — (jen dnem?) — lizav se kdesi v mořských lázních při operetním kvapíku se svojí bývalou milenkou Luisou.

Toto víme však až z konce druhého aktu, jsouce tu svědky nepříjemné návštěvy rozvedené výstřednice, a to jest vadou hry páně Hladíkovy. Nerozumíme, nevědouce to dříve, nijak Haninu odporu k muži, a jsme nakloněni považovati ji za hodně protivnou a neprávnou paní. Co nás se týče, nezdá se nám sice doktor Volný oním cenným mužem, za nějž jej autor vydává a jeho okolí (švagrová Marie, žurnalista Vlasák) považuje, ale manželem „dobrým“ jistě. Paní Hana, ne my, však ví, že tím, byť i jest, kdysi nebyl a nemiluje ho. Lépe řečeno nenávidí. Čím více ho jeho okolí vynáší, tím ona cítí větší odpor k němu a větší potřebu — zachytiti se jinde.

Přítelem rodiny jest dekorovaný český malíř z Paříže, jenž paní Hanu kdysi mlčky miloval a který teď na skok přijel do Prahy. Paní Hana navazuje s ním, a slavný malíř prodlužuje svůj pražský pobyt na řadu týdnů. Doktor Volný zastihne je za soumraku u piana, když paní Hana zpívá Filarovi *svou* píseň, a žádá při nejmenším proud do žárovek. Pak demonstruje s revolverem v ruce rodinné společnosti vraždu Maříkovu, svého klienta, jejž obhajuje a který zastřelil ze žárlivosti svou ženu, a autor, i když ne doktor Volný

sám, ukazuje nám tu, kolik rozvahy tento citový advokát bude míti, až půjde do pravdy o jeho kůži.

V druhém dějství má pak příležitost vysloviti se před námi o svém názoru *na zločin ze závratě*, jejž nám konec prvního dějství zaručuje. Mezi námi řečeno, pan doktor mluví tu dosti banálně, ale hlavně autor ne dost opravdově a hluboce cítí, co své postavě dává mluviti. Tak levně, myslím, že k velikému problému spravedlnosti, a třeba jen lidské, nesmí se přistupovati. Není-li kdo ochoten plně se mu odevzdati vším, co jest mu k disposici, srdcem i rozumem, jistě ale celou pravdivostí své osobnosti, nemá dosti práva dotýkati se ho vůbec. Hle, napadlo mne v divadle, když naslouchal jsem, jak nad jídelním stolem drchána byla veliká otázka právního souzení: co jsme my Češi, když jsme autory, a co by tu byl Rus, kdyby byl mluvil!

Jděme dál. Doktor Volný, když ještě zbaběle a neadvokátsky snesl muka návštěvy své bývalé milenky Luisy, rozvztekli se na ženu, mrští ji o zem a odchází s nepochopitelnou hrozbou („Uvidíme, kdo s koho... Ty mi nebudeš překážeti..."), aby obhájil vraha Maříka. Jest samozřejmo, že paní Hana dá si nyní schůzku s Filarem a že odejde z domu; a jest více než samozřejmo, že manžela převezme hodná švagrová Marie, která jej miluje, třídí jeho dopisy a skoro řídí jeho poslaneckou volbu. Jen to nejde na mysl, že může tato rozšafná osoba videti velikost, sílu, energii, významnost a všecky pěkné ctnosti mužské tam, kde my vidíme jen brutálnost, slabošství a ducha asi právě jen tolik, kolik jest ho dnes modou nésti do politického působení.

Druhé dějství jest vůbec slabší a falešnější prvního a třetího. Tam, kde dramatičtí autoři nejsnáze pracují — uprostřed hry — majíce exposici za sebou a před sebou v bezprostřední blízkosti tragický dech katastrofy, jenž vlévá odvahu do sil a trhá se sám do hlubin cítění, pan Hladík vypadal z prožívání hry a vnějšně kombinoval. Pěkná ženská bílá skvrna pohozené paní Hany na zeleném koberci zdá se býti toho původu. Sama pěkná, ale odkud? Konce aktů před delší zastávkou jsou svůdci i vkusných autorů, a jeho druhý, zdá se, svedl p. Hladíka k napodobení.

Třetí akt autor nejbezprostředněji cítil. Již z románů p. Hladíkových bylo patrno, že v brutalitě a vášni má nejpravdivější tóny. Doktor Volný obhájí svého klienta, paní Hana chystá se ujeti. Advokát vrátí se však předčasně domů a stihne ji, když odchází. Propukne v pláč u její nohou, když ale dozví se z psaní, s kým odjíždí, v zuřivost. Dostaví se *jeho závrať*. Skolí svou hezkou ženu právě tak, jak v prvním dějství demonstroval vraždu Maříkovu.

Co nyní s hrou? I přes výtky, již jsme jí činili, považujeme ji za slušnou normální divadelní hru, a za nejlepší práci p. Hladíka vůbec. Jest v ní patrno až vášnivé úsilí jeho za cenností, které ji

aspoň činí poctivou, když ne významnou. Tady se autor doslova rve za to, aby stvořil dílo. Napsal jen kus, do jehož zažívání se místy musíme nutit, jak jeho postavy jsou malé a jeho obzory úzké, ale co nedosaženo, zaviněno spíše rázem autorovy osobnosti a mírou schopností, než uměleckou ledabylostí. Poslechnouti se dá vždy. A jest pražský jak jen možno, třeba že mnozí soudci omylem vytýkají mu pařížskost.

Hráno bylo několika členy zrale. Slečna Grégrová ujala se nesmluvné a toužící paní a dala jí, co jí jest dáno: lad vnějšku, jemnost osobnosti a jistou tvrdou pevnost páteře; zdá se, že však po pěkném zpěvu třískla v pobouření do piana trochu upřílišeně. Paní Kvapilová věděla dobře, kdy její moderní domácí anděl, jenž posílá expresdopisy švagrovy na nádraží a cituje evangelium, by byl směšný a kdy sympatický; volila sympatického a dovedla jej udat. Paní Danzerová přišla se svým „sekretářem Ditrichem" vždy právě v čas, kdy osudy malých lidí naši pozornost již obtěžovaly, a rozesmála nás. Pan Bittner pěkně se vystřihl, pan Sajfrt zachránil, co mohl. (Oh, sláva, o níž se mluví a neslavnost osobnosti, třeba by přijela z Paříže!) A nyní pan Vávra; on dosáhne, co mu při jeho vrozených přednostech kyne, když bude tak za to zápasiti, jako tentokráte. Ostatní účinkující byli zlí, opakem k režii p. Kvapila.

Za režie páně Šmahovy a zvláště dobré jeho hry provedeni v řadě představení na paměť 40. výročí založení král. zemského divadla (19 let Národního divadla) *Stroupežnického Naši Furianti* v pondělí dne 17. listopadu. Hráno bylo dobře, hra bavila; mimo to poučovala, jsouc přímo typem svého genru a jistě z nejstroupežničtějších, jež tento autor napsal.

„*Obraz ze života v české vesnici*" zve ji on a hra má všecky přednosti a nedostatky takových obrazů. Nevzrušujíc se z velkého centrálního živlu dramatického jako z pramene, který by každé scéně dal počátek a sílu vzepjetí, jsouc řadou velmi živých, místy roztomilých — (a nejlepší jsou právě ty, jež s dějem nejméně souvisí) — scén, dává těmto soukati ze sebe nepatrné dění dramatické. Dynamika nahrazena tu celou řadou malých výjevů, jež tvoří celkem hodně statický celek. Dělá to dojem, že to bylo „skládáno"; ale Stroupežnický byl právě v tomto „skládání" mistr a genre jeho dal mu příležitost v náhradu za velký dramatický dech, jejž ve hře postrádáme, odškodniti nás svým pevným a jadrným uměním figurářským.

Skokem do jiného světa bylo představení *Zeyrova Neklana*, jenž byl určen, aby při jmenovaném slavnostním výročí representoval naši činohru, jako den před ním Smetanova Libuše representovala operu. Řekněme hned: to dílo bylo na svém místě. Ve výpravě p. Kvapilově, scénicky malebné a krásné, rozvinulo před námi svou touhu, býti širokým a mohutným celkem dramatickým, jíž jsme vděčně spláceli pozorností. Trvalo do půl 12. hodiny noční; myslím,

že však ne tak vinou své délky jako hlavně příliš pomalým mluvením verše. Slouží mu však ku cti, že neohlíží se na „normální délku činoherního večera", a diktuje si čas, který potřebuje ono a ne naše spohodlnělá vnímavost. — Pohlédněme nyní, k čemu jej upotřebilo.

Zeyer ve své předmluvě k němu mluví o touze, napsati něco na způsob Shakespearových historických děl. Rozhodil děj do čtyř rodných sídel, zvedl boje a války, dal řáditi vraždění a naházel mrtvoly hlavních postav pod trůn Vlastislavův, ale, bohu díky, napsal tragedii svou a nikoli shakespearovskou. Shakespearujícího jest v ní právě jen to, co jsem naznačil — svou podstatou však jest něčím svým, nejsouc ani podařenou ani nepodařenou napodobeninou. Nemá také ovšem Shakespearova náhlého spádu dramatického, živelní prudkosti jeho dynamických složek, jeho rychlé vnitřní exposice a vůbec všech těch nejčistších dramatických vlastností, jež právě jen Shakespearův temperament má; oproti němu až do konce třetího aktu postupuje pomalu, bezvýznamně (až na osud Klimby), s epickým klidem, s malým napjetím a s ještě menší podmíněností; za to ale samostatně a ve své samostatnosti monumentálně, ve velkých liniích a za velkého dechu.

Neklan se jmenuje a jest zápasem rozháraných vnuků o zakopanou Samovu korunu: v něm jest — a jest to nejhlubší a hry nejtragičtější pramen — vpleten osud Klimby, a do něho padá ušlechtilé světlo Tyrovy osoby. Mohu říci, bál jsem se toho „přísvitu vnikajícího křesťanství do pohanských Čech", o němž jsem věděl, že ve hře jest, ale na jehož míru a podání jsem se již dobře nepamatoval; známe je od jinud s důstatek, než abychom se před ním nebáli (Pád Arkuna). Leč Zeyer vedl si tak jemně a diskretně, jak jen možno, nevytáhl s protivnými rekvisitami křesťanství, nekazil reky a neženštil. Jeho světlý bůh, jenž nalomené třtiny nezlomí, vrhal krásný svit do Klimbiny duše a do mladé a již rozházené české domácnosti. Byl tu básník, jenž psal, a básník pravdivý; ne nadouvající žena.

Provedení, jak jsem již řekl, v scenování krásném a malebném, svědčilo bohužel starému stesku, že naši herci nejsou se sloh velkých tragedií. Ani verš, mimo p. Saifrta, pí. Sklenářové a místy sl. Dostálové nedovedli mluviti. Nahoře již bylo řečeno, že deklamace byla pomalá, ale k ní družily se ještě přílišné pausy v dialogu; rychleji zapadat, musí býti tu heslem! Také velké gesto hry chytili s valné části jen po vnějšku, ne vniterně. Nejsou přece toliko soudobé pokojové hry počátkem a koncem vší „modernosti" — tvorby a modernosti hry, za níž by bylo jedině třeba se snažiti. My naopak myslíme, že tento genre, jakkoli ovšem nikdy neskončí, dosti se již uplatňoval na úkor velkého slohu tragického, velkého páthosu a velké krásy slova; mladší herci tu budou se muset učit zamilovati se i do této formy a snažiti se za jejím vyslovením.

Slečna Dostálova, představitelka Klimby, slíbila býti této formy skutečnou interpretkou. Talentů toho slohu jest málo; nechť svůj propracovává co nejvážněji.

Řada českých představení není ještě u konce. Jsme vděčni příležitosti, která ji dala, a volbě její oslavy; takový přehled domácích, vybraných prací jest nejen zajímavý, ale i zdravý, neboť opravuje soudy minulosti a usnadňuje nám býti v málo dnech spravedlivými. Třeba to říci: nebyli vždy prvními v přízni, kdož jimi vyjdou ze závodění dnes, a nebyli vždy posledními, kdož posledními budou; nemyslím snad jen místem. *Ht.*

*

OPERA.

(*Pád Arkuna, Sylvia.*)

Ve výroční den mistrova úmrtí uctěna v Národním divadle památka *Zdenka Fibicha* provedením posledního jeho scénického díla, *Pádu Arkuna*. Nové studování věnovalo přední péči a píli stránce, jež jest z nejskvělejších opery: orchestru. Zde docílil p. *K. Kovařovic* i krásných, jemných odstínů i úplné ladnosti zvukové, ani nejplnějšího jinak fortissima nevyjímaje; vypracoval pak zároveň plasticky veliké linie celku i prodchnul ty proudy vlnícího se mélosu vřelým citem. Na scéně zůstaly dřívější dobré výkony na prvotní úrovni. Novým obsazením získala ze tří úloh pouze jediná. Radana paní Klánové byl výkon jistě úctyhodný. Ale s tou promyšleností a prohloubeností pojetí, s tou velikostí a silou vášně a s tou ryzostí slohu, jimiž Radana pí. *Maturová* vás poutala a do hloubi duše rozechvívala, potkáváme se příliš zřídka, než abychom mohli zapomenouti večera, kde umělkyně kus živoucí své duše nám podala, co jindy podávání nám pouze prostý, dobrý divadelní výkon. Co díla samého se týče: za rok, za dvě leta nemění se stanovisko vůči němu patrně. Ale posunuje se volně přece. Po celý večer vtírala se mi analogie s mnichovským Pilotym a jeho historickou školou. Veliký námět, s ještě větším pozadím. A vše skomponováno do nejpůsobivějších, effektních skupin a scén. Veliké vášně velkých lidí, veliké frase, veliké pósy. A po všem rozlity ohnivé barvy effektně osvětlené, pro něž zapomínáte, co tu divadelních nepravdivostí. Ale barvy, pod nimiž tušíte zákeřný asfalt. Dnes vím, že velikost Fibichova — neb veliký jest, jako jest Piloty velikým — nemá s velkostí Wagnerovou společny, leda zcela zevnější znaky.

Léona Délibesa balet *Sylvie* zamlouval se našemu chefu opery asi pro velikou, až subtilní jemnost své orchestrace. Jest zde mnoho půvabných myšlenek. Než plného půvabu dodává jim teprve ton, jímž jsou vysloveny. Okouzluje vás místy až to zabarvování orchestru do odstínů sotva rozpoznatelných a přece různých; okouzluje vás ta vybraná harmonie orchestrálních barev, ani v nejvyšší svítivosti ne křiklavých. Byla to partitura vděčná k studování. A byla studována i dirigentem i orchestrem s láskou — to bylo z krásného, urovnaného provedení patrno. Ale rudá, vroucí, zdravá krev života tep-

nami duchaplného díla nelajc. Již proto ne, že librettista tep ten prázdnosti své fantasie dusí. Divá verva, jíž rozpoutal se tance sl. Korecké v jednání druhém, nebyla sice dokonce ve slohu delikátního díla; ale jala vás tím více, že cítili jste v tom ovzduší lomených barev a vůní příliš jemných a omamných touhu po vířivém vichru jarého života. Ten vás zde mocným dechem ovál.

K. Hoffmeister.

*

KONCERTY.

(*Jubilejní večer českého kvartetta. — Koncert populární a Wernera Albertiho. — Filharmonie.*)

České kvartetto vzpomenulo právě uplynulého prvého desítiletí společné umělecké činnosti jubilejním koncertem. Nevím, uvědomuje-li si naše obecenstvo, jemuž výkony tohoto sdružení jsou stravou příliš zvyklou, s dostatek, čím umělci tito nám jsou. Nevím, cení-li si s patřičnou vděčností velikého jich významu na poli národní práce. České kvartetto rozneslo po všech krajích Evropy české umění produktivní. Dílo Smetanovo a především komorní dílo Dvořákovo prostřednictvím jeho uchytilo se pevně v pořadech ciziny. Především ovšem dík vlastní bohaté plnosti původních myšlének, rašících a rozkvétajících a rozkládajících se ve větvoví nejkrásnějších, životem kypících útvarů. Ale zároveň dík nevyrovnatelnému umění reprodukce, v níž díla ta cizině předvedena. Neb o to nebude sporu: že české kvartetto, nehledě k jeho významu apoštolskému v české produkci, vyznačuje zároveň nejvyšší bod, jehož kdy naše umění reproduktivní dostoupilo. Dokonalá erudice technická jest dnes něčím, co rozumí se samo sebou, něčím, právě u nás dost běžným. Dokonalá hudebnost vypěstila by se snad časem u pilných pěstitelů hudby komorní za příznivých jinak podmínek vždy. I dokonalé přesnosti souhry možno bylo by snad dospěti i umělcům méně bohatě nadaným. Ale nedostižným zůstane naše kvartetto nesmírnou hloubkou svého pojetí, nesmírnou silou vášně, nevyčerpatelnou stupnicí nálad a citů, jež dovede s vámi sdílet a vám suggerovat. Jeho reprodukcí ožívá duševní obsah skladby v nejplnější životnosti. Ať jest to smavá, sladká duše Mozartova, ať bouře Beethovenova, ať Brahmsův hluboký cit ve scholastických formulích se ztrácející: vše chápete v tom podání umělců prožívajících hrané dílo, vše cítíte a prožíváte s sebou. Nepamatuji, že by kdy který umělec byl mi otevřel dalšího, jasnějšího výhledu do nejtajnějších hloubek duše uměleckého díla, než české kvartetto. Nebyl to pouze výhled: ne, přímo vedli vás jistou rukou bezpečně nejzáhadnějšími krajinami, že cítili jste se i v těch jistými, domáckými . . . — Jubilejní večer vykazoval vedle kvartetta Haydnova, tak zdravého, prostého a svěžího, raffinovaný, nádherný barvitostí zvuku kvartett *Čajkovského* z *cs*-moll a *Dvořákův* klavírní kvintett. Zde vídeňský soudruh kvartettistů, *Alfred Grünfeld*

k nim se přidružil. Umělec vzácnou modulací úhozu vládnoucí, při tom jadrný v rythmu a vzletný, postavil s kvartettisty dílo našeho mistra, jásavé, jaré a ohnivé vedle Haydna, v němž zpívá přece celá příroda; — zázračně, nezkrotně v bujarém, rythmickém tepu tryskajícími prameny svého zvuku stálo nad vybroušenými orchestrálními effekty přece jen přírodě vzdáleného díla Čajkovského.

— Prvními hosty z ciziny byli u nás letos berlínští krajané *Fl. Zajíc* a *Ant. Foerster*, kteří účinkovali v populárním koncertu spolu se sl. *Majou* markýzou *Strozziovou* a pak známý tenor *Werner Alberti*. Známe dávno mistra Zajice, umělce nejčistšího, nejvyššího rázu. Těžkou, v nekonečných provedeních a mezihrách dlouze se rozpřádající fugu Bachovu stejně účinně podává v té gotické, tvrdé její velkosti jako prostý, zpěvný půvab *Mozartův* či první rozlety mladých ještě perutí *Beethovenových*. Veliký styl, veliký ton a technika, jejíž velikost byste ocenili, kdybyste jí při těch výkonech tak naprosto objektivních, jen skladbu na zřeteli majících, vzpomněli. — *Ant. Foerster* se léty změnil. V nejkrkolomnějších technických obtížích bouřival po klavíru, sténajícím a úpícím. Dnes technika jeho se vytříbila; není mu již jediným cílem. Vyšší metou Foersterova umění zdá se býti dnes ladnost zvuková, půvab úhozu a jeho odstínů: ty vyznačují především jeho hru. S chladnou rozvahou vládne dnes nástroji, střízlivý vítěz nad klaviaturou, již kdysi ve vášnivých útocích ztékal. — *Marquiza Strozziová* rozmilým hláskem, jemným a velmi dobře školeným, zazpívala řadu čísel více či méně — i hledě k pořadu i k jejím hlasovým prostředkům — vhodných. Ve výkonu jejím bylo rozhodně víc umění, víc duše a byl jistě sympatičtější, než zpěv tenora *Albertiho*. Přednosti, jimiž na scéně divadelní pěvec vítězívá, v koncertní síni buď nebývají patrny, či se zvracejí ve vady. Hrdinné zabarvování písni zrovna tak nesluší, jako nesluší jí jen největších rysů i v melodické linii i dynamice i deklamaci si hledící freskové podání. Píseň vyžaduje komorního tonu; ten pak předpokládá prohloubenost uměleckou a odložení veškeré, na pouhém hlase si zakládající ješitnosti. — Co u slaveného divadelního tenora konečně nepřekvapilo, překvapilo tím více ve výkonech p. *Moorem* dirigované *Filharmonie*. Neslyšel jsem v Praze rozviklanějších, nepřesnějších a neživějších orchestrálních výkonů, než ony, jimiž německé obecenstvo tenkráte vyčastováno. A ku podivu! Několik dní po té hrál týž orchestr nově studovaný pořad těžkých skladeb skvěle! *Brahmsova* symfonie z F-dur, silné, vážné, mužné dílo, lahodné v té své drsné kráse, zněla tou sytostí a šťavnatostí barev, že ani nevěřili jste, že šerá partitura toho hamburského samotáře může tak znít. A byla podána plasticky, že se vám ani nesnilo, jak složité, spletité předivo máte před sebou. A stejně bohatě a sytě zněla, výborně ovšem instrumentovaná, poesii Zevrovu i v jejích stříbrných tonech i v nádheře jejích barev, v celé její pohádkovosti vystihující *Sukova suita Ra-*

dúz a Mahulena. A choulostivý průvod *Čajkovského* klavírního koncertu z b-moll, sl. *Správkovou* pevně rhytmicky, dobře hudebně ale ve fortissimech trochu násilně a tvrdě interpretovaného, přiléhal též v celku přesně a v prohloubených odstínech k sólovému hlasu. *Smetanova Šárka* pak jen planula ohněm a vzletem. — Ovšem řídil koncert *Oskar Nedbal!* — A bude říditi na dále abonentní koncerty nového spolku pro orchestrální hudbu. Tím možno na nastávající období se těšiti. — *K. Hoffmeister.*

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

(M. Aleš. — „Manes" ve Vídni. — Výstavy Jana Novopackého a Emila Orlika. — Z Akademie umění.)

Ⓢ — Nyní má v našem životě i výtvarné umění svoji season v roce: počíná v říjnu a končí někdy v březnu a v té době hromadí se poněkud události. Bývá jich už tolik, že potřebují svého zvláštního kronikáře a glossatora, a bylo by si jen přáti, aby jejich kroniky nebyly psány pro nějakou paměť budoucí. Lépe by bylo, kdyby byly s to už teď probouzeti a živiti zájem o jejich předmět, pochopení a odvážení jednotlivých událostí, přičlenění jich k proudu našeho života, už dnes, hned v této chvíli. Je třeba bráti vážný a opravdový podíl na tom, co se v umění výtvarném děje, otvírati proň mysl i srdce, míti vědomost o jeho významu i cit pro jeho individuálné projevy. Posud se zdá, že všechno to přenechává naše veřejnost na starost několika pérům, vyplňujícím sloupce a stránky v časopisech tomuto thematu vykázaných. Co napsali, čte se nebo nečte. Je-li to náležitě řízné a štiplavé, zajímá to víc, než ostatní, ne proto, že by kdo uznával, že odmítáním a vylučováním slabého a špatného prokazují se nutné služby dobrému a výbornému, nýbrž jen ze vrozené a snad i vypěstované škodolibosti.

Tak se stalo, že Mikuláš Aleš dospěl svého padesátého roku, aniž by mu jeho obsáhlé dílo vyneslo dosud víc, než obdiv a lásku nevelké obce; tak se stalo, že i po velkém a krásném svém úspěchu ve foyeru Národního divadla musel se prodírati nadál trním života. Zatím co v živé produkci na tisíce listů a kartonů kreslil, popisoval bohužel zároveň svojí existencí stránky svého životopisu passažemi, nad nimiž se jejich čtenáři budou jednou kormoutiti. M. Aleš ve své dobrotě nejspíše těšil se upřímně z toho, že mu jeho padesáté narozeniny přívaly se všech stran našeho papírového světa jediný ohlas chval a hymen o původnosti, kráse a českosti jeho umění, téhož umění, nad nímž tolik lidí krčilo pohrdlivě nebo útrpně rameny, jehož produkty bývaly v redakcích illustrovaných listů odmítány nebo odkládány. K osmnáctému listopadu přispíšil si kde jaký list se svojí gratulací;

brožurky dokonce byly o M. Aleši vydány a dva umělecké spolky v pěkné rivalitě namáhaly se navzájem se předstihnouti v holdu tomuto mistru. „Manes“ pořádá výstavu jeho prací, která ovšem nemůže více obsáhnouti, nežli malý fragment jeho velké úrody, „Jednota výtvarných umělců“ překonala na zimu svůj dlouhý zimní spánek a předstoupila před městskou radu se žádostí, aby Alešova „Praha“, cyklus šesti kartonů, zdobila jako fresky vestibul pražské radnice. Stane prý se tak, a dožijeme-li se toho, ukáže se věc opravdu obdivuhodná, že ona řada monumentálních koncepcí dvacet let po svém narození (pocházejí z roku 1882) spíše vyrostla — smíme-li to tak říci — v hodnotě, nežli aby byla ztratila. To značí přece, že si nás M. Aleš vychoval, že v jeho umění žije tolik mohutnosti, že stačí nejen pro svoji vlastní dlouholetou existenci, nýbrž dovede také výchovně pozvednouti k sobě ty, kteří se za ním byli opozdili. Dojde jednou k tomu, že se M. Aleš stane předmětem zevrubného studia a vědecké zrovna analysy. Co jubilejní statě, pokud co nového v hledisku a výkladu přinesly, obsahují jen napovídavě a zlomkovitě, co ale je výrazem našeho poměru k umění Alešovu, to bude jednou prohloubeno a rozšířeno v práci, která na M. Aleši bude demonstrovati nejen rázovitost a jedinečnou povahu jeho umění, než také zároveň v něm vyšetří prvky našeho národnostního karakteru, jakoby, co Aleš tvoří, bylo naivním a bezděčným produktem lidu. Máme silné umělce, máme jemné, bizarní, snivé, poetické, velkorysé nebo něžně laskající, než hledáme-li vůni země, dech ornice a mysl lidu bez přísad, téměř s elementární čistotou se projevující, dojdeme vždy až k Alešovu umění.

„Manes“ ani „Jednota“ nezahálejí. „Manesu“ nestačí, že pořádal v Praze výstavu francouzskou a pokračuje v ní v pavilonu, kterému konečně správa města Smíchova prodloužila přec život až do prosince 1903. Poslal zvláštní kolekci na soubornou výstavu do Vídně, pěkně upravenou v pavilonu „Hagenbundu“ a zavírá ji s pocity dost „smíšenými“. Nemluvím o tom, jak o ní publicisté ve Vídni psali, zdali k ní byli blahovolní, spravedliví nebo politicko-národně straničtí. Vždyť také doma znějí chvály vedle han a vášnivého nebo škodolibého odporu. Jiné momenty slušno si připamatovati: čísla návštěvy a prodeje. Vlastně se ani srovnat nedají, zejmena když přihlížíme k jejich jakosti. Je známo, že na př. výstava francouzského umění byla zahájena takměř v nepřítomnosti obecenstva, že příjem ze vstupného nikdy ani nekryl vydaje „Manesa“ na jeho výstavy, že prodej na nich nestojí za řeč, nebo se rovná nule a jestliže „Krasoumná Jednota“ pomýšlí zastaviti na dobro svoje výroční výstavy, není divu, že i „Manes“ není myšlenky podobné dalek a chtěl je docela pře-

nésti tam, kde nalezá porozumění i kupce. Zase, jako poprve, nevrátí se z Vídně vše, co tam „Manes" poslal. Mnohé zustane tam v soukromém majetku a také ministerstvo kultu a vyučování nekupovalo jen drobnosti, nýbrž Uprkuv triptych Slovácké Madonny, Švabinského velkolepou kresbu Starce a j. Nikterak nemíním, že by tím stát vrchovatě plnil svoji povinnost vůči naší umělecké produkci. Stačiť si jen připomenouti, jaký podíl připadl na výzdobě Parlamentu českým a vídeňskoněmeckým malířům a sochařům, nebo mnoholi a jakým dílem ročně zakupuje stát na vídeňských výstavách. Že však vídeňští amatéři jsou žádostivější českých obrazů, soch nebo rytin nežli my sami, je momentem na vše strany významným. Mnoho se nyní mluví a snad také i jedná o uměleckou výchovu, a míní se tím vypěstovat mládež ke smyslu a citu pro umění. Podaří-li se to, vyroste snad jednou generace dnešní lepší. Přes tuto naději však stálo by za to, pomýšleti hned také na uměleckou výchovu vzrostlých a sestrojiti cestu, na níž by se co nejdříve s vážným uměním setkali.

„Jednota výtvarných umělců" vykonala pěkný čin piety, upravivši souhornou výstavu Jana Nowopackého, krajináře, který právě v den zahájení výstavy v paláci nostickém na Příkopě byl jedenaosmdesát let stár, největší díl svého života mimo vlasť strávil, zřídka kdy se na pražských výstavách ukázal, od let sedmdesátých také na vídeňských byl vzácným hostem, ale tak neznámým, že by mohl platiti za nevídaný „objev", věru nebyl ani ve Vídni ani u nás. Zceła nezřízená reklama, nasycená bombastem a vykřičníkovými frázemi, přepjatými výlevy a nerozvážným přepínáním, jaká u nás v záležitostech uměleckých vešla poslední dobou ve zvyk a která hlomozila i před výstavou Nowopackého i po čas jiných, která předpovídá časopisy a publikace, že se až dech tají, ta věru výchovným prostředkem není a nebude. Mnohé zarmoutí a u přemnohých má objev jejího nepoměru k poznané jakosti věci za přirozený následek spíš odpor k objektu nežli láskyplné jeho pochopení.

Přál bych si, aby Jan Nowopacký neutrpěl těmito výstřelky reklamní horečky, ačkoliv je ve větším nebezpečí, nežli se tuší. Jeho umění je prosté, tiché a hodné. Má upřímnou notu a ukazuje nejlepší svoji tvářnost, když produkuje venku, v přírodě. Tu je milé svojí věrností ve zpravodajství, někdy až tklivé ve své subtilní péči o detail, a studie z italských potulek, před padesáti lety kreslené, bez odporu si v ničem nezadají se soudobými renomovanými krajináři vídeňskými. Jdeme-li kolem stěn, plně ověšených kresbami, malbami i lepty J. Nowopackého, zacházíme jaksi, a nikoli neradi, do idylických dob minulých. Nám se totiž zdají býti idylickými ve vzdálenosti, jež nás od nich dělí. Domni-

váme se, že v nich nebylo tolik shonu, prudkosti, rozechvění a vášní jako dnes. Jistě o nich tehdejší umění mlčí; aspoň jakoby docela mimo život bylo žilo. A takové utišení nervů, jaké ve výstavě se dostavuje, dobře a mile působí; umělec, jemuž zaň děkujeme, stojí také vší svojí povahou co člověk i malíř v příkrém odporu ke hluku, který kol něho byli rozvířili.

Třetí umělecká výstava, v Rudolfinu, je také souborná. Emil Orlik se v ní představuje svým rodákům v celé své podobě. Čítá něco málo přes třicet let, ale má už svoje několikaleté a daleké renomée. Bez odporu, z mladší německočeské generace patří on k nejpřednějším zjevům; na jisto je ze všech nejproduktivnější, nejobsáhlejší, nejobratnější, nejsvižnější. Až příliš obratný, což ho svádí, aby tíhnul za Skoty, Manetem, Nicholsonem nebo Žaponci a někdy při tom se jim i k nerozeznání podobal. Má mnoho nápadů a v jeho hlavě, ze summy vidění, rodí se hotové obrazy rázu čistě malířského nebo vignety, ex libris a jakékoli dekorace, proložené podobiznami, zátišími nebo krajovými pohledy a typy lidí ze všech zemí, kde byl. Jakoby neznal technických obtíží, vládne štětcem, tužkou, akvarelem, rydlem a rýtkem, maluje trpělivě žaponisující laky a modeluje reliefy. Očividně všechno směřuje u něho k jednotnosti, ku zjednodušení tónu i linie, a přece zase všechno má cosi kaleidoskopicky neklidného a netrpělivého. Činí na mne dojem neobyčejně dovedné a temperametní ruky, která dříve chce všechno vyzkoušet, nežli se přihlásí k úplné poslušnosti hlavě i srdci v organismu, k němuž přísluší. Semitský původ tohoto Pražana se jeví také jen v této tisíceré dovednosti a v houževnaté pracovitosti Orlikově. Jinde nic.

Nastávají doby, kdy se bude častěji nežli dosud mluviti o německém umění v Čechách. Skoro čtyřicet let o něm nebylo takměř řeči. Rozluka podle národností, jež se tehdá udála, stihla zdejší Němce v stadiu chudosti. V Praze měli jen lokální veličiny a co se později zrnitějšího objevilo, vyšlo za hranice země, zůstalo tam a sice beze všeho spojení s domovem, leda s příbuzenským. Teď se provádějí konsignace, svolávají se do řad a staví v čety. Na jich základě vystupují s určitými nároky. Provedli svoji v Galerii království Českého a takměř téhož dne obsadili nově vymoženou stolici na c. k. akademii umění v Praze ne tak podle potřeby umělecké jako národně-politické. Byl jmenován F. Thiele, poněvadž vyjednávání s jinými nevedlo k cíli. Místo po V. Brožíkovi zaujal H. Schwaiger. Statistika v umění nic neplatí a neodůvodňuje. Jednička hravě převáží celé desítky. O takové jedničky jde na obou stranách v tomto zápolení dvou rivalisujících sousedů. Tyto jedničky uvést v platnost a také v ústrojné

spojení s naší celou kulturní osnovou, je naším úkolem i naší povinností; musí jim býti upravována půda, nesmí se cítiti cizími v domovině a u svých. Je tu třeba vzájemnosti, která posiluje i povznáší. Je také třeba mítiti plevel a odstraňovati, co by vzrůst dobrého pně dusilo. Je třeba míti vždy lásku v srdci a rozum v hlavě, jedná-li se kdykoli o krytí našich uměleckých potřeb, ale to je kapitola, která má mnoho nedůtklivých míst. Než jednou nadejde přece chvíle nutnosti, kdy na tato místa bude položen prst.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(*II. mezinárodní konference k potírání pohlavních chorob.*)

Není nezajímavo faktum, že veřejné hygienické snažení obrátilo se k potírání pohlavních chorob až v řadě poslední, ačkoli o chorobách těch už od samých počátků je známo, že jsou sdělné, že se přenášejí nejčastěji přímo stykem dvou osob. Vysvětliti zjev tento nebude nesnadno jednak tím, že se choroby ty ode dávna tajily, že se pokládaly za následek hříchu, kdežto ostatní neduhy infekční přecházejíce z osoby na osobu z pravidla bez viny obou nebývaly tajeny, any nepokládány za něco nečestného. Také snad malá infekční síla chorob těch, které nešíří se vzduchem, a domnělá mírnost jejich, any nezabíjejí jistě a rychle, jako cholera nebo mor, nýbrž mohou zabráněny býti tím, že se člověk nákaze a příležitosti k ní nevystavuje, může nám vysvětliti faktum, že se veřejně ničeho proti nim nečinilo. Regulování prostituce, jak v některých státech zavedeno, nelze považovati za dostatečné proti šíření chorob pohlavních, protože nákazu nezamezuje, nýbrž v nejpříznivějším případě jen obmezuje, any případy nákazy, kde prostituce není regulována, t. j. kde nevěstky nejsou podrobeny závaznému periodickému lékařskému ohledávání a nuceném léčení, jsou častější a horší.

Teprve r. 1899 stal se první krok k veřejnému projednávání boje proti chorobám pohlavním. Přednášky v odborných spolcích lékařských a policejní opatření všeliká nelze totiž za veřejné potírání považlivých těch neduhů považovati, protože veřejnost nedoví se z pravidla o tom ničeho. Ani popularisování předmětu lidovými spisky nebylo dosud dosti účinné, protože do širších kruhů dostane se spíše všeliká t. zv. vědecká pornografie, smetí to, které v 10.000 exemplářů rozprodává jistý karlínský nakladatel a která spíše je s to šíření nákazy podporovati, neboť spisky ty nejsou psány lékaři a jsou na některých místech stylisovány tak, že spíše pohlavní pud k nezřízenému vzplanutí rozhárají, nežli by vážnými myšlenkami příliš bujnou mysl krotily.

Tato parenthesa má také ukázati, že ani u nás v Čechách nestalo

se dosud nic, co by ve smyslu těchto mezinárodních konferencí působilo proti šíření těchto chorob nejednou osudných.

Od doby první mezinárodní konference proti šíření chorob pohlavních, konané v Brusselu, stal se ovšem leckterý pokrok. Ve Francii, Anglii, Rusku, Řecku, Brasilii a Německu zaraženy byly národní spolky proti šíření chorob pohlavních, zahájeny veřejné kursy o té otázce na vysokých školách v Německu a také v Belgii a jinde stalo se všelicos, co dobré ovoce v boji tom ponese.

Ale úkol je velký a pracovníků dosud málo.

Voláme-li k II. takové konferenci pozornost české veřejnosti, činíme tak proto, abychom pracovali pro porozumění dosahu otázky v nejširších kruzích, které, jakožto passivní činitel v otázce prostituce mohou činiti velmi mnoho.

Konference pracovala pilně a vydatně a je nyní na všech svědcích její práce, aby k uskutečnění ideálů její pracovali. Čtenáři vážnější budou moci k doplnění obrazu informovati se o všem tom, co o sociálním nebezpečí příjice a kapavky a o významu prostituce řečeno bylo na I. konferenci brusselské.*)

Program této II. konference byl:

1. *Veřejná profylaxe.* Předpokládá se, že je povinností státu chrániti společnost před postupem všech nakažlivých chorob, které často se vyskytují a snadno se šíří a tak veřejné nebezpečí representují, a že dále je jeho povinnosti v ochranu bráti i nedospělé, rodinou opuštěné. Vzhledem k tomu bylo úkolem konference uraditi se, jakých profylaktických opatření všeobecných ve formě zákona jest se uchopiti proti chorobám pohlavním, a je-li vhodno *přenešení choroby pohlavní nejen za trestné prohlásiti, ale i zákonitě stíhati a trestati.*

II. *Profylaxe jednotlivce*: 1. Jak měly by se potřebné vědomosti o venerických chorobách a o jejich přímé i nepřímé nakažlivosti šířiti mezi obecenstvem a zvláště mládeží? 2. Jak bylo by lze nejsnáze tuto individuální profylaksi šířiti zřizováním léčeben pro osoby obojího pohlaví?

III. *Statistika*: Na jakých základech je zbudovati statistiku venerických chorob pro všecky země?

Na otázky tyto dána z části odpověď přednáškami konference, která celých 5 dnů pracovala. Nejzávažnější celkový dojem, který si dojista odnesli všichni účastníci z konference této, bylo (pro mnohého čtenáře jistě překvapující) faktum, že zastanců prostituce mezi lékaři značně ubylo, kteréžto faktum ženské spolky, které, jak známo, proti regulované prostituci bojují ze všech sil, zajisté uvítají s potěšením.**) I *Gaucher,* nástupce slavného Fourniera na stolici sy-

*) Viz »Mezinárodní konference v Brusselu k uvarování chorob pohlavních.« Naše Doba. ročník VII., 1899, str. 260—265 a 344—351.

**) Jsme přesvědčeni, že jsou spolky ty stejně upřímně zaujaty i proti prostituci neregulované.

philidologie v pařížské universitě, je zastancem t. zv. abolitionismu, to jest přesvědčení o neužitečnosti regulované prostituce, spojeného se snahou zrušiti ji.

Tolik úvodem k naší zprávě, čerpané z odborných zpráv o konferenci. Zpráva ta není úplná, jako nejsou úplny dosavadní zprávy o tom uveřejněné. Kdo se někdy súčastnil nějakého mezinárodního sjezdu neb konference, ví, jak je těžko podati v první chvíli úplný přehled výsledku jednání. Hlavní body jednání však nepominuty.

*

Prof. *Neisser* (Vratislav) doporučoval čile poučovati mládež o nebezpečnosti nemocí pohlavních. Jinochům budiž ukázána neškodnost zdrželivosti a její výhody. Všecka opatření, jež se stanou proti chorobám pohlavním a prostituci, buďtež učiněna zákonem. O provádění takových zákonů nechť pečují obce a jiné instituce veřejné správy. Pro osoby pohlavní chorobou stižené budiž zavedeno bezplatné léčení v nemocnicích, při čemž jména a poměry těchto osob buďtež v tajnosti zachovány. Dále je zříditi k léčení těchto chorob zvláštní polikliniky, kde nemocní nechť obdrží nejen radu, ale i léky zdarma. Na to nechť nese náklad stát. V nemocnicích nechť odpadnou všecka ustanovení, která stěžují vstup nemocných a činí je v očích obecenstva nesympatickými. Jako ústřední úřad budiž nově zřízena „zdravotní komise pro venerické choroby", obor jejíž by byl: statistika, zdravotní dozor, poučování, doručování do lékařského ošetřování a léčení, odkazování k policii. Povinné ohlašování případů chorob pohlavních budiž zavedeno (bez udávání jména). Stačí uvésti jméno křestní, začáteční písmena jména rodového, rok narození, diagnosu, dobu nákazy a zřídlo nákazy. Třeba garantovati osobám, které nákazu přenesly, že nebudou pro to stíhány.

Pontoppidan (Kodaň) myslí, že stará úprava prostituce (zapisování prostituovaných a stálé jich ohledávání) se přežila. Radí vyjíti vstříc abolitionistům, ale zachovati při tom lékařské zřetele. Žádá, aby bylo stanoveno zákonem, že policie má právo ženy, které prostituci se oddávají jako živnosti, předváděti k lékařskému ohledání, dále aby se stalo zákonem, že osoby, které by mohly snadno nákazu šířiti, možno v nemocnici na tak dlouho internovati, až je lékař propustí a konečně aby bylo zákonitě ustanoveno, že nemocní tací mohou býti nuceni, aby se na žádost lékaře dle stavu jich choroby v určitých intervalech lékaři představili tolikráte, kolikrát to lékař za potřebné uzná. Aby se tato zdravotní opatření mohla prováděti, budiž zřízen ústav k vyšetřování nemocných, nemocnice pro prostituované a spojená s ní (týmž přednostou lékařským) poliklinika pro choroby pohlavní jak pro nemocné, kteří sami vyhledávají pomoc, tak pro ty, které sem úřadem dodány byly.

Oznámení s uvedením jména staniž se tenkráte, když by z pohlavních styků usvědčeny byly osoby, jež o tom vědí, že jsou po-

hlavně nemocny, nebo když by k lékaři a jeho opatřením chovaly se renitentně. Zdravotní komise rozhodne o dalších opatřeních. Nutné je zabránění fušerství při pohlavních chorobách. Pokračují-li osoby, které vědí, že jsou dosud pohlavně choré, v pohlavních stycích, je to *trestné*, ať už nákaza nastala čili nic. Pro lékaře chorob pohlavních budiž zvláštní approbace zavedena. *Stát musí proti prostituci pracovati sociálními opatřeními.* Prostituce nemá se pokládati za příčící se právu. Systém krátkých trestů vězení pro nevěstky dlužno zavrhnouti. Vzepření se a přestupky proti zákonům buďtež stíhány soudně a těžce (policejní dohlídkou). Pro nepolepšitelné nevěstky je na místě donucovací pracovna. Nevěstky pod policejním dozorem se nalezající buďtež přísnějším předpisům, jak co do obydlí tak co do živnosti podrobeny. Dovoleny buďte uzavřené veřejné místnosti a útulky (Absteigehäuser). Majitel domu nechť je zodpovědný za zachovávání předpisů. Nedospělé prostitutky podrobeny jsou nucené výchově.

Santoliquido (Řím) upozorňuje na to, že vlivem abolitionismu ubylo v Italii chorob pohlavních.

Rethaan-Macaré (Haag) žádá za nucené ohlašování takových případů, kde nemocní ještě muži chtějí vstoupiti ve sňatek. Tajemství lékařské v takových případech nechť je neplatno.

Landouzy (Paříž) a *Gailleton* (Lyon) upozorňují na nepatrné úspěchy regulování prostituce.

Dimitriades (Athény) dí, že u pohlavně chorých jistého donucovacího systému je nezbytně třeba. V Řecku má každý pohlavně nemocný léčení a léky zdarma k disposici, ale prostitutky tím pohrdají.

Le Pileur (Paříž), žádá, aby byla prostituce nedospělých zákonem zakázána. Jenom starší děvčata nechť smějí býti prostitutkami. Ženy, které opět a opět dopustily se ze živnosti styků pohlavních, buďtež zanešeny do kontrolního seznamu na rozhodnutí zdravotní kommisse. Nemocné nechť se ošetřují ve zvláštním špitálu. Vyhnuly-li se při chorobě své vyšetření, nechť podrženy jsou v nemocnici dvakráte tak dlouho, nežli by jich vyhojení žádalo.

(Dokončení.)

*

ŠKOLSTVÍ.

Školství střední a vysoké.

(Umělecká výchova středoškolská. — Stanovisko VIII. sjezdu českých profesorů. — Universitní extense. Stručná jejich historie a jejich přehled.)

S. — Definitivním — a jak se dle všeho dá předpokládati, *na dlouhou dobu definitivním* uspořádáním osobních platů učitelstvu středoškolskému nastalo jakési uklidnění stále dříve rozčeřené hladiny a tak nejeví se dnes v otázkách středoškolských přílišného ruchu *na venek*. Vídeň, na kterou je stav tento odkázán téměř bezvýmí-

nečně, občas se přihlásí s nějakou drobnou novinkou, ale pravidelně s takovou, na jaké nemůže míti širší veřejnost zájmu a o níž tuto se šířiti bylo by zbytečno. Tím ovšem není řečeno, že by vlny byly i uvnitř ustáleny: zde zřetelno je naopak čilé závodění a ušlechtilá snaha, zjednávati stavu pevné posice morální, jaká mu přísluší vzhledem k tak důležitým metám, které sleduje: vychovávati generace silné povahou a ušlechtilé cítěním, tož vzdělávati jejich ducha vznešenými výsledky vědy, ale napájeti současně jejich duše krásou a požitky uměleckými. „Hledati rovnováhu mezi mozkem a strunami srdce", jak řekl Ruskin, rovnováhu, která je základem vší přírody a bez níž se neobejde silná povaha lidská. Dnes nikdo neupře, že až dosud druhá stránka tohoto požadavku byla systematicky zanedbávána pro dobro první a pouze v ojedinělých a vzácných případech, kde učitel sám byl touto rovnováhou naplněn, pracováno bylo poněkud tímto směrem. Dík několika jednotlivcům, zahraničním i našim, kteří otázku umělecké výchovy počali ventilovati a hlavně dík předprázdninovému 8. sjezdu českých profesorů, který ji postavil na pole akutního provádění, můžeme se bohdá už brzy dočekati reelních výsledků.

Tento 8. sjezd českých profesorů jest v poslední době jediným sice, za to však velmi mohutným projevem zmíněných snah obrodných a tíhnoucích za moderními, zlepšenými cíli. Vyvolán a mravně podepřen zejména horečným úsilím „Ústředního spolku českých profesorů v Praze", došel nečekané účasti nejen se strany blízkých nadřízených úřadů, nýbrž i z Vídně a odjinud, kde pro výchovu vůbec panuje čilý interes. Připravován už od šesti roků a pro těžké překážky stále odkládán, předložil konečně letos veškero svoje bohaté ovoce veřejnosti, která mu skutečně věnovala nelíčenou pozornost. Té práci nutno se pokloniti. Neboť řada účelně sestavených odborů*) vyčerpala vše, co hýbalo duši na slovo vzatých odborníků, kteří přednáškami osvětlili svá stanoviska a jejichž názory účelně rozšířené či akkomodované diskussemi utvořily jádro materiálu, jehož studiem zabývají se dnes už povolané úřady. Vzhledem ke stanovisku, jaké zaujímá mezi všemi rakouskými spolky středoškolského učitelstva český spolek pražský a vzhledem ku přízni, s jakou se potkal uvedený sjezd u úřadů kompetentních, lze očekávati mnoho užitku pro zdárnou reformu středoškolskou.

Nás ovšem tu zajímá nejvíce bod, jenž ventiloval uměleckou výchovu, která se stala dnes vlastně už otázkou mezinárodní. Opíraje se podstatně o analogické sjezdy zahraničné, jichžto výsledkem už

*) Odbory: ubytovací, přednáškový, novinářský, zábavní, vycházkový a jednatelský; pak odbor reální, pro klassickou i moderní filologii, pro dějepis a zeměpis, pro vědy mathematické a přírodní, pro filosofickou propaedeutiku, kreslení, tělocvik a zdravovědu, odbor katechetský a těsnopisný.

pyšní se Anglie, Německo, Francie i jiné státy, přednesl prof. J. Patočka nadšený sen o uměleckém zreformování střední školy, najmě gymnasia, které se má státi vychovatelem člověka moderního a silného. Jeho vývody i požadavky dají se formulovati zněním přijaté resoluce, které se ujalo kompetentní sdružení:

I. *Umění ve škole není nový předmět, nýbrž vychovatelský princip, rovnocenný se vzděláním vědeckým a mravním.*

II. *Příležitosti, kterých poskytují Instrukce pro působení umění ve škole (ve vyučování jazykům českému, klassickým, zeměpisu a dějepisu, kreslení a tělocviku) budiž všestranně využitkováno.*

III. *Škole třeba opatřiti potřebné vyučovací pomůcky.*

IV. *Při „Ústředním spolku českých profesorů" zřízen buď odbor pro uměleckou výchovu, jehož úkolem bude upraviti methodu i materiál umělecko-paedagogický tak, aby se přizpůsobil dnešní organisaci střední školy.*

Jednoho z bodů, o němž se zmínil pan přednášející jako o nutném požadavku zdárné výchovy, tož řádně upravené domácí a vedlejší četby studentstva, ujal se už více než před rokem pražský spolek profesorský. Redakcí několika členů sestaven byl bohatý přehled vhodných knih, které by měly tvořiti vzornou knihovnu žákovskou a které by odpovídaly ušlechtilým a moderně výchovným cílům dneška. Elaborát zasílán jednotlivým odborníkům k doplnění či vymýcení jednotlivých čísel dle zcela subjektivního názoru a na základě takto nashromážděného materiálu bude už snad v brzku publikován obraz definitivní. A ještě jedna novinka, bohdá velmi cenná, vyvine-li se dle přání navrhovatelova, přispěje zdárně k umělecké výchově a k buzení zájmu pro ni: *umělecký časopis pro středoškolskou mládež*, jehož obraz rozvinul ředitel Bílý. Účinně přimlouval se též za žákovské čítárny, které dle možnosti mají býti zřizovány při školách a za vrácení možnosti rozšiřovati i doporučovati mezi mládeží vhodné knihy i časopisy. Krásné tyto návrhy přikázány zvláštní komisi, která pracuje už se zdarem na realisaci takto navržené resoluce:

I. *Budiž „Ústřednímu spolku českých profesorů" uloženo vyjednávati o vydávání časopisu pro středoškolní mládež, po případě o přeměnu některého již trvajícího časopisu v takový.*

II. *Budiž podána k vys. ministerstvu žádost, aby knihy a časopisy, které žactvu doporučiti se usnesl učitelský sbor, dovoleno bylo mezi žactvem šířiti pod dozorem učitelovým.*

III. *Aby žactvo více přilnulo ke škole, buďtež při knihovně žákovské zřízeny, kde to jen poněkud možno, čítárny po způsobu seminárních při universitách, kde by byly vyloženy dobré časopisy, díla illustrovaná, díla dražší a p., tak aby tu žáci asi jednou týdně měli příležitost rozšiřovati své vědění i svou znalost literatury a interes pro ni budíti i prohlubovati. —*

Toť drobounký obrázek jedné části té veliké akce, která se nám

zdá býti jádrem sjezdu předprázdninového a zároveň nejmohutněji vypiatou vlnou, která dnes zaujala mysli veliké části profesorstva. Většina výsledků není ovšem ještě formálně na scéně, pro mnohé bude nutno ještě i trochu nálady vzbuditi na místech rozhodných, ale tolik už zříti je dnes, že otázka umělecké výchovy středoškolské byla poslední dobou velmi mohutně rozdmýchána a že stojíme na rozhraní doby, kdy rodí se a pučí silné zárodky tohoto vážného a pro povahy příštích generací nanejvýš blahodárného převratu. — —

Naše *vysoké školy* konají i mimo vlastní svůj obor působnosti velmi pěkné poslání na venek. Obracejí svůj plný zřetel k universitním extensím, dnes už dobře a stejnoměrně rozdělovaným, přihlížejícím systematicky k potřebám lidu a vůbec už řízeným zvláštním výborem. Hnutí to je přirozeným důsledkem všeobecné povinnosti školské, jak ve své brožurce o tomto předmětu napsal prof. dr. Frant. Drtina. Je to však také důležitý prostředek vzdělání poškolního ve věku dospělém a je konečně v organické souvislosti s voláním po všeobecné účasti lidu na právech veřejných. Je znakem moderního vývoje školského vůbec, neboť jím nejlépe charakterisuje se samostatnost a vznešenost této instituce, která vymknuvši se poddanství státu neb církve ji utiskující a k jednostrannosti tlačící, rozšířila dnes postulát svůj daleko na široké pole vědy a nyní na široké zástupy lačného člověčenstva.

O universitních extensích vydal prof. dr. Fr. Drtina přehlednou, kratičkou studii*) jakožto otisk z posledního „Almanachu Slavie". Zmiňuje se v ní o dřívějším stadiu universit jakožto ústavů zcela v podruží církve se nalézajících, z něhož během doby, zejména pореformační a renesanční, se pozvolna vymaňovaly. Osvícený absolutismus XVIII. stol. dokonal téměř dílo, ovšem až na to, že vyučování bylo opřeno o latinský jazyk vyučovací. Teprve na sklonku XVIII. stol. domohly se svého přirozeného práva jazyky národní.

V Anglii sestoupili prvně universitní učenci k lidu (ponejprv v Cambridži r. 1872. Pořádány kursy, rozdávány t. zv. sylláby čili stručné výtahy konaných přednášek s poukazem k příslušné literatuře, zavedeny rozhovory o důležitých bodech přednášek (class) a zkoušky (examen). Brzy přišel na řadu Londýn, Oxford, Durham, Victoria, pak Skotsko i Irsko. Na jubilejním sjezdu extensním v Cambridži (1898) bylo konstatováno, že za jediné zimy před tím bylo pořádáno na různých místech Anglie 488 řad přednáškových, do nichž bylo zapsáno na 50.000 posluchačů.

Hnutí anglické napodobeno hlavně v Americe. První extense konaná r. 1887. měla už ráz celkem takový, jakým se honosí do dnes Amerika. Je to jednak extense přednášková, jednak knihovná, neboť

*) Lidové přednášky universitní Napsal prof. Dr. Fr. Drtina. 1902. Náklademvlastním. Str. 23 m, 8°.

poučování děje se též pomocí zvláštních přenosných knihoven. Tím způsobem vynikly hlavně New-York, Filadelfie a Chicago. Rozumí se, že četné společnosti, jež vznikly za tím účelem, pozměnily poněkud systém tento v tom či onom směru, jádro však zůstalo nezměněno.

Ve Francii vedle analogických kursů po způsobech předešlých jsou to hlavně tak zvané university lidové, které šíří osvětu mezi lidem (od r. 1898. založené dělníkem typografickým Jiřím Dehermem). I ony docházejí hojných pozměn přičiněním stále se ustavujících společností v poslední době a přihlížejí nejen k rozšiřování vědeckých axiomat a pravd, nýbrž i k zušlechťování citu a výchově umělecké.

Lidové přednášky české university trvají už na třetí rok a vyvíjejí se slibně a utěšeně. Do března 1902 konáno bylo v Praze 48 kursů, do nichž se dalo zapsati 4931 posluchačů, čili 288 přednášek, jež úhrnem navštívilo 29.586 posluchačů; na venkově pořádáno bylo 60 přednášek s 11.542 posluchači. Průměrná návštěva jedné přednášky pražské 102.8, venkovské 192.3. Minulého roku rozšířeny byly pražské kursy na některá předměstí (Karlín, Libeň, Vršovice, Smíchov, Král. Vinohrady) a to na podnět vzešlý z kruhů dělnických. Letos byly přeneseny kursy přednáškové i na Moravu. Tak přednášeno v Mor. Ostravě, Vítkovicích, Frenštátě p. R. a v Novém Jičíně, kde všude byla účast přímo překvapující (v Mor. Ostravě as 1000 lidí v jedné přednášce). Žádosti došly ze Vsetína, Olomouce a Prostějova.

V Čechách měla už tato města svoje universitní extense: Kutná Hora, Soběslav, Holubice u Kralup, Most, Jičín, Český Brod, Kolín, Slaný, Náchod, Písek, Hradec Králové, Mladá Boleslav, Turnov, Lounice n. Popelkou, Roudnice, Rakovník, Tábor, Čáslav, Slatiňany u Chrudimě, Parník u Č. Třebové, Hronov, Úpice, Sedlčany. Pro příští rok přihlášena už celá řada nových.

Za celý školní rok 190½ bylo pořádáno v Praze a předměstích 25 kursů čili 150 přednášek. Úhrnná návštěva kursů činila 2859 posluchačů zapsaných čili na všech přednáškách bylo přítomno 17.154 posluchačů. Průměrná návštěva jednoho kursu za celý rok činila 114.3 posluchačů.

Mimo Prahu byly pořádány extense v 17 městech v Čechách a na Moravě (úhrnem 61 přednášek s úhrnným počtem 15.387 posluchačů). Průměrná návštěva jedné přednášky 252.2 posluchačů.

V Praze súčastnilo se celkem při extensi universitních professorů: z fakulty filosofické 27, z fakulty právnické 2, z fakulty lékařské 15 a z theologické 5.

Na venkově přednášelo z fakulty filosofické professorů 20 (někteří 2kráte i víckrát), z právnické 4, z lékařské 7 (rovněž). Fakulta theologická nezastoupena.

Vzhledem k volené látce hleděno k systematickému zastoupení všech důležitých odboru toho kterého odvětví vědy, tak že na př. z filosofie došla projednání praktická filosofie, paedagogika i estetika; fysika, astronomie, chemie, meteorologie; přírodopis; historie, geografie, archeologie; ethnografie; literatura. Kursy byly 2 i více přednáškové. Zúčastnili se jich téměř veškeří professoři a velká část docentů a assistentů.

*

Program přednášek pro dobu nejbližší (listopad a prosinec) stanoven byl takto:

I. Čtyři kursy po 6 přednáškách v Praze.

1. kurs. Doc. dr. Alois Mrázek: O theorii descendenční.

2. kurs. Doc. dr. A. Heverock: O povahách odchylných a chorobných.

3. kurs. Prof. dr. Rud. Dvořák: Dějiny mravouky v Orientě.

4. kurs. Doc. dr. Lad. Haškovec: O spánku chorobném a umělém.

II. Jeden kurs o 6 přednáškách v Praze-Libni.

5. kurs. JUDr. Jos. Lukáš (technika): Správa společenská (sociální politika).

III. Jeden kurs o 6 přednáškách v Karlíně.

6. kurs. Prof. dr. Frant. Drtina: Základy novověkého názoru na svět a život.

IV. Jeden kurs o 6 přednáškách na Smíchově.

7. kurs. Doc. dr. Jos. Prušák: Společnost a zločin.

V. Jeden kurs o 6 přednáškách ve Vršovicích.

8. kurs. Prof. dr. Ondřej Schrutz: Povšechný přehled složení a výkonů u lidského těla.

Přednášky tyto jsou přístupny každému. Zápisného platí se do jednoho kursu (6 přednášek) 1 K, dělnictvo 50 hal.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Spolek ku podpoře vědy polské.*)

Roku 1901 vznikl ve Lvově spolek, jehož účelem bylo sloužiti vědě polské tím, že udílena jí dle možnosti pomoc materielní.

Myšlenku založiti podobný spolek, pojal známý profesor universitní, O. Balzer, jenž r. 1901 v říjnu v Kwartalniku historycznem ve zvláštním memorialu vyložil důvody nutnosti založení nového literárního spolku, jenž by nebyl soupeřem dosavadních spolků, ale pomocníkem. A proto také při zakládání spolku dožádáni byli delegáti všech existujících spolků vědeckých o radu a pomoc.

---

*) Sprawozdanie wydzialu Towarzystwa dla popierania nauki polskie za rok 1901. Lwów 1902. 8°.

Po ustavujících schůzích, v nichž ujednány stanovy, potvrzen byl spolek v únoru t. r. a dne 18. března 1902 ustavil se, zvoliv si profesora O. Balzera za předsedu a celý výbor. Za necelé 4 měsíce získal výbor 334 členů, jichž příspěvky obnášely 10.160 korun 60 hal. Příjem to na necelé čtyři měsíce počínající činnosti velice značný. Již z výše příspěvků (jednou pro vždy 200 K nebo 50 K a ročně 8 K nebo 1 K) viděti můžeme, že výbor spolku chtěl získati své členy ve všech sférách od nejbohatších až k nejchudším. Počet členů do října t. r. se skoro zdvojnásobil, stoupnuv na 634 členů. Charakteristickým je nejsilnější účastenství členů činných (po 8 K ročně), jakkoliv by se dalo očekávati, že jednokorunových členů bude daleko více. Sebraných peněz spolek použil ku podpoře vědy polské. Usneseno vydávati „Archiwum naukowe", jehož obsah bude filologicko-historický a mathematicko-přírodnický. Honorář autorský bude 50 K za první arch a 20 korun za každý další arch, jakož i 50 exemplářů.

Mimo to přispěno k vydání díla *Bronisława Dembińského „Źródła do dziejów drugiego i trzeciego rozbioru Polski"* a díla *Łukasze J. Bodaszewskiého „Teorya ruchu wody na zasadzie ruchu falowego"*. Obě práce jsou velmi důležity a bez přispění nového spolku sotva as byly by vyšly. Dr. *Bořivoj Prusík.*

*

Fotofonograf inženýra Emanuela Červenky.

Již v minulém století činěny pokusy zachytiti strojem zvuk a zejména hlas lidský, aby bylo možno zachovati jej budoucnosti a reprodukovati dle potřeby kdykoliv a kdekoliv. Výsledkem snahy té byly pak dva typy strojů, jimiž století devatenácté vykonalo své poslání v oboru tom. Byly to *fonograf Edisonův a grammofon Berlinerův*. Zdálo se, že jimi vykonáno jest vše, co v tomto odvětví technické práce vykonati lze — a přece jak nedokonalá byla reprodukce zvuku u fonografu i grammofonu, působíc často komicky nepřirozeností a nejasností.

Avšak vynalézavost ducha lidského, toto „perpetuum mobile", jež nikdy neustává kvapem bráti se v před, jíž nic není dosti dokonalým, aby nepokoušela se to zlepšiti, osvědčila se i zde. Na samém prahu století dvacátého objevuje se stroj, který předčí oba své předchůdce v každém ohledu a omezuje jich význam na pouhé theoreticky cenné vynálezy. Jest to fotofonograf Čecha, inženýra *Emanuela Červenky*.

Inženýr Červenka provedl zejména dvě důležité opravy: užil při zachycování zvuku fotografie a zdokonalil reprodukter, t. j. část stroje, která reprodukuje zvuk zachycený.

Fotografovati zvuk! Vynález důstojný dvacátého století! A přec jest to vše principielně jednoduché. Ovšem právě největší vynálezy zdají se po uskutečnění jednoduchými. Avšak k věci! — Membrana

přijímače (blána, jež se zachycovaným zvukem uvádí ve chvění) jest v pevném spojení se zrcadélkem, na něž skrze clonu dopadá neobyčejně ostrý paprsek světelný ze zvláštní, intensivně zářící žárovky elektrické. Zrcadélko paprsek ten odráží do čočky a promítá tak obraz clony na pohyblivou fotografickou desku. Pokud jest stroj v klidu, jeví se obraz ten jako nepatrný bod. Začne-li se však membrana, zachycujíc zvuk, chvíti, chvěje se i zrcádko a tím i světelný bod na desku fotografickou promítnutý. Tato pohybuje se jednak pohybem rotačním, jednak postupným, čímž vzniká na ní dráha pohybujícího se bodu světelného v podobě vlnovité čáry, která spirálovitě stáčí se do středu. Tak obdrželi jsme diapositiv zvuku, „písmo fonické", které chemickou cestou lze uvést v podobu rýhy na zvláštní pevnou desku. Z této můžeme potom zvuk zachycený reprodukovati pomocí reprodukteru.

Této části stroje týká se, jak svrchu podotknuto, druhá důležitá oprava vynálezcova. Stačí, řekneme-li, že inženýr snažil se přizpůsobiti reprodukter co nejvíce hrdlu lidskému. To podařilo se mu jednak tím, že blánu reprodukční, která jest hlavní součástkou této části stroje, zhotovil z rybího měchýře voskem potaženého (u gramofonu byla skleněná, tedy mnohem hrubší a nepružnější); aby pak docela se podobala hlasivkám lidským, rozřízl ji uprostřed. Stěny roury resonanční pak postlal hmotou kaučukovou, jíž zakryl i spodní, dosud nekrytou část tubu, aby ani část vln vzduchových neunikala. Tak blána stala se analogií hlasivek lidských, stěny roury pak analogií masitého vnitřku hrdla. Vložíme-li nyní hrot, jenž s blanou reprodukční pevně jest spojen, v rýhu zobrazující nám zvuk na desce způsobem svrchu zmíněným zhotovené, chvěje se blána úplně stejně jako membrana přijímací a vyluzuje zvuk, který, díky přesnosti fotografie a účelnému ustrojení reprodukteru, opakuje nám ku podivu věrně vše, co bylo přijímačem fotofonografu zachyceno.

Illuse posluchačova jest úplná! Zvuk vychází ze stroje nejen čistě a srozumitelně, nýbrž i se všemi modulacemi a nuancemi.

Dokazovati dalekosáhlý praktický význam vynálezu Červenkova netřeba. Podotkneme jen, že věci uchopili se Američané, kteří zakoupili si veškeru tovární výrobu fotofonografu. Ta okolnost jest již dostatečným důkazem významu vynálezu. *M. S.*

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTÍ.

České kvarteto oslavilo dne 4. listopadu jubilejním koncertem 10leté jubileum svého působení.

Prof. **Antonín Otakar Zeithammer,** politik a publicista český, slavil dne 5. listopadu své 70. narozeniny.

Václav Kliment, člen opery král. česk. zemského Národního divadla, oslavil dne 13. listopadu v „Čarostřelci" 10leté jubileum své činnosti umělecké u našeho divadla.

České divadlo slavilo 18. listopadu 40leté jubileum svého osamostatnění a 19leté jubileum otevření Národního divadla. Událost tato byla oslavena řadou představení operních i činoherních v Národním divadle (viz o tom článek).

Mikuláš Aleš dovršil dnem 18. listopadu 50 let svého života.

Kuratorium **Moderní galerie** umění pro král. České ustavilo se v prvém zasedání svém dne 23. listopadu t. r.

Nový umělecký časopis český **„Dílo"** počal vycházeti tento měsíc.

Ph. Dr. **Ladislav Čelakovský**, univ. professor, znamenitý botanik český a vědecký spisovatel, zemřel dne 24. listopadu.

*

KNIHY A ČASOPISY REDAKCE DOŠLÉ.

Z nakladatelství J. Otty:

Viktor Hugo: Torquemada. Světové knihovny č. 294—295.

Jar. Vrchlický: Eklogy a písně. Souborného vydání sv. XLIII.

Jiří Meredith: Zkouška Richarda Fewellera. Seš. 13., 15. a 16. Anglické knihovny sešit 27., 29. a 30.

MUDr. V. Korbelius: Dělnické byty a noclehárny. — Dr. J. Dvořák: Zdravotnické nedostatky venkovských obydlí. Lidových rozprav lékařských řady III. čís. 7.

Jaroslav Karásek: Škola a výchova tělesná. Lidových rozprav lékařských r. III. č. 8.

Dr. Vlad. Slavík: O otravě plynem uhelným. Lid. rozprav lékařských ř. III. č. 9.

Fr. Ad. Šubert: Z českého jihu. Seš 8.—10.

Josef Kořenský: K protinožcům. Seš. 5.—7.

Alfons Mucha a Jan Dědina: Jan Hus na koncilu kostnickém. Seš. 1.

Jos. K. Šlejhar: Temno. Salonní bibliotéky sv. CVII.

Karolina Světlá: Romanetta z Ještěda. Sebraných spisů seš. 148. a 149.

Z nakladatelství F. Šimáčka:

J. V. Černý: Stručná učebnice lesnictví.

Zvon, týdenník belletristický. Ročník III. č. 1.—9.

(Pokračování.)

Oprava tiskových chyb. V článku o Zolovi v 1. čísle čtěte na str. 9., 8 řádek z dola místo „kroky" prvky; na str. 10. asi uprostřed místo „krajích" krisích, místo „Takou" Takon, místo „zjizvení" zjizveny; na str. 11. na konci 1. sloupce místo „intenci" intuici a na počátku posl. sloupce místo „nepřejně" nepřesně; na str. 12., 16. řádek z dola místo „s níž živí obraznost" z níž.... a 3. řádek od konce místo „děj" děs; na str. 13. na začátku 3. odst. místo „obraz krevnější" obraz barevnější a o řádek níž místo „těžkou" běžnou; na str. 14. v posl. čtvrtině místo „měkkým" mělkým a místo „klidně požíravého lidství" klidně požívavého ...; na str. 15., 6 řádek s hora místo „spisovati" opisovati a 4. řádek od konce místo „k processu" a processu.

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

O OTÁZCE JAZYKOVÉ A ZÁSADÁCH DRA. ŠL. KÖRBRA.

Podává dr. Ferd. Pantůček, říšský a zemský poslanec.

Legální dnešní stav v otázce jazykové určen jest jednak odstavcem 1. kabinetního listu ze dne 8. dubna 1848, jenž stanoví: „Národnost česká budiž položena za základ tak, že se česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování s řečí německou v úplnou rovnost staví“

a článkem 19. základních zákonů státních z r. 1867, jenž hlásá: „Všichni kmenové národní ve státu mají rovné právo a každý kmen má neporušitelné právo pěstovati a vzdělávati národnost a řeč svou.

Rovnoprávnost všech v zemi obvyklých jazyků ve škole, v úřadě a v životě veřejném od státu se uznává.“

V obou těchto předpisech vysloveno jest způsobem zvláště slavnostním, totiž základním zákonem státním, že jazyky zemské jsou v obvodu dotčené země úplně rovnoprávny a rovnocenny a že mají tudíž při všech úřadech celé země přijíti k platnosti, aniž by mohl býti činěn rozdíl mezi jednotlivými agendami nebo úkony služby státní.

V předpisech zmíněných jest však i dále vysloveno, že při každém úřadě celé země každý obyvatel užívající některého z jazyků v zemi obvyklých může v jazyku tomto své právo hledati a že s ním v jazyku tomto musí přímo od úřadů jednáno a jemu i v téže řeči vyřízení dodáno býti.

Ve smyslu tomto vyložen jest čl. 19. z. z. st. i citovaný kab. list z r. 1848 plenárním rozhodnutím nejvyššího soudu z r. 1898 (z 13. prosince č. 14.938), kterým bylo výslovně uznáno, že české jednání se stranou jest u v š e c h s o u d ů v Č e c h á c h, b e z o h l e d u n a p e r c e n t o č e s k é h o o b y v a t e l s t v a, v o k r e s u ú ř e d n í m b y d l í c í h o, podle vzpomenutých zákonů ústavních dovoleno, pokud se týče, nařízeno.

Avšak přes ony jasné základní zásady zákonné bylo působením vlád germanisačních a centralisačních od doby terezínské, zejména však v letech padesátých a šedesátých předešlého století k tomu pracováno, aby u všech úřadů státních na úkor všech jazyků německých, najmě však jazyka č e s k é h o, byla němčině co nejširší zjednána působnost.

Pole pro tuto germanisační činnost skytal zvláště onen obor různých úkonů úředních, při kterých nevstupují strany soukromé přímo ve styk s úřady, a při nichž mohla tudíž exekutiva kontrole soukromníků nepodléhajíc, volně ve směru naznačeném působiti.

Práce její byla brzy korunována úplným zdarem. Němčina zavedena byla v obor úkonů oněch v rozsahu co možno nejširším, tak že záhy n ě m e c k o u se stala netoliko veškerá manipulace úřední, nýbrž celá správa hospodářská, pokladniční i účetní, výlučně n ě m e c k y prováděny byly všecky úkony technické, úředníci státní i jiní zřízenci služební směli toliko n ě m e c k y své osobní žádosti podávati a všecka prohlášení služební, všecky zprávy úřadů nižších úřadům vyšším předkládané, jakož i všecky rozkazy orgánům podřízeným udílené směly se díti toliko v jazyku n ě m e c k é m.

Čeština byla tímto způsobem obmezena jen na č e s k é záležitosti č e s k ý c h stran soukromých.

Pro celý onen obor úkonů, jež k naprosté doméně jazyka německého byly vindikovány, byl vynalezen společný název „ú ř a d o v á n í v n i t ř n í", na rozdíl od úřadování z e v n ě j š í h o t. j. úřadování, kde předsevzatý úkon úřední opouštěl jaksi zdi úřadu a vstupoval na venek maje učiněn býti přístupným stranám soukromým na úkonu onom interessovaným a pro nějž zachováváno bylo pravidlo, že o jeho jazykové stránce má rozhodovati jazyk, jehož strana použila.

Bylo by ovšem bývalo logické, aby, když již toto rozeznávání mezi úřadováním vnitřním a zevnějším bylo zavedeno, byla všecka úřední jednání v záležitostech stran předsevzatá čítána k úřadování zevnějšímu, poněvadž na všech těchto jednáních mají strany soukromé svůj zájem a i tam, kde není obsah jich jim přímo úředně sdělován, mohou z pravidla nahlédnutím ve spisy o něm si zjednati vědomost.

Avšak na požadavky logické důslednosti málo se dbalo, kde bez ohledu na psaný zákon jen účel germanisační před očima tkvěl. Proto také přesunula se snadně bureaukracie přes tyto přirozené meze a opírajíc se o různé výklady a výnosy exekutivy, záhy i četné úkony v záležitostech stran předsevzaté, pro které měla platiti řeč strany, za úkony služby vnitřní — ovšem zcela libovolně a nesprávně — prohlásila a je výlučnému panství němčiny podrobila.

Tak stalo se, že veškeré úkony manipulační ve věcech stran (na př. i vedení podacího protokolu) konány byly německy, že i korrespondence v českých věcech českých stran mezi českými úřady směla se díti jen po německu, že v senátech i české věci jen po německu se přednášely, že pro potřebu soudní z českých processů německé výtahy byly spisovány a p.

Obor služby zevnější, ve kterém obě řeči zemské byly připouštěny, byl tímto výkladem obmezen jen na ony úkony, při kterých soud nebo úřad se stranou v přímý styk vstupoval, tedy zejména na přijetí písemného nebo ústního podání strany, ústní jednání se stranou a vyřízení stranám soukromým znějící.

Avšak ani u těchto hranic se nehodlala germanisační činnost exekutivy — ač již dávno čl. 19. rovné právo všech jazyků zemských uznávající v platnosti stál — zastaviti.

Vyložila si prostě, že slova zákona, mluvícího o řečech v zemi obvyklých, třeba pojímati ve smyslu řečí v okresu obvyklých a namáhala se vyloučiti češtinu v okresech většinou německých i z oněch úkonů, ve kterých úřad v přímý styk s českou stranou vcházel, zejména z jednání se stranami.

Konec alespoň tomuto posléz uvedenému výkladu učinilo Stremayerovo nařízení z 19. února 1880, kterým bylo všem

státním úřadům soudním i politickým v Čechách i na Moravě výslovně uloženo, že musí od stran přijímati ústní přednesení i písemná podání ať jsou česky nebo německy učiněna, že vyřízení má býti stranám v řeči podání a kde vyřízení podání nepředcházelo, v řeči strany doručeno a že se stranou má soud i úřad v řeči její projednávati a v téže řeči také protokol spisovati.

Tímto nařízením byl sice další pochod germanisační zastaven, avšak výsledky dřívější poněmčovací činnosti, založené na jednotlivých tajných, proti zákonu vydaných, a tudíž neplatných výnosech (zejména nařízeních Krausových), jím nebyly nikterak odčiněny.

Němčina zůstala i na dále jako výhradně vládnoucí v celém onom široce vymezeném oboru úřadování zvaného vnitřním, tedy vlastně ve většině úřední agendy všech úřadů a orgánů státních.

Proto bylo snahou všech hajitelů našich práv, abychom i v tomto oboru úřadování si zjednali jazyku českému náležité platnosti, abychom odstranili účinky oné protizákonné germanisace a abychom prosadili řádné provedení čl. 19. z. z. st., jenž mluvě o rovnoprávnosti jazyků v zemi obvyklých nerozeznává mezi úřadováním zevnějším a vnitřním.

Snaha tato, aby v zemích koruny české byly vyrovnány rozdíly faktické činěné v platnosti řeči německé a české při úřadech státních a aby jazyk český stejnou měrou byl přiveden k platnosti jako jazyk německý i v celém oboru úřadování vnitřního, tvořila a tvoří jádro jazykové otázky, byla a jest důležitou součástí našeho politického programu, za jehož uskutečnění zejména v posledním desítiletí vším úsilím bojujeme.

Boj tento vykazuje různé fase.

První znatelný a patrný úspěch v zápase tomto získal český národ nařízením Badeniovým, dne 5. dubna 1897 vydaným, kterým alespoň v některých směrech zásadně bylo uznáno, že jazyk český v oboru vnitřního úřadování má vedle němčiny přijíti k platnosti.

Stalo se tak § 7. nařízení onoho, který obsahoval ustanovení ve dvou směrech pro nás důležité, že totiž jednak odstranil ne-

správný dosud výklad, dle kterého některé úkony v záležitostech s t r a n předsevzaté k úřadování vnitřnímu byly čítány, nařídiv, že pro všecky úkony tyto má vždycky přijíti podle zásady pro obor úřadování zevnějšího dané k platnosti j a z y k s t r a n y, jednak že prolomil hradbu obklopující nedobyté dosud panství řeči německé v oboru vlastního úřadování vnitřního předepsav, že pokud jde o ú ř e d n í úkony s t r a n se netýkající, zejména o službu administrativní, má býti j e d n o h o nebo d r u h é h o jazyka zemského „d l e p o v a h y p ř e d m ě t u" použito.

Ačkoli nedá se upříti, že Badeniovo nařízení značilo proti stavu dřívějšímu neobyčejný pokrok na dráze vedoucí k dosažení domáhané rovnoprávnosti jazykové a že mělo neobyčejný význam, poněvadž první postavilo se proti zásadnému vylučování češtiny z celého velikého oboru úřadování orgánů státních, přece zůstal jeho praktický effekt dosti daleko za nadějemi v ně kladenými.

Trpěloť nařízení toto mnohými nedostatky i vadami, z nichž mnohé teprvé v praxi se objevily a které jeho význam značně seslabovaly, ba je i v leckterém směru činily illusorním.

Vady tyto spočívaly v tom, že:

1) nebylo současně a souhlasně vydáno pro všecky země koruny České, ježto Slezsko bylo vůbec vypuštěno a ač pro Moravu o týden později stejné jazykové nařízení bylo uveřejněno, přece byly obě tyto české země postaveny vůči sobě jako země cizí, jinojazyčné, tak že na př. český soud v Čechách byl nucen v korrespondenci své s českým soudem na Moravě, třebas tato dotýkala se čistě české záležitosti i českých stran, použíti vždycky jako dle dřívějších předpisů jazyka německého. (Srovnej § 7., odst. posl. jaz. nař.);

2) že nevztahovalo se současně na v š e c k y úřady státní, ježto ponechávalo stranou s t á t n í ž e l e z n i c e, pro které na dále zůstal v platnosti § 20. organisačního statutu z 19. ledna 1896 (č. 16 ř. z.), jenž za s l u ž e b n í ř e č správy státních drah vyhlašuje n ě m č i n u, jakož i ú ř a d y v o j e n s k é, incl. č e t n i c t v o, ohledně nichž poukázáno na předpisy dosavadní, t. j. na předpisy uznávající výlučné panství němčiny;

3) že právo úřadů v Čechách resp. na Moravě, použíti ve styku s ostatními úřady státními v záležitostech českých jazyka

českého, bylo obmezeno hranicemi zemskými, tak že veškerý styk s úřady jiných zemí, zejména i s úřady centrálními ve Vídni měl se díti „dle dosavadních předpisů“ t. j. jen německy a taktéž pouze německy mohlo býti dopisováno úřadům vojenským, třebas i v zemi měly své úřední stanoviště;

4) že poukazem na „dosavadní předpisy“ ohledně úřadování pokladničního při různých oborech služby státní (financí, politických úřadů, soudů, pošty a pod.), jakož i ohledně vnitřní služby, manipulace a dopravy při všech erárních i neerárních poštách a při úřadech telegrafních ponechána ve všech těchto oborech němčina v dosavadní své bezdůvodné, výlučné vládě;

5) že Badeniovo nařízení naprosto opomenulo dáti předpisy pro jazyk služebních záležitostí úředníků a jiných státních zřízenců, tak že tito všecky své žádosti osobní, na př. za jmenování, přeložení, dovolenou, pensionování atd. atd. jako dříve, tak i za doby platnosti tohoto nařízení, jen po německu směli podávati, všecky dekrety služební jen v řeči německé dostávali, služební přísahu jen německy mohli vykonati, zkrátka všecko úřadování v personáliích i v záležitostech disciplinárních toliko německy se smělo díti.

Vedle těchto — abychom tak řekli — zákonných nedostatků objevila se v praxi ještě jedna, ne bezvýznamná vada jazykového nařízení Badeniova, že totiž:

6) slova „dle povahy předmětu“, která měla přivésti k platnosti jazyk český i při úkonech vlastní služby vnitřní, skládala rozhodnutí o tom, má-li n. př. v nějaké věci hospodářské, stavební, technické a pod. býti použito češtiny či nikoli, v libovolný výklad konkretního případu a jeho „jazykové povahy“.

Tato volnost výkladu v uvážení úředníků daná měla v zápětí, že když ne instance prvá, pak snad instance druhá a dojista však instance centrální ve všech jen poněkud pochybných případech vyložily, že pro ty které úkony nebo záležitosti vyžaduje „povaha předmětů“ použití jazyka německého. Měl-li prováděný úkon přijíti přímo nebo nepřímo k vědomosti nějakého úřadu centrálního nebo úřadu, u něhož německé úřadování mělo zůstati zachováno (na př. vojenského), měl-li souvislosť třeba sebe vzdálenější s úkonem, jenž měl

býti předsevzat v jazyku německém, na př. s manipulací pokladniční, vždy objevovala se snaha a ochota prohlásiti, že „povaha předmětu" vyhledává použití němčiny.

Tak se stalo, že nařízení Badeniovo přes všecky výklady, jehož se mu z naší strany v publicistice dostávalo (srov. n. př. článek Dra. Pacáka v Nár. Listech r. 1897 ze dne 14. dubna), zavedlo v praxi jazyk český jen v úkony předsevzaté v záležitostech stran, jež — jak shora ukázáno — bezprávně k úřadování vnitřnímu byly počítány, ve věcech však vlastního vnitřního úřadování jen pramalý vykazovalo effekt.

Avšak přes to přese všecko vypověděn byl se strany německé proti tomuto nařízení, kterým jen část práv ústavou zaručených nám byla uznána, aniž by Němcům jakákoli se činila újma ve stejné platnosti jejich jazyka, bezohledný boj, který skončil tím, že nařízení toto bylo odvoláno a nahrazeno nařízením jazykovým Gautschovým ze dne 24. února 1898.

Nařízení toto, které dodává ráz druhé fasi našich posledních jazykových zápasů, obmezuje se taktéž jen na Čechy a Moravu. Co do země posléz uvedené opakuje skoro totéž, co nařízení Badeniovo obsahovalo. Pokud se však Čech týká, shledáváme, že v něm obor úřadování zevního ještě úžeji jest vymezen, než v nařízení Stremayerově, poněvadž i sepsání protokolu o projednání se stranami není podrobeno předpisům pro styk se stranami daným, nýbrž ustanovením upravujícím úřadování vnitřní. Obor úřadování zevnějšího obmezen tudíž jen na přijetí podání stran, jednání ústní se stranami a vyřízení stranám dodané.

Pro všecky tyto úkony prohlášen za rozhodný jazyk súčastněných stran.

V příčině jazykové úpravy úřadování vnitřního (inclusive všech úkonů ve věcech stran sem nesprávně zařaděných), rozvrhlo nařízení Gautschovo veškeré úřední obvody na 3 skupiny a to tak, že dle § 7. prohlášeny za smíšené:

a) obvody úřední, jež zahrnují jen několik málo obcí (nedosahujíce však celého soudního okresu), na př. obvody úřadů poštovních, obvody některých finančních orgánů (finanční stráže), je-li jen v jedné z obcí v obvodu tom se nalézajících čtvrtina obyvatelstva druhého jazyka. Tak dostačilo

v obvodu, který se n. př. skládá z 10 obcí, když v jedné z těchto obcí čítající třebas 200 obyvatelů jest 50 osob jiného jazyka, aby c e l ý tento úřední okres byl pokládán za smíšený;

b) obvody úřední zaujímající jeden celý s o u d n í okres (obvody okresních soudů, berních úřadů), když alespoň v jedné p ě t i n ě všech katastrálních obcí, okres tento tvořících, bylo vždy 25 proc. obyvatelstva jiného jazyka. Je-li tedy v okresu 35 obcí, bylo třeba k smíšenosti jeho, aby alespoň sedm obcí mělo čtvrtinové menšiny jinojazyčné;

c) obvody vztahující se na v í c e s o u d n í c h o k r e s ů (n. př. obvody krajských soudů, finančních ředitelstev, hejtmanství, státních zastupitelstev, jakož i všech zemských úřadů), když alespoň j e d e n o k r e s v obvod ten spadající jest ve smyslu lit. b) smíšeným.

Kromě toho byly výslovným ustanovením Gautschových nařízení prohlášeny za smíšené:

d) všecky úřady pro Prahu zřízené.

Obvody, které nebyly smíšenými, byly dle rázu obyvatelstva buď č e s k ý m i, buď n ě m e c k ý m i.

V těchto obvodech byla jazyková stránka úkonů v n i t e r n í s l u ž b y upravena tak, že se v obvodech českých mělo užívati češtiny, v obvodech německých němčiny a v obvodech smíšených, šlo-li o úkony v záležitosti stran předsevzaté (jež, jak řečeno, nesprávně byly k úřadování vnitřnímu připočteny), řeči podání a nejde-li o záležitosti stran soukromých, oné řeči, která vyhovuje „povaze předmětu".

Ani toto nařízení nemohlo nás uspokojiti.

Obsahovalo potud, pokud zúžilo okruh úkonů v ú ř a d o v á n í v n ě j š í náležejících, značné zhoršení vůči nařízení Badeniovu a vedle toho trpělo i všemi oněmi vadami nařízení tohoto, které jsou shora pod č. 1—4 uvedeny, k nimž se ještě připojovalo,

5) že nebylo v provedení svých zásad důsledným, ježto v neprospěch náš nařizovalo, že všecky úřady v Praze mají býti smíšenými, ač dle poměrů populačních měly býti vyhlášeny za české.

Za to však vykazovalo Gautschovo nařízení některé dosti důležité přednosti. Neboť teprve Gautschovým nařízením zavedena byla i v obor t. zv. ř e č i s l u ž e b n í (na rozdíl od řeči

úřední) čeština, tak že teprve na základě tohoto nařízení mohli úředníci ve svých personálních záležitostech užívati řeči české a tím vyrovnati se svým německým kollegum. Tato přednost nařízení Gautschova odstraňující nedostatek nařízení Badeniova, o němž bylo shora sub. 5. zmíněno, měla i ten vážný význam, že možností používati ve svých vlastních služebných záležitostech jazyka mateřského vyvoláván v úřednících českých duch příslušnosti k svému národu, povzbuzováno jejich české vědomí a odstraňována ponižující nutnost hned po vstoupení do služeb státních odložiti ve věcech osobních jazyk vlastní i dbáti toliko němčiny.

Další velmi cenná přednost nařízení Gautschových byla, že alespoň pro úřady české a německé odstraňovala nejasné, mlhavé, libovolných výkladů dovolující rčení „povaha předmětu", stanovivše přesně, že má býti pro úkony, pro které nebylo dáno jiného předpisu, rozhodným jazykový karakter okresu. Předpis „o povaze předmětu", jehož nepříznivá působnost byla již výše vylíčena, obmezen toliko na úřady za smíšené vyhlášené.

Nehledíme-li k detailům, nýbrž k základním principům, na kterých úprava jazyková nařízení Badeniova z jedné a Gautschova z druhé strany spočívala, nevidíme, ač často opak se tvrdí, zásadného, vzájemného odporu. Naopak uvědomíme-li si dosah i důsledky praktického provádění obou uvedených nařízení, dospíváme k úsudku, že obě spočívala na týchž stěžejních ideách, totiž že v úřadování zevnějším má rozhodovati jazyk súčastněné strany, v úřadování vnitřním jazyk většiny obyvatelstva, jenže nařízení Badeniovo obor úřadování zevnějšího mnohem šíře než předpis Gautschův vymezovalo a zásadu shora uvedenou o respektování jazyka většiny obyvatelstva okresu jen skrytě v nejasné rčení „povaha předmětu" položilo, kdežto v nařízení Gautschově byla táž zásada alespoň co do obvodů t. zv. jednojazyčných jasně vyslovena a konsekventně provedena.

Že táž zásada i Badeniovu nařízení ideově za základ sloužila, toho svědectví zajisté nejpovolanější podává Dr. Pacák, který ve svém pojednání o nařízení tomto v Nár. Listech dne 14. dubna 1897 uveřejněném napsal: „Jazyková povaha

věci posuzovati se musí s hlediště dvojího, a sice jednak s hlediště místního, jednak (t. j. ve věcech stran) s hlediště osobního, totiž jaká řeč panuje převahou na místě, k němuž dotyčný úkon úřední směřuje, nebo u osob, k nimž směřuje.

Přednosti nařízení Gautschova shora vzpomenuté vystoupily na povrch praktickým použitím, které vedlo obzvláště u zemských úřadů centrálních k značnému rozšíření jazyka českého v oboru úřadování vnitřního.

Avšak — jak známo — netěšili jsme se dlouho těmto vymoženostem. Po 11leté své platnosti bylo nařízení Gautschovo dnem 17. října 1899 zrušeno a nařízením Claryovým ze dne 14. října 1899 zaveden onen stav, jaký byl před vydáním nařízení Badeniova (před dubnem 1897), tedy stav, jak byl z počátku tohoto pojednání vylíčen.

Čeština dle Badeniho, resp. Gautsche, do vnitřního úřadování zavedená měla býti nyní šmahem odstraněna, a aby vymýtění to zejména u soudů rychle postupovalo, vydán byl povětstný výnos Kindingerův, jenž poukazuje na staré předpisy všude němčinu žádající, ukládá presidentu vrchního zemského soudu, aby energicky vystupoval proti všem snahám, jež by měly za účel praktikovati předpisy nařízení právě zrušených.

Tak jak tomu bylo v letech padesátých a šedesátých, byl směr germanisační inaugurován i po zrušení Gautschova nařízení přečetnými konkretními poukazy a výtkami, jimiž měla býti v praxi jazyku německému co nejširší působnost zjednána.

Tak jak tomu bylo tenkráte, před čtyřiceti lety, i nyní užívá k tomu nepřátelská nám exekutiva cesty výkladu o tom, co všecko patří k úřadování vnitřnímu a prohlašuje brzo ten, brzo onen úkon za akt činnosti interní, pro nějž prý „dle stávajících předpisů jazykových“ užíti jest jen jazyka německého, pracuje k rozšíření panství jazyka německého. Všeobecné odvolávání se na „stávající předpisy jazykové“, které však nikdy citovány nejsou, (poněvadž platných předpisů jazykových, němčinu zavádějících, vůbec uvésti nelze), ze strany jedné, ony výklady exekutivy daleko míru překračující ze strany druhé, jsou příčinou, že začasté v konkretních případech vzchází rozpor mezi vůlí administra-

tivy ve formě poukazu, resp. výtek projevovanou a právním přesvědčením soudce, který dle svého postavení má nejen právo, nýbrž i povinnost dbáti zákonů i zkoumati platnost různých nařízení ministerstva i jiných orgánů exekutivních.

Bohužel, že v konfliktech těchto jest vždycky převaha na straně orgánů administrativních, které proti soudcům, majícím pro sebe jen znění zákona a své právní přesvědčení, vyzbrojeny jsou mocí disciplinární a právem úředníky jmenovati a tím o osudech jejich i jejich rodin rozhodovati.

Již tento stav právní nejistoty, tento nepřirozený, protiprávný, ba i velenebezpečný poměr, v němž úředníci a soudcové nuceni jsou jednati proti svému právnímu přesvědčení v zákoně založenému, nezbytně toho vyhledává, aby otázka jazyková u soudců a úřadů státních byla co nejdříve ve smyslu spravedlnosti a podle zásad základních zákonů státních rozřešena.

K tomu druží se i veliký politický význam této otázky, která ovládajíc po několik již let veškerou situaci vnitropolitickou, nedopouští skoro ani na okamžik klidné, nerušené práce národohospodářské nebo kulturní a nutí neuprosně stát, aby konečně již k úpravě jazykové přistoupil.

Pokud o politické strany české jde, ukládá jim netoliko ohled na zájem národa, nýbrž i jejich politická čest, aby se vším úsilím hleděli zjednati českému národu nápravu křivdy, která mu bezdůvodným odvoláním jazykových nařízení Gautschových byla způsobena.

K poznání, že nutno jest otázku tuto rozluštiti, dospěla konečně — po dlouhém ovšem váhání — i nynější vláda, která majíc za to, že nelze poměry jazykové jinak, než ve vzájemné dohodě obou súčastněných národů upraviti, zahájila novou akci jazykovou tím, že sestavila zásady, dle kterých si poměry jazykové zákonně upraveny představuje a je se zástupci súčastněných stran i s veřejností — patrně za účelem všeobecné diskusse — sdělila.

Poslanci čeští, bez rozdílu stran, prohlásili ihned po prvním nahlédnutí v elaborát vlády, zásady ony za nepřijatelné. Tento úsudek jejich zevrubným rozborem zásad těchto netoliko nedoznal změny, nýbrž naopak byl ještě více — ač-li toho bylo třeba — upevněn.

Pohleďme blíže v obsah tohoto operátu vládního, kterým měl býti položen základ nové fasi v jazykovém zápasu našem!

Při veškeré akci jazykové, při každém pokusu úpravy jazykových poměrů soudů a jiných státních orgánů musíme míti na zřeteli, že nemá býti domahanou úpravou jazykovou nějaký nový stav zákonný vytvořen, nějaká nová norma jazyková vyhledána, nýbrž jen dosavadní nesprávný a protizákonný stav fakticky ve smyslu daného zákona státního opraven a ve shodu s existující již normou právní přiveden.

Žádáme-li tudíž za přesné jazykové předpisy, nedomáháme se změny zákonů ustanovení jazyková obsahujících, nýbrž jen přesné direktivy pro úředníky a soudce při výkladu zákonů těchto, nechceme pro sebe nových práv, nýbrž jen provedení a zachování práv nám již poskytnutých i ochranu jich proti nepříznivé nám exekutivě, která práva tato všelikým nám neprospěšným výkladem i protizákonnými výnosy zkracuje.

Důsledkem toho můžeme jen onu úpravu jazykovou prohlásiti za přijatelnou, která základních zákonů státních shora uvedených naprosto šetříc, ve smyslu a v duchu těchto norem podle potřeb praktických detailní předpisy nám chce poskytnouti.

Zda jazykové zásady Körberovy těmto podmínkám vyhovují? Zda jsou jen provedením platných jazykových norem, nařizujících naprostou rovnost všech jazyků zemských?

Na otázku tuto nemůžeme nikterak dáti odpovědi přisvědčivé.

Probíráme-li zevrubně jednotlivé předpisy zásad Körberových, shledáme především, že neodčiňují ani jediné z vad, kterými — jak shora ukázáno — trpělo nařízení jak Badeniovo tak Gautschovo.

I nynější jazykový operát vládní nemá vztahovati se vůbec na Slezsko, jakkoli rozhárané poměry tamnější, nejistota právní i libovůle v užívání jazyků zemských nezbytně toho vyžadují, aby tam přesným předpisem pořádek v úřadování orgánů státních v ohledě jazykovém byl zaveden.

Rovněž neuskutečňují ani zásady tyto rovnoprávnost jazykovou ve všem úřadování všech úřadů v zemi (srov.

shora vady nařízení Badeniova a Gautschova pod č. 2. až 4. uvedené), ba jdou ve směru tomto mnohem ještě dále než jak tomu bylo při obou nařízeních právě jmenovaných.

Kdežto totiž, jak nařízení Badeniovo tak i Gautschovo ve všech těchto směrech rovné právo obou jazyků zemských toliko n e p r o v á d ě l a, chtějí zásady Körberovy toto rovné právo přímo p o r u š i t i a možnost provedení jeho i pro budoucnost vyloučiti tím, že nenechávají otázky tyto, tak jak to obě zmíněná nařízení poukazem na stav dosavadní činila, prozatím nerozřešené, nýbrž přímo nařizují, že ve všech těchto bodech připouští se výlučně jen úřadování německé.

Tím však se klade první kámen pro zavedení státní nebo sprostředkovací řeči německé a porušuje čl. 19. z. z. st., jenž nižádných výhrad ve prospěch němčiny na účet jiných rovnoprávných jazyků zemských nečiní.

Ministerský předseda Dr. šl. Körber připustil také ve své řeči, pronesené na říšské radě v debatě jazykové, že pro výhrady tyto ve prospěch němčiny na čl. 19. z. z. st. odvolati se nelze, avšak měl za to, že prý pro výhrady tyto mluví p o t ř e b a jednoty řeči v dotčených úkonech, resp. agendách.

Nuž zkoumejmež, zda t e n t o důvod pro porušení zákl. z. st. resp. pro jejich změnu uváděný před objektivní kritikou obstojí!

Jazykové zásady Körberovy chtějí zachovati výlučné použití jazyka německého

1.) ve veškerém jednání s úřady vojenskými a četnictvem pro jejich služební potřeby;

2.) v jednání s úřady mimo království české;

3.) v jednání vnitřním a úřední korrespondenci všech zeměpanských úřadů:

a) při zakládání a vedení všech listin, výkazů a záznamů, které se vedou politickými úřady v záležitosti ozbrojené moci;

b) ve zprávách, dobrozdáních úředních a statistických výkazech určených ku předložení místům centrálním;

c) v informacích, zprávách, záznamech a výkazech v záležitostech státopolicejních, v záležitostech státních úřadů bezpečnostních;

d) ve kvalifikačních tabelách státních zřízenců;

4.) u všech zeměpanských pokladen a úřadů manipulujících s penězi při vedení pokladních denníků, pokladních výkazů, rejstříků, účetních výkazů a všech ostatních pomůcek kasovních, kterých užívají centrální úřady při konání kontroly nebo při sestavování periodických výkazů;

5.) ve všech záležitostech výkonu a dopravy, ve vniterné službě a manipulaci poštovní a telegrafní služby, i služby erárních závodů podřízených bezprostředně řízení centrálnímu a ve vzájemném jednání dotčených orgánův a úřadův.

Konečně má tak, jako dle nařízení Badeniova a Gautschova

6.) býti zachován německý jazyk jako jazyk „s l u ž e b n í" při správě státních drah.

Ani v jediné z výhrad těchto nemůže býti s důvodem na p o t ř e b u j e d n o t y ř e č i poukazováno. Neboť ad 1.) není zajisté zapotřebí, aby všecky záležitosti u vojenských úřadů a četnictva po německu byly vyřizovány a tím méně žádá toho nutnost, aby i všechny ostatní úřady státní s úřady vojenskými jen v jazyku německém korrespondovaly. Vždyť i úřady vojenské musí česká podání českých stran soukromých a české přípisy českých obcí přijímati a vyřizujíce je jim rozuměti a také i vojenské předpisy kladou váhu jen na jednotu řeči velení, dopouštějí však různost řeči plukovních.

Ještě slabší jest tvrzená potřeba jednoty řeči pro odůvodnění výlučného používání němčiny při jednání s úřady četnickými, které přece vždycky řeči obyvatelstva mocny býti musí. Zde naopak žádaly by spíše ohledy služební toho, aby i četnictvo předseberouc jakýkoliv úkon české strany se týkající (na př. oznámení trestní) použilo k tomu jazyka osoby dotčené.

ad 2.) Že více než zbytečno jest žádati, aby český soud českému soudu na Moravě v záležitosti české psal vždycky po německu, netřeba snad dokazovati. Může-li na př. okresní soud v Počátkách dopisovati česky soudu chebskému, aniž by proti tomu byla „potřeba jednoty řeči", proč by tato potřeba bránila mu psáti česky okresnímu soudu v Telči? Spíše za to míti sluší, že ustanovení toto bylo diktováno nikoli ohledem na potřebu i zájem služby, nýbrž úzkostlivou obavou nepřipustiti ničeho, co by jakkoli potvrzovalo nepopíratelné faktum, že Čechy a Morava jsou země k sobě přirozeně i historicky patřící.

Že i do jiných zemí rakouských jest možno v jiné řeči než německé úředně dopisovati, dotvrzuje faktum, že italští soudové v Tyrolsku ve veškerém styku s jinými orgány státními užívají vlaštiny. Co dovoleno Vlachům, může zajisté býti koncedováno i Čechům.

ad 3.) a). Taktéž marně hledali bychom příčinu p o t ř e b y j e d n o t y ř e č i při vedení agendy vojenské se strany úřadů politických, ježto agenda tato od ostatní agendy těchže úřadů ničím se neliší, listiny, výkazy a záznamy jakož i korrespondence s tím spojená slouží jen pro služební potřebu t ě c h t o úřadův a třebas by i měl vojenský úřad právo a možnost v některé ony listiny nahlédnouti, platí zajisté i tu, co bylo shora ad 1.) uvedeno.

ad 3.) b). Pokud jde o styk s úřady centrálními, žádal by zájem služby i „p o t ř e b a“ spíše toho, aby užito bylo jazyka dotčené záležitosti, než jazyka německého. Neboť jest dojista nepochopitelno, proč by na př. krajský soud v Táboře, předkládaje české trestní spisy k vyřízení podané stížnosti zmatečné soudu kassačnímu m u s i l na tyto č e s k é spisy přitisknouti razítko s německým textem označujícím, „že se spisy předkládají“. Soud nejvyšší vidí z toho, že spisy skutečně obdržel, že byly předloženy a referent generální prokuratury a nejvyššího soudu, který se má podanou stížností zmateční zabývati, neklade jistě váhu na onu německou zprávu o předložení spisu, nýbrž přihlíží jen k oněm českým spisům samým, jež svému rozhodnutí za podklad dává.

Zda není přímo malicherné tvrditi, že jest tu přitisknutí oné německé stampiglie nutným, aby byla zachována jednota řeči.

Stejně tak tomu jest i co do styku s ministerstvy, s říšským soudem i správním dvorem soudním a ostatními centrálními úřady říšskými, kde všude musí býti referenti rozumějící spisům českým, které k nim v pořadě instance dospěly, a kteří by dozajista beze všech závad mohli vyříditi i českou zprávu, jež předložení spisů oněch provází. Pro úřady zprávu tu podávající by bylo zajisté značnou úlevou, kdyby mohly užíti jazyka dotčené záležitosti a nebyly nuceny pořizovati nesnadný a mnohdy zcela zbytečný překlad.

ad 3.) c) a d). Rovněž nelze nikterak nalézti vhodný a slušný důvod pro potřebu jednotnosti řeči v záležitostech státní policie i pro vedení tabulek kvalifikačních; vždyť na př. Gautschovo na-

řízení výhrad těchto nechovalo a přece nijaké závady v úřadování se neobjevovaly.

ad 4.). Pokladny státní povinny jsou i nyní realisovati české poukazy k výplatě a přijímati české kvitance od českých stran. Mohou-li tyto přílohy a doklady býti bez závady v české řeči sepsány, proč nebylo by možno i rubriky denníků a výkazů opatřiti nadpisy oboujazyčnými, nebo zápisy v tyto denníky konati v obou jazycích? Nutnost jednotné kontroly tu jistě nerozhoduje, poněvadž i když kontrolu instance centrální vykonává, musí ji vzhledem k oněm českým dokladům býti pověřen úředník jazyka českého mocný.

ad 5.) a 6.). Že ani při manipulaci poštovní a telegrafní a v úřadování správ státních drah není v potřebě služby zachování jednotného jazyka založeno, jest patrno z toho, že při obou těchto odborech jsou řeči polské rozmanité výhrady propůjčeny. Ostatně nemůže býti popíráno, že by se jak poštovní služba, tak i úřadování správ železnic mnohdy značně zjednodušilo, kdyby se celá záležitost v jednom jazyku zemském, buď dle interessovaných stran, buď dle jazyka místa vyřídila.

Tak na př. jistě neleží v zájmu služby, když správa dráhy o šetření úrazu na dráze česky vykonaném podává finanční prokuratuře pro spor proti dráze v jazyku českém zahájený německou informaci, do které výsledky provedeného šetření na jazyk německý překládá, ač by finanční prokuratura vzhledem k českému líčení processnímu lépe č e s k é informace mohla použíti.

Jak z uvedeného ovšem jen běžného a stručného rozboru jest patrno, nelze ani v jediném případě oněch četných výhrad ve prospěch němčiny učiněných spatřovati p o t ř e b u jednotnosti jazyka, která by navrhované předpisy, změnu základních zákonů státních obsahující, mohla odůvodniti.

Ostatně i kdyby opravdu byla nezbytná potřeba užívání jednotné řeči pro jisté akty úřední, mohla by k tomu potud, pokud čl. 19. zákl. z. st. způsobem ústavním t. j. kvalifikovanou většinou změněn nebyl, některá z řečí zemských v Rakousku zastoupených býti vyvolena jen se srozuměním všech ostatních tím interessovaných národností rakouských.

Jednostranné dekretování privilegií řeči německé bylo by však křiklavým porušením práv, ústavním zákonem národům

neněmeckým zaručených a usnesení parlamentu v příčině té učiněné, které by se o prostou většinu opíralo, bylo by za neplatné pokládati.

Pokud jde o ostatní obsah jazykových zásad Körberových, shledáváme podstatný a pronikavý rozdíl mezi úpravou jazykovou pro Čechy zamýšlenou a onou, která jest pro Moravu intendována.

Co především Moravy se týče, marně hledáme v jazykových zásadách vlády ustanovení, které by použití jazyků zemských ve vlastním vnitřním úřadování státních orgánů upravovalo.

To, co jazykový operát vládní pod nadpisem „vnitřní služby a v úřední korrespondenci" obsahuje, nevztahuje se v pravdě na vlastní službu interní, nýbrž jen na úkony v záležitostech stran předsevzaté, tedy na úkony, které — jak shora ukázáno — k vnitřnímu úřadování vůbec nepatří, nýbrž v obor zevnější služby náležejí.

Naprosté mlčení jazykových zásad pro Moravu navrhovaných o vlastní službě vnitřní ukazuje k tomu, že jest zamýšleno zachovati v tomto rozsáhlém oboru úřadování stav dosavadní, t. j. výlučné používání němčiny, ba že má býti tímto vyloučením vnitřního úřadování z jazykové úpravy tento nesprávný stav, základním zákonům se příčící přímo schválen.

Že v tomto kuse s jazykovými zásadami oněmi souhlas projeviti nelze, rozumí se samo sebou.

V příčině detailní úpravy jazykové v úřadování zevnějším přijaly jazykové zásady pro Moravu plně stanovisko nařízení Badeniova, proti němuž nelze ničeho namítati, leč že bychom si přáli, aby slova „jazyk přiměřený podstatě věci" nahrazena byla ustanovením jasnějším. (O tom platí to, co bylo shora uvedeno.)

Pro království České navrhují sice jazykové zásady Körberovy zavedení jazyka českého i ve vlastní vnitřní úřadování orgánů státních, za to však naprosto neuznávají, ba zavrhují zásadu netoliko z přirozenosti věci plynoucí, nýbrž i posud bez překážek a závad prováděnou a ve všechna dosavadní jazyková nařízení pojatou, totiž, že ve všech záležitostech stran, čili jinými slovy v úřadování zevněj-

ším má pro úřadování orgánů státních býti za jediné rozhodný pokládán jazyk, jehož součastněné strany použily, resp. užívají.

Navrhují totiž, aby jak co do úřadování vnitřního, tak i co do služby zevnější rozvrženy byly úřední okresy království ve tři skupiny: českou, německou a smíšenou, ustanovujíce, že za smíšené mají býti pokládány okresy soudní vykazující dle sčítání lidu z r. 1900 a dle každého druhého sčítání jinojazyčné menšiny, nejméně 20procentní, pak všecky obvody úřední na více okresů se vztahující, je-li jen jeden z těchto okresů smíšeným a všecky úřadní okresy v Praze.

Pro tyto smíšené okresy a obvody navrhována jest jak pro obor úřadování zevnějšího, tak i pro službu vniternou táž úprava jazyková, kterou zavádělo pro všecky úřady státní v Čechách nařízení jazykové hraběte Badeniho.

Při posudku těchto předpisů můžeme se tedy prostě odvolati na to, co jsme shora o tomto nařízení uvedli, a co i zde v plné míře platí.

Pro jednojazyčné okresy a obvody chtějí jazykové zásady Körberovy zavésti jak co do vnitřního úřadování, tak i co do služby zevnější, jazyk obyvatelstva dotčeného okresu jako jediné a zásadně přípustný jazyk jednací.

Přijaly tudíž jazykové zásady tyto pro obvody jednojazyčné za základní svou myšlenku úpravu jazykových poměrů u státních úřadů v Čechách dle jazyka většiny obyvatelstva okresu, tedy ideu, kterou pro obor vniterní služby v podstatě jak Badeniovo, tak i Gautschovo nařízení ve skutek uvádělo, jenže operát Körberův neobmezuje platnost idey této toliko na úřadování vnitřní, nýbrž rozšiřuje ji i na úřadování zevnější, t. j. na styk se stranami.

Dovoluje sice stranám učiniti podání v kterémkoli jazyku zemském a nařizuje také, že se má straně doručiti úřední vyhotovení všech v její záležitosti učiněných rozhodnutí, usnesení, opatření a konečného vyřízení jazykem podacím, však to vše má býti jen výjimkou z pravidla, tak že všecka ostatní jednání v záležitostech stran od jednojazyčných úřadů předsevzatá, zejména ústní jednání civilní i trestní se stranami, sepisování protokolu, úřední vyhlášky atd., mají býti prová-

děna bez ohledu na jazyk strany v řeči úřední, t. j. v řeči většiny obyvatelstva okresu. Straně při jednání s úřadem jazyka druhého užívající má býti umožněno účastenství, je-li jednání ono v jejím interessu nutné, jazykově způsobilým úředníkem, t. j. tlumočníkem, který eventuelně funkci tuto u více úřadů má zastávati.

Toto obmezení nebo vyloučení jednoho, resp. druhého jazyka zemského z jednání se stranami při úřadech jednojazyčných, porušující vážně práva článkem 19. z. z. st. propůjčená, jimiž každému jednotlivci volné užívání i pěstění jazyka, který jest jazykem zemským, jest zaručeno, činí navrhovanou úpravu jazykovou již z tohoto důvodu naprosto nepřijatelnou.

Avšak proti myšlence položiti jednání se stranami na princip jazyka úředního, určeného dle jazyka většiny obyvatelstva okresu a jednati eventuelně se stranami, ač vlastně jazyka zemského užívají, pomocí tlumočníků, mluví velmi podstatně důvody právní a socialně-politické, jakož i četné ohledy praktické.

Vždyť základními zákony státními zaručeno jest stejné právo všech jazyků v zemi obvyklých v celém territoriu dotčené země, při všech úřadech a soudech celého království Českého bez ohledu na percentuální poměr obyvatelstva v okresu úředním usedlého.

Toto ústavní právo porušoval by předpis, jenž platnost i působnost jednoho nebo druhého jazyka zemského obmezuje jen na části celé země, jen na určité úřední okresy a obvody.

Rovněž odporuje základnímu zákonu státnímu předpis nařizující jednání se stranami pomocí tlumočníků, poněvadž čl. 10. z. z. st. č. 144 vyžaduje, aby jednání před soudem rozhodujícím dálo se přímo, bezprostředně, tak aby soudce svůj úsudek o sporném právu si mohl utvořiti z dojmu, který na něho líčení samo přímo učinilo a ne teprvé ze sdělení tlumočníka styk mezi stranou a soudem sprostředkujícího.

S hlediště sociálního nelze dopustiti, aby minority české v končinách německých z převážné většiny dělnictvem i lidmi sociálně slabšími representované byly zbaveny práva používati při jednání svém s úřady státními jiného jazyka, než

své mateřštiny, a aby tím byly zkracovány v možnosti samy bez pomoci advokátů, jež si zaplatiti nemohou, hledati i dojíti svého práva.

Z důvodů politiky říšské není možno svoliti k tomu, aby všecky kraje království Českého na říši německou hraničící byly prohlášeny za oblast čistě německou, ze které by úřadování české, dosud tam obvyklé, naprosto bylo vyloučeno a tím setříti z končin těchto rakouský ráz mnohojazyčnosti i propůjčiti jim týž jazykový karakter, jakým se vyznačují sousední spolkové státy říše německé.

Ze stanoviska historie i politiky české nemůže nikdy nikdo dáti souhlas k tomu, aby v království Českém zkonstruováno bylo zvláštní jazykové území, ve kterém by bylo s Čechem — praobyvatelem tohoto království — jako s cizincem nakládáno, nemůže nikdo svoliti k porušení naprosté nedílnosti našeho království, která nejen v dějinách staletých své základy má, nýbrž bezpočtukráte slavnostně byla akty státními zaručena, nemůže konečně nikdo přispívati k tomu, aby pracováno bylo k uskutečnění ideálů některých politiků, kteří by rádi viděli, aby když nikoli celá země česká, alespoň končiny její od Němců obývané splynuly s říší německou v jeden státní útvar.

Proto nelze naprosto přijati navrhovanou úpravu jazykovou, která ve svých konsekvencích k utvoření uzavřeného území německého přivádí.

Také ani poměry faktické i potřeby státní služby pro zavedení úřadování jednojazyčného v zevnější službě státní nemluví. Vždyť jednolité území jednojazyčné v Čechách jest holou fikcí, poněvadž není skoro ani jediný okres, který by větší nebo menší minority jazykové nevykazoval. Vedle toho nelze zapomenouti, že obyvatelstvo různých okresů jest v trvalých vzájemných stycích a že i úřady státní nejsou přístupny toliko obyvatelům okresu, v němž úřady ty jsou zřízeny, nýbrž všem obyvatelům říše a že tudíž přihlížeti při otázce úpravy jazyka ve styku se stranami jen na obyvatelstvo okresu, jest věcně nesprávno a pochybeno.

Ideálně nejsprávnějším by bylo, aby každý úřad státní, jako orgán říše, různými národnostmi obývané s každým občanem státním v jeho řeči jednal.

Poněvadž však ve státě mnohojazyčném, jakým jest Rakousko, tohoto ideálu prakticky dosíci nelze, třeba alespoň toho dbáti, aby každý úřad co možno nejvíce jazyků v říši zastoupených za své řeči jednací uznal, při nejmenším však aby alespoň v š e c h n y j a z y k y **zemské** při všech státních úřadech v z e m i byly jako jazyky jednací připuštěny.

Toto minimum uznáno jest jako nezbytná nutnost i naší ústavou, a na tomto minimum nutno i vzhledem k neodvratným potřebám služby a praxe setrvati.

Neboť obmezení platnosti jednotlivých řečí zemských jen na části země provázené nutností častého překladu jednání úředního z jedné řeči zemské v řeč druhou způsobilo by značné znesnadnění a rozmnožení práce úřední, jakož i protáhnutí úředního jednání, které by bylo spojeno — pokud o strany jde — netoliko se značnou ztrátou času a větším ušlým výdělkem, nýbrž i většími náklady úředního jednání, obzvláště však vyšším palmárem právního zástupce.

Pokud úřednictva a státu se týče, vede a vésti musí povinnost překládati úkony úřední a s tím spojené rozmnožení práce k značnému zvýšení soudního a vůbec úředního personálu a tím k patrnému novému stížení financí státních, na něž vedle toho i systemisování nových úředníků-překladatelů a zřízení nových projektovaných úřadů a soudů padnouti má.

Všecky tyto oběti státu jeví se vzhledem k panujícím poměrům naprosto zbytečnými, poněvadž u všech úřadů a soudů v Čechách jest úplný dostatek úředníků, kteří v obou zemských jazycích úřadovati jsou způsobilí, tak že zákaz jim daný, že v řeči strany — není-li to řeč úřední — jednati n e s m ě j í, nýbrž sprostředkování tlumočníka použíti m u s í, netoliko i ze stanoviska hospodářského jest zcela zavržitelným, nýbrž i ze stanoviska prostého rozumu naprosto nepochopitelným.

Konečně nelze nezmíniti se o tom, že také c i t p r o s l u š n o s t a s p r a v e d l n o s t toho žádá, aby — je-li to vůbec možno — úřad se stranou v jazyku její jednal. Neboť jak lze spravedlivého rozhodnutí docíliti, když úředník rozhodující straně, svědku nebo znalci nerozumí nebo na jejich výpověď nedbá, nýbrž se opírá jen o překlad tlumočníka, jenž ne vždycky učiněný výrok se soudem náležitě sděliti dovede?

Jak lze srovnati se svědomím, nedovoliti obžalovanému, o jehož morální, sociální, ba i fysickou existenci jde, aby směl přímo se soudcem, jenž o jeho osudu má rozhodnouti, v řeči své vlastní mluviti a v jazyku, ve kterém nejlépe se vyjádřiti dovede, se hájiti?

Jak možno za to míti, že bezbarvý a mnohdy i nesprávný a kusý překlad tlumočníka nahradí vřelé slovo ze srdce jdoucí i k citu hovořící, že tlumočník na věci přímo neinteressovaný dovede se soudcem sděliti onu opravdovost pro utvoření náležitého rozsudku rozhodnou, kterou jen strana za pravdu zápasící v živé slovo své jest s to vtěliti?

Všecky tyto jen stručně podané úvahy mluví se vším důrazem proti navrhované změně stavu dosavadního i žádají, aby tak, jak to zamýšleno pro markhrabství Moravské, i v království Českém byla položena úpravě jazykové pro službu zevnější jedině správná, zákonu odpovídající a dosud se úplně osvědčující zásada, že jednání úřední ve styku se stranami má se díti výlučně v jazyku stran.

Není také žádných věcných důvodů pro to, aby pro Čechy jiná úprava jazyková byla zavedena, než pro Moravu. Jestliže přes to pro obě země tyto různé předpisy jsou navrhovány, sluší vysvětlení této různosti hledati jedině v důvodech i intencích politických.

První příčinou toho jest přemrštěná až snaha vystříhati se všeho toho, co by ukazovalo na spojitost obou těchto zemí korunních, které národem, řeči obyvatelstva, stejnými poměry kulturními i hospodářskými nezvratný podávají důkaz o historickém faktu, že k sobě — jako části jediné koruny svatováclavské — organicky náleží. Tímto různěním má tato spojitost jejich býti okázale popřena, má aktem zákonodárným býti znovu na jevo dáno, že obě tyto země nemají za nic více býti pokládány, než za dvě různé provincie téže říše, které nemají navzájem ničeho společného než vládu vídeňskou, jež v obou zemích se stejně o udržení centralisace a utužení germanisace stará.

Druhým důvodem různění obou těchto zemí jest, dáti pro každou z nich takové předpisy jazykové, jaké Němcům jsou právě nejvíce na prospěch. Neboť okolnosť, že

jen v Čechách jeví se nedostatek úřednického dorostu německého, kdežto na Moravě jest toho opak, že jen v Čechách jest nutno pro německé končiny v nedostatku kandidátů německých sáhnouti i k žadatelům českým, kdežto na Moravě vysoké percento čistě č e s k ý c h úřadu obsazeno jest úředníky češtiny nedostatečně mocnými, že v Čechách jest poměrně větší komplex končin neněmeckých než na Moravě, kde $^4/_5$ půdy i obyvatelstva jsou výlučně českými, byla příčinou, ž e j e n p r o Č e c h y navrhováno jest utvoření okresu jednojazyčných, nikoli i na Moravě, že j e n v Č e c h á c h má býti k platnosti přivedena zásada jednání se stranami v jazyku obyvatelstva okresu a že j e n p r o Č e c h y má býti dáno ustanovení, že při obsazování úřadů jednojazyčných má býti přihlíženo na řeč obcovací, t. j. na národnost žadatelů.

Utvoření jednojazyčných okresu na Moravě bylo by provázeno dojista pádem německého panství, které se v mnohých končinách českých způsobem umělým, zejména pomocí bureaukracie udržuje; vyloučení úřadování německého z českých okresů moravských znamenalo by obmezení nyní všeobecné vlády jazyka německého jen na jednu pětinu celé země a ustanovení o obsazování úřadů, jaké se pro Čechy navrhuje, bylo by provázeno vyloučením z končin českých všech úředníků německých, kteří přes polovici veškerého tamějšího úřednictva representují.

Proto nemají zásady tyto přijíti k platnosti na Moravě, nýbrž mají obmezeny býti jen na Čechy, kde provedení jejich by stihlo jen n a š e m e n š i n y jazykové i n a š e ú ř e d n í k y neblahým osudem a tím, že se německá intelligence nevděčné dosud službě státní vyhýbá, do končin německých přivedené.

*

Resumujeme-li úvahy tyto, dospíváme k přesvědčení, že jedinou vůdčí myšlenkou při sestavení jazykových zásad Körberových bylo umožniti splnění všech přání Němců, kteří volají: 1. po zřízení uzavřeného území jazykového, jež by i příslušným obrannými opatřeními okresů ode všech přívěsků jinojazyčných bylo očištěno; 2. po utvoření zvláštního úřednického statu národnostního, který by při nynějším malém počtu německého dorostu úřednického a poměrně velkém počtu německých

míst kandidátům německým rychlý postup pro dobu dosti dlouhou zajišťoval a 3. po zavedení státní řeči německé.

Že zásady Körberovy opravdu jen tento cíl měly, vyplývá i z nápadné shody jejich s hlavními myšlenkami obsaženými v jazykovém elaborátu německých poslanců z Čech, o němž kritiku na jiném místě podati si dovolíme.

Že při tom v Čechách i jakési kusé české vniterní úřadování v okresích českých se má dovoliti, nemohlo vzhledem k uvedenému nikterak zásady ty pro nás učiniti přijatelnými.

OTOKAR BŘEZINA.

ANALYSA IDEOLOGICKÁ.*)

Napsal Miloš Marten.

V té divně zvířené episodě uměleckého vývoje, která v posledních desítiletích rozvinula nejživější různorodé energie k pokusům o stvoření nového umění, současně vsáhla do stajených, zapomínaných reminiscencí zašlých dob a kultur a zase napjala k nejvyšší intensitě vzpružiny a síly naší mentality, ponořila se do nebezpečných, poloneznámých, horečně zapálených psychických oblastí a zase se vyšinula k nejspirituelnějším možnostem ideace — v episodě paroxysmu vášně hledajících, touhy po novém, šílenosti po neznámé, změněným klíčům a tempům sensibility adaequatní kráse, které se tak neurčitě říkalo dekadence a která nebyla než přechodní horečkou, pobouřenou chiliastickou náladou niter zklamaných odkazy bezprostřední minulosti, neuspokojených mdlou chutí života téměř zcela setřeného z jemnosti a síly, nabyla i r e n a i s s a n c e m y s t i k y významného smyslu. Jako tak mnohý z uměleckých kultů dávné a zapřené minuloti, vepjal se i mysticismus v kruh živoucích sil duševní rekreace, aby na ní spolutvořil, rozkvasil ochuzený a seslabený vnitřní život novými fermenty, prosytil jej mocným, svítícím ohněm a zmnožil jeho hodnoty a evoluce. Ale proti žádné z obnovených uměleckých věr nestavěla se tak tuhá a zavilá pochybnost o možnosti vzkříšení a nového rozvoje, a žádná z nich nenašla duše i smysly tak nepřipraveny, neschopny,

---

*) Kapitola z větší essaye o Otokaru Březinovi, která vyjde knižně v p. Kosterkově »Symposionu« v únoru 1903.

jako nový mysticismus. Snad ještě v katolicismu se slabě věřilo a polozatmělé záření mystického umění středověkého propouštělo něco nejistého a svůdného světla do snů dvou, tří osamělých, již neuměli zapomenouti a ve vyrovnání církve s moderní dobou viděli snížení její potence — ale v celku byl ztracen základní psychický poměr k mystice a sám pravý význam slova unikl a zatemnil se. Stalo se příliš všeobecným, že se pod ním nemyslí než psychologická rarita, jen případ abnormní, chorobné nervnosti, že se zúžuje na pouhý odborný psychopathologický pojem. Jakoby bylo lze čísti na př. sv. Terezii bez zachvění nad tvořivým rozpjetím duše, inspirované dogmatem, slepě minout šíře rostlý, hluboce vystižený svět idejí, v nichž zaznamenána s rozkoší a úzkostí data té nejvzrušivější ze všech empirií, empirie tajemství... Nebo se vyhražuje s druhé strany, kde žije tradice nejrozvitější mystiky a vyčnělých vzorů její umělecké potence, extatikům jedné dogmatiky, jednoho náboženského vyznání — a zapomíná se, že sice katolicismus stvořil, díky tisícileté duševní nadvládě, krásně složený typ středověké mystiky a všecko své umění na ní založil, že však každá tvůrčí raça a doba, všechna náboženství a všecky světové názory, chovají v sobě impulsy extasí a prvky transcendentních snů, zárodky mystiky, která, jako v katolicismu, tvořila a tvoří se ve všech tepelných pásmech duševního světa, jen když se vyskytnou individuality tak založené psychicky, že rozběhlá a rozložená světla vnitřních tuh a tíhnutí, rozdělená seslabeně po zástupech, v sobě zachytí jako v ohnisku, v roznětech snů a hallucinací je přetvoří, a odrazí jako jeden proud slité záře. Ale nejvíce se zapomíná na esthetickou potenci mystiky, na její uměleckou hodnotu při různosti psychologického založení; a přece se právě zde mystika připojuje ke společnému dílu bytostí a zhodnocení života, a v tom bodě s ní souvisí, co bylo v umění vytvořeno velkého a mocného, především ona vrcholná, synthetická umění, která mluví za staletí a pro staletí, umění nejvyšších hodnot, jichž není bez extatického vznícení ani bez živého, stimulativního vztahu k tajemstvím existence a určení, řešeným v horečce a intuici.

Snad jen úzký kruh jednotlivců širší intelligence a otevřenějšího smyslu dnes ještě v tom slově najde pravý, životný význam: vycítí a ocení stejně výjimečný, tropický vzrůst

sensibility, jako tvořivost a bohatství ducha, postřehne zvířenou, k extasím nakloněnou nervnost, ale pohrouží se také ve spirituelní mystikovo poznání, v jeho vnitřní pravdu a transcendentní víru. Jim jest mystik jméno pro umělce kontemplace, tak intensivně prožívající visi, že se v ní jejich hmotné jáství zabaví a ztratí, aby vzmocněno znova ožilo v transcendenci — pro předurčené extatické dobyvatele tajemných pevnin psychických, předbojovníky nebezpečných výprav ducha za neznámým, hlasatele vidiny vyšších, zduchovělých tuh a možností života.

Toho uměleckého rodu jest poesie Otokara Březiny. Realisuje velkou synthesu ideovou, umění vrcholných hodnot esthetických i myšlenkových, „svět světla a hodnot".

Jest vytvořena z látky illuse a imaginace a v podstatě idealistická.*) Březinovo umělecké úsilí vyvěrá z potřeby druhého světa, z osudné individuelní nutnosti, aby nad daným, hmotně určeným a smyslově uvědomovaným světem si vytvořil vnitřní, duchovou oblast tvarů a dějů, takřka novou realitu stopenou v ovzduší zředěném a zčistěném výší, řízenou transcendentními zákony, realitu vidin a étherických perspektiv. Ta potřeba velkých metafysiků a umělců spiritualismu jej zcela ovládá a všecky jeho síly řídí v jeden směr. Je z „šílenců", kteří „sluncem své lásky jak oblak pozdvihli v azur illusi vesmíru celý" — v tom soustředí se jejich šílenství, že illuse, vniterní, sněné jest jejich vyhraženou domainou, kde se jim jedině dýchá plně a zdravě. A Březina tvoří svou illusi přehodnocením prvků hmotného světa. Má v ní takřka obraz reality, odražený, promítnutý do širokých, kosmických rozsahů, mystickou analogii země, jejíž roztříštěný, mnohotvarý život převádí na synthetický obraz vesmírového děje. Jeho vztah k realitě jest umělecký: přehodnotitelský par excellence. Skutečnost, hmota, její akce a reakce existují pro něj

*) Idealismus znamená mi zde typ duševního mechanismu, druh názoru a pojetí daný psychologickou organisací individuality. Idealistickou jmenují individualitu, která v abstrakci dovede cítit a žít život expanse a síly, smíšený z jasu a tmy, plný nebezpečných dobrodružství, vyzývající chvíle rozkoše a hrůzy . . individualitu synthetickou již se tříšť a změť reality jednoduší v generalisované představy, idee, která vyciťuje transcendentní vztahy, hybné síly, zákony pohybu, jež činí idee živoucími jako jednotky hmoty a praegnantněji nežli ony.

nejvýš jako seslabené, znejasněné obdoby transcendentních entit, které jest mu vybaviti z úzké, omezené platnosti, prostorové a časové ohraničenosti. Je jistý p l a t o n i s m u s v Březinově pojímání reality, a platonická jest inspirace jeho umělecké touhy a vůle. Prvky a složky obrazů, jež má o skutečnosti, promítá přímo za meze hmotné skutečnosti tím, že pojímá vše, úlomky hmoty i systemy hvězd, tichý děj krystalisace v hloubi skal i sopečné protuberance, vyvracející celé ostrovy, osobní úsilí člověkova i vlnobití života, v němž se každým okamžikem slije nesčetně činností, jako složku a projev universálného duchového bytí — vše to platí pro něj jen tímto vztahem, jen pokud jeví stejnou pulsaci celku. — Tato idealisace zjevů není snad výsledkem úmyslné abtrakce, postupné, chladné generalisace podle logických pravidel z předpokladu filosofické soustavy. Jest výronem umělecké bytosti a v poměru k ideové stavbě Březinově jejím předpokladem psychologickým, její podmínkou v samé ustrojenosti básníkovy mentality. Březina realitu idealisuje přímo, nutně, pochodem zcela i n t u i t i v n í m. Zdá se jakoby nezřel jinak života, než v rozzáření mocného světla, které mění jeho tvary; s osudnou jasnozřivostí postřehuje bezprostředně ty jejich facetty a hrany, na které dopadá jeho nejhutnější proud a které je odrážejí tak mocně, že jich, oslněno, vůbec nevidí oko, zvyklé patřiti hmotně. Také není Březinův spiritualismus únikem z reality, její odmítnutím a popřením. Staví, právě naopak, na podrobném poznání hmotného světa, proniká jej do detailů s vědeckou jasností, opatřil si přesnou znalost hypothetických sil, které jím hýbají. Odtud strukturní podrobnost a přesnost jeho imaginace, která je opřena odbornými studiemi hmoty a na ploše magického zrcadla vrací skutečnosti každý detail a rys. Visí Březina realitu překonává, ale ona jest také vzmocněnou, zduchovělou její renaissancí. A síla, která ji promítá do vyšších atmosferických vrstev, která ji očisťuje ze součástí a příměsků, které tvoří její karakter pomíjivý, pozemský, jest právě ona vášeň mystického přetvoření, potřeba vystihovati život intuitivně po stránce jeho kosmické, věčné platnosti. Jsou v díle Březinově básně, kde celý poetický zájem v tom leží, podati visionářský obraz kteréhos úseku hmotného světa: P í s e ň o s l u n c i, z e m i, v o d á c h a t a j e m s t v í o h n ě ve V ě t r e c h o d P o l ů,

Svět rostlin ve Stavitelích chrámu, Dithyramb světů, Zpívaly vody, Zpívaly hořící hvězdy, v Rukou. V nich lze process idealisace, Březinovi vlastní, jasně poznati: empiricky získaný obraz obměňuje se výběrem složek, kterými realita začíná přecházeti ve sféru záhadného, hypostatického bytí a děje; zdůrazňují se v něm rysy magické krásy a transcendentního určení; kombinuje se s ideovými středy básníka duševního vědomí, stává se symbolem stajeného metafysického smyslu — a tím prvkem ideové stavby Březinovy.

Neboť idealistickou transformací představ, převodem reality v illusi, vytváří si Březina substrát ideových koncepcí, svět, v němž se jeho zákony života, platnost a síla transcendentních mocí, odrážejí jako ve hmotě zákony fysikální. Jí opřena, gravituje Březinova poesie k ideji, svažuje se k ní celým zájmem. Její střed činí silná a jemná, vyčnělá intelligence, která přehodnocené prvky poznání kupí a shrnuje kolem rotační osy vládnoucí řady myšlenkové, ustaluje je v souměrném rozložení kolem ní, rovná je v mathematických poměrech a vztazích. Tak založen, jest Březina tvůrcem filosofické synthesy, básníkem metafysického názoru světového, jenž konstruuje spirituelní, poeticky vyloženou vědu svého imaginárního světa, jeho příčin a hybných sil, jeho určení a tíhnutí do budoucna.

Vládnoucí, středovou myšlenkou této ideové stavby jest postřeh jednoty, rozhodný Březinův monismus. Pojaty mysticky, vystiženy ve vnitřním složení a určení, zjevují mu útvary života moment vesmírové síly, která ve všech činně působí, znamení praduše, která v každém z nich jinak klíčí, aby vyžila své nesčíslné možnosti, zákon sourodosti, jenž je řídí. To je, co Březina podtrhuje stejně v jinotajné existenci hmoty a jejích tvarů, jako ve střídavých proudech psychického žití člověkova. Pod nehnutým klidem, v němž, zdá se, že ztuhle týčí se kámen, tiše kvete, zraje a vadne svět rostlin, vidí nepřetržité dění, podstatu fysikální a biologickou, „přetřiďování hmoty," řečeno terminologií Spencerovou. Totéž v duši lidské. Radosti i utrpení, vznětv touhy i hořká sklamání, vzrušení vůle i těžká shroucení nemají významu jen efemérní citové vlny, která zmizí beze stopy, když zdvižené vody klesnou a hladina se srovná v klid — všechny stavy, kterými může se zvířit lidské nitro. Březinovi

představují spojitý tok psychických energií, řetězí se, jeden zachycen a prodloužen druhým, vodí jedno fluidum . . . jedna řeka, nesčíslněkrát změněná na cestě od pramene k ústí; zde, jako v životě hmoty, zdůrazňuje Březina moment kosmický a věčný. Stálé dění, stálý pohyb a postup v kruhu živoucích sil: postup jednotný, zavedený týmž prvotním impulsem a směřující k jednomu konci. Děj evoluční . . . Ideologie Březinova staví na představě světového vývoje a vychází z ní; jest komponována na thema evolučního snu — a v otázce po universálním činiteli evolučním, po vnitřní příčině dění, jímž jest život, jest hledati druhý moment básníkova mysticismu.

Způsob, jak nazírá Březina na fakt života a jak si jej vykládá, opírá se o víru ve společnou immanentní touhu po nadzemském, duši a božstvu, k němuž rozložená prasíla spěje řetězem metamorfos jako k předurčenému, poslednímu cíli. Vyzkoumává tuto touhu v transformačních dějích, kterým jest podrobena hmota, měnivá, opouštějící tvar, v němž utuhla, aby se mohly tytéž její prvky shluknouti a sloučiti ve tvar nový — a vyzkoumává ji, jako prudké požadování krásy a duše, v hloubi hnutí všech niter, v tepu všech srdcí, ve vztažení všech rukou. Ono jest vnitřní smysl změn, příčina vývoje:

Hřmí ve všem žíravé tvé proudy propastné,
vře jimi kámen, krev i myšlení,
oblaky věcí věčný vítr v nesčíslné formy přelívá
a místa jednoho se netkl nikdo rukou ani myšlénkou
dvakráte.

(*Stráž nad mrtvými*.)

Tíhnutí všech k jednomu cíli, v ú l e, pojímaná Březinou shodně s ideou Schopenhauerovou*) jest mu prvotvarem duševního žití. V ní má klíč k lidské bytosti a ke všem zjevům: bere ji za

*) Srovnejte jednu z opakovaných passáží Schopenhauerova »Die Welt als Wille und Vorstellung«: »Nicht allein in denjenigen Erscheinungen, welche seiner eigenen (sc. Vorstellung) ganz ähnlich sind, in Menschen und Thieren, wird er als ihr innerstes Wesen jenen nämlichen Willen anerkennen: sondern die fortgesetzte Reflexion wird ihn dahin leiten, auch die Kraft, welche in der Pflanze treibt und vegetiert, ja, die Kraft, durch welche der Krystall anschiesst, die, welche den Magnet zum Nordpol wendet, die, deren Schlag ihm aus der Berührung heterogener Metalle entgegenfährt, die, welche in den Wahlverwandschaften der Stoffe als Fliehen und Suchen, Trennen und Vereinen erscheint, ja, zuletzt sogar die Schwere, welche in aller Materie so gewaltig strebt, den Stein zur Erde und die Erde zur Sonne zieht — diese Alle nur in der Erscheinung für Verschiedene, ihrem innern Wesen nach aber als dasselbe zu erkennen, als jenes ihm unmittelbar

původní vzpruhu životního děje, vykládá ji jeho smysl, vidí v ní mystický svaz jeho forem.

Dle plánu svého evolučního monismu, vyloženého transcendentní vůlí, vyklenul Březina nejvypjatější oblouky své stavby. Má v ní důležité místo myšlenka spojitosti dob a ras, shody ve sledu formací vně různých: Je v minulosti tajemný vliv, neustále vsahující v přítomnost. Ta není než přechodem, jedním z členů geometrické řady, rozvinuté v harmonickém poměru téhož exponentu. Jeden spodní proud převaluje vzedmuté vlny přes jezy a přespy času, jeho vody tekou od věčnosti do věčnosti z téhož pramene k témuž ústí, ač sklony půdy mění jejich rychlost a šum, geologické složení dna jejich barvu, vegetace břehů obrazy, které se v nich zrcadlí. Přítomnost zase nese v sobě atomy budoucích útvarů, jejichž příští připravuje. Idea determinismu a dědičnosti hraje v koncepci Březinově velkou, typickou úlohu. Kniha, v níž jasně viděti jeho mystickou víru se utvářet a ustalovat, Svítání na západě, je zcela prostoupena touto myšlenkou, projeviv̌ší se ostatně už v Tajemných dálkách ostře cítěnou a psychicky pointovanou passáží básně Moje matka:

V mých žilách zahřívá se teplo tvého těla,
tvých zraků tmavý lesk se do mých očí přelil,
žch víry mystický, jímž duše tvá se chvěla,
v mé duši v oheň žravý a krvavý se ztělil.

Ve Svítání na západě dědičnost jest jednou z konstitutivních složek mystického ovzduší, prokládá jiskřící vír ideových prvků vějířem temných, dráždivých stínů. Odkaz minulosti cítí básník v sobě, v své duši a touze (Legenda tajemné viny), její hlasy k němu těžce mluví ze snů, v nichž se absorbuje (Mythus duše) — uvědomuje si souvislost své bytosti s miliony všech světů a věků, spojitost svého díla s tisíciletími všelidské práce, jež předcházela. Cítí se v něm pokračovatelem, jedním z těch, jejichž tvůrčíma rukama prochází věčná úloha stvoření.

so intim und besser als alles Andere bekannte, was da, wo es am deutlichsten hervortritt, Wille heisst« (kn. II § 21). Arci je princip jednotné kosmické vůle, u Schopenhauera podrobně vypracovaný a vzatý za jediný a úplný smysl života, v ideologii Březinově jen jednou z konstantních složek, kříží a kombinuje se s jinými, které jej mění a zbarvují, vedou k jiným konsequencím nežli jsou v celku Schopenhauerovy. Březina nekončí mortifikací vůle, ale její nejvyšší čisté rozpjetí mu uskutečňuje transcendentní sen a s ním duchovou renaissanci života.

. . . vyslal jsi nesčetné dni a nesčetné noci,
zamyšlené tajemstvími,
jako služebníky své před sebou,
by přijaly duše tvé v tisíci světech
a vedly je k tobě!

(*Větry od polu.*)

A zde nalézá Březina svoji magickou formuli života: víru v mystickou spolupráci všeho, co žije, všech hmot a duší, dob a prostor, kosmu celého, o jednom díle. Činnosti všechny, od nízkých utlačených, primitivně jednoduchých, po složité, jemné a dalekosáhlé v duších krásně hraněných, svědčí o stejném elektrickém napjetí v bytostech — tvoří společné mystické dílo pro věčnost, do něhož jako do moře vústí, co dosud se zdálo odděleněnou, jedinečnou energií. Tím jest pro Březinu záhada života vyčerpána, vystižen její temný, nejvnitřnější bod — a padá smírné, opalisující světlo na obraz pobouřené, roztříštěné, v tisícinásobné odpory se matoucí existence. Neboť jeden jest směr všech sil: zduchovění života, království harmonie a krásy. Touto pointou transcendentní víry se Březinův evoluční sen zavrcholuje. „Kniha optimistická přes smutek, vážnost a hloubku své inspirace. Základní cella její je víra v neztratitelnost duše a lásky, v účelnost bolesti a zla. Bůh sám není posud hotov, rozumím-li dobře p. Březinovi, mnohá ho čekají ještě vítězství, mnoho záhad s snů" (F. X. Šalda o Větrech od polů).

Neboť i ty, ó Věčný a třikráte Svatý,
v propastech svého nitra,
kde tisíce vesmírů umrtvých a budoucích dřímá,
chováš svůj sen
a k němu se blížíš úzkostí lásky
tajemstvím věků.
A my všichni, nesmrtelní tvou vůlí,
bolestí svojí
tvé bolesti sdílíme sázku!
A naše radost, dar příliš těžký,
jenž z dětských rukou nám dosud bezvládně padá,
je slabostí naší
sesláblý obraz
vítězství tvých!

Větry od polu.)

(Dokončení.)

KE STAVBĚ DRUHÉHO ČESKÉHO DIVADLA V PRAZE.

Snaha po stavbě druhého divadla počala se ve veřejnosti po různu projevovati brzy po zahájení pravidelných her v Národním divadle. Jedni usilovali, by se oddělila činohra od opery. Jiní přáli si, by Národní divadlo pěstovalo jen klasické a umělecké hry, a by hry lehčího druhu provozovány byly na divadle druhém. Jiní toužili po soutěži pro Národní divadlo, spolehajíce, že bude i Národní divadlo míti zisk ze zdravé soutěže. Jiní měli Národní za nedostatečné pro množící se kmen obecenstva. Jiní cítili nedostatek druhého divadla vůbec a u porovnání s německými divadly pražskými zvláště.

Ať pracoval pro druhé divadlo kdokoli a za jakýmkoli cílem ať vznešenějším ať spíše osobním, přece nedá se upříti všem, že všichni přispěli věci.

Z korporací našich první věnoval se přípravám pro stavbu druhého divadla Sbor pro zřízení českého Národního divadla v Praze a to od roku 1893. A to vším právem. Sbor ten zbudoval i rekonstruoval po osudném požáru 12. srpna 1881 naše Národní divadlo. Tím zdánlivě splnil úkol svůj a když Národní divadlo převzato bylo ve správu království Českého, mohl se rozejíti. Než repraesentanti jeho usoudili jinak. Seznalit dobře, že by bylo škoda, aby spolek, který získal si zásluh a dobrého jména, byl rozpuštěn. Sbor setrval a působí dále. Po dobudování Národního divadla podporoval české Národní divadlo v Brně, vypsal konkursy na dramatická díla o ceny, která zůstala v jeho správě atd.

Od roku 1893. počal pak výbor sboru jednati o stavbě druhého divadla v Praze.

* * *

Akce tato zahájena anketou odborníků, která dne 20. května 1894. porokovavši o zásadních otázkách výborem sboru jí k rozřešení předložených, jednohlasně se usnesla, že jest i č a s o v á potřeba, aby se druhé divadlo české v Praze zřídilo. Většinou hlasů přijata anketou zásada, že druhé divadlo má býti součástkou Národního divadla, že má býti divadlem činoherním, ale tak velikým — proti návrhu řid. Šubrta, který si přál divadlo

malé — aby se v něm pořádati mohla i l i d o v á představení a by i pro případ nutné potřeby zúplna nahraditi mohlo divadlo Národní. Vyhledati přihodné místo ponechala anketa výboru sboru s tím vyzváním, by se obrátil na obec Pražskou se žádostí za bezplatné věnování místa pro druhé divadlo. Vyhovuje úkolu tomu, radil se výbor sboru o získání potřebného místa.

V četných poradách vzata v úvahu následující místa:

a) severní cíp ostrova Střeleckého,
b) náměstí Komenského,
c) sady Čelakovského při zemském museu,
d) Havlíčkovo (Senovážné) náměstí,
e) Josefské náměstí,
f) Karlovo náměstí,
g) novoměstské sady městské.

Na posléz uvedený městský sad obrácen největší zřetel: výborná poloha poblíže Král. Vinohradů, Žižkova, hlavní promenada obyvatelstva dolního Nového Města, spojení tramwayové s horním Novým Městem, Starým Městem i Menším Městem, jakož i se Smíchovem a Karlínem, nezničená dosud vzpomínka na novoměstské divadlo, kde po celou řadu letních saison hrálo se ob den česky, dále na arénu na hradbách, byly hlavními momenty, které sady ty jaksi předurčily pro stanoviště druhého divadla.*)

Po poradách těchto podal sbor odůvodněnou žádost na praesidium král. hl. města Prahy, v níž se domáhal vhodného místa pro divadlo to buď v novoměstských sadech (městských), buď v sadech Čelakovského neb při bývalé „Slepé bráně“. Rada městská v sezení konaném dne 11. listopadu 1894 projevila v zásadě ochotu, odporučiti sboru obecních starších, aby pro druhé české divadlo na řadu let propůjčeno bylo potřebné místo v novoměstských sadech proti budově Hypoteční banky, když obci Pražské vyhražen bude vliv na správu nového divadla a když vláda svolí k zastavení dílce toho. Spolu vyžádala si rada městská od výboru sboru skizzu zamýšleného divadla.

*) Jedni navrhovali, by se divadlo to zřídilo hned u Václavského náměstí na oné ploše, která se rozprostírá mezi ulicí Bredovskou, Sadovou a Vinohradech a Václavským náměstím, která pro sady samy nemá velikého významu. Jiní přáli si, by stavělo se na místě bývalé Zeyrovy píly, kterou obec draho zaplatiti musila, jiní poblíže Havlíčkova náměstí směrem k budově hypoteční banky, jiní při ulici Bolzanově.

Po prvním úspěchu tomto jal se výbor sboru, přibrav k dalším jednáním zástupce družstva Národního divadla, přímo s obcí Pražskou vyjednávati o splnění vytčených podmínek. V praesidiální komisi dne 18. března 1895 ujednáno bylo mezi obcí a sborem:

1. že obec jest ochotna pro druhé české divadlo věnovati v novoměstských sadech proti budově hypoteční banky království Českého plochu 3000 m².

2. že nové divadlo má se státi vlastnictvím obce, a že sboru propůjčeno bude užívání na dobu 50 let.

3. že podrobnosti ohledně správy divadla nového dojednány budou mezi obcí a sborem za spolupůsobení družstva národního divadla, jako nájemce národního divadla.

Výbor sboru dožádal pak družstvo Národního divadla, by v otázce té spolupůsobilo; družstvo dne 6. prosince prohlásilo ochotu spolupůsobiti při pořizování plánů pro druhé české divadlo, a — vezme-li na se udržování budovy buď zemský výbor neb jiný činitel — najati nové divadlo za roční nájemné v částce 14.000 zl.

Pokud šlo o plány stavební obcí požadované, usnesl se výbor vypsati veřejný konkurs na zatimné plány a rozpočty, k čemuž družstvo souhlas projevilo. Avšak porota svolaná ku posouzení podmínek vypsání samého vyslovila se v ten rozum, by pod podmínkami, výborem sboru naznačenými, zadala se práce bez konkurence zkušenému odborníku, který by zatímní plány a rozpočty sdělal. Na základě rozpočtů těch měl pak býti sestaven finanční plán pro stavbu divadla.

Když tyto přípravy skončeny byly, svolána valná hromada na den 12. dubna 1896, která zmocnila výbor sboru, by učinil veškeré kroky ku provedení stavby druhého divadla v Praze, a aby za tím účelem opatřil prostředky všemi způsoby, které za nejvýhodnější uzná.

Nový výbor pokračoval v přípravách k získání vhodného místa pro druhé divadlo a vyjednával zejména s repraesentanty obce Pražské po té i o jiných místech, avšak setrval konečně na místě již vyvoleném v sadech novoměstských, změniv jen hlavní osu příští budovy, rozhodnuv se pro postavení její hlavní frontou proti ulici Bolzanově.

Návrh ten akceptovala i rada městská opětně ovšem s výhradou, že vláda svolí k zastavení dílce toho.

* * *

Bohužel zdánlivá nepatrná výhrada, bezvýznamná formální obtíž valně zdržela a konečně zmařila nade vše očekávání celý postup.

Jak známo, zřízen sad novoměstský na bývalých fortifikačních pozemcích, které v letech sedmdesátých obec od eráru koupila s tou podmínkou, že bez svolení vlády nesmí býti ani díl jich zastavěn. Při stavbě budovy pro ředitelství státních drah v Praze bylo dotyčné svolení dáno vládou neprodleně a beze všech obtíží.

Z toho soudili zástupci obce, že ani v tomto případě nebude vládou činěno překážek, obzvláště tehdy za éry Thunovy.

V srpnu roku 1898 podal sbor společně s obcí Pražskou žádost k vládě za svolení k zastavění plochy městského sadu novoměstského pro druhé divadlo určené ve výměře 1000 až 1200 m² při ulici Bolzanově.

Budiž podotčeno, že výbor sboru v poradách svých o výběr staveniště jednal v dohodě s družstvem Národního divadla. Nerozhodl však z á s a d n ě otázku, má-li býti druhé divadlo součástkou Národního divadla, či samostatným. Jednalo se mu, aby neporušil svým zásadním rozhodnutím v této sporné otázce svornosť všech účastníků, chtěje docíliti i pro finanční své plány součinnosti všech přátel divadla vůbec a nerozčeřiti předčasně klidné tužby společnosti české v příčině té.

Čím více v době té jednáno bylo o otázce druhého divadla, tím více uváděno pádných důvodů pro jednotlivá mínění a tím obtížnějším a povážlivějším bylo rozhodnutí výboru.

V této situaci svolalo družstvo Národního divadla na den 20. května 1898. novou anketu, aby v ní jím pozvaní účastníci vyslovili se o otázce, jakým má býti nové divadlo co do velikosti (hlediště i jeviště) a co do poměru k Národnímu divadlu. Anketa jednala dne 20. a 27. května. Dodělala se však jen toho výsledku, že definitivní rozhodnutí odloženo na dobu skutečné potřeby pro vyřízení otázek těch.

Po podání žádosti společné s obcí intervenovali repraesentanti sboru ve Vídni a způsobili, že vláda Thunova zásadně se vy-

slovila pro vyhovění žádosti té, vyhradivši místodržitelství a finančnímu zemskému řiditelství posouzení poměrů místních a veřejných. Tím však, jak se později osvědčilo, podrobila své zásadní svolení kritice instancí nižších.

V této době oživil znovu člen sboru F. A. Šubert otázku, zda druhé divadlo bude součástkou Národního a malým činohrním, či divadlem samostatným. Výbor sboru přes žádost tu setrval na svém stanovisku vyčkávacím a usnesl se odložiti otázku tu na dobu, až bude stavba druhého divadla v každém ohledu úplně zajištěna.

Stalo se však usnesení, aby za informativním účelem u povolaných faktorů vyšetřeno bylo zodpověděním dotazníků za tím účelem sepsaných, má-li býti druhé divadlo ústavem samostatným a jakému druhu produkce umělecké má býti věnováno. Výsledek akce té nebyl dosti směrodatným. Z 35 došlých odpovědí bylo 19 pro divadlo na 1500 osob, 23 hlasů pro divadlo jen činoherní, z nich 16 s orchestrem a 7 bez orchestru: 9 dotázaných vyslovilo se pro to, by divadlo nové věnováno bylo veškeré produkci, 16 pro to, by bylo součástkou Národního, 4 by byla finanční správa jediná, ale vedení artistické dvojí.

Pro divadlo úplně samostatné bylo 12 hlasů, 3 dotázaní se nevyslovili vůbec ve směru tom.*)

* * *

V tutéž dobu zemská zdravotní rada „ze zdravotních ohledů“ nedoporučila vládě k příznivému vyřízení žádost za svolení k zastavení dílce městských sadů, jakkoli se za ně technické oddělení místodržitelské vřele přimlouvalo.

Dobrozdání to však nebylo zásadně záporným, byloť v něm připuštěno, že by svolení uděliti se mohlo beze všech obav z ohledů zdravotních, kdyby v nejbližším okolí zjednána byla náhrada zřízením nového veřejného sadu a výslovně poukázáno na Havlíčkovo náměstí, které s vyvoleným staveništěm souvisí, a které v brzké době upraviti se má.

---

*) Dotazníky byly zaslány vedle usnesení blízkým obcím, uměleckým korporacím a redakcím, jako repra sentantům veřejného mínění. Jednotlivci jako tací tázáni nebyli. —

Ve smyslu tom vydáno v dubnu 1899 předběžné vyřízení obci Pražské. Výbor sboru domáhal se ihned toho, aby rada městská jménem obce prohlásila, že poskytne náhradu sadovou za místo, které se projektovaným druhým divadlem v městském sadu zastaví a sice na Havlíčkově náměstí.

Rada městská však rozhodla jinak. Většina její se usnesla domáhati se, by vláda upustila od podmínky kladené, a to z té příčiny, že náhrada sadová poskytnuta již byla zřízením četných jiných sadů městských. Formelní závazek, který žádala vláda, obec odmítla přijati projeviv pouze ochotu — bez jakéhokoli závazku — postarati se o zřízení sadu při věži Jindřišské, dovolí-li to poměry při úpravě Havlíčkova náměstí.

Toto záporné vyřízení rady městské způsobilo nemilý víceletý průtah v celé záležitosti.

Změny v politické situaci nastalé stížily působnost sboru v tomto směru. — Jakmile se poměry politické poněkud změnily, pokračoval sbor v intervencích u vlády i obce Pražské, a docílil toho, že obec Pražská požadovaný závazek oproti vládě přijala; tato však po té zaujala stanovisko úplně zamítavé.

* * *

Na podzim roku 1900 počal zase čilejší zájem o stavbu druhého divadla. Příčinou toho byly různé okolnosti. Národní divadlo zadal zemský výbor na 6 let nově zřízené „Společnosti Národního divadla“. „Družstvo Národního divadla“, které původně chtělo likvidovati, rozhodlo se jinak. K návrhu Dra. Riegra vzalo si za účel pečovati o stavbu druhého divadla. Různí jiní činitelé seskupili se v Tylovo sdružení za podobným účelem.

Navázáno jednání mezi sborem, družstvem a Tylovým sdružením o společnou akci. Návrhů učiněno více, ale žádný nebyl proveden.

Sbor jednak hájil svou prioritu, jednak domáhal se rovnocenného zastoupení a zachování úplné samostatnosti. Družstvo dovolávajíc se svých stanov společenských a svého jmění rozhodlo se, že samo povede stavbu druhého divadla a že súčastněným korporacím vyhradí jen poradní hlas.

Tylovo sdružení přiklonilo se k družstvu spolehajíc na jeho přítomné jmění a nedoceňujíc hodnoty věcné loterie sboru povolené a jím připravené.

Ale vyjednávání nevedlo k cíli. V společné poradě výborů všech tří korporací těch, konané dne 18. května 1901 prohlásili zástupci sboru, seznavše, že družstvo od svého stanoviska neupustí, a nechtějíce dobré věci překážeti, že svolá se valná hromada sboru za tím účelem, by sbor věnoval celé jmění své družstvu k stavbě druhého divadla, jestliže toto ihned k stavbě přikročí.

Zástupci obou ostatních korporací přijali toto prohlášení s uspokojením — ale valná hromada sboru za nepatrné účasti členstva rozhodla jinak. Provedla nové volby. Novému výboru uložila další přípravy pro stavbu divadla.

Jaký výsledek měla tato s p o l e č n á a k c e, po dnes nebylo sděleno s veřejností.

* * *

Dnes není otázka druhého českého divadla v Praze ještě vyřízena, třeba se na první pohled zdálo, že se nalézá nyní v jiném proudu následkem známého usnesení městského zastupitelstva na Král. Vinohradech, dle kterého nákladem obce má se vystavěti činoherní divadlo na dílci zahrady patřivší dědicům Eichmanovým.

Není pochyby, že toto divadlo bude zbudováno. Místo má již zabezpečeno a náklad uhradí obec. Nastává však pochybnosť jiná, zda totiž postavením divadla také bude vyřízena otázka druhého českého divadla v Praze.

Pochybnosť tu odstraniti jest v rukou městského zastupitelstva Vinohradského. To rozhodne o tom, jak veliké divadlo bude a jaký bude jeho účel. Rozhodnutí to je po mém mínění velmi důležité nejen pro Král. Vinohrady, nýbrž i pro Národní divadlo. Docílí-li se dohody mezi těmito směrodatnými činiteli, bude to v zájmu a k duhu našeho umění. Pak-li se to nepodaří, nevyváží zdánlivé místní výhody značné ztráty, které by tím utrpěl další rozvoj naší první scény.

Dr. Vlad. Škarda.

O MANDŽURSKO.

Význačné politické i vojenské operace Ruska v Asii netvoří sice dosud historicky uzavřeného celku, aby bylo lze úspěchy jejich definitivně oceniti. Než již nyní vykazují operace tyto jisté samostatné kapitoly, které charakterisují směry a úspěchy Ruska v jeho asijské politice, plné evropských zájmů. Nebude proto od místa, vyznačíme-li čtenářstvu českému jednu zvláště význačnou kapitolu z rusko-asijské politiky, totiž zápas jeho o Mandžursko.

*

Až do roku 1895 kollidovaly plány Ruska ve východní Asii po dosažení přístavu celoročně ledu prostého jenom se zájmy Číny, o jejíž území se při tom výlučně jednalo, a se zájmy některých států evropských, především ovšem Anglie, jež cítí se každým pokusem jiných národů o soutěž v mezinárodním obchodě dotčena ve svých interessech. Spuchřelá Čína nemohla ovšem na dlouho klásti Rusku překážky na jeho pochodu k širému oceánu. Převládající vliv ruský u dvora čínského býval by nejspíše smírnou cestou dosáhl cíle, ovšem po uklizení odporu súčastněných velmocí paralelními ústupky, jimiž by se bývala i Anglie spokojila; jeť obava její před vyrovnáním starých účtů s Ruskem větší, než aby setrvala na absolutním vetu.

Léta 1894—95 přinesla nenadále rozřešení této životní otázky Sibiře. Na kolbiště světové vstoupil nový činitel — moderně obrozené Japonsko. Pod záminkou mělkých politických kontroversí, skutečně však ve snaze získati nadprodukci svého obyvatelstva v blízké Korei i Mandžursku nové, úzce s ním spojené vlasti, snad i s vidinou veliké žluté říše, čelící vykořisťující politice ostré Evropy, vrhlo se r. 1894 na Čínu. Svou čistě evropsky vycvičenou armádou i loďstvem zničilo a zjímalo čínské loďstvo v námořních bitvách u Asanu, v ústí řeky Jalu a j., opanovalo po rozehnání čínských hord Koreu a obsadilo příštím rokem jižní část Mandžurska. Pokořené Číně nadiktován mír za tuhých podmínek; mimo jiné i odstoupení poloostrova Lian-Tung, jižního to výběžku Mandžurska.

Dominující poloha poloostrova toho zajišťuje držiteli jeho převahu nad Korei i žlutým mořem. Rusku hrozilo tím odříznutí od otevřeného oceánu.

Zakročení stalo se nutným. Nejsouc však samo ve východní Asii vojensky tak připraveno, aby mohlo politickou protiakci provésti s patřičným důrazem, a nechtíc se v Evropě vysíláním počtu vojska a loďstva seslabiti, hledalo Rusko podpory. Obratným jednáním podařilo se mu získati na útraty Číny Francii a Německo k nátlaku na Japonsko, jemuž nezbývalo, než spokojiti se válečnou náhradou a ostrovem Formosou. Čína s vnucenou vděčností „pronajala" Rusku poloostrov Kvantung, výběžek to Lian-Tungu, s přístavy Port-Arthurem a Talien-Vanem „na 99 let", čímž nabývalo Rusko výše řečené převahy. Vymožením koncesse k provedení dráhy Mandžurskem do Vladivostoku, s odbočkou z Charbina do Port-Arthuru, a právem vojenské její ochrany, zajistilo si Rusko nejen přístup k volnému přístavu, ale zabezpečilo mu v Mandžursku i žádoucí pozadí.

S trváním řečené náhodné koalice nemohlo ovšem Rusko v budoucnosti počítati. Podvratnému vlivu Anglie, jež vyšla z affairy této morálně poražena nedozírným úspěchem Ruska, mohlo se snadno podařiti poštvati sklamané a roztrpčené Japonsko. Výsledek byl by býval pro Rusko velice tísnivý, pro vzdálenost Transbajkalska i Mandžurska od vojenských středisk evropského Ruska, jež mimo to, jak výše uvedeno, nesneslo by lehce oslabení pro případ evropské zápletky.

Že Japonsko je vážným nepřítelem, toho důkazem jsou následující data.

Armáda Japonská, v r. 1896 reorganisovaná, čítá i s nekombattanty asi 250.000 mužů se 700 děly. Tento počet stojí k disposici i k útočné válce mimo vlastní souostroví. Obrana země disponuje mimo to záložními i doplňovacími záložními prapory, celkem jistě přes 100.000 mužů.

Vojsko toto je zcela v moderním duchu německými instruktory vycvičeno a podle německých vzorů uspořádáno. Kontakt s Německem udržuje se neustále ještě přidělováním způsobilých důstojníků k německým plukům v Evropě.

Oporou vojsku pozemnímu v ofensivě jest zdatná eskadra o 188 válečných lodích s obsahem 170.000 tun, z nichž jenom asi 20.000 tun odpadá na lodi zastaralé. Naproti tomu jsou moderní typy některých obrněnců I. třídy největšími všech současných loďstev (ku př. Tužiama přes 15.000 tun).

Způsobilost svou jako vojsko moderní uplatnilo vojsko

Japonské, nehledě ani na válku s vojensky barbarskou Čínou, bojujíc po boku exekutorů evropských r. 1900 za povstání boxerského. Jedinou snad vadou jeho jest filigránský lidský materiál, zaviněný tak jako i ve vlastní Číně nedostatečnou výživou mass přelidněných těch krajů, a silné procento pohlavně nemocných.

Rusko prohlédlo nebezpečí, jež v případě zápletky evropské hrozilo zničiti snahy století a sraziti je zpět v ledy sibiřské. Hned po šťastném ukončení akce r. 1895 staralo se s všemožným spěchem o vojenskou emancipaci Východu od válečných sil vlasti. Prapor za praporem přesazován do Poamuří, tvořeny z nich kádry, tyto opět doplňovány místním mužstvem a lokalisovány. Silný proud vystěhovalecký z Ruska, protežovaný vládou rozdáváním úrodných pozemků poamurských, osazování celých zádruh kozáckých v pohraničním kordonu spolu se starousedlým obyvatelstvem, tvoří záruku augmentace nově zřizovaných pluků. Sibiř se svým dnešním jistě přes 6 mil. čítajícím obyvatelstvem je schopna mobilisovati přes 200.000 mužů, odpočítáme-li Samojedy, Turguzy, Burety, Osťáky, trestance a j. poddané, nepodléhající brannému zákonu, a počítáme-li skromně 8 procent mužského obyvatelstva. Číslice tato odpovídá v skutku výsledkům mobilisace provedené r. 1900.

V dobách stavby sibiřské armády vidíme opětovně, jak Rusko úzkostlivě vyhýbá se každé zápletce s Japonskem, podřizujíc se požadavkům jeho, dokud to jen prestige velmocenská dovolovala. Tak obětovalo vliv svůj v Soulu a přivolilo k zabrání přístavu Čemulpo na Korei, čímž Japonsko uchytilo se na pevnině Asijské.

Ale již po 5letém úsilí v r. 1900 žasnul vojenský svět nad netušeným rozvojem sibiřské armády. Na znepokojující zvěsti o kritickém stavu mandžurské dráhy v stavbě se nalezající i ochranných oddělení, způsobené lupičskými rotami boxerskými, k nimž záhy přidružilo se však řadové vojsko čínské, vydán byl 25. června 1900 rozkaz mobilisační pro Sibiř. Přes ohromné vzdálenosti, nuzné komunikační prostředky a řídkou síť telegrafní, sprostředkující povolání záložníků, stálo ve 4 týdnech v Poamuří, Mandžursku a Kvantunu 200.000 mužů ve zbrani, nehledě k tomu, že dle zpráv ruských listů byl ještě značný počet záložníků znovu propuštěn. Při mobilisaci této

nebylo lze ještě dráhy sibiřské ve smyslu evropském plně využitkovati, jelikož nebyla místy úplně provedena, hlavně v stavbách nádražních, a slabé, prozatímní kolejnice nedovolovaly rychlejšímu pohybu obozů, jichž se nedostávalo.

Ve třech měsících okupováno bylo celé Mandžursko, mnohem větší Rakousko-Uherska, proti značné přesile čínské po mnohých bitvách a srážkách; mezitím vyznamenala se účinně jiná oddělení při dobytí Pekingu.

Jelikož nebylo všech mobilisovaných vojsk užito, dlužno pokládati operaci v r. 1900 zároveň za zkoušku mobilisace pro vážnější doby.

Dnešní válečný stav sibiřských sborů I. výzvy obnáší 126 praporů pěchoty (po 1000 mužích), 118 švadron a setnin (po 150 jezdcích), 336 děl, prvních to rychlopalných ruského dělostřelectva; mimo to silné posádky pevnostní pěchoty a dělostřelectva ve Vladivostoku a Port-Arthuru. K tomu ovšem přistupují četné formace II. a III. výzvy všech zbraní, obzvláště pohraničních kozáků.

Se zvláštním zájmem sestavena však východoasijská eskadra lodní. A zdá se, jako by Rusko hodlalo přenechati ochranu baltického úmoří jen pozemním pevnostem, pobřežním obrněncům a torpedovým lodím, neboť s výstavbou přístavů a arsenálů pevností Vladivostoku zvláště však Port-Arthuru pokračuje rok co rok převádění útočných lodí ve vodstva Tichomořská. Tak má býti letoškem loďstvo východoasijské, čítající dosud 75 lodí o 75.000 tunách rozmnoženo 6 obrněnci I. třídy baltické eskadry, každý o 13.000 tunách. (Tři z nich v nedávných dnech již odpluly.) Tím dosáhne válečné loďstvo ruské ve Velkém Oceánu imposantní moci. Rusko nabývá tím převahy nejen nad Japonskem, nýbrž i při konfliktu s Anglií získávají jeho operace námořní svobodného okruhu, nejsouce tísněny průlivy jako v Evropě.

Avšak nejen hmotně, i morálně zajišťuje si Rusko území svých přístavů a nových dráh — Mandžursko. Vyhnáním čínských tlup vyděračských mandarinů a zničením loupeživých hord, hlavně však korektním jednáním vůči domácímu obyvatelstvu zajistilo si jeho sympatie. Je dlužno čísti jen výnosy vojenských soudů za rok 1900 trestajících každé bezpráví spáchané vojáky na domorodcích, aby každý poznal, čím Rusko

v kontrastu k jiným podmanitelům hledí si získati příchylnosti jejich. Mandžursko stalo se ruskou provincií, třeba že ruská diplomacie zavázala se, že je v 18 měsících vyklidí.

V politickém světě nutným je často předstírání naivní důvěry v závazky a smlouvy diplomatů. Jest to stereotypním zjevem tehdy, když úvahy o válečných silách a chancích války vyznívají ve prospěch protivníka. Každý politik ví, že pod vyklizením Mandžurska rozumí se vojensky: stavební smlouvou koncedovaná koncentrace značných „ochranných" sil na strategicky důležitých místech podél dráhy 2700 km. dlouhé a probíhající středem Mandžurska, čímž panství ruské v něm se stává zabezpečeným. S jistotou může se tvrditi, že Rusko užije co nevidět zadních dvířek smlouvy té: k ochraně proti loupeživým náběhům a vnitřním nepořádkům. Vždyť již teď oznamují se jako na zavolanou nájezdy loupeživých tlup chunchugských v jižních krajích vyprázdněných ruskými vojsky. Čas uklidňuje vášně a Rusko moudře odložilo úřední prohlášení annexe na příhodnější dobu. Německo i Severní Amerika vpraví se zatím v nutnost, Anglie po obvyklém řinčení prázdnou pochvou vzpomene zavčas na nebezpečný průsmyk Kabulský, nejvýš, že poštve svého spojence Japonsko slibem „morální" pomoci do války s Ruskem. Zda diplomatie onoho smírnou dohodou opatří si kompensaci, aneb, reagujíc na pokyny anglického Mefista, sáhne ku zbrani, patří budoucnosti. Příhodnou dobu útoku rozhodně již propásla a váhy úspěchu příští války klesají rok od roku na stranu Ruska. Tím selhává pokus Velké Britanie o získání protiváhy na dálném Východě.

Na etapách svých dosáhlo Rusko Mandžurskem největšího úspěchu, nabývajíc území, jež úrodou svou slibuje státi se jednou z obilných komor světových, jehož ohromná ložiska hornin, zvláště rud železných a uhlí co podmínek příštího průmyslového rozvoje hrozí státi se v Asii vážnou soutěží západo- i středoevropskému průmyslu. Největším obnosem k bilanci té přispěje ovšem vzrůstající obchod.

Objímajíc Mandžurskem Východní Asii, uzavírá Rusko Persii pozvolna ale jistě i Asii jižní. Vliv anglosaské race ustupuje v Asii vlivu ruskému na celé čáře. ⊙

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

(15. listopadu až 15. prosince.)

(*Situaci v parlamentě ovládá klub českých poslanců. — Projednávání lidových hospodářských předloh a překážení předlohám, na nichž vládě záleží. — Pokusy vlády, odstraniti nebo zničiti odpor český. — Myšlenka koaličního ministerstva zanikla. — Snahy o zahájení akce dorozumívací. — Práce německých poslanců k opatření příhodného základu pro vyjednávání. — Obsah německého elaborátu a jeho kritika. — Nepřijatelnost meritorních jeho zásad. — Nezávislost situace parlamentární a taktiky poslanců českých na pokusech dorozumívacích. — Otázka zodpovědění německého prohlášení. — Nutnost blízkého rozhodnutí, založená zejména v poměrech mezinárodních.*)

Pokud jde o scenerii, kterou nám podává sněmovna poslanecká, nezměnil se v ničem stav, jaký byl v měsíci minulém. Jednání sněmovny určováno jest výlučně klubem českých poslanců, jichž pilné návrhy sněmovně podané přiblížily se k úctyhodnému číslu 70 a kteří tím pro dobu dozírnou naprosto ovládají denní pořádek parlamentární.

Čeští poslanci ve snaze, aby nebyl mařen drahocenný čas projednáváním nějakých bezvýznamných, v pravém slova smyslu obstrukčních návrhů, přivedli jako „*pilné*“ do popředí některé osnovy vládní lidovými otázkami hospodářskými, zejména živnostenskými se obírající a docílivše uznání pilnosti návrhů těchto příslušnou dvoutřetinovou většinou, vynutili meritorní jich projednání.

Tím způsobem došlo k projednání osnovy vládní o *podomovním obchodě*, které četné schůze parlamentu vyplnilo, týž účel má i podaný pilný návrh, aby projednána byla osnova o *revisi společenstev* a provedeno první čtení *zákona tiskového*.

Všemi těmito kroky dali poslanci čeští jasně na srozuměnou, že jim není cílem kaziti práci parlamentární *vůbec*, že jim nejde o to, překaziti *veškerou dělnost* sněmovny, nýbrž že účelem jejich jest *nepřipustiti jednání parlamentární o t. zv. státních nezbytnostech, na nichž vládě záleží* a tím dáti na jevo, že k vládě nynější nechovají důvěry a ji tudíž netoliko nemohou podporovati, nýbrž naopak jí veškeré možné překážky klásti i činiti jsou odhodláni.

Vláda vystihujíc tento důvod i cíl taktiky českých poslanců ne-

nechává ničeho nepoužitým, čím by bylo po jejím mínění lze taktice této buď čeliti, buď českou delegaci k zaujetí jiného stanoviska přiměti. Všecky kroky k tomuto směřující dějí se ovšem nikoli v síni sněmovní, kde se za naprosté nepozornosti i beze všeho zájmu veřejnosti i publika o pilných návrzích „věcně" jedná, nýbrž v kuloárech i síních ministerských a místnostech klubovních, kde se odbývá nebo alespoň připravuje nejbližší akt politického dramatu.

Myšlenka získati si Čechy utvořením *koaličního ministerstva*, ve kterém by Čechové došli přiměřeného zastoupení, myšlenka to, která byla pojata a do světa puštěna od Poláků, tlumočic jejich pium desiderium, zanikla tak jako bludička, když ukázala se naprostá nemožnost, aby Čechové před vypořádáním svých sporných záležitostí s Němci zasedli s nimi společně ke kormidlu řídícímu lodičku osudu rakouských.

Vážnější tvářnosti nabyla myšlenka opětného *pokusu dohody mezi Němci a Čechy* v zemích koruny české. Dle zpráv na veřejnost daných byli prý to Němci ze zemí alpských, kteří poukazujíce na to, že spor českoněmecký, — ač se dotýká toliko zemí sudetských — přece podlamuje síly celé říše a odsuzuje všecky strany politické ze zemí ostatních k roli trpných pozorovatelů, přistoupili k poslancům německým z *Čech* s vyzváním, aby tito, učinice konkretní návrhy pro eventuelní dorozumění mezi Čechy a Němci, umožnili vůbec jednání o dohodu. V kruzích poslaneckých má se však za to, že tento počin Němců alpských vyšel z podnětu vlády, která přesvědčivši se, že zasažení *její* ve spor českoněmecký náladu pro dohodu ještě pokazilo, initiativu ponechati chce *stranám* a doufá, že Češi, kteří nepřijatelné návrhy její s rozhodností odmítli, aniž by v jednání se pustili, nezamítnou odpovědi, když návrhy vyjdou nikoli od vlády, nýbrž od súčastněné strany, jejíž proposice nebudou posuzovány dle téhož měřítka, jako když je učiní „nestranná vláda".

Němci z Čech vyhověli tomuto nátlaku „Němců alpských" — v pravdě však vlády, — a sestavili komité, jehož bylo úkolem usnésti se na určité proposici, která by mohla tvořiti basis nebo alespoň důvod pro dorozumívací vyjednávání. Do komitétu tohoto zvolení delegáti všech německých stran v Čechách zastoupených, jen Všeněmci účastenství své naprosto odmítli, vycházejíce z náhledu, že hlavním požadavkem Němců jest zavedení státní řeči německé a že požadavek ten již sám sebou zásadně každé jednání o jazykových „koncessích", jež by měly býti propůjčeny Čechům, vylučuje.

Jednání a porady sestaveného komitétu příslušnými kommentáry i fanfárami německé žurnalistiky provázené soustředily na sebe pozornost veškerého politického života v Rakousku a s velikým napjetím byl očekáván výsledek této akce.

Nejméně zvědaví a nedočkaví byli ti, jichž se jednání ono nejvíce a nejblíže dotýkalo, totiž Češi. Znajíť od dávných již dob z četných bojů svých velmi dobře své národní odpůrce i vědí, čeho se od nich mohou nadíti. Proto ani na okamžik neoddávali se bludným illusím, nýbrž šli svojí cestou dále, nedávajíce se zmásti předstíranou „smířlivostí, mírumilovností i obětavým sebezapřením“ Němců, kteří chtěli tím Čechy svésti k odložení zbraní a propuštění alespoň budgetního provisoria, nýbrž pokračovali na radě říšské ve své taktice, jejíž motto zní: „Dokud rozhodným činem nebude prokázán obrat v nynějším regimu vládním, zejména dokud nějaký rozhodný *skutek* nepodá *dostatečného důkazu,* že chce vláda *spravedlivě* a *náležitě* vyhověti našim správným a zákonným požadavkům jazykovým i kulturním (moravská universita), *dotud* nelze od delegace české žádati, aby změnou své taktiky *nynější vládu* podporovala a to tím méně, ježto delegace česká u nynější vlády ani vůle dobré, ani schopnosti k spravedlivému se zachování vůči českému národu nevidí.

Komité německých poslanců z Čech pracovalo zatím s největší diskretností na formulaci německých požadavků a když bylo s prací svojí hotovo, předložilo elaborát svůj k posudku a k schválení příslušných klubů. Však, jak se veřejnost dověděla, neobmezily se kluby ony na pouhé schválení elaborátu onoho, nýbrž používajce práva volné kritiky, provedly na něm četné změny, tak že než konečně opus toto prošlo sítem všelikých německých programmových hesel, mnoho na své původní podobě ztratilo.

Dle oné podoby i svého obsahu, jak bylo dne 5. prosince netoliko všem stranám sněmovním i vládě notifikováno, nýbrž i s veřejností sděleno, jeví se nám snůškou všech *extremních* přání německých, obsahujíc následující postuláty:

1. *zřízení krajských vlád a krajských úřadů za současného zrušení okresních zastupitelstev;*

2. *náležité jazykové ohraničení všech úředních okresů;*

3. *rozdělení všech centrálních zemských úřadův a orgánů;*

4. *uznání zásadné a výlučné platnosti němčiny ve službě vnitřní v celých Čechách a výlučné platnosti němčiny ve styku se stranami v končinách německých;*

5. *obsazování jednojazyčných (rozuměj německých) úřadů osobami náležejícími k národnosti obyvatelstva okresu.*

Co do kompetence k uskutečnění všech těchto postulátů prohlášeny zřízení a organisace krajských vlád a současná úprava jazyková v naznačeném již směru za objekt legislativy říšské, *ohraničení* a *zřízení* krajských zastupitelstev, jakož i volební řád pro krajské sněmy za záležitost zákonodárství zemského. O ostatním se elaborát německý nezmiňuje, patrně pokládaje provedení zbývajících postulátů za věc spadající v moc exekutivy.

Ohledně *časového i taktického* postupu žádá pronunciamento německé, aby mezi oběma zákony zemským i říšským, jimiž má uvedená reforma správní býti uvedena v život, bylo stanoveno junktim a poněvadž navrhovaná úprava jazyková má býti jen důsledkem zřízení krajského, má i tato úprava býti vázána oním junktim, t. j. odložena, až by — teprvé po letech — byla nová organisace správních úřadů uskutečněna.

Vůči Čechům má podati elaborát německý důkaz *„smířlivosti“* tím, že dovoluje, aby výjimkou ze zásady o výlučné platnosti němčiny ve vniterním úřadování v *okresích českých, v případech taxativně vypočtených* (blíže však nenaznačených), užito bylo češtiny, za to však žádá, aby dosavadní české *jednání se stranami a české vyřizování českých věcí bylo pro okresy německé obmezeno jen na přijetí českých podání, tak že by všecka ostatní jednání se stranami i vyřízení bylo německé.* A aby tato *„koncesse“* německá ještě nebyla vykládána chybně, prohlášeno, *že všichni němečtí poslanci z Čech trvají neoblomně na požadavku po uzákonění řeči německé jako řeči státní nebo sprostředkovací.*

Na konec, však ne jako poslední, se žádá, ovšem zakrytě, ač nikoli bez přísné pohrůžky, okamžité zastavení obstrukce, ježto prý jednání o oněch návrzích jen tehdáž mohou nějakou vyhlídku na úspěch míti, když prý „dosavadní překážení v činnosti parlamentu bude zastaveno“ a když parlament „veliké hospodářské předlohy vládní (rozuměj budget)“ bez prodlení vezme v poradu.

Dodáme-li ještě, že koncedováno, aby pro *„usedlé“* minority v čistě jednojazyčných (t. j. německých) obvodech byl při soudech i ostatních úřadech ustanoven *jeden úředník* jazyka minority mocný (jehož funkce se blíže neuvádí) i že při vládách krajských má se zříditi potřebná *překládací kancelář*, máme as celkový obrázek elaborátu německého, který však dle prohlášení všech německých poslanců se zvláštním důrazem učiněného má se obmezovati *jen na království České a nesmí nikterak tvořiti praejudic nebo analogon pro země ostatní*, kde prý jiné poměry historické, populační atd. i jiné úpravy jazykové vyhledávají.

Proposice tyto, které listy německé vyhlašují jako důkaz svrchované skromnosti i smířlivosti německé, doznaly ze strany vůdčích politiků německých různých výkladů a kommentářů. Kdežto poslanci všech frakcí neněmeckých je naprosto jako projev německé slabosti i zradu všeněmecké myšlenky zavrhují, prohlašují jiní (Prade) německé opus za šťastné rozřešení sporů českoněmeckých i dávají na srozuměnou, že by proti uzákonění myšlenek jejich §em 14tým ničeho nenamítali, jiní opět (dr. Baernreiter) líčí proposice německé jako výsledek snahy, docíliti obapolným slevováním ústředí pro možnost

klidného spolužití obou národů, při čemž ovšem se dodává, že by se Češi přijetím těchto proposic musili vzdáti svých státoprávních theorií, jiní konečně (D'Elvert, Gross, Derschatta) projevují nemalé úzkosti, aby nikterak nenapadlo Slovanům jiných zemí rakouských (Moravy, Slezska, Štýrska) vzíti si vzor z této smířlivosti německé a žádati stejnou úpravu pro sebe, jakou Němci si navrhují pro sebe. —

Strany české bez rozdílu politické barvy přijaly z tohoto pronunciamenta s povděkem na vědomí jen dvě doznání ze strany německé učiněná, že totiž 1) t. zv. *vyřízení sporu českoněmeckého je nezbytnou podmínkou pro dosažení uspořádaných poměrů ve státě* a že proto nutno vážně na rozřešení sporu onoho pomýšleti a 2) že není možno celý komplex otázek českoněmeckých *řešiti najednou*, nýbrž že nutno dle větší či menší naléhavosti jednu otázku po druhé *postupně* k vyřízení připravovati.

Co však vlastního *meritorního obsahu* německého elaborátu se dotýče, byly a jsou všecky skupiny českých poslanců na radě říšské jednostejného mínění, že Němci pod rouškou návrhů kompromissních formulovali své extremní programové stanovisko, které *negujíc veškerá práva národa českého jak v historii tak i v platných základních zákonech založená, nemůže s naší strany nikdy za podklad nějakého jednání býti vzato.*

Proto byly — pokud již usnesení meritorní se stalo — *proposice německé z větší části prohlášeny za nepřijatelné.*

Avšak poněvadž Němci vystupují se samostatnými svými návrhy, uznáno bylo všestranně za nutné, aby i české strany stanovisko své vůči návrhům německým *ve zvláštním promemoriu vyložily.*

Promemoria toto, které má býti se stranami parlamentárními sděleno, bylo se strany poslanců svobodomyslných vypracováno i výkonným výborem dne 15. prosince schváleno. Poněvadž však dosud nebylo na veřejnost dáno, nutno se prozatím zdržeti jeho rozboru.

Žádost v německém operátě obsaženou za *okamžité zastavení* obstrukce v parlamentě usneseno ze strany české ignorovati, poněvadž by bylo více než naivní od Čechů, kteří několikráte co nejurčitěji prohlásili, že dokud rozhodný *čin* jim důkazu o obratu v nynějším regimu nepodá, od své taktiky neupustí, žádati, aby na pouhé formulování německých požadavků, které Němci „proposicemi za účelem jednání" nazvati si usmyslili, zásadný obrat v taktice své provedli. —

Avšak zatím zdají se poměry kvapem blížiti k svému rozhodnutí. Rok 1902 chýlí se ke konci, jednání ve sněmovně poslanecké vyměřeno jest v roce tomto již jen na 2—3 schůze, pro příští však rok není netoliko *řádný rozpočet* vyřízen, ale ani rozpočtové provisorium po-

voleno, tak že vládě již sotva čeho jiného zbude, než odročiti na vánoce radu říšskou a sáhnouti opět k vyřízení rozpočtového provisoria k § 14., kterému se vším úsilím se chtěla vyhnouti. Tím však musí před celým světem doznati, že chlouba její, jako by se jí bylo podařilo poměry uzdraviti a říšskou radu učiniti dělnou, byla předčasna a že zdánlivá dělnost parlamentu roku právě minulého byla jen dočasnou úlevou chorého pacienta, přivoděnou příslušnými, vždy silnějšími dávkami prostředků konejšivých, jakými byly poskytnuté výhody hospodářské, že však, když lék tento byl spotřebován, choroba ve staré intensitě se jeví radikálnějšího léčení vyžaduje.

Leč ještě více než rozpočet, doléhá na vládu potřeba vyřízení předlohy branné, která v uherském sněmu již tak daleko dospěla, že nutnost brzkého jednání jejího i v této polovici říše se dostavuje, i naléhavá nutnost parlamentárního schválení cukerní konvence bruselské, jejíž osnova byla již vládou sněmovně předložena.

Překvapení pro rozhodující kruhy rakousko-uherské přinesly i události v posledních dnech v říšském sněmě německém se odehravší. Rozhodným vystoupením většiny tohoto zákonodárného sboru proti menšině projednání autonomního celního tarifu zbraňující, bylo způsobeno, že autonomní tento tarif v několika dnech byl parlamentárně vyřízen a dá se očekávati, že vláda německá použije tohoto svého výsledku k tomu, aby co nejdříve říši rakousko-uherské své obchodní smlouvy na umluvenou lhůtu roční vypověděla.

Tím bylo by Rakousko-Uhersko donuceno uzavříti smlouvy nové, což zase předpokládá, aby samo mnohé otázky obchodní i hospodářské doma vyřídilo, zejména aby se Rakousko s Uherskem dohodlo o celním tarifu, který novým smlouvám mezinárodním má býti za základ položen.

Vyřízení celního tarifu, které vzhledem ke krátkým poměrně lhůtám pro uzavření nových smluv obchodních daným velmi kvapí, nutí neúprosně vládu, která při těchto velikých úkolech si § 14. vypomoci nemůže, aby o nápravu rozháraných poměrů parlamentárních se co *nejdříve* postarala.

Zdá se, že toto poznání přimělo dra. Körbera ucházeti se u Němců o to, aby učinili první krok, který by k smíru s Čechy a tím k odstranění všech překážek normálního chodu veřejných i politických záležitostí vedl.

Krokem tím bylo prohlášení shora vzpomenuté. Zda byl to krok šťastný a k cíli vedoucí, o tom poučí nás doba nejbližší. *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Listopad. — Prosinec.)

(*Španělsko*: *Pád Sagastův. Touhy republikánské. Studentské bouře. Silvela.* — *Portugalsko*: *Opposice a její lámání.* — *Francie*: *Sblížení se Španělskem. Pevná posice vlády. Impotence nacionalistův. K boji s řeholemi. Proti Římu.* — *Vatikán*: *Hrozba Francii. Odpor klerikalismu proti Italii.* — *Německo*: *Slib podpory papeži. Odpor států proti zvýšení matrikulárních příspěvků Lipské vítězství sociální demokracie. Vilémovy nové řeči. Celní tarif výsledkem násilí. Mommsen. Konflikt v Athenách.* — *Severoamerická Unie*: *Zdrželivost v otázce venezuelské. Sklon k Anglii.* — *Britsko*: *Blokáda Venezuely. Odpor nový proti Německu. Cesta Chamberlainova do Afriky a její účel. Podpora jen loyálním. Boerové na Madagaskaru. Sliby Irům a jejich porseknce.* — *Rusko*: *Poměr k Anglii. Dělnické nepokoje. Hlad ve Finsku. Úkaz plevenský.* — *Turecko*: *Pirátský konflikt s Anglií. Arnauté. Zločiny vojska.* — *Věci balkánské*: *Otázka makedonská a Rumunsko. Z Bulharska. Vývoj poměrů v Srbsku.* — *Řecko*: *Volby. Nové ministerstvo.* — *Švýcary*: *Klid vývoje. Výsledek voleb. Nový spolkový president.*)

Aj, Rakousko, ty říše z říší, trůne z trůnů, koruno z korun, nejsi nejmenší mezi státy evropskými, třeba v sledování nových, pro život států zdravých idejí za nimi o hony jsi pozadu; neboť Obstrukce vyšla z tebe, a berla priority na tomto poli nebude odňata od tebe, byť Obstrukce sebe ryčněji řádila dnes v sesterské Maďarii, zitra v Německu, pozitří ve Španělích na živý důkaz, jak se rozcházejí požadavky lidu a úmysly vlád, a jak kdo ze soupeřů silen.

V Španělsku vláda podlehla. Nic nepomohl objev karlistického „spiknutí", známý prostředek vlád v tísni se nalézajících, nic ochota provésti distriktní rozdělení království. Opposice hned v prvém zasedání za nové vlády donutila premiéra Sagastu, že se ze sněmovny vzdálil, a předsedu sněmovny, že schůzi uzavřel. Volání „Pryč s vládou!" jasně naznačující stanovisko opposice, dochází krátce po té folie v usnesení sněmovny, vzíti v úvahu votum, pro kabinet hanlivé. Otevřeně se hlásá se strany opposice ústy Lerouxovými, že spásu Španělsku může donésti jen republika, a na sjezdu republikánů nálada vyznívá výzvou, domáhati se práva se zbraní v ruce. Zmatek dovršují studentské bouře v Barceloně, vyvolané prohlášením jediné španělštiny za řeč vyučovací, a vláda, vidouc, že stojí v moři rozbouřených srdcí i hlav, vzdává se boje s nimi. Nástupce Sagastův, Silvela, sestaviv nové ministerstvo, přístupnější požadavkům pokrokovým, pojal úmysl rozpustiti sněmovnu a s novou předsevzíti pak reformy decentralisační.

Jinou methodou v lámání opposice spokojuje se sousední *Portugalsko*, methodou starou a odpornou: násilím. Opposiční projevy násilně se tlumí, listy opposiční se potlačují neb konfiskují, redakce a tiskárny jejich uzavírají. Stačí-li jen ty a takové praktiky k vykořenění odporu, ne jen k jeho stlačení pod povrch, aby pak náhle kondensovaný vybuchl silou veškerou! Vybuchl a rozdrtil ty, již držice moc, domnívají se, že drží právo!!

Vzrušené tyto poměry na poloostrově pyrenejském neodstrašují *Francii*, aby Španělsko si naklonila, a tak za hukotu a řevu bouře vytváří se mezi oběma idyllická shoda, v jejíž důsledcích Francie bude fundovati stavbu dvou železných drah přes Pyreneje vlastním penízem. Fakt tento jest novým důkazem, že vláda Combesova se cítí silnou a sobě vědoma jest, že stojí na půdě pevné. Mohlo-li co k posílení vědomí toho přispěti, byl to projev, učiněný jedním z vůdců nacionalistických, Lemaitrem, na banketu strany, jímž otevřeně přiznáno, jednak že nacionalisté proti vládě Combesově jsou impotentní, jednak že členové její jsou politiky řádně kvalifikovanými a vedle toho znamenitě podporovanými Jaurèsem a jeho socialisty. Přiznání takové ovšem může býti jen způsobilým, aby všechna akce nacionalistů proti vládě selhávala, a tak bezvýsledna zůstává opposiční výzva k odepření daní a skrovný výsledek vykazuje výzva k vyzdvižení vkladů ze státních spořitelen, jímž by došel zkrácení úvěr vládní. Vláda vychází vítězem ve sporu proti 74 biskupům, podepsavším petici na prospěch kongregací, státní rada uznává, že zneužili moci úřední; vítězem vychází vláda ve sněmovně, kde návrhy nacionalistů, zejména onen o zvýšení moci námořní, zůstávají v menšině, a vítězem vychází vláda ve volbách do senátu; zvoleni jsou mužové její. Boj proti Římu při tom neustává, jak dokazuje přiznání pilnosti návrhu na zrušení církevního monopolu pohřebního a předání jeho obcím. Vláda sama při tom nežene věci do krajností a zcela rozumně v otázce řeholní autorisace upouští od této, pokud jde o vyučování řeholí na školách obecných.

Vatikán, jenž Francii nepřímo projevoval svoji nelibost různým ignorováním její representantů v Levantě, nyní ústy papežskými výslovně hrozí retorsí za akci k rozluce státu a církve s důsledky pro protektorát její nad katolíky východu.

Sotva by však dnes za nástupce Francie v něm uznal *Italii*, pod jejíž křídla v poslední době několikráte vatikánští politikové, míjející Francouze, v otázkách protektorátu toho se uchýlili. Tou dobou následkem předlohy vlády italské o rozvodech stejně, ne-li dokonce více než proti Francii, jsou ve Vatikáně rozlíceni proti Italii, a akce jejich proti předloze té mezi lidem vynesla sněmovně italské protestující petici o třech a půl milionech podpisů. Ejhle sílu Klerikalismu! Ejhle jak tuha je šíje Reakce!! A její spiritus regentes

hlavu sebevědoměji zdvihají, plíživou akci svojí opřeni o naději posily z *Říše*.

Vzešla jim po známé řeči Vilémově v Cáchách a v květy se oděla po audienci metského biskupa Benglera u papeže, při níž Bengler jménem císařovým papeže opětně ujišťoval jeho podporou v každém případě potřeby církve katolické. Císař poselstvím tím nanovo projevuje pokračování ve staré snaze své: vším obsahem, rozsahem i dosahem moci své císařské a významu její se rovnati starým svaté říše římské císařům z milosti boží. Avšak je zde činitel, který realitou úmyslů svých křížívá vzdušné plány: vůle lidská, a ta v říši německé den ze dne silněji se ozývá a uplatňuje. Všichni, až na dvorské přisluhovače, dost už mají pruské politiky nelidové a státy německé vyssávající. Ve spolkové radě náležitý výraz nespokojenosti té dávají Bavory, Würtembersko, Sasko, Badensko a města hansovní protestem proti jakémukoli zvýšení matrikulárních příspěvků, v Lipsku při volbách obecních vítězí slavně sociální demokraté, lidové strany kladou obstrukční odpor celní politice říšské ve sněmu. Významnost zjevů těch nedovedou zahladiti řečnické výpady císařské proti sociálním demokratům při pohřbu Kruppově a za návštěvy ve Vratislavi, nedovede jich vyvážiti násilné — dík návrhu Kardorfovu! — prosadění celního tarifu na schůzi sněmovní, osmnáct a půl hodiny trvající; neboť jsou to vítězství, znamenající porážku, a ono dobyté v říšském sněmě německém dne 14. prosince o $4^{3}/_{4}$ hodině ranní nese zjevný znak vítězství Pyrrhova, podobno oněm, jichž Německo dobylo r. 1901 v devatenácti výpravách, podniknutých do Afriky na „potrestání" domorodců. Ono násilnictví německé politiky donáší ovoce, jehož trpkost, začínají chápati již i ti, kdož v něm viděli význačný rys německého genia, jako starý onen násilník Mommsen, jenž dnes chvátá odsuzovati většinu v říšském sněmě, nazývaje násilí, od ní spáchané, počátkem rozvratu říšské ústavy. A přerůstá-li dosavadní systém pruské politiky domácím přes hlavu, zahraniční ji mají zrovna dost. Demonstrace v Athenách, kde Němci sami se na parníku „Loreley" okradše o peníze a důležité listiny, surově výrokem: „Němci nejsou Řekyl" tyto ze zločinu obvinili, náhlé ochabnutí srdečnosti v semeroamerické *Unii* k Berlínu a úzkostlivé sledování činnosti jeho v jižní Americe: víc než s dostatek ukazují směry, jimiž větry politických sympatií dují, a Unie sotva by nečinně přihlížela ke sporu Německa s *republikou Venezuelskou*, kdyby na sporu tom nebyla súčastněna *Anglie*, uznavši formálně zásadu Monroeovu, a zdrželivým chováním v záležitostech zájmů Spojených Států smýšlení v těchto si nakloniviši.

Anglické smýšlení ostatně samo dosti těžce nese ono společenství Německa ve sporu s Venezuelou o náhradu škody za povstání

příslušníkům státu těchto způsobené, majíc v dobrém povědomí lstivost, s kterou si Německo počínalo na úkor Anglie v záležitosti vyklizení Šanchaje. Návštěva Vilémova vlivu, předpokládaného v Berlíně, na přesvědčení anglických kruhů neměla, a tyto jsou dráhou svoji za utužením panství bez ústupku jakýchkoli a komukoli. Ten účel má cesta, podniknutá Chamberlainem do afrických osad, znamenajíc dle vlastního jeho prohlášení akci za vytvořením nerozlučné části říše anglické z nich. Nouze, již domorodci trpí, přišla plánům takovým vhod, neboť podporou, již má se dostati jen — loyálním, nikoli rebellům, doufají v Londýně si domorodce a klid mezi nimi koupiti. Počítají ovšem při tom také s hnutím, mezi uvědomělými Boery spozorovaným a vystěhování se na Madagaskar fedrujícím. Až prý Chamberlain, uklidně africké osady, se vrátí, dojde na jednání s Iry. Aspoň se jim tak slibuje vzhledem ke škodám, působeným anglickým, v Irsku osazeným velkostatkářům bojkotem se strany ligy irské. Také prý, rovněž za účelem přátelského porovnání, král s královnou do Irska podniknou cestu. To všechno v budoucnu; prozatím jen irské poslance vsazují do žaláře, nejposléze Duffy-ho; prý pro — spiknutí!

Návštěva císaře německého, minuvši se s úspěchem pro Berlín, prospěla Londýnu ujasněním dobré jakkosti poměru anglo-ruského. *Rusko*, bezprostředně po návštěvě té vyslavši do anglických vod své loďstvo na přátelskou besedu, demonstrovalo tím otevřeně jakkost poměru onoho a paralysovalo význam, který byl německé návštěvě přisuzován. Ovšem, přátelství států a vřelost jeho jsou povah příliš proměnlivých, a stačuje k ochlazení na straně ruské anglický projekt uvaliti na cukr ruský daň vyšší než na cukr států ostatních, z ochlazení toho pak vzrůstá hrozba Anglii se odvděčiti retorsemi. Hrozivou tvář ukazujíc za hranice, hrozivou a současně starostlivou tvář Rusko nese domů, majíc pilnou práci s krocením dělnických nepokojů v Rostově, s krocením, při němž teče krev a počítají se mrtví, a nad bouře takové hroznějších nepřátel státu: nouze a hladu, v mořící své spáry zajavších Finsko. Zatím dostavuje se výroční pádu Plevna, a car zvláštním úkazem při té příležitosti dovolává se staré, osvědčené hrdinnosti armády.

Úkaz má určitou příchuť: Nemá snad býti jím dán pokyn *Turecku*, tou dobou v novém konfliktu se nalézajícím s Anglií pro piráty, kteří přepadli anglickou barku, Turecku, aby konečně vybavilo z lethargie své síly a zavedlo pořádek? Pořádek celý a dokonalý; neboť málo byla platna výprava proti Arnautům, když násilnosti na křesťanech opakují zvýšenou měrou i ukrutností, v čemž jim turecké vojsko, na jejich potření vyslané — pomáhá.

A neměl snad úkaz caruv zároveň připomenouti vládám balkán-

ským, kdo pro státy jejich se bil, a tak nepřímo na směr politiky jejich působiti? Zavanul tam, ne-li dokonce vítr protiruský, jako v Srbsku, vítr lhostejnosti k Rusku jako následek jeho malé energie v otázce *makedonské*. Jakkoli *Rumunsko* dle výslovného ujištění nehodlá se ve spor tento mísiti, přece stejně málo jako Bulharsku a Srbsku může mu býti lhostejnou rozervanost poměrů těch, vyvolávajících neklid v obyvatelstvu jeho, *Bulharsko* pak, jež má přímý zájem na věci, přirozeně musí býti roztrpčeno, že naděje v zakročení ruské zklamala, a roztrpčení takové nedovede odstraniti žádná z vlád, tedy také ne nová Danevova. Turecko sice pod nátlakem ostatní Evropy zřídilo a do Makedonie vyslalo inspektora pro reformy makedonské, důvěry v činnost jeho však není. I cestuje dále předseda bulharského komitétu makedonského, prof. Michajlovský, po dvorech evropských, aby pozornost jejich a tím i zájem k otázce té vzbudil, pokud se týče, zvýšil.

Srbsko protiruskému smýšlení dalo výraz útvarem nového ministerstva, jemuž v čele stojí austrofilský Cincar Markovič. Jakkoli v ministerstvu tom zastoupeny jsou všechny srbské směry politické, přece povahou svojí znamená cosi jako vojenskou diktaturu. Markovič pomýšlí prý na revisi ústavy; zatím baví se persekucí neodvislého tisku. Konfiskace listů domácích i zahraničních, posuzujících poměry srbské odchylně od jeho přání, jest na denním pořádku.

A když tak po celém sousedství „vláda s vládou vesele se střídá", dopřálo si změny také *Řecko;* staré ministerstvo následkem nepříznivého seskupení stran po nových, korrupcí řízených volbách ve sněmovně poznalo svoji nemožnost a ustoupilo novému s Delyannisem v čele.

Co život takto po širé pláni světů více méně příkře dává cítiti svoji drsnou dlaň, navyklou vlásti bodákem a pažbou, a napjatým neklidem před hodinou příští plní hlavy i srdce diplomatův, hle: Ve středu toho vysoko se vzdouvajícího moře politických zájmů evropských klidný ostrůvek *Švýcarska* a na něm idylla srozumění všech, kdož republiku tvoří, srozumění, v němž základ přirozeného rozvoje. Volby se odbyly beze vzrušení spodiny strannických vášní, a s celou vážností, příslušící aktu, z něhož vychází hlava státu, zvolen na rok 1903 spolkovým praesidentem dr. Deuchel, dvakráte již funkci tu zastávavší.

Ó, šťastni jsou, již vzdáleni dravého bouření hladovosti po velikosti, moci a slávě, svůj úhor obmezený vzdělávají, aby užitek donesl jim i státní rodiny jejich celku! P

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Kus bytové otázky (podkrovní byty).

Dle stavebního řádu z r. 1889, platného pro venkovská města a místa v Čechách, zakázáno je zřizovati příbytky na půdě; „tam pak, kde příbytky podkrovní jsou již zřízeny, budiž všemožně na to naléháno, aby přestal takový způsob užívání půdy" — praví § 75 tohoto zákona. Toliko v malých obcích, kterým poskytnuty byly úlevy, dovoleno je zřizovati příbytky podkrovní. Ustanovení ta jsou neodůvodněně přísna, jsouce v odporu již ku prospěchum čistě hospodářským i ke dřívějším předpisum stav. řádu z r. 1864, který v § 53 dovoloval „zřízení pokoju podkrovních", „když budou tak upraveny, aby v každém ohledu byly před ohněm bezpečny". Důvod zákazu nalézáme ve zprávě zemského výboru z r. 1882, která byla připojena osnově stav. řádu, tehdy podané sněmu; ve zprávě této vysvětluje se krátce, že stalo se tak „vzhledem k četným nehodám, jež takové příbytky podkrovní měly již v zápětí". Zákaz nabyl moci zákonné krátce potom, kdy povoleno bylo i v pražských předměstích zřizovati byty podkrovní (st. řádem z r. 1886.) a skoro v tutéž dobu, kdy v okolních zemích nabyly platnosti nové řády stavební, které dovolovaly podkrovní byty. Tak stalo se r. 1883 stavebními řády pro Slezsko naše i pro město Vratislav v pruském Slezsku, r. 1885 pro Saskou Kamenici, r. 1887 pro Linec a Wels, r. 1890 pro Bavory (venkov), r. 1894 pro Brno, Olomouc, Jihlavu, Znojmo a jich předměstí, r. 1895 pro Mnichov. — Přísnost platného zákona byla brzo pociťována a tak letos usnesl se sněm království Českého na osnově zákona, kterou dovoluje se zřizovati podkrovní byty všude po venkově za různých podmínek, v nichž hledí se ovšem na bezpečnost před požárem. — Osnova zákona přijatá sněmem má význam v ohledu sociálním, zdravotním i uměleckém. V ohledu sociálním proto, že povolením bytů podkrovních dána je příležitost těm, kdo chtějí stavěti, aby zřídili nové patro, několik malých bytu nebo několik pokojů levně, a že právě proto mohou obydlí tato levně pronajímati. Tím tak mnohý, kdo nucen je bydleti ve středu města, nemusí se uchylovati na periferii, aby nalezl si laciný byt. Ve větších městech a místech průmyslových, jichž rozloha je značná a jichž populace roste mohutně, není bez významu, mohou-li sta, někde tisíce lidí, kteří denně po celý rok mnoho hodin jsou zaměstnáni v různých závodech, bydleti ve středu obce, nebo blízko něho. Poněvadž pak podrobnými ustanoveními osnovy postaráno jest o to, aby tyto obytné místnosti byly chráněny proti vlivu povětrnosti i aby byly bezpečny před ohněm, a poněvadž dále mají nejvíce světla ze všech místností v domě, jsou podkrovní byty nezávadny i v ohledu zdravotním, ba nepoměrně zdravější, než byty v souterrainu. Sklepní byty se připouštějí, ač — jak

dobře podotkl na letošním sjezdu něm. spolku pro veřejné zdravotnictví v Mnichově dr. Abel, referent o otázce „vlhké byty“ — musí býti označeny jako škodlivé zdraví lidskému, poněvadž stěny jejich nejsou stále vzduchem ovívány. Škodlivost vlhkých bytů je známa; byty podkrovní jsou však naproti tomu suché. Postavení mansard je konečně i proto žádoucno, že oživí tím vzhled obce, že možno ladněji a pro oko příjemněji řešiti průčelí domů a přispěti tak k význačnější architektonické výzdobě ulic a náměstí. —*t*—.

*

Zemský fond sirotčí království Českého.

V poslední době dostalo se sankce osnově zákona, o kterém se sněm království Českého v minulém zasedání byl usnesl a kterým stanoví se bližší předpisy, jak upotřebiti se má části správních přebytků společných pokladen sirotčích, přidělených království Českému říšským zákonem ze dne 3. června 1901 č. 62 ř. z. —

Potvrzený zákon zemský je vlastně jen provedením zákona říšského, kterým bylo stanoveno, že hromadné pokladny sirotčí povinny jsou v létech 1901 až včetně 1910 odváděti každého roku příslušným zemím z úhrnu svých správních přebytků percentuální kvotu, jejíž výměra činiti má o $^1/_{10}$ procenta méně nežli míra úroková u sirotčí pokladny zavedená, od čehož dlužno ještě odečísti dvoupercentní příspěvek režijní ve prospěch pokladny státní.

Ježto v Čechách dosáhl reservní fond společných pokladen sirotčích koncem roku 1898 výše 14,135.778 K, dostane se království Českému každoročně po dobu desíti let podílu obnášejícího více než půl miliónu korun. Řečený zákon říšský vytknul zároveň všeobecně, že peněz těch upotřebiti se má k ošetřování a výchově chudých sirotků až do dokonaného 18. roku, jakož i dítek zanedbaných a opuštěných a vyhradil zákonodárství zemskému, aby vydalo o tom zevrubnější ustanovení.

A tato zevrubnější ustanovení jsou obsahem shora uvedeného zákona zemského. Není ovšem pochybnosti, že bude zákon ten, jak praví se v jeho motivech, „vážným podnětem ku zdokonalení veřejné péče o chudé děti, která je nejdůležitějším odvětvím chudinství veřejného, majíc za úkol podporovati mravní, duševní i hospodářské povznesení příštího dorostu národa řádnou výchovou jeho a zabrániti tak způsobem preventivním upadání opuštěné a osiřelé mládeže v bídu a chudobu.“

Zákon sám zpracován je na široké basi. Patrna v něm snaha, uvésti jednotlivá ustanovení jeho v souvislost s dosavadní organisací veřejné péče o mládež osiřelou a opuštěnou a zabezpečiti administrativě při jeho provádění co největší volnost se zřetelem k měnícím se poměrům a potřebám.

Stanovisko to vysvítá především již z ustanovení, že z přebytku těch, jež tvořiti mají *zemský fond sirotčí*, mohou býti opatřeny jen ty děti, jež mají na základě zákona chudinského nárok na opatření z prostředku veřejných, čímž účelně obmezeno bylo dobrodiní fondu na nejchudší z chudých, tedy na ty, kdož pomoci veřejné nejvíce potřebují.

Naproti tomu určuje zákon velmi široce pojem „osiřelosti" a „opuštěnosti", maje asi na mysli, že neradno by bylo vyloučiti předem užším vymezením takové případy, kde přispění fondu sirotčího z ohledu humanity a zájmu veřejného bylo by nejvýš žádoucím, třeba nejednalo by se tu o děti opuštěné a osiřelé v obvyklém slova smyslu.

Těmito předpisy, jakož i bližším stanovením způsobu, jak mělo by se přebytků sirotčích upotřebiti, liší se zákon ten prospěšně od podobných zákonů, vydaných pro jiné země, zejména Dol. Rakousy. Kdežto zákon dolnorakouský řeší otázku tu velmi jednostranně a šablonovitě tím způsobem, že zřizuje z přebytků zemi vydaných stipendia k výchově dětí v ústavech, přihlíží zákon náš ku komplikovanosti této důležité otázky sociální v její celém rozsahu a snaží se upraviti humanitní působnost fondu sirotčího v rámci veškerého chudinství veřejného způsobem všestranným, aby odpovídala požadavkům zdárné a účelné péče se stanoviska pedagogického, zdravotního i finančního.

S hlediska toho řeší především otázku, zdá má se při výchově a ošetřování mládeže podporou fondu sirotčího užívati výchovy u řádných pěstounů nebo výchovy v ústavech v ten smysl, že nevylučuje zásadně ani jednu ani druhou formu, nýbrž stanoví jen všeobecně, že u dětí tělesně i duševně zdravých a mravně nezkažených pravidlem bude výchova rodinná, kdežto v opačných případech výchova v příslušných ústavech a ponechává výboru zemskému, aby přihlíželo k tělesnému i duševnímu stavu dítěte, určoval od případu k případu, kterého způsobu má se užiti.

Pokud se týče ústavů potřebných k výchově mládeže nákladem nebo podporou zemského fondu sirotčího, připouští zákon nejen zřizování a vydržování ústavů zemských, nýbrž i subvencování ústavů zřízených k účeli tomu jinými činiteli, zejména nižšími svazy samosprávnými i korporacemi soukromými.

Při provádění tohoto ustanovení bude třeba přihlížeti k různosti účelu a povahy dotyčných ústavů. Ústavy odborné, jež povahou svou určeny jsou pro větší territoria, jako ústavy pro výchovu dětí mravně spustlých, slabomyslných, slepých, zmrzačených a chorých, budou se zajisté z důvodů praktických zřizovati jako ústavy zemské, ježto jen několik podobných ústavů stačí potřebě celé země.

Naproti tomu může se zemský fond sirotčí obmeziti z důvodů účelnosti a hospodárnosti na pouhé subvencování ostatních ústavů (sirotčinců), zřízených a spravovaných jinými činiteli, zejména okresy a obcemi, jež přiměřeným způsobem přispívaly by také k uhražení příslušného nákladu vydržovacího.

Toto finanční účastenství nižších svazů samosprávných v péči o mládež osiřelou a opuštěnou mělo by blahodárný vliv na šetrnou správu řečených ústavů a přispívalo by zvláště k tomu, že by dotyční činitelé svědomitě plnili povinnosti své jako orgánové vyšetřující poměry dětí, jež budou si činiti nárok na opatření podporou fondu sirotčího.

Mimo to umožní se tímto způsobem, aby dobrodiní toho dostalo se stejnoměrně co největšímu počtu chudých dětí resp. příslušných obcí domovských, na jejichž bedrách spočívala dosud téměř výhradně péče o chudou mládež osiřelou a opuštěnou. Neboť prostředky fondu sirotčího nestačí ani z daleka k výchově všech dětí, jež měly by býti předmětem veřejné péče chudinské a to ani v tom případě, kdyby úroky reservního fondu společných pokladen sirotčích, jak očekávati lze, též po uplynutí shora zmíněného *desitiletí* věnovány byly na dále témuž účelu a bude tudíž prospěšno a spravedlivo, aby k odstranění nedostatků tohoto u nás dosud tak zanedbaného odvětví správy chudinské přispívaly, zejména obce domovské, jimž ulehčí se upotřebením přebytků sirotčích značnou měrou břímě, které je dosud tížilo, přesahujíc jejich síly a schopnosti. Dr. *T.*

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

ZEMĚDĚLSTVÍ.

(*Státní pomoc pro krajiny nouzí postižené. — Návrh posl. Kozlovského na zákonnou úpravu obchodu se strojenými hnojivy a sílícími krmivy. — Neshoda v českém spolku lihovarnickém. — Cukerní předloha. — Zrušení terminového obchodu plodinovou bursou vídeňskou. — Nová střední hospodářská škola na českém jihu.*) —

Jednou z předloh, při níž všechny parlamentní strany opoziční upustily od taktiky obstrukční, byla vládní předloha, kterou povolen byl zvláštní státní úvěr 3,900.000 K k podpoře krajin stižených nouzí. Z českých krajů participovati budou na této pomoci kraje stižené krupobitím (Novobydžovsko atd.) a jihočeské kraje stižené záplavou hrabošů. — Tento mimořádný úvěr státní rok co rok se téměř opakuje, a bylo by záhodno již, aby stát položku tuto považoval za položku řádnou, a aby celé toto almužnictví, které naplodí v krajích dotyčných mnoho mrzutostí, bylo náležitě upraveno

a nahraženo nějakou méně tísnivou formou státní pomoci; myslíme na př. upravení povinného pojišťování s příspěvkem státním neb pod.

Polský poslanec ryt. Kozlowski předložil ve formě návrhu sněmovně poslanců podrobně propracovanou předlohu zákona na úpravu obchodu se strojenými hnojivy a sílícími krmivy.*) Návrh posl. Kozlowského vychází z přesvědčení, že v oboru obchodu tohoto druhu vyskytuje se často nesolidnost, proti níž kupec tohoto zboží, pravidelně prostý rolník, jest obyčejně bezbranný. Posl. Kozlowski přeje si z toho důvodu, aby ten, kdo živnostensky toto zboží prodává, musil hodnotu zboží, chemické jeho součástky, jakož i původ kupci udati; udání nepravdivé trestce se pokutami peněžitými, po případě vězením. Hospodářská družstva nákupní a prodejní nepovažuje Kozlowského osnova zákona za živnostenské obchodníky a neplatí tedy pro ně omezení, jimiž má býti zaručena přesná kontrola. Proti předloze této ozval se odpor v kruzích obchodních a též v Praze pořádána byla za přítomnosti některých poslanců hlučná protestní schůze, kdež byly věci líčeny tak, jako by obchody se strojenými hnojivy, pokrutinami a pod. byly vrcholem obchodní solidnosti. Trpce také nesou kruhy obchodní výjimečné postavení nákupních družstev a poukazují k tomu, že je-li obava před přehmaty obchodníků, že je stejně odůvodněna též před přehmaty obchodvedoucích ve družstvech. K tomu třeba připamatovati, že výjimečné postavení mají míti pouze družstva, která omezují činnost svou jen na členy, nikoliv však taková, která obchodují všeobecně a která nelze považovati za podniky svépomocné. Přes to však v tomto bodu bychom s obchodníky souhlasili a nenamítali bychom ničeho, kdyby tato obchodní činnost družstev postavena byla rovněž pod stejně přísnou kontrolu. Rozhodně však nelze souhlasiti s oním odstavcem resoluce pražského kupectva, v němž tvrdí se, že v obchodech tohoto druhu vlastně nesolidnosti není. V tom ohledu annály všech zkušebných stanic mají hojně důkazného materiálu pro opak tohoto tvrzení a v úředním listě české zemědělské rady bylo několik firem výslovně jmenováno, které se podobných nesolidností dopustily. —

V r. 1904. má dojíti znovu k rozdělení kontingentu lihového, mezi jednotlivé závody. Spolek českých lihovarníků formuloval za tím účelem požadavky lihovarníků z Čech, Moravy a Slezska na sjezdu svém při výstavě Táborské. Požadavky jeho vrcholí v tom, že všechen kontingent patřiti má lihovarům hospodářským a že má mezi jednotlivé závody býti rozdělen na základě rozlohy orné půdy. Lihovarům průmyslovým, které z let minulých, kdy nebylo dostatek lihovarů hospodářských, mají přikázaný určitý kontingent, má býti tento vzat bez náhrady. — Proti usnesení Táborskému vystoupil

*) Viz o předmětě tomto též zmínku v rozhledové stati »Obchod« a průmysl.

na schůzi a nyní též veřejně brožurou místopředseda spolku J. Bauer, nájemce velkostatku v Pohledu. Bauerovi zdá se, že usnesení Táborské jde příliš daleko a že jest neproveditelné. Všekerý kontingent, který má vláda k disposici, činí 1,017.000 hl. a dle zásad, přijatých na sjezdu Táborském, bylo by potřebí pouze k podělení hospodářských lihovarů kontingentu 1,192.050 hl.; uváží-li se dále, že z kontingentu, který jest k disposici, mají přikázáno 217.000 hl. lihovary průmyslové, nedostávalo by se celkem 394.050 hl. kontingentu. Bauer zastává názor, že průmyslovým lihovarům kontingent bez náhrady vzat býti nemůže: třeba dle úmyslu zákona měl kontingent patřiti lihovarům hospodářským, stojí dnes lihovary průmyslové na stanovisku nabytého práva. Má-li kontingent průmyslovým lihovarům býti odňat, jest nutno jej vykoupiti. Bauer počítá, že k přiměřenému podělení hospodářských lihovarů jeví se potřeba dalších asi 130.000 hl., jichž vykoupení by vyžadovalo asi 8,000.000 K. K úročení a amortisování tohoto obnosu bylo by potřebí ročně asi 320.000 K. Bauer navrhuje, aby tyto úroky a amortisaci si platily hospodářské lihovary tím způsobem, že by ze státní pokladny braly poměrně menší bonifikaci. Roztržka tato ve spolku cukrovarnickém působí tím trapněji, jelikož jest částečně zbytečnou. Spolek lihovarníků hájí zásadu: kontingent patří lihovarům hospodářským. Vzhledem k intencím zákona a vzhledem k složení spolku, jehož převážnou většinu tvoří zástupci lihovarů hospodářských, nelze zajisté spolku pro usnesení Táborské činiti sebe menší výtky; pokud se snad cítí závody průmyslové zkrácenými, budou zájmy své zajisté hájiti samy.

V otázce cukerní pokračuje se v přípravách k provedení konvence bruselské. Spolek pro průmysl cukrovarnický v Čechách podal sněmovně poslanecké pamětní spis o prostředcích čelících ku zmírnění důsledků konvence, pokud ohrožují domácí průmysl cukrovarnický. Spolek žádá, aby pro mezidobí od 1. srpna 1902 do 31. srpna 1903 všeliké obmezení vývozných bonifikací za vyvezený cukr bylo zrušeno, všechny zásoby cukru dne 31. srpna 1903 zinventarisovány a zaplacena za ně plná vývozní bonifikace; dále žádá se kontingetování domácí spotřeby a přikázání kontingentu surovárnám se zvláštním zřetelem na malé a střední cukrovary, snížení daně konsumní, daně prosté denaturování cukru určeného ku krmení dobytka a p. Krátce po podání tohoto memoranda předložila vláda poslanecké sněmovně návrhy zákonů o provedení bruselské kuvence a o dani z cukru.

Obsah zákonů těchto jest asi následující:

Přívozní clo stanovené zákonem o dani z cukru z r. 1899 bude vybíráno po dobu působnosti bruselské cukerní konvence v nejvyšších konvencí připuštěných sazbách, při čemž zůstávají však netknuty zvláštní předpisy o cukru premiovém. Původ, provenience cukru musí býti prokázán při přívozu. Za cukr vyvezený do 31. srpna 1903 přes

celní linii neposkytuje se již žádná vývozní premie. Produkční kampaní 1902—1903 deklarována doba od 1. srpna 1902 do 31. srpna 1903. — Po té bude produkční kampaní vždy perioda od 1. září do 31. srpna. Finanční ministr jest oprávněn stanoviti, že ve zbývajících částech kampaně 1902—1903 může se vývozní premie poskytnouti za ten cukr, který jest složen v otevřeném skladišti nebo v soukromém skladišti při úřadním uzavření. Svolení to lze tedy vždy vziti zpět a pak jest nutno nashromážděný cukr do 4 týdnů ze skladiště vyzvednouti. Obnos restitučních premií, který hraditi mají podniky v rakousko-uherském celním území stávající, obmezuje se pro kampaň 1902—1903 na míru převyšující vývozní premii 21 mil. korun. Cukerní kontingent stanoví se pro země koruny uherské pro kampaň 1903—1904 — 863.660 metr. centy konsumního cukru, kontingent království a zemí na říšské radě zastoupených čítá 2,770.340 metr. centů, kontingent Bosny a Hercegoviny 26.000 metr. centů. Pro další kampaně stanoviti se bude cukerní kontingent dle míry konsumu v předcházejících produkčních kampaních. Surovina se přepočítá na konsumní cukr tak, že 100 kg. suroviny dá 90 kg. konsumního cukru. Finanční ministr jest zmocněn, aby cukr určený ke krmení nebo k výrobě tovarů, jež nejsou konsumovány výrobky, osvobodil od daně konsumní. Daň z cukru se nesnižuje.

Zatím co poslanecká sněmovna nemůže se shodnouti se sněmovnou panskou o některých ustanoveních zákona, jímž se zakazují terminové obchody obilní, usnesla se správní rada plodinové bursy Vídeňské počínaje 1. dubnem 1903 terminové obchody na burse Vídeňské zrušiti. Vzhledem k tomu že na ostatních plodinových bursách předlitavských terminové obchody obilní se nepěstovaly, značí toto usnesení bursy Vídeňské zrušení terminových obchodů v Předlitavsku vůbec.

V jedné z posledních schůzí zemského výboru království Českého jednáno o otázce zřízení nové střední hospodářské školy pro jižní Čechy. Zemský výbor vyhlédl pro školu tuto Písek, kde dnes existuje vyšší učiliště lesnické a škola rolnická. Ve věci té koná se dále šetření a sněmu bude podána zpráva snad v jarním zasedání. — Dlužno jen připojiti, že potřeba třetí české střední hospodářské školy pro český jih všeobecně se uznává, o tom však, kde by škola ta nejvhodněji byla umístěna, není posud shody; ucházela se o ni města Tábor, Plzeň, České Budějovice, Klatovy a jiná.

Dr. Šim. Kolářík.

*

OBCHOD A PRŮMYSL.

(*Úvěrní jubilejní fond pro živnostníky. — Podpora zařizování svépomocných družstev maloživnostenských. — Živnostensko-politické návrhy na radě říšské. — Návrh zákona, jímž se upravuje tržba s obchodními hnojivy, sílícími krmivy a semeny. — Vládní program vodních staveb v létech* 1904—1912.)

Zpráva o činnosti zemského jubilejního živnostenského fondu úvěrního za rok 1901 vykazuje řadu potěšitelných momentů, jež svědčí o tom, jak dumyslně si správa fondu vede a jak intensivně a spolu soustavně fond pracuje. Fond stal se dnes do značné míry střediskem svépomocných společenských podniků malého živnostnictva v království Českém, u něhož podniky tohoto druhu docházejí potřebného úvěru jakož i porady v záležitostech právních, účetních a často i obchodních. Revisi fondu podléhají všechna družstva ,která užívají jeho úvěru neb se oň ucházejí, vedle toho podrobila se některá družstva revisi dobrovolně. Fond varoval se zúmysla přímé agitace, povzbuzování, přemlouvání živnostnictva k zakládání družstev dospěv k správnému poznání, že družstva musí vzrůstati ze skutečné potřeby, interesenty samými pociťované. Od počátku činnosti fondu (1899) vyplaceno zápůjček a úvěrů 917.918 korun, splaceno 466.688 korun, stav celkový koncem května 1902 tudíž činil K 451.230. Nedaleká jest doba, kdy fond zápůjčkami mnohdy v pravdě štědrými vyčerpaný sám použije úvěru zemskou bankou mu zabezpečeného. Družstev svépomocných založených za spolupůsobení fondu jest 14; fond povoluje z pravidla zápůjčky družstvům dle zákona ze dne 9. dubna 1873 zřízeným, jen zřídka společenstvům živnostenským, což ostatně plyne z povahy poměrů.

Živnostensko-politické návrhy v poslanecké sněmovně rady říšské pohybují se s tuhou setrvačností směrem nazpět. Sněmovna projednává návrh zákona o podomním obchodu, jímž má býti podomnictví velmi citelně omezeno, ba takměř vymýceno. Drahně času věnováno bylo též požadavkům říšského sjezdu hostinských, vrcholícím v průkazu způsobilosti pro hostinské, opětném omezení obchodu pivem v lahvích a ve vyloučení piva, vína, lihovin, minerálních vod i sodovky z obchodů detailních. Čeští obchodníci, shromáždění dne 7. prosince v Praze, ostře se vyslovili proti posléze uvedeným požadavkům hostinských, nazvavše je „troufalostí, již široké vrstvy konsumentů stejně odmítnou jako kupci, jimž vžilé právo to již v prospěchu obecenstva zachováno býti musí".

*

Zemská podpurná akce živnostenská rozšířena na udílení splatitelných nezúročných *zápůjček na zařizování svépomocných družstev maloživnostenských.* Nezúročné zápůjčky udíleny budou svépomoc-

ným maloživnostenským družstvům, zřízeným ve smyslu ustanovení zákona ze dne 9. dubna 1873, na úhradu výloh zařizovacích. Zápůjčka tato, obnášející 360—400 korun, vyplacena bude družstvu ze zemské dotace živnostenské prostřednictvím zemského jubilejního úvěrního fondu, jenž dodá družstvu vhodné zařízení (pokladnu, knihy účetní, stanovy a j.) a odevzdá družstvu případný přebytek na hotovosti. Povinnost ke splácení poskytnuté nezúročené zápůjčky nastane, jakmile vlastní jmění družstva dostoupí přiměřené výše, aby družstvo mohlo beze škody poskytnutou zálohu splatiti. Ovšem i tehdy bude nutno zápůjčku vrátiti, zanikne-li družstvo nebo nesplní-li určité podmínky ve příčině revise, předkládání zpráv a pod.

*

Rytíř Kozlowski a jeho haličtí soudruzi podali v poslanecké sněmovně rady říšské *návrh zákona, jímž se upravuje tržba s obchodními hnojivy, sílícími krmivy a semeny.* Návrh jest přiostřenou kopií podobného návrhu říšsko německého, jenž zatím již zmizel s povrchu. Dle návrhu onoho ministerstvo orby vyslechnuvši zemědělské korporace, určuje, co ve smyslu navrženého zákona pokládati sluší za obchodní hnojivo, co za sílicí krmivo a za semeno, které součástky jejich uznávají se za škodlivé vzrůstu rostlin, zdraví zvířat, nebo polnímu a zahradnímu hospodářství a kolik takových součástek nanejvýš smí obsahovati. Celou osnovu proniká zřejmá jednostrannost: Provedením osnovy jest pověřeno ministerstvo orby za účasti zemědělských korporací, o ministerstvu obchodu, o obchodních komorách a zájmech průmyslu neb obchodu nikde ani zmínky.

Osnova, jak jest navržena, svým stanoviskem jedině zemědělskému zájmu stranícím a potřeb i poměrů obchodu a průmyslu neuznávajícím, uvalila by mnohá vexatorní opatření na tato odvětví, která by dovedla poškoditi průmysl a obchod, aniž by snad sama o sobě zemědělství vážně přispěla. Zejména pak vytknouti jest, že vměstnána byla v osnově výroba umělých hnojiv, sílících krmiv i semenářství do jednoho pytle, ačkoliv jmenovaná odvětví výrobní značně se základní povahou svou od sebe liší. Měl-li by se některý z uvedených oborů výroby upravovati zákonem, pak by bylo žádoucno stvořiti zákon speciální pro tržbu s obchodními hnojivy a zvláštní zákon pro tržbu s předměty ostatními. Potřebu zákona, jímž by se upravila tržba s obchodními hnojivy, do jisté míry lze ovšem uznati, avšak sotva kdo nalezne důvody a vhodnou cestu pro zvláštní zákonnou úpravu tržby semenářské. Jednostranná povaha navrhovaného zákona vyplývá také z výjimečného postavení, přiznaného hospodářským svépomocným družstvům nákupním a prodejním, jež se z drakonických předpisů zákona naprosto vyjímají. Tu najednou přestává ochrana konsumenta-rolníka, jenž oproti továrníku a obchodníku tak úzkostlivě se chrání. Co tu zkoušek, označování, záruk pro spotře-

bitele, bez ochrany dodavatele, co tu povinného označování vnějšího na obalech, jehož provedení by buď bylo nemožné, nebo tak nákladné, že by v některých případech převyšovalo cenu zboží prodávaného. A každé nedopatření neb domnělé zavinění trestce se vysokými tresty peněžitými a vězením až do 6 měsíců. Věru by visel nad výrobcem hnojiv a krmiv, ba snad každým semenářem Damoklův meč trestního stíhání. Interesenti uspořádali v Plodinové burse pražské velikou protestní schůzi, navštívenou i obchodníky z jiných korunních zemí, jež byla zároveň mohutným protestem obchodnictva proti všelikým pokusům rakouského parlamentu, podlomiti a podvázati obchod, jehož důležitá produktivní funkce jest v zastupitelstvu říšském v poslední době hrubě zneuznávána. Nezbývá, než návrh Kozlowského v dnešní podobě odložiti a dle potřeby vypracovati zvláštní zákon pro tržbu s umělým hnojivy, jenž by nepřihlížel pouze k prospěchům zemědělství, nýbrž také k oprávněným zájmům obchodu a průmyslu. *)

*

Zákon o stavbě vodních drah a provedení říčních regulací ze dne 11. června 1901 č. 66 ř. z. vzbudil u nás tolik až příliš růžových nadějí, že není věru ani divu, dostavilo-li se tak záhy citelné vystřízlivění. Budoucí hospodářské prospěchy vodních cest, užitky plynoucí z práce stavební, zdánlivě velikolepá světohospodářská koncepce vodních projektů, to vše zdálo se tak lákavým, že střízlivějším hlasům bylo velmi neochotně naslouháno a pochybovačnost již od počátku zplna oprávněná byla pokládána takměř za maření velikého, zejména zemím českým prospěšného díla. Pamětní spis ministerstva obchodu z měsíce června 1902 náhle osvětlil situaci. Nedbaje základní intence zákona, aby veškeré vodní dráhy v něm zahrnuté, budou-li k nim zemské příspěvky zaručeny, celým svým postupem zaujímaly postavení rovnocenné, zahrnuje v stavební program v létech 1904 až 1912 pouze Vltavu v Praze a Labe od Mělníka nahoru (nejdále k Brandýsu n. L., ač-li se dokonce snad nepomýšlí jen na některé nesoustavné, pouze regulační práce na středním Labi) za úhrnný

*) Zákon o ochraně interessentů zemědělských proti zkracování při nákupu hnojiv, jest skutečně ve Francii zaveden. Na základě praktických zkušeností jevila by se ochrana taková pro zemědělské interessenty i při jadrných krmivech a semenech velmi žádoucí, avšak nelze popříti, že při těchto předmětech naskytnou se značné obtíže v uskutečnění žádané ochrany; při umělých hnojivech ochranu tuto lze provésti a bylo by uskutečnění její i v zájmu zdravé soutěže samých továren a solidních obchodníků žádoucím. Víme, že sami továrníci na umělá hnojiva (ovšem že ne všichni) souhlasili s vydáním podobného zákona, aby také konečně dospěli ku zdravým poměrům konkurenčním. Požadavek takového zákona jest pak po četných trapných zkušenostech zemědělců o šalbách v obchodu s umělými hnojivy páchaných tím více odůvodněn. Ovšem, že nesmí to býti zákon, který by a priori ve vyrabiteli hnojiva viděl podvodníka a stigmatisoval jej za zločince, nýbrž spravedlivě, třebas i energicky chránil zemědělce před podvodnými manipulacemi. (Pozn. redakce.)

obnos 35 mil. korun, kdežto spojení Krakova s průplavem oderským a průplav od Vídně do uhelné pánve ostravské pohltí sumu 155 mil. korun, čili 4½krát více. Na kanalisaci Vltavy z Prahy do Budějovic, na průplav odtud do Dunaje, na průplav od Pardubic k Přerovu, ba ani na úplnou kanalisaci středního Labe, jež by byla hospodářsky nejplodnější, se nepomýšlí. Zda snad po roce 1912, kdož to ví a kdo nám to zaručí? Nebudou zatím nabyté zkušenosti, finanční stav říše, nepředvídané poměry politické a hospodářské tomu na překážku? Sněm království Českého podvolil se usnesením ze dne 11. července 1902 své příspěvkové povinnosti a vypracoval dokonce obsáhlý zemský regulační program. Ve smyslu zákona o stavbě vodních cest budou však státní příspěvky poskytnuty jen k regulacím těch řek, jež jsou v předepsané souvislosti s vodními cestami. Leč trati Vltavy a Labe, jež mají býti kanalisovány dle programu vládního do roku 1912, jsou tak krátké, že nesáhají ani k jedinému jich přítoku a nedošlo by dle toho tudíž ani k jediné regulaci pobočních českých toku. Tato fakta neodstraní planá řeč vládní enunciace o „přípravných pracích" i pro o s t a t n í vodní cesty aneb jejich části, kteréž mají býti již v prvé stavební periodě prováděny. Interesenti čeští, sdružení ve středolabském komitétu a povltavské jednotě, odporují zámyslům vlády co nejrozhodněji.*) Obchodní komora pražská formulovala postuláty české, požadujíc, aby v prvé období stavební (1904—1912) byla pojata vedle splavnění Vltavy uvnitř Prahy též kanalisace středního Labe od Mělníka až do Pardubic, aby kanalisace Vltavy uvnitř Prahy byla co nejrychleji, tedy ještě před r. 1912 dokončena (kdy uzavřeny budou známé již dříve povolené práce kanalisační na sever od Prahy na dolní Vltavě a na Labi až k Ústí n. L.), a aby při stavbě průplavu dunajsko-ostravského bylo hleděno k možnosti budoucího připojení tohoto průplavu k Labi u Pardubic. Moravští interesenti ovšem hájí stanovisko do jisté míry jinaké, přikloňujíce se k stavebnímu programu vládnímu. Vídeň, Rakousy a Halič jsou s ním přirozeně spokojeny. *S.*

*

LITERATURA.

Protilehlí a příbuzní.

(Místo referátu o Maupassantových „Povídkách" [Svět. knihovna č. 252—254] a Turgeněvových „Posledních pracích a doplňcích" [Ruská knih. XXXV.]).

Není to náhoda, nýbrž zcela určitý, přirozeně se vyvíjející psychologický proces, který mě nutí, abych ty dva napsal vedle sebe: Turgeněva a Maupassanta. Jako bych řekl: Mariolle a Neždanov.

*) Podobné stanovisko mají i poslanecké delegace české na radě říšské, zejména i poslanci svobodomyslní (pozn. red.).

Podivuhodné přátelství, že? Opravdu podivné. A přece jen by si tito dva rozuměli jako málo kdo. Ten Pařížan a ten pofrancouzštělý Rus? Ano, trochu bizarní, a přece je tak rád srovnávám. Nedovedu si tu vášeň odříci. A výsledek je stále týž: jsou úplně symmetričtí, souvisejí ne pouze body, nýbrž celými rozlohami svých uměleckých architektur. Je to divná symmetrie: ne jako tvář, list, tělo, ale jako barokní vása: osa symmetrie je umělá, tak proti všem zákonům těžiště nakloněná, pohnutá: jako by k sobě ty dvě polovice nepatřily, nechtěly, strukturou, obrysy, postavením proti sobě se vzpínaly, sebe se odříkaly.

Ale konec konců jsou spolu spojeny v podivný, pohnutý, opojně umělý útvar, jejich zákonně a osudově dané identické styčné plochy duševní nepovolí a celý vzdor odrazí se o tu osudovou skálu příbojem linií, tvarů, myšlenek, až radostno je v tom rozhoupaném, stříkajícím vzruchu a odporu.

Je tím vlastně dán celý specifický názor na umění ty dva svésti pod jednu střechu. Tolstoj psal kdysi o Maupassantovi. Nezáleží na tom, co psal. Význam pro nás má pouze jeho názor na umění, který tu projevil a který tak často v kritikách i referátech byl opakován: jakoby čistota uměleckého díla záležela v mravním poměru autora k němu. Z Maupassanta zbyla tak Tolstému pouze jediná práce: „Život". Ostatní samo sebou bylo špatné. A přece zdá se mně, že právě opak je pravdou, a že „Život" nestojí nikterak výše než ostatní (vyjímám pouze ony Maupassantovy povídky, jež zřejmě psány jsou na naléhání dobrý obchod čenichajících nakladatelů a jichž Maupassant ve finanční tísni napsal značný počet) práce Maupassantovy.

Tolstého stanovisko je utilitární názor na umění, antropomorfistický, lidem nesmírně pohodlný a příjemný. Celá methoda jeho je však umělá, násilná, prakticky škodná, prokřamace nové savanarolovštiny a obrazoborectví. Jest to stanovisko naivního přírodopisce, dělícího živočichy na užitečné a neužitečné člověku. Stanovisko snad důležité pro národní hospodářství, ale nikdy pro umění. Tygr třeba by byl nebezpečný člověku, je přece a zůstane dokonale krásným. Jsou určitá umělecká díla plná nebezpečí pro nitro, i ničivým může být projev umělecké duše, proto však na uměleckosti neztrácí. Je už v charakteru, v individualitě, v osudovosti některých uměleckých prací, že mají tygří vlastnosti a nedají, nedají se za žádnou cenu domestikovati. A ostatně žádné umění nedá a nemá se zapřáhati před pluh všedních zájmů a zavírat do stájí nízkých užitků. Snižovat umění na průmysl (a co jiného dělají utilitaristé?) znamená ničit umění. A naše demokratická, nivelisující doba má k tomu tolik schopností a náklonností! Bolí a bodá ji slovo luxus, kterým umění je, a jejž jako podmínku svého bytí (viz G. Tardeovu „Lo-

giku sociální") nutně potřebuje. Strach před luxem roste už skoro v otravnou dosi pro umění. Nevím, který filosofický systém vypracoval v našem století ten nekonečný pocit užitečnosti. A přece je to záhada Kolumbova vejce pomyslit: jaký že je rozdíl v zákonech Přírody a Umění? A Příroda je jediná, nepřetržitá řada luxusních zjevů. Lze si pomysliti ohromnějšího a velkolepějšího přírodního luxu než Alpy nebo Sahara? Utilitaristé jektají zuby. A umění je týž nutný, přirozený, velkolepý luxus.

Co s tím vším při parallele Targeněva s Maupassantem? Snadno uhodnout. Chcete-li je pochopit, odhoďte morální poměry, ethisující náklonnosti a postavte se úplně, zcela úplně „mimo dobro a zlo", a umělecké jejich individuality objeví se vám jako dvě ramena pramene, tekoucí třeba stranami různými, ale ze zřídla téhož. A tu je ono tertium comparationis, ona základna, na níž stojí jako dvě ramena trojúhelníka.

Turgeněvův umělecký profil je znám z Hennequina: výstřel do mlhy, sladká neurčitost, taková touha romantické duše jen jen být v neznámu, už už zabloudit a nezeptat se v tom bloudění človíčka, kudy cesta, kde odpočinek. Nedošel k jistotě cíle ani k nezlomnému přesvědčení. Všeobecné závěry, neodmluvné these, to bylo příliš studené klima pro jeho orientálsky rozteplenou duši. Jako Flaubert netoužil po činnosti, toužil po snění a ne nadarmo věnoval jeho památce fantasticou „Píseň Vítězné Lásky"*) s mottem ze Schillera „*wage du zu irren und zu träumen*". „Jeho rozum věděl, že je nějaká záhada bytí, pronikal i z doslechu obecné ideje, jež mohly pomoci ji rozřešiti. Ale nerodily se v něm a on jich nemiloval — . . . poslední myšlenky byly mu odporné jak světlé pohledy" (Hennequin). Vzpomínám Nietzschea, jak nenáviděl Stuarta Milla. „Beleidigende Klarheit" mu přezděl. To je kredo krajního evolucionisty, který tuší v každé nové minutě nové události, nová řešení, který svým žákům nekáže daných pravd, pouze „míč jim háže", totiž směr naznačuje a který nevolá následuj mě, nýbrž překonej mě. Krása je v tom, nezrušit si svobodu tvorby a mít potřebu nezataraseného prostoru. Moderní lidé vědí, že uvěřit znamená být hotov, být u konce. A když už uvěřit, pak věřit jen v *nekonečnost* času, *nepřetržitost* síly, *neobmezenost* prostoru. V tom je záruka nové práce, nových obzorů. Život jde do nekonečna, tvoří z nesmírna, a Turgeněv jistě věřil ve větu Maupassantovu, že umění je zmnožení života, větu, kterou tak nadšeně a přesvědčivě vyřkl za nové lidi Nietzsche. Tedy tendence v umění slaví dnes svou rehabilitaci. Ale jak praví Nietzsche: tendencí rozumělo se posud, že umění má moralisovat. Stojíme „mimo dobro a zlo", umění je pouze zmnožením ži-

*) Přítomné knihy str. 199.

vota: kredo Maupassantovo. A tu jsme ve styčném bodě: co Turgeněv svým sladkým, delikátním pessimismem, ve své hluboké intuici umělecké spontanně činil a věděl, Maupassant vědomě vyřkl. Mohl bych napsat Q. E. D., ale scházela by zajímavější stránka celé věci: protilehlost. Akcentuji to slovo. Neběží mně o protilehlost uměleckého názoru, techniky, látek, sujetů, stylu, běží mně o kontrérnost *uměleckého rozechvění*, onoho stavu vyššího duševního vznícení, které Baudelaire označil jako podmínku uměleckého tvoření. I Nietzscheův „Rausch" je cosi příbuzného. A tu možno říci: Maupassant se opojuje *rozkladem* generalisovaných pojmů: hledá psychické rody, druhy, jedince, uznává jejich možnost i jsoucnost — ale celá jeho tvorba miniaturní, detailová, ji popírá. Jako by ze starých daných pravd tvořil nové, každá jeho práce je anathema všeobecné pravdě, která ho přilákala.

Turgeněva odpuzuje zevšeobecňování, kladení pravd, positivnost. Dělá se, přetvařuje se, jako by takové generelní these bylo nesmírně, nevyhnutelně pro život potřebí, jeho rek létá kolem její záře jako oslepený motýl, ale nespálí se, je to studená záře, není jí. A tato delikátní mystifikace je Turgeněvovo opojení. A jí opojuje i čtenáře. Myslíte však, že tu běží o různost světového názoru. Turgeněv by dle toho všeho vypadal jako mystik, Maupassant jako positivista. V celku jsou však stejnorodí, rovnomocní pessimisté. A pro pessimistu ostatně nesejde na názoru. Jeho negativní, pochybující úsměv letí stejně nade vším: nad realitou i snem. Vyzvání týmiž zvony ke křtům i pohřbům. Tak hledí na svět moderní. A více jsem vlastně povědět nechtěl, než že patří Turgeněv i Maupassant nejakutnější přítomnosti.

Škoda, že jsem Turgeněvovy „*Poslední práce a doplňky*", jimiž naše výtečná Ruská knihovna dokončila překlad celého díla Turgeněvova, nemohl srovnat s jinou knihou Maupassantovou: „*Sur l'eau*". Obě jsou psány v takovém rozrušujícím stínu smrti, kdy tato hrála svou napomínavou melodii už na struně poslední. „Jsem teď stár, nemocen — a nejčastěji přemýšlím o smrti, den ode dne bližší . . ." — vysvětluje tu náladu Turgeněv. V takové náladě nemohou růst jiná díla než zralá. A proto po přečtení jich je tak samozřejmá rekapitulace celé tvorby umělcův, jak jsem se ji v paralele Turgeněva s Maupassantem pokusil načrtnouti.

Dr. *Fr. Skácelík.*

*

Josef K. Šlejhar: Temno. *Salonní bibliotéky č. CVII. V Praze. Nakladatelství J. Otto 1902. 251 stran.*

Myslím, že these naturalistické školy umělecké neprovedl u nás nikdo s takovou důsledností jako Šlejhar. Nemyslím ani tak na tech-

nickou stránku naturalismu, která otevřela dokořán brany sáhodlouhým popisům vnějška, propracováním detailu a která vyhlásila bystrý zrak za jedinou a hlavní podmínku literárně uměleckého talentu; ta obtížila historii slušnou řadou literárních jmén díky našim hygienickým poměrům, které zachovaly tolika našim lidem bystrý zrak. Naturalistické techniky jsme tedy užili. Propracovali nám ji talentovaní i netalentovaní do minuciesnosti a bizarrnosti s všestrannosti nevypočitatelnou. Naturalismus měl však též svoje *mravní* kredo, abych tak řekl stránku nehmotnou, právě jako *názor* světový, který chtěl vyložiti tělesné i *duševní*. Technikové to duševní neviděli, poněvadž monistický názor materialistický uzavřel duševní do jedné slupky tělesného, hmota byla tu vyjadřovací formulí, postavená jako *názor*, jako základ, z něhož vykládalo se nehmotné. Živá síla, duše, vzpírala se sice tomuto balvanu, kterým ji zavalili, chtěla ven, a jak vidno dnes, musela ven, ale technikům imponoval jen balvan, ten byl tu bez dohadů, domyslů, hledání, ten se dal hmatat, vidět, čichat, literatura se stala registrováním hmotných požitků smyslových. To nebyl však *celý* naturalismus, byla to pouze technická jeho stránka, a technikové se domnívali, že tato jejich prstová cvičení jsou symfonie. Šlejhar je proto z nejdůslednějších naturalistů, že přijal naturalismus jako *světový názor*, jako methodu výkladu o účelu bytí, jako filosofickou hypothesu. Uvěřil hluboce *v celý naturalismus*. Je to neobvyklý názor na Šlejhara. Hledá se v něm často mystik, znatel podvědomých stavů duše, ličitel pudových, temných hybných sil duše přírodní. Neupírám, první dojem ze Šlejharovy četby dává tušiti cos podobného, ale to je pouze zevní stránka jeho díla. Přihlédnete-li k vnitřní struktuře kterékoliv z jeho prací, je Šlejhar jen a jen přesný materialista.

„*Temno*" je pouze novým, vážným důkazem tohoto tvrzení. A tím spíše, poněvadž Šlejhar činí tu místy pokusy vyjít jaksi z této přirozené mu podstaty, chce překonat sebe a tím i naturalismus, ale marně, padá zpět do jeho ducha i methody. A kde přece jakž takž tón udrží, poznáte okamžitě dělanost, strojenost a vnitřní protimluvy, ruka kreslí přes vzpírající se srdce, Šlejhar vypadá snadno ze své úlohy a ztrácí se v neshodách s vlastním nitrem. Na prvním čísle „Temna" zvaném „*Černohlávek*" pozorujete tento rozpor nejmarkantněji. Prosté, chudé děvče, kterému umřeli všichni drazí a zbyl pouze v kleci malinký černohlávek, vypustí i tohoto a skočí do ztraceného lesního jezera. Autor blíží se k místu její smrti. Neví o ní, ale jakési tajemné, nepochopitelné tušení ho zalívá, větve nabývají podivného vzezření, zvuky v lese tajemně se nesou, celá atmosféra prolnura je čímsi tíživým. Duše se straší, smysly se halucinují, vzezření přírody je stále tajemnější: z jezera vyplyne mrtvola utopené dívky. Scéna upomínající na Maeterlincka, ale pouze vnějšími okolnostmi. Všimněte si: onen člověk jdoucí lesem neví ničeho o smrti

dívky a vytuší to z přírody. U Maeterlincka je ovzduší naplněno vědomým očekáváním, ta myšlénka hrůzou faktickou hallucinovaná hallucinuje druhé myšlénky a z nich teprvé povstává onen zostřený stav smyslů, jenž cítí, vidí, slyší takřka drobnohledně, jenž řadí k sobě účelně zjevy jindy nepovšimnuté — zkrátka u Maeterlincka je tajemnost ona rozumem kontrolovatelná, je to *stav duše*, u Šlejhara rozum nic nepořídí, musíte slepě věřit autorovi, že to tak a ne jinak viděl, slyšel, cítil, čili u Maeterlincka je to *psychologie*, u Šlejhara *spiritismus*.

Než sledujte věc dále: nezaráží-li tu jakási úmyslnost, strojenost. Přirozený názor Šlejharův je rozhodně pantheistický. Právě on je podkladem jeho naturalistické duševní struktury. Život je pouze jeden, v člověku, zvířeti, travině — volá všude bezděčně mezi řádky. Není rozdílu mezi životem zvířete, člověka, rostliny (Kuře, Černohlávek, Neštěstí, Nehoda Mesiáše uvádím jen tak namanutím), cena jejich bytí je stejná před Přírodou.

Proč tedy v „Černohlávku" připravuje se příroda s takovou důležitostí k smrti člověka, když v tutéž dobu jistě hyne pod nohou chodce tisíce drobných travin a červů, jichž život přece sub specie aeternitatis, pod kterou Šlejhar život měří a srovnává, je stejnocenný a stejně důležitý? Nemělo-li pak mít pole, les, obloha denně a stále to strašidelně šlejharovské vzezření, poněvadž je stále a stále dějištěm odumírání? Co je akt smrti Přírodě? Nač vytrhovat určitý jev právě z její podstaty, rušit tím příčinnou souvislost a nechat pro něj přírodu naříkat? Není-li to naivní koncepce Přírody? Jak grandiosně velkolepý, jak osudově drtivý útvar je ta lhostejná, nesoučastná Příroda Turgeněvovská! Vysvětluji si tento vnitřní odpor u Šlejhara jeho abnormním soucitem. Zdá se, že je to jediný poměr jeho k umělecké práci vůbec. Lituje bídné, nešťastné, bolí ho jejich těžké a lopotné živobytí, jsou jeho hlavním sujetovým elementem a to při jeho přecitlivělé duši *jediným skoro možným* elementem, poněvadž soucit je právě její nejsilnější dojem, z něhož se nemůže vymanit, který ji zmáhá, který ji překonává. Šlejhar nevyrostl nad soucit. Soucit je passivita a passivita nemůže býti základem umělecké tvorby dle téhož zákona, dle něhož nelze na bahně postaviti paláce. První umělecká vlastnost je *zmocnit* se látky, po goethovsku komandovat ji, a to přece znamená aktivitu par excellence. Aktivní duše nepodléhá dojmům, ta si dojmy sama *tvoří a zpracovává*, všechny dojmy mají původ v ní a ne mimo ni. Soucit je závislý na zevním předmětu. Nemůže být proto jako takový nikdy uměleckým útvarem, může být pouze počátkem určitých duševních processů, z nichž myšlénka umělcova vyroste jako samostatný útvar, žijící z podstaty svého bytí jako strom nebo květina. Rád bych opakoval tisíckráte zase to slavné Nietzscheovské kredo, že umění je zmnožením života. A proto je

nezávislo, svobodno, volno, samo o sobě. Že soucit není uměleckým elementem, vidíte jasně na Šlejharovi. Svádí ho k protimluvům, nitterným rencontrům. Ale je také retardačním momentem Šlejharova talentu. Nedává Šlejharovým pocitům i myšlením vyzrát, tvoří účel sám ze sebe a pro sebe, umělecké tvorbě Šlejharově dodává ráz moralistní tendence. Dělá ze Šlejhara idealistu, a jako každý idealista, klame Šlejhar sám sebe. A jenom tento klam, tato soucitem udušená vyzrálost duševní činí z něho pessimistu. Pessimismus je tedy Šlejharův veliký klam, a neleží v podstatě jeho bytosti. Kdyby byl Šlejhar opravdový pessimista, pak by tolik neantropomorfisoval. Celé Šlejharovo dílo není vlastně nic jiného, než velkolepá *antropomorfisace*. I tam, kde se chystá autor vzíti měřítko vyšší a větší, scvrkne se, sotva ho přiloží k danému případu, na lidsky nepatrné. Proto je v jeho zvířatech tolik sentimentality, která je rozmazává a ničí. A pak umělec nemůže vůbec antropomorfisovat, zlidšťovat, může pouze, když už by od sebe vyšel — odpusťte tomuto podivnému útvaru — umělcomorfisovat a to znamená samo sebou: na vyšší stanovisko postavit.

Zkrátka: dle mého soudu má Šlejhar málo uměleckých vlastností. Neupírám mu talentu, ale talent sám sebou není ještě umění. Je rudis homo v tvorbě i nitru. Nemá v názoru ani hloubek ani výšek. Neznásobňuje život svými pracemi. U něho sejdete se s detailními popisy psychy i hmoty, ale ne s novými hledisky a objevy. Jeho nitro není obohaceno novými představami, intuitivními pudy, je to nitro pouze dráždivé, snadno vznětlivé, které pobouří se leckdy, kdy jiní jsou lhostejní, ale celkem nepřináší nic nového, pouze staré, důkladněji viděné a propracované. *O novém nějakém poměru k životu* ani řeči. V umění antropomorfismus a mechanická teleologie až naivní. Tak v „*Černohlávku*“ nebo v „*Neštěstí*“ slepá stařena, noc po pádu stromu! To je přímo náhodné symbolisování. V jeho látkách je kromě toho neucelenost, nejistota. Výrazy: *jakýsi, cosi, jaksi, jakoby* opakují se po stránkách bez počtu, hallucinované stavy unikající kontrole rozumu členářova vynoří se v popisech co chvíli. V methodě: naturalisování až do nemožnosti. Etherične dojmy zvukové, zrakové, rozpadají se v ruce jeho v těžká, neplastická slova, která povídají, ale nesuggerují.

Šlejhara vynesla nálada naturalismu a jeho nadšenci. Je spisovatel, ale není umělec, cítí a vidí *dobře*, ale necítí a nevidí *nově*. „Temnem“, zdá se, jeho pero se vymluvilo. V tomto popisném směru kam může jíti dále? Vždyť už „Temno“ je překomponováno. Z těchto bludných cest dovede vyvésti Šlejhara-spisovatele pouze Šlejhar-umělec. A je milost tohoto božího daru Šlejharovi popřána?

Dr. *Fr. Skácelík.*

*

Honoré de Balzac: Chagrinová kůže. *Román. Přel. J. Klička. Praha J. Otto.*

Nic se dnes více a všeobecněji na Balzacovi neakcentuje, nežli jeho realism, bohatství a pravdivost zkušení a pozorování, vážených z chumelení života, a snaha, mít v románě jakousi vědu o jeho mechanismu, přírodopis života, jak se to obyčejně vyslovuje. Balzac realista — to je obecně přijatá definice, založená především na initiativním významu jeho tvorby, vyzdvihující jeho protagonistní místo ve vývoji moderního románu společenského a psychologického. Tato definice pojímá Balzacův román téměř výhradně podle jeho látky, právě jen se zřetelem k onomu substrátu vypozorovaných skutečností, o něž se opírá. Ale zdá se mi vždy při četbě některé Balzacovy knihy, že realita, ty nesčetné fakty ostře viděné skutečnosti, nejsou právě než substrát, že tvoří jen spodní tonovou plochu, na níž má ostřeji, výrazněji vyniknouti, nač vlastně se soustředí Balzacova umělecká potence: něco, co bych nazval *psychickým pathosem*, a co podmiňuje silný sklon synthetisovati prvky, viděti soustředěně a ve velkých obrysech život i duši. V psychologii Balzacových hrdin najdete skoro vždy důrazně vypjatu jednu složku vnitřní organisace, cítíte, že se mu vždy bytost, individualita slije v jednu duševní vlnu, jednu myšlenku, jednu vášeň, jeden vládnoucí cit — že Balzac vidí duše jaksi ve zkratkách, se zvláštní synthetickou schopností. Podrobnost studia a bližšího určení jeho postav i sujetů je pak už jen rozvětvením, detaily jeví se jako různými směry odstřelené paprsky téhož světelného zdroje, a každý z nich je zcela determinován psychologickým ústředím, k němuž patří. A v tom je force Balzacových románů, že shrnují a stmelují stěží přehledné množství postřehů vniterných i vnějších kolem jednoho ústředního postřehu, že z individua činí osu, kolem které se před vaším zrakem otáčí celý svět figur ostře vystižených a frappantně karakterisovaných, že z pouliční příhody exponuje širocе založený obraz společenského života a z anekdoty nebo reflexe činí východisko složitých meditací, skorem celých essayů filosofických, jimž se podobají některé stránky jeho děl. V tom vidím umělecký princip tak odvážně a širocе zamýšleného projektu, jako je La Comédie humaine, synthesa životního díla romancierova. Jistě, *pozorovatel* má určující funkci v Balzacově tvorbě, ale její komposiční odvaha a síla, její filosofické vzepětí dává se z umění soustředěné evokace, ze schopnosti, rozvésti zavinuté řady obrazové, jejichž exponentem jest pathos duše. Odtud má také Balzacův román svou živelní sílu, tu mocnou, strhující expansi, která není jen v dramaticky zachycených a vytěžených vrcholných momentech, ale která hoří stejně v obrazech nejefemernějšího žití, srovnaného domněle do těsných břehů ustálených a klidných poměrů — nejen tam, kde je Balzac *romantikem života*, pathetickým a ohnivým, ale také na

stranách *vysloveného realismu* . . . nutno-li už nevybočiti z ustálené antithese.

Analysujte z těchto hledisek *Chagrinovou kůži*. Je to v jádře historie člověka, v němž záhadný talisman osudně vypne a učiní viditelnou souvislost mezi zdvihem žádosti a kladem vitality, mezi uspokojením touhy a úbytkem energie — fakt spalování bytosti žitím. Na tomto psychologickém sujetu lze nejlépe doložiti, co zvu psychickým pathosem Balzacovým: rozvlněnou, zdviženou vášeň v malbě lidského nitra a osudu, súčastnění se v ní s celou vehemencí osobnosti, přenášení se ve vládnoucí cit objektu. Analysa — ano, pokud jde o methodu studia a popisu; ale nikterak ve smyslu chladného, neúčastného nazírání a pitvy. Balzacův poměr k hrdinovi románu je takřka *erotický, ve smyslu živého citového vztahu* — cítíte, že je ve své figuře celým svým já zajat, jak se ona stává jednou z jeho vlastních životních možností, jednou z metamorfos, kterými jeho bytost sama prochází. Teprve kolem ní jako středu se kupí a skládá svět románu, celý dav postav — a každá z nich jako hrdina nese svoji tragiku. Neboť *tragiku* člověka bere Balzac za klíč k životu a duši, lidé, ať už je podrobně analysuje nebo zachycuje a nechá projíti románem jen letmo, silhouetně, jsou mu emblemy vždy jednoho z bytostných smutků, některého z bolestných tajemství existence. Proto vyznívá dojem z četby Balzaca *pessimistiky*: všímaje si všech duší, bez předpojetí pro některý typ, ve všech odkrývá bolest, byť sebe více byla stajena, a prožívaje umělecky, ve svém díle, její rozryvnou reprisu, činí se nositelem všech trýzní . . . a vykupitelem všech trýzní, tím že je umělecky hodnotí. Tutéž šíři zájmu a soucitu a stejně intensivní súčastnění se duší ukazuje *erotický element románu*, v němž vyznívá autorův psychický pathos nejvzrušeněji. Balzac zná intimně celou klaviaturu lásky a vášně: zná efemerní vzplanutí a hříchy, které líčí bez moralistické glossy, v jejich přirozené, divoké expansivitě, s neseslabenou vůní spodních vegetací, nassátých vlhkostí rozkladu (Aquilina, Euphrasie): kruté a ničivé tony, jimiž v srdce vsáhá chladná, egoistická hra erotická (Feodora); teplé a živné záření zvlněného citu, v němž tane kouzelná hudba ženiny duše (Pauline). — I zde je Balzac celou duší zajat vášní pro tajemství duše, která v románě vrcholí *odvahou zázraku*, odvahou, vzíti za základ dějové struktury pravděnepodobné a do něho vložiti ethickou ideu románu . . .

To je *Balzac-tvůrce*, to je druh jeho umělecké potence. Na tom, jak všímá si života a jak se k jeho jevům staví, lze studovati *Balzaca-pozorovatele*, analytika a kritika — jeho realism, slovem. Poměr Balzacův ke skutečnosti, k substrátu fakt, jež jsou mu stavivem, je především *kritický* a filosofická reflexe činí důležitou složku jeho

románu. Nereprodukuje spokojeně reality a v jeho obrazech společenského života jako v historiích mozků a srdcí, jež píše, nenaleznete té radosti z prostého poznání, toho zaujetí vnějším tvarem, jaké mají umělci pozorovatelé jen v naivních a horečných dobách, kdy vše překypuje vitalitou a život skoro nezná tragiky zakřiknutých, vázaných, v rozvinu zdržovaných sil — v dobách, které se nejlépe vyslovují epikou, jako hellénský starověk nebo renaissance. Balzacem lze doložiti, že román už svojí podstatou roste z nesouhlasu mezi touhami a danými poměry, z pocitu životní nevyrovnanosti, že jeho hlavní pružinou jest kriticism. Poznaný fakt tu zavádí řadu reflexí, je skrupulosně zkoumán, hledají se jeho podmínky a příčiny, jeho vztahy, jeho dosah. Vezměte hned na prvních stranách *Chagrinové kůže* místo, kde autor svého reka uvádí do herny — a poznáte, jak v Balzacovi malá podrobnost hned budí kritický smysl, jak jej dráždí, aby vsunul řadu dotazů, úvah, nervosních poznámek . . . Jedna passáž románu zvlášť jasně dokumentuje Balzacovu vášeň filosofické reflexe: intellektuální dobrodružství Rafaelovo v kabinetech starožitníkových myslím. Zde se vlna filosofické reflexe prudce zvedá a vzdouvá, je to skoro mentální horečka, vidění evolucí lidského ducha v přeletu zemí a věků, báseň vzrušeného a vytrženého filosofického sna. — *Analysa* podmiňuje kritický poměr k životu, v němž stojí Balzac. A analysa, podrobná a skrupulosná, je typickým znakem jeho popisů. Balzac rozkládá zjevy života, zvlášť sociálního, v jejich složky, nejen vyložené, prvořadé, ale každou z těchto zase v sekundární a terciární, až k nerozložitelným prvkům. Jeho popis by, znázorněn diagramem, jevil složité rozvětvení — každá větev rozbíhá se v nové odnože a tyto zkoumá a vymezuje autor s tak jasnou a zaujatou pozorností, jakou měl pro hlavní kmen. V citovaném už popisu herny je to stařec garderobier, bankéři a hráči, diváci, interieur se všemi podrobnostmi — všechno, co zdá se na první pohled bezvýznamným, čeho jste snad nakloněni vůbec nevidět, zaujati celkovým dojmem a tísnivou náladou místa. Ale proto se přece Balzacovi obraz nerozpadá v součásti, neztrácí reliefu. Má velké *umění kontury*, dovede při vší pozornosti pro detail a jeho individualisované vystižení položiti důraz na vztah k celku, při karakterisování vyjíti z těch stránek předmětu, jimiž dána jest jeho funkce na místě a ve spojeních, jak právě se vyskytuje — Balzacův popis při své analytické povaze a při tom promísení kritickou glossou má jednotnost a plastiku. Vidíte to nejpatrněji, kde autor evokuje obrazy složitých životních dějství, smísených vášní celých davů, přílivu a odlivu, v němž každou vlnu činí individualita, a který zase vyznívá sraženým, slitým hlukem. Srovnejte orgii u Taillefera, ty stránky zmateného kypění barev a tvarů, duší a těl, nesouvisle vyšlehujících dialogů, vzruchů vířících a splétajících se, někdy sražených v nerozeznatelnou směsici,

pak zase rozdělených v počet drobných scén, nebo rozlitých široce a mělce, bez differenciace, ve chvílích únavy a nudy. —

Rozšířen, je to obraz celého románu, jenž sám stačí karakterisovati vám Balzaca aspoň po hlavních stránkách jeho tvorby. Vidíte tu šíři a neomezenost jeho domainy, kde koná pozorování rozvětvená na všecky strany a mnohonásobně. Ale z těch kroužících klubek analys a reflexí, podrobných a přesných, se vám vyvíjí a ustaluje hlavní řada dějová a psychologická, a s tím vyzkoumáváte autorovu osobnost v jejím exponentu, v té vložené vášni mentálního prožití, v tom intensivním súčastnění duše — v tom, prostě, co zde zváno psychickým pathosem Balzacovým. A jdete-li po stopě této vášně, bude resumé vašich analys poznání umělecké bytosti, vystižení „nejvnitřnějšího nervu" jeho tvůrčí duše, které vám doplní literárně-historická ocenění a karakteristiky initiátora moderního románu.

M.

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA.

(*Premiéra Zorrillova Dona Juana Tenorio a co z ní.*)

Jeden z nejtísnivějších večerů v Národním divadle prožili jsme při prvním představení *Zorrillova* dramatu *Don Juan Tenorio*: budova byla prázdna. Hraje se hra, která přes šedesát svých let neztratila ani na síle, ani na barvě, — jejím autorem jest básník, jenž jest hoden svých renaissančních otců a dobré tradice španělského dramatu, — střední postava nese jméno, které samo už zaručuje radost srdcím mužů a uchvácení srdcím žen, — představitelem této jest p. Vojan, jehož svědomitost a herecká ctižádost ručí, že dostojí svému úkolu, — jde tedy o večer patřící k nejlepším slibům saisony: a obecenstvo nepřijde.

Bylo mi řečeno praktiky, že na prázdnotě domu nese vinu špatné umístění prvního představení, ale, bylo-li by rozpoznání i správné: jaká jest to těcha, že špatné místo může zabíti hru! Ne, jedině umístění nedělá, že Juan měl prázdno, co den před tím opera naplnila dům. Zjev jest příliš široký a obecný, než aby se dal takto vysvětliti. Opera příliš zjevně jest favorisována oproti činohře, než aby se mohlo mluviti o jediném opuštěném představení. Činohra pastorkuje v Národním divadle, že padá. Dočkáme se ještě doby, že bude přímo omlouvat své prosté bytí, a již dnes cosi jako vědomí druhořadnosti vkrádá se do jejího svědomí. Nemluvím o hercích: ti, čím jsou špatnější, tím více jsou přesvědčeni o své ceně; ale činohra jako kulturní projev slábne. Padla *básně*, skleslo *slovo*, shroutil se zjev *velikého dramatického básnictví*, oslabil, rozdrobil, sevšedněl, zbanálněl, „zre-

aličtil"; ten, který jest jedním z předků evropské kultury, leží tu zhanoben a co nejdříve bude žebrat. Má prázdné domy a dopřává se mu večerů beztoho již jen zpola proto, že jest to určení Národního divadla a že to musí být.

Zde není vhodno obraceti se jen proti obecenstvu, ale zajisté stokráte správněji proti autorům samým. V té době, kdy opera rozehnala se za nejmohutnějšími, nejsmělejšími a nejskvělejšími činy, činohra se zmenšovala, krotla, šosáčtěla, drobněla, banálněla, stávajíc se výrobnou kusů, obrazů ze života, realistických her, problémových dramat s problematickými problémy, čili, česky mluveno a k české produkci obráceno: stala se tou, která dnes vládne. Herci, vedeni literaturou a příkazy realistického detailu, dovedou znamenitě ohmatávati nábytek a hráti ty různé doktory a doktorky X. Y., kterých máme už až po krk. Obecenstvo, odcházejíc z divadla tak chudé, jak přišlo, tak ploché, jak je bůh stvořil, tak malé duší, duchem, rozměry nitra, vůle, charakteru, jak je vychovala doba, nesílí, nevzruší se, neuchvátí, nenaplní — a, když se nasytilo sebe sama, více nepřijde, i když jde o smělce rázu Juanova. Začíná konec činoherní slávy, kterou ubili autoři. Utratili onen vzácný kapitál, kterému se říká vnímavost posluchačstva, sdiskreditovali dramatické básnictví a zabili činoherní divadlo. Přijde-li dnes před obecenstvo i hra dobré, zlaté ceny, narazí na onu širokou nechuť, již činohra si sama vypěstila, na lhostejnost, podceňování, chlad a trpí za hříchy špatných sester. Trpí a my s ní. —

Abychom nyní přešli již ku Zorillově hře: nechť každý sám se jde podívat, na kolik toho, co jsem litoval, že dnešní drama zabilo a ztratilo, jest v tomto dramatu, které nenalezlo přijímatelů. Nechť sám přesvědčí se, kolik mužné svůdnosti, odvahy a elegantní rekovnosti — (přece rekovnosti!) — jest v postavě Dona Juana, jejž pan Vojan krásně hrál před prázdným domem. Nechť sám na Doně Inés pozná, co žádáme od dramatického básníka, na oné španělské Julii, do níž se dere jed lásky s takou prudkostí, že omdlí, spatřivši milovaného. Nechť sám hledá, co ze soudobých českých deklamovaček „problémových", které chtějí býti hlubokomyslnými, aniž by byly více než banálními, rovná se na scéně Juanovu vyšovanému útoku na srdce Inésino . . . Nechť přesvědčí se sám, co jest uchu a srdci trochej a co všední a nebo šroubovaný žvast soudobých kusů. Hlavně ale nechť každý, komu se bude zdáti Juanova španělská hrdinnost trochu příliš šermířskou a trochu příliš se opakující, představí si naše sedláčky, naše šosáčky, naše čekanky, naše Mařenky předloženy Španělům. Kulturní nepružnost jest poučná, když se obrátí proti uzavírajícímu se a soudícímu. Zkouška by dopadla pro českou básnickou a národní zálibu po čertech neskvěle . . .

Z téhož důvodu, z něhož obrátil jsem se proti znebásnění dra-

matu, obracím se i proti škrtům, které p. Kvapil provedl na Zorillově hře. Ne, že by divadlo nesmělo škrtati na kusech vůbec, chraň bůh, nebo že by v Zorillově dramatu nebylo ničeho, co by se smělo vynechati; ale hledisko, na něž se pan dramaturg postavil a staví, považuji škůdným a zavrhuji je. Jest to onen režisérsko- divadelní názor, jenž, vyvodiv si zákon ze slova „divadlo", že na divadle první ceny jest to, co se vidí, a nikoli slyší, *třeba že duchem a srdcem*, neváhá sálmouti na nejkrásnější lyricko-dramatické partie, když potřebuje zkratek a obětuje je obecenstvu, dramatičnosti kusu, rušnosti a jak se všecky ty herecko-divadelní příkazy jmenují. Názor je špatný a zlý, nehledě ani k tomu, že dramaturga-básníka přímo zhanobuje. Abychom se pak vrátili ku konkretnímu a dnešnímu našemu případu: Zorillu ochudil o nejlepší místa hry.

Hráno bylo, nehledě k panu Vojanovi, o němž jsme již mluvili a vyjímaje sl. Dostálové, která se snažila, všemi herci podprostředně.

J. Hilbert.

*

OPERA.

(*Rimského Korsakova Carská nevěsta. — Werner Alberti.*)

Mikuláš Rimski Korsakov jest z nejpřednějších mistrů novoruské školy. „Nechme cizí, mluvme vlastní řeči" vepsali si ve svůj štít žáci Balakirevovi, z nichž právě jest. Snaha jich jest stavěti hudební práci na základě svérázné národní myšlénky, na základě ruského motivu, na základě ruské národní hudební fraseologie, budovati z prvků přímo národních či v duchu národa cítěných celky obdobně duchem tím prodchnuté. Zajímají tím a sympatie provází náš zájem o ně.

Rimského Korsakova posléze provedené dílo nejšťastnější jest a nám nejmilejší právě po této stránce. Jest *ruské*, aspoň z valné části, svojí invencí i vykazuje mnoho svérázného též co stylistiky, co spracování, rozvinutí myšlenky a jejího odění rouchem orchestru se tkne. Jsou tu především čísla sborová a některé partie sólové, jako především půvabná arie Marfy v jednání druhém a rázovitá píseň Ljubašina v jednání prvém, jež jsou tak docela své, od umění západního neodvislé. Škoda, že jiný ještě, daleko nižší zřetel měl skladatel, než pouze vytvořiti dílo národní. Asi touha, být přijatu i nejširší massou, získat jejího souhlasu, vedla ho k užití forem, v dramatické produkci dnes jen výminečným talentům přístupných a ve výminečných případech účinných: k uzavřeným číslům a k nepřiměřenému jich užívání. Opera rozpadla se mu pro samou snahu, být všude formálně co nejuhlazenějším v řadu pěkných, leč nesouvislých čísel oratorního rázu; pro samou snahu pak, nevybočit z mezí hudby absolutní, též o sobě, bez pomoci slova a scény platné, stal se nedramatickým i tam, kde byl by dovedl být dramatickým a kde libretto

by k tomu bylo vedlo. Nebo, že by dramatický nerv Rimského byl zvlášť silným, se vůbec nezdá. Vášeň a temperamentní vzkypění citu jsou klidné povaze jeho hudby, epicky volně a široce se rozvíjející, cizími. A libretto „Carské nevěsty", třeba původně drama, dramatického živlu obsahuje pramálo. Mluvím o něm v poslední řadě, jako v poslední řadě stál patrně skladateli ten příběh, divně spletený a nelogický i neúměrně stavěný; drama osob zcela passivních, bez vůle a bezbarvých charakterů, rázem vlivem kouzelného koření a slovem neviditelného caře z lenivého tkvění v katastrofu vehnaných. Jest litovati, že skladatel té invence a při tom té obratnosti technické staví se právě v opeře na stanovisko ne nepokrokové ale dokonce velmi nízké a vůči dramatu neumělecké. S podivem jest to u něho, krajního pokrokáře co využití palety orchestrové se týče, stoupence Lisztova a především Berliozova!

Obecenstvo hrnulo se k pohostinským hrám p. *Wernera Albertiho*. Slyšel jsem ho pouze v úloze Radama v Aidě. Na scéně přišel skvělý jeho hlas se svými svítivými výškami lépe k platnosti než v koncertu. A zpěvná vlaština i živý, mnohým rubatem či tu a tam tónem až naturalistickým v té síle proložený přednes, podporovaný úsečnou, vášnivě pathetickou mimikou, svědčily úloze. Pósa a gesto hodně přehnané a divadelnické jakoby byly slohovými v díle mistra, jehož hudby jsou vytčené vlastnosti zároveň přednostmi i vadami. — Ale co české umění hostováním tím získalo? . . .

K. Hoffmeister.

*

KONCERTY.

(*Dva večery České jednoty pro orchestrální hudbu. Koncert konservatoře. Hlahol.*)

Koncerty Jednoty orchestální, *Nedbalem* řízené, vyznamenávají se výborně volenými pořady. Novinky i reprisy domácí, zajímavá a významná moderní díla cizí a základ všeho, klassikové se tu střídají; skladby prvnější vždy vybrány se zřetelem k nejnutnějším potřebám našeho místního hudebního žití; klasikové, pokud třeba doplnit tím kterým pořady konservatorní, právem jistě především velikou minulost ve svých koncertech pěstící.

Středem prvého večera byl *Vítězslava Nováka* symfonický obraz „*V Tatrách.*" Hory kraje, jenž jest jeho světem, líčí skladatel: velkou přírodu, v tesknych dumách ponořenou, rozbouřenou titanským hněvem, klidnou a dobrou, velebnou a smírnou. Novákovi thematickým základem jeho tvoření bývá a jest i zde lidový motiv slovenský. Z těch krátkých frazí, raffinovaně rhytmicky pozměňovaných a různě osvětlovaných sepřádá svoji stavbu, budovanou s užitím všech vymožeností moderní kontrapunktiky a orchestrace. Záliba v podrobnosti a snad úsečnost zpracovávaných motivů stěžuje

vám přehlédnouti jasně na prvé poslechnutí celek. Stěžuje to poněkud i instrumentace, nad míru bohatá, zvučná ale veskrze téměř stejně hutná ve své plnozvukosti. Ale čím dílo jest, nehledě k vyložené pokrokovosti své techniky, především poutavé, jest hluboký fond citový Novákův a síla nálady, skladbou suggerované: jeho poesie. — Symfonická tvorba ruská zastoupena *Čajkovského* méně hrávanou první symfonií. Zvou ji ruskou, poněvadž mistr zpracovává zde v úvodu, částečně ve větě prvé a ve finale ruské motivy. Ale jednotného národního rázu práce přec jen není. Čajkovského změkčilá lyrika a zas parfumovaná, pikantní gracie mísí se jen nerada se samorostlými rhytmy národními. A oba živly, i národní i Čajkovského nejvlastnější, kosmopolitický či líp francouzsko-slovanský též jen s těží vpraveny do přísně odměřených útvarů symfonických. Není tu pravé symfonické jednoty a pravého slohu. Spíše duchaplnou a bravurně instrumentovanou suitou možno dílo zváti.

Večer druhý mnoho vážil již úvodním číslem: *Brucknerovou* sedmou symfonií. Bez Wagnera nebylo by té orchestrace, barvité a plné; nebylo by bez něho ani mnohé z těch myšlének, jimiž Bruckner plýtvá, nebylo by mnohé z nich též, nebýt sladkých kantilén Schubertových. Celé světy hudby mísí se v symfonických kolosech vídeňského varhaníka. I staří scholastičtí Nizozemci jako by byli někde vedli jeho ruku, stavějící goticky spletité útvary jeho kontrapunktů. Podivný, těkavý rozmar vládne celé té ohromné tvorbě starého kantora. — A přec: přes tu různorodost a nepůvodnost prvků, přes tu rhapsodičnost práce jest dojem díla jeho veliký a jednotný a svůj. Kde jest vášeň Wagnerova a kde jeho smyslnost a jeho nervosa? Kde měkkost Schubertova, kde suchost a zas raffinovanost starých mistrů církevních? Tak mimo veškeren svět stojí hudba Brucknerova, mimo jeho city a vášně a boje; zcela absolutní, plyne vznáší se a bouří jako přívaly tónů nesmírných živoucích varhan, přehodnocujíc všechny hodnoty svých složek v jedinou, nekonečnou, naivní a slavnou zbožnost. — Jaká jest hloubka Brucknerova, dala vycítit nejlíp následující po symfonii jeho *Goldmarkova Sakuntala*. Jak schladl ten její žár, jak skoro pobledly skvělé barvy vedle onoho díla nejnajvnějšího ze soudobých umělců! A přec bylo provedení stejně výborné a vzletné, jako celého pořadu. Neutlačeny zůstaly velikým sousedem *Dvořákovy* symfonické variace. Znáte dílo jiskřivé invence: samý rhytmus a jediná duchaplnost, jen si pohrávající se stíhajícími se hlasy a s tóny orchestru!

— Konservatorní orchestr i chovanci solisté uvedli nás ve svět měkkou mlhou se zastírající německé romantiky, chcete-li, epigonů klassiků. Jak milým byl dnes nám po všech těch virtuosních závratnostech sladký, jemným pastelem jen nadýchaný koncert *Spohrův!* Žák prof. Ševčíka, *V. Kolář*, dětsky mladičký ještě, vžil se dobře

v cítění našich pradědů. Pěkně podal zpěvné partie díla. A i části technické, ostatně též okrouhlou, sladkou linii veskrze zachovávající, zahrál plasticky a s egalitou. Dílo, ukazující celé umění *Mendelssohnovo* všestranně a co nejpříznivěji, klavírní koncert z g moll, proveden sl. *M. Holečkovou*. Žákyně prof. Trnečka, jenž průvod velmi poddajně a vzletně řídil, vládne lehkou technikou, s dostatkem síly i hudebnosti, by dílo, ostatně závratných hloubek prosté, působivě zdhrála. Výkon se jí zdařil, odečteme-li tu a tam některé poněkud rozčileně ukvapené místo. — Velice delikátně a v té nevýhodné své a choulostivé instrumentaci velice plasticky a ve pěkný zvuk vypracovaná *Schumannova* ouvertura, scherzo a finale otevřela pořad večera. Svitivě, někde trochu křiklavými barvami Erdmannsdörferem a Lisztem instrumentované uherské divertimento *Schubertovo* ukázalo způsobilost orchestru ku skladbám moderního rázu; Neb: Schubertovské sladké dumání a zas mírné náběhy k rozpustilejšímu tónu s tu a tam nějakým momentem drastičtějším přeinstrumentovány v ryze moderní, velmi účinnou virtuosní suitu. —

Koncert *Hlaholu* vykazoval veskrze drobná čísla. Z nejlepších byly české novinky: *Chvátalovy* prostičké, národní tón výborně vystihující tříhlasé písničky, pak *Křídlovy* sbory. Jemný cit, smysl pro vybranou harmonii a pro působivost zvukovou poutá nás v dílech záhy zesnulého toho pianisty. Dokonalé ovládání sborového tělesa, kde se vzácným uměním kontrapunktickým slučují se nejpůsobivější effekty zvukové, staví *Kličkův* „Zlatý prestol" v řadu nejlepších a nejvděčnějších našich sborů. Ze sborů cizích jen dílka *Rimského Korsakova* svoji svérázností se zamlouvala. *Berliozovo* „zbožné rozjímání" je leda historické kuriosum z dob francouzské romantiky, kde hledány prostředky výrazu na všech stranách; ostatně ukazuje rozpaky velikého instrumentátora, stojícího bez rady před malým apparátem sboru a klavírního tria. Trio *Arenského*, v pořad Damským triem vložené, jest dílo silně salonního rázu, při tom zcela odvislé od Rubinsteina a vzdor nepřílišnému věku autorově hodně zastaralé. Pan *Donša* řídil vokální čísla pořadu obratně i v nuancování pěkně si vedl, též v rhytmice. Vzletu Knittlova by mu bylo ovšem aspoň v jakési dávce přáti.

K. Hoffmeister.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

(Výstavy v Umělecké Besedě, Umělecko-průmyslovém Museu, Rudolfinu a v pavilonu „Manesa".)

— V čase, který má obsáhnouti tato měsíční kronika, jest v Praze výstava „Manesa" pod Petřínem, souborná výstava Jana Nowopackého v Nostickém paláci, souborná výstava Václava Jansy v Rudolfinu, soukromá výstava V. Radimského v jeho atelieru, vánoční výstava Umělecké Besedy v paláci Zemské banky a Umělecko-prů-

myslového Musea v jeho vlastní budově a výstava německých umělkyň a žaček v hotelu „Anglického dvora“. Sedm výstav uměleckých! To, nehledě zatím k jejich jakosti, je přece i na Praha exposiční nadbytek, který buď svědčí o neobyčejném smyslu uměleckém našeho obecenstva, jehož touha po požitku musí být s horečným napjetím na všech stranách města ukájena, anebo o neuvážlivém hromadění a nehospodářském množení stejnorodých podniku, při čemž nikomu nemůže býti docela zdrávo: podnikatelům ne, vystavujícím ne a návštěvníkům také. Vánoční výstavy jsou arci tou dobou obligátní a mají už svůj ustálený karakter trhový, v Museu i v Besedě. Opakují stále svoji frási a Umělecká Beseda si zakládá výslovně na tom, že „k těm, jednou protežovaným, jindy zase proskribovaným vánočním výstavám připojuje se opět zde jedna s nezměněným programem i titulem, podtrhávajíc při tom poslední slova. Nelze tedy slušně ničeho proti tomu namítati; všechny rozklady, výtky, přání, pokyny, kritiky a chvály patrně ničeho na věci nezmění a bylo by mařením času a místa, kdyby se kdo znovu odhodlal kázati na této poušti, která je hrda na to, že se nikdy nezazelená. Po čtyřiceti létech všelikých úsilí a námah a mnohého pěkného činu dochází Výtvarný odbor Besedy k spokojenosti nad tím, že otevírá každoročně tržnici laciných obrazů a soch. Na tuto láci ve vánočních výstavách vždy kladli váhu a vskutku by bylo krásným počínáním, kdyby našim, snad opravdu nevalným finančním prostředkům přiměřeně umožňovala Umělecká Beseda dobrým a jakostným pracím vstup do našich domácností a zde jejich pomocí vykonávala propagační a povzbuzující misii na poli umělecké záliby. Než právě při tomto momentu se vždycky, od té doby, co úroveň jejích výstav neodvratně počala klesati, dostává do sporu s „bohorovnými“ a „nad prach denního života povznešenými“, jak se v úvodu katalogu vyjadřuje. A ti měli vždy jen jakost objektu a průměrnou artistickou hodnotu výstav na zřeteli, bez ohledu na ceny tržní. Než i o těchto by se dala napsati kapitola velmi poučná a netýkala by se jen výstav Umělecké Besedy, neboť jest jisto, že v peněžním hodnocení, v určování cen prodejových panuje zhusta libovůle k nepochopení, nemírné přepínání na jedné straně, k němuž marně hledáte rozumného důvodu, a snižování ceny na druhé, jaké zase není v náležitém poměru k jakosti tržního objektu. Jestliže na výstavě naleznu pleskačku nabízenou za dvanáct set franků, považuji to ovšem za „vtip“, jemuž se může smát kdo chce a dovede; jestliže však si některý debutant cení svoji skicku jak dlaň velikou, kterou za hodinu venku podle naučeného receptu načrtal, na pět set korun, pak, poněvadž to není ojedinělé, není zde jistě vše v pořádku.

Vánoční výstava v Umělecko-průmyslovém Museu bohužel také nechce se zvednouti do vyššího řádu. Ba letos se zmenšila do-

konce i v rozměrech, a poněvadž ji obesílají průmysloví výrobci, je na snadě domněnka, že nenalezli zde, co najisto čekali, totiž dobrý prodej. Všeobecné ochabnutí obchodního trhu, jehož temné stíny padají na výrobu a co vše s produkcí je v souvislosti, dojista, že také přispělo k oné abstinenci svojí hřivnou. Něco zajímavých prací šperkových J. Němce, několik barevných keramik po způsobu francouzském, koketní interier se světlým, lehkým nábytkem je asi vše, čemu jsme povinni větší pozorností. Největší však zasluhuje bronzové poprsí pražského primatora. Jediný pohled na tuto ubohost, na tuto složeninu naprosté neschopnosti umělecké a hrůzyplného nevkusu, na tuto podobiznu, která svým strašlivým bombastem zrovna uráží osobu a karakter portrétovaného, jediný jen pohled osvětlí, jako v prudkém a pronikavém světle, všechny hříchy na staroměstské radnici na starém i novém umění spáchané a páchané. Poprsí, jež modeloval V. Štrunc, jest oficiální objednávka, a rozhodují-li objednavatelé této kovové hroudy, aneb mají-li jen slovo v jiných záležitostech uměleckých, jež se na radnici projednávají a řeší, pak už sebe větší pochop může být chápán s křesťanským milosrdenstvím.

Věc není jen ledabylá. Uvažme, že dnes, po aristokratických stoletích, zase občanstvu připadl úkol ochránce, povzbuzovatele, živitele a také do jisté míry dirigenta umění jako někdy ve středověku, v době městského zmohutnění. Sbory a sdružení občanská vládnou nejsilnějšími aneb aspoň nahrnulými prostředky a v těchto se objeví potom tolik nevědomosti a neschopnosti, co se jí soustřeďuje v onom poprsí! Proto je, třeba jen omeleta, tak smutně významné, ne-li dokonce přízračné.

Čtyry výstavy jsou věnovány krajinářskému umění. Vlastně je jich pět, neboť i v Umělecké Besedě mají krajiny takový vrch, že všechno ostatní utiskují jako Popelku. Jan Nowopacký, Václav Radimský, Václav Jansa a Antonín Hudeček v „Manesu“ dohromady předkládají nejméně na půl tisíce čísel, první v retrospektivě skončené už práce životní, druzí nejnovější žeň. Jeden druhému se nepodobá, každý jde svojí cestou a nelze si představiti větší divergence, nežli jakou lze postřehnouti na příklad mezi Radimským a Hudečkem. Jeden pohlíží na přírodu okem tělesným, druhý duševním; jeden prozkoumává její fysický zjev a obsah od tvrdé hmoty kamene až po lesklé zrcadlení se vody v zákmitu světla a usiluje vnésti takměř realnou atmosféru do svých obrazů, druhý vidí jen velké, jako zamžené celky, jednotné prostupování tonů a místo jasného zářivého dne miluje šero a soumrak; jeden má ruku, která prudce a silně metá formy a barvy na plátno, druhý je laská, lehce a hebce pokrývá, sotva se ho dotýkaje; jeden hraje nejraději na zešťové nástroje, druhý vyluzuje svoje dumavé písně ze strun měkce

rozechvělých; jeden je přesvědčený impresionista světla a vzduchu, druhý je poetický snílek a náladovec; jeden je robustní líčitel reálnosti, jak ji vidí, druhý se svěřuje pomocí krajinových útvarů o melancholickém stavu své duše.

V. Jansa má jiný poměr ku svému umění. Jemu jde v první a poslední řadě o pěkný, dobře zaokrouhlený, v účinnou malebnost spjatý obraz krajiny. Má-li Radimský na zřeteli světlo a vzduch, Hudeček náladový ton, hledá Jansa pitoreskní motivy. Při tom je první barevně objektivním, druhý naprosto subjektivně se staví vůči přírodě a třetí je v první řadě plasticky věrným. Ovšem že tato jeho plastická pitoresknost je poněkud jiná, nežli v jaké si libovala předchozí fase krajinářství. Dbá více jednoduchosti, nalézá zajímavým už i mírnou stráň nebo nevelký prohyb údolí a vrbu místo majestátního dubu, vinutou cestu místo navalených skalisek, a upravuje, aranžuje co nejméně, víc ve skutečnosti ve výběru stanoviska a pohledu, nežli v malovaném obraze. Komponuje a aranžuje však přece. Hudeček to činí také, ba jeho formová úprava obrazu, tvarový obsah jeho vykazuje práci mnohem rigorosnější nežli komposice Jansova. Avšak u Hudečka cítíme činnost výběru, u Jansy práci urovnávací. Z přírodní zásoby A. Hudeček vybírá, co k vyjádření určité nuance náladové nevyhnutelně potřebuje, ať je to směr a hyb linie, nebo lom tonu a intensita světla. Krajina leží před jeho zrakem jako soubor věcí a zjevů vysoce komplikovaný, ale v tomto komplexu jsou jen některá určitá místa — a není jich mnoho — jež se resonančně rozezvučí, kdykoli on se noří do svých samotářských, poustevnických snění a dum. Oko Jansovo nejprve ohledává trojdimensionaturní formu, barva pak je mu spíše efektovým prostředkem, nežli organickou, neoddělitelnou součástí všelikého zjevu. Proto ji také tak zhusta zanedbává: ne že by jeho obrazy nebyly barvité, naopak, jsou nejednou až příliš, ale předení jejich není jemné, podstatě jejich nedostává se vniternosti a tkanina z nich a formy nemá vždy náležitou a žádoucí míru životní vroucnosti.

Umělec si očividně mnoho zakládá na svých akvarelech, v nichž uložil málem na dvě stě pohledů a koutů Staré Prahy. Právem, neboť mu vynesly popularitu, jakou jiní nejsou s to vydobýti si na svých vrstevnících nejsilnějším a nejoriginálnějším uměním. Marně pro ni cedí rudou krev svého srdce. Jansova Praha dobyla si své pověsti jen předmětem, který umělecky proniknut a osobitě interpretován není. Řekl bych, že tyto zručně provedené akvarely jsou projekce jakési archeologické malebnosti, na nichž zhusta vedle výborné kresby architektur ozvou se barevné disonance anebo aspoň všední fráse. A přece má V. Jansa také své šťastné chvíle, kdy i barevný obsah svého obrazového pohledu dovede sjednotiti a s jistou šířkou urovnati, kdy i jeho ton má přívětivou a pravdivou lehkost, tenkráte zejména, kdy má před sebou kraj plochý a formálně prázdný.

Pavilon „Manesa" obsahuje mimo kolekce Hudečkovy jakousi jubilejní výstavu M. Aleše, v níž vedle známých a z valné části reprodukovaných prací staršího data, jsou nanejvýš pozoruhodné akvarelové kresby data nejnovějšího. Mnohým se náš svět na Alešovi prohřešil, zanedbáním a nedocenováním, než na štěstí všechna tato nepřízeň doby a lidí nebyla s to ani o vlas vyšinouti jeho produkci z dráhy, kterou on za svoji uznal. Jedno však přece násilně přerušila. Řadu Alešových maleb. Jak silná je jeho potence koloristní, ukazuje mistr, když po čtvrt století, které leží mezi jeho prvními malbami a nynějšími akvarely, po tak dlouhé době, kdy jeho mysl i oko i ruka se jen linií zabývaly, vystupuje s neochablým, ano zjemnělým smyslem barevným a na ráz jej, jako hravě, dovede uvésti v soulad se svým stylem kresleným.

Potom je tu výběr francouzské grafiky, nejmodernější a nejnovější. Litografie a lept zabraly zde všechno pole. P. Heulleu, R. Ranft, J. F. Raffaelli, Steinlen, A. Lunois, J. Chéret, J. Lepère, Cahine, P. Renouard ji zde representují skvěle, někteří úžasnou přesností reprodukce momentových dojmů životních a intensitou svých rapidních nápovědí, všichni pak úhrnem skví se jako technikové na kameni nebo kovové desce prvního řádu. Zajisté, že si vedou při tom až nevázaně a k hrůze lidí přísné observance, protrhávajíce všechny hráze, které dosud jednotlivé obory grafiky od sebe staostlivě oddělovaly, avšak nikoli na libovolných místech, a mísí nejrozmanitější techniky mezi sebou, ne však z kaprice a podle náhody, nýbrž vše za jediným účelem: aby v uměleckém tisku, jeho linií a barvou, jeho indikovanými světly a transparentními stíny obestřeli a opředli vřelý výraz a projev vířivého života. Poučení, jež podávají, je velké, i když odmítneme očividné extravagance, a na nás je, abychom z něho těžili.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(*II. mezinárodní konference k potírání pohlavních chorob.*)

(Dokončení.)

Podobnou kommissi navrhuje *Jullien* (Paříž), která by ženám prostituujícím se poprvé vystrahu udělila, podruhé však odsouditi směla k donucovací pracovně až na dobu 2 let.

Paní *Bieberova-Bochmova* (Berlín) žádá, aby ustanoveny byly k vyšetřování prostitutek lékařky. Nenapravitelné prostitutky budtež do donucovacích pracoven dodány, hostince, kam lehké ženštiny docházejí, budtež uzavřeny, koncesse výčepnické budtež obmezeny; hygienické kursy mají se zavésti a kriminální úřady mají býti přístupny kvalifikovaným ženám.

Blaschko (Berlín) podle švédského a dánského vzoru doporučuje bezplatné léčení chorých nemocemi pohlavními stižených na veřejné útraty a sice na účet obce, ve které se poslední dobou infiko-

vaný zdržovat. Chudé obce obdrží státní subvence. Tímto bezplatným léčením nechť však neztrácí nemocný v ničem svých občanských práv. Léčení to nebude považováno za odrudu chudinské péče. Toto státní ošetřování chorob pohlavních redukuje se na zlomek obligatorním pojišťováním nemocných, které mimo Německo buďto už existuje neb existovati bude v Rakousku, Dánsku a Švýcarech. Toto nucené pojišťování budiž na širokých základech zbudováno, také budiž hleděno k tomu, aby se uskutečnilo rozsáhlé pojišťování samovolné. Venerickými chorobami stižené osoby musí se těšiti všem výhodám pokladenským. Podpory nemocenských pokladen nechť po delší dobu jsou vypláceny za jistých podmínek, jak to žádají na př. recidivy přijice. Nuzným nebo těžce nemocným musí býti ošetřování v nemocnici k disposici. Těžké, nebezpečné případy nechť mohou býti nuceny k léčení v nemocnici. Každý, kdo je příslušníkem potravinářských živností nechť je především nucen podrobiti se léčení v nemocnici, zvláště holiči a vyfukovači skla. Trvalá lékařská kontrola osob, které byly jednou pohlavně choré, je žádoucí zvláště na pokladenských klinikách pro venerické, které jsou ve spojení s nemocnicemi. Zavedením svobodné volby lékařů mohli by míti podíl na této instituci všichni lékaři. Pokladny mají svým členům poskytovati poučení o předmětě a vésti úředně předepsané listiny k vuli statistice.

Lane (Londýn) upozorňuje na křiklavý nepoměr mezi počtem pohlavně nemocných a počtem případů lékařské pomoci, zvláště nižším třídám poskytované. Pro celý Londýn je jen jedna nemocnice pro choroby pohlavní. Co znamená těch 162 postelí pro ty miliony obyvatelstva, z nějž 33% obyvatelstva veřejné polikliniky vyhledávajícího je stížena venerickými chorobami? Většina nemocnic přímo odmítá venerické nemocné, jenom nečetné nemocnice mají k disposici po několika lůžkách. Porady a léčení v nemocnicích jsou nedostatečné. Nejhůře jsou na tom prostituované. Malý počet nemocničních lůžek je jim k disposici. Nechtějí-li hladem zemříti, musí dívky ty dále mrzkému řemeslu svému se oddávati. Ve dne byly u lékaře, večer se prodávají. *Lane* žádá prozatím zřízení oddělení pro venerické ve všech nemocnicích; na odděleních těch nechť ustanovováni jsou odborníci. Tato místa pak nechť jsou využitkována k vyučovacím účelům pro studenty, kteří se v nauce o chorobách pohlavních vyznají velice málo. Ordinační hodiny pro nemocné stížené nemocemi pohlavními buďtež večer odbývány a magdalenský asyl, v němž se odbývají lékařské visity, budiž spojen s nemocnicemi pro choroby pohlavní.

Róna (Pešť) žádá upravení instituce kojných, profylaktická opatření o porodních bábách a očkování proti neštovicím a předpisy o ochraně proti nákaze v dílnách, továrnách atd. skrze nástroje a náčiní. K dětem ať zřejmou ať skrytou přijicí stiženým nesmí se najímati kojná. Lékaři a rodiče, kteří se provinní proti tomuto nařízení

jsou trestni. Ženy přijici stižene, třebas jen dítě jich jevilo známky příjice, nesmí se za kojnou dáti. Také se jim nesmí svěřiti dítě k ošetřování. Ke 4—6nedělnímu pozorování kojenců a nedělek buďtéž zřizovány asyly a nalezince. Děti přijicí stížené buďto s matkou nebo bez matky buďtež dodány do kolonií dle pešťského vzoru zřízených, kdežto zdravé nedělky buďtež chovány v asylech nedělek. Jenom takovéto nedělky mohou se státi kojnými a jenom takové ženy smějí obstarávati kojné, přejímajíce při tom péči a dozor nad zdravotním stavem kojných. Příjmy z tohoto obstarávání kojných nechť připadnou ústavu, který bezplatně nedělky přechovává a vydržuje do té doby, nežli naleznou místo jako kojné.

Porodní báby a frekventantky babictví buďtež poučovány o pohlavních chorobách. Jsou-li na ruce poraněny, mají se hned lékaře otázati, který je po případě na čas ze zaměstnání jejich propustí. Která porodní bába a ošetřovatelka rodiček by při poranění na ruce povolání své dále provozovala, bude trestána. Vyssávání bradavek u těhotných porodními babičkami budiž zapovězeno.

Pro vyfukovače skla, zlatníky atd. žádá Róna zvláštní pro každého dělníka částky nástrojů, jež do úst přicházejí (dmuchavky atd.). Každý chlapec ve veřejných školách má míti vlastní nádobu k pití a právě tak i každý dělník v rozmanitých řemeslech. V tabákových továrnách budiž zakázáno navlhčování svrchních listů slinami. Dále mají všichni zřízenci i ženské při pekařství, řeznictví, v hotelích a kavárnách, býti stále lékařsky kontrolováni, netrpí-li příjicí. V holírnách nechť zavedou se nejpřísnější předpisy čistoty. Kanceláře pro sprostředkování míst chce míti Róna postátněny a lékařské kontrole podřízeny.

Očkování má se díti jenom animální látkou a lancety (nástroje k tomu) musí býti přísně sterilisovány. Lékař, jenž by přenesl při očkování lues, má býti bez výjimky trestán.

Petrini de Galatz (Bukurešť) přeje si, aby se dotyčné kruhy (rodičky, kojné, báby, sprostředkovatelky kojných atd.) poučovaly o možnosti přenesení nákazy při kojení (veřejnými přednáškami). Pokládá za nutné obligatorní lékařské vyšetřování, několikráte opakované, dítek až do 3. měsíce. Děti neznámého původu, jakožto zvláště podezřelé z příjice, neměly by nikdy býti kojeny kojnými.

Rammazzotti (Milán) žádá o zavedení zdravotních vysvědčení pro kojné i dítko, bez něhož nesmí kojná býti přijata ani dítko přijmouti ke kojení. Nemocné kojné mají býti nuceny, aby se podrobily léčení.

Senator *Beranger* (Paříž) myslí, že se pohlavní choroby nejčastěji přenášejí nevědomky, že by však nová trestní ustanovení v těchto věcech působila blahodárně na lehkomyslná individua tím, že by je odstrašovala od styků pohlavních, pokud nejsou si jista, že jsou úplně vyhojena. Trestní zákon musí býti rozmnožen jistými pa-

ragrafy, které by trestaly poškození bližního přenesením pohlavní nákazy. V občanském zákoně četných států příslušné paragrafy se již vyskytují, jde však o to, aby stanoveno bylo za delikt takové šíření nákazy, ať vědomé ať z neznalosti věci zaviněné.

Morgenstierne (Christiania) dokazuje, že dle nových trestních zákoníků resp. osnov trestních zákonů Norska, Švýcar, Rakouska, Finska, Německa a jiných států je vědomé přenešení takové nákazy trestno. Doposud byly takové skutky trestně stíhány (a to přísně) toliko v Norsku. Zde stačí prosté (i anonymní) oznámení, aby osoba pohlavně nemocná (řekněme prostituovaná) byla potrestána, ukáže-li se, že jest udání pravdivé — není tedy nutno udání krýti vlastním jménem. Jenom při nákaze v manželství je třeba, aby muž nebo žena podala žalobu.

Fiaux (Paříž) žádá, aby trestáno bylo jen přenešení nákazy z dospělého na nedospělou osobu, nikoli naopak.

Rethaan-Macaré (Haag) pokládá zvláštní zákon za zbytečný, pokud jsou ve státech ustanovení o trestech za ublížení na těle. Myslí, že trestní stíhání bude řídké, protože se poškození budou styděti přivést věc svou před soud, zvláště když vinníci bývají z pravidla osoby, na nichž si nikdo nic nevezme (prostitutky atd.).

Slečna *Leppingtonova* (Cubbington) obává se, že by se vinou zákonodárství o nákaze pohlavní vyvinul systém udavačství. Bylo zjištěno, že děvčata, která byla od britských koloniálních trup udána jako zdroj nákazy, velkou většinou nemocí pohlavní netrpěla. Když však shledáno bylo, že děvče, na něž udání učiněno bylo, je vskutku pohlavně nemocné, měl by se žádati důkaz, že nákaza udávajícího pošla skutečně od toho děvčete. (Požadavek ten je vskutku spravedlivý, neboť by nějaký zhýralý nápadník mohl děvče počestné nakaziti a nepohodnuv se s ním, vymstíti se mu udáním, že od něho nákazu získal. Pozn. referenta.) Takový důkaz podati bývá z pravidla nemožno.

Edmondson (Halifax) myslí, že zákon o trestu za venerickou nákazu vedl by většinu nemocných do rukou fušerů.

Lassar obrací se na rozhodující činitele (úřady, vlády, parlamenty a poslance), aby se konečně postarali energicky o šíření vědomostí, jak pohlavní nákaza povstává a jak je nebezpečna. Soukromé poučování o těch věcech se strany otců, učitelů, kněží atd. je také cenné, ale schází mu autorita. Jméno „tajné nemoce" musí vymizeti a ustoupiti přímému, veřejnému označování nemocí těch pravým odborným jménem. *Veřejný tisk má neustále zajímavými studiemi o zhoubnosti pohlavních nákaz čtenáře poučovati.* Poučování to mohlo by vziti na se mezinárodní tiskové bureau společnosti ku profylaksi chorob pohlavních. Školní lékaři, vojenští a námořní lékaři, tovární lékaři, nechť pořádají přednášky poučující o nákaze pohlavní. Také lidu má se o tom předmětě hojně přednášeti. Na

pruských vysokých školách odbývají se již takové přednášky. Tištěná poučení o pohlavních nemocech měla by se vyvěsiti v dílnách. Protože však především ohroženo je zdraví ženské mládeže, měla by především tato býti poučována.

Burlureaux (Paříž) žádá především reformy lékařských studií, jako obligatorní vyučování a předepsané zkoušky z nauky o pohlavních chorobách, tak čtvrt roku služby na oddělení pro choroby pohlavní. V pathologii budiž kladen větší důraz na venerické choroby. Dále vyžaduje zavedení přednášek o předmětu tom ve školách, kadetkách a ve všech ústavech, v nichž se mládež vychovává. Také vojsko a námořnictvo budiž o věci poučováno. *Dobré spisky jsou tu žádoucí.* Ty by měly býti dvojí: jedny pro učitele, kněze, důstojníky a všecky vážné činitele, kteří se budou zabývati profylaksí chorob pohlavních (v těchto má býti vylíčena nejen lékařská strana věci, t. j. venerické choroby, jich profylakse a léčení, prostituce, ale i sociální a kriminalistická). Druhý úkol by obstarávaly brožurky, asi takové, jakou napsal *Fournier* (Pour nos fils quand ils auront 18 ans*). Také veřejné vyhlášky na nádražích, kasárnách, čekárnách, a továrnách možno jen doporučiti. Také by měli spisovatelé thema to probírati uměleckým způsobem v románech a povídkách, dramatech atd. Příklad povzbuzující k napodobení podal *Brieux* v dramatu „Červený talár" a „Stroskotanci" (Les avariés).

Prof. *Finger* (Vídeň) žádá především lepší výchovu lékařů v oboru chorob pohlavních. Předmět ten budiž zkoušen při rigorosech. Venerickým osobám má se poskytnouti více příležitosti, aby se dali klinicky léčiti zřizováním soukromých oddělení pro pohlavní nemoce v ústavech ku léčení chorob venerických. Tyto ústavy buďtež opatřeny oddělením vnitřních a zevních chorob chirurgických neduhů atd., jako jiné nemocnice. Počet lůžek, jenž je vzhledem ke stálému návalu malý, budiž zvýšen značně. Berlínské nemocnice odmítaly v létech 1891—1892 i venerické prostituované, protože nebylo místa. V Petrohradě bylo r. 1895 v jedné nemocnici až 80 syfilitických osob denně odmítáno z téhož důvodu. Dále mají býti nemocní tak dlouho v nemocnici chováni, jak dlouho to jejich choroba vyžaduje a nikoli ohledy na nával a nedostatek místa. Nemocenské pokladny nemají pohlavně nemocné zkracovati nijak v jich právu na pomoc při chorobě. Pro chudé nechť přejme stát náklad, při čemž nesmí oznamováním případu domovským obcím lékařské tajemství býti porušováno. Počet poliklinik buď rozmnožen a léky v nich buďtež zdarma vydávány. Ordinace nechť se odbývají večer, kdy dělníci mohou se dostaviti, netrpíce na výdělku. Vyšetřování budiž jeden po druhém. Každý pacient budiž o nebezpečnosti a podstatě choroby své poučen.

*) Našim synům, až jim bude 18 let.

Jadassohn (Bern) žádá, aby nemocniční oddělení pro pohlavní choroby byla bezvadna, aby do nich mnoho nemocných bylo přilákáno. Nemocní kožními a pohlavními chorobami stižení buďtež témuž lékaři přiděleni z důvodu vědeckých a praktických. Veneričtí nemocní nechť mají příležitost zaměstnávati se mezi dnem. Nesmí se nemocnými a z dlouhé chvíle stanou se proti personálu vzpurnými. Personál budiž vybraný. Oddělení pro prostitutky nechť mají oddělené místnosti pro děvčata dosud nezkažená. Pro polikliniky žádá za lékařky a ordinační hodiny pro každé pohlaví zvláště. Vyhlášky pro poučení o pohlavních chorobách buďtež umístěny na vhodných místech nejen péčí soukromou (lékařů), nýbrž i státním vlivem. Tyto vyhlášky nechť obsahují udání o způsobu nákazy, léčení a předcházení chorob pohlavních a nechť upozorňují na neškodnost zdrželivosti pohlavní, varují před fušery, obsahují výstrahu před pitím, které k infekci pohlavní dává příležitost atd.

Queyrat (Paříž) jde tak daleko, že doporučuje provádění mládeže museem s muláženi, které by ukázaly divákům, jaké zkázy může způsobiti pohlavní choroba. Účinně působí, chrání proti chorobám pohlavním, zdravotnická výchova pohlavní u mládeže (čistota, koupele atd.). Řečník žádá o veřejné poučování skrze autority, že zdrželivost není zdraví škodliva. Veneričtí nemocní nechť se lékaři zaváží čestným slovem, že se zdrží všech pohlavních styků před propuštěním z léčení.

Santoliquido (Řím) upozorňuje, že statistika jenom tenkráte vážné poučky poskytne, bude-li internacionální a velmi jednoduchá. Jenom pohlaví, stáří, stav, syfilis, kapavka, měkký vřed — rok nákazy a způsob (pohlavní nebo mimopohlavní), u kapavky budiž udáno, byla-li diagnosa drobnohledně potvrzena. Sčítání má se prováděti dvojí: běžné a periodické (jednou za 2 leta v určitý den). Zemské bureau pro statistiku takovou, které by obdrželo i vojenské statistiky ku zpracování, zašle své výsledky mezinárodnímu úřadu pro statistiku pohlavních nemocí, který uveřejní své resultáty úhrnné.

Bertillon (Paříž) klade váhu na statistiku vojenskou, upozorňuje však, že čísla statistická nejsou obrazem pohlavního zdraví občanů toho kterého státu. Poptávka po celé zemi, jaká provedena r. 1900 v Prusku, byla by užitečnější, ale nesměla by býti tak summární.

Von *Petersen* (Petrohrad) pokládá jen vojenské statistiky za upotřebitelné, jakož i údaje o regulované prostituci. Nomenklatura budiž jednotná i jednoduchá. Lze vlastně s výhodou zpracovati jen údaje o přijici.

Wolff (Štrasburk) radí jednotné formuláře, které se vztahují i na vojsko, námořnictvo, nemocnice, kliniky, ambulatoře, nemocenské pokladny, prostituované, veřejné instituce a továrny. Řečník po-

znamenává, že v Mühlhúzách a v Metách po odstranění veřejných domů venerických chorob značně přibylo.

*

Podali jsme jen stručný výtah prací důležité této konference. Bylať ještě jednomyslně přijatá přání stipulována a vedle toho pronešena řada návrhů. Tyto body jednání, jednak proto, že jednotliví už řečníci pojednávali o těchto bodech, jednak i proto, že asi návrhy ty uskutečněny budou a vejdou pak v nejširší známost, pouštím se zřetele doporučuje uvedené návrhy k pozornému uvážení všech čtenářů, kteří mají vliv na utvoření veřejných institucí, a vůbec všech přátel hygieny. Máloť je tak důležitých předmětů. Vždyť lze právem prohlásiti, že i tuberkulosa a alkoholismus před tímto zlem ustupuje poněkud do pozadí, uvážíme-li naléhavost pudu, který k chorobám těmto zavdává příležitost. Sexus necans — tanulo referentu stále na mysli při studiu prací této konference. —ý—.

*

ŠKOLSTVÍ.

Národnostní spory a university.

Ke spisu *„Der Hass der Völker und die oesterreichischen Universitäten". Von Jaroslav Goll, Professor der Prager böhmischen Universität.* (*Bursík & Kohout.*)

Celá tato dissonanční, krutá episoda, kterou vyvolal známý článek rektora německé pražské university, Dra Ad. Bachmanna, ve spravedlivé snaze českého lidu po druhé universitě (viz „Neue Freie Presse" ze dne 1. listopadu 1902) může býti dnes pouze neobyčejně působivým dokladem jakosti zbraní, jaké proti nám volí německá strana v kulturním spolužití. Nemůže býti ovšem ničím víc — neboť ony papírové, nekriticky a slinou vášně podlepované důvody zavilého strannika byly zhrouceny ve svojí nejhlubší podstatě — ale tento doklad jest příliš charakteristický, než abychom se naň nemohli časem odvolati. Celá affaira je známa: Prvního listopadu vyšla v Neue Freie Presse stať Bachmannova. Autoritativní, hrdá, chlípná sensace, která svým zevnějším nátěrem měla budíti dojem vědecké podloženosti, pod rouškou boje proti slovanismu v otázkách universitních zákeřnicky namířená proti nám Čechům. Článek psán s vervou — to nutno doznati —, jeho rozumový a právní podklad však roven je nulle, jsa nahražen z veliké části nízkým šovinismem a lží, kterou diktovala zášť. Článek přirozeně vzrušil, však s bolestí nutno doznati, že neelektrisoval tak, jak se na jeho invektivy dalo očekávati, a co ještě smutnějšího: neelektrisoval tam, kde v prvé řadě se měl dotknouti nejpalčivěji. Jeden jeho bod je nad jiné urážlivý. Bachmann píše: „Und selbst wenn der Staat die riesigen finanziellen Opfer bringen müsste, wenn es gelänge, die Lehrstühle der neuen Anstalt mit Ge-

lehrten zu besetzen, *die auf der Höhe der europäischen,* nicht speciell czechischen *Wissenschaft stehen, was nach obiger Darlegung aussichtslos ist . . .*" etc. Toto místo je opravdu krutou výzvou, zasahující nejen naše mladé učence, ale i naše studentstvo vysokoškolské, tím krutější, čím chabější byla jeho podpora se strany Bachmannovy. A už k vůli němu měla vyvříti krev naší mládeže v ohnivém protestu, jenž zde byl nad jiné místný a nad jiné způsobilý promluvit ve prospěch opravdového mládí a cti studentstva.

Takto ozvaly se dosud pouze tři hlasy (pokud možno mluviti o officielních odpovědech, přímo namířených) —: skrytě polemisující řeč knížete Lobkovice při slavnostním shromáždění České Akademie věd a umění (7. prosince 1902), odveta dra Jos. Pekaře v pražské Politik (viz čísla ze dne 4. a 5. listopadu 1902) a samostatná brožura dra Jaroslava Golla. Zemský maršálek vystoupil tu ve jménu Akademie a v řeči, která obzvláště letos zasloužila si živé pozornosti, nadhodil nutnost obrany, kterou by nejvyšší náš vědecký ústav musil podniknouti v zájmu cti české vědy, kdyby se podobná invektiva měla kdy opakovati. Dr. Pekař promluvil za naše mladší vědecké pracovníky: řízně a se svěžím temperamentem mladistvého učence, hrdě a sebevědomě; professor Goll přistoupil konečně ke svoji odpovědi s kritickým nožíkem přísné analysy a věcné promyšlenosti.

Vývody Gollovy jsou zajímavy po nejedné stránce. Ač jsou přesné, podepřeny četnými daty a vědecky zatíženy, nepostrádají živé výmluvnosti a tepla, zejména tam, kde se týkají našeho studentstva, živě se ujímajíce jeho vědecké snaživosti. Tohoto předmětu dotýká se vůbec prvá polovička brožury, psaná ve vášnivém protestu muže, jenž je si vědom vzácných výsledků svého poslání. U Bachmanna padlo slovo o systematické výchově k nevraživosti národní a z toho pochodící nechuti studovat německý jazyk, „nutný k vědeckému rozhledu". Nic mu nebylo snazším, než vyvoditi z tohoto fakta nemohoucnost českého dorostu vzdělati se dokonale. A právě tu postupuje Goll se vzácným taktem, prost jakéhokoli šovinismu a úzkoprsosti. Ano, je třeba každému intelligentu co možno největší mnohojazyčnosti, ač to není jen němčina, ale i francina a angličina, ruština, vlaština . . . a právě v tomto názoru naše universita vychovává! „Naši studenti rozumějí . . . německy lépe, než professor Bachmann česky". Naši professoři posílají studentstvo do Německa, do Francie i jinam, zatím co německý student velmi často tvrdí ráz svého universitního města pořádáním bummlů. Nedá se generalisovat, ovšem, ale převaha rozhoduje. Náš student vyzná se velikou většinou i v ruštině, polština je nám nesmírně blízká („z těchto řečí nezná prof. Bachmann — s dovolením — ničeho"), studium angličiny se právě v mladých kruzich utěšeně vzmáhá, neboť znalost němčiny je k ní můstkem tak jako latina k jazykům románským. Za to student německý z veliké části češtiny nezná — a to není pro dnešního vědátora

malou nevýhodou, vždyť právě největší z německých historiků (Krumbacher) ji studovali zrovna tak jako ruštinu a polštinu, chtěli-li napsati díla všestranně dokonalá. A na těch, kdož o Čechách psali, neznajíce české literatury vědecké, vymstila se neznalost citelně . . .

Mohl bych uvésti velikou řadu pádných důvodů Gollových (a ještě k jiným otázkám), jimiž elaborát Bachmannův není pouze v základě potřen, ale, což je tu právě nejzajímavější, jimiž obrátila se zbraň hrozivě proti němu samotnému. Co mile překvapuje a co nese v sobě velikou sílu přesvědčivosti, je objektivní, snášelivý ton, plně uznávající význam každého národa, prostý šovénství a nevraživosti, jakým píše Goll. A na druhé straně ono sebevědomí, čerpané z české práce, jistota a parátnost v každém bodě, vyplynulá z úplného přesvědčení o tom, co uvedeno. Učenec jeví se tu výborným a temperamentním šermířem péra: zasahuje vždy v kritické místo, nutnosti jehož krytí se soupeř nejméně nadál. Je tomu tak hlavně ve dvou bodech: tož předně tam, kde dovolává se článku Gomperzova, zvláštní náhodou uveřejněného v témže čísle vídeňského časopisu, jež přineslo Bachmannův útok a ještě více tam, kde se dovolává jeho samotna jako řečníka na českém sněmu ze dne 26. července 1902.

Theodor Gomperz mluví tam totiž krásná slova o výměně universitních sil, jakožto nutném požadavku všestranného jejich rozvoje. Mluví tam ovšem o universitách německých, leč totéž a s tím větším důrazem aplikoval Goll na náš případ. Profesor Bachmann pronesl zmíněného dne v červenci poslaneckou řeč, dýšící národní snášelivostí, přímo altruismem národním — professor Goll srovnává nyní jeho tehdejší a dnešní vývody a podrobuje je kritice. V těchto dvou bodech nahrnulo se mu do péra nové množství materiálu velmi přesvědčivé, přímo ubíjející síly. A tak nám vyrůstá pozvolna před očima pravý obrázek příčin, které vyvolaly Bachmannovu stať: národní zášť, egoismus, strach před posilou češství nového universitního města moravského, nevraživost a neláska. Zbraně tu byly zcela analogické: překrucování a falešné dedukce. A ačkoli zevně budily dojem opravdovosti, rozplynuly se v ohni přesvědčivé řeči Gollovy v mlhu zejména tam, kde autor mluvě o historickém vývoji vysokého učení českého, vyvodil analogii potřeby druhé university zrovna z fakt uváděných Bachmannem. Tím stává se porážka německého professora přímo klassickým dokladem jeho krátkozraké neprozíravosti a jeho malého kriticismu. Na druhé straně stává se Gollova brožura výbornou agitační zbraní v našem boji universitním a tak jako v každém bodě zvlášť, i v celku obrátilo se ovoce sporu v náš prospěch. Byl by to případ dosti komický, kdyby nebyl tak vážný zároveň — v každém případě zaslouží si však bedlivého povšimnutí.

F. Skn.

*

Školská reforma v Anglii.

Počátkem prosince byla v dolní sněmovně anglické velikou většinou přijata Balfourova předloha školská, jež rozpoutala intensivní parlamentní i mimoparlamentní opposici. Není pochyby, že předloha bude přijata — s podřízenými toliko amendementy — i ve sněmovně lordů. Reforma přetvořuje veřejnou správu školskou, rozšiřuje její dosud úzce vymezené úkoly, zavádí nové a odstraňuje staré orgány školské správy veřejné a hlavně reformuje dosavadní soukromou t. zv. voluntární školu národní, ponejvíce konfessní. Způsob, jakým provádí se tato posléze dotčená reforma, vzbudil nejvíce odporu. Balfourova Education Bill znamená zajímavou i důležitou etappu ve vývoji nejen školské správy, nýbrž místní správy (autonomie) anglické vůbec, pročež se k ní v příštím čísle ještě vrátíme.

* *Dr. H.*

Školství obecné a měšťanské.

(*Výchova k umění. — Reforma měšťanských škol. — Sankce zákona o učitelských platech.*).

V Americe, Anglii a Německu vznikly snahy vzdělávati a vychovávati dítě již od malička k tomu, aby systematickým způsobem se navedlo míti zálibu v krásném. Ať jsou to tvary a barvy přírodní, nebo výrobky, nebo díla umělecká, vše má stopy svého vlivu zanechávati v duši dětské. Očekává se od výchovy takovéto národ, který ctí umělecké výtvory umělců, památky starých dob šetří, jenž baží po krásném okolí ve své domácnosti, jenž krásnými činy v paměti historie se zapisuje. Ideje esthetické s ethickými se snoubí. Dříve říkávali tomu staří učitelé vzdělání krasocitu, vkusu, dnes mluví se o *umělecké výchově*, vychování uměním. České učitelstvo dávno již všímá si tohoto proudu, po 6 let již „Paedagogické Rozhledy" stálými referenty podávají zprávy z tohoto oboru. Letošní zemská konference učitelská v květnu také pojednala o této záležitosti a usnesla se, aby umělecká výchova jako vychovatelský princip byla náležitě uplatněna v celé soustavě vychování elementární třídou počínajíc. V rámci výchovy nemá nikde vystupovati jako zvláštní předmět, nýbrž jako výchovný činitel, který působí při všech příležitostech při dospívání žáků. Na nové utváření některých předmětů má zvláštní vliv (kreslení, tělocvik). Účelem umělecké výchovy jest zušlechtění citové stránky člověka, vzdělání esthetické obrazotvornosti — podpory to výchovy mravní. Aby snaha tato i reelně se manifestovala uspořádalo učitelstvo výstavku pro uměleckou výchovu v Náchodě o letošních prázdninách (20. července až 17. srpna) hojně navštívenou a poučnou. Obsahovala 8 oddělení, v nichž rozdělen sebraný materiál. Pořadatelé se zdatně přičinili, aby návštěvníkům ukázali, jaké knížky mají radost působiti dětem, jaké knížky škola má klásti do rukou žactva, jaké obrazy

rozjasňují tváře jeho atd. Viděli jsme zde výrobky domácí i cizí, z oboru knih, obrazu pro školu i dům, originály k umělecky vypraveným spisům, ukázky, jak se ve školách má kresliti dle přírody rozmanitou technikou (a to od školy elementární až do školy střední — výkresy žáků z Chicaga, z reálky kladenské a z učitelského kursu pod vedením prof. Boudy) s pominutím „čárování" na tečkovaných čtvrtkách a kopií různých slohových ornamentů. Zvláštní výstavky reprodukcí kreseb Mikoláše Alše a obrazů krajináře V. Březiny jenom korunovaly podařené dílo. Šťastný cyklus pěti přednášek během výstavy provedených („O socialisaci umění" prof. dra O. Hostinského, „Rozsah idejí umělecké výchovy" prof. J. Patočky, „O školní praxi umělecké a reformě kreslení" prof. Al. Boudy, „Umění výtvarné, jeho technika a umělecký ideál" akad. mal. V. Březiny a „Umělecká kniha pro mládež" říd. uč. J. Petra) propagoval účinně ideje umělecké výchovy. —

V popředí diskuse v listech paedagogických i denních vyskytá se od jisté doby otázka *reorganisace měšťanských škol*: českých čítáme v království na 250, v markrabství 80, ve Slezsku 1. Učitelstvo jejich i občanstvo, jemuž věc tato na srdci leží, stará se o to, aby nynější trojtřídní škola měšťanská (se žactvem 11—14letým) rozšířila se o třídu čtvrtou.

Dle smýšlení v ministerstvu vyučování, protože se nechce hýbati s říšským zákonem o nich, byla by tato čtvrtá třída nepovinnou (fakultativní). Ale i toto rozšíření uznává se za pokrok.

Vedou je k tomu národohospodářské poměry malých lidí, rolníků, živnostníků, drobných úředníků, kteří přece mají povinnost co možno nejlaciněji a nejrychleji opatřiti svým dětem výživy v průmyslu, živnostech, obchodech a jiném povolání, které nevyžaduje studií akademických. Škola měšťanská má se tímto způsobem státi základem lidového školství vůbec a tím i kultury národní. Jedná se jenom o to, aby absolventům takto reorganisované školy měšťanské přiznala se taková práva přiměřená, jako mají žáci z nižší střední školy.

— Delegáti „Jednot učitelstva měšťanských škol" ze všech korunních zemí shodli se již 7. července ve Vídni na společných bodech. Min. Hartel vyjádřil se již 16. prosince vůči posl. Špindlerovi, dru Šílenému a bar. d'Elvertovi, kteří jednali s ním o této záležitosti za „Jednotu učitelstva měšťanských škol" v Čechách a na Moravě a něm. (v říši celé), že jest ochoten svolati anketu odborníků, kteří budou asi v lednu o zamýšlené reformě školy měšťanské vyslechnuti. Přáli bychom si, aby jednání další prospělo školám měšťanským a mělo blahodárný vliv na příznivé smýšlení o nich v kruzích všeho občanstva, neboť cíle jejich jsou skutečně užitečné a potřebám stavu středního vyhovující. —

Nepředložení zákona o platech učitelských ku sankci budí v řadách učitelstva veškerého neobyčejnou trpkost a rozháranost.

1½ roku čeká již na skoncování této palčivé záležitosti. Přirozeně vzmáhá se v řadách jeho nespokojenost se vším, když vidí, že od založení nynější moderní školy, již 32leté namáhání jeho po dostatečném služném sotva toto sněmem bylo projednáno, vládními orgány se oddaluje a za situaci politickou učitelstvo se trestá. Nemáme ve slovníku dosti trpkých slov, jimiž bychom toto jednání vlády charakterisovali, zvláště když nejnovější výnos místodržitelský vinu na poslance české nepřímo svaluje. Protestní schůze učitelské, jež od 30. listop. se pořádají, mají vyjasniti i laikům celou hloubku roztrpčení a důvodnost hnutí ve stavu učitelstva a získati široký zájem jeho věci. Zdá se, že schůze tyto neminuly se tímto svým cílem a že získaly věci učitelstva ne pouze platonické sympatie, nýbrž že dovedly též uplatniti v naší veřejnosti přesvědčení, že běží netoliko o osobní věc *učitelů*, nýbrž o věcný zájem a budoucnost *školy*.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Divadelní krise v Polsku. Poláci, jak známo mají čtyři ohniska pro svůj ruch divadelní — Varšavu, Krakov, Lvov a Poznaň. V loni přibyla k tomu i Lódž, kde otevřeno bylo velké, důstojné divadlo polské. Zdálo by se tedy, že ruch dramatické produkce i prosperování divadel je touto paterou konkurencí zabezpečen. A zatím věci stojí daleko hůře.

Nejmladší polské jeviště *v Lodži**) — v polském Manchestru — skončilo svou pouť nejdříve. Po slavnostním představení, po řadě festinů objevilo se, že obyvatelstvo Lodži má porozumění pro operetty a pro chantanty a tak dokud veden byl repertoir vážný, byla návštěva pranepatrná. Teď se věc poněkud finančně zlepšila, ale za to umělecká úroveň klesla přehluboko.

Divadlo v *Poznani* živoří. Není divu: je to poslední duševní bašta proti hakatistům. Měl jsem příležitost letos v Zakopaném mluviti o té věci se samým ředitelem poznaňského divadla p. Rygierem a ten mi vylíčil stav divadla takto:

„Když jsem před několika léty převzal divadlo, mělo slabou návštěvu, ale stálo si finančně dobře, poněvadž mělo hojné subvence od šlechty. Ale za to šlechta vymáhala repertoir dle svého gusta, jež ovšem se s vkusem širších vrstev polského obyvatelstva Poznaně rozcházelo úplně. Já však v divadle tom viděl důležitou zbraň proti germanisaci a první věcí, kterou jsem udělal bylo to, že vzdal jsem se peněžní přízně šlechty; za to však otevřel jsem je nejširším kruhům obecenstva. Repertoir je lidový, ceny nízké, čtyřikrát týdně jsou li-

*) Znamenitá monografie o Lodži — román W. Reymonta. »Zaslíbená země« vychází právě v českém překladě u E. Beauforta.

dová představení, šlechta se lnevá, ale lid plní divadlo a čerpá z něho nadšení (pokud ovšem pruská censura vlastenecké hry připouští) pro nový, úporný boj. Divadlo plní svou morální úlohu, ale za to stojí si finančně nikoli skvěle. Dnešní stav není zoufalý, ale také ne zcela uspokojivý." To o svém divadle pravil sám sympatický ředitel Rygier.

Činohra polská ve Varšavě*) (nepočítáme tu soukromých divadel) je carské *Divadlo Rozmaitošci* (v létě „Letní divadlo"), jež má vzornou společnost uměleckou, velice dobrý repertoir a jež v celku prosperuje. Ovšem i na toto činoherní divadlo [jakož i na divadlo Velké (operní)] ročně připlácí carská operetta „Nowóšci", jež se tedy nejvíce vyplácí.

V *Krakově* a ve *Lvově* jsou nová divadla městská. Město pronajalo pak divadlo to v Krakově herci Josefu Kotarbiňskému, ve Lvově Tadeuszi Pawlikowskému (dříve řediteli krakovského divadla). Prvý i druhý jsou výborní ředitelové, zkušení divadelníci, muži mající ušlechtilé snahy a šťastnou ruku ve volbě repertoiru. Pawlikowski nad to má výhodu tu, že je osobně zámožný. A přece: tyto dny městská rada usnesla se zrušiti s Kotarbiňským smlouvu, poněvadž neplatí nájemné a Pawlikowski vloživ do divadla asi 150.000 zlatých je nucen pomýšleti na odchod, nemoha platiti vysokého nájemného. Tedy krise hotová. V Krakově prý věc skončí smírně, ústupkem městské rady, ve Lvově prý zaujme místo Pawlikowského bývalý ředitel téhož divadla Ludvík Heller, jenž toho času zorganisoval ve Lvově Filharmonii; jak Pawlikowski tvrdí, poškozuje Filharmonie městské divadlo ročně o 80.000 K na příjmech.

Tak nepříznivě stojí činoherní záležitosti v Polsku. Divadla se nevyplácejí! A přece na př. Krakov jiné než činoherní nemá a repertoir je pestrý (skoro každou sobotu premiera) — a přes to i krakovské divadlo je passivní.

Není tedy jen u nás obecenstvo z 80 procent melomanské . . .

Dr. B. Prusík.

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTÍ.

Hrabě **Richard Belcredi,** bývalý ministerský předseda rakouský, státník české věci sympathický, zemřel dne 2. t. m. v Gmundenu.

Björnstjerne Björnson, slavný spisovatel a politik norský, dovršil dne 8. t. m. 70. rok života.

Jedna z Nobelových cen literárních byla tento měsíc udělena známému nepříteli Slovanstva prof. Mommsenovi.

Belletristický měsíčník **„Květy"** vstupuje příštím rokem v 25. ročník svého trvání.

---

*) Vláda vydržuje pro Poláky tato divadla: Velké (opera), Rozmaitošci a Letní (činohra), Nowe (operetta) a Lidové.

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

ŠKOLSKÁ REFORMA V ANGLII.

Dr. Emil Hácha.

Potřeba reformy školské doléhala na politiky i školské odborníky anglické již po decennium a déle. Za posledních let přičiňovány v krátkých intervalech různé přístavby k dosavadnímu systému, smí-li nazvati se tak chaotická a neucelená spleť kompetencí a útvarů souběžných i porůzných, až teprve nynějšímu unionisticky-konservativnímu kabinetu Balfourova v upevněné jeho posici bylo vyhraženo provésti po dvou zmařených pokusech reformu od kořene. Po debatách, jež zabraly více času, než kdysi Gladstonova Home-Rule Bill, byla Balfourova Education Bill dolní sněmovnou v noci na den 4. prosince velikou většinou 246 hlasů proti 123 hlasům opposičním přijata. Sněmovna lordů rovněž velikou většinou Bill přijala a provedla — k popudu samé vlády — jen malé změny, pro podstatu věci nerozhodné. Obdrževši sankci, počne reforma působiti dnem 16. března 1903. Těžko je i pozorovateli blízkému postihnouti dosah reformy v celé šíře i hloubi, těžko je oddělit pouhá opposiční hesla od námitky založené na faktech, a vyšetřiti spodní proudy pro reformu i proti ní. Parlamentní řečníci a orgánové vládních stran vynášeli Bill jako div státnické moudrosti, liberální opposice a hlavně orgány nonkonformistů, t. j. sekt náboženských stojících mimo officielní církev anglickou, odsoudily předlohu jako „plod v hříchu počatý", jako podlomení stěžejních zásad konstitučních a nesvědomitý útisk dissentujících společností náboženských. Tím obtížněji je vzdálenému pozorovateli kontinentálnímu, jenž pro mnohá „insulární" specifika anglická nemá oka dost bystrého, dospěti ve všem všudy k jasnému úsudku. Nicméně vyhrání se i jeho zraku jádro věci v dosti určitých liniích, stopuje-li prů-

běh jednání parlamentního, zejména ve stadiu komisním, officielní projevy stran, srovnává-li původní znění Bill, jak Balfour v březnu ji předložil, s konečným zněním, ve kterém z dolní sněmovny vyšla, a hlavně navazuje-li své pozorování na stav dosavadní, který má býti zreformován, jakož i na široké vývojové pásmo lokální správy anglické.

Pokusím se načrtnouti podstatu reformy jen s hlediska organisace správy veřejné, neboť Education Bill 1902 není ničím více než právě organisací správy školské.

Dříve však je nezbytno vyličiti — byť jen v obrysových liniích a pokud pro pochopení reformy má důležitost, — dosavadní vývoj anglické správy školské,*) neboť jen ve spojitosti s ním jest Bill srozumitelna. Zároveň uspořím čtenáři i sobě podrobný kommentář nové školské akty.

Jako východisko postačí školská akta z roku 1870. Neboť — nehledíme-li ke školám zřizovaným od svazů chudinských, workhouse schools, jež jsou doplňkem soustavy chudinské, a k tak řečeným reformatory a industrial schools pro mladistvé provinilce a pro spustlou mládež, jež jsou součástkou systému trestního — až do vydání školské akty z r. 1870 neměla Anglie elementární školy veřejné, t. j. školy z peněz veřejných úplně vydržované a veřejnými orgány spravované.

„V historických svazech kommunálních s vývojem záhy uceleným, s berněmi a úřady přesně na určité účely obmezenými", jak praví Gneist, „nebylo s dostatek místa pro takovéto účely kulturní". Nové útvary kommunální během století devatenáctého teprve se formovaly, a formační process tento dospěl teprve později, to jest zákony z roku 1880 (Local Government Bill) a z roku 1894 (Parish and District Council Bill) svého zakončení.

Péče o elementární výchovu mládeže spočívala do roku 1870 na církvích, starých nadacích, soukromých ústavech a na dobrovolných společnostech, z nichž zvláště dvě veliké matice školské, anglikánská National Society a nekonfesní British and Foreign School Society od počátku století rozvíjely rozsáhlou působnost. Byl tu sice již jakýsi vliv moci státní, avšak podmíněný a obemezený, byla dokonce státní inspekce školní,

*) O angl. školství národním v rámci anglické samosprávy prof. Dr. Bráf v cyklu přednášek „O samosprávě" pořádaných „Českým klubem".

a vyvinul se i jakýsi „systém státního práva školského, dříve než Anglie měla prvou úplně z peněz veřejných vydržovanou školu národní, a než byla zřízena místní správa pro vyučování elementární“.*) Od let třicátých (1833), kdy začal v Anglii váti ostrý vzduch reformní, poskytoval totiž anglický parlament každoročně podpůrné úděly (grants in aid) oněm elementárním školám, které se podrobily podmínkám stanoveným parlamentem a později parlamentním „Education Committee“. Podmínky tyto z prvu v protokolech (minutes) řečeného úřadu vytčené, vzrostly během doby v obsáhlý Education Code, od roku 1860 několikráte revidovaný, a v čele podmínek záhy byla ta, že školy takto podporované musí se podrobiti dozoru státních školních inspektorů.

Takový stav nalezla školská akta Forsterova z roku 1870, jeden z největších činů reformního kabinetu Gladstonova. Nebylo škol povinných, nebylo povinné návštěvy školní, dislokace škol po zemi byla nahodilá, a dvě třetiny dětí právě z nejchudších a kultuře nejvzdálenějších vrstev vyrůstaly bez nejprimitivnějšího vyučování školského. Bylo docela v duchu reální politiky anglické, že akta Forsterova neučinila tabulam rasam, neodstranila ani nepřetvořila oné školy „voluntární“, která tu již byla, nýbrž zachovávajíc nalezené, jen doplňovala. Doplňovala tak, že zavedla školu veřejnou, z peněz veřejných vydržovanou a veřejnými orgány spravovanou, jenom jako školu s u b s i d i á r n í, nařídivši zřízení školy takové všude tam, kde není jinak o účinnou výchovu mládeže postaráno. K tomu konci m u s i l v každém školním okresu, „school district“, kde ústřední úřad školský „Education Departement“ shledal toho potřebu, a m o h l i v každém jiném okresu školním, býti zvolen 5—15členný School Board, jemuž náleží „zříditi, vydržovati a spravovati dostatečný počet veřejných škol elementárních“. Za školní distrikt byla prohlášena farnostní obec (parish) a municipální město; školní úřad jest ustaven zcela „demokra-

*) Redlich: Englische Lokalverwaltung, Lipsko 1901. Další prameny, o něž se opírám: Wright & Hobhouse: Local Government and Local Taxation. Londýn 1894. Molesworth: The history of England from the year 1830—1874. Londýn 1882. Vládní předloha původní a v committee upravená. »Pamflety« liberární federace: The Education Bill 1902, The Government Education Bill. Pro stanovisko Nonkonformistů články v „The Contemporary Review, listopad 1902 a j. Dále oficielní Special Reports, on educational subjects, vol. 6. aj.

ticky; volí jej všichni poplatníci, v městě arci „měšťané“; volební právo mají také ženy, které jsou do Boardu i volitelny. Votum je kummulativní, t. j. každý volič může sjednotiti všechny své hlasy na jednoho kandidáta, což má za účel chrániti konfessní minority. Náklad na tyto Necessitous Board Schools (na rozdíl od voluntary schools) hradí se z podpůrných údělů státních, jež pronikají celou soustavu lokální správy anglické vůbec, a hlavně z lokálních daní, to jest ve venkovských parishes z lokální daně školské, kterou však nevybírá školský úřad samostatně, nýbrž na základě jeho poukazu úřad chudinský jakožto přirážku k dani chudinské, ve městech hradí se náklad z daně městské (borough rate.) Školné bylo r. 1891 téměř úplně zrušeno a nahraženo zvýšenými státními grants. Ústřední školský úřad (nazvaný od roku 1899 Board of Education) má kontrolu finanční a vykonává dohled na paedagogickou stránku škol svými četnými inspektory. I jinak má důležitá práva administrativní, hlavně organisační (v příčině ohraničení školních okresů a pod.) a může dokonce School Board rozpustit. Jinak je správa školy úplně v rukou školního úřadu místního, jenž jmenuje učitele a má i v ohledu paedagogickém značnou volnost, zvláště ježto normy uložené v Educational Code dosti prý vlažně se prováději. Zvlášť význačné karakteristikon této školy veřejné je její nekonfessní ráz, t. j. dle článku akty z r. 70, nazvaného po svém původci Cowper Temple clause, nesmí se ve školách School Boardů vyučovati náboženství způsobem příznačným pro dogmatiku některé „denominace“, jak se officielně církevní společnosti nazývají, nesmí se tedy užívati katechismu na čilé denominace, nýbrž vyučování náboženství záleží jen z předčítání z bible s výkladem spíše ethickým než náboženským. Výchovu konfessně-náboženskou obstarávají si církve samy, zejména ve školách nedělních.

Vedle nové školy zůstala stará „voluntary school“ nedotčena. Byla-li dříve, zůstala konfessní i nadále. Jen chtěla-li dosáhnouti státních aid grants, musila jaksi zmírniti konfessní svůj ráz. V hlavních bodech: musila státi se přístupnou dětem všech konfessí bez rozdílu a nesměla na dětí jinokonfessní činiti v ohledu náboženském žádný nátlak. Správa školy voluntární zůstala, jako dříve byla, v rukou těch, kdo ji zřídili (společností atd.) aneb těch osob, jež označovala nadační listina zakládací.

Ve školách anglikánské církve, jež činí ohromnou většinu všech škol soukromých, je téměř napořád místní farář předsedou neb aspoň členem správy (management) školy voluntární, a má namnoze právo ustanoviti za členy správní rady školní i své kaplany. Správa — management — ustanovuje učitele a vůbec opatřuje veliké záležitosti správní, nejsouc obmezena jinak, než podmínkami, za kterých škola přijímá státní podpůrné úděly. (Jsou to státní inspekce atd.)

Obě tyto soustavy pracují vedle sebe isolovaně, bez vzájemného vztahu. Co je poněkud sjednocuje, jsou jen normy Educational code-u, který obsahuje také jakousi osnovu učební. Ale praxe je prý i v té příčině velmi liberální. Board Schools z malých počátků a povlovným tempem vyrostly v městech, a zvláště ve velkých městech průmyslových, dle svorného úsudku, v instituci blahodárnou a někde přímo velkolepou. Ve venkovských parishes namnoze zakrněly a nevyhovují ani v paedagogickém, ani ve zdravotním ani v žádném jiném směru, což lze konečně snadno pochopiti, uvážíme-li, že asi 5 tisíc farnostních obcí má méně než 1000, 6 až 7 tisíc těchto obcí dokonce méně než 300 obyvatel.

Rovněž nestejné jsou výsledky škol voluntárních. Zvýšené potřeby a také konkurence se školami veřejnými, jež nevybírají školného, vyžaduje stálého zvyšování nákladu, kdežto výnos jmění nadačního nevzrůstá, a soukromí přispěvatelé, stižení již všeobecnou daní školní na školu veřejnou a platící tedy na účely školní dvojnásobně, kde Board school existuje, nejsou vždy ochotni příspěvky stále zvyšovati. Následkem toho laboruje veliká část škol voluntárních nedostatkem peněz, ač státní grants ustavičně stoupají, dostoupivše v posledním roce 640.000 liber šterlinků (čili přes 15 mill. korun), což činí skoro třikrát tolik jako státní grants pro Board schools. Celkem a dle průměru vykazují Board schools výsledky značně příznivější a mají také příznivější podmínky zdárného působení. Neboť dle poslední oficielní výroční statistiky činil průměrný náklad na jedno školní dítě ve škole voluntární 2 £ 5 s 4 h (asi 54 K 40 h.) ve škole Boardu 3 £ 0 s 2 d (72 K 20 h). Na školách Boardů působí*) 53 proc. učitelů s plnou kvalifikací (s t. zv. certifiká-

*) Dr. Macnamara v článku: „Primary education v měsíčníku" the World's Work. Prosinec 1902.

tem), na školách voluntárních je jen 39 proc. takto kvalifikovaných, takže na oněch připadá jeden plně kvalifikovaný učitel na 74 dítky, na těchto teprve na 103 dítky.

Ani obě soustavy dohromady nejsou s to, aby potřebě výchovní úplně vyhověly. Dle výpočtů Dr. Macnamary, čelného znalce školství elementárního, je v Anglii a Walesu, na něž nová Bill i zákony svrchu dotčené a tudíž také tato stať jsou obmezeny, dosud ještě na ½ millionu dětí školou povinných, jež vyrůstají v úplné nevědomosti; a z dětí ve školách zapsaných zanedbává vyučování pravidelně plný million . . .

Povinná návštěva školní byla zavedena teprve po aktě školské z r. 70., a to zákony z r. 1876 a 1880 (do 11 a ve formě zmírněné do 13 let). Současně byly též ustanoveny dohlédací úřady nad návštěvou školní. Ve školních distriktech jsou jimi School Boards, kde Boardu není, zvláštní school attendance committee, jímž jest v městech rada městská, na venkově úřad chudinský (Board of guardians). Praví se, — a dle hořejších číslic Macnamarových lze tomu věřiti — že úřady tyto nejsou dosti energické, respektujíce nemírně svobodu, toto „narozením nabyté právo" každého Angličana, často prý ne tak z úcty před touto svobodou, jako spíše z důvodů úsporných a zištných.

Sluší a stačí pro účel této stati obmeziti se na tento obrys organisace elementárního školství anglického a zbývá ještě zmíniti se o školství vyšším.

Skoro plných dvacet let po aktě z r. 70. zůstala péče státu obmezena na školství elementární, avšak po různu bylo již během tohoto dvacetiletí jednotlivým městům speciálními lokálními zákony povolováno zřizovati školy odborné a vyšší. Povolováno, neboť dle berního systému anglických místních, my řekli bychom autonomních svazů jest takového povolení potřebí. Teprve aktou z r. 1889 dána byla možnost a všeobecná zákonná basis pro zřizování škol odborných, technical instruction, kteréž akta docela v těžkopádném, konkrétním slohu anglických zákonů definuje jakožto „vyučování základům oněch věd přírodních a umění, jichž lze použiti v průmyslu" a dále jakožto „vyučování o tom, jak lze používati různých odvětví věd přírodních a umění v jednotlivých druzích průmyslu a živností", a konečně jakožto „vyučování, jak zacházeti s nástroji, dále vyučo-

vání zemědělské, modelování z hlíny, dřeva a z jiných látek". Zákon tento, zastihnuv již reformu hrabskou a administrativní okrsky hrabství již ustaveny, nalezl v radě hrabské, dále v radách městských a konečně v radách distriktů městských, původně pro správu zdravotní sestrojených, způsobilé orgány, na něž mohl vznésti péči o školství odborné. I d o v o l i l orgánům těmto, aby buď samy zřizovaly školy popsaného druhu, aneb aby za účelem zřizování jich podporovaly School boardy neb i podniky soukromé, jež nejsou založeny na zisk, a jež nový, aktou z r. 1889 zřízený centrální úřad „Departement of Science and Art" podpůrnými údělv státními podporuje. Náklad uhražuje se z daní lokálních, která však pro tento účel nesmí býti vyšší než 1 d (asi 10 h.) z 1 £ a dále z údělů ze státní daně lihové a pivní, kterých se dle akty z r. 1890 hrabstvím a městům s hrabskou správou dostává. Pro Wales a Monmouth bylo jiným zákonem z r. 89 zavedeno rovněž fakultativně veřejné školství odborné a vyšší na základě poněkud širším. Parlamentních grants dostává se i této kategorii veřejných škol, a poslední školskou aktou z r. 1899, kterou byly sloučeny oba dosavadní ústřední školské úřady (Education Department a Department of Scienonaud Art) v úřad jediný s názvem Board of Education, a zavádí se také — ve formě sice skromné a podmíněné — inspekce škol odborných inspektory ústředního Boardu.

Až potud dospěl zákonodárný vývoj. Kritika činnosti rad hrabských a městských pod školskou aktou z roku 1889 vyznívá vesměs příznivě. Uznává se jednomyslně, že School boards i správy hrabské a municipální vykonaly velmi mnoho, založivše četné, různotvárné školy odborné. Ale podnes jest zřizování škol těchto toliko f a k u l t a t i v n í, a vše závisí na osvícenosti a obětavosti příslušných místních autorit.

Zmíníme-li se ještě o velice vyvinutých pokračovacích školách večerních, úřady školními — ne veskrze na pevném podkladě zákonném — zřizovaných (Londýnský)*) school board má jich 386 pro všeobecné i speciální vyučování v podobách nejrůznějších) vyznačili jsme obrysy m í s t n í správy školské, jež kryje se skoro úplně s v e ř e j n o u správou školskou v ů b e c.

*) Akta z r. 1870 neplatí sice pro Londýn, ale úprava školských poměrů v Londýně je obdobná. Také Education Bill 1902 netýká se prozatím Londýna, avšak obdobná úprava se chystá.

Obligatorní, ale jen subsidiární systém školství národního souběžný se soustavou elementární školy voluntární, vedle něho fakultativní systém odborně technického a umělecko-průmyslového školství středního. Tak lze přibližně podati úhrnnou charakteristiku veřejného, t. j. veřejnými organismy spravovaného školství anglického. Jsou sice ještě porůzné, přímo státem vydržované neb vydatně podporované ústavy vyučovací pro účely speciální. Jsou to zejména ústavy pro výchovu učitelů, t. zv. training colleges, jichž vzhledem k reformě dlužno se dotknouti. Dr. Macnamara osvítil v parlamentní debatě, konané 2. července, poměry na těchto učilištích. Nejsou utešené. Macnamara uvedl, že ze 3000 míst na ústavech těchto jen 1000 míst je přístupno bez ohledu na konfessi kandidátovu, ale plná polovice z tohoto tisíce je f a k t i c k y v rukou officielní církve. Ostatní 2000 míst jsou přístupny jen těm kandidátům, kteří osvědčí, že náležejí k určité denominaci. Tři čtvrtiny těchto konfessních míst jsou p r á v n ě v rukou officielní církve. Tak se stává, že nonkonformistským kandidátům, byť sebe lépe odbyli zkoušku přijímací (které již musí předcházeti jakási praxe), není možno dostati se na ústav a dosíci plné kvalifakace učitelské jen proto, že nejsou členy officielní církve. A to přes to, že ústavy tyto jsou vydržovány daleko větší měrou ze státních grants než ze zdrojů soukromých a církevních.

Všechno školství ostatní nemá vztahu k popsané veřejné správě školské. Jsou to podniky více méně soukromé. Staroslavné university a colleges s nimi spojené neb samostatné, založené většinou na základě dávných výsad, zachovaly si jakousi samostatnou ústavu, „samosprávu", t. zv. „Public Schools" a četné školy přípravné, jež dohromady zastupují asi naše gymnasia, jsou podniky soukromé, ponejvíce na zisk založené a zisk přinášející. —

Švéd Gustaf F. Steffen ve své knize o „Anglii, jakožto moci světové a státu kulturním" líčí zemi tuto jako zemi podivného splývání a odlišování se živlu aristokratického a demokratického. Ve školství lze pozorovati jen odlišování se. Zde je patrna sociální vzdálenost mezi upper classes a lower classes tohoto státu politicky, t. j. ve své ústavě státní a kommunální, zdemokratisovaného až do základů. Anglický gentleman nevychovává se z pravidla v oněch veřejných ústavech vyučo-

vacích, jež svrchu jsou blíže naznačeny. Na 800.000 dětí z t. zv. horních sociálních vrstev vychovává se v „Public Schools“ a soukromých přípravkách, v colleges a na universitách, a výchova tato nanmoze spojena s nákladem pro naše poměry ohromným. Roční náklad na budoucího gentlemana, jenž sedí a žije od osmého do šestnáctého roku svého ve slavných školách v Etonu, v Harrow a pod., stojí nejméně 3600 K ročně. Universitní studium právnické stojí za rok asi 4800 K. Svrchu vylíčené školy veřejné jsou ponejvíce pro malého člověka, pro „working classes“, a pokud není školy veřejné pro ten či onen obor, je vyšší vzdělání dítěti malého člověka jen těžko přístupné, ne-li vůbec nedostupné. V jakém stavu je vysoké školství technické, osvětluje nejlépe fakt, během parlamentních debat konstatovaný, že angličtí technikové studují z velké části v Americe, ve Švýcařích a v Německu.

Obraz svrchu načrtnutý není úplný, a nechce býti ničím více, než podkladem pro porozumění reformy. Dokonce nechce býti obrazem školství anglického vůbec, jež v nepřehlednosti své a nedostatkem přístupné informace vzdálenému pozorovateli se vymyká. Šlo jen o to, podati ty stránky, jichž reforma se týká.

Ale tolik, doufám, črta tato prokazuje, že otázka elementárního a středního školství anglického je nerozřešený problém. Ono vyobcování chudých z vyššího vzdělání a vyobcování dissentujících konfessí z povolání učitelského, ona neucelenost, nesjednocenost a nesouměrnost celé soustavy veřejného školství, ono kouskovité, experimentální, žádnou jednotnou vůdčí myšlénkou nepronikuté zákonodárství školské, chaos rozptýlených pravomocí, nedostatek organické spojitosti mezi školou národní a vyučováním vyšším, a k tomu ještě bolesti konfessní, pociťované snad palčivěji než vše ostatní, — vše to a ještě jiné okolnosti činí srozumitelným, proč po desetiletí problém školský zaměstnával myslivé hlavy anglické, politiky i odborníky školské, proč Bill Balfourova kabinetu rozpoutala tolik polemik a vášní, a proč parlament potřeboval tak nezvykle dlouhé doby, než dostal se přes tuto otázku.

Po tomto, z příčiny svrchu vytčené, poněkud obšírnějším úvodu mohu se obmeziti na to, že vytknu podstatné kusy reformy co možná bez poznámek a nechávaje stranou všechen

detail. Obmezím se také jenom na Bill hotovou, jak vyšla z dolní sněmovny a jak — až na několik podřízených změn — stala se zákonem. (Dokončení.)

OTÁZKA ČESKÉ SAMOSPRÁVY.

Když čtu poslední dobou pravidelné zprávy o nových a nových defraudacích, jež obnažují nebezpečně zjizvené tělo našeho národního života, když sleduji odborné články, pokyny a rady, jak odpomoci pro budoucnost a v zárodku znemožniti opakování podobných katastrof, tu vždy vzpomínám si na tu naši národní povahu, která jest naším hlavním nepřítelem, která zaviňuje všechny naše pohromy a příkoří, jimiž jest ohrožován zdravý postup našeho národního života. Jsme vynalézaví v hledání myšlenek, velikých myšlenek, dovedeme zařídit pro uskutečnění jich agitaci neobyčejnou, dovedeme strhnouti v nadšení pro myšlenku vyhlédnutou dav nejširší, dovedeme myšlenku odíti a postaviti ve skutečnosť, ale pak jakoby vyčerpána byla veškera energie naše, opouštíme loď skutečnosti, ponecháváme plavbu její náhodě, zůstávajíce třeba i na dále v čele podniku, ale práci v l a s t n í již svěřujíce osobám jiným, dělníkům, úředníkům, pomocníkům, a jsme nejraději, můžeme-li se plně jim svěřiti a mrzíme se, nutí-li nás nesamostatnost těchto pomocníků k novému přemyšlování o tom, jak úskalí uniknouti, jak před bouří praktického života loď zachrániti. Musíme ovšem dohánět národy ostatní — ty míváme omluvy —, a tu právě ona horečnost hledání nových met, dosud národem naším nepostižených, prý přiliš mozky naše rozčiluje, absorbuje a u zvláštní extasi udržuje, že není možná, aby se staraly se stejnou energií o provádění a sesilování myšlenek ve skutek vtělených. Ty mozky přemýšlející dnes o něčem, čím dávno již vynikl národ francouzský, mohou jen popud dáti, národu povinnost uložiti, aby hleděl co nejdříve v tom národ francouzský dohoniti, ale nic víc; vždyť jiná myšlenka již zítra horečně je pronásleduje, nová idea v Němcích vítězně proniklá, v niž ponoří se s veškerým zápalem, aby pozítří přišly a národ náš na nové opět cesty přivedly pokroku a vzdělanosti.

Odevzdáním myšlenky národu jest povinnost jejich — těch

tvůrčích duchů — vykonána, o skutečnost starej se pak již národ sám.

A snad tato horečnost, úsilí, abychom co nejdříve úplně se vyrovnali národům sousedním, jest pramen, prapůvod všech těch nehod, jež poslední dobou naše konání pronásledují a víru ve veřejnou činnost tak povážlivě ohrožují.

Nemáme dostatek pracovníků, dělníků, kteří by se stejnou poctivostí a nadšeností přejímali práci z rukou budovatelů, kteří by se stejnou energií řídili dovedli plavbu našeho podnikání v příboji skutečného života, kteří by se stejně neúmornou pracovitostí neumdlévali dohnati loď v bezpečný přístav naprosté solidnosti, reelnosti.

Pravím nemáme d o s t a t e k takových sil a hned přidávám, bohudík že ve všech oborech máme aspoň nějaké, ale úměrným jich počet k počtu myslitelů rozhodně není.

A tu nebezpečí nastává.

K provádění myšlenek ve skutek vtělených vyhledáváme pracovníky, dělníky, pomocníky. A již tu bývá volba naše osudná: protekce, nepotism . . . A když i šťastně volba dopadla a získali jsme sílu osvědčenou, pracovitou, ostražitou, nehřešíme velmi často tím, že ji plnou důvěrou po skrovných zkouškách záhy „poctíváme", ve skutečnosti celou tíhu břemene nésti necháváme a při tom často neuvědomujíce si hned předem velikost zadávané práce, všestranně prováděné, síly její přepínáme? A tu již vzchází úraz nový: pracovník uvědomiv sobě úplnou důvěru představených i neujasněné vědomí jich o velikosti práce svěřené, odbývá práci a při tom hledí představené různým způsobem v neujasněnosti o velikosti a důkladnosti práce udržeti a povrchnost své práce utajiti, anebo pracovník umdlévá pod tíhou všestranně a důkladně prováděné práce a nemoha stačiti a opomíjeje představené o pravé podstatě a rozsahu poctivé práce své včasně uvědomiti, podléhá předčasně přetížení a odchází často neuznán, odkopnut, potupen . . .

A nebezpečí to jest tím větší, přináší-li se důvěřivost pracovníku „s penězi". Táž povrchnost, k níž během času přistupuje i šalebnost, vede pracovníka vnukáním ďábelské zištnosti k neblahé nepřesnosti u vedení hospodářství. Z prvu nepřesnost, nevčasnost, později lehkomyslnost hřeší po nenáhlu na důvěře poskytované a odtud již jen krok do propasti zločin-

ného chtění; vždyť přechod jest tu tak neobyčejně snadný, nepoznatelný a mez mezi úmyslem nezločinným a zločinným stěna tak neobyčejně tenká, nepostihlá, tajemná . . .

Těžká, nebezpečná jest ta nemoc na těle národní naší práce, která již tolik ošklivých boláků na povrch vynesla, oč nebezpečnější, těžší tam, kde na místě důvěřivosti představených k práci pobádá nepoctivý jich úmysl a nenasytná hrabivost.

Boláky prvější dají se operovati, pro budoucnost odstraniti, ale jedovatý dech zločinných úmyslů kruhů vedoucích, ten otráví tělo celé a neúprosně vžene v předčasný hrob.

*

Obraz výše nastíněných poměrů zjevuje se nám, nahlédneme-li hlouběji i v naši samosprávu. Poměry tu však jsou ještě komplikovanější. Vyrostla z nadšení. Takřka přes noc načrtali ústrojí její před čtyřiceti léty, viděli v ní základ naší národní práce, vítali v ní zárodek naší samostatnosti a v život uváděli ji s posvátnou úctou, s nejpoctivějšími úmysly. Rieger podal návod pro její provádění, Havlíček často ve své práci publicistické lid o správném její pochopování uvědomoval, Sladkovský hořel státi se okresním tajemníkem, vida v úřadě tomto pole nejširší pro rozvinutí činnosti národní. A rozvinula se česká samospráva a vydala mnohé, velmi mnohé ovoce dobré, velmi dobré, ale přece hlavní její význam za minulé čtyřicetiletí jest po pravdě v tom, že o ni opírala se celá česká politika, majíc v ní vždy ochotného a obětavého podpůrce, jenž sbírky prováděl, volby aranžoval, politickou akci poselstva svými resolucemi a peticemi doprovázel a tak v nejširších vrstvách národa našeho uvědomění vlastenecké šířil a udržoval.

Vlastní práce autonomie české — obstarávání prací vlastní působnosti její — nemůže se vykázati již tak znamenitými výsledky. Není nikterak tento úsudek výtkou dosavadní práci samosprávné, uznávám plně velké zásluhy tak mnohých okresů i obcí v těchto směrech, sklánim se před bohatou činností četných její pracovníků minulých, ale proto přece nemohu oči zavříti před sdutečností, která svědčí o mnohých nedostatcích zděděných i mnohé potřebě, dobou přítomnou diktované.

Měli jsme výklad obecního zřízení, ale teprve nedávno dostali jsme do rukou úplné, vědecky psané rakouské právo veřejné a na správní část jeho dosud čekáme. Máme populární

výklad obecního zřízení, ale na výklad zřízení okresního anebo dokonce zemského a říšského pořád jen čekáme.

Byly vydány před 35 lety regule o hospodaření obcí, kterých již nikdo dnes nezná, a od té doby po dnešní dni marně čekáme na knihu, která by promyšleně, účelně a prakticky přizpůsobila předpisy státního účetnictví potřebám samosprávného hospodářství; před 35 lety vydán byl návod, jak v obcích účty vésti, a dnes účtuje v obcích každý starosta tak, jak dovede a jak se mu zamlouvá. Před 40 lety téměř převzaly okresy od eráru silnice do správy v nejprimitivnějším stavu a s neracionelním způsobem udržování, a ještě dnes sotva dvacet okresů projevilo tu odhodlanost obřemeniti okres soustavně prováděnými rekonstrukcemi silnic racionelním způsobem válcovacím.

Před 35 lety vydána byla obšírná rada o správě silnic a přece ještě dnes ve mnohém okrese dává se přednost rychlejšímu sčítání počtu hromádek štěrkových před skutečným úmornějším zjišťováním jejich obsahu a formulka o vypočítávání plošného obsahu hromádek straší dosud dosti malé procento stražen naší autonomie, ačkoli tajemství její otevřelo by mnohému okresnímu fondu cestu k vydatným úsporám.

Před čtvřiceti léty — ale ne dosti toho již, vždyť dal by se probírati punkt za punktem § 28. obec. zřízení a u každého punktu mohla by býti učiněna zastávka. Ne, dosti již, vždyť není to cílem článku mého, který za úkol má osvětlit a uvědomění přivodit tam, kde dosud neujasněnost nechala nás chladnými, lhostejnými.

A i tu vidím chybu v těch zvláštních poměrech našich.

Národu ujařmenému dostala se autonomie. Národu samostatnému jest autonomie požehnáním, vždyť princip její: účast lidu na správě záležitostí veřejných, zavírá v sobě zárodek zdraví, zdatnosti a pokroku. Ale národ ujařmený, do únavy bičovaný bojem o svoji politickou samostatnost, ten nemůže se těšiti v míru a pokoji požehnání samosprávy. V boji byl zrozen a v boji ustavičném žije a autonomie vyžaduje míru a pokoje. Soustředění veškeré mysli na boj náš politický způsobilo právě to jisté zanedbání, ba podceňování vlastního života u české samosprávy. Jen když bylo uděřeno v bubny na poplach, vyzvednut význam samosprávy a ona stala se sloupem a oporou boje celého národa. A snad právě tou ustavičnou pohotovostí válečnou zavíněno,

že samospráva se ku klidné, vytrvalé, houževnaté, obrovské práci vlastní dostati nemohla, vyžadující úplného v sebe uzavření a oddání. Patrno to i z toho zjevu, že celá řada mladých pracovníků veřejnoprávních mizí s kolbiště práce literární okamžikem, kdy mandát veřejný povolá je na pole činnosti politické.

A jako by to tušil, přidal tvůrce samosprávy české voleným její nositelům k ruce — p o m o c n í k y. Jako by tušil, že politický zápas náš vyžádá si součinnosti našich předáků samosprávných plnou měrou a že na vlastní působnost jim času málo zbude, vsunul v obecní zřízení ten paměti hodný § 32.

Čtouce ustanovení to v zákoně, uvědomujeme si dobře ideální smýšlení tvůrce zákona, který jen v mimořádných případech výpomocnou sílu chtěl přidati voleným členům představenstva a tudíž od nich požadoval, aby sami nesli tíhu zodpovědného, tak všestranně nadaného působení.

Ovšem poměry byly tužší, silnější, a z výpomocných sil staly se fakticky síly řádné a právě důsledkem poměrů převzaly po výtce hlavní břímě v l a s t n í působnosti obce.

A ten rozpor mezi ideálem, v zákon vtěleným, a skutečností, se zákonem se nekryjící, způsobil zvláštní ten stav, který v celé síle vystupuje a žádá urovnání.

Otázka samosprávných pomocníků jest stěžejní otázkou samosprávy a od jejího zdařilého rozřešení odvislý jest další rozvoj její v budoucnosti.

Buďto vrátíme se k intencím zákona a břímě obstarávání úkonů samosprávných složíme výhradně jen na členy volené a z úřednictva učiníme písaře, síly pomocné, anebo účtovati budeme se skutečností, jak se rozvinula a z faktické úřední působnosti učiníme působnost legální a přiměřeně opravíme ustanovení o působnosti činovníků obce.

A neměli bychom s úpravou rozporu otáleti, nechceme-li do budoucna rozvoj samosprávy zadržeti, ač ne-li docela ohromiti. Nejsou ojedinělé zajisté stesky na to, že úřednictvo nové, do samosprávy vstupující, nechápe dosti svého úkolu dle vzoru svých předchůdců, dle ideálu Sladkovského, ale začíná přesně vymezovati instrukcí obor své činnosti úřední a měřiti svoji práci dle stanovených hodin úředních.

Kam by se samospráva česká po této ploše dostala, to netřeba připomínati dnes, kdy není dobojován boj náš za politickou samostatnost a kdy pro boj tento volení činovníci samosprávní nemohou věnovati se s veškerou vervou a svědomitým úsilím úkolům, obecním zřízením na ně vzneseným.

Zmenšený zájem úřednictva k osudu české samosprávy, mechanismus zapadlý v konání úřední jeho, v tom hrozí nebezpečí vážné, kterému zabrániti v zájmu významu naší samosprávy pro boj náš politický musíme všemi silami, jináče obmeškání kruhů rozhodných k otázce této přivoditi by musilo v době kratičké citelné ochromení rozvoje jejího, a to by bylo pro ni v době nynější, kdy teprve do opravdy musíme se pustiti do vlastní práce její a kdy nad to čekají na ni nové nesčetné úkoly sociální, — desaterонásob osudným.

*

Pravil jsem, že otázka zníti musí: buďto vrátit se k stanovisku zákona o pomocnících samosprávy, anebo skutečný stav samostatné působnosti úřednictva vtělit ve formu zákona a v tom směru obecní zřízení zreformovat.

Jsem pro druhou eventualitu reformy obecního zřízení a důsledkem toho i zřízení okresního a zemského na prospěch samosprávné působnosti zodpovědného úřednictva.

Měl jsem příležitost na jiném místě odůvodniti stanovisko své o tom, poukázav na to, jak jinak závažnou jest zodpovědnost přímá, zákonem stanovená úředníkova jednání a nepřímá nynější jeho zodpovědnost, jako pomocníka vlastního správního orgánu — představenstva, přímo ze zákona zodpovědného.

Reformou zákona stal by se legálním jen skutečný stav, který dneska v tak mnohém sboru trvá, z pomocníka stal by se nejnižší orgán opatřený jistou mocí správní, ale i svěřený přímou zákonnou zodpovědností stejně jako nynější jeho představení. To tedy úkolem reformy.

Nastupuje ale v úvahu ještě otázka taktiky.

Jak známo z činnosti posledního zasedání sněmovního, sveden ve zvláštní komisi boj o kvalifikaci úřednictva okresních zastupitelstev a důsledek toho jest ten, že zemský výbor doplnil šetření dobrými zdáními okresních výborů právě v osudné otázce kvalifikační.

Soudím, že dobrá zdání budou vlastně svědectvím o vyspělosti toho kterého okresu a o výši rozvoje samosprávy v něm. Tam, kde již postarali se čestně o hmotné i právní postavení úřednictva a s veškerou opravdovostí chápou se úkolů, které samosprávě moderní doba diktuje, kde mají vážnou starost o budoucnost samosprávy, tam — není pochyby — vyzní úsudek ve prospěch právnické kvalifikace, již dávno uznali a fakticky při volbě nových úředníků bezpodmínečně provedli.

Tam ale, kde okresy byly k řádné úpravě právních a hmotných poměrů svého úřednictva lhostejny, kde však stejně lhostejně trpí, aby úřednictvo vedlejšími příjmy si doplňovalo to minimum existenční, jehož v jiných okresích úřednictvo v upraveném služném požívá, kde pro toto nucené všestranné zaměstnání úřednictva rozvoj samosprávy v okrese značně trpí, pozadu zůstávaje za okresy druhými, tam ovšem odpověď nepříznivá pro kvalifikaci právnickou jest pravděpodobna a tudíž nepřekvapí.

Jsou ovšem i okresy malé, jež prý nesnesou břemena platu úředníka s právní kvalifikací, ale jest správnou dedukce, že k vůli těmto okresům nesmí se povinná právní kvalifikace uzákoniti? Nevyplývá právě z této námitky spíše důkaz, že existence malých okresů samosprávných jest zdravému rozvoji samosprávy na závadu a že tudíž jest nutno pomýšleti na úplné sloučení malých okresů se sousedními velikými, případně na spojení jich k vykonávání společných úkolů a potřeb?!

Tedy právní kvalifikace jest požadavek prvý, avšak nikoliv jediný anebo hlavní. Jest to nutný prvý krok k účelné reformě samosprávného ústrojí.

Potřebujeme sil s nejlepší kvalifikací, abychom za daných poměrů získali a odchovali si osoby nejzpůsobilejší pro to, aby se jim z oboru působnosti sborů samosprávných přikázal určitý, zajisté nemálo důležitý úkol.

Teprve zákonným zabezpečením dorostu, kvalifikací úplně rovnocenného s úřednictvem politickým, bude zjednána půda pro zdravé řešení otázky hlavní: učiniti ze samosprávného pomocnictva ú ř e d n i c t v o svéprávné a přímo zodpovědné.

K. Harmach.

OTOKAR BŘEZINA.

ANALYSA IDEOLOGICKÁ.

Napsal Miloš Marten.

(Dokončení.)

Ve vidině ústřední kosmické moci a síly synthetisuje si Březina vládnoucí zákon těchto harmonií. Stvrzuje svůj monismus náboženskou intuicí, skřížené tkanivo vesmírových dějů zauzluje se mu v představě prazdroje energií a vůlí, jejich věčné, nekonečné synthesy: jeho O n, N e j v y š š í, V ě č n ý, V l á d n o u c í... hodnota nikde určité nepojmenovaná, neznámý bůh, ale integrující, nutná a stále se do kontemplací jeho vracející entita... Je to nejvyšší, nejhodnotnější Březinův klad, a kde stojí tváří v tvář svého mysteriosního Slunce a gravitačního Středu, cítíte vřelý dech extase stoupat v básníkově nitru, jeho krev bije silně a ohnivě, m o d l í s e v hieratickém posunu maga při oběti ohně. Tu jest báseň modlitbou, žalmem, provřením náboženského zápalu: Ž a l m k e c t i n e j v y š š í h o j m é n a nebo v s t u p n í a z á v ě r n í m o d l i t b a V ě t r ů o d P o l ů.

V těch vůdčích motivech myšlenky a sna je také složeno Březinovo umělecké vyznání a řehole jeho uměleckého díla. Lze ji shrnutě vysloviti: k u l t e v o l u č n í h o m y s t e r i a. Kult — ne ve smyslu neúčastné liturgie, vnější a neúčinné, formové bohoslužby, ale jako živá a celým životem vyznávaná, činně uskutečňovaná ethika umělecká, pohnutá součinnost, oddaná spolupráce o kosmickém díle.

Celá Březinova ideologie a mystická víra dokazuje, s jak mocnou resonancí vyslechl vzlyk zasuté touhy, bolesti a vytrženosti, jenž se chvěje žitím. V dáti tomu vzlyku vyznít, když jej byl žhavě procítil a spoluprožil, syntheticky jej vyříci, zmnožený hlasy vlastního nitra trpícího a toužícího, — toť jeho umělecká vůle a vyznané určení. Plaje v něm v š e o b j í m a v ý s o u c i t, schopnost, všechny hlasy duší, vroucí v hlubinách a strží života, si osvojiti, élany všech srdcí prožít, sdíleti tísně všech myslí. V Březinově transcendentním pojetí každá duše, od pyšné geniovy po utlačenou, celý život zhasínající v šachtách všedního dne, nabývá významu a ceny pro vrh spjatých úsilí, protože každá v hloubi se vzpíná po závojích mysteria a touhou uniká z mezí, v nichž ji sevřela hmota; touhou roste do výše a šířky, jako z pně koruna stromu, překonává tíž

země a má účast na tvorbě duší. A posláním poety jest Březinovi synthesa touhy, vůle, úsilí, od tisíců na se vzatá, zodpovědná práce. Jako na ssavých deskách kondensatorů se v jeho nitru skládají elektrické náboje duševního napjetí, v něm se očisťují z nesourodých příměsků, sesilují se, aby vytryskly jako větelný geyzir pod dotekem, který je uvolní... Nikde není vědomí synthetického poslání umělcova tak silně vyvinuto, víra v ně a její zákon tak rozhodně cítěn a vyznáván, jako v poesii Březinově. Čtěte komposice, v nichž básník mluví za sebe a jménem svého poslání — Ranní modlitbu, Ty's nešla, Královnu naději. Kde jsem už slyšel, Město... téměř všechny piecy ve Stavitelích chrámu, velké symfonické skladby Rukou: zde všude identifikováno poslání umělecké s prorockým, krása a věštba splývají v jedno.

Ale již proto: aby ze slov svých dal dýchati všem vřelým hlasům tvorstva, aby ona resonovala všemi transcendentními výchvěji, — musí v jeho umění silně, stupňovaně zavznívati nota utrpení, musí jí třásti bolesti všech a s nimi i nejvyšší, kumulovaná bolest člověka z věčného nedosažení cíle, z nesplnitelnosti touhy. Utrpení, které jest vlastní stimulans života, a z něhož se rodí všechna velká umění. Synthetická poetova bytost zná horečky, jež v průvodu stínů přicházejí trýzniti duši, i ony, jejichž miasmatické zárodky infikuje život; horečky myslí osamocených a ztravovaných vlastní záhadností, i bolesti socialní, kterými zdusněno jest soužití. Synthetik — to, tuším, je pravé slovo pro tvůrce těch aeonických umění, z nichž jest Březinovo — zná temný stín svého herojského určení: účast na všech trýzních — a prožívá ji v extasi a rozkoši:

A naše vlastní bytost záhadná!
Na hranici své žalmy pějící
v šarlatném plášti plamenů!
A s lehkostí, jak obraz nekonečna ve zracích,
tíž provinění tajemného nesoucí
sen tragický tohoto vesmíru!
V ohnivých řasách měnivých a nádherných,
jež do tváře jí šlehají tvým větrem zdonzané
a vesmír dávají jí zříti skrze plameny jak závojem
v třesení zatajeném stojí vztýčená!

A rozjařená jako v šílenství
tisícům smrtí v ironické tahy pohlíží,
z všech černých rukou přijímá a s hallucinací
a ve přípitku extatickém životu
a slunci, smíření a naději,
až ke dnu v temné rozkoši ji dopíjí
a dychtivě svou ruku vztáhne po nové a po nové
od věků k věkům nenasycená,
rty žárem žízně v jedno s číší ztavené,
při každém odtržení ledového kovu
krvácející. (*Stráž nad mrtvými.*)

V extasi a rozkoši: protože cítí, že jen tak splňuje své nejvlastnější určení a ví, v jak čistý kov své utrpení roztaví a do jak nádherných forem jej vlije, aby ztuhl a schladl v nový, vítězný tvar . . .

A vydán útokům zla, klade Březina otázku po jeho vzniku. Hledá jeho skrytý důvod v minulostech, vyznává tíži zděděné viny. Svoji mystickou theodiceu objasňuje: s evolucí kosmického díla jde, spjat, řetěz vin, jde evoluce viny, ležící od počátku na lidech . . . Chvíle, kdy ji vidí jako chiméru se dusně rozkládati zemí, inspirují jej k magickému čistění hvězd v duši, k těžkému porovnávání s životem a jeho svůdnými vlivy. Pak vznikají těžké a mocné básně jako M u č e n n í c i: na thema „in hac lacrymarum vale" komponovaná epopej duševních tortur, temných osudností, jimiž jest zatížen lidský život — jako Š t a s t n í, kde hořkost hmoty se usazuje na rtech a fialové ohně se proplétají tkaní snů — nebo jako S e s m r t í h o v o ř í s p i c í, těžké mystikovo súčtování s trýzněmi, kterými vykoupil své extase . . . Leč právě z onoho promítání duševních stavů do transcendence, z oné m a g i e c i t ů, jejíž tajemství má Březina, jde, že tyto bolesti a krise jeho illusí nerozleptávají a neničí. Jsou naopak kvasivou součástí touhy, působí na ni stimulativně: před černým pozadím sálá sen žhavěji, květy imaginací se ruději zaněcují, píseň se sesiluje a zapaluje. Bolest zvyšuje extasi a utvrzuje intuici (D l o u h o s t á l i). Protože v nadpozemských rozlohách ztrácí žeh individuelných zastižení, lokalisovaných v psychické jednotce a tím rozrušivých, — duch jest divákem, hallucinovaným okem, a za tragedií vidí smír. Princip vyrovnání a smíření tkví v poznání

transcendentní jednoty a identického určení tvorstva a jeho osudů

neboť bolest a světlo jsou formami jediné vibrace
tajemství tvého.

Modlitba za nepřátele ukazuje, v jakém stupni se Březinovi všechno harmonisuje, vyrovnává, smiřuje. Není hněvu v jeho duši, před nepřátelskou svraštělou tváří, když se potírá jeho nejvlastnější sen, jeho touha a naděje, uvědomuje si, že protiklady dne nejsou než setkání různotvarných energií, v něž se roztříštila jedna kosmická síla, že ve sporech času řeší se různými cestami jeden společný problem, že různost a spor plynou z potřeby nesčíslných způsobů, kterými se duše dopracuje jednoho výsledního cíle.

Mystické světlo, jež rozsvítil's zrakům, jinak se zlomilo do jejich niter
a léto, v němž jejich úroda zrála, našimi nivami táhlo jak požáry
stepní.

Zde stojí Březina u střední věty své ethiky: vyznává lásku, která shlazuje protivy a nese se stejně ke členům téhož „bratrství věřících" i k těm, v nichž život hlas krásy a duše zahlušil a vnutil na tváře posupný pohled, na rty výsměch a odpor. Altruism. Zde je ethický moment synthesy, která Březinovu stavbu zavrcholuje. Toť obsah velké poetické skladby Láska ve Větrech od Polů a vládnoucí nota těch podivuhodných, složitých, symfonicky bohatých Vigilií, jejichž dithyramby jsou tak hudebné, opalisující, světelně hrající sladkými a krutými slovy mystické vůle . . .

Modlitbě nové nás nauč
v bolestech našich
nad sněním bratří!
Modlitbě a úzkosti smrti a krve utišující,
úzkosti lásky a vzrůstu sesilující,
ovládající bytosti neviditelné,
od loží bratří zaklínající
upíry snění. (*Vigilie III.*)

A evoluční víra zakládá transcendentní messianismus snu,

o slití všech milionů v jediného člověka vykoupeného
kormidelníka duchové země, jenž k břehům tvých tajemství
pluje,

ve směru svatých tvých větru pne plachty předené tisíciletí,
a novou řečí, mocnou jako řeč andělů, čistou jako řeč dětí, —
květy tvých zahrad neviditelných pojmenuje. — —

(*Šílenci.*)

Je věcí pouhé klassifikační práce určiti vztahy Březinovy filosofické synthesy k soustavám ideovým, které se stýkají s jeho myšlenkovým kruhem jako tangenty, vytknouti prvky názorové, které se v ní na základě tajné affinity vnitřní spojily a amalgamovaly. Tyto prvky jsou vlastní řadě ideových kultur: Je něco z Platonova světelného sna v principu idealisace, podloženém Březinovým vidinám, a princip ten se komplikuje křesťanským živlem protikladu hmoty a duše a přiznáním jejich odvěčného sporu. Křesťanského původu je citová složka transcendentního altruismu, kterou silně zbarvuje a modifikuje evoluční přesvědčení, založené vědeckou kulturou moderního intellektu, vzdělaného přírodovědeckou empirií, studiem přírodních sil a jejich chemického a mechanického výkladu, které mělo tak definitivní vliv na vytvoření Březinova slovníku. V determinismu, v pojetí bolesti jako hybné síly života a o koncepci kosmické vůle, zdá se, jakoby se hlásil Arthur Schopenhauer, mnohdy Březinovi tak blízký už pro své sklony k pantheismu a mystice. Ale to všechno jsou rudy nakupené v nezpracovaném stavu, ve směsi s cizími hmotami, do výhně vyčnělé, mocné individuality, a v její žáru přetavené na čistý kov.

Ale tyto vztahy opravňují viděti v Březinovi typ mysticismu rostlého z půdy současné intellektuality, živeného jejími šťavami. Neboť „system vidin", vytvořený mystikou, vždy jeví se spjat s celkovou duševní organisací doby a rasy, s nimiž historicky souvisí. Hybnou sílu, irritační moment mystikových vytržení činí dolehání určitých záhad, vliv neklidných dotazů vědomí — to je, co sprostředkuje spojitost. Má každá fase duševního vývoje, ohraničená a specifickými znaky vytknutá, dvojí pravdu a přesvědčenost, jeví parallelismus dvojího poznání: vedle positivní vědy jde poznání transcendentní, mystické, vedle empirie — intuice: katolická scholastika a středověká mystika daly by nejpraegnantnější doklad této dvojdomé evoluce intellektualní, rozdílů i shod. Zřejmo, že nejde o pouhou časovou shodu a také ne o rovno-

mocnost výsledků: jest v intuici mystiků, neomezené na opatrné indukce z obtížně nasbíraných dat, živel prorocký, je možnost přímo se vyšinouti k nejdalším sférám důsledků a zrak u vytržení hrouziti za hranice patrného a důkazného; anticipuje často budoucnost vědy, klade a zodpovídá otázky, jichž její logika ještě nepřipouští. Tam, kde vědecká mentalita si odepírá právo soudu, kde kořeny představ se začínají ztráceti tisíci jemných, nezjevných vláken v půdě, na hranici mysteria je vzduch pro jiné poznání, jiné studium, které Maurice Maeterlinck jmenuje „l'étude du mystère" — doména mysticismu.

A extatičnost, rovná mystice minulosti druhem a stupněm vnitřní síly, schopností, tak mocně se ponořit ve visi, že se v ní pozemské jáství zabaví a zanikne, aby proměněno, znova ožilo v transcendenci a identifikovalo se s nekonečností — nový mysticism najde pro své extase vzrušivý obsah v krisích dnešní psychy, půjde ve znamení jejích těžkých úsilí, nepokojů, rodivých bouří. Ty zjevy se v něm vypnou, kosmicky potencovány, vlny psychických proudů se v něm prudčeji vzedmou, výše nahromadí, a o znásobených amplitudách se přelijí na výspy mysteriosního zámoří . . .

Sny, které vytvoří v žhavosti tvůrčího napjetí, krása, v níž složí výtěžky svých hallucinací — jsou krásou člověka trpícího bolestmi a vzněcovaného tajnými rozkošemi našeho, dnešního světa duchových lidí . . . jsou jeho novým uměním, od něhož žádá světla a síly pro svůj zatmněný život.

O ŠVÝCARSKÉM TISKU.

Z mezinárodního sjezdu v Bernu.

Velmi chlubné číslo vykazovalo tiskové oddělení letošní naší Dělnické výstavy! Šest set osmdesát osm časopisů vycházejících tou dobou po oblastech českého jazyka bylo tu v ukázkách vyloženo. Pěkný jistě doklad rozvoje národního tisku! A když tisku, tedy i všeho ostatního kulturního zřízení, které s tím souvisí. Tisk je jakýmsi stupňoměrem všeho stavu vzdělanosti novodobého národa. Ode dávna jsme si zakládali na „čtenářské choutce" našeho lidu. Český venkovan, měšťák, rolník, řemeslník, živnostník, vůbec český člověk rád a mnoho čte. Českou knihou byl národ ze spánku probuzen,

českou knihou a časopisem obrozen. A nešlo to ani jinak u potomstva „pisináku" a tajných přechovávačů, čtenářů a vykladačů pronásledovaných tiskovin prvních dob tiskařského umění! Padesát let literární činnosti, půlstoletý vývoj školství a vůbec vývoj novodobého osvětového ruchu musel mít v zápětí jakýsi rozkvět tisku. A měl jej! 688 časopisů! Zakládáme si něco na tom čísle a rozhlížíme se s oprávněnou hrdostí vůkol, může-li se nám v takovém dokladu pokročilosti v sousedství někdo vyrovnati? Považujeme se s uvědomělostí a probudilostí svého čtenářského světa jaksi za malé unikum ve svém okolí. Ba zdá se nám někdy, že tu věc dospěla vlastně svého vrchole a že snad ani není dána možnost, aby se tím směrem mohlo dáti ještě — něco více! Ne snad, že bychom přeceňovali svoji činnost! Víme dobře, že jinde tisk, novinářstvo, časopisectvo, jsou na vyšším stupni rozvoje. Známe velkolepá zařízení, prostředky i výpravnost moderního tisku velkoměstského, mnohostrannost i obsažnost jeho práce, víme, že se v těch věcech nemůžeme rovnat ani s tiskem anglickým, ani francouzským, ani ruským a německým, ba třeba ani ne s tiskem jiných národů, kteří zrovna nekráčejí v čele civilisace. Ale to jsou vše otázky poměrů. Jsme malý národ a třeba dle poměrů upraviti měřítko. A právě proto s jistým zvýšeným zájmem obracíme zraky směrem k národům nám obmezeností svých prostředků bližších, s nimiž srovnání by nám mohlo poskytnouti jakési měřítko uvědomění, co jsme vykonali, ještě-li co vykonati zbývá a ještě-li co vykonati — možno.

Na letošním mezinárodním sjezdu v Bernu zastoupen byl český tisk vedle četnějších zástupců tisku jiných menších národů j e d i n ý m delegátem. Švýcarů bylo mezi členy sjezdu o s m. Poněvadž o přítomnosti zástupců na sjezdu nerozhoduje soukromá přihláška, nýbrž dotyčná organisace, byl velký poměrně počet členů Švýcarů nápadný proti mizivému počtu Čechů a Slovanů vůbec. Švýcarsko má všeho všudy něco přes 3 miliony obyvatelstva. A přece 8 zástupců proti jedinému národa šestimilionového? To svědčí při nejmenším o l e p š í o r g a n i s a c i tisku v oblastech mezi jezery ženevským a bodamským.

A je-li švýcarský tisk lépe organisován, jak to stojí s ostatními jeho poměry u porovnání s našimi?

Otázka se sama vnucovala.

A poněvadž sjezd poskytoval vítanou příležitost informace, bylo na snadě, opatřiti si odpověď co možná spolehlivou a poučnou.

*

Několik číslic ze statistiky švýcarského časopisectva přesvědčí, že tisk malé republiky nalézá se v rozkvětu, s jakým se ještě při vší své chloubě ani z daleka nemůžeme měřit.

Poštovný soupis časopisecký pro Švýcary vykazoval pro rok 1902 neméně, než 1005 periodicky vycházejících tiskopisů. U porovnání s uvedenou svrchu číslicí naší Dělnické výstavy tedy o 317 časopisů více pro obyvatelstvo počtem o polovinu menší, nežli současně vycházelo časopisů v jazyku českém pro 6 milionů česky mluvícího lidu. Úhrnný přehled druhů a oborů časopisectva švýcarského jeví se přibližně tak:

Vycházelo týdně:

1krát	296 čp.
2krát	156 čp.
3krát	78 čp.
4krát	1 čp.
5krát	1 čp.
6krát	82 čp.
7krát	8 čp.
12krát	3 čp.
18krát	1 čp.

Z uvedeného vysvítá obrovský počet listů j e d n o u (296), dvakrát (156) i třikrát (78) t ý d n ě vycházejících. Dále téměř nesmírný počet d e n n í k ů vycházejících vyjma n e d ě l e (82), z čehož vysvítá, že i nejdrobnější švýcarská městečka mají po svém, ba i po více denních. Mimo to je o s m denníků vydávaných všedního dne i v neděli, 3 denníky vycházející 2krát a jeden dokonce vydávaný t ř i k r á t e za den. Celkem 94 d e n n í k y.

M ě s í č n í k ů vycházelo vedle toho v témže roce statné číslo 194, č t r n á c t i d e n n í k ů 106 a listů třikrát měsíčně vydávaných 5. Mimo to sborníků a almanachů j e d n o u do roka vycházejících 3, 4 k r á t e do roka 23, 6 k r á t do roka 14 a 8krát dva. Časopisů nevázaných na určitou lhůtu bylo 32.

Podle rodu a obsahu bylo:

381 listů politických,
76 úředních,
336 odborných všeho druhu,
178 zábavných a náboženských,
34 cizineckých.

Co do jazyka připadá asi dvě třetiny počtu na listy německé, 30 proc. na francouzské a 2.8 proc. na vlašské a jiného jazyka listy. Francouzské území Švýcar je relativně bohatší na časopisy, než území německé a vlašské. Povšímnutí zasluhuje, že ani ve Švýcarsku, kde otázku národnostní sluší považovati za vzorně vyřízenu, nezdařil se dosud ani jeden pokus o trvalé vydávání pozoruhodnějšího listu vícejazyčného. Citem národní příslušnosti přiveden dosud každý podobný pokus časem ve zmar.

Co do počtu svého časopisectva stojí Švýcary ostatně v čele všech evropských zemí a národů. Připadáť průměrem na 3000 obyvatelů jeden list. Z jiných zemí připadá jeden list:

v Německu teprv na	4700	obyvatel
v Nizozemsku „	5000	obyvatel
ve Francii „	6300	obyvatel
v Anglii „	7800	obyvatel
v Rakousku „	10000	obyvatel
v Italii „	12000	obyvatel
v Rusku „	100000	obyvatel

Politický list připadá ve Švýcarech už na 7500 občanů, v Německu teprve na 13 tisíc a v Rakousku na 72 tisíc obyvatel. Ovšem vyrovnáván jest tento nepoměr poněkud malou číslicí nákladu listů švýcarských, jakou diktují politické a společenské poměry země. Málo který z listů dosahuje nákladu přes 10.000 výtisků. Většina listů a z těch právě nejzávažnější politické časopisy nedosahují ani toho počtu. Okresní tisk musí se namnoze spokojovati nákladem několika málo set výtisků. Těmto drobným místním poměrům odpovídá také nízká poměrně sazba předplatného a insertů. Většina časopisů nedosahuje výše ročního předplatného 5 franků. Čtvrtina stojí 5—10 fr. a s cenou přes 20 fr. ročně uvedeno v seznamu poštovním pouze pět časopisů. Nejdražší stojí 25 fr. Cena oby-

čejných insertů v politických listech nepřesahuje 25—30 centimů za řádku. U některých listů (odborných) platí se až 50 centimů. U malých listů klesá ovšem až na 3—5 centimů.

Pozoruhodný je značný rozvoj listů odborných. Není živnosti neb povolání ve Švýcarsku, aby nebylo zastoupeno aspoň jedním listem odborným, čímž vysvětlen velký počet týdenníků a měsíčníků. Časný neobyčejně zdatný rozvoj venkovského časopisectva zabránil vzniku tak zvaného velkého politického tisku. Už před třiceti lety měl švýcarský venkov svoje čilé vlastní orgány, jež nedopouštěly, aby tisk velkoměstský mohl i v kraji zapouštěti kořeny. Odtud třeba vysvětliti jakýsi maloměšťácký ráz, jakým většina časopisectva švýcarského se označuje.

Značný je ovšem vliv i časopisectva zahraničného ve Švýcarsku, jakž při velkém ročním přílivu cizineckého proudu ani se nedá jinak myslit. Nejsilněji dováží se do Švýcar zahraničných listů zábavných. Belletristické přílohy domácích časopisů jsou namnoze přímo z Německa objednány. Domácí zábavné listy zápasí dost těžce s cizou konkurencí. V románském kraji země daří se v tom ohledu lépe. Je tu více literárního smyslu a několik domácích listů hájí tu statečně půdu proti sousední hlavně francouzské konkurenci.

*

Jakýkoli rozkvět nedá se mysliti bez předchozího vzrůstu a vývoje. Také dnešní stav švýcarského časopisectva nevznikl rázem, nýbrž má slušnou dobu vývoje za sebou, která vysvětluje dnešní jeho sílu a rozsáhlost. Však ani ve „svobodném Švýcarsku“ svoboda tisková nevyskočila rovnýma nohama z lůna časův! Dlouho dost bylo tištěnému slovu i zde zápasiti s přísnou censurou. Známý historik vlasti Tellovy, Johannes von Müller, viděl potřebu, uchýliti se s vydáním své práce, z obavy před domácí censurou, do ciziny. Svého času mohl curyšský farář Waser naříkati na „zatracenou švýcarskou censuru“, která prý je „horší, nežli španělská inkvisice“. *)

*) Podrobnější zprávy viz: Die Schweizerische Presse, ihre rechtlichen, moralischen und socialen Verhältnisse. Dargestellt von Dr. O. Wettstein, Redakteur der »Züricher Post«. Zürich 1902. Vydáno z popudu jednot švýcarského tisku za příčinou mezinárodního sjezdu tiskového v Bernu.

Teprv francouzská Revoluce přinesla také Švýcarům s pojmem i jakési požadavky volnosti veřejného mínění. Ač trvalo ještě delší dobu, nežli se názory ustálily. Vliv Francie jevil se i tu mocným vlněním duchů mezi pokrokem a reakcí. Kdykoli ve Francii došlo na tužší zauzdění veřejného slova, bylo účinek cítit i ve Švýcarech. Teprvé v třicátých létech minulého století pukly okovy docela. Článek 45. Ústavy Šv. z roku 1848 zněl: „Svoboda tisku se zaručuje. Proti zneužívání této svobody opatřují se kantóny cestou vlastního zákonodárství, dotyčná ustanovení však musí býti opatřena schválením Spolkové rady.“ Tím zaraženy choutky jednotlivých vlád kantonálních po znovu zavedení tiskového „náhubku“.

Půl století už stojí švýcarský tisk pod ochranou tohoto osvobozovacího článku spolkové Ústavy. Časem odplaveny také poslední zbytky někdejší poroby tisku. Naposled r. 1867 v kantónu bernském zrušena instituce novinářského kolku. V jiných kantónech odstraněna už dříve spolu s kaucí. Dnes nepodléhá volnost veřejného mínění jinému omezení, než jaké ukládá právo obecné. Ženevský trestní zákoník obsahuje dokonce přímé paragrafy proti všem útokům na svobodu tisku ať násilím či hrozbami podniknutým.

Otázka soudního příslušnictví tiskových přečinů vyřízena je dávno ve smyslu pevné příslušnosti. Redaktor a vydavatel smí býti pohnán před soud jenom v okrsku nebo kantónu, kde jeho list vychází. Obávaný zvláště v Německu způsob „létacích soudů“ (delegovaných) zde neexistuje.

Od roku 1884 zavedený zvláštní zákon proti „anarchismu“ stihá trestem každé tiskem spáchané vybízení ke zločinu proti osobě či majetku, neb schvalování podobných skutků, vězením neb káznicí nikoliv pod 6 měsíců.

Při žalobách pro urážky na cti má v některých kantónech žalovaný právo žádati za porotu. Stalo se však poslední dobou, že docílen tím ustanovením opačný efekt, než jaký očekáván. Porota vynesla výrok ve smyslu svobody tiskové méně příznivý, než se dalo očekávati od soudců z povolání. Případ, jenž zajímati bude naše odborné kruhy. Chystáním nového (Koerbrova) zákona tiskového je tato otázka u nás právě dost aktuelná.

S politickou svobodou tisku přišla ovšem i jiná, méně vítaná svoboda: bezmezná volnost přebírati a otiskovati bez udání pramene t i s k o v é v ý r o b k y cizí. Anarchický ten stav trval ve Švýcarech až do r. 1884. Od r. 1853 měl platnost jakýsi „konkordát", k němuž 15 kantónů přistoupilo a který ustanovoval „ochranu písemnického a uměleckého majeku". Tu výslovně bylo uvedeno, že patisk článků novinářských n e p o k l á d á se za porušení práva autorského. Tím dáno tisku jaksi výslovné právo k duševní krádeži.

— Kradlo se tehdy, kde co, od úvodního článku až po telegramy, od románu ve feuilletoně až po zločin neb nehodu v lokálce, všecko se bralo, šlo „zobem od zobu", jako mezi havrany! vypravuje současník, starší novinář.

Dnes je dovolen sice volný přetisk drobných zpráviček, pokud neznamenají zvláštní duševní výkon, zą to ale stojí n o v i n á ř s k é č l á n k y výslovně p o d o c h r a n o u z á k o n a.

Nějaký čas trvala časopisecká piraterie ještě přes vydaný zákon, zvláště v oboru feuilletonistickém, ponenáhlu však a hlavně vlivem několika patiskových procesů, jež měly v zápětí těžké pokuty, nastoupily v tisku nové mravy. Udávání pramenů stalo se zvykem i tam, kde toho ani zákon nežádá. Dobrý příklad velikých listů působil očividně, ačkoliv prý dosud se vyskytují příklady časopisecké nesolidnosti, zvláště mezi menšími listy. Znenáhla však i ty překonávají svoji nechuť k povinnému uvádění pramene.

*

Také politický vliv tisku měl ve Švýcarsku jen ponenáhlý vývoj. Nebyl z počátku valný.

— Vliv politického tisku i po převratech třicátých let minulého věku nesmí být přeceňován, praví autor svrchujmenovaného spisku. Nedostávalo se především velkého národního hnutí. Tisk sloužil politice kantónů a vymrhával své síly v drobných šarvátkách. Větší ideje politické nenacházely ve švýcarských listech ohlasu. Měly svůj orgán za hranicemi v Augšpurské „Allgemeine". Přes to platil švýcarský tisk za revoluční ve Štutgartě, v Karlsruhe, v Mnichově byly švýcarské listy zakázány — ale jen následkem publicistické činnosti politických uprchlíků, kteří v nich ukládali své projevy. V létech čtyři-

cátých nebylo významnějšího radikálního listu, aby nebyl stál ve přímém či nepřímém styku s uprchlíky . . .

Ve čtyřicátých letech měl švýcarský tisk svou první dobu rozkvětu. Velké časové ideje, spory církve se školou, federalismu s centralismem, zásady obchodní svobody a celní i cechovné politiky obrážely se ve sloupcích listů. Radikálové a konservativní listy stály nesmiřitelně proti sobě. Spory názorové vnikaly až do rodinného života a boj veden s bezohledností dnes téměř nepochopitelnou. A že na konec ze všech zmatků cítění pronikla idea Spolkové jednoty, bylo neposlední zásluhou tisku.

Národní sjednocení r. 1848 nemálo přispělo ku povznesení významu časopisectva. R. 1828 měly Švýcary všeho všudy 29 listů. Z těch vycházelo 7 dvakrát, 16 jednou týdně. Ostatní byly jen měsíčníky a čtrnáctidenníky. Až do r. 1843 nebylo v zemi jediného denního listu. R. 1856 vycházelo už 38 deníků. Všech listů bylo r. 1856 už 256, r. 1871 pak 402, r. 1885 o dvě stě více a r. 1896 dokonce už p ř e s t i s í c, rozdělených na 200 míst. Druhá polovice minulého století značí tedy i pro švýcarský tisk dobu silného rozmachu. A rozkvět nebyl jen vnější. Odpovídala mu i změna hodnoty vnitřní. Tisk neslouží už jen účelům idejovým a politickým. Dostává o b c h o d n í r á z, stává se živností, politické a literární zájmy ustupují, začíná — odvislost insertní.

Však i po jiné stránce přihlašuje se změna v poměrech tisku. V prvém období svého vývoje byly časopisy hlavně orgány bojovnými, pěstujíce vedle toho jen zcela nedbale a neuměle službu zpravodajskou. Dnešní listy nevěnují se už výhradně politice, ale mají obezřele zařízenu všestrannou službu zpravodajskou, slouží potřebě zábavy i poučení téměř ve všech oborech vědomostí. Přes to však hlavní váha švýcarských deníků dosud spočívá v oddílu politickém, ačkoliv přímý vliv švýcarského novinářstva na smýšlení obyvatel není valný, jak svědčí časté výsledky hlasovací. Často se stává, že lid všeobecným svým hlasováním potvrzuje předlohy zákonů, proti nimž tisk téměř jednomyslně se vyslovil. A naopak zamítá návrhy, které tisk svorně doporučoval.

Ještě obtížnější je závěr stran m r a v n í h o vlivu tisku na čtenářstvo. Schopnost tisku, působiti mravně na výchovu obe-

censtva závisí ovšem na vlastní jeho povaze mravní. Ujišťuje se, že švýcarský tisk dovedl si celkem svoji hmotnou nezávislost uhájiti. Případy podplatnosti jsou téměř neznámy. Redakční část politických listů zůstává platebné reklamě u z a v ř e n a. Stejnou nezávislost dokumentuje tisk vůči světu úřednímu. Listy vládou podporované nebo jen na vládě jinak závislé neexistují. Ani velkým podnikatelstvům, železničním společnostem, bankám a pod. se nepodařilo získati nepříslušným způsobem tisk do svých služeb.

Přednostem čelí ovšem i slabůstky. Odolává-li švýcarský tisk statečně otravnému úsilí plutokratickému, jevívá tím menší nezdolnost v ohledu marnivostném. Diletantism všeho druhu a oboru nachází v péru novináře ochotného vychvalovatele a obdivovatele. Aby získal a uchránil společenský „styk" často dost pochybné ceny, bývá švýcarský novinář příliš ochoten bezvýznamné osobnůstky horovnými výlevy obdivu pasovati na všeho druhu prvořádné kapacity. Osobní kult dosahuje tak ve švýcarském tisku jistého rázu maloměstské grotesknosti, souvisící s malými poměry země. Ve francouzské a italské části jeho stojí prý věci v ohledu tom lépe, než v německé.

*

I po stránce technické vykazuje švýcarský tisk svoje zvláštnosti. Především je přiměřena poměrům j e d n o d u c h o s t s l o ž e n í jeho redakcí. Podniky jsou skrovných rozměrů, novinářsky i obchodně snadno přehledny. V žádné švýcarské redakci nepracuje se přes 11. hodinu noční. Vydavatel a redaktor bývá namnoze jedna osoba. Většina denníků náleží společnostem. Menší denníky pracují o jednom, dvou redaktorech, větší o třech až osmi. Přes osm stálých redaktorů nemá žádný švýcarský list. Denníky jednou za den vydávané vycházejí s málo výminkami odpoledne neb večer s datem následujícího dne. Ovšem mají listy toho druhu svoji výhodu, že velkou úlohu mohou u nich zastati — nůžky. Redakční sbory německo-švýcarských listů zařízeny jsou na soustavu dělby v samostatné s o u ř a d n é ressorty. Úřad vrchního redaktora, trvale nadřízeného druhým zástupcům odboru, n e e x i s t u j e. Za redaktora e n c h e f bývá leda jmenován, kdo list na venek představuje, uvnitř při různosti názorů má právo rozhodovací anebo kdo při podnicích akcionářských a společnostních zastupuje re-

dakci ve správě. U větších listů francouzského Švýcarska zaveden je úřad „ředitele" po způsobu pařížském.

Politickými redaktory jsou z pravidla produkující novináři. Úvodníky a denní zprávy jsou většinou vlastní práce redakční. V německé části tisku platí převahou soustava a n o n y m i t y článků. Redakční články neoznačují autora, články spolupracovníků bývají šifrovány. Francouzsky psané listy drží se pařížského způsobu článků podepsaných p l n ý m j m é n e m.

Zvláštní redakci f e u i l l e t o n u vykazují jen některé větší deníky. Menší listy obstarávají feuilleton lacinější cestou přetisků.

M í s t n í z p r á v y podivnou náhodou ujaly se ve švýcarském tisku teprvé poslední dobou. Ještě v sedmdesátých letech nebyly pěstovány. Vlastní reportáže teprv za posledních dvacet let se vyvinula. Rovněž sněmovní reportáže vznikla teprvé pozdější dobou. Stenografické zprávy sněmovního jednání zavedeny teprvé v létech devadesátých. Také telegrafická služba vyvinula se dost pozdě. Před desíti lety teprv zařažena š v ý c a r s k á a g e n t u r a zpravodajská, opatřující menší listy společnými zprávami. Některé větší listy vykazují vlastní telegrafické depeše zahraničné. Ale ty nepřesahují u jednotlivých listů roční konto přes 20.000 franků.

Poměr náčelných politiků, nejsou-li sami z povolání novináři, je k listům čím dále uvolněnější. Ustupují stále více do role pouhých spolupracovníků. Vlastní vedení listu připadá redakcím. O málo švýcarských listech platí, že jsou o r g á n y toho kterého politika. I uznané l i s t y s t r a n zachovávají si svou neodvislost naproti vedení stran. Stává se často, že i proti formálnému usnesení stran zachovávají a hájí své vlastní stanovisko. Souvisí to s rostoucím ustalováním s t a v o v s k é h o vědomí. Rovnoběžno je stálé u b ý v á n í dobrovolných, nehonorovaných spolupracovníků. Jen v menších kantónech ještě živoří tento ochotnický způsob na úkor novinářské činnosti z povolání.

Přibírání spolupracovníků, navazování nových styků, spadá v úkoly redakcí, nikoli správ podniků. Nitky, kterými list spojen bývá s ostatním světem, sbíhají se nikoliv ve výborech stran, ve správních radách nebo u vydavatelstva, nýbrž v poradní síni redakční a u redakčních stolků.

*

Osobní a společenské poměry příslušníků švýcarského tisku jsou rozličny. Při velikém počtu drobných listů obstarávají spolupracovnictví jako vedlejší zaměstnání lidé nejrůznějších stavů, učitelé, duchovní, úředníci. Novinářský stav je dosud obmezen většinou na redaktory denníků. Ze 40 politických týdenníků při 29 je vydavatel sám redaktorem. Z 75 listů 3krát týdně vycházejících platí totéž o 17. Při 58 denních naproti tomu jeví se poměr 53 : 5.

Redakční síly rekrutují se ze všech stavů. Chuť, nadání a praxe zprostředkovává nenáhlý přestup. Přece však pociťuje se pomalu potřeba jakéhosi zvláštního odborného vzdělání novinářského dorostu. Na zřizování novinářských fakult nebo akademií sice se pomýšlí, ale jeví se snaha, aby na vysokých školách poskytována byla příležitost, obeznámiti se s poměry a vědomostmi, jež povolání novinářské předpokládá. Na universitě bernské ohlášeny jsou už přednášky o dějinách a technice tisku a seminář praktické redakční práce. Podobné zařízení ohlašuje se na vysokém učení curyšském.

Služebné poměry švýcarských novinářů jsou poměrně velmi příznivy. V menších městech obvyklý plat novinářských sil bývá 2400—4000 franků. U větších listů existují gáže od 3500 do 10.000 franků. Ku srovnání stačí poukázati ke služnému státních zřízenců švýcarských. Vládní radové čelnějších kantónů mají služného 5000—8000 fr., spolkoví radové 15.000 fr. Služné vyšších úředníků po větších městech jen výjimečně přesahuje 5—6000 fr. Platí tedy zásada, že gáže přednějších redaktorů zpravidla převyšuje příjmy vyšších státních úředníků. Při tom sluší míti na paměti, že Švýcary nemají vlastně velkoměstského života. U jediného města (Curych) přesahuje počet obyvatel 100 tisíc (160). Ostatní místa vykazují číslo obytnosti vesměs menší. Bern 50 tisíc, Basilej přes 90, rovněž Ženeva, Lausanne 42, Lucern 30 etc.

Utěšeně rozvětvena je stavovská organisace švýcarského tisku. Nejstarší a nejmohutnější korporace je „Svaz švýcarského tisku“. Čítá 170 členů, 50 Francouzů, 5 Vlachů, 115 Němců. Roční příspěvek obnáší 10 franků.

Mimo to existuje řada místních organisací. V Bernu „Bundesstädtischer Pressverein“ (39 členů), v Curychu dva spolky „Zürcher Pressverband“ (24 čl.) a „Verein Zürcher

Presse" (54 členů), spolky v Basileji (25 čl.), v Ženevě (Association de la Presse Genevoise, 43 čl.), v Lausanu (Ass. de la Pr. Vaûdoise, 96 čl.).

Nejslabší stránka stavovského zřízení švýcarského je p o j i š t ě n í v e s t á ř í. Demokratický stát neprojevil dosud dostatečného smyslu pro tento důležitý moment společenský. Ze s t á t n í c h z ř í z e n c ů dosud jedině duchovním a učitelům zajištěno jakési výslužné. Mladý stav novinářský snaží se v novější době tomu nedostatku odpomoci prostřednictvím zvláštních soukromých smluv s ústavy důchod pojišťujícími.

*

Z uvedeného přehledu vysvítá, kterak našemu českému tisku u porovnání s poměry švýcarskými zbývá ještě mnohé dohánětí. Vůči malému Švýcarsku je u nás dojista ještě vzduchu i prostoru dost k dalšímu m o h u t n é m u r o z v o j i.

Josef Kuffner.

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

(15. prosince 1902 — 15. ledna 1903.)

(Stav v parlamentě v době předvánoční. — Odročení rady říšské a použití paragrafu 14. — Práce za doby parlamentární prázdně. — Dvoudenní činnost zemského českého sněmu, na němž odhlasována pivní dávka v obnosu 1 K 70 h z jednoho hektolitru. — Z konstituování sněmu moravského. — Sylvestrovské skoncování jednání vlády rakouské a uherské o vyrovnání rakousko-uherském. — Otázka parlamentárního vyřízení rakousko-uherského vyrovnání osou nynější politiky vnitřní. — Pokusy odkliditi spor českoněmecký — Odpověď českých poslanců na prohlášení německé. — Postavení vlády při tom. — Svolání konferencí dorozumívacích. — Odpor moravských Němců proti účastenství v konferenci. — Elaborát vládní. — Usnesení výkonného výboru ze dne 11. ledna. — Svolání říšské rady. — Vliv konferencí na taktiku českých poslanců v parlamentě.)

Stav, jaký se jevil na radě říšské v měsíci předešlém, a jak byl v článku předchozím vylíčen, nedoznal v posledních dnech parlamentárního jednání předvánočního nižádné změny.

Delegace česká ovládala svými přečetnými pilnými návrhy naprosto denní pořádek sněmovny poslanecké a nepřipustila přes veškeré úsilí z různých stran činěné jednání o t. zv. státních nezbytnostech, ke kterým v prvé řadě jako nejaktuálnější a nejnalehavější bylo čítano *rozpočtové provisorium*.

Projednán do konce jen zákon *o podomovním obchodě* a připuštěno v poslední schůzi sněmovny „*pilné*“ projednání zákona, již po třetí poslaneckou sněmovnu zaměstnávajícího *o terminovém obchodě*, pak vyřízena zpráva výborová *o výpomoci v nouzi* a o *levnějším prodeji soli pro dobytek*.

Tím vyčerpána byla činnost parlamentu vídeňského v dosavadním podzimním zasedání a vláda, která již hrdě honosila se dosaženou dělností parlamentu i zamítla použití paragrafu 14., byla nucena si doznati, že přesvědčení její o možnosti uzdravení poměrů rakouských bez součinnosti a proti vůli poslanců českých bylo klamem, ježto parlament nemající podpory delegace české, ukázal se býti starým, neduživým pacientem, bídně jen živořícím.

Vláda dra Körbera byla nucena zjednati si nezbytný podklad pro další vedení apparátu státní zprávy pomocí nenáviděného paragrafu 14., za kterým cílem musila cís. patentem říšskou radu dne 18. pros. odložiti, aby uměle si opatřila podmínku pro použití paragrafu zmíněného a mohla pak rozpočtové provisorium na dobu šestiměsíční císařským nařízením povoliti a vyhlásiti.

Tímto aktem docíleno bylo sice jakéhosi okamžitého oddechu, jakéhosi dočasného uvolnění, avšak nižádné nápravy.

Naopak ukázala sama skutečnost, že vláda po třech létech zase k paragrafu 14. byla donucena sáhnouti, na obzvláštní vážnost situace a na nemožnost, *bez radikální a náležité změny nynějších poměrů* splniti veliké úkoly, které v ohledu hospodářském a mezinárodním Rakousko v době nejbližší čekají.

Prázdeň parlamentární, jaká dnem 19. prosince odročením říšské rady nastala, vyplněna byla z jedné strany *zasedáním zemských sněmů*, z druhé strany pracemi vlády, aby skoncováno bylo dohodnutí se vlády rakouské a uherské o *vyrovnání* a aby připraveny byly *dohodovací konference* českoněmecké, k nimž dán podnět i podklad proposicemi německými a odpovědí poslanců českých.

Co se týče zákonodárných prací zemských sněmů, nutno nám se především zmíniti o *sněmu království českého*, který svolán byl ke dvoudennímu zasedání na dny 29. a 30. prosince, aby jednak vyřídil *rozpočtové provisorium*, jednak podrobil svému usnesení sdělení vlády, která oznamovala, že jí není možno předložiti k sankci *zákon zavádějící pivní dávku zemskou* ve výši 2 korun z 1 hektolitru, nýbrž že může přistoupiti k dávce nejvýše 1 K 70 h obnášející.

Toto sdělení zemskému sněmu podané bylo výsledkem četných urgencí a kroků u vlády učiněných, aby tato opustíc své původní sta-

novisko, dle kterého zemské dávce pivní toliko výši 1 K 40 h vyměřila, přijala jednohlasné usnesení sněmu, jenž nejen z důvodu techniky berní, nýbrž i proto, že jen při dávce 2 korun z 1 hektolitru může zvýšené potřeby zemské, zejména i nové učitelské platy, ukrýti, stál na tom, aby byla dávka *v tomto obnosu* povolena.

Poslanci národní strany svobodomyslné, nechtějíce uskutečnění reformy platové učitelstvu na dále odpírati a pozírajíce k tomu, že když vláda k původnímu zamýšlenému obnosu 1 koruny 40 haléřů ještě 30 haléřů koncedovala, prozatímné upuštění od stejného obnosu 30ti haléřů za ústup a porážku nemůže býti pokládáno, hlasovali pro pivní dávku v tomto sníženém obnosu 1 K 70 h a tím prosadili, že zákon ten byl přijat a dle vší pravděpodobnosti bude k sankci předložen.

Tím dojde k uskutečnění dávno žádaná úprava učitelských platů a to již od 1. ledna 1903 a zjednány budou prostředky alespoň k částečnému sanování financí zemských.

Podivení vzbudilo, že česká *strana agrární*, ač musila býti přesvědčena, že nepřijetí osnovy ve smyslu návrhů vládních změněné, možnost úpravy učitelských platů i sanace zemských financí na dobu nedozírnou oddálí, hlasovali po vzoru některých konservativních velkostatkářů *proti této* osnově.

Odvolávání se jejich na státoprávní jejich stanovisko působilo více dojmem výmluvy, než silou přesvědčivého a skutečného důvodu.

Sněm moravský a *zlezský*, které se sešly po nových volbách na podzim vykonaných, se nově konstituovaly. *Zemský výbor moravský* zvolen byl ve starém svém složení, náměstkem zemského hejtmana byl jmenován *Dr. Žáček*.

V otázce *vyrovnání rakousko-uherského*, které prodělalo také mnoho různých stadií a provázeno bylo tak četnými zprávami o domělých nebo hrozících krisích ministerských, překvapena byla na nový rok veřejnost obou interessovaných států zprávou, že dohodnutí mezi vládami obou těchto říší stalo se skutkem a že za večera sylvestrovského podařilo se veškeré až dosud stávající difference odstraniti.

Zda stalo se to umělým rozuzlením či násilným přetnutím, není dosud zjištěno. Veřejnost rakousko-uherská nedověděla se také ještě ničeho authentického o obsahu těchto smluv, ačkoliv již dne 11. ledna v Pešti byla konečná redakce textu umluveného ujednání předsevzata.

Vládní listy uherské mluví velice sebevědomě a ač ze strany obou vlád se hlásá, že nebylo ani přemožených ani vítězů, přece na straně rakouské panují značné obavy, že neskončilo dojednávání obou ministerstev pro naši polovici zvláště příznivě.

Než ani tímto zevnějším, zajisté nikoli nepatrným úspěchem, není ještě otázka rakousko-uherského narovnání vyřízena. Zbývá ještě ústavní jeho projednání, které ministerskému předsedovi dělá značné starosti. Otázka, na kterou nesnadno dáti odpověď, jest, zda vůbec

dospěje se při nynější parlamentární situaci k tomu, aby na říšské radě o vyjednávání tomto bylo rokováno a zdali, když tato překážka se odstraní, najde se v parlamentě rakouském většina, která by dohodu obou vlád ústavním způsobem schválila.

Rozřešení otázek těchto jest předpokladem další existence Körberova kabinetu, jenž až dosud u vesla se udržel, jednak zakročením faktorů rozhodujících, které slovem svým difference mezi vládou rakouskou a uherskou odklidili resp. potlačili, jednak tou okolností, že nebylo lze v kritické době sylvestrovské nalézti muže, který by se byl chtěl odhodlati k pokusu vytáhnouti káru rakouské politiky v bahně národnostních i sociálních poměrů uvízlou na půdu pevnou.

Zda i při řešení těchto otázek příjde stejná síla na pomoc kabinetu Körberovu, jest pochybno. Všeobecně již zavládlo přesvědčení, že dosavadní poměry parlamentární jsou neudržitelny a že třeba něco rozhodného podniknouti, aby základní podklad parlamentarismu, t. j. princip majority přišel k platnosti.

Nejpřirozenější cesta by byla ovšem k tomuto cíli dohoda mezi Čechy a Němci, čímž byly dány podmínky pro vznik většiny sněmovní.

Ač zkušenosti dosavadní málo naděje na úspěch tohoto prostředku skytaly, přece rozhodla se vláda alespoň k pokusu použíti této cesty a inaugurovala t. zv. *konference dohodovací.*

Podnět i podklad k nim spatřila v prohlášení německých poslanců z Čech, jemuž jako odpověď následovalo *promemoria poslanců českých z Čech i Moravy,* které v poslední den předvánočního zasedání rady říšské súčastněným stranám dodáno a také i v denních listech bylo uveřejněno.

V promemoria tomto kladou poslanci čeští, trvajíce na *svém programu státoprávním,* na první místo požadavek, aby úprava poměrů jazykových i národnostních neobmezovala se jen na *Čechy,* nýbrž aby majíc vésti k zastavení boje českoněmeckého na celé čáře, *zahrnovala v sobě i Moravu i Slezsko.*

Proti myšlence reformy správní *zřízením krajů* nezaujali poslanci čeští stanovisko z á s a d n ě odmítavé, avšak položili důraz na to, aby krajské zřízení bylo jen *prostředkem k zlepšení úřadování správního,* nikoliv však cestou vedoucí *k národnostnímu ohraničení okresů* a r o z d r o b e n í *jednotné a nedělitelné* země na jednotlivé departementy, centralisaci sloužící.

Proto žádali, aby *napřed* v duchu spravedlnosti i zákona rozřešena byla *otázka jazyková i otázka ochrany menšin a pak teprvé* jednáno bylo o zřízení krajských vlád i autonomních krajských zastupitelstev, která by tvořila střední instanci, podrobenou centrálním úřadům *zemským,* jednotu země representujícím.

V otázce jazykové vyhlášeno za nezměnitelný postulát český, *stejné použití obou zemských jazyků u všech úřadů v zemi, jak ve*

styku se stranami, tak i v úřadování vnitřním, zejména s důrazem žádáno, aby každý *u všech úřadů i soudů v zemích koruny české směl v kterémkoli jazyku zemském svého práva hledati, aby v tom jazyku s ním bylo jednáno a v témže jazyku i všechny jeho záležitosti vyřizovány.*

Co do *obsazování úřadů*, nechtějí se čeští poslanci vzpírati myšlence, aby úředníci byli pokud možno národnosti obyvatelstva, v jehož středu mají působiti, avšak prohlásili, že nemohou nikdy připustiti, aby pod záminkou této zásady byli čeští úředníci na prospěch německých svých kollegů odstrkováni a preterováni.

Na konec podotčeno, že pokládati jest event. pokus dohody s Němci za prostředek sloužící k docílení *trvalého* míru v říši, nikoli snad za prostředek mající vypomoci z okamžité tísně *té které vládě* a proto že otázka dorozumívacích konferencí *s otázkou taktiky* poslanců českých na radě říšské nikterak nesouvisí.

Prohlášení své uzavřeli poslanci čeští stručným projevem *své ochoty s Němci ve vyjednávání* o sporných otázkách vejíti.

Toto promemoria českých poslanců strany národní i svobodomyslné na radě říšské bylo spolu podepsáno i od konservativních velkostatkářů i poslanců moravské katolické strany národní.

Čeští národní socialisté a čeští agrárníci odmítli tento projev podepsati i vyhradili si dáti odpověď samostatnou.

Ačkoli promemoria české nebylo nikterak adressováno na vládu, nýbrž jen na poslance německé, ba ani s vládou officielně nebylo sděleno, přece p. ministerský předseda dr. Körber použil ho jako podnětu, aby *dorozumívací konference svolal.*

Abstrahovalť od meritorního obsahu jeho, nepřihlížel také k tomu, že stanovisko v proposicích německých zaujaté jest skoro protichůdné zásadám v promemoria českém hájeným, nedbal ani toho, že byl v akci této od obou stran zajisté však od strany české úplně pominut a vyčetl z promemoria českého jen to, čím promemoria toto končí, totiž projev ochoty k jednání.

V projevu tomto spatřoval autorisaci svoji svolati konference dorozumívací do Vídně ke dni 3. ledna, ke kterým pozval všecky strany na sněmu českém i moravském zastoupené.

Potíže měl *s Němci moravskými*, kteří odvolávajíce se na to, že elaborát Němců z Čech, *toliko na království české* se obmezující, nesmí býti praejudicem pro stejnou úpravu v jiných zemích rakouských, odmítali tvrdošíjně pozvání k zamýšleným konferencím.

Společnému úsilí p. ministerského předsedy i sv. p. Chlumeckého podařilo se však pohnouti je k tomu, že upustili od svého odporu proti súčastnění se v konferencích těchto, spokojivše se prohlášením, že má jednání o Moravě neodvisle a samostatně od paralelní akce české ve zvláštním oddělení konference býti prováděno.

Ze stran českých odmítli účast svoji na konferencích čeští *agrárníci a radikálové státoprávní.* Strana národní svobodomyslná vyslala ve smyslu usnesení svého výkonného výboru do konferencí těchto poslance: dra Brzoráda, dra Fořta, dra Herolda, Václava Hrubého, dra. Kramáře, dra Pacáka a dra Pantůčka.

Konference tato sešla se dne 3. ledna k prvé formální schůzi, načež dne 5. ledna odbýval odbor moravský i český každý zvláště schůzi druhou, ve které p. ministerský předseda sdělil s účastníky elaborát, t. j. osnovu zákona, která měla tvořiti substrát i podklad dalšího jednání.

Co do obsahu *nových proposic vládních* reprodukuje osnova pro Moravu v podstatě ustanovení jazykového nařízení hr. Badeniho až na to, že nezavádí češtinu *ve vlastní vnitřní úřadování,* nýbrž jen v úřadování v záležitostech *stran* a že pro všecky ostatní úkony výslovně vyhražuje platnost *jazyka německého.*

Osnova pro Čechy jest ve svých základních myšlenkách totožnou se *zásadami* minister. předsedy dra Körbera při zahájení podzimního zasedání říšské rady s veřejností sdělenými, až na to, že nerozeznává již minority „usedlé" a „neusedlé", že nemluví již o „úřednících-translátorech" ani o pořizování překladu učiněných podání, že dopouští „účastenství" při ústním jednání i straně jazyka úředního neužívající. Však za to, tak jak to činily „zásady Körberovy", rozeznává i pro obor zevnějšího úřadování území *jednojazyčná,* z nichž má býti *„z pravidla"* druhý zemský jazyk vyloučen, pomýšlí na *ohraničení okresů i na rozdělení země podle národnosti,* intenduje *rozdělení centrálních úřadů* zemských, zejména vrchního zemského soudu a chce zavésti obsazování úřadů podle *národnosti,* tedy jakýsi *zvláštní národnostní status úřednictva* a *činí četné výhrady pro jazyk německý.*

Ve smyslu prohlášení poslanců německých z Čech pojí osnova vlády úpravu jazykovou k zřízení krajskému, kladouc ustanovení obou těchto *věcně* nesouvislých předmětů *v jedinou osnovu* a tím opatřujíc jakési junctim mezi oběma těmito záležitostmi.

Zřízení krajské samo dotýká se toliko *státních* úřadů správních (nikoli též institucí autonomních), i jeví se býti slovným opakováním toho, co obsahovala stejná předloha vládní od dra. Körbera r. 1900 říšské radě předložená.

Účastníci konference na schůzi dne 5. ledna odbývané přijaly od vlády elaboráty tyto i zdržely se o nich každého projevu, vyhražujíce rozhodnutí o nich i o eventuelním dalším svém postupu svým stranám.

Téměř všecky súčastněné strany zabývaly se těmito operáty vlády a pokud usnesení jejich bylo s veřejností sděleno, neuspokojily prý strany německé, tím však méně mohly uspokojiti strany české.

Výkonný výbor národní strany svobodomyslné ve schůzi konané dne 11. ledna *prohlásil zásady osnovy Körberovy za nepřijatelné,* avšak

usnesl se zmocniti členy konference súčastniti se dalšího jednání, uloživ jim předložiti eventuelně samostatný elaborát jazykový, který by stanovisko naše vyjadřoval.

Strany moravské usnesly se taktéž i na dále konferenci se súčastniti.

Pokud jde o vliv těchto konferencí na taktiku a postup českých poslanců na radě říšské, která jest opětně ke dni 15. ledna svolána, rozhodnuto, že v souhlase s dřívějším usnesením, zejména i se stanoviskem v promemoria českém tlumočeným, nemají pokusy vlády o dohodu s činností říšské rady býti směšovány.

Čeští poslanci zachovávají si volnou ruku, neměnice ničeho ve svém dřívějším usnesení potírati nynější nám nepřátelský směr vládní, hrozbami možné *německé* obstrukce při životě udržovaný, všemi prostředky, které se jim budou zdáti v případě konkretním nejvhodnějšími.

Taktika tato jest vládě i stranám za ní stojícím velmi nepříjemná a čím dále, tím více se množí hlasy německé, aby byli Čechové moci a násilím zbaveni možnosti obstruovati, aniž by však táž možnost, která nynější panství Němců podmiňuje, byla i Němcům vzata.

Zda se propůjčí strany parlamentární k tomu, aby j e n obstrukci českou a nikoli současně i *německou* překazily, a zda tyto snahy budou provázeny úspěchem či nikoli, ukáže nejbližší budoucnost.

P

*

POLITIKA ZAHANIRČNÍ.

(Prosinec—Leden.)

(*Doba a lidé. — Z Venezuelly. Vzpoura v Marokku. —Španělsko: Vliv v Marokku. Jazyková otázka. Sagasta †. Puma. Feitův atentát. — Francie: Výměna přátelských projevů s Ruskem. Dar Loubetův. Volby do senátu. Bezúčinnost nacionalistických pomluv. Pierre Lafitte †. — Němci: Invase reakčních snah a živlů. Neúspěchy a neoblíbenost. Říšské dicty. Stará politika Berlína. — Rusko: Poslání Lambsdorfovo. Balkánský neklid. Úpadek německého vlivu. Reformní sliby. — Srbsko: Povolání reservistů. Částečná krise vládní. Změna ústavy? — Černá Hora a její reformy. — Rumunsko a židovstvo. — Řecko za nové vlády. — Italie: Hnutí v Tripolisu. Výročí úmrtí Viktora Emanuela. — Vatikán: Proti sociální demokracii. Druhá komisse k obraně víry. — Anglie: Z poměrů v osadách. Cesta Chamberlainova, její účel a čekané následky. Hlasy pro Němce. Porážka vlády. Affaira dardanellská.*)

Osudové národů neznají hranic Času, jež lidstvo sobě k počítání hodin svého žití vymezilo, a ženou stáda Událostí před sebou chaotickým během bez přestávky a ohledu na Dobu a Kraj, za hranicí Doby

věci podobu nesou, kterou před hranicí. Dravost mocných po širším panování, hltavost, třesoucí se na tučnější než dosavadní sousto, stále jsou na číhané ve snaze, vlivy své pro věky příští za rozhodující nastolit.

Nešťastní *Venezuelští*, již — pro zájmy jedinců rozdvojení — krev jste prolévali bratrskou ve válce občanské za domnění, že o lepší domoviny své se bijete! Není to mračno supů, sletujících se mlhavými výpary krve na bojiště, cizinci jsou, již ze sporu Vašeho jdou kořistit, z hladových Evropy nejhladovější: Anglie s Německem, a již Vás sevřeli se všech stran a hubí a ničí síly Vaše hmotné, lodi lapají, vyhladovit se snaží, až byste zemdlení k diktátům jejich přikývli: Všechno, všechno! Hle, kam Vás dovede zápas o vnitřní řád! Vysílení po dlouhodobém zápolení stran jako celek podrobujete se tiše a ploše soudu cizímu, rozhodnutí haagskému, sami o sobě rozhodovat nedovedše! Vaše úspory vyčerpány a následek: Pokoření dlužníka ve jho ciziny uvěřující a v důsledcích úvěru — ovládající.

A o nic šťastnější nejste Vy, ubozí *Marokkáné!* Proč zahořel u Vás oheň rozbroje a teče krev? Že dobří Evropané Vám donášeli svou civilisaci, svůj mrav a snahu po zvýšení Vašeho intellektu, a pán a vládce Váš že příliš sluch jim naklonil, tak upřílišeně, že až Vy jste pocítili náhle nepříjemné toho následky? Och, těch dobrých rozžínačův světel civilisace! Škoda jen, že — jak ta světla náhle zaplanou — pravá podstata úmyslův tak zřejmě patrnou se stává, a nádherným nátěrem hnusnost hrabivého sobectví, naplněného sžíravou touhou po opanování, moci a porobení lidu zajmům jejich, řevně prohlédne! Bijte proti ní, porážejte vojska svého pána a vládce pod Bu Hamarou, donuťte sultána k ponižujícímu útěku před Vaší mocí, k dosazení Vašeho oblíbence a jeho bratra prince Mulaje Mohameda ve všechny hodnosti dvorské i státní, jichž dříve požíval, buďte, odvážní Marokkáné, vítězi na stranách všech a přece — prohrajete! Evropa zahostěním prvního ze svých synův na Vašem území nabyla proti Vám určitého práva a to prosadí. Snad zbavíte se jha britského, které Vás dnes svou vyděračskou povahou tak tísní, ale jha Evropy již se nezbavíte. Hle: Tam v zamlžených dálavách přípravy již konají Španělsko a Francie nic jinak než v první řadě ohrožená Anglie. Sesilují posádky na hranicích, doma připravují válečné lodi, vyzbrojují vojáky, a vzácně zdrželivé Německo kdykoli jde o vpád do země cizí a metání losu o ni, se hlásí stejně o podíl případné kořisti příští; vždyť má v Marokku také své „obchodní zájmy".

Jak rozkošný to akkord souhlasu a jednoty mezi všemi, když jde o kohos, jenž po svém názoru hájí právo svoje a po jejich páše křivdu! Po návratu na mateřskou půdu staré Evropy ovšem se rozloučíme a chopíme každý zas těch tak zvláštních starostí svých, tak zvláštních, že narazí-li zájmem svým na zájem ostatních, dissonance se ozve drsná a urputností svojí děsící, výkřik obavy, aby soused zá-

mořskými úspěchy příliš nesesílil na úkor náš, kteří jsme přece taky mocí námořní!

Získá tím odporem lidu marockého proti Angličanům žárlivě jimi v každém pohybu tam střežené *Španělsko?*. Jeho premiér, Silvela, má to za možné, ale jen ve spolku s Francií. Však neklesne dobrý poměr Španělska k Marokku, ani kdyby Bu Hamara trůnu dostoupil; jeho vlastnosti jsou zárukou, že změna donesla by následky jen vnitřní, nepůsobíc na venek. — Doma zatím má Španělsko na tapeté jazykovou otázku. Katalonci jmenem svým, Baskův a Gallův obracejí se přímo ku králi o právo rovnocennosti jazyků všech s jazykem španělským, nad ně vyvyšovaným. Dne 5. ledna umírá předchůdce Silvelův don Praxe des Mateo Sagasta ve stáří 75 roků, z nichž dvě třetiny utratil ve službách veřejných. Sagasta je vzorem politika, jdouciho dle vanutí větru; revolucionáře z roku 1854 na sklonku života jeho stigmatisovati musí historik jako reakcionáře druhu nejhrubšího. Linie jeho politického smýšlení nerostla s dobou pokrokovou do výše, ale ohnula se a skončila úpadkem. Španělský dvůr a tím i král, holdující „konservatismu", jenž správně musí býti zván zpátečnictvím, ztrácí v Sagastovi silnou podporu, lidu naproti tomu ztráta přichází vhod. Poslední upřímný pozdrav patrně chtěl zesnulému politikovi reakce poslati do hrobu pumou, náhodně nalezenou. Mezitím Madrid rozrušil se atentátem, podniknutým na královský průvod, navracející se od večerní pobožnosti jakýmsi Feito-em. Útok člověka, jenž prý je pomaten, neměl prý platiti králi, ale jeho nejvyššímu hofmistru. Věc odbyla se pouhým leknutím.

Španělsko nebylo jediným, jež otevřeně znovu proklamovalo přátelský poměr k *Francii*. Této se ujištění stejného obsahu dostalo také z Ruska. U příležitosti nového roku ruský ministr vojenství poslal nadšenou zdravici francouzskému a jeho armádě a v odvetu z Paříže do Petrohradu letěl blahopřejný telegram stejně vřelého obsahu. Président Loubet pak zvláště silně dokumentoval intimitu poměru francouzko-ruského darem 10.000 franků zaslaným cařiči pro poškozené zemětřesením andižánským. Nezměnily se poměry Republiky na venek a nezměnily se také uvnitř. Volby do senátu dopadly přese vše úsilí nacionalistů pro vládu z míry příznivě. Combesova strana republikánská získala nových 13 mandátů, Combes sám současně velkými majoritami zvolen na dvou místech. Při ustavování sněmovny zvolen předsedou opětně Bourgeois 336 hlasy ze 414, jedním ze čtyř místopředsedů Jaurés. Bez účinku zůstala nacionalistická petarda o spoluvině vlády na zločinech Madamme Humbertové. Zdravé soudy zvítězily nad chorobnou ztřeštěností. Půda je pevna, a kdyby v světů rozlehlosti všude takou byla, došlo by v brzku naplnění přání v těch dnech pronesené Anatolem Francem v doslovu nad rovem hlavy positivistů, Pierra Lafitta: Aby učení positivistův bylo průkopníkem složce sil, jež by světu donesla kýžený mír!

Na vysokých místech ovšem nemají pravého pochopení pro zdravé nauky filosofie Comteovy, jak to dokumentují právě snahy *německé* vlády, správněji řečeno, císaře: zavděčiti se Vatikánu. Hotovo jest dohodnutí vlády s Kurií o zřízení katolické fakulty bohoslovecké ve Štrassburku, a současně nadáni katoličtí biskupové němečtí neobmezeným vlivem na ustanovování professorů teologie na německých universitách, a jsou podle něho oprávněni sami professory ty si vybírati a jen k formálnímu potvrzení vládě oznamovati; professoři mohou býti bráni z kteréhokoli řádu, tedy i z Jesuitův. Německo otevřelo své brány řeholím, z Francie se stěhujícím, a pokrokoví živlové v říši tonou v obavách, že dojdou přijetí a domova v ní na nově i Jesuité, a s Jesuity že reakce v říši jista bude. Jaká to úsilovná snaha, všude se zalíbiti, již v poslední době vyvíjí dvůr berlínský a jeho vláda! Nevidí, že nikde ho rádi nepřijímají? Nevycítili, odkud vítr vane, z Roosewelltova odvolání slibu, že předsevezme úkol smírčího soudce v záležitosti s Venezuellou? Nehne se v jich státnických dušich nic, když celá veřejnosť v téže záležitosti na ně ukazuje jako na piráty, pášící zločiny na právu mezinárodním? Nechápou, co odporu se kryje v protestech anglických proti tomu, že vláda tanmí k akci protivenezuellské se s nimi spojila, co opovržení pro německý národ, říši a její císaře obsahuje bruskní odmítnutí jeho telegramu k uzdravení Kiplingovu v básni tohoto o Gothech a Hunech? Neznamenají, jak je stigmatisují z nepočestnosti newyorkští rejdaři vyloučením Reda Starea, kapitána na parníku „Zulie", pro špiclovské služby Německu konané, z plavby?... Pak nedivno, že stále ještě s celou domýšlivostí se tlačí všude za získáním obliby. Vnucující se není milovaným, třeba i odměňoval a vyznamenával, a spolková rada usnesením, aby říšští poslanci za každý den skutečné účasti na sněmování měli dietou 20 marek, sotva si přeje dietami těmi je koupit pro Berlín a jeho politiku, jež dle rozpočtu, předloženého sněmu pruskému zůstane staré násilnické povahy. Slovanské provincie východní mají v prvé řadě znova pocítiti její vždy dravější spár.

Násilník ovšem žije stále na vlnách obavného neklidu, a ten prochvěl silně dvorem berlínským za návštěv *ruského* ministra zahraničních záležitostí, hraběte Lambsdorfa, v Cařihradě, Sofii, Bělehradě a — Vídni. Balkán návštěvy ty vyvolal, a pokud jde o Rakousko, zřetelně dokumentována při té příležitosti shoda o věcech balkánských, shoda povahy příliš příbuzné počátku odpovědi, již Rusko dává Německu na jeho — nový celní tarif, jemuž mimo to se strany ruské hrozí retorse. Hrabě Lambsdorf všude vítán s poctami zřídka vídanými. V Cařihradě z obav — jinde v důkaz přátelského smýšlení o Rusku. Porta následkem návštěvy horlivě se chápe podnětů, směřujících k reformám, ale dobré úmysly zůstávají bezvýsledny pro nedostatek sil a energie vůli prosaditi v čin, a reformám čelí jednota, uzavřená mezi Arnauty a Turky ve Skoplji. Hrabě Lambsdorf za své

cesty po Balkáně ovšem hledí působiti k zmírnění protiv. V Sofii zřejmě označuje jednání makedonských výboru nevhodným a snahám ruským po dosažení nápravy řádné a dokonalé na Turecku nebezpečným. Vedle tohoto poslání však ještě jiným se vykazuje jeho pouť: Posláním, jež má vyvolati zřízení vysokých hrází proti vlivu německému na Balkáně. V nitru ruském lid sám počíná se z něho vyzouvati, a Němci v dusledcích toho, cítíce, že přichází nová fase vývoje ruského lidu, a vědomi sobě své neschopnosti, konkurrovati se zemědělským člověkem ruským, vracejí se v domovinu k malé potěše bratří pokrevních. Také vládní kruhy ruské konečně počínají uznávati význam malých zemědělcu pro říši, a mezi reformami, jež se slibují v oborech různých, zejména školském a správním, v tomto hmed decentralisace veškeré správy říše, jmenuje se také snaha o zlepšení stavu — selského.

Přes intervenci Lambsdorfovu klidnější poměry na Balkáně nezavládly. Srážky a útoky, přepadání a loupeže jsou v neklidném tom území na denním pořádku. A snad z ohledu právě na tyto poměry povolalo *Srbsko* reservisty k jejich praporům. Nejsou však ani jeho vnitřní poměry nejuspořádanější. Stanovisko ruského dvora ku královně Draze mělo následkem, že zahraniční ministr Antonič odstoupil. Nástupcem jeho je Lozanič, leč na jak dlouho? Podaří se mu prosaditi návštěvu královských manželů v Petrohradě? Hle kámen úrazu, o nějž zavazují a přes nějž padají ministři. A snad padne přes něj i dosavadní ústava. Král aspoň má změnu v úmyslu. Tedy reformy!

Avšak nejen v Srbsku, také v nejbližším jeho sousedství na *Černé Hoře*, tak zřídka tou dobou jmenované, vstupují ve státy reformní. Proponována revise a doplnění občanského zákoníka, úprava posloupnosti novým zákonem a uzákonění pense státních úředníkův.

Pronikání nových myšlének a s nimi stanovisek, svědčících zdravé humanitě, konstatovati sluší také v *Rumunsku*, kde odpor proti naturalisaci cizince židovského původu a vyznání ministr osvěty odstraňuje krásným odkazem na platnost zákona pro všechny a povinnost jeho naproti každému, tedy i židovi, užiti s celou spravedlností a rovností.

A co takto krok za krokem v zemích osídlených lidem, z valné části teprve nastupujícím druhy vývoje kulturního, hlubší poznání a jeho krása se ujímá, v zemi staré kultury, *Řecku*, starý úpadek veřejné mravnosti. Po zkorrumpovaných volbách poražení Teotokovci zdráhají se vydati nové vládě budovu sněmovní, a musí býti užito násilí, aby zahajovací schůze se mohla konati. Následek toho sprostá rvačka v síni jednací, výprask Teotokovců, a po něm královská trumní řeč: Zůstane vše při starém!

Sestra kulturního Řecka, dnes stejně v kultuře pozadu se nalézající, *Italie*, tou dobou jiné má starosti: Tripolis, jež ji stála tolik bezesných nocí, tolik úzkostlivého střežení, se hýbe zas. Vrch vzaly

vlivy protiitalské a v nich i protievropské, a v Quirinále účtují již s příští její okkupací. Avšak starosti státníků nejsou starostmi lidu, a ten nadšeně oslavuje v dvacátém pátém výročí úmrtí tvůrce spojené Italie, Viktora Emanuela, nejen prvního její krále, ale i čin sám, a v touze státi pod touž korouhví státní, v oslavě mu pomáhá — rakouská „Italia irredenta".

V slavnostní náladu tu ponuře se dívá *Vatikán*. Ta chvíle oslavná je pro něj chvílí trpkosti. Tam dole jásá a bujně Svobodě lidské holduje italská demokracie, lid sbratřený ideou jinou, než kterou by jej rád viděl sbratřena Vatikán. Jasně to pověděla jeho hlava o vánočním hodě božím, zatracujíc sociální demokracii a žehnajíc demokracii — křesťanské, to jest: římsko-klerikální. Tam dole, na ulicích římských, opak toho hnutí, jež on, papež, by viděl rád, hnutí, které by bylo podporou jím nově zřízené druhé komissi pro ochranu víry o předním a hlavním úkolu: bojovati proti propagandě protestantismu v Italii a odehnání jeho i s pole možné dobročinnosti. Neboť: „Jeden, jediný jest Bůh" — a: „Ne co do úst vchází, ale co z nich vychází, poskvrňuje!" . . .

A přes kanál do Evropy bystře se dívají slídivě zraky *Anglie*. V osadách — až na nepokojné Somaly, které si troufá za ochoty Italie, dovolivší, aby vojsko anglické na její pobřeží vystoupilo, a za pomoci osvědčených Boerů, jí ve služby se postavivších, zkrotiti do němoty — v osadách rozhostil se klid, a tiše, kdož před málo měsíci svobodní zbraní hájili svou samostatnost proti nepřátelům z Anglie, dnes nadšeně vítají největšího z nepřátel těch, Chamberlaina, jehož cesta africká nenepodobna průvodu triumphalnému. Chamberlain označuje její účelem dokonalé seznání věcí na místě, ukazuje podrobeným tvář přátelskou, a v důsledcích získaných jím informací již dnes se mluví o následcích: Bezohledný a necitelný utlačovatel Milner v brzku prý se rozloučí s křeslem kapského guvernéra. Doma mezi tím dochází k střetnutí názorů o Německu a k překvapující porážce vlády při volbě doplňovací v Newmarketu. Proti nepřátelskému Němcům smyšlení širokých vrstev staví se otevřeně Campbell-Bannermann s odkazem na bezvýznamnost důvodu k rozčilování se pro Venezuellu, tento stát zabořený ve zmatcích a nachýlený k pádu.

Germanofilský projev jeho znamená přiskočení na pomoc vládě, obviňováním pro spolek s Němci stíhané. Vláda zatím dostává první lekci za reakční školské předlohy. Venkov anglický zdvihá sebevědomě hlavu, chce pokroku ne záporu jeho, v předlohách těch ztělesněnému, liberálové vítězí, a Newmarket svým rozhodnutím posici jejich posiluje. Přes toto pozbývání půdy doma vláda neslevuje se sledování pohybů sokův Anglie v cizině a div nevyvolává konflikt proto, že Turecko dovolilo ruským lodím proplout Dardanellami. Hrozivá tvář a rozčilená odívá se však po vysvětlení, že lodi ty nebyly váleční ozbrojenci nýbrž o vlajce obchodní, starým klidem.

Ozvali jsme se, jen aby bylo známo, že jsme zde, hlubšího úmyslu nebylo; Prostor zvuk zachytil, Doba jej shltila, a Vývoj věcí jde starou cestou klidně dál. Klidně, poněvadž pod všestranným dohledem . . . P

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Stát a soukromé moderní monopoly.

O tomto thematě přednášel dne 17. prosince 1902 ve vídeňské právnické společnosti bývalý ministr financí dr. Emil Steinbach. Steinbach se zvláštní zálibou obírá se spletitými otázkami moderního života hospodářského a podrobuje je kritice se stanoviska positivního práva; že dochází často k závěrům, že naše dnešní právní řády na úpravu spletitých poměrů moderního života hospodářského nevystačují, rozumí se samo sebou. Poukazujeme k jeho přednášce „o povinnostech majetku", k jeho spisu „Právní jednání hospodářské organisace" (Rechtsgeschäfte der wirtschaftlichen Organisation) a pod. V poslední přednášce obíral se jmenovitě otázkou kartelů po stránce právní i hospodářské. — Vzhledem k důležitosti této otázky podáváme v následujícím tresť jeho zajímavých výkladů:*)

Pro evropský kontinent mohlo by thema této přednášky zníti též „stát a kartely", moment *sdružení samostatných hospodářských subjektů* stojí při zkoumání našeho problému v Evropě stále v popředí.

V severní Americe během posledních dvou desítiletí se poměry utvářily poněkud jinak. V Americe bývaly taktéž obvyklv mezi podnikateli podobné úmluvy, jako jsou naše smlouvy kartelové; Američané jmenovali je „Pools", jelikož však úmluvy podobné nebyly příliš stálé a mimo to bylo lze pořadem práva vziti platnost jejich v odpor, ohlíželi se podnikatelé po nějaké organisaci pevnější a stálejší. Tak povstaly vlastní trusty, jimž byl vzorem r. 1882 založený Standard Oil Trust. V četných státech byly však brzy trusty pod trestními následky zakázány a judikatura ukázala četné jejich slabiny. Při tomto stavu věcí nezbylo než jíti ještě o krok dále a pronásledované trusty proměniti *v samostatné korporace, které by byly vlastníky všech spojených závodů a v subjekty veškerých právních jednání*; staří vlastníci závodů byli odškodněni určitým počtem podílů nové společnosti. Jak u nás, tak i za oceánem vnucuje se sama sebou otázka: *Jaké stanovisko má vůči tomuto hnutí zaujati stát jmenovitě ve své funkci zákonodárné?* Při odpovědi k této otázce třeba v prvé řadě míti na mysli, jaké účinky podobné úmluvy mají nebo mohou míti na blaho všeobecné; v Americe ukazují se špatné účinky trustů hlavně ve dvou směrech; předně jsou to nepřistojnosti spojené

*) V české literatuře máme o kartelech pěknou studii z péra Dra. Lva Wintra: Kartely 1902; vyšlo nákladem »Sborníku věd právních a státních«.

se zakládáním velikých trustových společností, a pak ony neblahé účinky, které jsou následkem nového způsobu obchodování, které ovládají tendence monopolistické.

Nepřístojnostmi prvé skupiny nebudeme se podrobněji zabývati; hlavní nedostatek spočívá v tom, že se závody jednotlivců, které ku trustu přistupují, příliš vysoko oceňují, tak že výška nominálního akciového kapitálu neodpovídá skutečným poměrům. Zákonodárství bojuje proti těmto machinacím bez vydatného účinku. Zákonné předpisy zaručují sice pro tyto práce zakládací co možná největší publicitu, avšak ten, kdo akcie kupuje, aby s nimi spekuloval, stará se jen o jejich bursovní hodnotu a nestará se o podnik; podobně ten, kdo chce v akciích uložiti své jmění, nestará se o podnik, pokud dividendy neklesají; starosť ta mu začne, až začnou dividendy a kursy padati — tedy když již katastrofa se blíží a ztráta se více odvrátiti nedá. To jest obyčejný běh a sebe dalekosáhlejší zaručená publicita na tomto stavu mnoho nezmění.

Pro nás jsou důležitější ony *nepřístojnosti, které plynou z monopolistické tendence velkých obchodních společností.* Značné differences cen při existenci kartelů a při svobodné soutěži a obavy před stoupáním těchto differencí otevřely konsumentům oči; konsumenti vidouce se proti tomuto hnutí bezmocnými, volali na pomoc stát ku své ochraně. Jaká má býti tato státní pomoc? Proti *formě koalice samostatných podnikatelů* nemůže stát ničeho podniknouti, neboť víme z Ameriky, že forma tato není jedinou; opatření státu musí se obrátiti přímo *proti škodlivému způsobu obchodování a proti jeho cíli.* V tomto směru stojí však státní moc před jedním z nejtěžších úkolů zákonodárných.

K potírání těchto monopolistických tendencí navrhuje se poslední dobou — jmenovitě se strany socialistické — *dočasné zrušení dovozných cel pro ono zboží,* jehož výroba a prodej jest v rukou kartelu. — O účinnosti tohoto prostředku máme důvodné pochybnosti. Především možno o tomto ochranném prostředku mluviti pouze tam, kde dovozná cla na příslušné zboží existují; nehledě však k tomu jest to prostředek nebezpečný; s vinníky postihne i nevinné: podnikately na kartelu nesúčastněné, ty, kdož kartelu dodávají suroviny a polotvary, dělnictvo a pod. Prostředek tento může konečně působiti pouze proti kartelu jednoho státu, selže však úplně proti kartelům mezinárodním, ba možno směle říci, že podobné zákonné předpisy byly by přímo podnětem k zakládání kartelů mezinárodních, aby se podnikatelé chránili proti možným státním repressaliím v oboru politiky celní. — A dejme tomu, že všechny tyto zásady vhodný zákon překoná, zbývá ještě závažná pochybnost pro zákonodárce: každé takové provisorní zrušení cel znamená protěžování cizozemské výroby na úkor výroby domácí; ovšem má míti tato protekce povalu provisorní; leč kdo ručí za to, že takové provisorní opatření nezničí jeden

obor domácí výroby definitivně? Jiní navrhují proti monopolistickým snahám co možná *největší publicitu obchodování skartelovaných společností a svazů*. Za tím účelem navrhuje se zvláštní orgán, který by povinnou publicitu prováděl a střežil; jmenovitě sbíral a spracoval zprávy svazů, do jisté míry zkoušel, vyšetřoval a uveřejňoval, čeho by bylo třeba k orientování publika. Jest skutečně možná, že zákonodárství v praxi tuto cestu nastoupí; snad již z toho důvodu, že mu v oboru tomto chybí přehled a že se touto cestou opatří spolehlivá data o celém hnutí. — Nastoupí-li stát tuto cestu, bude potřebovati nezbytně orgánu, který by princip povinné publicity realisoval, jednak sebe pokročilejší občanstvo nemá tolik vědomostí odborných, aby dovedlo porozuměti a oceniti zdrželivé publikace kartelové, jednak jest nezbytně nutno, aby pro obsah a formu podobných publikací stanovil nějaký orgán určité požadavky, nad jejichž splněním by bděl. Orgán ten vedl by snad též veřejný rejstřík smluv kartelových s příslušnou sbírkou listin a p.; s druhé strany nelze též vzhledem k poměrům státní politiky celní žádati, aby důležitá sdělení, která stát k vlastní informaci požadovati jest oprávněn, sdělována byla bezvýjimečně veřejnosti; i při největší publicitě nutno šetřiti jisté opatrnosti. —

Nelze pochybovati, že by povinná publicita s jistými kautelami do značné míry dobře působila a že by jmenovitě divoké stoupání cen zadržela potud, pokud by se skartelované podniky lekaly úsudku veřejného mínění. Padne-li však jednou bázeň před veřejným míněním — jak zkušenosti z Ameriky ukazují, k tomuto stavu spějeme —, nezamezí sebe větší publicita škodlivé přehmaty monopolistické. Jediný účinek publicity mohlo by býti zakládání nových závodů konkurenčních mimo kartel, avšak touto cestou sotva lze dospěti k vydatné nápravě. — Mimo to sluší ještě uvážiti jeden snad nejzávažnější nedostatek publicity. Všechny tyto reformní snahy, které hledají nápravu v zavedení povinné publicity, podrobují tomuto požadavku pouze *sdružení samostatných podnikatelů*, tedy kartely ve vlastním slova smyslu; při tom se však zapomíná, že od podobných sdružení možno přejíti k utvoření samostatné korporace, která by principu povinné publicity unikla, a praktický výsledek zákonné reformy by selhal.

Tyto úvahy vedou nás k tomu, že stát, uzná-li potřebu chrániti své občany před monopolistickým vykořisťováním, stojí před úkolem především konstatovati, kde se o monopolistické vykořisťování jedná. Tuto cestu nastupuje v otázce kartelové sekční šef Dr. Klein; Dr. Klein právem vytýká, že kartely nejvíce pobuřují a znepokojují svou politikou cen; proto doporučuje, aby zákonodárství zde nasadilo páku: „Kde se tvoří jakožto následek kartelu tak abnormě vysoké ceny, že obce, výrobní společenstva, zájmové svazy vyššího řádu si důvodně stěžují, že vykořisťujícími cenami kartelovým ohrožuje se

hospodářská existence širokých vrstev konsumujících, tam má zvláštní komisse státní, účelně složená a potřebnými kautelami vybrojená, objektivně celou otázku prozkoumati." Výrok této komisse nemá míti dle Kleina povahu titulu exekučního t. j. ani stát ani snad nižší společenská organisace výrok komisse nemají moci svou realisovati, naopak výrok ten má býti pro kartel pouhou direktivou, danou zkušenými odborníky, jak má v budoucnosti při stanovení cen postupovati. — Materielní zájmy — třeba byly sebe méně odůvodněny — sotva ovšem ustoupí před platonickým výrokem nějaké komisse, byť i té nejspravedlivější. — Snaha dra. Kleina vtěsnati celou tuto materii pod pojmy dnešního práva civilního, a zjednati nápravu prostředky processu civilního, sotva najde stoupenců.

Nápravu sluší hledati v oboru *práva správního*. Na tuto cestu upozornil vídeňský prof. Menzel již r. 1894 ve svém díle „Kartely a řád právní". (Die Cartelle und die Rechtsordnung"); o tomto díle Menzlově lze právem tvrditi, že dalo celé otázce kartelové nový směr; Menzel návrhy své na sjezdu německých právníků v Berlíně r. 1902 opětně odůvodňoval. —

Avšak nesmíme se oddávati žádným klamným nadějím. Ani veřejná zpráva nedocílí uspokojivého rozřešení této otázky nepřímými prostředky donucovacími povahy celně a obchodně politické. Taková opatření obyčejně spíše škodí, než prospívají. Bude však nutno *veškeré obchodování* takových podniků a svazů, které jsou způsobily sledovati cíle monopolistické, podrobiti *stálé kontrole* zvláštních odborně vzdělaných orgánů, jak jest tomu na př. u železnic, pojišťovacích společností a p. Tam kde se ukáží monopolistické tendence, bude nutno represalií. — Tyto ovšem nebudou pravidelně záležeti v přísných trestech, nebo snad v rozpuštění dotyčné korporace, ačkoliv ani tyto krajní represalie v případech tvrdošíjné renitence nebude lze zavrhnouti. Spíše bude třeba především věnovati pozornost takovým opatřením, která jsou přímo namířena proti špatným následkům monopolistických tendencí: tedy podrobné předpisy o obchodování, o mzdách dělnictva v takových závodech zaměstnaného a o prodejných cenách výrobků.

Podobná opatření nejsou novinkou; při železnicích, dopravních společnostech, dolech, vodárnách, plynárnách a p. stala se již podobná opatření, aniž by v tom spatřováno cosi nepřirozeného. Jedná se jen o praktické provedení staré zkušenosti, že monopolistické postavení jistých producentů, nabudou-li značnějšího významu a vlivu, vyžaduje jistého omezení státní mocí, jmenovitě zákonné úpravy cen, nedojde-li cestou expropriace vůbec k postátnění příslušného oboru výroby.

Třeba by v našem případě nebylo lze vzhledem k novým, měrou téměř úžasnou rostoucím úkolům státním a vzhledem k obtížím rychlého vytvoření nových obchodních správních orgánů státních po-

myšleti v dozírné době na expropriaci, přece asi tato otázka konečné sotva jinak bude rozluštěna. Dnes však již nelze naprosto připustiti, aby dnešní — snad nedostatečné — právní řády byly na škodu většiny občanstva využity několika podnikateli-spekulanty.

Toto zásadní stanovisko ovšem jest jasné; v praktickém však provedení potkává se s obtížemi v každém jednotlivém případě; rozhodnutí, volba prostředku vyžadují podrobných znalostí a ohroženi monopolisté nejsou ochotni nechati případ podrobně vyšetřiti. A přece cesta k nápravě jde jen tímto směrem: případ musí býti podrobně znám, represalie musí mířiti jen proti viníku, aniž by tím byli ohrožováni ostatní domácí výrobci. Při takovém postupu přijde ovšem hlavně na to, jak budou ony státní orgány, jimž případne rozhodovati o těchto důležitých a těžkých otázkách k úřadu tomu kvalifikovány. Jisté požadavky jsou i zde mimo vší pochybnost: orgány ty musí býti odborně vzdělány, co možno neodvisly a politického ruchu vzdáleny. — Přirozeno, že sbor, jemuž bude příslušeti rozhodování, nebude četný; i v pokročilých státech nebude vyhledávání vhodných osobností s dostatečným fondem vědění a zkušeností a při tom s náležitou objektovností úkolem lehkým; pomocných orgánů, kteří budou sbírati materiál pro rozhodnutí, může býti ovšem více. Při menším počtu členů rozhodujících bude zvýšeno i vědomí zodpovědnosti. — Mají-li orgány tyto býti ušetřeny před měnivými větry politiky, nelze doporučovati, aby úřad ten svěřován náčelníkům všeobecné správy státní; v parlamentárních státech musely by se přirozeně tyto organy státi výkonným výborem parlamentární majority. Veřejná správa, jako justice musí býti neodvisla. Z toho plyne požadavek, *aby rozhodování o výstřelcích tendencí monopolistických svěřeno bylo nečetnému kollegiu z mužů odborně vzdělaných, neodvislých a nestranných.*

Tedy jakési *správní kollegium* co analogie nejvyššího dvoru soudního. Výroky tohoto kollegia musely by ovšem míti povahu konstitutivní (nikoli pouze deklaratorní): nezjišťovaly by pouze konkretní případ, nýbrž stanovily by vůbec pravý poměr pro souhlas zájmů soukromých se zájmy veřejnými a tohoto poměru by hospodářský vývoj i v budoucnosti musel šetřiti. — Řízení před tímto kollegiem doporučovalo by se upraviti kontrastiktorně; ochrana zájmů veřejných musela by býti svěřena zvláštnímu státnímu orgánu, snad nejvhodněji tomu, jemuž přísluší právo dohlížeti k monopolistickým podnikům a který veřejnými vyhláškami orientuje publikum.

Tím jsou osvětleny tendence moderního zákonodárství proti soukromým moderním monopolům; ovšem, že daleko není tím otázka úplně vyčerpána. Jedná se o to, aby stát zůstal suverenním pánem ve svém vlastním domě. Marno by bylo vzpírati se tvoření podobných organisací, ba bylo by to vzhledem k dobrým jejich účinkům pro zájem státní přímo škodlivo. Leč stále rostoucí moc těchto organisací

a snaha jejich šířiti tuto moc též přes hranice státu, volá neodbytně po přísném státním dozoru. V době úpadku parlamentarismu a tím též zákonodárné moci státu centralisují se správy podobných soukromých monopolistických podniků a omezení jejich moci stává se den ode dne naléhavější. Dr. *Š. Kolařík.*

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

PŘEHLED HOSPODÁŘSTVÍ SVĚTOVÉHO.

(Dva celní tarify. — Co bude? — Uherské hlasy. — Matlekovics. — Rusko a jeho cíle. — Cíle německé politiky, my a Rusko. — Z Balkánu. — Anglie. — Amerika. — A koncem otázka.)

B. V nejdelším sezení, které kdy říšský sněm německý měl, vyřídil Bülowův *autonomní celní tarif a celní zákon.* Ne běžným způsobem vyřizovacím, nýbrž urychleným postupem dle návrhu Kaudorífova po kompromisu, který pro nás má význam značný. Zvýšena totiž minimální sazba celní za ječmen sladovací na 4 mk., sazba ječmene krmného vázána není. Ježto i clo na slad daleko převyšuje v poměru k clu na ječmen sladovací výrobní rozpjetí, uzavřelo Německo našemu téměř hlavnímu vývozu zemědělskému brány. Přijetí německého autonomního celního tarifu skoro většinou dvoutřetinovou pozdraveno v říši samé poměrně klidně. Jen mezi liberály a sociálními demokraty došlo k přestřelkám, celkem ale možno říci, že se zostřená ochrana jak zemědělská, tak z části i průmyslová potkala v Německu se souhlasem. Průmysl slibuje si od ní mnoho potud, pokud se mu tím ulevuje a zvýhodňuje politika dvojích cen, o které již dnes se dokazuje, že vlastně prospívá i domácímu — spotřebiteli. A tak vstupuje Německo stejně odhodlaně v desetiletí vysoké ochrany, jako vítalo její zlomení obchodními smlouvami Capriviovými. Nic přirozenějšího, než že duch ochrany, který prorazil do vnitřní správy a který ovládá živnostenské i agrární zákonodárství, zvítězil i co do zahraniční politiky obchodní.

Nejen v Německu, ale i *u nás.* V posledních hodinách minulého roku docílena dohoda mezi oběma ministry i o *konvessi společné renty* a tím *vyřízena otázka vyrovnací.* Byla tentokráte komplikována autonomním *celním tarifem*, který se ale podařilo prve již smluviti. Jest vysoce ochranářským jako německý. Od něho převzal minimální a maximální tarif na obiliny (pšenice maximální K 7.50, minimální K 6.20; žito maximální K 7.—, minimální K 5.80; ječmen maximální K 4.—, minimální 2.80; oves maximální K 6.—, minimální K 4.—), po přání uherském, a doplnil ho zvýšenou ochranou železářskou, textilní, kožního průmyslu, papírnictví atd. až k sesilené protekci drobné živnostenské výroby, po přání předlitavském. Tarif sám jest

výsledkem kompromisu mezi uherskou a naší polovinou říšskou, který ovšem zaručuje spolu obnovu obchodní a celní jednoty říšské. Dnes veškeré sazby celního tarifu nejsou známy a exposé obou ministerských předsedů nedovoluje ani řádného výhledu do obsahu vyrovnacího — ale tolik je jisto, že i Rakousko spěje za cílem vysoké ochrany celní.

Vyřízením německého celního tarifu a docílením shody rakousko-uherské jest dána post tot discrimina rerum základna pro *mezinárodní jednání o obchodních smlouvách,* k nimž co nejdříve také dojde. Přes berlínské dementi jest známo, že jednáním italsko-německým bude zahájena serie diplomatických akcí středoevropských. K jednání italsko-německému přidruží se přirozeným vývojem italsko-rakouské, jež *Italie* jediným státem, kterému *vypovězena námi obchodní smlouva.* Vinní klausule (výhody pro dovoz italských vín k nám) byla podnětem k tomuto kroku, který tak dlouho připravovali v Uhrách a který se minul s čekaným efektem v Italii samé. Ustavičné hrozby otupily veřejné mínění tamní a tak přijata výpověď jako důsledek nutný. A z officiálních míst ohlásili hned, jakých represálií proti nám užijí: zvýšených sazeb na dříví a koně, jedny to z hlavních vývozních předmětů našich, vlastně uherských, do Italie. A tak zahájí státy trojspolkové kampaň smluvní.

Proti dosavadním zvyklostem míní ale *Německo v jednání s Rakousko-Uherskem* nastoupiti jinou cestu vyjednávací. Základem vyjednávání má býti dnešní smluvní tarif, jehož sazby by byly východiskem. Srovnáváním s novým má se docíliti base pro dohodu. Ať tou či onou cestou — dohoda jest přece jen zatím cílem, který jest na rtech všech. I *Rusko,* které se tak houževnatě brání jakémukoli snížení platných vysokých cel a které ohlašuje ústy Wittovými sesílenou ochranu pro některé tovary průmyslové. Rusko jde přímo za cíly, které mu vytkl slavjanofilism po stránce hospodářské. Averse proti kultuře západu, která dnes z valné části ustoupila, zanechala po stránce ekonomické snahu vyloučiti, pokud možno, cizí tovary z ruských trhů. Slavjanofilismu byl západoevropský řád hospodářský zdrojem nenávisti. „Na místo feudálního vstupuje horší kapitalistické vykořisťování. Béře člověku nejzákladnější všech práv, právo na půdu." Proti evropskému individualismu staví se zásada společnostní, a tedy i proti individuelnímu vlastnictví vlastnictví společné. Artěl a mir jsou ideálními formami života. Ale mezitím razil si i v Rusku cestu kapitalistní vývoj, povstávaly velkozávody a saisonní dělník ruský, který byl typem a který se vracíval rád s létem do obce k půdě, odtrhoval se od ní, stával se proletářem v našem slova smyslu. A jest zajímavo, že právě s tímto vývojem ruského saisonního dělníka v proletáře jest spojen vzrůst a vzmach (technický i velikostní) moskevského průmyslu bavlnářského. Vývoj ruské továrny byl živou negací slavjanofilských názorů hospodářských. Zde rostla v proletariátu

opora individualistního řádu hospodářského a, jak Tugan-Baranovský dokazuje, dál se tento převrat k prospěchu dělníka samého. Ale jedno zbylo ze starého slavjanofilismu po stránce hospodářské: *celní ochrana.* Jak význačna jest po té stránce změna celní soustavy za Alexandra III., vlastně za nátlaku Katkova, když byly reformy Alexandra II. daly pevné základy peněžnímu hospodářství, předpokladu to evropského průmyslu vůbec! Bez emancipace mužikovy nebylo by pevného průmyslového dělnictva, odkázaného celou existencí na továrnu a počínajícího tvořiti pevný kádr cvičeného dělnictva, založivši přece moc a sílu Anglie! Ale k požadavku celní ochrany přidružil se nový moment, který se stal pevnou oporou celních šraňků. Sibiřská dráha a soustava tratí k ní se pojících jsou mocnými průkopníky koncentrace Ruska. Stát produkující vše, čeho mu třeba, stát, který železniční soustavou překonal a zvrátil v dobro své staré zlo a zdroj slabosti: obrovský rozsah říše — stát tento zří přirozeně ve vysoké celní ochraně prostředek k vnitřnímu soustředění sil, *k světové politice kontinentální.* Týž princip který vane z doktriny Monreovy a z imperialismu Chamberlainova. Idea *osamostatniti hospodářství národa od ciziny,* po rozumu velkých plánů *Mendělejevových.* „A odtud ideál: *Rusko nebudiž jen světovou říší, ale světovým hospodářstvím pro sebe, obejmajícím všechna pásma, na venek pevně uzavřeno, v nitru samo sobě stačící!*"

Ochranářské proudy dávno ovládly i Francii a počínají bourati starou *anglickou* politiku svobodné tržby! *Jaké budou konce a cíle této nové politiky obchodní, zračící se na všech stranách?* Jako připravuje nové dráhy světových imperií, tak vnucuje stále a stále myšlénku *o budoucnosti středoevropské politiky obchodní.* Ochranářská politika německá má pevné cíle. Jest zajímavo, jak je bystře pochopili v Uhrách. Hned po sdělení stručných dat o novém našem autonomním celním tarifu vyskytly se četné hlasy, které poukazují na *souhlasnost tendencí nového německého i našeho tarifu.* Tu i tam ochrana zemědělská zvýšena, tu i tam volena protekce průmyslů a sice skoro týchž. Není toto přejímané osvědčování stejnosti zájmové vlastně nejúčinnějším podporovatelem docílení dohody pro budoucí léta? Z hlasů stojících na opačném stanovisku zasluhuje pozornosti vlastně jen *Matlekovics,* který věští pro nejbližší budoucno řadu celních válek, jež konec konců vyzní obchodními smlouvami, opouštějícími po smutných zkušenostech a trpkých ztrátách zásady strnulé protekce a rozevírajícími opětně brány svobodnější tržbě. Ale není pochyby vzhledem k danému stavu, že stejnost zájmová, projevivší se v německém a rakouském celním tarifu, bude vítaným agitačním prostředkem oněm proudům, které hlásají po léta již ideu bližšího obchodně-politického dorozumění s Německem, ať již ve formě jakési celní smlouvy ponechávající hranice uvnitř, ale vytyčující zároveň jednotné hranice pro súčastněné říše na venek, ať ve formě unie, ovšem značně modifikované. Ovšem:

zatím ještě nutno vyčkati znění tarifu sama, aby bylo lze seznati, tvoří-li vláda rakouská, neboť ona udávala směr zvýšené ochrany průmyslové, zůmyslně položky, které by byly odpovědí za vylučování našeho vývozu zemědělského do Německa. Ne-li, pak patrno, že i ona patří k těm, jichž názory tak nápadně rychle tlumočily některé pěšťské listy.

Tolik ale jisto již dnes, že z válečné nálady, která provázela uveřejnění německého celního tarifu, mnoho a mnoho vyprchalo. Německé listy pochopily, že nejen politika svobodné tržby, ale i politika protekční může vésti k myšlence celní unie středoevropské a o činitelích, kteří by vědomě chtěli raziti dráhu nové *rakouské obchodní politice, není zatím potuchy*. Sny o sesílení *rakousko-ruských obchodních styků* rozbíjejí se o překážky celní a o nevyspělost našich průmyslů, které nemohou vyhověti zvláštním potřebám ruským a nenaží se, aby se dle nich zařídily. *Vysoká zemědělská ochrana* jest mimo to přímou negací lepších styků se slovanským imperiem. Jest přece vývozním státem zemědělským: prohibitivní zemědělská cla nového našeho tarifu dokazují ale, že své trhy ruskému vývozu obilnímu a ostatnímu zemědělskému otevříti nechceme — jaký ekvivalent bychom ale mohli dáti Rusku za výhody našemu průmyslu na jeho trzích? A tak mizí sny rakousko-ruských styků obchodních a třeba dnes tvořily se organisace pro podporování jich, skutečnost stírá přání a připomíná, že celou strukturou obchodní své politiky se včlánkujeme v soustavu obchodní politiky středoevropské, jejíž tendencí jest unie za primátu Německa. Její kořeny jsou u nás příliš pevny, než aby nálada nebo myšlénka chvíle je dovedla přetíti. K tomu bylo by potřebí *hlubší a rydatnější práce*, k tomu bylo by třeba, aby zrovna před očima nám vyrůstaly závody zařizované pro potřeby ruského dovozu, aby se to hemžilo našimi lidmi na Rusi, aby se změnila celá hospodářská politika státu — jak daleko jsou slova od skutečnosti!

A jak tomu není jinde lépe! *Bulharsko* bylo prvým balkánským státem, který vypověděl svoje obchodní smlouvy. Vedle snahy o odstranění konsulárního soudnictví nad cizími poddanými, zbytku to tureckého panství, ozývá se i zde známý motiv: vyšší ochrana celní! Bulharsko míní po vzoru ruském budovati na vytvoření svého průmyslu. Cukrovarnictví jest prvé na řadě. Bulharsko bylo svědkem naší porážky na tamních trzích. Německo nalézá se tam na postupu stejně jako v *Rumunsku*. Zbývá slabé *Srbsko*, které přenáší v poslední době zase intensivněji své obchodní těžisko zahraniční do Rakouska, a *Turecko*, které jest dosud našim dobrým odběratelem, ale které nemohlo zabrániti, aby anatolskými drahami se nepřipravovala hospodářská vláda německá i zde. A tak stlačuje nás Německo železně v rámec hranic říšských, aby těsnost jich nutila nás hledati východisko — Německem ... Je to dobře připravovaná a dobře vedená politika, proti

které stavíme nejvýše sem a tam špatný nebo dobrý novinářský článek. Zcela dle našeho zvyku a dle úrovně myšlení.

Při těchto přesunech ve střední Evropě jde *Anglie* dále za svými cíly. Bezohledně, jak již uvykly její generace, vychované drsnou prací a přísnou kázní obchodní. Vlastní účel konvence bruselské ukázal se opětně při otázce, bude-li Anglie stíhati trestnými cly prémiovaný cukr koloniální. U kolonií s vlastní správou a samostatností to Anglie připouští — nikoli ale u kolonií ostatních. Tendence toho až příliš jasna, než aby ji bylo třeba vykládati. A co připravuje na jedné straně otázka cukerní, to hlásá na druhé Chamberlain. Jeho jihoafrická cesta jest dovršením úspěchů Rhodesových. Sen o anglické Africe z obrovské části se uskutečnil a brzy snad půjde anglickým územím prvý vlak z anglického Egypta do anglického Transvaalu. Jedinci dobývají celých dílů světových, zatím co se evropský tisk a svět hádá o to, jsou-li tito jedinci mravnými. Cecil Rhodes — jaký to netvor z pohádky; Buři — jaké to zosobněné hrdinství! Sentimentalita v úsudku a tleskání těm, kdož bezvýhledně se bijí. A při tom nehnula se ani ruka! A nyní: kus anglické touhy ukojeno a Chamberlain vítán Bury! Spravedlnost života tak často sklame, ale tolik jisto, že síla a vědomost cíle, třeba drsná a bezohledná, přece jen konec konců vítězí. Na své jihoafrické pouti dovršuje Chamberlain dílo Rhodesovo. Jaké budou nyní další etapy anglické politiky imperialistní?

Stěží říci, jako stěži odhadnouti plány *americké*. Záchvaty burzy newyorské, o nichž jsme posledně mluvili na tomto místě, přešly beze škody a koncentrace kapitálová, kterou bojuje severoamerická Unie proti celním hradbám evropským, učinila zase několik kroků v před. Pevný systém ovládá tento pokrok. Zatím co americká spekulace ubírá bavlnu textilnímu průmyslu evropskému, roste den ode dne *bavlnářský průmysl Unie*. Pracuje si vlastně vše do ruky za oceánem a vnitřní spojitost celého vývoje jest tak jasna! A tak vyrůstají tvrze s bojovnými armádami na všech stranách a vývoj impérií budoucna působí mocným tlakem na vývoj poměrů střední Evropy. Z veliké části proti nám! Není to zrovna krvavou ironií, že my při tom všem nemáme nic pilnějšího na práci, než jen vymýšleti nové soustavy sbírek na různé zábavné účely?

*

FINANČNICTVÍ.

Kapitalistův boj o existenční minimum.

Jsou doby, kdy kapitalistické dolce farniente bývá přerušeno pronikavým hvizdem z lodi blahobytu, která naráží na úskalí. Jest to hvizd téže hospodářské píšťaly, jako když zvýšením sazby eskontní se ubraňuje návalu poptávky a varuje před výrobními a tržebními přílišnostmi. Signal onen má však zcela opačný ton hospodářské chromatické škály.

Široké obecenstvo si všímá hospodářských zjevů obyčejně teprvé v jejich extremech. Když obchodník jest nucen platiti na svoji směnku nepoměrně vysoký úrok, — poznává tíseň peněžního trhu, — když kapitalistovi se oznamuje snížení úrokové sazby z jeho vkladů, poznává krisi neobyčejné pohotovosti peněžní. Tedy přímé důkazy na našeho člověka mu posunou teprvé před zrak událost hotovou. Průměrné naše finanční vzdělání nesáhá tak daleko, aby události ty byly již sledovány ze svých příznaků a ten, koho by měly zastihnout, aby se proti nim připravil předem... Naši veřejnost hospodářské události obyčejně přepadají...

Upozorňující signály velmi pozoruhodných příznaků již delší dobu připravovaly na převrat v posudku o ceně kapitálu a dnes symptomy ony nám již vnucují úsudek, že stojíme na historické demarkační čáře dvou epoch ceny peněžní a kapitalisování úroků. Rakouský kapitalista asi zaplatí výlohy pokroku, že nápravou měny ve skutečnosti již vlastně provedenou, jsme zbořili zeď, která zdržovala před námi mezinárodní vlivy peněžního trhu.

Období hospodářské depresse, kterou dobrá definice vysvětluje jako pokles hospodářských obratů, vznikající zmenšenou spotřebou a důsledkem jejím na výrobu, ceny a zisk, — již před dlaňmou dobou více nežli jednoho roku mělo za následek zkrácení ceny kapitálu. V souladu s jinými velkými peněžními středisky snižovala také banka rakousko-uherská svoji úrokovou míru. Úrok směnečný poklesl, a bankovní ústavy ztrácejíce příležitost, aby v něm výnosněji ukládaly svěřené kapitály, také ohlašovaly nižší úročení svým vkladatelům... A nyní vidíme, že ani meta $3^1/_2\%$ súročení, na niž tenkráte sestoupila hlavní banka rakouská, a které tenkráte překvapující svojí nezvyklostí bylo považováno za stupeň nejnižší, — nebyla posledním ústupkem, — neboť podstata příčin trvá.

Průmysl propouští dělníky a těžko vyživuje hrstku těch, které pro případný obrat konjunktury udržet musí. Objednávky se vynucují antichambrováním v síních ministerských — a přece nedocházejí. Bursa živořila i přes millionové obraty v papírech k uložení kapitálu, — neboť důvěra k akcii, velikými ztrátami minulých dob kompromitované, se nevracela. Naopak nedůvěru tu posilovaly odiosní affairy nové, jako úpadek petrolejové akcie Schodnicy. Spekulace z povolání sice zkoušela elektrisovati zájem pro papíry dividendové z pochopitelné příčiny nejvlastnějšího zájmu, ale každé inscénované hnutí dříve uvízlo na písku všeobecné neúčasti. Spekulace sama žádného bursovního hnutí neudrží — tím méně, že i ona ztrátami jest seslabena a že v minulých úpadcích na bitevním poli kursů padli její mužové — ne snad nejlepší, ale nejsilnější. A obecenstvo, pro něž spekulace z povolání zboží vždy vlastně předkupuje, nepřichází... Na neúčasti kapitalistů se troskotá prozatím koráb každé nové plavby spekulační.

Tedy ani bursa svými nároky zásoby peněz nemenší. Malá potřeba obchodu jest tak patrna z nedostatku obchodních směnek. Ve světě výrobním i tržebním není tudíž potřeby pro peníze ku zaměstnání se nabízející. Proto celý ten zlatý proud směřuje do nádržek peněžních ústavů nebo k trhu papíry k uložení kapitálu.

Z vytčených přímých důvodů však ani peněžní ústavy nemají úrodné půdy pro využití svěřovaných vkladů. Směnečný portefeuille při stagnaci oborů, které jej podávají, se zmenšil a měřítko úrokové míry musí býti také menší, investice v cenných papírech, když kurs jich prudkou poptávkou jest vyhnán do značné výše, jest rovněž méně výnosnou. Tak se topíme ve vlastním tuku . . .

Ale kdežto při prohlášení úřední $3^1/_2\%$ úrokové míry se očekávalo, že tato nezvykle nízká sazba bude výminkou a blízké její zvýšení se zdálo na obzoru, — nyní, když právě tomu bude rok, co byla zavedena, — očekáváme další její ústupek. Ne očekávané zvýšení — nýbrž *snížení* její má u nás obrátiti list nové kapitoly. Orgán banky rakousko-uherské „Tresor" uvádí tu věc vážně na přetřes.

Naléhavé okolnosti, — dovozuje, — byly příčinou, že úroková sazba bankovní byla snížena až na $3^1/_2\%$, — a nyní není vyloučeno, že tato nízká sazba nebude poslední etapou. Již za Lucanova režimu byla prohlášena zásada, že jednání cedulové banky v období papírového hospodářství musí býti právě takové jako banky platící hotovými; byla-li pak zásada tato zachovávána ve mnohých případech, — ve hlavním jejím ohledu mohlo býti uchováno toliko její zdání, ježto právě dosaváde nemohlo býti zavedeno hospodářství kovové. Od té doby však došlo ku historickému převratu v podstatě věci, že banka zlatem jest téměř zasycena, od té doby pak, co se platy dějí hotovými, banka rakousko-uherská ve skutečnosti převzala také všechny povinnosti banky platící hotovými. Vedle svých poměrů vnitřních musí tudíž více nežli dříve ve své úrokové politice dbáti kursu svých směnek. Z těchto důvodů jest jí v budoucnosti nemožno určiti mez svojí úrokové míře, kterou by bylo nutno považovati za nepřekročitelnou. Mnozí mají za to, že již nynější poměry jsou s to, aby přiměly banku ku snížení úrokové míry na 3%; tím by se věcně ovšem nezměnilo ničeho, poněvadž za daných poměrů ani zlevnění ceny peněz by nevykouzlilo směnečního materiálu, ježto portefeuille, který je, nalezne na volném trhu peníze jistě levnější; avšak kdyby ani nebylo této okolnosti, banka se při nynějším stavu placení hotovými tak dlouho nemůže rozhodnouti o snížení své úrokové sazby dokud směnečné kursy stojí ještě jako nyní nad relací. Otázka snížení úrokové sazby nabývá teprvé potom aktuality, až směnečné kursy sestoupí na relaci. Zda se to záhy stane, nebo zda se to stane vůbec, o tom nás poučí teprvé budoucnost. Avšak ztrnulé „non possumus" v otázce úrokové přestává již býti pro budoucnost brzdou . . .

To jest prohlášení možnosti 3% úrokové míry, když rok již ovládla nebývalá sazba $3^1/_2$%, to jest prognosa s nejvyšších míst bankovních dalšího nedostatku směnečního materiálu, pohotovosti peněžní a stagnace v průmyslu a obchodu ale také prohlášení, že Rakousko de facto uskutečniv̌ši svoji nápravu měny, sestoupilo se svého výlučného místa zvláštního peněžního hospodářství do cesty peněžního hospodářství světového.

Za těchto poměrů stává se kritickým nepoměr mezi kursem našich rent a papírů k uložení kapitálu a diskontní sazbou banky rakousko-uherské. V rozdílu tom, který činí asi půl procenta, jest premie pro cizozemský kapitál, která ji také využívá, jak svědčí obrovská koupě uherské korunové renty pro účet francouzských kongregací. Pokud kursy našich rent a papírů k uložení kapitálu se nepřizpůsobí standardu naší úřední úrokové míry, dál k nám bude plynouti cizí kapitál, dále rozhojňuje naši obrovskou pohotovost peněžní.

Vývoj našeho peněžního trhu dospěl ku významnému momentu, že podléhá těmže tísnivým vlivům jako trh mezinárodní. Od té doby, co vymizely státovky z oběhu a naše bankovky kovovou úhradou se staly rovnocennými papírovým penězům států jiných, jest naše peněžní hospodářství pouze větví peněžního hospodářství světového a illusí se osvědčila naděje, že zvláštní postavení našeho trhu po desítileti trvající bude uhájeno libovolným upravováním diskontní sazby. Ve finančním ministeriu a bankovní správě domnívali se asi, že před zahájením platu hotovými se skutečná úprava našeho peněžnictví ve světovém hospodářství nestane patrnou. Tento náhled ale nebyl skutečností potvrzen a rovněž ad absurdum vyspělo mínění, že se zřetelem ku hospodářskému zpoždění některých částí říše banka rakousko-uherská nebude moci sestoupiti pod 4%. Ten blud byl vyvrácen a orgán bankovní připravuje na dementi bludu druhého, že by rakouský diskont nemohl klesnouti až na 3%.

Proto zajímavým zjevům našeho peněžního trhu náleží všeobecná pozornost — nejen bursy a finančníků z povolání, nýbrž našeho celého kapitalistického světa. Neboť jestliže symptomatické zjevy ony náhlými okolnostmi nebudou podřaděny na pouhou episodu, připravují na velký převrat na trhu peněžním, na nové ocenění kapitálu na zcela jiné číslice záznamů našich rent a papírů k uložení kapitálu. Tento poslední důsledek se instinktivně již uskutečňuje. Cena rakouského kapitálu jest snižována na cenu kapitálu světovou. U nás tímto procesem spějeme ke kritickým zjevům nejen pro novost situace, nýbrž také proto, že většina našich bohatství jsou vyměřena na výši existenčního minima. Budeme světovým měřítkem oceňovati kapitál, jehož vytváření jest u nás daleko zdlouhavější nežli jinde.

Z těchto finančně technických důvodů si vysvětlujeme prudkou poptávku po papírech k uložení kapitálu všech druhů, typů a třeba průměrné bonity. Nad bariérou každého téměř emisního ústavu mohlo

by viseti oznámení „vyprodáno". Spořitelny snižují úrokovou míru větších vkladů, banky radí se o tom a ohrožené vklady hledají útočiště v koupi rent, zástavních listů, priorit a také někde akcií, majících svým pravidelným výnosem ráz papírů k uložení kapitálu ... A touto cestou béřou se také menší vklady, ukládané do záložen a spořitelen, neboť tyto ústavy samy nevidí jiné záchrany prozatím samy nežli koupí cenného papíru. Kapitál jest burcován signály před snížením své ceny a žene se za uhájením svého existenčního minima.

Stanislav Netuka...

*

OTÁZKA SOCIALNÍ.

(Výsledek stávky uhlokopů francouzských. — Opatření k zamezení nedostatku dělnictva hospodářského. — Ochrana dělnictva v říši ruské.)

K doplnění referátů o stávce uhlokopů francouzských budiž zde uveden výsledek silné stávky této. Ve stávce pánve Pas-de-Calais a pánve du Nord rozhodl zvláštní rozhodčí soud a to pouze o otázce *mzdové*, poněvadž během jednání se ukázalo, že dělničtí delegáti na rozhodčím rozhodnutí ostatních otázek nelpějí. Předběžná jednání delegátů obou stran měla za následek tyto úmluvy: a) žádné propouštění z důvodů stávky; b) odstranění hodin přes čas a to tím způsobem, že dlouhé šichty jsou pouze fakultativní a musejí býti oznámeny nejdéle večer před tím plakáty; c) kontrolování mzdy tím způsobem, že u státních úřadů horních učiní se opatření, aby statistické výkazy mezdní *častěji* se uveřejňovaly; (dělníci dříve žádali, aby jim pokud se týče spolkům dělnickým, vydány byly duplikáty mezdních listin); d) princip minimální mzdy neuznán, což vzato zástupci dělníků na vědomí; e) v příčině zvýšení mzdy prokázali důlní společnosti státními statistickými výkazy, že dbali přesně konvence arrasské; posud vždy ještě placená premie 30 proc. neodpovídá vůbec již ani běžným prodejním cenám uhlí. Dělníci trvali však na zvýšení premie, čímž usneseno, že záležitost tato má býti předložena soudu rozhodčímu. Ten pak se usnesl, aby premie zvýšeny *nebyly*. K tomu však se podnikatelé zavázali, že ve zvláštní formě zvýší starobní pense, zavedené na základě zákona z r. 1894, dobrovolnými příspěvky 3 proc. mzdy nepřesahujícími. Usnesení soudu rozhodčího narazila na odpor súčastněných dělníků, až konečně přes to byla uznána i s předcházejícími úmluvami, zvláště když parlamentní skupina umírněných socialistů obdržela od vlády slib, že tato na parlamentě žádati bude 1 mil. franků na zvýšení starobních pensí. V pánvi *loirské* dosazen rozněž zvláštní rozhodčí soud a rozhodl rovněž pouze v otázce mzdové, že mzdová praemie, která dne 16. srpna 1902 snížena byla s 9 proc. na 3 proc., zvýšena býti má 30. červnem 1903 na 5 proc. mzdy každého dělníka, a že nesmí býti nižší nežli 20 ctm nebo vyšší nežli 35 ctm

v pracovním dnu: 4 proc. obnášeti má v druhém pololetí 1903 s minimem 10 a s maximem 20 ctm; kdežto pro první pololetí 1904 určena praemie na původní 3 proc. s minimem 10 a s maximem 20 ctm. Tím získali dělníci pánve této přece jakési výhody. Z pouhé solidarity k oběma zmíněným stávkám stávkovali i uhlokopové *Carmaux-ští*, byl proto odpor podnikatelů proti požadavkům mezdním přirozeně nejtvrdošijnější. Základem pro poměry mezdní byl tam totiž rozhodčí rozsudek z r. 1892. Zvyšování povolováno v procentech mzdy tehdá stanovené. V roce 1901 byly placeny praemie 9 proc., k nimž společnosti důlní počátkem tohoto roku před volbou poslanců přidaly 5 proc. bonifikaci, kteréžto sazby platiti měly až do 31. ledna 1903. Když pak volby vypadly v neprospěch společnosti, odhodlaly se tyto, všecky příplatky po uplynutí zmíněné doby zastaviti. Nález rozhodčí ze dne 3. prosince 1902 uznal však na další placení 5 proc. praemie až do 1. ledna 1904, čímž ztráta dělníkům hrozící obmezena ze 14 na 9 proc. Doložka nálezu zavazuje konečně podnikatele, aby proti žádnému dělníku nezakročovala z důvodu stávky. —

Nesnáze, které vznikají pro zemědělského zaměstnavatele z nedostatku dostatečných dělných sil následkem té okolnosti, že dělníků hospodářských rok od roku ubývá, ježto síly tyto absorbuje ponejvíce výroba průmyslová, přiměla i *rakouskou radu hospodářskou* zabývati se v šestém zasedání otázkou touto. Dle referátu prof. dra. *Pilata* má tu odpomoci celá řada zařízení, která však i kdyby jen průměrně se osvědčila, nedovedla by zaženhati povážlivé události, kterých dožili jsme se v posledních dvou letech v příčině stávek zemědělských. Odporučuje-li se v první řadě organisace přiměřeného sprostředkování práce, dále všemožné odstranění kolise práce hospodářské se službou vojenskou, vhodná úprava školních prázdnin a nabádání školní mládeže k lásce a poučování její o významu práce hospodářské, dále přísné vykonávání zákonných předpisů v příčině používání mladistvých dělníků v podnicích továrních, horních a hutních: nejsou opatření tato s to, aby zabránila dělníku hospodářskému, odebrati se tam, kde mu kynou pracovní podmínky *příznivější*. Že by této poslednější a po našem soudu nejzávažnější okolnosti dosaženo bylo dalším požadavkem, aby zákonným způsobem upraven byl služebný poměr v polním hospodářství, silně pochybujeme; co pomůže zaměstnavateli oparagrafovaná smlouva pracovní, když se buď dělných sil nedostává, anebo když dostatečné síly dělnické k práci nejsou volny. Lépe by snad bylo na místě *zákonné úpravy* mluviti o *zlepšení* způsobem zákonným poměru pracovního, což z části může způsobiti požadavek starobního a invalidního pojišťování hospodářské čeledi. Navržené zřizování malých usedlostí selských, jichž majitelé k doplnění své výživy nuceni jsou pracovati „na panském“ neosvědčilo se v poslední stávce v Haliči, kde ostatně usedlostí takových jest více než s dostatek, poněvadž ani vedlejší práce na velko-

statcích neposkytuje hospodářským dělníkům dostatečné slušné výživy. Jestliže však naproti hrozící opětné stávce zemědělské nečiní se opatření na zlepšení poměru pracovního, nýbrž snad jen v utužení jeho a po případě povolají se do práce Hukulové, aby snad pracovali ještě laciněji, tím se záležitosť práce zemědělské jen ještě více zauzlí a rozřešení její snad pouze o něco více oddálí.

V poslední době došly zprávy z Ruska v příčině stávek dělnických v Rostově, než krátce po té četli jsme, že stávka byla ukončena. Ze způsobu jakým se tak stalo, totiž jednak z rázného zakročení veřejných orgánů naproti osnovatelům stávky, jednak i z patriarchální povahy zakročení proti stávkujícím samým (odprošením a modlitbami, což ovšem úzce souvisí s povahou lidu ruského i náboženského zařízení) dalo by se souditi, že o moderních zákonech na ochranu dělnictva v Rusku není ani potuchy, což ovšem zprávami Rusku nepřátelského tisku bývá valně podporováno. Nebude tudíž bez místa, učiníme-li si aspoň sběžný obraz o stavu zákonodárství tohoto.

Přes to, že Rusko jest zemědělským státem par excellence, přece již v dávných dobách stopovati lze tam činnosť průmyslovou; ruské hedvábnictví, soukennictví, lemování, vyšívání zlatem, lití olova atd. známo jest již v 15. stol. a byla to hlavně Moskva se svým okolím, kde ruch průmyslový byl velmi čilý. Dostatek surovin byl příčinou průmyslu koželužského a jirchářského, tam vyrábělo se mýdlo, potaš, rybí kosť i tuk, zbraně a jinaké zboží železné, práce zlaté i stříbrné, obrazy svatých a p. Formou výroby byl a podnes jest průmysl domácí. Až do Petra Vel. postrádala ruská industrie správní úpravy, za něho i za Kateřiny II. se mezi řemeslem a továrnou přesně nikterak nerozeznávalo. Teprve Pavel I. roku 1799 vydal zákon, jímž se přesně stanovil pojem továrny. Jinak ale tovární industrie byla dosti vyvinuta; v roku 1854 napočetlo se 9440 továren se 459.637 dělníky.

Hmotné postavení ruského továrního dělníka bylo v dřívějších dobách, zejména ve století 18., kdy zakládání továren soukromých i státních z národohospodářských důvodů se strany státní správy značnou měrou bylo podporováno pokud se týče předsebráno, daleko horší nežli na západě; kdežto totiž zde tovární dělník z pravidla zbaven býval svazku nevolnického, mohlo se říci, že lid rolnický, jenž začal pracovati v továrnách, přišel z deště pod okap: nejen že přešel z poměru nevolnického vrchnostenského do horšího poměru k osobě továrníkově, ano továrníkům poskytováno dokonce i zvláštní privilegium, skupovati sedláky a nutiti je pracovati v továrnách, dále osoby, které vyučily se řemeslu, jež i po továrnicku bylo provozováno, mohly býti nuceny, aby doživotně pracovaly jako dělníci tovární, továrnám poskytována privilegia též v tom směru, že mohly zaměstnávati ženy, dále chytati děti potulných žebráků a je až do dospělosti nutiti k práci, po případě byli i dospělí žebráci a tuláci veřejnou mocí dodáváni do továren a tam držáni: vše to jen proto, aby to-

várny opatřeny byly s dostatek silami dělnickými. Teprve ve II. polovici 18. století byl tomuto modernímu otrokářství učiněn konec a zároveň obmezena všecka privilegia, jimiž by mali podnikatelé mohli býti ve své existenci ohroženi.

Ohromný pokrok učinil průmysl tovární ve druhé polovici století 19., přes to však do roku 1882 nebylo nijakého ochranného zákonodárství dělnického, ačkoli již za Petra Vel. objevují se různé náběhy v této příčině. Tak na př. za doby jeho panování stanovena pracovní doba od 10. března do 10. září na $12^1/_2$—$13^1/_2$ hodiny; v ostatní dobu roční začíti se mělo s prací hodinu před východem a skončiti hodinu po západu slunce s 1 až 2 hodinovou přestávkou. Teprve Alexandru III. bylo vyhrazeno zákonem z roku 1882 postaviti si trvalý pomník v dějinách sociálního zákonodárství ruského. Než zákon sám nemohl dlouho zapustiti kořeny, chtěli jej obcházeti nejen podnikatelé, ale i dělníci. Teprve později rozmnožením personálu tovární inspekce počalo se ho skutečně užívati. S obou stran nabylo se totiž poznání, že obmezení doby pracovní nezkrátí zájmy ani podnikatelstva ani dělnictva. Zkrácení doby pracovní pro dělníky mladistvé mělo však v zápětí, že počet osob těchto se značně zmenšil, avšak náhle vzrostl počet dělnic a všude zračila se snaha, nahrazovati mladistvé osoby mužského pohlaví dospělými osobami ženskými. Ostatně až do nedávné doby bylo lze těžko srovnávati živnostenskou práci ženskou v Rusku s podobnou prací v zemích západoevropských, neboť ženu nalézti lze při práci ve *všech* odvětvích, zvláště i v těch, v nichž práce ženská by absolutně neměla míti místa na př. při vláčení lodí na velikých řekách. Rovněž i počet zaměstnaných žen až překvapuje, pohybuje se mezi 23 až 59 proc. všech osob dělných. Jako všude, hledí i ruští podnikatelé zaměstnávati osoby ženské proto, že pracují laciněji, obnášíť mzda jejich 75 až i 50 proc. výdělku dělníků mužských. Rovněž i v Rusku začalo se s ochranou žen v práci v dolech a co do práce noční; ochranu dělnic vyslovil přesněji teprve zákon ze dne 26. ledna 1890, maje zřetel hlavně na mravní ochranu dělnic; v příčině té zajímavým jest ustanovení zákona tohoto, dle něhož dovolena ženě i živnostenská práce noční, pracuje-li společně s mužem svým. Dřívější zákon z r. 1886 poskytuje ženě těhotné potud ochranu, že i před uplynutím smluvené doby pracovní může určitou dobu před slehnutím práci opustiti. R. 1886 vydán zákon o vzájemném poměru mezi dělníky a továrníky, čímž odstraněno značné množství zvykloští, jichž podnikatelé v neprospěch dělníků zneužívali. Roku 1897 upraven pracovní den pro dělníky dospělé. Nedostávalo-li se dělníkům v *domácím* průmyslu zaměstnaným náležité ochrany ve státech v příčině té pokročilejších, nemůžeme se diviti, že tomu tak není ani v zákonodárství ruském; přes to však požívají osoby mladší 15 let, zaměstnané v průmyslu domácím tím způsobem ochrany, že tovární dozorci mohou na ně rozšířiti zákaz určitých zvlášť vytčených a zdraví

škodlivých zaměstnání. Zákon z roku 1886 upravuje též postavení dělníků hospodářských. Neposkytuje sice dostatečné ochrany proti vykořisťování a zneužívání zvlášť dělníků mladistvých, než příčinou toho je méně nepříznivá povaha práce zemědělské a patriarchální poměry rodinné na venkově, čímž postavení dělníků mladistvých jest příznivější a snesitelnější nežli postavení mladistvých dělníků továrních, kteří spíše potřebují ochrany a zastání. Vždyť ostatně shora zmíněný referát prof. Pilata počítá při práci zemědělské dosti se silami mladistvými, hledí-li nedostatku sil dělnických odpomoci na př. vhodnou úpravou školních prázdnin.

Jinak platí předpisy na ochranu dětí a práce osob mladistvých a ženských pro celou říši a pro závody soukromé i státní. Pod 12 let nesmí žádné dítě býti vůbec zaměstnáno; vedle toho může býti zakázáno zaměstnání osob od 12 do 15 let v závodech zdraví škodlivých. Noční práce od 9 hodin večer do 5 hodin ráno jest osobám takovým až na nějaké výminky zakázána, a i tu nesmí noční práce trvati déle nežli 6 hodin. Osoby mladistvé od 15 do 17 let a osoby ženské jsou v příčině délky pracovní doby postaveny na roveň osobám dorostlým, pouze práce noční v některých podnicích zdraví škodlivých jest jim zakázána.

Práce dospělých upravena jest *pouze* v Rusku evropském zákonem ze dne 2. června 1897. Zákon tento vztahuje se na všecky ústavy průmyslové, soukromé i státní, vyjma továrny ministerstva války, v nichž všeobecné předpisy pro dělníky jsou příznivější. Dle zákona tohoto obnáší den pracovní 11½ hodiny *mimo* přestávky; v sobotu a v den před svátkem 10 hodin, při čemž za dobu denní se doba od 5. hod. ranní do 9. hod. večerní; práce noční nesmí býti delší 10 hodin. Práce nedělní a sváteční jest sice zakázána, než předpis tento může i po smyslu zákona býti obcházen a zejména vzájemnou dohodou podnikatele a dělníka činěn býti illusorním.

Smlouva pracovní jest předmětem volné úmluvy, obě strany nejsou zde však na roveň postaveny. Tak na př. poruší-li smlouvu podnikatel, může jej dělník žalovati před soudem *civilním*, kdežto porušení smlouvy dělníkem tvoří skutkovou podstatu činu *trestního*. Jinak obsahuje v příčině této zákon přísné tresty na zkrácení mzdy před uplynutím lhůty výpovědní, jakož i na překročení zákazu vypláceti mzdu v naturáliích nebo známkách na místě hotově. Přestoupení řádů pracovních, jež pro továrny, živnostenskému dozoru podrobené jsou obligatorní, trestce se peněžitými pokutami, jež plynou do zvláštního fondu, sloužícího výhradně potřebám dělnickým.

Ve příčině školního vzdělání dětí není obligatorních předpisů. Pouze dětem, které nemají vysvědčení o odbyté jednotřídní škole obecné, musí továrník poskytnouti příležitost k návštěvě školy aspoň po 3 hodiny denně či 18 hodin týdně.

Lékařská pomoc v továrnách upravena prozatímně od roku 1866; zvláštní usnesení ministerské ukládá továrníkům, aby zřizovali při továrnách nemocnice pro své dělníky; skutečného provedení dochází zákon ten z pravidla při větších továrnách, jež zaměstnávají více než 100 dělníků, tak že jest tímto způsobem postaráno pouze asi o 18 proc. dělníků, kdežto pomoci lékařské potřebuje, pokud se týče domáhá se 70 proc. všech dělníků továrních.

Bezprostřední dozor nad životem továrním přísluší *inspekci tovární*. Úkoly její jsou rozmanitější a rozsáhlejší nežli kterékoli tovární inspekce evropské. Ta dbá nejen o zachování zákonů o práci dětské, ženské i dělníků dorostlých, pátrá nejen po příčinách úrazů v továrnách, nýbrž vede dozor i nad zachováním pracovní smlouvy a kontroluje vzájemné poměry, vyhledává a zkoumá příčiny neshod a stará se o mírné i smírné jich vyřízení. Vedle toho stará se tovární inspekce o to, aby po případě dětem poskytnuto bylo elementární vzdělání, a vede dozor nad poskytováním lékařské pomoci, jakož i nad předpisy vydanými úřady hlavními i místními o ochraně života a zdraví dělníků. Konečně vede inspekce tato statistické záznamy o ústavech průmyslových a je do jisté míry spracuje, kontroluje parní kotle a stará se o občasné jich zkoušení.*)

Dělnického pojišťování státního v Rusku není: náhrady z úrazů dělných musí se dělník domáhati na základě všeobecných ustanovení zákonných; pouze v příčině podniků železničních a paroplavby, jakož i polního hospodářství, jsou vydány zákony zvláštní. Při tom rozeznává se, zda vina, která podnikateli na úraze dá se přičítati, jest povahy civilní, či lzeli proti němu pokračovati dle zákona trestního. *L.*

*

LITERATURA.

Autoru zbývá povídati
selanky trivialní.
Jos. Holý.

Dyk Viktor: **Buřiči.** (1901—1902.) Nákl. „Kruhu českých spisovatelů". V Praze 1903.

Kniha páně Dykova je ironicky vzbouřeným protestem. Protestem proti mukám duševním před vykonanými zločiny a po dokonaných zločinech, zaviněných pudy dědičnosti a zanedbanou výchovou v mládí. Proti mukám před zločinem, vyvřelým z duševních útrap chorého a bezbranného. Případy sujetů jsou jednoduché, prosté, každodenní.

*) Dementjew v souborném díle: Rusko na konci XIX. století a Swjatlowski: Továrn' dělník.

„Tři" jsou autobiografiemi tří zločinců, vypravované jimi samými při hře v karty nad romantickým srázem, pod zlomeným křížem. Třídílná ta skladba má šťastná místa Callotovského šibeničního humoru. Její zrýmování působí groteskně, mnohdy naturalisticky drsně, méně však vzletně a méně poeticky, než jako u vzoru a iniciátora podobné formy a snah, p. Josefa Holého. Jsou spíše interessantní ty figury než pravdivé a logické. Mají mnoho ironie autorovy. A protože za srázem, zdá se nám, neschoval pan Dyk svou rozníceno hlavu, ani své gestikulující ruce s chřestícími dráty loutek, neobyčejně tím pochybil a dojem seslabil, mluvě za ně v první osobě jako za své marionetty, za dřevěné loutky po třikráte vystrčené do těchže kulis. —

V dlouhých těch monologích, po vyličení mládí a nacionale každého ze zločinných, nakupen choulostivý materiál, známý jaksi již ze soudní síně, denních žurnálů, z lokálek o defraudantech, o dokonaných perversních činech, z lokálek o založených ohních ze msty. Je to vskutku choulostivý trestný materiál obyčejných, obmezených, každodenních zločinců, nikoliv tedy buřičů v ideovém smyslu, pouze oněch typických buřičů v lidovém smyslu. Jich vzteky neotřásají státy ani zvyklostmi a starými řády, nejsou tragickými, spíše ubohými a politování hodnými.

Fakturou myšlenka rodí tu v zápětí myšlenku méně přiléhavou, protože pro rým vyvolanou, což netvoří rozbor dosti jistým a přesvědčivým, ale odvislým od různých náhod a fakt. Tyto dobrodružné výpravy groteskního rýmování a parýmování dávají vyniknout některým místům, zvlášť oněm šibeničně Callotovským, mnohá zanikají a celkový dojem nevyznívá uceleně a mohutně.

Kniha pro mnohé ty nedostatky není, bohužel, dílem. Schází celková koncepce a ony kvality, které vycházejí z výhně disciplinované duše, vědomé napřed umělecky působících cílů. Tři zločinecké autobiografie leží vedle sebe neorganicky, scelené jen melodramaticky vynořující se a po třikráte připomínanou idyllickou scenerií. To je umělecky málo.

Kniha zůstává interessantním pokusem, i když dopovídané autobiografie ztracených individuí nechávají nás na konec docela lhostejnými. Jich vypravování, jež jsme byli se zájmem vyslechli, jeví se nám dosti problematickým. I pokus autorův, proniknouti do realistické hantýrky a psychologie „buřičů" zůstává rovněž problematickým. Nestačí nám k otřesu ani vlastní soucit básníkův pro tyto ubožáky, položený v čelo knihy, ve verších vydrážděných, chaotických, ne vždy neomylně srozumitelných a plastických. Prolog tento měl by býti čten až na konci knihy. Pochybno však, zda docílilo by se tím většího uměleckého účinu. Neboť poslední skladba „Slepý" je celkem slabší prací prvé, doplňuje jen galerii, neubírajíc ovšem pranic interessantnosti knihy. Vloudilo se do ní několik slok Hugovského

pathosu a její závěr, nesrozumitelně vyznívající, nevyplývá jaksi z organismu novellistické skladby.

Zajímavá kniha v celku i v detailech. Nerovná se však významem některým číslům Dykovy drobné lyriky. *Ant. Sova.*

*

Maxim Gorkij: **Foma Gordějev.** Román. Přel. Jan Wagner. Nakl. F. Hovorka, Praha, 1902.

Je nesnadno vymeziti si hned na poprvé určitě vztah k tvorbě p. Gorkého. Zdá se mi, že jest zapotřebí řady kritických experimentů, střídavého zkoumání z různých hledisk, applikace zvláštních a složitých analytických method, než se vyjasní a ustálí obraz spisovatelské individuality tak živelné, nestálé a necelistvé, mechanismu daných podmínek a působících příčin, jejichž jsou jeho práce výslednicí. Zvláštní, východně odlišné a svěží ovzduší ruského románu, který celé prose ruské dává její stejnorodý ráz, se také v nich vrací s plnou původní vůní, ale hned od začátku nelze se zhostit pocitu, že je zde řada přetržena vpádem heterogenních živlů, nahrnutím cizích a nezpracovaných hmot — že založenost i sklonění autorovy individuality jsou podstatně jiné než u typických představitelů ruské prosy. Setkáváte se tu i s její základními a stálými problemy, zvlášť s ústřední otázkou po smyslu života a s ethickými nepokoji, z nichž se inspiruje — ale způsob, jak se jeví tento nepokoj, odkud a jaké odpovědi žádá, kam svádí myšlenky, je diametrálně různý a nezapadá v rámec ustálených předpokladů filosofických i mravních, jež nám Rusko karakterisují. Mnohé z nich se v p. Gorkém ani nehlásí k slovu, nebo jen slabě a v resonancích; některé vypjal, zaostřil, dovedl ke konsequencím krajním a hrozivým; konečně zavedl zcela nové ideové středy, jimiž do dnes daná uspokojení a rozřešení se matou a negují.

Něco úpadkového mluví ke mně z prací p. Gorkého — úpadkového ne v běžném, západním smyslu slova, který předpokládá hyperkulturní praedisposici a vybíhá na zcela jiná pole, ale ve smyslu desorganisace individuality, nesouměru a nesouladu živých sil nitra, které se mate, zaplétá, rozrušuje a netvoří než ze zoufalé, křečovité nálady, z agonie, v níž končí. V p. Gorkém objevují se v nejvyšší, destruktivní míře stupňovány hlavní bolesti a neklidy ruských romancierů, jejich pochybnosti a nervosy, od základních nejistot náboženských a mravních po mystický děs života, jak se projevil u Gogola na konci života a jak jej cítit na některých stránkách z Dostojevského, nebo nejsilněji v díle Garšinově a Gléba Uspenského — a chybí mu jejich harmonisační moment, hlas altruistické oddanosti. Žije a vyslovuje celou duší reakci proti kultuře — a zase, ne proti pseudokultuře, ne ve jménu životní praxe rostlé z živých a cítěných potřeb a sklonů společenské psychy, nýbrž nechuť a odboj proti kultuře vůbec, proti každé úpravě a zákonitosti žití . . .

Román Foma Gordějev illustruje z p. Gorkého praci nejlépe tyto difference.

Hned v jeho dějové ose přiostřuje se nebezpečně protiva, kterou je ruská literatura prostoupena a která z románu ruského činí kulturně-psychologický dokument prvého řádu. Myslím protivu mezi kmenovým instiktem, nekulturním a mnohdy protikulturním, a umělou, evropskými vlivy a historickým vývojem sotva tří století danou kulturou, její účinky s raçovní povahou interferují a zatmívají ji — tu základní politickou myšlenku ruských prosatérů, s níž souvisí i jejich zájem pro nejnižší společenské zjevy, kde hledají čistou raçu, i mravní úsilí, jehož nejvypjatějšími mysliteli jsou Dostojevskij a hrabě Tolstoj. Ruský člověk, „pravý člověk", jak to ruští autoři vyslovují: elementárně citový, naivně dobrý i zlý, s temnými místy v duši, odkud čas od času vyvrou nevysvětlitelně živelné vášně — proti němu obecná životní praxe, skonstruovaná z cizích příkladů a vlivů a jimi depravovaná, tak lze in nuce vysloviti onu protivu. Z její pocitu asi povstal typ „zbytečného člověka", řečeno s Turgeněvem, jenž první lehce načrtl postavu, která se pak znova a vytrvale vrací v dílech Dostojevského, kde jí jasnoživá a exaltovaná psychologie autorova dává nésti hlavní tíži myšlenek o novém, očištěném člověku. Na něj navazuje román Foma Gordějev. Jeho hrdina je z rodu lidí jaksi vyšinutých, odstavených, marně se snažících, aby se někde zachytili tekoucího života, praedestinovaných, aby hynuli isolovaně. Jenže se ve sporu jeho s prostředím nestřetly dva na různo toužící světy a nevyznívá jím antagonism lidí hotových a těch, kdo tvoří novou životní praxi. V prostředí, s nímž je v nepřátelství, docela neattakuje autor kmenového porušení — naopak, je to vrstva relativně nejryzejší raçy. A Gordějeva zase nestaví proti němu snad nutivá vůle nově žít, reformatorské a revoltující úsilí, nýbrž osamocuje ho jen vnitřní, samému nevyjasněné zatížení a zlomení bytosti. Patrno, jak se p. Gorkému tento problem ruské prosy změnil: Gordějev a jeho osud nemají typické tragiky, je to osobní, jedinečný případ. Individualisticky formuloval si autor otázku a tak ji také řeší. Ustupuje tu sociální a ethická stránka problému a zájem se soustředí na jeho psychologický výklad. Pro společenskou kritiku, jak se v románě jeví, z toho plyne nedostatek jistoty, východiska, měřítek. Kde se jí autor věnuje, je to útok, nálada, nervosní odpor. Jeho výtky a protesty nesnesou analysy, pod ní se rozpadají, pozbývají síly a smyslu. Protože v nich není hlasů naznačujících zrození nových světů — a nelze bojovati proti kultuře, řeč ve jménu kultury jiné, nové, vlastnější. —

Román individuality nejvýš desorganisované, hned od počátku rozeklané a nalomené u samých kořenů je Foma Gordějev. Hrdina knihy churaví nedostatkem vůle a všech soustředivých mocností vnitřního žití. Elementární živá síla, která v něm bije a se

vzpíná, jej zcela rozrušuje a ničí. P. Gorkij vyzbrojil jej všemi vnějšími prostředky, aby mohl život přemoci, znásilniti, učiniti svým a poddaným. Vybral jeden z těch řídkých případů lidí skoro vysloveně předurčených k moci, aby na něm velkým raffinementem pessimismu dokázal illusornost lidských úsilí proti primitivním, podvědomým mocem v člověku. Ve Fomově střetnutí se světem, jenž jej obklopuje, cítíte jen nejasný osud, nervové porušení, které se projevuje nejprv odvrácením od lidí, pak rozkladem intellektu a citu, na konec bojem, jemuž zcela chybí heroism vůle. Chybí mu těžiště, nic kladného a tvořivého není v jeho utrpení, v jeho negaci ani v jeho lásce. Ztravují jej kypící, neumístěné síly a paralysuje citovost, zcela rozptýlená. Kolem sebe i v sebe sama hledí rozdrážděným neklidným okem a v každém pohledu tane strach, aby se neblížila nová bolest. Stojí proti životu — ale život mu není nepřítelem, nýbrž nabývá jaksi fantomatické podoby, jako obluda stvořená horečkou, mlhavá a těžká, vyssávající a unikající doteku... Konec je v nervosní hrůze ze života, kterou stápí, dráždě své vášně, a kterou zvolna hyne. Jeho otázka po smyslu života a filosofický neklid nejsou než nepravidelná vlna toho citového pobouření, skoro podvědomého. Ústí v neurčité a marné touze svobody, absolutního uvolnění — ale ani tou se jim nedostává soustředivé síly, a ani zde se Gordějev nepodívá životu, jejž obviňuje, ostře a vyzývavě v tvář. Celá jeho revolta tříští se v malichernostech, není útočná, činná. Tak reaguje jen slabý, passivní člověk, momentanně evaltovaný. A jediným projevem síly, jediným činem jeho energie i revolta zaniká... V psychologii Gordějeva mocně působí záhadná chronická asfyxe vůle, ruská „toska". Co uléhá občas v Rusku na jednotlivce i celé massy jako vyssávající mlha a stápí je v nevýslovnou melancholii, je u něho stálou nemocí. A v tom je jediná psychologická hloubka této postavy p. Gorkého. Je řešena s tíživým fatalismem, jako tragický případ, jako oběť. Každé hnutí, vnější i vniterní, má rys nepřekonatelné nutnosti, činy i slova vyvolávají temné povely bez vůle a proti ní. V tom leží jistý naturalistický mysticismus p. Gorkého, který znejasňuje reliefnost jeho románu, ale dává mu dráždivou, znepokojivou chuť záhadnosti. Autor exponuje nervosně, podrážděně a tříští se v episodách. Román tvoří neklidný tok prudce vytržených obrazů, figur, scén. Zdá se, že p. Gorkij sám pozoruje vytrženým pohledem svého hrdiny. Zvířenou nervnost cítíte v jeho negaci a kritice, prudce a nestále vyšlehuje cit odporu, v jeho sympathiích je neurovnanost a častý spor.

Ve scenerii románu, v partiích popisných a náladových se naturalistický mysticismus autorův vyslovuje zřejmě a psychicky. P. Gorkij evokuje dojmy a maluje krajinářské passáže vášnivě, elementárně, s ponurým neklidem. Nemodelluje — jen se poddává toku vzpomínek a nálad a v jejich bezprostřední chuti a životnosti vidím jeho forci. Je místy téměř epikem bohatých a mocných sensitivních

postřehů — vidět, že se inspiroval impressemi grandiosních krajinných obrazů, šířkami moře a stepi, vypnutými liniemi horstev, temnými nekonečnostmi záhadných východních nocí. A lne nervosně ke svým obrazům — jeho malba nemá plastiky a nuancí, ale působí mocí nálady a citové vlny, prudkými rozmachy štětce, široce a hutně nanesenými barvami mluví především o vytržení a zanícení nervu. V těch partiích je p. Gorkij nejsilnější, je básník a nalézá mocné, kovové rythmy slov a vět. V několika drobných povídkách, kde praedominují, jsou vrcholky jeho tvorby. Ale cítíte zde také nejjistěji, z jakého nervosního pessimismu a zoufalství nad sebou samým tvoří: vznikly z potřeby uniknouti sobě, chaosu svých myšlenek a rozryvných bolestí, ztratit se v proudění života kolem, v mlčenlivých tajemstvích hmoty. A celé zatížení, ztemnění nitra se do nich přenáší, jsou charé, ponuré, těžce bolestné. Vůně země, hořká a šilná, je tu narkotikem rozrušeným nervům...

M.

*

Bedřich Nietzsche: **Nečasové úvahy.** Přel. dr. Jan Krejčí. Otázky a názory IV. Praha, 7. Laichter.

Vlastní povaha Nietzscheovy kritiky a polemiky, její vzpružiny, prostředky i působivost se jasně zračí v Nečasových úvahách, z nichž přeložil p. dr. Krejčí dvě v této knize: O užitku a škodlivosti historie pro život a David Strauss, vyznavač a spisovatel. Hned od prvních stran provází vás, především, pocit živého súčastnění celé bytosti intellektem a srdcem na problémech a sporech, které studuje. Nietzsche má u vysoké míře vlastnost velkých obhájců a útočníků: že srostli téměř s ideovými středy, kolem nichž gravituje jejich myšlení, že obhajované jest jim součástí vlastního nitra, jejíž každé poškození je osobně uráží a raní, že útočíce, jednají ve jménu mocné a citem posvěcené vášně, kterou dráždí nepřátelské zjevy. Intensivně cítěná, produševněná je Nietzscheova kritika. V tom jest tajemství její síly, její nezapomenutelná, kořenná chuť. Revolta bohatého intellektu a prudce reagujícího citu, vybíjí se s výjimečným artismem kritickým, polemickým stylem mnohotvarým a suggestivním; znějí tu všechny nuance odporu, od vzrušené nenávisti po břitké pohrdání, od chladné dedukce, která analysí uvádí ad absurdum domněle nepochybné, po lehký, ironisující ton, který je poráží právě jeho samozřejmostí. Šerm — to je slovo pro polemický Nietzscheův styl; vystihuje jedině dost pravdivě ovládnutost a klid útoku, rychlost a jistotu rány, vniterní napjetí a pronikavý pohled pro nekrytá místa protivníkova, a také jasné vědomí a eleganci mistra ve střehu . . . Ostré prohlédnutí a prozkoumání sporného territoria dává Nietzscheovi jeho sebevědomí, jistotu a klid. A živá, effektivní víra sesiluje pathos jeho

soudu. Za každou negací zní vědomé, zřetelné Ano životu, jenž byl poškozen, myšlence, proti jejíž znehodnocení útočí. Bylo třeba velké povrchnosti a ještě větší zaslepenosti odpůrců, aby se vyslovila lež o negativnosti Nietzscheovy kritiky. Základem své individuality je Nietzsche duch kladný, tvořivý, k negaci p ř i n u c e n ý. Essaye, jež p. dr. Krejčí ve své knize přeložil, stačí k důkazu. Jde v nich o problém kultury, úže: německé kultury, protože Nietzsche správně bere za základ kulturních útvarů raçu. Hned v předmluvě formuluje svůj první předpoklad v glosse citátu z Goetha: cítí se člověkem kultury počínající, nehotové, budoucí. A kriterion, jímž měří hodnotu zjevů, na němž basuje rozbor a soud našeho retrospektivního věku, akcentuje stavitelský instinkt raçy a lidstva, vychází z víry v život a v jeho plastickou sílu, to v něm, čím se zmnožuje, zvyšuje, co tvoří z jeho protoplasmat a vede jej výš, z galerie do galerie v navrstvené grandiosní stavbě staletí. Odtud, že postuluje v essayi o historismu tvořivé a do budoucna vzepjaté mládí proti historickému stařectví, že historie žádá jako složky stimulativní, tvořivost vzpružující a sesilující. Odboj proti slabosti, která v neoprávněné spokojenosti samy sebou se idealisuje, vyslovuje polemika proti Straussově S t a r é a n o v é v í ř e. Nietzscheův umělecký instinkt se v ní výrazně uplatňuje. Protože mu „kultura jest především jednota uměleckého slohu ve všech projevech života národa“ — tedy umělecký smysl doby a raçy výrazem druhu a síly její kultury. Intensivní a pathetický ton jeho polemiky, její prolínavost a vzrušenost svědčí, že zde byl raněn nejjemnější jeho cit, zastižena umělecká složka jeho personality, její vládnoucí skloněnost. — *M.*

*

Kalendář paní a dívek českých. Ročník XVI. 1903. Nákladem J. Otty. Stran 172.

V době, kdy mluví se mnoho o umění, kdy i u nás pořádají se výstavy ku povzbuzení uměleckého průmyslu a přednáší se o umělecké výchově ve škole, vyšel redakcí Gabriely Preissové „Kalendář paní a dívek českých“, v úpravě, které nedotkl se ani trochu svěží vzduch nového toho ruchu.

Před patnácti lety objevil se poprvé kalendář v prostých šatech. Desky letošního ročníku urážejí svým nevkusem a banálností, a titulní list podobá se reklamnímu lístku vlásenkáře.

Nejvíce ze všeho bolí oko, zvyklé krásné linii, vypasená, nabubřelá těla dětí v allegoriích měsíců. Ty se nezměnily za celou dobu patnácti let.

Jak je možno dáti do rukou žen tento nevkus, když celá řada mladých, nadšených umělců čeká jen na povel, aby mohla s láskou pracovat?

Kniha, která vnikne v nejširší veřejnost jako kalendář, má býti

co nejúzkostlivěji vypravena i zevnějškem, poněvadž dovede nejvíce pokazit vkus, který musíme, zvláště u nás, tolik napravovat.

Co je platno psát, přednášet, co zpomůže, když v umělecko-průmyslové knihovně zakupují drahocenná díla o vazbách, anglické knihařské časopisy, plné rozkošných vzorů, když právě kruhy spisovatelské, nejpovolanější a úzce s vydáváním knih souvisící, až na malé výjimky, si toho všeho nevšímají?

I po stránce literární, ač lepší než jiná léta, je kalendář slabý. Ale na tu bezcennou kalendářovou literaturu jsme u nás, bohužel, až příliš zvyklí. Do kalendáře přispívají všichni nejslabšími pracemi, jako chudým dětem v opatrovnách rozdávají šaty z nejlevnějších látek.

A obojí je nesprávné.

Musí-li se vůbec nějaký kalendář pro ženy vydávat, tedy budiž levný, úpravou i literárně umělecký. Materiál je tu, stačí jen, aby řídící ruka v něj zasáhla. *A. Hauffová.*

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA.

(*Olga Rubešova, drama o 3 dějstvích od Fr. X. Svobody.*)

Na střední postavě nové-starší hry od p. Fr. X. Svobody bylo kritikou i diváctvem velmi mnoho nalezeno. Jedni shledali se u ní s pokrokovostí, a ta je zaujala; druzí viděli v ní nový typ ženy, a ten je rozmluvil; třetí narazili na cosi jako nezvyklost a ta je rozčilila; my však slyšeli jsme známé fráse a setkali se se starými hříchy; a to nás rozladilo.

Revoluci v míse loje lze nazvati cestu, kudy Olga Rubešova kráčela, než rozhodla se pro skok z okna. „Vylomila se z prostředí" — (ovšem jen „vnitřně", neboť ve skutečnosti zůstala v rodném domě) — a zlomila se. Její tragickou chybou, *ne vinou*, bylo, že svého ctitele, professora Hlavsu, smíchala s ostatními nehodnými a šla přes něho; řekněme to jinak: přes své srdce. A když pak ozvalo se toto a muž byl zasnouben již s jinou, a když pak nedařilo se jí ani v románě s patrnou symbolickou poslední větou, tu vrhla se na dlažbu.

Jeden rys povahy Olginy neměl nám p. Svoboda schovávat až do konce druhého dějství, chtěl-li zameziti, abychom se na ni po dva akty nezlobili: její nezralost, příšernou u zralého děvčete. Olga totiž, když se rozešla s rodinou a láskou, oddala se literatuře a vycházela studovati život na Ferdinandovu třídu. Co tam viděla, neviděl z nás nikdo, kteří tuto hodnou ulici tak dobře známe: hotové orgie pod okny policejního ředitelství. Muži dívají se na ženy, ženy na muže, obě pohlaví mají ďábelský oheň chtivosti v očích, a, jak hodiny rostou do noci, rostou i špatnosti na špatné velkoměstské dlažbě. Brr, zkrátka, hnus.

Ale co jest nejhoršího: mezi hříšníky, kteří se otáčejí za hezkými ženami, patří i Olgin otec. To jest přes příliš. Ztratila úctu k němu a řekla mu to na konci druhého aktu. Někteří shledali tento moment hrozně zdrcujícím, my ne; tím spíš, že ani dříve valné úcty k otci nejevila a celkem nezdálo se jí na něm příliš záležeti. Za to ale poznali jsme Olgu důkladně, abychom jí odpustili všecky dřívější její nesmysly. Slyšeli jsme fráse titana-ženy a shledali se s hodnou naivní šosačkou. Čekali jsme pokrokovost, o níž se mluvilo, a viděli jsme nedůstojné štulce do malého okolí. Toužili jsme po tragickém povznesení a nalezli jsme revoluci v míse loje. Bylo nám úzko. Za to však jsme na konec Olgu upřímně litovali, když přišla o Hlavsu, neboť konec konců byl ten hodný professor přec jen její všecko . . .

Pan Fr. X. Svoboda jest v každé své práci básníkem a jest jím i tu. *Jsou místa ve hře výlučně svobodovsky jemného postřehu, která nás potěšila nad všecko jiné.* Ale v této původní a plodné síle, v tom zdravém, selském kořenu, matematiku a básníkovi zároveň, jest neumořený šosák. Napsal básně a prosaické práce, kde tento rys se neprojevil a ty uchvacují. Ale v jeho divadelních hrách vystrkuje vždycky malost rohy, ba v poslední době jest autorem přímo favorisována. V Olze Rubešové ohlásil jí prvními frasemi válku — brzy ale stáhl prapor. *Pan Svoboda ve velikost prostě nevěří a nemůže tedy býti její tragikem.*

Paní Kvapilové, představitelce Olgy, podiv, úctu a uznání. Její výkon nazvati mistrovským, bylo by málo. S autorem sešla se v jemnosti, v ostatním ale byla nad ním. A přidavši Olze *svou* velikost, přidavši jí *svou* sílu, přidavši jí kouzlo *své* osobnosti, učinila ji tou, jež nás po tři akty zajímala. Bez této představitelky byl by ji opustil kde kdo.

Interesantní maskou a zralý prostředky byl pan Šmaha; diskretním stále postupující pan Vávra. Ostatně však i ostatní byli dobří a představení celkem zdařilé. Toliko režie přeplnila pokoj nábytkem a chtíc pomoci vleknoucímu se místy ději, ba přímo si usedajícímu, nešetřila pohybem na scéně. Více vkusu, pro boha! Vždyť do toho přecházení dialogu od jednoho kusu nábytku ke druhému člověk tolik vidí, že ho to přímo rozlaďuje . . . *Ht.*

*

Lidové divadlo Urania v sedmé části Prahy.

Na výstavě architektů a inženýru r. 1898. zbudováno bylo dřevěné divadlo pro vědecké přednášky s experimenty a demonstracemi. Vzorem byly podniky berlínský a vídeňský, odtud také vzato bylo jméno Urania. Vedle popularisování vědy mělo divadlo sloužiti za koncertní síň a teprvé jaksi ve třetí řadě svézti se měla s sebou Thespisova kára ad hoc sestaveného divadelního podniku. Ale jak už tak

bývá, skutečnost plány dokladně pohatila. Přednášky i koncerty v samém počátku zanikly a jen divadlo proklubalo se k existenci pěkné čtyřměsíční saisony. V čele stál p. Jan Vávra, nyní člen činohry Národního divadla. Saisona skončila v říjnu, ensemble se rozešel, divadélko, stavěné pro léto, přezimovalo arciť prázdné a teprvé zase v příštím létě oživlo. Hrála v něm společnost Sukova. Tak dělo se v letním období dvou následujících let, roku loňského pak přestěhováno bylo divadélko s výstaviště v sousedství Pražského pivovaru, majetkem přešlo v ruce konsorcia, jehož prvotním úmyslem bylo zříditi je na letní zábavnou místnost. Nedlouho po zahájení her na novém stanovišti vypukla krise, která způsobila změnu u vedení. Dosavadní ředitel p. Suk odešel a ve správu podniku dosazen režisér p. Šípek. Tyto disposice prohlášeny byly za provisorium, které trvalo do podzima a zatím v konsorciu uzrálo rozhodnutí, aby ze saisonního divadla učiněn byl podnik stálý a vnitřnímu jeho určení aby dostalo se určité barvy tím, že státi se má divadlem lidovým. Tento úkol svěřen byl panu J. V. Slukovu, jenž jmenován byl ředitelem. Budova zařízena byla pro zimu částečnou přestavbou i úpravou vně i vnitř, získala na úhlednosti i praktické účelnosti, fundus jeviště byl rozmnožen a do souboru hereckého přibrány byly nové síly. Zahájení konalo se v neděli, 4. ledna t. r. hrou Lad. Stroupežnického: Vojtěch Žák výtečník, dosud v Praze neprovozovanou. Po ní následovala opět původní novinka, fraška z péra herce p. K. Želenského: Teta z Ruska. Další večery přinesly pak ze starší domácí produkce: Klicperův Divotvorný klobouk, Kolárova Pražského žida, Tylovo Jiříkovo vidění, Šubertovy Probuzence.

Dále uvedena byla polská fraška: Manžel ze šetrnosti a nyní, jak se podobá, na delší dobu ovládne repertoár polská novinka: Sienkiewiczovi Křižáci, v divadelní úpravě krakovského herce Adolfa Walewskiho, překladem dra. Boř. Prusíka.

Repertoární sklizeň prvních čtrnácti dnů odpovídá dojista v plné míře vytčenému účelu. Stejně příznivě a slibně presentuje se herecký soubor. Zaznamenávám čerstvý dojem z provedení Tylovy pohádky. Neviděl jsem nikdy Jiříkovo vidění podáno svěžeji. Scénické zarámování sice prosté, ale úplně postačitelné k ilusi, herecké provedení zcela vystižné, prohnuté porozuměním, chutí a láskou. Hodně píle a dressury bude nutno věnovati hromadným scénám. Mezi figuranty jsou některé velmi neohebné zjevy, což ruší harmonický dojem obrazu. Nedostatečně, naprosto po ochotnicku na př. scénován byl závěrek hostiny ve Vojtěchu Žáku. Také co se potom děje za kulisou u stolu karbaníků, nezapadalo dosti vystiženě do mluvené scény na jevišti. To jsou závady řekl bych mechanické a dají se snadno odstranit. Cennou stránkou nového jeviště je, že disponuje řadou talentů jednak již v praxi divadelní vyzkoušených — jednak nových, slibných. Osvědčil pan ředitel Sluk v výběrem tím šťastnou ruku a

zajisté osvědčí i zdárné výchovné vedení. Ve své hodnosti kapitána má v režiséru panu Šípkovi výborného kormidelníka.

Stroupežnického hra nedostala se na jeviště Národního divadla z důvodů jiných než uměleckých; teď však, když uvedena byla na scénu ukázalo se, že nestala se práci křivda, ani umění ujma. Je to kus dobře udělaný, nikoli však dobrý. Jako byste se dívali na pouhou konstrukci taková prázdnota z něho zeje. Vesnickým ovzduším stavi se k Našim furiantům, ale cenou je od nich na míle vzdálen. Ve Furiantech vybíral, rovnal spájel a oživoval autor svoje motivy s láskou, prohřál je humorem, který se směje, ale neposmívá. V Žákovi jakobyste slyšeli chrastění figurek šachové partie, ale tak nerovnoměrně rozvržené, že už je předem prohraná. Z disposic vane autorova stranická podjatost, dává se jí unášeti a zaslepovati, tak že při veškeré snaze po realistickém vytváření zapadá a tone v šabloně odbytých komedií, kde se snesla na jednu hromadu samá cnost, na druhou samá nepravost, jen aby sledovaná tendence hodně okatě vynikla.

Provedení působilo dojmem zcela dobrým a správě divadla náleží uznání, že hru ze zapomenutí vynesla a způsobilost její scenickou vyzkoušela. *P.*

*

OPERA A HUDBA V NÁRODNÍM DIVADLE.

(*Sukova hudba k Zeyerově legendě „Pod jabloní“. — Lortzingův „Pytlák“.*)

J. Suk komponoval jednotlivé části básně Zeyerovy pro sbor, částečně melodramatický doprovod jí podložil, kde bylo třeba, instrumentální předehrou náladu scény připravil a souvislost s předchozím či s následujícím vyložil a naznačil a ke dvěma básníkem žádaným písním hudbu složil. Zříme hudební dílo jeho v té těsné souvislosti, v té nerozlučnosti s dílem Zeyerovým, jak bylo při „Radúzu a Mahuleně“. Tentokráte byl úkol jeho ještě větší a as choulostivější. Neb účinnost celé nebeské scény stojí a padá hudebním jejím zpracováním. Není snadno složit dnes, kde známe řady obdobných nebeských scén, hudbu, která by zářila opravdovou, nebeskou velebou a rajským světlem a ne křídovým žárem divadelních elektrických reflektorů. Tím více ceniti si jest skladby, která, třeba ve své sborové technice ne bezvadná, povznáší se k čisté, slavné zbožnosti. Nebylo dále snadno vyvarovati se při hudebním zpracování básně monotonii jejího sladkého, snivého, nejmenším tvrdým akcentem zla, nejmenším výkřikem bolesti nerušeného kouzla. I to Suk dovedl. Vnesl právě v dílo, jež není z tohoto světa, ve sladké jeho mlhy, jiskru života vroucí, upřímně cítěnou svojí lyrikou. A vtipný pracovník nedal si ujíti těch několika málo kontrastů, či též jen odlišných odstínů, básníkem skytnutých, by nevyužil jich ve prospěch větší různotvár-

nosti díla. Vyzvednul pěkně prostou idyllu tohoto světa proti slávě nebes, vyzvednul i ve pravé barvě prostředí její, její slovanskost. To zvlášť poutá, jak dovedl najít pro Zeyerův ideální slovanský dávnověk svůj tak přiléhavý ton. Zlobu obou Živanových bratří vymaloval pak v orchestrálním intermezzu barvami té rudé intensity, že vám jich planoucí ohnivá světla i těžký stín jsou osvěžením v tom světě klidu a dobroty. Možnost, sledovati a hudebně illustrovati dílo Zeyerovo scénu za scénou, skýtá Sukovi povaha jeho nadání, jež jest, co harmonických prostředků se tkne a pak především co do schopnosti barvou orchestru působit, velmi bohaté. Z několika význačných, rázovitých myšlenek staví Suk celé dílo. A stylisuje myšlenky ty tak pestře, tak barvitě, tak nádherně, jak zesnulý vodňanský básník stylisovával drahokamy a exotické brokáty svých veršů.

Lortzingův „Pytlák" vede nás ze světa andělů a zbožné poesie do krajů čiré pozemskosti, mezi prosté lidi ne nejsvětějších veskze povah, ale vesměs děti dobrého humoru. Stará Kotzebuova komedie žije v Lortzingově díle. A působí, třeba základ její byl slabý, svými vhodně sepředenými obraty a poutá, ani poslední jednání nevyjímaje — pravý opak tak mnohé veselohry moderní, vtipně exponované a pak na píšťcinách rozuzlení ztroskotávající. Zásluha pevnější a účinnější kresby postav přísluší ovšem skladateli, jenž si libretto sám upravil. Přičinil dokonce své doby oprávněnou, dnes ovšem bezpředmětnou satiru na zbožňovatele antiky a její tragoedie — v létech čtyřicátých hlásala právě Sofoklova Antigona a Oedipus s Mendelssohnovou hudbou německým Biedermeyerům řeckou kulturu. V hudbě Lortzingově teče hodně vody. Ale též mnoho vtipu v ní blýskotá: lehkého, někdy hospodského vtipu, ne nejvybranějšího vždy zrna, ale svojí nehledaností působivého. A při té jen tak nahozené faktuře, při těch myšlenkách, bez výběru se rozezpívávajících třeba ani nevzpomenete, že nejprostšími prostředky zde vykresleny typy německého prostého světa s nevyrovnatelnou věrností. Dílo nebylo právě nejdokonaleji vypilováno a připraveno. Ale úspěch jeho byl dík jeho svěží životní síle značný. Především pan *Polák* podařeně podal ubohého kantora; ostatně i p. Ptáka i p. Šíra a ostatní solisté hráli i zpívali s chutí a tím i účinně. Za to znetvořování češtiny, jakým s jazykem zápasící sl. Feldenova svoji úlohu vyzdobila, není připustné ani při nejsilněji nanášené karrikatuře. *K. Hoffmeister.*

*

KONCERTY.

(Třetí večer jednoty pro orchestrální hudbu. — Kaimův orchestr s Weingartnerem. — Marie Heritesova.)

Novinka Sukova, jež pro třetí večer jednoty byla připravována, musila být odložena pro nahodilé překážky. Zbyla tedy tenkráte v pořadu novinka pouze jedna: R i m s k é h o - K o r s a k o v a hudební

obraz Sadko. Jedno z ranních děl skladatelových, jeví jeho povahu již celou: i základní nedostatek její, nejednotnost stylu, mísícího prvky vyloženě ruské se západními a při tom práci poněkud rhapsodistickou, i nejskvělejší jeho stránku, instrumentaci ohnivé, bohaté barvitosti. Především prostředky koloristickými dosahuje Rimski značné suggestivnosti svého „obrazu", ostatně i bez programu zcela působivého a jasného. Vedle vzletně v mohutných jich přízvucích a gradacích podaných symfonických básní: Tábor a Blaník provedena Fibichova poslední symfonie.

Dílo jest známo z koncertu skladatelem řízeného: krásná, plastická práce bohatého obsahu a vřelého citu. Jen nejednotný ráz základních, o sobě velmi výrazných, myšlének jí vadí: vedle německé romantiky Wagner a zas Smetana jsou nejzazšími žřídly invence mistrovy. Jen jakýsi zvláštní, měkký a přec vášnivý, ušlechtilý ráz pro Fibicha význačný, víže v jedno veliké dílo. Provedení pořadu mělo Nedbalův obvyklý vzlet a sílu. Dechové nástroje neměly by však omezit studium nejchoulostivějších solových míst jedině na zkoušky.

Kaimův orchestr není dokonce sdružení nejprvnějšího světového řádu. Ale imponuje jednak svojí dokonalou disciplinovaností a pak zcela přiměřeným obsazením jednotlivých skupin nástrojových. Naprostá přesnost výkonu jest mu vlastní a urovnanost zvuku v plnou vždy rovnováhu. Nejvyššího vzletu reprodukce hraných děl nedosahuje, nadbytkem životní energie se řízení Weingartnerovo nevyznačuje; spíš zdá se, že nejvyšším a nejnižším bodům dynamiky i ostřejším, říznějším akcentům dirigent ten se vyhýbá. Ale k platnosti přivede každou podrobnost, každou frási, vše vám vyloží jasně a zřetelně a s klidem trochu německy střízlivým. Neváhá, aby stal se někde srozumitelnějším, pomoci skladbě malou retuší instrumentace. Tak retušoval některé části Vltavy. Pokud se omezil na tyto opravy orchestrace, bylo to ve prospěch zvuku díla; s těmi bylo by možno souhlasit. Rozhodně odmítne ovšem každý libovolné škrty, vůbec opravy co stavby se týče. Architektura Smetanova stojí pevně a dokonale provedena. Té změny nemohou posloužit.

Sl. M. Heritesova hrála v samostatném koncertu celý pořad, skladby z repertoiru předních mistrů. Nemyslím, že tím, že hrála totéž co právě před ní Ondříček, Hoffmann, Kubelík, Kocian, staví se s nimi do jedné řady a vyzývá k přirovnání. Nepodala vám obsah skladeb Mendelssohnových a Bachových právě tak celý, do dna vyčerpaný, ani technické problémy Paganiniovy a Bazziniho nerozřešila tak skvěle, jak zvykli jsme slýchati a konečně oprávněni žádati. Ale ukázala, že obsah onen plně chápe a v technice pěkně pokračuje. Ukázala, co zmůže vytrvalá píle spojená s inteligencí a co zmůže dokonalá methoda výtečného učitele: že již těmi dospěti lze velmi dobrých výsledků. *K. Hoffmeister.*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(Prof. Thomayer o studiu vnitřních nemocí. — I. lékařský sjezd v Aegyptě. — Prof. R. svob. p. Krafft-Ebing †. — XI. Mezinárodní sjezd hygienický a demografický.)

16. října m. r. přednesl nový klinický přednosta prof. dr. Josef Thomayer, před tím přednosta universitní polikliniky, první svou klinickou přednášku posluchačům, zapsavším si do indexu jeho přednášky o odborné pathologii a therapii nemocí vnitřních na II. klinice vnitřních nemocí. Taková první klinická přednáška nové síly učitelské bývá vždy věnována vylíčení programmu paedagogického a nejednou životního té které kapacity, i bývají podobné přednášky sledovány se zvýšeným zájmem i pozorností nejširších kruhů lékařských. Tak stalo se i v tomto případě.

Myšlénky nejpřednějších sil universitních, třebas byly pronešeny v odborných síních nemocnic a vědeckých ústavů, zasluhují býti slyšeny i mimo tyto vědě zasvěcené prostory, zvláště když jsou takového významu, že je potřebí, aby o nich zvěděly i kruhy širší.

Nalezáme v ní i nyní, když čteme ji jako poslední (100. číslo) tak dobrému jménu se těšící Thomayerovy „Sbírky přednášek a rozprav z oboru lékařského*)", tolik míst pro nejširší kruhy intelligence významných, že bylo by škoda nechati tuto publikaci bez klasobraní, zvláště když kromě odborných listů časopisectvo nepovšimlo si plodných a pádných těch mínění. A ještě něco: Věc má i stránku politickou a národnostní. V přednášce té stěžoval si professor na nedostatečné místnosti a vady II. kliniky pro nemoci vnitřní. Líčil defekty její po stránce ošetřování nemocných i po stránce didaktické. Není isolačních místností — ohavně zapáchající sněť plicní leží vedle ostatních nemocných a blouznící pacient vyrušuje sousední trpitele, kteří přece tolik potřebují osvěžení spánkem a t. d. Není ústředního topení. Klinika nemá koupelny, jakou dnes každý třípokojový soukromý byt se honosí. Nově přibylí nemocní koupají se v pokoji mezi ostatními nemocnými. Upotřebené prádlo uschová se v dřevěných — professor řekl eufemisticky: komůrkách —, já bych řekl: chlívkách, a není nádob desinfekce schopných, v nichž by se mohlo uschovávati. Není posluchárny, není didaktických pomůcek. Posluchači sedí na skládacích židličkách (za mých let, před 15 lety, sedali jsme u prof. Maixnera na nízkých verpáncích ještě primitivnějších!). Atd. atd.

*) Tímto číslem je publikace tato zastavena. Toto faktum vyžaduje zvláštní úvahy, pro neodborné čtenáře ovšem nezajímavé. Proto jinde o tom.

Vina je jistě ve Vídni. Přáli jsme si, aby byl někdo z rozhodujících činitelů vládních přítomen. Snad by se zastyděl za tyto poměry přímo křovácké primitivnosti.

Než vraťme se k vlastní přednášce, z níž několik aforismu, po našem mínění nejtrefnějších, budiž nám dovoleno uvésti. Významný je stesk Thomayerův na neúctu ke vnitřnímu lékařství, nastavší v posledních letech — vedle skvělých úspěchů chirurgie — vlivem toho, že mnohé vnitřní choroby končí smrtí neb aspoň sahají hned na život.

Nemocných, kteří trpí neduhy vnitřními, je nejvíce. Uvážíme-li jich nebezpečnost, pochopíme hned velikou důležitost studia chorob vnitřních. Jsou-li tedy naděje v úspěchy lékaře při mnohých vnitřních chorobách bolestně sklamány, pomysleme, že není jen úkolem lékaře vyléčení. Kde toto není možné — a to není ještě dostatečnou příčinou k pohrdání vědou, která přece za zničené orgány nemůže dáti jiné, zdravé — zbývá ještě mnoho užitečných úkolů, k jichž správnému provádění dlužno lékařství bedlivě studovali, nehledě ani k případům vyléčitelných chorob vnitřních, u nichž úspěchy závisí na včasném rozpoznání choroby.

Stanoviti prognosu je mnohdy důležitější, nežli začátečník tuší. Jeden z učitelů Thomayerových říkával: „Prognosa*) dělá lékaře". „Sám nevím, kolikráte jsem v životě slyšel vychvalovati lékaře proto, že stanovil přesně prognosu třeba nepříznivou", dí Thomayer. Požadavek správné prognosy sám ukazuje, jaký význam má studium chorob vnitřních.

Leč ani při nezhojitelných chorobách nesmí lékař skládati ruce v klín, neboť mnohá z těchto nemocí způsobuje nesnáze, jichž odstranění pro nemocného znamená na čas tolik, jako vyléčení. Nehledě k tomu, že nečinnost znamená nemožnost dalšího pokroku, dopouští se lékař, který jako onen jáhen v bibli, nemocného polituje a jde dále, hrubé chyby. Zavedeme-li při močokrevnosti z loudavého zánětu ledvin mléčnou diaetu, zotaví se nemocný nejednou tak, že může se vrátiti ke svému zaměstnání.

Nejen vraceti plné zdraví, ale také strasti nezhojitelnými nemocemi způsobené odstraňovati neb aspoň mírniti, jest vznešenou povinností lékařovou.

Prof. Thomayer vzpomíná dále, jak se kdysi jako mladý medik, troufající ve svá budoucí hrdinství, pohoršil, když četl starou lékařskou zásadu πρῶτον τὸ μὴ βλάπτειν („první úkol je neškoditi"). Připadalo mu blasfemií něco takového výslovně připomínati lékaři, jehož jedinou snahou je vyléčení. „Od těch dob

*) Prognosa čili předpověď, stanovení, jak bude nemoc probíhati, jak dlouho bude trvati, jak a kdy asi skončí uzdravením či smrtí atd.

jsem sešedivěl, a jak vidíte, zásadou touto se už nepohoršuji — jsem o pravdivosti její přesvědčen!"

Kdyby byli lékaři nad souchotináři složili ruce v klín, nebyli by našli, že nepokročilé případy tuberkulosy šťastnou změnou životních poměrů, častěji nežli se dříve tušilo, dají se vyléčiti. A tak je i v četných jiných případech.

Také nás studium vnitřních nemocí naučilo, že mnohé nemoci, kterou nelze vyhojiti, možno se vyhnouti (isolací, desinfekcí — zkrátka praeventivními opatřeními).

„Kdekoli se do detailů vědy pohroužíme, všude odnášíme si pobídku k nové práci, všude kupí se vážné okolnosti, které ukazují na významnost studia vnitřních nemocí."

Je-li toto studium z nejvážnějších úkolů mediciny, třeba aby učitel i žák konali svoji povinnost. Není pochybnosti, že Prof. Thomayer je na svém místě, silou — nemilujem silné výrazy — dobrou a vhodnou. O tom není sporu. Za to je nezbytno reprodukovati, co si myslí o žáku. Napomínati dospělého člověka, jakým je posluchač mediciny, k píli, bylo by pošetilé. Ta se musí mlčky předpokládati. Ale i lásky k povolání je třeba. Bez ní není zdárného pokroku, není popudu k práci.

A pak padla ta vážná slova kritiky. Naší mládež dnes ovšem kantoruje kde kdo. V politických listech nejednou i žurnalista, o němž víme, že nedovedl ani maturitu udělati. Vytkne-li však soudobé mládeži některé chyby muž významu T h o m a y e r o v a, řekne-li to tónem podobným bez obavy, že přijde o popularitu, zasluhuje býti slyšán a je záhodno, aby ho vyslechli i otcové té mládeže, nynější i příští.

„Bohužel jest mi doznati, že právě lásky k povolání často odchovancům naší fakulty se nedostává. Český medik, jak poměry znám, bývá často značně nadán k povolání lékařskému, sleduje velmi často pilně výklady školní, pospíchá s rigorosem, jež často výborně skládá. Avšak po dosaženém doktorátě málo jich pracuje dále.

Podívejte se jen na málo navštěvované schůze spolku českých lékařů, abyste viděli, jak málo praktiků interessuje se o rozvoj mediciny, jak málo jich má zájem, aby vědomosti své i na dále obohatili. Kéž slova má docílí tu nápravy.

Avšak nechť si holdujete takovému nebo jinému přesvědčení, ubezpečuji Vás, že řádný, povolání své milující lékař, jest mnohem užitečnějším synem svého národa, anebo členem své společnosti, soudruhem své třídy, než prostřední politik, umělecký dilettant, zakladatel okrašlovacích spolků a podobně."

Ta slova vydají za celý ročník vědeckého časopisu, jaké jsou teď v Německu v modě, a o nichž po mém mínění platí slova Nerudova. „A pak zase lidé vědu zkazili." —

Z lékařských sjezdů posledních neděl I. aegyptský sjezd lékarský v Kahyře vzbudil jistou pozornost; v širších kruzích svojí exotičností, za kterou však znalci patrna byla nemalá důležitost epidemiologická, kterou i příslušné vládní kruhy rakouské vycítily, jak patrno z upozornění lékařstva českého na sjezd ten skrze okresní hejtmanství (čekali jsme na ně, to se rozumí, až nás upozorní). Snad by byl i z Čech někdo — méně z vědeckých zájmů, více z turistických záluskú zajel do Aegypta, kdyby nebyla bývala zvolena doba tak nepříležitá, vánoční (zasedaltě sjezd od 19.—23. prosince) a kdyby nebyla jistý postrach vzbudila sotva koncem roku v Aegyptě dohasnuvší*) epidemie cholery.

Sjezd byl zahájen 19. prosince v budově kahýrské opery za přítomnosti výboru sjezdového, v němž zasedali dr. Ibrahim paša Hassan, Abbas paša, dr. Voronoff, Sir H. Pinching, Comanos paša, Mohamed Elui bey, lokální to aegyptské notability. Z Evropy obeslán byl sjezd řadou vynikajících autorit, z Rakouska prof. Nothnagelem z Vídně, z Uher prof. K. Hoorem, prof. Pavlovem z Ruska, prof. Bouchardem z Paříže a j. Z rakouských Slovanů byl přítomen také vynikající okulista krakovský a přítel náš prof. Wicherkiewicz. První ujal se slova khedive, který uvítal účastníky krátkou francouzskou řečí.

Předseda Ibrahim paša Hassan četl pak řeč zahajovací a čestný president dr. Abbas paša vykládal potom francouzsky o pokrocích mediciny v Aegyptě za 22 věků. Na tuto přednášku budou historikové lékařství zvědavi. Dr. Voronoff vykládal na to o přípravných pracích, k uskutečnění sjezdu podniknutých. Pak, jak už to na sjezdech bývá, promluvili své formální řeči evropští delegáti.

Z pozoruhodných přednášek (všech přednášek bylo 246) zasluhuje zmínky řeč vynikajícího internisty francouzského prof. Bouchardа o nových směrech v léčení. Ještě více rozruchu vzbudila sdělení Pasteurova žáka Chantemessea o léčení tyfu serem, o němž v některém z příštích sešitů promluvíme.

Probíráme-li se zprávami lékařských listů o tomto sjezdu, nemožno se ubrániti jistému zklamání. Žeň vědecká byla chudá — až na svrchu uvedené zkušenosti Chantemesseovy, ačkoli účastníků byl počet slušný, celkem 520 (189 cizinců). Pořadatelé chtěli — dle přípravných prací soudě — ukázati Evropě, jak Aegypt pokročil v kultuře a co učinil na poli mediciny. Representoval se však vlastně v převaze francouzskou prací — domorodí lékaři jsou jména ve vědě hluchá. Z druhé kapitoly sjezdových výhod — cestopisných dojmů — čtenář, jenž zůstal doma, nemá ničeho. V ohledu hygienickém mají jistý dosah usnešení sjezdu, týkající se regulace poutni-

*) Aspoň dle ujišťování aegyptských úřadů — ve skutečnosti asi trvá, jak z pravidla bývá po epidemiích cholerových, ojedinělými případy dále.

ckých tažení v Maroku a hygienického dozoru nad východním pobřežím Aegypta, kterýžto dozor má chrániti Evropu před nebezpečnými epidemiemi cholery, moru atd. Usnesení ta však činí dojem příliš akademický a obáváme se, znajíce poměry na východě, že vše zůstane při starém, jak také napovídá cholerová epidemie právě v Kahyře zuřivší.

Dále usnešeno, že se má odbývati r. 1907 mezinárodní lékařský sjezd v Aegyptě. Účastníci sjezdu byli přijati velmi pohostinsky, zvláště akklamováni Francouzové, kteří v přednáškách převládali.

Snad příští aegyptský sjezd lékařský bude plodnější. Stává se Aegypt co rok kosmopolitičtější. Nyní žije v Aegyptě 112.000 Evropanů, kterýžto počet v zimě vzrůstá o 15.000, — nemohou tedy býti zdravotní poměry Aegypta Evropanu lhostejny, jak vhodně v řeči své poznamenal dr. Ibrahim paša Hassan.

Aegypt má lékařskou školu v Kahyře. Sjezdem tímto učinil — před tváří Evropy — první krok návratu k civilisaci, jejíž byl kolébkou, jak s poklonou přiznal Aegyptanům ve svém proslovení Prof. Pavlov. Kéž ta kultura pronikne záhy z Kahýry, tohoto centra civilisace, i venkovem, jehož islam byl dosud tak tvrdošijným odpůrcem všeho pokroku. —

Pisatel této rubriky předsevzal si seznamovati ve sloupcích zdravotnictví věnovaných i s vynikajícími zástupci věd lékařských za hranicemi, kdykoli úmrtí jich, překvapující a důležitý objev neb jiná k biografiím podnět zavdávající událost se naskytne. U badatele, o němž bude řeč níže, byl vskutku na rozpacích, neboť vedle Virchova, kterým tato serie skiz biografických a nekrologů zahájena, jméno Kraft-Ebinga, ač má ve vědě zvuk velmi plný a dobrý, přece jen jeví se malým. Protože však tento německý, v Rakousku působivší psychiatr a neuropatholog nezřídka vystupoval před nejširší veřejnost, popularisuje problemy, u nichž toho viděl potřebu, význačným způsobem v nejširších kruzích, zasluhuje toho, aby i širší kruhy něco bližšího o něm zvěděli, třeba že práce, která právě širším kruhům nijak určena nebyla, nejšíře roznesla jeho jméno a učinila jej všude známým. Míníme spis „Psychopathia sexualis“, v němž autor poprvé v tom rozsahu a způsobem vskutku originálním, směrodatným látku před tím po časopisech rozptýlenou a i v medicině jaksi choulostivou, vážným a hlubokým způsobem uvedl v systém, poskytnuv tak nejen lékařům, ale i právníkům, sociologům a filosofům vůbec vážné vodítko v látce nezměrně zavilé, a právě tak nepřístupné, jako důležité. Bohužel, chápali širší kruhy knihu tu jako pikantní memoiry a jenom tím lze vysvětlovati, proč kniha, určená lékařům a probírající théma tak odborné, v jednom desetiletí dožila se více nežli 10 vydání.

Byv žákem zapomínaného nyní Griesingera v Curychu autora slavené svého času knihy o psychiatrii, a heidelberského prof.

Friedreicha zahájil Krafft-Ebing brzy po promoci (1863) psychiatrickou činnost svoji jakožto assistent ústavu choromyslných v Illenau. Od r. 1869—1871 působil jako odborný lékař chorob nervových v Baden-Badenu, odkudž povolán za professora psychiatrie do Strassburku; již r. 1873 však svěřeno mu řízení štýrského zemského ústavu choromyslných v Hradci, kdež také ujal se právě tu zřízené profesury psychiatrie na universitě. R. 1885 obdržel zde ještě kliniku pro neuropathologii a r. 1889 povolán po smrti Meynertově pro oba tyto předměty na universitu vídeňskou.

Těžiště Krafft-Ebingovo vězí v jeho literárně-paedagogické činnosti. Sepsaltě velmi účelně řadu učebnic o předmětech svého oboru a to učebnici kriminální psychologie, psychiatrie, soudní psychopathologie — vedle dlouhé řady (asi 400) článku a monografii z neuropathologie a psychiatrie.*) Na sjezdech odborných i všelékařských vystupoval zhusta s látkami aktuálními a přednášky jeho těšily se neobyčejné pozornosti. Těžko lze zapomenouti na přesvědčivý dojem jeho přednášky při mezinárodním lékařském sjezdu v Moskvě o civilisaci a syfilisaci, ve které obviňoval oba tyto činitele jako společné viníky vzrůstajícího poslední dobou počtu těžkých chorob nervových. Také o hypnose a suggesci pracoval Krafft-Ebing hojně a plodně.

Richard svobodný pán z Krafft-Ebingu narodil se r. 1840 v Mannheimu a zemřel 22. prosince 1902 na zkornatění tepen. Náleží mu jedno z nejpřednějších míst mezi soudobými představiteli psychiatrie, vědy, která vlastně také teprve v posledních 30—50 létech vyšinula se mezi obory lékařské obecně uznávané a která podnes, pohříchu, není zkušebním předmětem lékařských rigoros.

Od 2.—8. září bude se letos odbývati v Brusselu XI. mezinárodní sjezd pro hygienu a demograffii (to se ví, že pod protektorátem krále a čestným předsednictvím knížete Alberta). Čestnými místopředsedy budou ministr orby baron van der Brugge a starosta brusselský de Mot. Mezinárodní hygienické sjezdy bývají vždy se živým zájmem široké veřejnosti sledovány, ačkoli nemají (až na malé výjimky) o mnoho větší hodnotu, nežli živel hygienu popularisující. Práce rozdělena do 7 sekcí: I. bakteriologie, II. hygiena potravin a pochutin (chemie a zvěrolékařství), III. hygienická technologie (inženýrství a architektura), IV. hygiena průmyslová a hygiena jednotlivých povolání, V. hygiena prostředků kommunikačních, VI. hygiena administrační (profylaxe chorob nakažlivých, hygiena věku dětského, dělnická obydlí) a VII. hygiena koloniální. Příspěvek členský obnáší 25 franku. Při sjezdu

*) Poslední práce jeho vyšla už za jeho chorohy v polovici minulého roku a jedná o morfinodipsii.

uspořádána bude také výstava hygienická. Ve výkonném výboru zasedají E. Beco, generální sekretář ministerstva orby, dr. F. Putreys, professor university v Liége a dr. Voituron, zdravotní inspektor při ministerstvě orby. Adresa tajemníka sjezdu jest: Rue Forgeur 1. Liége. Minulý mezinárodní sjezd pro hygienu a demografii odbýván byl r. 1900 v Paříži, IX. odbýval se r. 1898 v Madridu a VIII. r. 1895 v Budapešti. Sjezdy ty byly vesměs obeslány českými účastníky, ale obáváme se, že letošní brusselský nebude se těšiti takové pozornosti jednak proto, že odbývá se v dubnu mezinárodní lékařský sjezd v Madridu, který bude míti také sekci pro hygienu (dle dosavadních zpráv živě obeslanou), jednak také z té příčiny, že na sjezdech mezinárodních je co rok patrnější ubývající zájem, jenž je zcela pochopitelný, uvážíme-li, že o jednáních sjezdových vycházejí obšírné svazky zpráv, které lze bez obtíží cestovními si opatřiti. Přes to vybízíme k hojné účasti při tomto sjezdu z důvodů národnostních. Jiné, mocnější národnosti umějí těmto zájmům při mezinárodních stycích vědeckých vždy nenápadně hověti.

—ý—

*

ŠKOLSTVÍ.

Ze statistiky školství.

Napsal JUDr. Jos. V. Štumpf.

Nelze popříti, že na poli školství v posledních desítiletích národ náš učinil značné, netušené pokroky — leč nicméně i na tomto poli, tak jako téměř všude jinde, objevuje se známý rakouský dvojí loket a srovnáme-li dnešní stav českého školství se školstvím našich krajanů druhé národnosti, objeví se nám neúprosnou mluvou čísel, kolik ještě nám zbývá práce ve školství.

Ústřední statistická komise ve Vídni vydala podrobný schematismus obecných a měšťanských škol v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených dle statistických soupisů, dne 15. května 1900 provedených,*) dle něhož možno sestaviti si podrobný obraz dnešního stavu školství českého a slovanského

Úkolem této črty budiž ze suchopárných čísel těch, jež oživnou teprvé vzájemným srovnáním a důsledky z nich plynoucími, pokusiti se o nastínění dnešního stavu školství českého v zemích koruny Svatováclavské i slovanského v Předlitavsku. —

---

*) Schematismus der allgemeinen Volksschulen und Bürgerschulen in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen u. Ländern. Auf Grund der statistischen Aufnahme vom 15. Mai 1900. bearbeitet und herausgegeben von der k. k. statistischen Centralkomission. Vídeň 1902. Alfred Hödler.

I. Školy obecné.

Obecných škol působilo r. 1900:

	veřejných	soukromých	úhrn
v království českém	5112,	221,	5333,
v markrabství moravském	2406,	60,	2466,
ve vévodství slezském	504,	50,	554,
Úhrnem v zemích koruny Svatováclavské	8022,	331,	8353.

Učitelských sil na školách těchto bylo:

V Čechách	13395	mužských,	2256	ženských,	úhrnem	15651
Na Moravě	4923	»	1015	»	»	5838
Ve Slezsku	1021	»	116	»	»	1137
V zemích koruny Svatovácl.	19239	»	3387	»	»	22626.

Dítek školou povinných bylo:

	hochů	děvčat	úhrnem
V Čechách	454737	467524	922261
Na Moravě	179449	184507	363956
Ve Slezsku	49683	50670	100353
V zemích koruny Svatovácl.	683869	702701	1386570

Pro nás, s hlediska našeho, nejdůležitější jest rozdělení škol obecných dle národností, jehož statistického podrobného spracování posledních let jsme postrádali.*)

Dle výpočtů statistické kanceláře bylo škol obecných v království českém:

českých 3054, německých 2278, smíšených 1;

v markrabství moravském:

českých 1733, německých 723, smíšených 10;

ve vévodství slezském:

českých 116, polských 149, německých 239, smíšených 50;

Smíšené školy lze vesměs připočítati ku školám německým, zvláště ve Slezsku, kde školy smíšené jsou nejvydatnějšími šiřitelkami germanisace. Úhrnem byly v zemích koruny svatováclavské 4903 české školy obecné, 3240 (se smíšenými 3301) německých a 149 polských škol obecných.

*) Pravidelné zprávy zemských školních rad sice podávají nejrůznější data statistická, leč o národnostních poměrech — z opatrnosti asi — se vůbec nezmiňují, spokojujíce se ku př. v království českém pouhým rozdělením počtu škol dle obvodů českého nebo německého odboru zemské školní rady.

Dle stavu obyvatelstva r. 1900 (dle výsledku úředního sčítání, téhož roku provedeného) připadá tudíž jedna škola obecná v Čechách na 1175 obyvatel, na Moravě na 981 obyvatel, ve Slezsku na 1198. Průměrné číslo pro země koruny Svatováclavské jest 1120. Avšak jak různí se toto průměrné číslo při srovnání školství jednotlivých národů:

Česká škola obecná připadá v Čechách na *1286* duší, německá již na *1026* duší; na Moravě má jednu českou školu obecnou *996* Čechů, *934* Němců (počítaje školy smíšené již 921 Němců) německou školu obecnou, kdežto 15.560 Poláků v markrabství napočítaných nemá školy ani jediné; ve Slezsku však česká škola připadá na 1260 duší, polská na 1479 duší, německá (neb smíšená s převahou německou) již na 1026 duší.

Dle průměru zemského měly by čeští obyvatelé v království míti 3344 českých škol, či o 290 škol více, na Moravě 1760 (o 27 více), ve Slezsku 122 (o 6 více). Poláci na Moravě získali by dle průměru zemského 16 nových škol, ve Slezsku přibyly by jim 43 nové školy (úhrnem 192); počet německých škol obecných, kdyby této přesné a zajisté spravedlivé číselné rovnoprávnosti mělo býti učiněno zadost, musil by býti restringován v Čechách o 294, na Moravě o 44, ve Slezsku o 41. A při tom uvážiti sluší, že teprve horlivým zakládáním nových škol v posledním dvacetiletí jsme dospěli aspoň této poměrné výše.

Zajímavý obraz o kulturní výši jednotlivých zemí — spíše však o obvyklém rakouském nadpráví Němců — podávají data o počtu škol v zemích předlitavských. Obecných škol mají: Dolní Rakousy 1678 (z toho 464 škol pětitřídních, 2 soukromé české), Horní Rakousy 553, Solnohrady 177, Štýrsko 807, Korutany 373 (z toho většinu jednotřídních a dvoutřídních), Krajina 375, Terst 54 (výhradně vícetřídní), Gorice-Gradiska 223, Istrie 215, Tyroly 1476 (z nich 1036 škol jednotřídních), Vorarlberg 199, Čechy 5333, Morava 2466, Slezsko 554, Halič 4137, Bukovina 372, Dalmacie 432, úhrnem 19.514 škol.

Průměrná čísla, pro jednotlivé země vypočtená, nejsou sice v tomto směru nejspolehlivějším měřítkem — vliv jednotlivých jednotřídek v Tyrolsku a v Korutanech působí nápadně nízký průměr, naproti tomu hojné číslo škol pěti- a vícetřídních v Dolních Rakousích a v Terstu má účinek ten, že teprve na značně vyšší počet duší připadá jedna škola obecná — leč ani přes to nejsou srovnávací čísla ta bez zajímavosti. Připadá totiž jedna obecná škola v Tyrolsku na 577 obyvatel, ve Vorarlberku na 649 obyvatel, na Moravě na 931 obyvatel, další průměrná čísla jsou: Korutany 984, Gorice-Gradiska 1044, Solnohrady 1088, Čechy 1175, Slezsko 1198, Krajina 1355, Dalmacie 1376, Horní Rakousy

1465, Štýrsko 1512, Istrie 1005, Halič 1768, Dolní Rakousy 1847, Bukovina 1962, Terst 3307.

Ke skutečně zajímavým dusledkum však dospíváme, vypočítáme-li si, jaký která národnost v Předlitavsku má podíl na školství obecném — tu teprve nám sama čísla podávají obraz čistě rakouské „rovnoprávnosti" a křivd, páchaných dosud na národech slovanských. Německých škol v Předlitavsku jest 7776, českých 4905, polských 2240, rusínských 1815, slovinských 757, srbských a chorvatských 514, vlašských 800, rumunských 115, maďarské 3, smíšených škol jest 593, z nichž 251 v Haliči převahou polských, ostatní převahou německé.

Dle uvedených čísel připadá jedna škola toho kterého jazyka vyučovacího na 909 Vlachů, 1179 Němců (se smíšenými na 1129 Němcu), 1214 Čechů, 1384 Srbu a Chorvátu, 1575 Slovinců, 1812 Poláků, 1859 Rusínů, 2008 Rumunů, 3172 Maďarů. Jedna obecná škola německá na 1179 Němcu — jedna slovanská však teprve na 1478 Slovanu — jak výmluvný to doklad rakouské spravedlnosti. Ohromný rozdíl ten nedá se zajisté nikterak jedině vysvětlovati snad tak často akcentovanou kulturní výší našich německých a vlašských sousedu. Mát zajisté kořeny mnohem hlubší, vyrůstající z tradicionelní již rakouské lásky k živlu německému i italskému. Kdyby rovnoprávně, dle průměru pro Němce vypočtěného, mělo se dostati škol i slovanským národům v Rakousku, přibylo by nám Čechům nejméně 370, Polákům 1532, Rusínům 1174, Slovincům 299, Srbům a Chorvátům pak 116 obecných škol, vyrostlo by úhrnem 3491 nových škol slovanských, semenišť vzdělání i osvěty v tak mnohých dosud zapomínaných krajích slovanských.

Poukazovati snad k autonomii školství, není zde zajisté na místě — vždyť známo přece, s jakými obtížemi setkává se zřizování českých škol v místech smíšených a jaké překážky staví se v cestu snahám po českých školách obecných ve Vídni a Dolních Rakousích, ač by tam dle počtu Čechů (i dle úředního, nejvýš nesprávného sčítání r. 1900.: 132.968 duší) musili míti dle průměru zemského Čechové nejméně 82 českých škol obecných.

(Dokončení.)

*

Školství střední a vysoké.

(Petice „Ústř. spolku českých professorů". — Školní zdravotnictví. — Professura pro školní zdravotnictví na universitě mnichovské. — Sjezd ve Výmaru. — Fond pro chudé studenty. — Omezení osnovy vyučovací. — Schanzův návrh na jednotnou střední i vysokou školu

v Německu. — Názory ministra Hartla. — Zvýšení platů universitním professorům vídeňským. — Ženské gymnasium na Moravě. — Studentky v Rusku. — Schůze německých professorů moravských. — Chystaný sjezd rakouských středních škol.)

Ve druhém čísle tohoto ročníku učiněna byla v našem referátu středoškolském zmínka o snahách *„Ústředního spolku českých professorů“* ve příčině umělecké výchovy — a dnes možno už s uznáním radostně konstatovati, že skončeny byly veškery kroky a přípravné práce, které předcházely podání petic příslušným úřadům a to nejen v tomto bodě, nýbrž v celém rozsahu dalekosáhlé reformy, jejíž obraz byl z hruba nastíněn resolucemi a přáními VIII. sjezdu svatodušního. Dnes je už možno pronésti jakousi úvahu o celém modernim hnutí, jehož výrazem zmíněný sjezd se stal a tu dlužno předem nepokrytě uznati činnost „Ústředního spolku“, jehož iniciativou právě *české* kruhy středoškolské byly postaveny v čelo pronikavého reformního úsilí, jehož výsledky se bohdá v dohledné době objeví na prospěch celého rakouského školství.

O nutných opravách a některých změnách bylo už dávno promlouváno. Že úsilí jednotlivců nebylo dosud korunováno zdárnými výsledky a že konečně ani dnes ještě, kdy uchopila se ho odborná organisace, nemožno s přílišným optimismem očekávati splnění všech bodů, tkví jednak ve přirozené *kolisi*, s jakou se navrhované změny setkávají, jednak v odlišných názorech některých na ten čas *příliš rozhodujících a vlivuplných jedinců*. V celku se zdá, že dobré vůle až na tyto odchylky není ve Vídni nedostatek, ovšem zase jen potud, pokud by nenastala nutnost příliš hluboko sáhnouti do státní pokladny, což je zde ostatně také neposlední podmínkou. A tak mlčky připojuje se ke dvojí obtíži nesnáz třetí, která je v Rakousku už typickou.

Pokud se předně oné kolise týká: stále si tu odporuje nutnost zvýšiti požadavky filologické a současně i požadavky studia předmětů reálných. Nedá se upříti, že je tu řada bodů oboustranně správných i závažných, o něž se opírají, mnohdy vášnivě, jednotliví zastánci. Ale rovněž nedá se popříti faktum, že právě *zúžením*, přistřižením učebné osnovy, a to na obou stranách současně, docíli se nejsnáze kýženého cíle, jak zcela správně zas na to poukazují ti, již propagují otázku *školního zdravotnictví*. Toť bod jeden z nejpřirozenějších a dnešního dne nejakutnějších. Jen ve zdravém těle zdravý duch sídlí, praví už staré přísloví a náš dnešní přetěžovací systém jakoby byl zpracován proto, aby přivedl tuto starou pravdu ad absurdum. Nikde není tolik dětí tělesně nevyvinutých, bledých, nedokrevných a nanejvýš slabých, jako ve střední škole; nezdravý městský vzduch, jenž po denním několikahodinném vyučování ve třídách stává se

opravdovým semeništěm milliard nejrozmanitějších mikrobů, nedostatek pohybu, stálé duševní napětí, mnohdy i pochopitelný, stále se opakující duševní rozruch žáků, jimž katalog professorův je hrozným nepřítelem, množství nového učiva na zítřek atd., atd.... nehledě ani k tomu, že vše to spadá v dobu nejpronikavějšího vývoje tělesného, jenž nadchází průměrně mezi 2—18 rokem —: kolik to skrytého nepřátelství zákeřně číhá na mladistvé tělo středoškolského studenta! Je zcela přirozeno, že tím i duše trpí a proto resolnce zmíněného sjezdu, jíž domáhá se sbor prozatím systemisování míst středoškolských lékařů, kteří by měli nebezpečí pokud možno paralysovati, je nanejvýš zdravá a patří k nejsympatičtějším.

V Německu těší se tato myšlenka už delší dobu veliké přízni povolaných kruhů. Dle jejich intencí má takovýto školní lékař nejenom prohlížeti čas od času svoje svěřence, ale má systematicky bdíti nad pořádkem, čistotou, větráním a pod. školních síní, ložnic a kuchyní školských, pokud se jedná o pensionáty. Bavorské ministerstvo vyučování dalo do rozpočtu docela položku na zřízení *professury pro zdravotnictví* na universitě mnichovské. Zajímavý je po této stránce program středoškolského sjezdu zdravotnického, jenž v minulém roce odbýván byl ve Výmaru (čítá 1000 členů mezi nejvyššími úřadníky ministerstva kultu a příslušných stavů) a jenž rokoval o těchto otázkách: 1. O potírání souchotin školním zdravotnictvím. 2. O hygienickém vzdělání budoucích učitelů v učitelských seminářích. 3. O prázdninách a přestávkách za vyučování. 4. O postavení městských správ ke školní hygieně. 5. O činnosti školních lékařů. 6. O reformě elementárního vyučování se stanoviska školní hygieny. 7. O léčení skoliose. 8. O moderních proudech paedagogických s řečeného stanoviska. 9. O léčení koktavosti školních dětí.

V tomto programu je zahrnuta celá řada nedostatků, jimž je mládež vydána — a je jisto, že pokud možno radikální reforma v tomto směru byla by nesmírně blahodárnou její příští zdatnosti. Při tom se nechci ani zmiňovati již o strašlivé mnohdy chudobě, která mezi studenty zuří. I tu konečně mělo být pamatováno na zřízení *větších fondů* státem, z nichž by ubožáci čas od času byli podporováni. Fondy podobné ovšem trvají na mnohých ústavech, ale podporovány jsouce pouze jednotlivými dobrodinci, nemají nikdy dostatečných prostředků, aby bídu mírnily, tím méně zažehnávaly. Toto zařízení dle našeho soudu je rovněž svatou povinností státu a v řadě odborných otázek sjezdových nemělo býti opomenuto. —

Zúžení učebné osnovy souvisí s tímto požadavkem. Jest všeobecně známo — a prozíravých, s mládeží cítících učitelů se to bolestně dotýká — že jak v reálném, tak filologickém programu předepsána je spousta detailních požadavku, jichž znalosti není naprosto zapotřebí k vybudování určitého, pevného názoru na ten či onen vě-

decký obor, k pochopení jeho „duše", abychom tak řekli, k obeznámení se se základní strukturou předmětu. Matematika, fysika, přírodopis — a zvláště tento — vyžadují celé spousty minuciosních věcí odborných, z nichž ovšem si žák pro budoucí život nepřinese ničeho, ale které ani k formování jeho celkového názoru ničím nepřispěly. Historie vyplýtvá nejvíce drahého času na šarvátky a boje starých národů, na dření posloupnosti nejruznějších panovníků, při čemž politická, umělecká, kulturní a národohospodářská stránka bývá popelkou, ač-li vůbec není mnohdy opomíjena a kladena níže. Přes moderní a krásně zpracovanou metodu našich filologů (viz Instrukce z roku 1899) uvízlo ve studiu řečí ještě tolik grammatických požadavků, že ke konversaci a k umělecké i mravní stránce učiva lze jenom kradmo přihlížeti. To jsou vady přemýšlejícímu a moderně vychovanému učiteli příliš dobře známé, než aby se o nich musilo šíře hovořiti.

Náprava je ovšem těžká, hlavně pro onu zmíněnou již kolisi. Většina starších professorů, jichž hlas je vyšší služební třídou přirozeně závažnější, a potom řada funkcionářů v ministerstvu je konservativní, lpící na blízkém sobě předmětu. Zdá se, že nejsnadnějším rozřešením problému bylo by řešení co možno nejradikálnější: zavedení *jednotné střední školy*, která by povstala splynutím gymnasia i reálky, jejíž učivo zhutnilo by se v jednotný system dle dosavadního obojího vzoru. Německo je v této myšlence, která už ve Francii s velkým zdarem se dlouho provádí, zase radikálním průkopníkem. Professor klassické filologie würzburské university dr. M. Schanz vydal nedávno pamětní spis, kde o tomto předmětě i se stanoviska vysokoškolského promlouvá. Školství universitní zažívá krisi dle jeho doznání, velkolepý rozmach technických věd, železnictví a průmyslu počíná nápadně zvýšovati význam vysokých škol technických. I je na snadě myšlenka, aby oba ústavy splynuly v jeden jediný a vytvořily tak jednotnou novou universitu, která by odpovídala výši a požadavkům doby. Sjednocení toto není ostatně utopií, vždyť v Americe je už dávno dokonáno a v Anglii částečně. A navrhuje osnovu tuto: Fakulta filosofická nastoupila by na místo všeobecného oddělení technického a měla by tři sekce: humanistickou, realistickou a uměleckou. Odbory chemické jsou už na universitě, technologie z techniky by jim byla jen přidružena. Všecka tři oddělení stavitelská jsou velmi těsně sloučena v jedinou skupinu — tvořila by tudíž zase novou, však jednotnou fakultu, rovněž na tři sekce rozdělenou.

Rozumí se, že předpokladem této zdravé reformy byla by reforma středoškolská. Dle Schanzova plánu má to býti humanistické gymnasium s určitými změnami. Změn by však nebylo třeba zvlášť pronikavých: trochu omezení klassických jazyků, zavedení povinného kreslení do všech tříd, chemie zúžena na dvě týdenní hodiny, fysika a přírodopis ponechány při starém, matematické požadavky zvýšeny v ohledu gymnasií, sníženy v ohledu reálek.

O podobném ústavu rokováno a promlouváno i v Rakousku. Zástupcové vlády však mu nepřejí a udávají spoustu důvodů, jimiž bylo by možno reformu oddáliti (neboť jednou k ní dojde najisto!). Zajímavý pohled ve smýšlení ministra Hartla přinesl „Neues Wiener Tagblatt" ze dne 5. prosince 1902, jenž uveřejnil rozmluvu jeho s jistým středoškolským ředitelem. Ministr vyslovil se *proti* jednotné střední škole. Musila by být organisována tak, aby byla připravou ke *všem* vysokým školám a tu prý stojí v cestě veliké obtíže. Dále prohlásil za nemožné, aby byly více omezeny staroklassické jazyky latina a řečtina; pro zavedení latiny na reálku (i o tom se mluvilo!) ani pro rozšíření školy této na osm ročníků není, ač uznává, že by pro toto rozšíření mluvilo mnoho důvodů, hlavně přetížení žactva, které je na reálce daleko větší, než na gymnasiu. Nejvíce se však proti všemu staví obtíže finanční a legislativní. Naproti tomu pokládá ministr Hartel za možné, *aby byl žákům reálných škol usnadněn přístup na universitu k odborům mathematicko-přírodovědeckým, ke studiu moderních jazyků a za jisté úpravy a předpokladu i k lékařství.* O tomto bodě bylo ostatně živě rokováno ve Vídni dne 12. prosince m. r., kam shromáždilo se množství professorstva vysoko- i středoškolského; bohatě doložená resoluce podána je už officielně ministerstvu kultu a vyučování.

Téhož dne jako na zavolanou přinesla „Neue Freie Presse" rozmluvu ministrovu o universitách. Konkretních návrhů na reformu vnitřní tu není, jediné, co se dá v nejbližší době v tomto směru očekávati, jest naděje na zvýšení platů universitním professorům — ve Vídni, aby snad stolice universitní ve Vídni stala se lákavější (mehr verlockend).

*

I ženské studium vzmáhá se u nás utěšeně v poslední době. V poslední době zejména Morava stojí v popředí svými účelnými reformami „Vesny", které v neposlední míře dlužno přičítati na vrub rozhledu a paedagogického smyslu ředitele Fr. Mareše. V poslední době mnoho se mluvilo i psalo o společném chlapecko-dívčím nižším gymnasiu v Kyjově, kde z popudu Jednoty moravských učitelek měl býti učiněn pokus tohoto školství. V některých listech bylo mylně psáno, že pokus tento byl zmařen nepříznivým projevem ministra vyučování. Toto, jakož i městská rada vyškovská i ředitelství gymnasia projevilo v pravdě veškeru ochotu k tomu, pouze moravská zemská školní rada našla v tom háček. A tak nezbylo nic jiného, leč hledati východiště jinde a tak čilá Jednota učitelek moravských oznamuje právě rozhodnutí, že založiti hodlá na Moravě *ženské gymnasium*. Myšlenka, přihlížíme-li k prostředkům a vlivu spolku, stejně odvážná jako krásná a záslužná. Moravě s tolika českým obyvatelstvem zajisté nepostačuje Vesna s Pöttingeem, nehledě ani k tomu,

že oba tyto ústavy vzdělávají více všeobecně, pro život praktický, než účelně pro další vědecké studium. Působnost Minervy nesáhá příliš na Moravu a tak názor, že celá věc bude třištěním sil, jak někde bylo podotknuto, je nemístný. Veškerá snaha soustřeďuje se nyní k ustavení vydržovacího spolku a k zajištění finanční stránky. Doufejme, že energii v čele stojících jedinců podaří se v brzku zažehnati každou nesnáz a tak že položena bude na Moravě nová bašta ke zvýšení úrovně intellektuální a k šíření ušlechtilého feminismu.

V Petrohradě připuštěny byly ženy už před několika lety na fakultu medicinskou. V poslední době složilo 111 prvních kandidátek předepsané zkoušky lékařské. Sociální poměry mezi nimi nejsou však nikterak utěšeny, což konečně dalo by se říci většinou o veškerých studentkách ruských. Zejména v Moskvě zápasí jich mnoho o denní chléb a jejich bydlištěm je zhusta sklepní nezdravá místnost. I těžkými ručními pracemi musejí mnohé uhajovati své potřeby, ba uvedena jest jedna z nich jako roznášečka uhlí na dráze. Je to ovšem smutný obrázek kulturní a sociální vyspělosti Ruska.

*

Nedostatek učitelstva středoškolského, jenž v posledních letech byl příliš citelný v celém Rakousku a částečně dosud je pociťován, zavdal prof. K. Mendlovi podnět ku přednášce v německém spolku „Deutsche Mittelschule in Mähren" o této otázce, jejíž řešení otáčelo se kolem některých otázek čistě materielních. Zmiňujeme se o tom tudíž krátce, jen k vůli zcelení přehledu, podotýkajíce, že na konec přijata byla dlouhá resoluce, požadující celou řadu změn v ohledu finančním a že resoluce tato bude předložena na velkém, na jaře chystaném německém sjezdu rakouských středních škol, jenž bude spojen s mezinárodní výstavou školských pomůcek, methodických potřeb a j. —*lm*—

*

Školství obecné a měšťanské.

Konečně dne 30. prosince m. r. přijal sněm království Českého zákon o zemské dávce z piva. Obnos 1 K 70 h za 1 hl. spasil však zákon o platech učitelských, který již byl 6. července 1901 odhlasován. Učitelstvo obecných i měšťanských škol si oddechlo. Poslanci národní strany svobodomyslné, Němci i ikonservativní velkostatek přistoupili na návrh vládní, jenom čeští agrárníci a radikální pokrokáři mluvili proti 1.70 K a stáli neústupně na 2 K z 1 hl. Neudržitelné finanční poměry učitelstva neponoukaly je k jednotě jednání, k němuž všecky frakce německé svůj souhlas daly. Poslanci národní strany svobodomyslné dobře rozpoznali svým prohlášením (posl. Anýže) úmysly vlády, tvrdíce: „Prohlášeními předsedy ministerstva, že zákon o úpravě hmotných poměrů učitelstva, sněmem království Českého dne 6. čer-

vence 1901 přijatý, předložen a doporučen bude k Nejvyššímu schválení, jakmile zemský sněm království Českého vyřídí také zákon o dávce z piva se změnami, jež vláda navrhuje, — zahrnut jest úklad, jen aby ve věci nastal buď opětný prutah, aneb aby jí bylo zneužito k nespravedlivým budoucně nastrojeným útokům proti poslancům, jako se stalo ve známé řeči předsedy ministerstva dra Körbra a ve známém výnosu místodržitele království Českého okresním školním radám vydaném bez vědomí a svolení zemské školní rady proti zřejmému ustanovení jejího jednacího řádu. Ba v tomto prohlášení spočívá i zjevná snaha působiti ku zmaření zákona o platech učitelských." (Sten. prot. 30. pros. 1903 str. 1611.) Navrženým změnám neodporovali jedině proto, aby zákon o úpravě platu učitelských mohl býti již doporučen k sankci, poněvadž některé části jeho platí již od 1. ledna 1903 (hlavně ustanovení o základním služném, aktivitním přídavku a zásadách pensijních), nové kvinkvenálky od 1. ledna 1904. Zákonem tímto stabilisuje se postavení učitelské zvláště na obecných školách. Finanční postavení jeho se zlepší, což jenom přispěje k usamostatnění školy a vážnosti pracovníka v ní. Nikde v zákoně nečiní se v požitcích rozdílu mezi učitelem a učitelkou, jenom katecheti požívají jistých výhod. Místa p o d u č i t e l s k á s e z r u š u j í a nahražují se místy učitele II. třídy. Maturitant z ústavu učitelského může nastoupiti na školu jako z a t í m n í u č i t e l s adjutem 900 K (dříve 360—400 zl.). U č i t e l II. t ř í d y (se zkouškou způsobilosti) bude míti 1200 K, po 10 letech jako definit., u č i t e l I. t ř í d y 1600 K, u č i t e l m ě š ť a n s k é š k o l y 2000 K. Všechny definitivní osoby učitelské (učitelé, učitelky, katecheti) na školách obecných mají nárok na 6 k v i n k v e n á l e k po 200 K, na školách měšťanských po 250 K. Funkční přídavek správců jednotřídních škol řídících učitelů (200 až 400 K) celkem se nezměnil. F u n k č n í p ř í d a v e k ředitelů škol měšťanských vyměřen dle počtu definitivních tříd (vedle všech tříd spravovaných), nebo podle toho, je-li škola měšťanská spojena s obecnou čili nic (400—600 K). Tímto přísluší také řádný byt nebo příbytečné dle počtu obyvatel (200—800 K). Všem uč. osobám se zkouškou způsobilosti a katechetům bude vypláceti okres školní a k t i v n í p ř í d a v k y dle počtu obyvatelstva od 800 obyv. počínajíc (15 až 40 pct. zákl. služného), řídícím uč. a ředitelům však jen polovinu jeho. Místní školní obce mohou však povoliti ještě drahotní přídavky. Učitelé výpomocní obdrží 70 pct. služného učitele II tř. (840 K). Definitivní učitelky ručních prací na školách obec. budou míti služné v obnosu 900 K, tytéž na školách měšťanských 1000 K. Všecky osoby učitelské mají nárok na výslužné. — Sankcionováním tohoto zákona o platech učitelských stane se jenom po právu stavu učitelskému, důležitému tak pro národní osvětu a duchový ráz národní. Klidní, spokojení učitelé rozsetí po širé vlasti v nesčetných vsích, městečkách i městech, stanou se nejlepší zárukou dobrých generací národních.

DĚJEPIS.

Louis Léger: *Le monde slave*, études politiques et littéraires. Deuxième série. Paris Hachette 1902.

Je to několik statí týkajících se Slovanů a slovanských literatur psaných lehce, sloužících širšímu obecenstvu zcela přístupným, téměř povídavým, takže se zdá, že nedělají si nároků, by považovány byly za vědecké a aby byly posuzovány se stanoviska vědeckého. Nechci naprosto tím říci, že by kniha vědeckého měřítka nesnesla; kniha překvapuje spoustou materiálu vesměs vědecky zaručeného, velmi zručně sestaveného a zajímavě vypracovaného. Stati tyto jsou professor Léger sám. Duchaplný, pohyblivý, velmi ochotný a milý — o všem ví, o všeličems se s chutí a s celou duší rozhovoří, všecko pravým jménem ochotně a jistě naznačí. Zná snad všecky Slovany v Paříži; neopomine ani jednoho, jakmile poprvé se objeví v malém přednáškovém sále jeho na Collège de France téměř výhradně Slovany navštěvovaném. Když ne jinak, už tím každého pozná, že prohodí tu a tam českou, polskou, ruskou neb chorvatskou větu, že příslušník hned se přihlásí. „Vy jste Čech?“ osloví vás. „A proč se hned nepřihlásíte? Vždyť já jsem slovanský konsul v Paříži!“ A již příjemný starý pán vás chytá za ruku, táže se na věci vám známé zcela plynnou češtinou i výslovností velmi dobrou. Jdete dále, potkáte Polku, hubenou, s tváří vděčnou: professor Léger zase s tou pohovoří živě; tam zase volá na známého Rusa a zve jej, aby ho navštívil v příjemném domku v rue de Boulainvilliers. Je opravdový polyglott. Když se vás zeptá, jak se vyznáte v Paříži a vy odpovíte, že už dosti, nabídne se, že vám v Paříži ukáže, co jste ještě neviděli. A šedesátiletý starý pán v největším parnu ve tři hodiny odpoledne za červnového pařížského dne s neočekávanou ochotou vede vás po boulevardu St. Michel přes Seinu, podle hôtel de Ville dále do zajímavého pařížského ghetta, kde zná v pravém slova smyslu každý kámen. Ví i, kolik v tom krámě ten který bochník chleba stojí, líčí bídné poměry lidí v tomto zákoutí pařížském bydlících, tam zase upozorňuje na vzácné stavitelské památky zde zastrčené, při čemž vzpomíná na jiné, přikazuje vám, abyste se na ně ještě v Paříži podíval . . . Věta za větou, je to přednáška historická, umělecká, sociální — vše plynnou, pěknou češtinou. Po té vracíte se s ním do quartier latin, kdež poblíž boulevardu St. Germain má v obrovském domě pro spolky vystavěném část své knihovny. Ukazuje ochotně své vzácnosti, neleni vystoupiti na žebříku nejvýše, aby vám ukázal poslední dopis svého důvěrného přítele Renana, ale — obrátí se k vám — „jsem členem vaší učené společnosti a publikací jejích nedostávám. Vyřiďte to u vás, až přijdete do Prahy!“ Na konec pozve vás na číšku pravého ruského čaje a když svou pozvedne, by si s vámi ťukl, praví: „Ale

nyní budeme chvíli mluvit francouzsky, abyste vy tam v Praze nerekli třeba, že professor Léger neumí francouzsky."

Povaha s této stránky vzácná. Léger je přímo neocenitelný touto svou vlastností. Uprostřed lidí, kteří ve všeobecnosti neuznávají za hodno učiti se jiným jazykům, stačíce sobě, kteří velmi málo starají se o jiné národy, professor Léger zná prakticky řeči slovanské a neúnavně zásobuje Paříž svými četnými knihami o Slovanstvu. Referuje o všem, co zajímavého se u Slovanů vytiskne, objeví, a zvláštní zajímavosti nabývá tím, že své věci může oživovati narážkami na autopsii. Mnoho viděl, mnoho procestoval — je duchaplný a učený praktik. Tak se jeví v přednáškách, které jsou málo filologické (aspoň ne tak, jak jsme očekávali), spíše kulturně-historické, vlastně jakási velmi pouční směs — a to ať je to přednáška literární neb literárně-filologická nebo pouze filologická. Vždycky je to týž Léger. Jeho kniha je téhož rázu.*)

Obsahuje deset rozprav různého druhu. Historické jsou čtyři: *Čechové u Kreščaku*, což je práce čtená v sedění pěti akademií v pátek dne 25. října 1901. O té odborně pojednal dr. Ladislav Hofman v minulém ročníku České Revue. Dále *Pohled na historii Polska* a *Polsko za Napoleona*. Obě práce stručně a přehledně podávají a celkem vyčerpávají vytknutou látku a na mnohých místech jsou vykonány s opravdovým porozuměním a nevšední láskou k věci. Zvláště druhá část, Polsko za Napoleona, napsána jest s dukladnou znalostí významu tohoto velikého vojevůdce pro Polsko a zároveň mírně posouzeno tu přeceňování Napoleona a přílišné, až do krajnosti spějící naděje postižených Poláků v podrobitele světa. Mickiewicz se tu jeví ve světle apoštola duševního hnutí Polska a zároveň ve světle apoštola utrpení. K věci té autor se vrací ještě ve zvláštní stati literárně-historické, věnované Mickiewiczovi. Kulturě polské vzdává autor povinný hold. — Hlavní myšlenka čtvrté stati historické, *o počátcích Ruska*, je vyslovena na konci. Rusko a význam jeho stoupá, jest se nadíti od něho věcí v literárním a hlavně politickém ohledu velikých. Autor pohlíží na dřívější fase Ruska okem sebevědomého Francouze, který zemi svou má za první a Paříž za nejprvnější. Přes to však článek vyznívá aspoň ve velkolepé naděje. — Obsah další vysvětlí nám široký název knihy. Je tu Mickiewicz ve Švýcařích, krátký nástin života a literárního významu Puškinova, je tu článek o rukopisech slovanských, o evangeliu remešském vedle Julie Hasdun a návodu, jak cestovati po Rusku. Autor vodí čtenáře po Slovanech a zajímavých zjevech u nich, ničím neunaví, nikde přes příliš se nezdrží, duchaplně předvádí přerozmanité attrakce slovanského světa. S Mickiewiczem a jeho pestrým, bouřlivým životem autor vřele cítí; nedává nikde

*) Čtenář laskavě mi odpustí tuto exkursi, jež má býti vzpomínkou na prof. Légera u příležitosti jeho šedesátých narozenin.

ani sebe tišeji se ozvati osobní animositě vůči svému předchůdci na Collège de France. Postava Mickiewiczova, Odyňcova i Krasińského objevuje se nám tu ve světle dosti určitém, zvláště Mickiewicz tu objasněn ostře užitím korrespondence. Stať o Puškinovi je příliš krátká, než aby mohla jasně předvésti tento obrovský literární zjev. Jinak zajímavý je zde počátek jednající o překladech francouzských z ruštiny, kde autor po velkofrancouzsku praví, že Puškin patří k ruským autorům, jichž dílům se dostalo cti býti přeloženu do francouzštiny. — Mluvě o rukopisech slovanských, autor dává návod, kterak učiniti slovanskou palaeografii přístupnou cizincům. Př pokusech palaeografických knih nepouští se do rozborů, konstatuje pouze. — Část o evangeliu remešském je vlastně úvod k faksimilovanému vydání evangelia remešského r. 1899 od Légera pořízenému; je to obšírná historie této vzácné památky, vyčerpávající důkladně celou látku i pěkně vyličující opravdu dětské nesnáze, které měli vydavatelé tohoto kodexu. Je to velmi důležitý literárně-historický příspěvek dobře se doplňující s článkem Francevovým v časopise musejním 1901. — Krátká, velmi vřelá stať o básníře Julii Hasdun v mladistvém věku zemřelé, předchází stati poslední, která je věnována zkušenostem z cest a praktickým pokynům pro cestovatele do Ruska.

J. Folprecht.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Federace ženských klubů v Americe.*) V květnu roku 1902 odbývala se v kalifornském městě Los Angeles šestá konvence „General Federation of womens clubs", na níž zúčastnilo se 1200 delegátek a několik tisíc členů. Konvence ta byla tak silně navštívena, že v celém městě Los Angeles nenašla se dost velká budova, tak že se celý sjezd musel rozděliti do dvou budov: koncertní síně a synagogy (!). Přes dvě stě denních listů poslalo sem své reportery. Každý stát měl vykázané místo pro své delegátky. Místo to označeno bylo praporcem v barvách státu.

Na místo uváděly „ushers", to jest dívky zvolené z členů federace a bíle oděné. Ushers vykonávají tuto funkci i při svatbách, přednáškách a jiných shromážděních: nedovolujeť demokratičnost používati k tomu najatých sluhů.

Přípravný komitét zorganisovaný už r. 1900 skládal se z více než 100 členů a rozdělen byl na podvýbory, jež s obdivuhodnou zručností vypracovaly do předu veškery detaily.

---

*) Viz článek P. A. Tverského ve Věstníku Evropy 1902 XII.

Více než 50 zvláštních vlaků přivezlo přes 8000 účastnic, jež vesměs ubytovány u rodin. Už v počátcích kongressu bylo zjevno, jak podivuhodnou organisační schopností nadány jsou ženy americké; nebylo zmatků, vše šlo zcela hladce.

Schůze v obou místnostech konány byly denně třikráte: od 8—12, od 2—6 a od 8—10 večer, celkem okolo 10 hodin denně.

Kongress zahájil guvernér státu Kalifornie, předsedkyně místního sdružení žen a předsedkyně hlavní federace. Pak četly se referáty klubů anglických, australských, indických a afrických, jež vesměs k federaci přistoupily.

Na to probírány velice praktické otázky. Tuto jen některé: doporučení společného vychování hochů a děvčat; význam vyučování umění v obecné škole, a vliv umění na duševní vývoj dítěte, nutnost učiti děti domácímu hospodářství, míti je k tomu, by v prázdné chvíli oddávaly se hrám a tělocviku atd. Otázky tyto nebyly projednávány se stanoviska theoretického, ale s hlediska zcela praktického, s hlediska matek.

Několik schůzí bylo věnováno otázce průmyslné práce žen a dětí a návrhy na reformu: dětem budiž zakázána práce v továrnách, ženám v čas těhotenství a v šestinedělí. Velice silně akcentovány byly požadavky žen, by byly připuštěny k účastenství ve veřejném životě, ve správě států i obcí. Jedna schůze věnována byla veřejnému zdravotnictví, jiná otázce okružních knihoven a sbírek uměleckých, jež v Americe víc a více obliby nabývají. I tisku a účastenství žen při něm věnována byla zvláštní schůze.

Mužům byl přístup do schůzí dosti stížen — již proto, že i pro ženské členy obě budovy sotva stačily. Mezi členy kongressu převládaly ženy plného věku a ženy staré, mladých bylo jen málo, desítky z tisíců. Ale ve Federaci je ovšem mladých žen daleko víc, než starých, delegátkami však zvoleny proto starší ženy, že nemají buď vůbec na starosti děti, nebo nemají aspoň malých dětí a mohou se snáze vydati na cestu do dalekých Los Angeles.

Sál byl přeplněn ženami a více než hlas řečnic slyšeti bylo po sále silný šelest tisíců hedvábných šatů. Obdivuhodná byla znalost řízení tak obrovské schůze. Vše šlo hladce, praesidium vedlo si vzorně.

Ještě r. 1868, kdy americký tisk oslavoval hosta svého Ch. Dickensa, nebyly dámy-žurnalistky připuštěny k banketu, naopak velice hrubě byly odbyty. Jedna z nich mrs. J. C. Croly, hluboce tím uražena, pomyslila na svépomoc a s několika přítelkyněmi založila Klub žen. Prvních členů bylo — 5 a z těch tři (poradivše se s muži) — po třech dnech z klubu vystoupily. Ale mrs. Croly nedala se odstrašiti a v brzku získala 14 členů; první klub ten založený r. 1868

v New Yorku byl nazván Sorosis; první předsedkyní klubu toho byla mrs. Alice Cary. Sorosis stala se základem a opravdovou federací ženských klubů v Americe.

Již r. 1889 bylo ženských klubů v Americe 97. První kongress federace generální byl pak r. 1890 v New Yorku: tu zorganisovány kluby tak, že jednotlivé kluby jednotlivých států mají svou federaci a tyto federace pak dohromady svými delegáty tvoří federaci generální. R. 1890 bylo na sjezdu 63 klubů ze 17 států; r. 1892 bylo klubů 189; r. 1893 na Kolumbově výstavě v Chicagu bylo na sjezdu 258 klubů; r. 1894 účastnilo se konventu 350, r. 1896 — 947, 1900 — 2675, r. 1902 — přes 4000 klubů o více než 300.000 členech. Tak rapidní je rozvoj organisace ženských klubů v Amerických Spojených Státech. Dr. *Bořivoj Prusík.*

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTÍ.

Dne 18. ledna zemřel **E. K. Liška,** professor umělecko-průmyslové školy a vynikající malíř český.

Dne 24. ledna připadlo 100. výročí narození **Karla Vinařického,** básníka, paedagoga a buditele českého.

Oprava tiskových chyb: V prosincovém čísle v článku O Mandžursko jest opraviti následující tiskové chyby: Na str. 232., ř. 2. z dola místo Tužiama má býti Fužiama. Na str. 234., ř. 13. s hora místo setnin má býti sotní (sotně jest švadrona kozácké jízdy). Na téže str. ř. 14. z dola místo o 75.000 tunách má býti o 130.000 tunách.

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

HOSPODÁŘSKÝ SPOLEK S UHRY ČI ROZLUKA?

Dr. Frant. Fiedler.

Vysmíváme se tak rádi Francouzům, že mimo svoji vlast málo se vyznají. Máme však my Češi právo vytýkati Francouzům neznalost cizích poměrů? Pravda, nenapíšeme na adressu: Prague, Hongrie. Ale ruku na srdce, mnoho-li pak známe my Češi ku př. z poměrů uherských? Na poměry uherské hledíme s hlediska zvláštního, řekl bych skoro velkopanského. Uherské poměry, toť dle našich průměrných názorů korrupce veškeré veřejné správy, neobmezené panství nabubřelých frází, zbujnělý národní šovinismus, atd., atd. Na každý tamní rozmach hledíme jako na mydlinovou bublinu, jež co nevidět splaskne, na energický tamní postup jako na velikášství, jež brzo bude pokořeno.

A přece jen zcela povrchní pohled do historie národa maďarského měl by každého z nás poučiti o naprosté nesprávnosti hlediska, s jakého pohlížíme na uherské poměry. Dlouholetá poroba pod jařmem tureckým nejen nedovedla národ maďarský zlomiti, ba nedovedla ze svéráznosti národa toho ani tolik setříti, kolik setřeno bylo ze slovanské rázovitosti našeho národa ve styku s Němci. Měl-li náš národ svou nešťastnou Bílou Horu, měl národ maďarský svůj Villagos. Ale kdežto náš národ pod osudnými pohromami nedovedl zachrániti svoji politickou samostatnost, podařilo se národu maďarskému dobýti si takovou politickou moc, že mu ji věru můžeme záviděti. A což, kdybychom chtěli porovnávati osudy národa Polského s osudy maďarskými?

Nenamítejž nikdo, že Maďarům přálo slepé štěstí. I kdyby to byly opravdu jen šťastné náhody, jež maďarský národ povznesly, patřilo k tomu dojista mnoho národní prozíravosti, národní disciplinovosti, národního sebezapření v rozhodujících

chvílích, dovedl-li národ využitkovati ve svůj prospěch šťastných náhod. Jiní národové ani tolik nedovedli; pro příklady netřeba vážiti cestu právě dalekou.

Podceňujeme rozhodně vliv národa maďarského na vývoj poměrů v této říši. Netřeba ani dlouho přemýšleti, abychom poznali příčiny toho. Jednou z příčin těch jest poměr Slováků k Maďarům. Citem i rozumem stojíme na straně prvějších; sympatie k nespravedlivě utlačované slovanské větvi jsou u nás tak hluboké, že přijímáme ve všem za své náhledy publicistiky slovácké. Jinou příčinu hledati sluší v závislosti našeho veřejného mínění na vídeňském tisku. Maďarům podařilo se, že emancipovali celý svůj politický, osvětový i hospodářský život od Vídně. Uhersko není již doménou, která by ovládána byla výlučně — jako druhdy — několika vídeňskými rody, jež zaujaly pevnou, takřka dědičnou posici v nejvyšší byrokracii, není doménou, uvnitř které by příslušel monopol vídeňským finančníkům, vídeňské žurnalistice, vídeňskému velkoobchodu.

Tuto emancipaci nemohou ve Vídni Maďarům odpustiti. Byly to přece tak krásné časy, když z centrálních úřadů vídeňských vysýlali synkové vídeňské šlechty a buržoasie rozkazy do Uher, když v cedulové bance a v jiných velkých peněžních ústavech rozhodovali vídeňští správní radové o úvěrních potřebách uherských, když velkoobchodníci vídeňští do svých kapes shrábnouti mohli zisky ze sprostředkovatelských obchodů v Uhrách. Jak se časy ty změnily. Dnes mají Uhři své vlastní centrální úřady, ve kterých jsou sami svými pány; panující rody vysoké byrokracie vídeňské jsou z úřadů těch naprosto vyloučeni. Cedulová banka není již výhradným ústavem vídeňských finančníků; v řídících sborech zasedají i maďarští příslušníci, mající neobmezený vliv, pokud jde o uherské zájmy úvěrní. V Pešti mají Maďaři své banky ve vlastních rukách, mají svojí žurnalistiku, svůj obchod atd.

Vídeň, zbavená dřívějšího svého panství nad Uherskem, se mstí. Otevřeně a nepokrytě nesmí to ovšem činiti; mají Uhři samostatnost svoji vtělenou ve státních základních zákonech, ze kterých nesleví ani litery, ani nejmenšího puntíčku. Jen v kapsách může Vídeň zatínati pěstě proti Uhrům; na oko musí však ukazovati přívětivou tvář. Ale naskytne-li se jen vhodná příležitost! „Duchaplné“ kavárnické vtipy vídeňské o hloupém Maďarovi, který . . . atd. charakterisují nejlépe panující smý-

šlení proti Maďarům. A „socialismus hloupého chlapa vídeňského", jak trefně označen byl vídeňský antisemitismus jistým vídeňským rodákem, poctil Maďary nejopovržlivějším názvem ze své zbrojnice: „Sežidovštělí Maďaři, Judaeo-Magyaren".

Tato nenávist všech těch, kdo neodvislostí uherskou utrpěli újmu ve svých politických neb hospodářských zájmech, zračí se v celém německém tisku vídeňském. Vliv tohoto tisku jest takový, že i my v Čechách nemůžeme se z něho vymaniti. Jako nemůžeme se ani dost nabažiti vídeňských vtipů o hloupých Maďarech, zrovna tak nemůžeme sobě dost vynachváliti časopisu, který hodně jadrně píše proti Maďarům. Jsme při tom tak neskonale, až uboze naivní — nechci užíti slova méně zdvořilého — že zapomínáme, jak táž nenávist vídeňského tisku sápe se na každý náš krok, kterým náš český život, nechť v ohledu politickém či osvětovém neb hospodářském, odpoutati chceme od centrálních vlivů vídeňských, aneb kterým získati chceme pro náš národ příslušný vliv v některé instituci až dosud vídeňskými kruhy ovládané.

Jako jsou Maďaři nevyčerpatelnou studní hrubému vídeňskému vtipu, jsme i my Češi nevyčerpatelnou studní vídeňskému vtipu o tolik ještě hrubšímu, o kolik třeba méně nás se báti. Dříve paradoval na plakátech vídeňských šantánů „der dumme Böhm", dnes čtete tam „die Familie Pschesina". Vídeňský tisk se nám posmíval, když chtěli jsme na bankovce zcela skromně jen dvou českých slůvek: „deset zlatých"; tentýž tisk vyřítil se na nás nedávno, když žádali jsme za zastoupení ve správě hlavního úvěrního ústavu, v generální radě rakousko-uherské banky. Ale to vše nám pranic nevadí. Vyřítili se německý tisk vídeňský proti Maďarům, může počítati bezpečně na to, že naše veřejné mínění půjde sebou, aniž by ohlíželo se na to, že týž tisk za chvíli podnikne ještě ostřejší a frivolnější útoky proti našim snahám.

Následky této závislosti veřejného mínění v Čechách o poměrech maďarských na německé žurnalistice vídeňské zvláště, dobře pociťujeme při jedné příležitosti: když jde totiž o vyrovnání mezi Rakouskem a Uherskem. Vídeňská žurnalistika potřebuje toliko nasaditi nám černé brejle, a my poslušně vidíme vyrovnání to v temném zbarvení; kdyby žurnalistika ta podala nám brejle růžové, viděli bychom vyrovnání v samém růžovém světle. Zkrátka pohlížíme na rozvoj ústavních a ho-

spodářských poměru mezi Předlitavskem a Zalitavskem s hlediska vídeňského. Aby se nezdálo, že snad přeháním, uvedu příklad. V novém statutu rakousko-uherské banky přiznáno bylo Uhrům právo, že polovice členů generální rady musí býti uherskými příslušníky. Vídeňský tisk byl hned na nohou proti tomuto „pomaďaršťění" banky. Zcela přirozeně. Neboť vídeňští páni finančníci, velkoobchodníci, továrníci a pod., kteří pokládali generální radu rakousko-uherské banky za svůj monopol, musili najednou děliti se o tato místa s Maďary. Ale i u nás v Čechách podle vídeňského receptu brojili jsme proti „pomaďaršťění" banky. Měli jsme opravdu k tomu příčiny? Nešlo přece o nás, nýbrž jen o několik německých pánů generálních radů z Vídně, od kterých očekávati bychom mohli věru skrovné přízně; nebylo jistě třeba, abychom šli do boje ve prospěch vídeňských živlů nám nepřejících. Naopak vítězství Maďarů ve správě cedulové banky pomohlo také trochu nám Čechům: mohou-li Maďaři míti vlastní své zastoupení v rakousko-uherské bance, a to zastoupení hodně silné, bude lze odpírati nám Čechům, hledíc k našim úvěrním poměrům, zastoupení v tomto ústavu? My v Čechách nepotřebovali jsme se věru rozčilovati nad úspěchem uherským ve správě bankovní.

Tvrdím tedy, že svůj úsudek o celém poměru naší polovice k Uhrám neměli bychom si dáti kaliti povelem německého tisku z Vídně, nýbrž že měli bychom postaviti se na vlastní své stanovisko, jak kážou nám vlastní naše zájmy. Snad v mnohém náš úsudek, k němuž se svého českého stanoviska dospějeme, bude se srovnávati s úsudkem německého tisku z Vídně inspirovaného. V mnohých bodech bude asi naše stanovisko jiné, než stanovisko jmenovaného tisku. Připomínám však, že mi jde zde jedině o věcný rozbor poměru mezi Předlitavskem a Zalitavím bez ohledu na politickou taktiku, kterou všeobecné poměry politické kázati snad budou poslancům českým na říšské radě.

Každá úvaha o poměrech naší polovice k polovici uherské musí klásti sobě zásadní otázku, má-li dosavadní spolek mezi oběma polovicemi býti zachován či rozloučen. Na obsahu odpovědi na tuto otázku záviseti bude vše další. Kdo rozhodne se pro spolek, musí svůj postup zaříditi tak, aby odklízel z cesty překážky, jež ohrožovati by mohly zdar vzájemných úmluv mezi oběma polovicemi. Kdo rozhodne se pro rozluku, bude míti

úkol velmi snadný; postaví se na stanovisko: nepovolit v ničem, a rozluka přijde co nevidět. Tedy spolek či rozluka?

Otázka tato má dvě různé stránky, hospodářskou a politickou.

V ohledu hospodářském spočívá význam spolku mezi Rakouskem a Uherskem v tom, že v obvodu celého spolku lze vyměňovati navzájem zboží bez celních překážek a že určité záležitosti uspořádány jsou jednotně (vlastně „dle společně smluvených zásad"), aby vzájemné styky mohly vyvíjeti se bez překážek (úprava nepřímých daní, dopravnictví, peněžnictví, cedulového bankovnictví a pod.). V hospodářském ohledu budou proto o ceně spolkového svazku pro naši polovici rozhodovati hlavně prospěchy, jež vzcházejí této polovici z hospodářských styků s polovicí uherskou; tedy bilance vzájemného přívozu a vývozu zboží. Čísla, z nichž lze o této bilanci učiniti si přibližný obraz, byla by — sr. statistický materiál k předlohám vyrovnávacím, svazek VI., k příl. 1622 sten. prot. poslanecké sněmovny, sesse XVII, 1903 — následující:

Rok	Přívoz z Uher (v mil. K)	Vývoz do Uher (v mil. K)	Větší vývoz (+) neb přívoz (—).
1885	571·423	729·049	+ 157·626
1886	604·768	722·933	+ 118·165
1887	600·051	759·183	+ 159·232
1888	620·668	777·175	+ 156·507
1889	669·284	799·989	+ 130·705
1890	787·401	836·902	+ 49·501
1891	825·727	852·239	+ 26·512
1892	773·425	855·045	+ 81·620
1893	745·786	833 974	+ 88·188
1894	813·948	884·516	+ 70·568
1895	779·878	883·538	+ 103·660
1896	821·783	864·181	+ 42·398
1897	807·740	844·478	+ 36·738
1898	809·106	885·414	+ 76·308
1899	844·723	921·448	+ 76·725
1900	921·680	885·236	— 36·444
1901	901·643	873·864	— 27·779
Průměr 1885—1891 .	668·473	782·496	+ 114·023
» 1892—1901 .	821·971	873·169	+ 51·198

Z čísel těchto lze vyčísti, že přívoz z Uher k nám stoupá mnohem rychleji, než vývoz od nás do Uher. Výhodnost hospodářského spolku s Uherskem dle toho se pro nás stále

zmenšuje; ba v letech 1900 a 1901 stala se naše bilance oproti Uhersku dokonce již passivní, tak že by spolek byl výhodným již jen pro Uhersko, nikoliv pro naší polovici.

Ale na tento číselný výsledek dlužno hleděti s jistou reservou. Nehledíc k omylům, jež ve statistických podobných výkazech jsou běžnými — ku př. neshody statistických dat o přívozu z Rakouska do Německa a naopak ve výkazech rakouských a německých, nebo podobné neshody ve výkazech německých a ruských o vzájemných obchodech — nesmí přehlížena býti jistá okolnost, která seslabuje přesvědčivost čísel uvedených. Čísla z doby 1885 do 1899 vzata jsou ze statistiky uherské, ježto do té doby jen na straně uherské vzájemné obchody byly zjišťovány. Čísla z let 1900 a 1901 jsou již původu předlitavského, ježto r. 1899 zavedena byla v Předlitavi samostatná statistika přívozu a vývozu mezi Předlitavím a Zalitavím. Je zajímavo a zajisté nápadno, že právě v letech, kdy začala naše domácí statistika vzájemné obchodní poměry zjišťovati, objevilo se passivum na naší straně, kdežto až do té doby bylo na naší straně aktivum. Dále je zajímavo, že dáta uherské a rakouské statistiky se neshodují zúplna. Vysvětlení jest na snadě. Z dat o vzájemných obchodech dovozují se v obou polovicích důležité závěrky pro obnovu celní a obchodní smlouvy, a jest proto přirozenou na každé straně snaha, aby ukázala, že v dosavadním svazku přináší oběti straně druhé. Mimoděk snad — neboť nechtěl bych se domýšleti, že by bylo při tom nějakého úmyslu — má snaha ta vliv na výsledek statistiky.

Poněvadž passivum rakouské obchodní bilance z 1900 a 1901 jest významné a důležité pro posouzení ceny hospodářského spolku s Uherskem, nutno přihlédnouti blíže k příslušným číslům z posledních šesti let:

Rok	Přívoz z Uher			Vývoz do Uher		
	v metr. centech	v kusech	cena v mil. K	v metr. centech	v kusech	cena v mil. K
1896	38,041.100	3,529.224	821·783	20,932.905	35.423	864·181
1897	35,161.265	3,365.652	807·740	20,812.045	21.938	844·478
1898	33,567.097	3,605.156	809·106	22,779.382	22.228	885·414
1899	37,206.095	4,098.120	814·723	23,357.992	22.223	921·448
1900	48,615.775	5,444.658	921·680	22,083.232	841.804	885·236
1901	45,226.275	5,537.366	901·643	23,034.045	876.559	873·864
Průměry:						
1885—1891 .	24,339.638	4,658.029	668·473	11,545.399	33.639	782·496
1892—1901 .	35,859.501	3,716.821	821·971	21,147.843	197.760	873 169

Vývoz z Předlitavska do Uherska zůstává v poslední době — nehledíc k r. 1899 — dle těchto čísel téměř stabilním. Vzrůst co do počtu kusů v r. 1900 a 1901 neznamená ničeho jiného, než že jisté druhy zboží, počítané v statistice dříve dle váhy, počítány byly dle kusů (jsou to hodinky, deštníky, slunečníky, jichž vyvezeno do Uher 809.573 kusů v r. 1900 a 847.075 kusů v r. 1901). Z čísel naznačujících celkovou cenu vývozu nelze činiti zcela určitých závěrků o nepříznivém vývoji vývozu do Uher proto, že ceny mnohých druhů zboží do Uher vyváženého vůbec klesly, tak že celková cena vývozu nemohla z této příčiny stoupati stejnoměrně s množstvím vývozu. Že tomu tak, dokládám z těchto příkladů, naznačujících průměrný roční vývoz do Uher co do množství a co do ceny:

	1885—1891	1892—1901	1885—1891	1892—1901
	v metr. centech		v milionech korun	
Víno	161.395	438.196	17.816	12.692
Zboží kožené . . .	14.756	24.641	33.549	25.889

Nelze tedy ve změněných snad poměrech vývozu z Předlitavska do Uherska hledati příčiny passivity rakouské bilance v r. 1900 a 1901, nýbrž v poměrech přívozu z Uher k nám.

V číslech z let 1896—1901 podrobněji uvedených nápadným jest náhlý skok přívozu do výše v letech 1900 a 1901 oproti dřívějšku. Oproti roku 1899 stoupl přívoz v r. 1900 o celých 11,419.680 metr. centů a 1,346.538 kusů, co do ceny pak o 76·957 mil. korun.

Podrobnější rozbor náhle zvýšeného přívozu z Uher k nám v r. 1900 oproti 1899 ukazuje, že zvýšen byl přívoz ten v kategorii:

surovin	o 9,884.266 metr. centů o 1,261.025 kusů	čili o 55·328 mil. K.	
polotovarů	o 539.060 metr. centů	čili o 5·504 mil. K.	
tovarů	o 986.354 metr. centů o 80.252 kusů	čili o 16·125 mil. K.	

V kategorii surovin hlavní podíl ve zvýšeném vývozu připadal na jatečný dobytek, drůbež (která vydá hodně co do počtu kusů, ale málo co do ceny), obilí (pšenici a žito), seno, slámu, otruby, uhlí, železnou rudu, surové železo. V kategorii polotovarů zvýšen přívoz polospracovaného dříví, chemických přípravek. V kategorii tovarů hlavní podíl náležel mouce, pak že-

leznému zboží a strojům, v menší míře pak dřevěnému a koštěnému zboží a chemickým výrobkům.

Obraz, jaký čísla o rozvoji vzájemného obchodu mezi oběma polovicemi poskytují, jest takový: Do konce let osmdesátých kráčí vývoz od nás do Uher přibližně stejným tempem ku předu, jako přívoz z Uher k nám. V desítiletí 1890—1899 náš vývoz stoupá sice o něco, ale dávno ne tak rychle, jako přívoz z Uher; následkem toho bilanční aktivum našeho obchodu uherského kleslo.

V průměru let 1885—1889 bylo bilanční naše aktivum ročně . . . 144·427 mil. K,
» » 1890—1899 bylo bilanční naše aktivum ročně . . . 65·222 mil. K.

V letech 1900 a 1901 objevilo se následkem vzrůstu uherského přívozu k nám v naší bilanci passivum, jež dle průměru těchto dvou let činilo ročně 32·112 mil. korun.

Za takových poměrů jest na snadě závěrek: Jestli za nynějšího hospodářského svazku s Uherskem bilance našeho obchodu s touto polovicí stává se nepříznivější, ba dokonce passivní, co má nás vlastně vázati na dále k této polovici, zvláště když nad to ještě každé téměř chvíle vzpěniti se musí v nás krev nad některým neoprávněným požadavkem uherským? Přiznáváme uherské polovici ve všech společných institucích rovnocenný vliv, snášíme politickou převahu Uher, platíme větší část kvoty, trpíme proti nám namířenou dopravní a průmyslovou státní politiku uherskou, nebouříme ani proti neoprávněným finančním újmám, jaké se na nás chystají ku př. při konversi renty; to vše máme snášeti, aniž by kynula nám náhrada aspoň z odbytu zboží v Uhrách? Nikdo nemůže se proto diviti tomu, ozývá-li se hlučně požadavek rozluky.

Že požadavek takový nejhlučněji ozývá se z kruhů zemědělských, leží na bíledni. Mezi předměty, jež Uhersko k nám nejhojněji zasýlá, patří obilí, dobytek, drůbež, slanina, sádlo, mouka, tedy vesměs výrobky zemědělské, jež stlačují ceny domácích našich zemědělských výrobků. Dokud volný tento dovoz zemědělských výrobků z Uher k nám bude možný, málo platna budou našemu zemědělství vysoká cla zemědělská; cla tato prospívati mohou jen uherskému zemědělství, ježto ochrannými cly vyloučeny budou zemědělské výrobky cizí — jmenovitě z Ruska

a Balkánu — úplně z našeho trhu, vydaného potom neobmezené vládě uherských zemědělských výrobků. Předlitavskému zemědělství ochranná cla obilní, dobytčí a pod. pomohou dle mínění zemědělských k vyšším cenám jen tehdy, bude-li lze týmž způsobem stíhati přívoz z Uher k nám. Kdyby tedy nad zájmy všeho obyvatelstva v Předlitavsku jako výhradně a bezohledně rozhodující postaveny byly zájmy té skupiny zemědělské, která odkázána jsouc na prodej svých plodin, má zájem na cenách těchto plodin, byla by rozluka s Uhry nezbytnou.*)

(Dokončení.)

OTÁZKA CUKERNÍ.

Spor interessu mezi raffineury, surovárnami i producenty řepy značnou měrou se rozvířivší právě v době, kdy neschází na hlasech industrii cukerní černou budoucnost předpovídajících, obrátil zřetel širší veřejnosti opětně k otázce cukerní, tím spíše, že nyní u nás více pozornosti věnovati se počíná také veledůležitým pro nás otázkám národohospodářským.

Otázka cukerní není nová, ač ovšem ve svém vývoji prodělala různé etapy; není však to také otázka, jejíž podrobné složení vnitřní bylo by ve všech interessovaných zemích stejné. Také otázka cukerní nebyla nikdy otázkou výlučně praktickou, aspoň co do svého provedení, celá řada theoretiků se jí zabývala — jak také přirozeno při industrii, při níž zpracování theoretické nenásledovalo teprve po nastalém rozvoji, nýbrž která spíše na základě úvah abstraktních byla v život vyvolána úsilím státním, ač ovšem nedá se popříti, že vynaloženou námahu i náklad praktickými výsledky hojně odměnila.

Jak v. Lippmann ve svých, s neobyčejnou pílí sestavených dějinách cukru vykládá, jest výroba cukru velmi stará, a záhy dostal se cukr z Asie také do Evropy, již za časů rozkvětu říše Římské; stal se důležitým předmětem obchodu Benátčanů, kteří ovšem svůj monopol obchodem cukerním po odkrytí nových

*) Že v kruzích zemědělství ozývá se požadavek rozluky, jest nepopíratelno. Nikoliv však všeobecně (ku př. ne pro rozluku německý odbor zemědělské rady v Čechách). Také postup »rakouského ústředí pro hájení zájmů zemědělských« ve Vídni, jež vystupuje jako vedoucí orgán zemědělský, při přípravě celního tarifu a rakousko-uherského vyrovnání nebyl takový, aby mohl vésti k rozluce.

světů a cesty kolem Afriky jiným národům, Portugalcům, Holland'anům, Angličanům a pak i Francouzům přenechati musili. Cukr vyráběl se až do stol. XVIII. výhradně ze třtiny cukrové, byl pak vždy spíše předmětem požitku a specií lékárnickou, ač není pochyby, že čím dále tím více s rozvojem obchodu i do širších vrstev vnikal. Výroba cukru byla obmezena na tropy a teplá pásma subtropická, nejvíce na kolonie států evropských, ač svého času také sicilská výroba cukerní a vůbec produkce zemí při moři Středozemním ležících známa byla. Avšak výrobek odtamtud přicházející nebýval zcela čistý, i vyvolána potřebami konsumu industrie raffinerií, jež však nezůstala koloniím. Raffinerie zřizovány původně v hlavních přístavech, kam cukr se dovážel, leč merkantilné snahy států stol. XVIII. záhy zavedly raffinaci i jinde.

Tak tomu bylo na př. též v Rakousku, kdež od let padesátých, stol. 18. měla obchodní společnost terstsko-rjecká privilej na raffinování cukru a velkou část monarchie raffinovaným cukrem kolonialním vskutku zásobovala. Výhody její nebyly pouze celní, nýbrž požívala i ve směrech jiných různých ulehčení a svobod. Během času zřídila se ještě raffinerie v Klosterneuburce a ve Zbraslavi, jež podobnými výhodami byly opatřeny, konečně i jako živnost počala se raffinerie po příkladě hamburském i v Praze prováděti.

Až do počátku století 19. byla tedy cukerní otázka nejvýš ještě spojena vůbec s otázkou oprávněnosti protekcionalismu, příkrých srážek interessů nejrůznějších tu ještě nebylo. Tu však přišly doby napoleonské se systémem kontinentálním: dovoz cukru se náhle ztenčil na kontinentě na minimum, a tu se teprve seznalo, jak důležitým předmětem obchodu i konsumu se cukr zatím stal.

Tím větší byla tedy ochota, s níž ujala se podnikavost soukromá, podpora vlád i společností hospodářských vynálezu Marggraf-Achardova extrahování cukru z řepy cukrovky. Byly v té době i jiné pokusy zahájeny, najmě s cukrem javorovým, neudržely se však ve větší míře. Industrie cukru řepového překročila nejen ve Francii, nýbrž i v Německu a u nás záhy stadium pouhých pokusů, stala se živností po továrnicku provozovanou. Vysoké ceny cukerní a munificence vlád přispívaly nemálo k rentabilitě a tím i rozšíření. Pád Napoleonův otevřel břehy evropské cukru kolonialnímu opětně a zároveň odňal do-

mácí industrii veškeru podporu, i není divu, že tato v letech 1815—1830 sklesla velice. Leč zdravé jádro nedalo jí zahynouti. Nejprve ve Francii, pak i jinde pro své výhody vzhledem k hospodářství polnímu udržována byvši a svobodou od daně (nepovšimnuta správou berní spíše než protěžována) nabyvši výhodného postavení počala se rozšiřovati i dále na úkor industrie kolonialní, což ovšem státy kolonialní, jako na př. Francie, nejtíže nesly, tak že dokonce r. 1843. přinesl ve Francii návrh veškeru domácí industrii cukerní vykoupiti a zakázati pro budoucnost výrobu cukru ze surovin domácích. N. L. Bonaparte (pozdější Napoleon III.) postavil se sám proti tomu spisem, jakž vůbec v Bonapartistech nová industrie největší podpory měla. K provedení návrhu ovšem nedošlo, ale pro tehdejší poměry charakteristický jest nepochybně. Té doby tedy povstalo a šíře se rozvinulo prvé heslo a podstatná příčina cukerní otázky: boj řepy se třtinou, kolonií s rolnictvím evropským. Tento důvod boje neustal nikdy, trvá i dnes a jest tím spletitější, čím úže se připojují kolonie k evropským státům, resp. čím větší váhy mají kolonie ve správě států kolonialních a zvláště nejdůležitějšího z nich — Anglie. Důvody pak, jež Evropu nutkaly k udržování industrie cukerní domácí, byly asi tyto (v celku možno o nich říci, že i dnes ještě pozůstávají):

a) výnosné zpracování průmyslové rostliny;
b) výhodné upotřebení odpadků výroby (původně výtlačků, pak řízků a melasy);
c) ušetření nákladu do ciziny jdoucího za cukr a passivní konto mezinárodní bilance platební zvětšujícího;
d) přihodné zaměstnání domácích kapitálů a sil pracovních.

Jak tedy praveno, prvou podporou průmyslu cukerního byla jeho svoboda od daně, a to zhusta nejen konsumní, nýbrž i živnostenská (srv. na př. v Rakousku). Nový však element vnesen do otázky zavedením daně cukerní v desítiletí 1838 až 1849 v Evropských státech vyrábějících nastalým. Příčina zavedení daně byla všude stejná: znohutněním domácí industrie cukerní klesaly (nebo aspoň očekávaným způsobem nestoupaly) výnosy cukerního cla; tento schodek měla vyplniti cukerní industrie domácí podle úsudku vlád k nesení takového břemene již dosti silná. Rakousko zavedlo daň na základě nejv. rozhodnutí ze dne 12. listopadu 1849. výnosem ministeria financí ze dne 19. listopadu 1849. ř. z. čís. 16. Ale úprava daně nebyla tak

snadná: daň fabrikátová pro nevyspělou posud techniku daňovou se nezavedla nebo po krátké platnosti zase odstranila, i bylo nutno hledati způsoby jiné. Tyto však obsahovaly v sobě z pravidla praemie výrobní. Jako způsoby zdanění můžeme uvésti:

a) Daň na surovinu. Tato ukládala se vždy na jednotku váhy zpracované řepy, byl pak základem jejím přijatý fixní poměr mezi váhou řepy a z ní vykořistěného výrobku — cukru určité jakosti. Není pochyby, že mohl tento poměr býti vzat průměrně dosti správně, ač také mohl býti ve prospěch industrie vzat nízko: ve všech případech však jest patrno, že za cukr vydobytý z řepy bohatší a lépe zpracovatelné méně se platí, než za cukr z řepy jiné, v tom tedy spočívá praemie výrobní, stimulující k pěstění řepy co možná cukernaté, málo látek extrakci stěžujících obsahující, jakož i ke zdokonalení processu výrobního v tom směru, by ze řepy pokud možno všechen cukr byl vydobyt. Vedle toho ovšem také na odcukerňování melassy dává tento způsob daně pomýšleti. V Rakousku byl tento systém v platnosti od r. 1850. do r. 1865.

b) Daň polofabrikátovou, ukládanou totiž podle množství a cukernatosti šťávy z řepy získané. Není pochyby, že i zde musilo býti základem předpokládané vykořistění, a nastaly zde praemie výrobní podobně, jako při dani na surovinu. System tento v Rakousku nebyl zastoupen, spíše jest vlastním státům románským.

c) Paušalování daně podle výkonnosti přístrojů zpracovacích (lisů nebo diffuseurův) a doby jejich upotřebení. Zde byla základem celá řada předpokladův: ten, který přístroj zpracuje za určitou jednotku doby nějaké množství řepy, z níž pak předpokládá se jakési vykořistění na cukru. Jest patrno, že zde byly už dvéře praemiím otevřeny dokořán, měl však tento systém tu výhodu, že nebylo třeba obsáhlé kontroly a obmezování podnikatelova; byl tedy v tom směru laciný a pohodlný. Rakousko (a po jeho příkladě i Rusko) zvláště dlouho podrželo tento systém: od r. 1865. do r. 1888.

d) Patrně nejdokonalejší formou daně, jež málo poskytuje místa skrytým praemiím, byla zde daň fabrikátová, ukládaná podle váhy cukru do konsumu domácího vyklizeného. U nás jest v platnosti od r. 1888. Praemie jsou možny jen tehdy v tomto systému daňovém, ponechával-li by se cukr z melasy

dobytý bez daně a po případě při prodeji různých druhů cukru konsumního, pokud by daň byla o sazbě jednotné, budiž však ihned připomenuto, že velikého významu tyto praemie výrobní prakticky nenabyly.

Tak upozornili jsme na praemie výrobní se systemy daňovými úzce spojené, v otázce cukerní hrály však také velikou roli praemie vývozní. Počátek jejich byl celkem zatajen jednotlivým státům; když se totiž domácí industrie tak dalece rozšířila, že počala pociťovati potřebu exportu, aby domácímu trhu bylo uleveno, shledávána veliká překážka v tom, že daň platila se za cukr bez ohledu na to, byl-li ve vnitrozemsku konsumován nebo vyvážen. Dle vzorů, také již při jiných odvětvích industrie praktikovaných, došlo se zde k navrácení daně, jež dle povahy věci nemohlo se díti jinak, než vrácením podle váhy a jakosti exportovaného cukru. Z toho plynulo, že za platnosti starších systémů daňových bylo zase nutno přijmouti určité vykořistění za normál, bylo-li toto nízké, vracelo se vývozci více, než byl na dani zaplatil — povstala tu praemie exportní. Různými výměrami mohlo pak býti docíleno, že praemie na vývoz výrobku dokonalejšího (raffinády) byly vyšší, než na export zboží méně dokonalého. Jest jen přirozeno, že za takovéhoto stavu věcí export jenom stoupal, že pak tím fiskus na svých příjmech z daně cukerní pocházejících škodu trpěl (tak v Rakousku musil stát za kamp. 1875/6. dokonce na daň cukerní připlatiti ještě 33.601 zl.). Tím ovšem přiváděn stát k různým opatřením za účelem docílení stabilního výtěžku: bylo to jednak zvyšování sazeb daňových (resp. zvyšování předpokládaných percent vykořistění), jednak kontingentace čistého výtěžku (v Rakousku od r. 1878. do r. 1888.) daně, tak že industrie cukerní musila nedostávající se částku na stanovený výtěžek čistý dodatečně doplatiti.

Když pak nevýhody, s daněmi nefabrikátovými spojené, přivedly státy k přesvědčení o nutnosti daně fabrikátové, bylo těžko industrii, posud z praemií výrobních i vývozních se těšící, zbaviti najednou všeho: surrogatem posavadních praemií měly tu býti direktní praemie exportní, určitými sazbami stanovené, také však co do své nejvyšší sumy kontingentované (Rakousko od r. 1888.); pokud suma vyplacená kontingent přesahovala, bylo všem závodům schodek uhraditi.

Nebyly však tu jedině praemie ze systému daňového ply-

noucí, které cukerní industrii byly nápomocny k dosažení mohutného rozvoje: byl tu ještě účinek vysokých cel ochranných, resp. t. zv. rozpjetí mezi daní vnitrozemskou a clem dovozním. Tato již sama o sobě byla ovšem s to, aby udržovala cenu cukru výše, než by tomu při volné konkurrenci cizozemské mohlo býti, plného však svého využitkování mohla dosíci teprve tehdy, byl-li tu silný kartell, ať už soukromý (Rakousko, Německo, ruská „normírovka"), či pod státní patronancí (nynější úprava ruská). Tím byla vyloučena přílišná nabídka na trhu domácím srážející ceny a zároveň bylo solidárním vystupováním umožněno ceny vysoko udržeti: zisku nadprůměrného, takto docíleného, mohlo se také použíti ku krytí ztrát s exportem zboží nadbytečného spojeným, t. zv. exportní praemie kartellová.

Není konečně pochyby, že také v přiměřeně upravených tarifech dopravních event. praemie vývozní jest spatřovati.

Tato všecka opatření byla zcela přirozeně s to, že výrobu cukru ze surovin evropských u srovnání s výrobou kolonialní neobyčejně zvýšila, a také jí celkem vydala trh anglický od r. 1875. počínaje dovozního cla na cukr zbavený. Cukr řepový vnikl také do Severoamerické Unie, do Asie (ba dokonce do kolébky cukrovarství — Vých. Indie). Poměr znázorní nám několik čísel:

Rok:	Cukr řepový:	Cukr třtinový:	Světová produkce:
	v 1000 t. (metrických).		
1871 . . .	1051.7	1687.3	2739
1880 . . .	1820.7	1977	3797.7
1889 . . .	3523.7	2438.3	5962
1896/7 . .	4812.4	2950	7762.4
1899/900 .	6003	3469	9472

Leč se stoupáním výroby přišel také jiný hořký host: nadprodukce a pád cen. Krise v periodách celkem desetiletých (1863., 1873., 1884., 1894.) se opětující přiváděly na myšlénku ozdravění trhů cukerních, a tato počala se hledati v odstranění praemií a zavládnutí t. zv. cen přirozených (naturally price), jež by nepoměrné zisky snížily, přílišný rozvoj industrie zastavily a tím také značně ulehčily světovému trhu od enormních zásob. Proč však právě na praemie došlo má ještě některé své důvody bližší. Tyto pak jsou tedy vedle národohospodářského motivu zabránění nadprodukci celkem asi následující:

a) momenty finanční: státy hledčiy se zbaviti břemene přímo neb nepřímo státní pokladně ukládaného, a to tím spíše, čím všeobecněji pokládána povinnost k zasahání státu do národohospodářských poměrů pouze za pomůcku přechodnou, zakládající a napomáhající k překročení těžkých začátků vývoje.

b) Také nauka liberalistická a její anglická nástupkyně ze školy cobdenovy vyšlá stavěla se principielně proti praemiovým podporám státním.

c) Odpor konsumentův států exportujících proti zdražování výrobku ochrannými cly a praemiemi.

d) Odpor Unie Severoamerické a Indie, kteréž zavedly cla vyrovnavací ve výši praemií poskytovaných. Agitace kolonialní i vlastních raffinerií pohnula také Anglii, aby svého cla cukerního v r. 1901 opětně zavedeného použila jako strašáka proti státům praemie udělujícím, hrozíc změniti je v podobné jako právě zmíněné clo differencialní.

Tyto momenty byly ovšem vzpruhou dostatečnou, aby bylo se pokoušeno o úpravu zákonodárství cukerního cestou dohody mezinárodní, když seznáno bylo, že jediný stát na to o sobě nestačí. Prvý pokus datuje se již z r. 1861. (dohoda mezi Francií a Belgií o vzájemné úpravě cel cukerních), r. 1863. vidíme už na konferenci súčastněny Francii, Anglii, Belgii a Hollandsko. Od té doby byla celá řada pokusů, ale většího významu nabyla teprve konference londýnská v r. 1887. a 1888. odbývaná, již pro nebývalé účastenství. Tam již bylo vysloveno in nuce, co na pozdější konferenci brusselské uskutečněno. V r. 1895. sešla se konference ve Vídni, v r. 1898 v Bruselu, jejímž pouhým pokračováním byla konference brusselská od 16. prosince r. 1901 do 5. března r. 1902 s některými přestávkami držaná a uzavřená protokollem ze dne 5. března 1902.

Co do tehdejšího stavu cukerního zákonodárství budiž podotčeno:

Německo mělo daň fabrikátovou a direktní praemie vývozní, k jejíž částečnému krytí určena jest tak zv. daň podniková, vybíraná podle velikosti výroby sazbou progressivní. Vedle toho byl tu kontingent výroby pro vnitřní konsum.

Francie kombinovala zvláštním způsobem daň řepní s daní fabrikátovou, zdaňujíc jen část vykořistění, nechávajíc t. zv. excédants volny (arci pak jen z části); vedle toho byla tu

daň raffinační. Nehledě k praemiím produkčním udíleny ještě přímé praemie vývozní a výhody cukru z francouzských kolonií. Mimo to byly tu praemie transportní.

Rusko má systém státního kartellu nedovolujíc přetížiti domácí trh až do dosažení určité ceny tržní.

Belgie měla daň ze šťávy s kontingentací výnosu daně spojený a restituce; Holland daň fabrikátovou a přímé praemie vývozní.

Rakousko-Uhersko konečně má daň fabrikátovou a direktní praemie maximálním obnosem 18 milionů korun ročně fixované. Přeplatek praemií vrací se všemi závody podle výroby dle škály progressivní.

Všechny tyto státy měly značná cla ochranná, jichž zvláště v Rakousku a Německu plně využitkovaly utvořené kartelly.

Poměr příslušných cifer výrobních a exportních byl celkem asi takovýto (v t.):

Stát:	Výrobní období:	Výroba:	Export:
Rakousko	1888—1889	517.601	285.428
	1896—1897	929.890	565.107
	1900—1901	1,083.000	706.000
Německo	1888—1889	990.476	612.204
	1896—1897	1,821.020	1,234.330
	1900—1901	1,980.000	1,150.000
Francie	1888—1889	414.904	199.839
	1896—1897	667.958	316.224
	1900—1901	1,040.000	680.000
Holland	1900—1901	168.000	154.398
Belgie	1900—1901	305.000	300.493
Rusko	1900—1901	840.000	160.000

Jest ovšem přirozeno, že čísla zvláště u států nemajících daně fabrikátové jsou nespolehlivá, leč k přehlednému srovnání toto dostačí.

Budiž pak dále uvedeno, na čem se poslední konference brusselská usnesla (účastníci: Rakousko-Uhersko, Německo, Belgie, Španěly, Francie, Anglie, Italie, Holland, Švédsko; Rusko konvenci neobeslalo, Rumunský zástupce ji nepodepsal.):

a) Praemie výrobní i exportní, ať pocházejí z daně neb jsou kartellové následkem vysokého cla dovozného pominou 1. říjnem 1903. Za tím účelem:

b) Zavedena bude (celkem, ovšem výminky) daň fabrikátová se zařízením, aby vyvážený cukr vůbec nebyl dani podroben a tudíž nepotřeboval restituce.

c) Rozpjetí mezi daní vnitrozemskou a clem smí obnášeti nanejvýš 5 fr. 50 ct. za 100 kg. surového cukru a 6 fr. za raffinádu (tato ochrana může býti nejvýše o 1 fr. zvýšena).

d) Proti jiným státům praemie udílejícím užije se cel differenciálních, event. i prohibice.

e) Hollandským koloniím přiznány některé výhody, rovněž anglickým, ať korunním nebo samostatným, tyto poslednější nejsou však nijak právně zavázány konvenci přijmouti. Anglie pak cel vyrovnávacích proti nim nikdy neužije.

Jest tu tedy docela patrno, že zvítězil vliv anglický jakožto bohatého kupce nad konkurenčně řevnivými (hlavně vůči Rakousku) prodavači.

Jelikož také Rakousko právě v poslední době právoplatně konvenci přijalo, bylo nutno změniti v jejím smyslu zákon cukerní a celní sazbu. Aby však nebyla ponechána domácí industrie tak docela bez ochrany, zavedena kontingentace pro cukr určený ke konsumu vnitrozemskému. Podpora závodů malých s polním hospodářstvím úzce souvisejících našla i tu svého výrazu ve větším kontingentu těmto závodům uděleném na úkor velikých závodů. Budiž však upozorněno, že vyskytují se hlasy v Anglii i Německu prohlašující, že kontingentace příčí se zásadám konvence brusselské.

Ustanovení přechodní ve zmíněných zákonech uvedená mají za účel zmenšení pohotových zásob a tím ulehčení domácímu trhu pro budoucí kampaně.

Dodatkem budiž vzpomenuto, že ve spojení s otázkou cukerní bylo přivedeno — ač na ten čas, soudím, neprávem a nevhodně — také t. zv. rayonování. Toto spočívá nyní v úmluvě cukrovarů, podle níž každý cukrovar jest povinnen řepu pěstovanou v určitém jemu přikázaném okruhu — rayonu — koupiti. Prodavač na polích rayonu řepu vypěstovavší není sice povinnen řepu do cukrovaru, kam je přikázán, dodati, i jiný cukrovar má ji přijmouti, musí však cukrovaru prvému dáti za odebranou řepu náhradu buď in natura, nebo dle úmluvy v penězích. Jest patrno, že tímto způsobem jest zmenšena konkurence a tím jsou nuceny ceny řepy pohybovati se kolem jakéhosi středu, ale není zase pochyby, že předejde se tím národohospodářsky neplodnému pře-

vážení řepy do továren vzdálených a zhoubným důsledkům nezřízené konkurrence, jakož i opatří se stálé odbytiště tomu kterému pěstiteli. Ovšem jest otázka ta širší, než aby se v úzkém rámci tohoto článku směstnati dala.

Takový jest asi přehled vývoje otázky cukerní, leč zdá se, že dějiny v této věci ještě nepromluvily poslední slovo, a že tato národohospodářsky neobyčejně zajímavá záležitost ještě v mnohém interessantním stadiu se ukáže.

Dr. Drachovský.

ŠKOLSKÁ REFORMA V ANGLII.

Dr. Emil Hácha.

(Pokračování.)

Pokusím se podati obsah reformy v soustavném pořádku.[1]) Bylo již podotknuto, že školská akta z r. 1902. jest vlastně organisací správy školské. Co nad to podstatného obsahuje, jsou normy rázu finančního. Tím dán jest pořad soustavného vylíčení. Položím tedy nejprvé výpočet úřadů správy školské, pak vymezím jejich pravomoc a na konec zmíním se o finančních důsledcích reformy. Předem dlužno však ohraničiti působnost akty v jednom směru: nevztahuje se na ony školy rodové a majetkové aristokracie, jimiž jsou zmíněné „public", „preparatory schools" a rozmanité „colleges", nevztahuje se vůbec na existující již školy vyšší, které byly založeny jinak než samosprávnými svazy kommunálními.

Nové autority školské správy. Akta školská mění dosavadní orgány místní (t. j. lokálními svazy samosprávnými opatřované) správy školské; ona zrušuje speciální místní úřad školní pro školu elementární, school board, i úřad nad návštěvou školní, school attendance committee, a zrušuje nebo aspoň modifikuje popsanou školskou pravomoc kommunálních svazů místních (rad městských, rad městských distriktů a rad hrabských) v příčině školství technického.

Sjednocujíc a znamenitě rozmnožujíc místní pravomoc školskou, přenáší ji v zásadě na radu hrabskou,[2]) resp. na

[1]) Následkem odložení článku tohoto z čísla prosincového do čísel lednového a únorového bylo lze přihlížeti k definitivnímu znění nové školské akty.

[2]) Nikoli — aspoň ne vůbec — na radu městskou, jak by se zdálo dle stati »Reformy v anglickém školství«, uveřejněné v týdenníku »Přehledu«, č. 5. roč. I. Referát tento i jinak jest nepřesný.

radu měst, nadaných ústavou hrabskou (county borough). Sjednocuje ji potud, že slučuje pravomoc nad dosavadní elementární školou veřejnou (Board School) celého hrabství s dosavadní pravomocí nad technical instruction; rozmnožuje ji potud, že rozšiřuje pravomoc lokální autority školské na obory dosud jí nepodrobené, a to jednak na dosavadní voluntární školu (elementární), jednak na široký, v aktě jen negativně a schematicky vymezený obor školství vyššího. Autoritou školskou bude tedy příště v z á s a d ě rada hrabská, a to pro všecky druhy školství kontrollovaného orgány selfgovernementu. Avšak jen v z á s a d ě. Neboť, pokud se týče školství e l e m e n t á r n í h o, jsou z pravomoci rady hrabské vyjmuta m ě s t a s více než 10.000 obyvateli a městské distrikty s více než 20.000 obyvateli. Tyto kommunální svazy jsou co do školství elementárního postaveny na roveň hrabství, a jejich pravomoc školskou vykonávají jejich zastupitelské rady (borough neb district council). Pokud se týče školství v y š š í h o, není sice žádné takovéto exemce, ale zákon propůjčuje v e š k e r ý m městům a městským distriktům pravomoc k o n k u r r u j í c í, což znamená, že zastupitelstva těchto kommun mohou vedle rady hrabské zakládati školy vyšší, jichž správa pak j i m náleží.

Schema nových úřadů školské správy nebylo by úplným, kdybych nedotkl se blíže konstrukce budoucího správního mechanismu dosavadní školy voluntární. V historické části tohoto článku bylo již vzpomenuto tak řečeného „private managementu“ této školy. Tento management potrvá nadále, jen poněkud jinak složen, a bude jakousi bezprostřední, důležitými právy opatřenou nižší instancí, smí-li se tohoto výrazu o poměrech anglických užiti. Symmetricky — patrně z důvodů praktických, vzhledem ke vzdálenosti nového úřadu školského — ustanovuje se i pro elementární školu veřejnou (dosavadní board school) obdobný sbor správců, jenž však i dle složení svého, i dle své pravomoci není ničím více, než pouhým, od školského úřadu veskrze odvislým orgánem výkonným, bez vlastní pravomoci, s právy, toliko z pravomoci rady hrabské odvozenými.

Pro úplnost a dále proto, že jde tu o jeden z nejostřeji attakovaných kusů reformy, dlužno k tomuto popisu, jenž má na zřeteli zevní, řekl bych, statickou stránku organisace správy školské, připojiti vylíčení správy této po stránce vniterní a

funkční. Nositelem pravomoci školské je v zásadě rada hrabská, v mezích svrchu vytčených také rada městská. Avšak každá tato autorita školská (kromě oněch, jež mají toliko konkurrující pravomoc ohledně škol vyšších) jest po zákonu povinna zříditi pro obstarávání agendy správy školské zvláštní správní sekci, education committee, na kterouž může vznésti všecku svoji pravomoc ve věcech školských, kromě práva vypisovati daně a činiti zápůjčky, a jejíž hlas musí vyslechnouti před každým rozhodnutím ve věcech školských, není-li rozhodnutí neodkladné. Toto education committee samo o sobě nebylo by ovšem v anglické samosprávě nijakou zvláštností, neboť jednání v plných schůzích sborů zastupitelských je daleko spíše výjimkou než pravidlem, a záležitosti správní vyřizují se z veliké části s konečnou platností již v odborech, committees. Také není novotou, že zřízení tohoto committee jest imperativně uloženo zákonem, neboť již nyní je každá hrabská rada povinna zříditi pro určité úkoly správní několik stálých odborů (finanční a j.). Zvláštnost nového committee záleží v tom, že na ustavení jeho bude míti podstatný vliv ústřední školský úřad, Board of Education, a to tak, že rada hrabská navrhne „scheme", jakýsi statut, který Board schválí. Nestane-li se tak do roka po přijetí zákona, buď že rada hrabská schema nespracovala, buď že nebylo dosaženo souhlasu Boardu, vydá tento řečené „scheme" známým v anglické ústavě způsobem nařizovacím, t. j. tak řečeným provisional order, což jest prozatímní nařízení, které sice ihned počne působiti, musí však býti parlamentu předloženo ke schválení. Školská akta obsahuje o ustavení education committee některé zásady, zajímavé hlavně tím, že zasahují téměř revolučně v principy, na nichž je moderní local government anglický vybudován. Neboť členy education committee mohou býti i osoby, které vůbec nejsou členy rady hrabské; externí tito členové mohou býti vysýláni také různými korporacemi (zejména „sdruženími škol voluntárních"), ano je dokonce (ovšem jen za souhlasu rady hrabské) možným i případ, že v education committee nebude zasedati ani jediný člen rady hrabské, tedy ani jediný repraesentant poplatnictva. „Scheme" má dle zákona stanoviti, že do committee vysílá rada hrabská (městská) nejméně polovici jeho členů, a to ze svého středu, čehož však rada hrabská (ale jen tato) může se vzdáti, dále má scheme stanoviti, jakým způsobem ustanovují se ostatní čle-

nové, kteří mají býti vybráni z řady odborníků a znalců školství, a má-li rada hrabská ustanoviti korporace, jež by do committee vysílaly své zástupce. Poznamenati dlužno, že korporacemi míní se především representace církví. Z akty školské z r. 1870 převzato k nátlaku liberální opposice ustanovení, že i ženy mohou býti členy committee, jako mohly dosud býti členy school boardu. Po dobu přechodní mohou býti do committee voleni též členové dosavadních school boardů.

Meze a účel článku nedovolují zabíhati do dalších podrobností, které by soustavně sem náležely, jako na př. kapitola o přenášení pravomoci (t. j. jednak jakási delegace, kterou širší svaz samosprávný přenáší svou pravomoc na svaz užší, ovšem jen pro správní okrsek tohoto, jednak jakási devoluce pravomoci s užšího svazu na širší).

Pohřeší-li čtenář ve výpočtu školských úřadů centrální úřad školský, naše ministerstvo vyučování, vězí příčina v tom, že anglická správa veřejná všeobecně nezná poměru bureaukratické subordinace v našem smyslu, a že tedy postavení ústředního „Boardu of Education" nevalně se podobá postavení našich nejvyšších instancí správních. Pokud ostatně Board of Education za dosavadního stavu věci měl ingerenci na správu školskou, podrží ji v podstatě i nadále. Ingerence tato, hlavně v inspekci a „audit-u", t. j. revisi po stránce finanční záležející a příčinně s poskytováním podpůrných údělů státních souvislá, zůstává nedotčena, poněvadž i soustava státních grants zůstala v platnosti. V jednotlivostech rozšiřuje sice reforma pravomoc úřadu ústředního, poskytujíc mu — jak již bylo podotknuto — značný vliv na složení education committee a dále ještě řadu porůzných oprávnění, o nichž v jiné souvislosti bude učiněna zmínka, jež však těžko lze souborně označiti.

Pravomoc nových úřadů školských byla v předcházející stati mimochodem již naznačena, sluší ji však vymeziti blíže. Přestanu na případu typickém, kde úřad školský slučuje v sobě plnou pravomoc ve věcech školských, t. j. pravomoc nad školstvím elementárním i vyšším, a nechám stranou rozdíl mezi úřady s pravomocí plnou a pravomocí jen částečnou (buď výlučnou neb konkurrující). Dlužno rozeznávati: Jiné jest postavení úřadu školského v příčině školství národního, jiné v příčině škol vyšších, a pokud jde o školy národní, jiná jest jeho pravomoc nad školami národními z veřejných peněz zřízenými

(dosavadní board school), jiná jest opět nad dosavadní školou voluntární.

Pravomoc jeho nad onou školou národní kryje se s pravomocí dosavadního school boardu, jehož práva i povinnosti, počítajíc v to i vlastnictví školních budov, zdědil nový úřad po school boardu. Pravomoc tato není podstatně obmezena nově utvořeným, svrchu již vzpomenutým sborem správců, který jeví se jen bezprostředním orgánem výkonným a jehož většinu ostatně úřad školský sám jmenuje. Vedle této nedělené pravomoci školského úřadu nad těmito národními školami je pravomoc jeho nad dosavadní školou voluntární značně oklestěna. Především jest právně podmínečná, třeba že statisticky bude bezvýjimečnou. Konstrukce její vykazuje tytéž základní rysy, které jsou v anglické správě místní příznačny pro poměr orgánu vyššího k nižšímu. Poskytuje se finanční prospěch, ale jen pod podmínkou podrobení se jakési správní oboedienci. Úřad školský jen potud jest povinen vydržovati elementární školu této kategorie a pečovati o úspěšné její působení, splní-li „sbor správců" určité, zákonem přesně vymezené podmínky, jež jsou dvojího druhu, ukládajíce jednak jakousi oboedienci, jednak břímě hmotné. K oněm náleží hlavně povinnost šetřiti všelikých direktiv, daných úřadem školským ohledně vyučování světského, ohledně počtu a odborné kvalifikace učitelů, propustiti učitele k rozkazu úřadu školského, byl-li rozkaz vydán z důvodů výchovných, podrobiti školu inspekci a finanční správu školy revisi úřadu školského, předkládati jmenování učitelů úřadu školskému ke schválení (jež však nemůže býti odepřeno z důvodů jiných než výchovných), předkládati ke schválení i propuštění učitelů, ale je tehdy, stalo-li se z důvodů výchovných a nikoli náboženských. Břímě hmotné záleží v tom, že sbor správců je povinnen poskytnouti a v dobrém stavu udržovati budovu školní. Nesplní-li podmínek, pozbývá nároku na jakoukoli podporu z peněz veřejných, a to jak kommunálních, tak státních (grants). Podmínkami těmito jest nastíněna podstata pravomoci školského úřadu nad bývalou školou voluntární; jest jimi pověděno, že sbor správců značnou měrou zůstává pánem této školy, maje zejména právo ustanovovati učitele, právo nepatrně jen obmezené schválením úřadu školského, ponévadž schválení toto nemůže býti odepřeno osobě učitelské s náležitou kvalifikací; a dále právo propouštěti učitele, jež jest naprosto ne-

obmezené, děje-li se propuštění z důvodů vztahujících se k výchově náboženské. Podmínkami těmito je však zároveň naznačeno, že reforma nedotkla se konfessní povahy dosavadní školy voluntární. Pravomoc školského úřadu nad školami této kategorie jest doplněna právem, vysílati do šestičlenného (z pravidla) sboru správcu dva členy, kteří v tomto sboru repraesentují přímo úřad, nepřímo poplatnictvo. Pro poměr úřadu školského ke sboru správců je příznačným, že vzešel-li by mezi nimi spor o otázce týkající se správy školské, rozhodne o něm ústřední Board. Ještě jinak je utvářena pravomoc školského úřadu v příčině školství vyššího. Jak již bylo poznamenáno, podává akta školská obrysy této kategorie škol jen zcela mlhavě, definujíc „higher education“ jakožto „vyučování jiné než elementární“ a podotýkajíc jen tolik, že v to zahrnuta jest i v ý c h o v a u č i t e l ů. Bylo-li dle akty z r. 1889 o technickém vyučování některým samosprávným svazům pouze dovoleno a na vůli ponecháno zřizovati učeliště vyšší pro obor průmyslový, u k l á d á akta z r. 1902 úřadu školskému imperativně, aby uváže potřeby svého okrsku, postaral se po předchozí ú r a d č s ústředním Boardem o to, aby „vyučování jiné než elementární bylo opatřeno aneb aby opatření jeho bylo podporováno, a dále, aby působeno bylo ke koordinaci t. j. sjednocení všeho školství“. Úřad školský pohlcuje tedy fakultativní pravomoc školskou oněch samosprávných svazů, jež dle akty z r. 1889 pečovaly svými technical instruction committees o školství průmyslové, avšak jeho pravomoc je o b l i g a t o r n í a zaujímá okruh daleko širší, poněvadž pojem „školy vyšší“ je dle definice zákona velmi obsažný, a zákon co do jednotlivých kategorií vyšších škol nijak nerozeznává a také neobmezuje jinak než vytčením maxima daně, které na účely tohoto školství smí býti ukládáno. Není zvláštností správy školské, nýbrž jest to charakteristické pro poměry anglické vůbec a pro poměr správních orgánů školských k ústřednímu Boardu zvlášť, že toto ministerstvo může vynutiti na úřadu školském splnění zákonných jeho povinností jen pořadem práva, to jest žalobou (writ of Mandamus), kterou ústřední Board na nedbalou školskou správu podá u nejvyššího soudu, a o níž se provede velmi těžkopádné řízení právě tak, jako by šlo o spor soukromý.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

15. ledna až 15. února.

Svolání říšské rady ke dni 15. ledna. — Potřeba rozhodnutí o taktice co do projednání předloh aktuálních. — Propuštění zákonů cukerních, branné předlohy a zákona o konversi renty z obstrukce. — Obstrukce agrárníků a národních socialistů. — Výhody z věcného, parlamentárního projednání zákonů zmíněných. — Branná předloha. — Nemožnost odložiti vůbec zbraně obstrukční, dokud není odstraněna možnost obstrukce vůbec, zejména obstrukce německé. — Návrhy na změnu jednacího řádu sněmovního. — Ustanovení výboru k vypracování příslušné osnovy. — První čtení tiskového zákona. — Rozbití dohodovacích konferencí dne 20. ledna a prohlášení českých delegátů konferenčních. — Manifest Národních Listů ze dne 18. ledna. — Sankce zákona o dávce pivní.

Ke dni 15. ledna b. r. svolána po pause čtyřnedělní říšská rada, aby ujala se opět své činnosti, která odročením předvánočním k vůli vydání rozpočtového provisoria byla přerušena.

Česká delegace stála nyní před veledůležitou otázkou, jak zařídíti svoji taktiku, aby k dosažení jejich aktuelních cílů byla nejvhodnější a nejúčinnější, zejména před otázkou, *má-li pokračovati ještě dále na dosavadní cestě obstrukce, záležející v projednávání pilných návrhů, kterými každé jednání o státních nezbytnostech bylo vůbec tak zatlačováno, že ani prvé čtení o nich provedeno býti nemohlo,* či je-li radno nebo nutno chopiti se jiných prostředků taktických.

Taktika obstrukční pomocí *pilných návrhů* konsekventně prováděná ukázala se býti výhodnou *v době předvánoční, kdy blízký termín daný pro provisorium rozpočtové* vzbuzoval oprávněnou naději — které skutečnosti pozdější také daly za pravdu — že bude lze vládu, která se honosila docíleným ozdravěním poměrů parlamentárních, donutiti k doznání opaku i k novému použití §u 14. z. z. st., kterého se již odříci chtěla.

Tento *morální effekt* byl opravdu taktikou onou dosažen a tím vládě, ne-li porážka, zajisté alespoň nepříjemnost způsobena.

Však taktika tato, *která dosažením tohoto úspěchu svého vlastního cíle došla,* nemohla býti pokládána *i dále* a *tam* za vhodnou, kde šlo o záležitosti, ohledně kterých použití §u 14. by nikoli vládě, nýbrž našim zájmům samým meritorně uškodilo; kde šlo o věci, při

nichž by si sama vláda byla přála míti záminku ku použití §u 14. a *tím vyhnouti se všem koncessím a nepříjemnostem, které při meritorním parlamentním jejich projednání* by na sebe vzíti musila.

K takovým záležitostem bylo bez odporu čítati: *předlohy cukerní, konversi 4.2 procentní renty a branný zákon.*

Na uzákonění *bruselské konvence* a s ní souvislého *zákona contingentačního* měly důležitý zájem naše surovárny i naše kraje řepařské, však bylo nezbytno zákon posléz uvedený přiměřeně co do obsahu upraviti.

Na *konversi renty* interessováni jsou ze strany jedné veškeří poplatníci, jejichž břímě snížením úroku státem placených se také přiměřeně zmenší a se strany druhé všichni majitelé státních rent, jichž důchod snížením míry úrokové jednostranně má býti zkrácen. Vhodné i stejné respektování zájmu obou těchto vrstev i v našem národě zastoupených mohlo býti zaručeno jen *věcným rozborem otázek těchto v parlamentě.*

Předlohou *branného zákona* uvaluje se nová veliká povinnost na obyvatelstvo značným zvýšením kontingentu nováčků (o více než 20.000 mužů) a tu jevila se potřeba podrobiti věcné kritice požadavky správy vojenské a nikoli umožniti ji odporem proti projednání tohoto předmětu, aby *bez parlamentu pohodlnou cestou* §u 14. *všecky své požadavky sama si povolila.*

Delegace česká majíc na zřeteli vždycky jen zájmy národa jí zastupovaného a netoužíc po laciné popularitě oněch mass, kterým zevnější, bezcenný effekt okázale rozkřikovaný více platí, než skutečná *věcná* vymoženost, opravdovou prací v klidu a tichu docílená, *rozhodla se odníti vládě možnost i záminku*, předměty tyto *dle vůle své, beze všech koncessí a oprav* §em 14. uzákoniti a vinu tohoto poškození obyvatelstva, resp. jednotlivých jeho vrstev na českou delegaci svaliti a proto *netoliko připustila, nýbrž sama žádala meritorní jejich projednání.*

Nevzdávajíc se zbraně obstrukční, kterou si uschovala pro případy, kdy bude lze této zbraně s úspěchem použíti, vypustila ze své obstrukce předlohy zmíněné, jimž povolila přednost před svými dosud nevyřízenými návrhy pilnými.

Formální oprávnění k tomuto svému kroku měla v usnesení výkonného výboru, jenž jí zmocňoval voliti prostředky „*k potírání vlády*" dle daného případu nejvhodnější, *meritorní* důvod spočíval v úvahách již vzpomenutých, z nichž plyne, že právě *věcné* projednávání předloh těchto k *potírání vlády* více a lépe sloužilo, než umožnění jejich uzákonění pomocí §u 14.

Ne stejným způsobem zachovali se *čeští agrárníci a čeští národní sociálové*, kteří rozhodli se v obstrukci předvánoční pokračovati a ji také nastoupili vůči *zákonům cukerním.*

Proč právě *tyto předlohy*, které přece tak eminentně *zájmů zemědělských*, a umožňujíce zlevnění cukru, i *zájmů dělnických* se týkají, byly oběma zmíněnými frakcemi potírány a proč si obě tyto strany svoji obstrukci raději proti předloze *branné* nezachovaly, dá se ze stanoviska politiky reálné těžce pochopiti.

Předstírání agrárníků, že chtěli svým odporem proti projednání zákonů cukerních vynutiti zákaz rayonování koupě řepy, nelze pokládati za vysvětlení dostatečné, poněvadž v příčině této spokojili se potom s pouhým slibem vlády, že příslušný návrh bude později parlamentu předložen, *kteréžto ujištění straně mladočeské již dříve od vlády bylo dáno.*

Nejvíce na snadě leží výklad, že oběma frakcím zmíněným šlo o to, zjednati si obstrukcí pro své stranické agitace látky a prostředků. Výkladu tomu nasvědčuje i průběh schůze agrární dne 18. ledna pořádané, na které vůči klubu českému, jehož podpoře přece měli co děkovati, že obstrukce jejich nebyla násilím *ihned* zdolána, prudké podnikány výpady.

Obstrukce spojené strany agrární i národních socialistů, dne 15. ledna zahájená skončila se již dne 17. ledna, a výsledek celé kampaně této byl jen ten, že během těchto dvou sezení bylo všech 19 pilných návrhů obou zmíněných frakcí projednáno, nebo lépe řečeno promrskáno, načež ihned prvé čtení bruselské konvence provedeno a osnova tato přikázána výboru, kterému o týden později i zákon o kontingentu byl přidělen.

Předloha zákona *branného* i předloha *o konversi renty* prošly již bez překážky prvním čtením v plné sněmovně.

Cukerní zákony byly ve výboru a potom i v plenu sněmovním úplně projednány, tak že dne 31. ledna i panská sněmovna je mohla ve znění od poslanecké sněmovny přijatém schváliti, načež vláda opatřivši si sankci císařskou mohla, ovšem jen telegraficky, však přece v čas přístup Rakouska k bruselské konvenci ohlásiti.

Nelze ovšem v rámci tohoto stručného přehledu poukázati k zevrubné *k obsahu i významu* přijatých a parlamentárně projednaných zákonů cukerních. Budiž toliko letmo připomenuto, že jen dík úsilovné práci klubu českého, umožněné *věcným projednáním* zákona kontingentačního, byl zákon tento *ve znění pro naše české surovárny mnohem příznivějším* přijat, než jaké vykazovala vládní předloha patrně nadržující rafineriím, jež se skoro výlučně v rukou německých nalézají.

Že prospěch surovaren znamená i prospěch jejich akcionářů — kterými jsou z valné části lidé naši — i prospěch *řepařů*, kteří ve zvýšené ceně za řepu na zvýšeném zisku surovaren budou participovati, leží na bíledni.

O předloze týkající se *konverse renty 4%-ní*, která probrána byla ve čtení prvém dne 10. února t. r., jednal výbor rozpočtový hned den následující, načež dne 12. února byla záležitost tato jako „*pilný*“ předmět na denní pořádek k druhému čtení přivedena a týž den i ve třetím čtení přijata.

Věcné projednávání předlohy této, které delegace česká z důvodů již vzpomenutých, i jako kompensací za různé výhody jí vládou v otázce kanalisace Vltavy zajištěné připustila, umožnilo *zlepšení předlohy vládní tím, že na místo široké plné moci od finanční správy požadované co do ustanovení úrokové míry renty konvertované, vysloveno v zájmu držitelů rent i v zájmu bezpečnosti trhu peněžního určitě, že při konversi této má úrok dosavadní 4.2% na úrok toliko 4% býti snížen.* Kromě toho uvedena na přetřes i otázka konverse t. zv. uherského bloku i probrán nedosti jasný poměr této poloviny říše vůči Uhrám v příčině společné renty.

Branná předloha byla předmětem zevrubného jednání ve výboru branném, jehož práce byla dne 12. února ukončena, tak že druhé čtení záležitosti této na denní pořádek dne 17. února bylo položeno.

Z jednání výborového nedalo se souditi na konečný osud této předlohy. Vláda nabyla ve výboru pro předlohu tuto jen tím většiny, že 4 členové výboru tohoto při hlasování přítomni nebyli.

Však jeden úspěch z toho, že předloha tato k věcné diskussi byla přivedena jest již dosažen a to ten, že vláda, vidouc značný odpor proti požadovaným od ní novým vojenským břemenům, *upustila sama od svého požadavku, pro obyvatelstvo branné i poplatné zajisté nemálo znamenajícího, ponechati 6000 záložníků ve službě činné.*

Tyto úspěchy nade vší pochybnost dokazují, že taktika českých poslanců po vánocích zvolená byla jedině oprávněná, k dobru věci i našeho lidu sloužící.

Tím však, jak již řečeno, nevzdala se delegace česká nikterak vůbec zbraně obstrukční. Zbraň tuto *musí si podržeti na tak dlouho, dokud trvá nynější parlamentární stav*, řízený na jedné straně hrozbou obstrukce německé, na druhé straně možností i skutečností obstrukce české i *dokud trvá nynější systém vlády*, která jsouc vtělením vítězných výsledků obstrukce německé, nalézá se ve vleku německých stran, proti nimž netoliko nechce ničeho povoliti i připustiti, co by vedlo k splnění našich národních práv, nýbrž která by i byla ochotna vyhověti přáním německým, *zkrácení našich práv se domáhajícím*, kdyby neobávala se obstrukce české.

Že stav tento jest vlastně negací ústavnosti i že nedopouští, aby přirozená a pravá většina přišla k náležité platnosti, rozumí se samo sebou. Však strany německé, které terrorem své obstrukce i pomocí vlády sobě oddané vůli svoji vždycky dovedou prosaditi, brání se proti změně a nápravě tohoto stavu, jsouce si toho vědomy, že při-

rozená a pravá většina parlamentární, která, nebude-li hrozby obstrukce, k platnosti přijíti musí, není na straně jejich.

Živly rozvážné, kterým opravdu jde o uzdravení těchto nesnesitelných poměrů, snaží se nalézti prostředek proti tomuto zlu a uzdraviti parlament odstraněním obstrukce vůbec a tím zjednati možnost pro utvoření se pevné většiny, jež by dala základ k ustanovení řádné, zodpovědné vlády parlamentní.

Ze snah těchto vyšel návrh současně ze 3 stran: od českých konservativních velkostatkářů, klubu centra i křesťanských sociálů podaný na změnu jednacího řádu, kterou by se vůbec obstrukce stala nemožnou.

Když byl odpor proti pilnému projednávání tohoto návrhu ze strany sociálních demokratů podaný a od německé levice i některých Všeněmců a — i od našich národních socialistů a českých agrárníků podporovaný usnesením rozhodné většiny zdolán, přišla otázka tato dne 4. a 6. února t. r. k jednání ve sněmovně, která usnesla se sestaviti výbor 48členný, jehož úkolem jest vypracovati příslušný nový jednací řád sněmovní.

Pro tento návrh, jenž — jak již řečeno — k tomu čelí, odstraniti možnost libera veta minority nezodpovědné, avšak de facto vládu vykonávající, i zjednati podmínky pro utvoření většiny, od které se můžeme spíše nadíti spravedlivého splnění svých požadavků — z nichž otázka jazyková i zřízení druhé české university stále v popředí stojí — než od vlády a systému dosavadního, hlasoval i celý český klub.

Bylo by si jen přáti, aby odkázáním věci této výboru nebyla akce tato skončena, nýbrž aby vedla k výsledkům positivním. Jiného ovšem jsou náhledu strany našich agrárníků i národních socialistů, které vidouce jen v obstrukci možnost své síly uplatniti, přátelsky se nechovají k snahám za odstranění obstrukce se nesoucím. —

Z ostatních prací sněmovních dlužno jen ještě zmíniti se o tom, že dne 13. února t. r. bylo konečně provedeno sněmovnou *prvé čtení zákona tiskového*, již v předešlém zasedání letním vládou předloženého. —

Zatím dohrálo se mimoparlamentárně intermezzo, kterému při jeho započetí byl pro vývoj rakouských poměrů politických nemalý význam přičítán, t. j. *smiřovací konference českoněmecké*. Ukončení svého došly dne 20. ledna t. r., kteréhožto dne měla býti odbývána první meritorní schůze sekce české. Počátek jejich rozbití byl ovšem dán již dříve usnesením moravských Němců, kteří přes domluvy ministerského předsedy i sv. p. Chlumeckého odepřeli veškeré účastenství na jednání o úpravě jazykových poměrů ve smyslu vládního elaborátu, čímž vlastně zmařeny byly dohodovací konference

vůbec, poněvadž ze strany české bylo jednání o dohodě připojeno na podmínku současného jednání o Moravě.

Formálně nastal rozchod při schůzi shora vzpomenuté, na které dr. Pacák ve smyslu *usnesení ze dne 15. ledna t. r.* jménem českých členů konference podal prohlášení, že nelze Čechům jednati o úpravě poměrů jazykových na podkladu principů v elaborátu vládním pro Čechy vyjádřených, nýbrž že musíme státi na stanovisku základních zákonů státních, dle nichž *oba jazyky v celých Čechách pro každého obyvatele Čech jsou stejně přípustny a oprávněny, jakož i že nemůžeme povoliti jakýkoliv ústrk nebo zkrácení českých úředníků pro jejich národnost nebo pojímati otázku krajského zřízení jinak, než otázku pouhé reformy správní, kterou jednota království nikterak trpěti nesmí.*

Když pak na toto prohlášení Čechů ministerský předseda uznal, že *netřeba jeho elaborát jazykový za podklad jednání bráti, nýbrž že možno bez ohledu na jakýkoli referát jednati o jednotlivých zásadách pro úpravu a rozřešení sporné otázky rozhodných,* užili tohoto projevu Němci k tomu, aby prohlásili, že ježto jen vzhledem k operátu vládnímu konferenci obeslali, operát však tento byl samou vládou opuštěn, nevidí již nižádného předmětu, o kterém by rokovali.

Tím vzaly tyto konference k nemalé žalosti všech těch, kteří z účastenství zástupců českých v konferencích těchto chtěli proti straně mladočeské vytloukati agitační kapitál, za své. Konference rozbili Němci, kteří tím odkryli svoji nesmířlivost i ukázali se bez masky mírumilovnosti i povolnosti, za kterou se tak rádi skrývají. Na tomto faktu i jeho pravém významu nic nemění okolnost, že německý tisk snažil se vinu rozbití konferencí svrhnouti na bedra Čechův i že umlčel nepopiratelnou skutečnost, že Čechové proti dohovoru o základních zásadách české otázky, tak jak byl proponován ministerským předsedou, ničeho nenamítali.

V celém průběhu konferencí těchto hájili čeští členové houževnatě jazykových práv českého národa i celistvosti území a nebyl tudíž nižádný důvod pro jakékoli znepokojení, které by byli rádi různí činitelé do lidu vnesli. Činitelé tito použili k této své agitační práci *manifestu Národních Listů*, dne 18. ledna t. r. k českému lidu vydaného, který chtěli vydávati jako projev nedůvěry k jednatelům českým do konference vyslaným.

Avšak že manifest onen neměl tento význam, nýbrž že obracel se *toliko proti vládě*, kterou varovati chtěl před pokusem jakéhokoliv octroy jazykového v základě principů v elaborátu složených, to dokazuje prohlášení českých jednatelů při konferenci dne 20. ledna učiněné a již dne 15. ledna usnesené, které se v obsahu s manifestem Národních Listů ze dne 18. ledna kryje a to doznávají i sami Národní Listy.

Štvaní v národě proti zástupcům českým v otázce této zahájené smutný podává doklad o smutnějším ještě zjevu, že ani ve *věcech nejdůležitějších, kdy jde o nejcennější statky národa*, neumlkají vášně i ohledy strannické, nýbrž že využívá se každé příležitosti ke zkalení veřejného mínění a k podrytí postavení těch, kteří ambicím malých frakcí, domáhajícím se nějakého vlivu, doměle překážejí.

Doufáme však že vytříbený rozhled i zdravý rozum našeho lidu sám pozná, kde hledati má pravé a upřímné své zastance. —

V přehledu politickém za dobu předešlého měsíce nelze na konec pominouti mlčením ještě jedné významné události t. j. *sankcionování zákona zemského o pivní dávce.*

Ke konci ledna t. r. došel totiž konečně zákon o dávce pivní, jak dne 30. prosince m. r. byl zemským sněmem král. českého usnesen, nejvyšší sankce, čímž uskutečněna, počínaje 1. lednem dávno kýžená úprava platů učitelských. Tím dostalo se koneně přičiněním poslanců mladočeských učitelům onoho materielního postavení, jaké jim vzhledem k jejich vzdělání i dle práce bez odporu náleží.

P.

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Leden—Únor.)

(*V mlžinách příští. — Z říše německé: Poměr k Turecku. Korunní princ v Petrohradě. Nízkost prostředků vládních. Proti císaři. — Rusko: Celní retorse. Dar carův Bretoňcům. Na perské hranici. — Anglie: Za vlivem na východě. Osamocenost v otázce dardanelské. Germanofobství. Smutné vítězství. Lynch. — V Republice: Proti vládě. Deschanell. Stanovisko k trojspolku. Věci kongregační. Zákaz bretoňského podřečí. Podpora Bretoňcům. — Ze Španěl: Poměr k Francii. Vzpoury a stávky. Zbraně Karlistů z Německa. Revise programu Sagastovcův. Silvelovy úmysly. — Italie: Zatýkání anarchistův. Piráté. Důchod dcerám Garibaldiové. — Vatikán: Kardinál Capecelatro. Konflikt s Francií? Biblická komisse. — Makedonská otázka: Jednání Porty. Nátlak velmocí. Komité v defensivě. Klid do dubna. Zápůjčka národní banky. — Mimo Evropu: Povstání v Marokku. Z Venezuelly. Různé spory amerických republik.*)

Práce polovičatá nikdy není činem mužův důstojným, však vždycky může býti mužův nedůstojným zločinem. Od berlínského kongressu po dlouhých roků dvacet pět, hle: ruka k nebi němému se zdvihá, ruka, obtížená tvrdým řetězem starého otroctví, z hor rhodopských děsivou výčitkou: Proč ustáli jste v polovici cesty?! — krvavou žalobou na zločin evropských diplomatův... To tvoje bylo dílo, vévodo lauenburský, že process jedním řezem tenkrát neskon-

čen, a starou Evropou že čas od času zařinčí těžké pouta železo pod lnutím snahy, okov rozbiti a volnou paží vítat slunce příštích dnův. Carovy gardy na pochodě za novými vítězstvími před Cařihradem zarazil's, a — přítel Rakouska — pletichářsky na východ je hnal, spatřuje tam ve svých potměšilých vidinách krví zatopený jeho hrob a ve zdolání černého orla dvouhlavého tím bílým orlem severu tam v skalách balkánských zisk svého Německa si bezpeče, a: Mýlil jsi se, úkladný počtáři! Dnes, kdy nad horami rhodopskými vlaje znova prapor, na němž psáno „Svobodu nebo smrt!", tvé Německo se zlostně dívá, jak bílý orel severu s dvojhlavým orlem černým v páru proti Cařihradu chystají se v let. Východní otázka, z níž ty jsi chtěl míti otázku o bytí a nebytí Rakouska, neutvářila se podle přání tvých. Byl Bismark kdysi, nyní je — Lambsdorf, a kde Německo s Bismarkem mělo slovo ne-li prvé tož rozhodné, dnes držeti se musí v reservě. Balkán hoří a hoří; mysle potlačených rozjitřeny v stupeň nejvyšší. Ten spor se sotva skončí bez krve, a „churavý muž" ve Stambulu přes všechnu svoji vysílenost zdravého čichu nepozbyl; krev čije v povětří, a děla objednává, lodě opravuje, v Adrianopoli a v tušeném území prvého útoku, při hranici bulharské, soustřeďuje válečnou sílu svou. Není nezaručenou zprávou, ale plným bezpečím, že Rusko mobilisuje dva sbory armádní, kievský a oděský, a výzvu vzneslo na lodní společnosti černomořské, by byly na přepravu vojska jeho přichystány v každý čas. A v Rakousku že ticho? Ach, jen přihlédněte blíž a pravdu poznáte! Sbory vojenské tak dneska rozloženy jsou, že k povelu na ráz okupované země zaplavit a bez průtahu dlouhých v Solni strojit mohou večeři. Maďarské mlýny pilně již jim melou mouku na suchar. A tito dva mocní-li se chystají, za nimi nemohou ti menší klidně dívat se, a Černá Hora brousí handžáry, a Srbsko objednává munici, a Bulharsko, jež první na ráně, sotva odvedené rekruty hned v řady vycvičené vřadit chystá se a armádu svou o 36.000 mužů sesílit. To v blízkém sousedství se děje Turecka na jednom břehu Adrie, sledováno bystrými zraky s břehu druhého, a první rána z děla na Balkáně svou najde ozvěnu tam dole v Tripolisu, jejž vyhlédla si Italie za kořisť. A místo vonných květů v růžových polích Bulharska snad lidská krev se bude s létem rdít a místo dumné písně guslarův po horách Balkánu zaznívat divoký válečný zpěv . . .

Nebude bez účasti při tom N ě m e c k o, však jiná bude účast ta, než jak ji Bismark snil. Dnes Německo roli hraje někdejší Anglie, dodávajíc Turecku zbroj i instruktory vojenské a za ně vymamujíc na něm hospodářské prospěchy v Asii. Tvářnost dne tak vymezila jeho postavení v budoucnu snad příliš, příliš blízkém. Aby však prospěchy ty byly bezpečnějšími, dobře vykonat poklonu v Petrohradě, a korunní princ jede do Ruska. Úspěch návštěvy? Uchystáno mu při-

jetí s obligátními poctami, car jmenuje jej chéfem dragounského pluku dokonce, ale při banketu pronáší přípitek svůj — francouzsky. Jak změnily se věci za těch třicet let od petrohradské návštěvy Vašeho praděda, můj princi! Dnes chápána je výtečně již všude podloudná úskočnost německých diplomatův i úřadův nepoctivá bezcharakternost. Doma úplatky se pracuje, venku intriquami. Tajný policista, koupiti se snažící redakčního sluhu socialistického „Vorwärtsu", nic nezadá německému vyslanci v Bogotě, úkladně maříčímu dohodu o průplav panamský mezi Kolumbií a severoamerickou Unií, a oba nic nezadají stvůrám v říšském sněmu, omezujícím právo na projev svobodný, s Ballestremem v čele. Nechť si jej císař za to vyznamenává dědičným členstvím v panské sněmovně pruské, nechť si jej servilismus opět volí předsedou říšského sněmu: Spravedlivé ono odkázání německého imperatora hlasy poctivých v meze, nedopouštějící vměšovat se v zápasy politických stran, s kovových desk paměti dějinných smazáno nebude, naopak sesíleno neméně silným protestem sebevědomých Bavorů ze strany středu, kážícím postavit se proti císaři ostře na celé čáře. Co zde zmůže hněvivé to jeho: Sic volo, sic jubeo?! — —

Vlastnictví pluku korunní princ dovezl si z Ruska? Ach, to je málo, příliš málo! V Berlíně jinak doufali, jinou vlivnost návštěvě přičítali: Prázdný titul dovezl princ na místě změny ruské hospodářské taktiky. Ti Rusové, jak jsou zlí a bezcitní! Že v Berlíně novým tarifem celním chtěli si trochu polovit v cizích kapsách, hle: Rusko hned na ně si opatří lék! Homeopoticky chce je léčit, celním tarifem rovněž, jehož zvýšené sazby však vztahují se pouze k dopravě zboží po souši, nikoli po vodě. Důsledky vidí v Berlíně jasně: Rusko se opatří importem, mijejícím území říše, jež ztráty z toho odpyká. Kosa padla na kámen, a v Berlíně teď vyskakují z kůže nad takovým protivenstvím; neboť: Bitu býti vlastním prostředkem trest je nejpotupnější. — Co takto Rusko zřetelně udílí lekci Německu, neméně zřetelně car opět dokumentuje přátelství své k Francii darem 25.000 franků bídou stiženým sardinkářům bretoňským, opláceje tak Francouzům vánoční nadílku Loubetovu Andižánským. A Německo v kleštích dvojspolku se svíjí dál nemohoucno a vyjma vynucenou podporu trojspolkovou bez jakékoliv podpory jiné, zejména anglické, na niž tolik počítáno.

Anglie, stará ta sokyně Ruska, za každým hnutím jeho slídící, a sotva že nabylo svolení od šacha perského k stavbě silnic, spojujících hraniční jeho stanice se středisky života perského, již s chvatem nejvyšším, aby vliv ruský byl paralysován, zvláštní výpravou šachovi od krále řád podvazkový zasílající a s důrazným konstatováním přátelského smýšlení králova, Anglie nehodlá svým tělem krýti německou hrabivost a rozpínavost. Co na tom, že jako Francie a Italie

i Německo nepodpořilo její odpor proti plavbě ruských mimonosek Dardanellami? Malicherná to a na váhu nepadající odveta za to, že Anglie celou svojí veřejností trvale i vždy ostřeji stigmatisuje Německo jako úskočného ramenáře, přičiňujícího se o rozkol mezi ni a Unii, a vládu nutí místo po bok frontou proti němu. Než není to jedině poměr anglo-německý, jenž mysli kupčíkův britských jitří, také v osadách se jim nezachovali. Chamberlainovo mazání medu kolem úst zlatodolcům v Transvaalu, skvělá slova, že „mateřská" země bez jejich dotazu nečiní ničeho a jen péči má o zabezpečení jejich budoucnosti, nemají té podmanivosti, aby se zlatodolců — oh, těch nevděčných, neb v jejich zájmu válka s Boery byla vedena! — vymačkala na náklady válečné ve výši 230 milionů liber více než pouhých 30 milionů liber, splatných ve třech letech. Nad všechny porážky najatých vojsk tato porážka hladovosti kupčíkovy po zlatě bolestnější! Štěstí, že objekt zde, na němž možno jest vztek vyliti: Lynch, Ir, člen našeho parlamentu, jenž s Boery za jedno ve zbrani proti nám stál! Za to umřít má! Tak zní rozsudek; však velkou milostí královo srdce naplněno jest: Trest smrti v doživotní žalář změněn mu — radostná smrt bez průtahu v dlouhé umírání...

Mrská-li v Anglii široké moře veřejného mínění vládu pro skutečné dočasné přátelství s německou zrádností, ve Francii dav ztřeštěných hlav, nástroj to mysli vypočítavých, týž na úhonu vlády sobě důvod skonstruovati se snaží. Vláda Combesova jako vláda zdravého úsudku je mu nesnesitelna, a co daný okolnostmi okamžik, to útok na ni s touhou srazit ji. Před měsíci jak dnes. Zjednaná kombinovanost útoků je zjevna. Dnes bije do vlády Flichon, že prý obmezuje práva státní v otázce kongregací, zítra se zdvihá Deschanell, ten na všechny strany dosud sladký Deschanell, aby — odhodiv masku náklonnosti vládě — postavil se za podporu skupiny nacionalistně-progressisticko-klerikální a ona jemu navzájem pro plány jeho beranem se stala, pozítří Ribot s emfasí se vrhne na Jaurésa pro rozumné stanovisko jeho k trojspolku; neboť chtíti dnes, by Francie tu stála jako míru poselkyně kontrastem k Francii nedávných planých hrozeb odvetou, je v očích opposice vládní zločinem. Dík bohům, že tak smýšlí nakvašená menšina, a vláda, bezpečná si ochrany většiny, byť i tu a tam pro podrobnosti s některou skupinou v ní se co do mínění rozcházela, může klidně odmítat obvinění ze zkracování práv, ježto činnost její po cestách se bere, po kterých šli předchůdcové její, Falliéres a Waldeck-Rousseau, v té velké otázce školy národní a vychvácení její z rukou kongregací, jež učily v ní nenávisti k Republice a bránily přístupu svobodného myšlení. V té okolnosti také důvod, z kterého vydán zákaz užívati při vyučování a bohoslužbách bretoňského podřečí; neboť kněžstvo v Bretagni prý vinu toho nese, že obyvatelstvo se cítí Françouzi až v druhé řadě a žije v trvalém rozrušení.

Duchovní. Vy úředníci státu, nedovedete-li cíti vůli jeho, neclitějte, aby platil Vám, a vládě jako necitelné neklňte, sic ze lži usvědčí Vás vládní podpora půl millionů franků, udělená právě těm Vašim Bretoňcům na potření nouze. Bezcitna přece není vláda, která dává, nýbrž která odírá.

Vzor její hle: Ve Španělích! — Ó, země nepokojů, kdy tobě vzejde klid? Dobrého souseda máš ve Francii, jak doznal vůči Cambonovi, vyslanci jejímu, král, však doma hosty zlé: Bídu a dceř její Nespokojenost. Chceš od Bídy berně a Andujar ti vzpourou odpoví; z ní k povstání je krok jen jeden jediný a tím snazší, že — jak Valencií znova důkaz dán — skladiště zbraní karlistických v zemi jsou, jež Němci dodali. Co platna tu revise strannického programmu, jak, věrní vůdce svého intencím, Sagastovi přívrženci učinili, co sliby Silvelovy jsou, že otázku kongregací, z nichž řine klerikální zlo, bez jednání s Římem upraví, když dnešek železnou pěstí bije na dvéře a volá po uspokojení bez odkladů? — Po Andujaru Barcelona hlásí se, kdo bude následovat?... Krev jihu příliš prudka je a uvažovat neumí.

Ji v Italii zejména předobře vláda vyzkoumánu má, a dřív, než by k činu skočila, ji sevře v okovy, jak Livorno to zřelo v těchto dnech, kdy pod ochranou četnictva řad zatčených anarchistů se smutně bral v útulek vlhké cely kasamat. Je šťastna Italie: sotva s bankovními piráty jsou soudy hotovy, už z osad se jí hlásí, že pirátství v nich rozkvetlo. Však vedle nízkých pudů takových i jiné, vznešenější, hrudi dmou, a v jejích útoku země důchod zřizuje doživotní čtyřem dcerám Terezity Garibaldiové; neboť: Jde zde o děti rodičův, o vlasť zasloužilých.

Vatikán k tomu mlčí, poněvadž to jeho povinnost, sotva však bude mlčet k nápisu: „Jen láska k vlasti Italii učiní opět velikou," jejž na chrámě neapolském dal umístiti kardinál Capecelatro, a rovněž prý papež mlčet nehodlá ke Combesovu úmyslu, dle něhož ze znění investiční bully papežské o jmenování biskupů „Gubernium nominavit nobis (vláda nám jmenovala)..." slovo nobis má být škrtnuto, v čemž kurie shledává popření papežova práva potvrzovacího. Papež zatím dává zvláštní komissi studovati bulli za účelem uvedení tvrzení o božském její původu v souhlas s výsledky bádání vědeckého.

Interess světa ovšem víc než na nález komisse té je dychtiv na rozřešení makedonské otázky. Za klevety označované tvrzení o ujednané dělbě Balkánu mezi Ruskem a Rakouskem čím dále více nabývá povahy pravdy. Porta slovy zavádí reformy, skutkem nikoli. Aby ke skutkům došlo, obě velmoci ty hodlají na sultána působiti nátlakem — branným. Makedonci vyčkávají, chovajíce se pouze defensivně proti zvířeckostem Arnautův; manifest Komitů vyzývá ku

klidu do dubna, kdy již budou míti v rukou peníze ze zápůjčky, poskytnuté národní bankou sofijskou. —

Tak ve světě starém, v Evropě, a mimo Evropu — nejinak: Zájmy států a lidí v stálých konfliktech. V Marokku štěstí přebíhavo; dnes sultán, zítra Bu-Hamara vítězem. Na kolik pravdy v tom, jen nebe ví. Bu-Hamaru již dala zvěst dokonce odpravit, a Bu-Hamara „po odpravě" živ dál s úspěchem pobíjí řady sultánových věrných, Evropa pak čeká na konce, kdy bude lze jí bezpečně se rozhodnout, komu z obou se po bok postavit. — A jako v Marokku i ve Venezuelle konflikt dosud neskončen. Vláda bije se na dvě fronty: S povstalci a anglo-italsko-německými požadavky, a s těmito-li se dohodla, spánek klidný ji nečeká. Však nebudou jen v její území hřmíti děla a půda dunětí, neb také Brasilie s Bolivií mají si cos povědětí navzájem, a Quatemala rovněž uznala za nutno hájit půdu národní oproti Nicaraquě, Hondurasu a San Salvadoru. Život je boj a k jeho ochraně a zabezpečení nechť padnou tisícové životů! My všichni právo máme; kdo největší moc bude míti, je vyvolen je podržet! ρ

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Udílení milosti mladistvým odsouzencům.

Výnos ministerstva práv, vydaný dne 25. listopadu 1902 (č. 51 Věstníku téhož min.) všem soudům a státním zastupitelstvům, způsobil značný rozruch ve světě právnickém i mimo něj. A můžeme ihned dodati, že dojem, jaký výnos ten vyvolal, byl převahou velice příznivý, což bývá, jak známo, při ministerských nařízeních řídkou výjimkou.

Ministerstvo práv přikročilo tu pod nátlakem neutěšených zkušeností, jichž nabylo ze zpráv příslušných činitelů o účincích trestního výkonu, zejména na osoby mladistvé, s uznání hodnou rozhodností aspoň k částečnému řešení důležitého problému sociálního, který zaměstnává již dlahnou dobu nejvážnější kriminalisty. Smutná pravda, že velmi často odpykání trestu za spáchaný delikt mívá za následek nikoli polepšení zvláště mladších, do nedávna zachovalých pachatelů, nýbrž pravý opak toho, ba mnohdy úplnou mravní zkázu jejich, není ovšem novinkou ani těm, kdož se otázkou touto jen mimochodem, nikoli z povolání zabývají. A rovněž není, tuším, pochyby o tom, že je tu nejvyšší nebezpečí z každého prodlení, které by rozluštění záhady této oddálilo.

Za nejistých dnešních poměrů v parlamentě není přirozeně nejmenší naděje, že by důkladná změna předpisů trestního práva,

kterou by zmíněná smutná bilance řízení trestního aspoň poněkud byla vyrovnána, došla brzkého uskutečnění a proto sluší podnět ministerský již s tohoto hlediska plně schvalovati.

Podstata celého nařízení spočívá v tom, že se ukládá soudcům trestním, aby v každém případě, kdy se jim naskytne odsouditi osobu mladistvou (až do dokonaného 18. roku stáří), hned po vynesení rozsudku uvažovali o tom, zdali skutečně je třeba, aby pachatel trest mu přisouzený odpykal, by se vystříhal dalších činů nezákonných, či zdali stačí pouhý odsuzující nález jako vážná a důtklivá výstraha pro budoucnost, a aby, když shledali, že vězení bylo by pro odsouzeného krutostí, která by mohla zhoubně působiti na mladistvou mysl jeho, sami, bez podnětu se strany odsouzeného nebo jeho příbuzných a zástupců, učinili návrh, by odsouzenému byl trest uložený milostí císaře prominut.

K nejobsažnější diskussi theoretické o tomto nařízení došlo, pokud nám známo, v Právnické Jednotě v Praze, kdež dvorní rada prof. Dr. Zucker hlavně se svého stanoviska jako zastance instituce t. zv. condamnation conditionnelle promluvil o nařízení tom, v němž — vedle cenných jeho stránek — spatřuje závoru pro odporučované jím odsouzení podmínečné. Okolnost, že naproti tomu jiní řečníci (dvorní rada prof. Dr. ryt. Randa a adv. Dr. ryt. Nejedlý) pokládali nařízení ono za jakousi průpravu pro zavedení podmínečného odsouzení čili za zkoušku, zdali by se odporučovalo, zavésti takové odsuzování, jest svědectvím, že každý nový zjev dá se posuzovati způsobem nejrůznějším, dokud nebylo možno, aby se osvědčil v praxi.

Co se této dotýče, jest nejlepším důkazem čilého zájmu zástupců jejich na otázce, ministerským nařízením dotčené, to, že bylo ministerstvo práv nuceno v krátké době od vydání původního výnosu svého na podnět z kruhů soudcovských a od státních zastupitelstev vyšlý podati již po dvakráte vysvětlivky ku svému elaborátu (výn. ze dne 28. prosince 1902 č. 27.054 a ze dne 18. ledna 1903 č. 132 Věstníku).

My sami vítáme výnos ten jako doklad vážných snah nejvyššího representanta justiční administrativy v oboru tak naléhavě po reformě volajícím a přejeme si jen, aby intence v něm stělesněné došly zaslouženého pochopení nejen u súčastněných úřadů, nýbrž i — u těch, na jichž prospěch byly míněny.

Dr. *J. V. Bohuslav.*

*

K reformě hnanectví.

Říšský zákon ze dne 27. července 1871 č. 88. ř. z. o úpravě hnanectví jest zajisté specialitou rakouského zákonodárství a sice

jednak svou podstatou, jednak jako zajímavý příklad, že zákon, jehož bezúčelnost jest patrnou, udržuje se v platnosti vzdor tomu, že jest z valné části i v přímém odporu se zákonodárstvím pozdějším.

Bezúčelnost zákona o postrku vysvítá nejlépe z jeho obsahu. Zákon ten ustanovuje, že osoby, tam jmenované, mohou býti z ohledů policejních odstraněny z obce pobytu do obce domovské. Postrk jest pak buď samostatným opatřením správním — má-li jedině za účel odstraniti dotčené individuum z obce pobytu a zakládá-li se na přímém nálezu příslušného úřadu bez souvislosti s jiným opatřením veřejné správy — aneb jest nepřímým následkem trestu, zakládá-li se jakožto zostření trestu na nálezu trestního soudce dle příslušných ustanovení trestního zákona.

Osoby, při nichž možno užiti postrku jako samostatného opatření správního, jsou tyto:

a) tuláci a jinaké osoby práce se štítící, používají-li veřejné dobročinnosti;

b) osoby, které nemajíce žádných průkazu nemohou se vykázati, že mají určitý příjem aneb dovolený výdělek;

c) veřejné nevěstky, neuposlechnou-li úřednímu vyzvání, aby odešly z místa pobytu;

d) trestanci a káranci, pokud ohrožují bezpečnost osoby a majetku.

Příčinu, proč osoby tyto mají býti odstraněny z obce pobytu, shledává zákon v ohledech policejních a sice v nebezpečí, jež hrozí z přítomnosti hnancovy veřejné bezpečnosti místa, kde dotčené individuum se zdržuje. Příčina tato nespočívá tedy dle zákona o postrku v nebezpečnosti povahy hnanců co takových, nýbrž toliko v nebezpečí, které v sobě chová přítomnost hnanců pro veřejnou bezpečnost místa hnancova pobytu.

V této restrikci nebezpečnosti povahy hnanců pro veřejnou bezpečnost místa jich pobytu spočívá však vlastní příčina nejen nedostatku, nýbrž úplné bezúčelnosti, ba možno říci i malichernosti celého zákona o postrku, která jest tím pronikavější, čím komplikovanější jest správní aparát, jehož vyžaduje provádění zákona toho.

Jest zajisté na bílednì, že nebezpečná povaha hnancova se nezmění záměnou pobytu a že nebezpečí, které hrozí — jak zákon předpokládá — bezpečnosti místa hnancova pobytu, přenáší se — jako vlastnost lpící na osobě — osobou hnancovou s místa na místo. Zákon o postrku ovšem ustanovuje, že hnanec má býti dopraven do obce domovské — ponechává tedy obcím domovským, aby napravily nebezpečnou povahu hnancovu. Zákonodárci

tanula při tom patrně na mysli povinnost obcí domovských starati se o vlastní příslušníky, pokud mají nárok na opatření chudinské. Zákonodárce však přehlédl, že při osobách, podléhajících zákonu o postrku, nejde jen o nedostatek existenčních prostředků, kterýž možno nahraditi chudinskou podporou; přehlédl dále, že příčina nebezpečnosti hnanců jest velice rozmanitou, zakládajíc se namnoze na fysických a psychických vlastnostech dotčených individuí, aneb mající svůj kořen v nedostatcích společenské správy vůbec; přehlédl konečně, že obce domovské nemají při nynějším uspořádání správy obecní naprosto dostatečných prostředků, aby účelně čelily nebezpečné povaze hnanců a že proto osoby, spadající pod působnost zákona hnaneckého, m u s í b ý t i p ř e d m ě t e m z v l á š t n í p é č e s p r á v y v e ř e j n é.

Nedostatek tento byl také aspoň z části vystižen zákonodárstvím pozdějším a pokus, odpomoci nedostatku tomu, stal se nejprve zákonem ze dne 10. května 1873 č. 108 ř. z.; pak zákony ze dne 24. května 1885 č. 89 a 90, jimiž se vydávají trestní ustanovení o tom, kdo může býti držán v donucovací pracovně a polepšovně a jimiž se upravuje zřizování těchto ústavů.

Dle zákonů těch tresce se tuláctví (vagabondage) a žebrota trestem vězení; témuž trestu propadá každá osoba práce schopná, která štítíc se práce nemá žádného příjmu aniž dovoleného výdělku a byvši k tomu úřadem vyzvána do určité lhůty nevykáže, že živí se dovoleným způsobem. Zákony ty obsahují dále podrobnější předpisy o veřejných nevěstkách a ustanovují, že trestní soudce, jemuž přísluší jurisdikce o osobách těchto, může — vykonávaje trestní pravomoc — zároveň uznati, že osoby ty mohou býti držány v donucovací pracovně, pokud se týče, — jde-li o osoby mladší 18 let, — v polepšovně.

Porovnáme-li zákon hnanecký se zákonem ze dne 24. května 1885 č. 89 co do osob, na něž se zákony tyto vztahují, shledáváme, že osoby podléhající zákonu o postrku, totiž tuláci, osoby práce se štítící a žebrající, jakož i veřejné nevěstky, p o d l é h a j í t o l i k é ž zákonu ze dne 24. května 1885 č. 89 ř. z. a že jedinou kategorii osob, které podléhají jen zákonu hnaneckému a nikoliv též zákonu o donucovacích pracovnách, jsou osoby, které nemají existenčních prostředků, u nichž však nebylo prokázáno, že se štítí práce. Poněvadž pak ustanovení zákona ze dne 24. května 1885 č. 89 jsou rázu imperativního, následuje z toho, že o s o b y, z á k o n u t o m u p o d l é h a j í c í m u s í b ý t i, j a k m i l e b y l i d o p a d e n y, p ř e d v e d e n y t r e s t n í m u s o u d c i.

Ustanovuje-li tedy zákon hnanecký — byť jen fakultativně — že tuláci, osoby práce se štítící a veřejné nevěstky, tedy osoby, podléhající zákonu ze dne 24. května 1885 č. 89, m a j í b ý t i d ř í v e

a ředně odstraněny z místa pobytu do obce domovské, jest v tomto ohledu zákon hnanecký v patrném odporu se zákonem ze dne 24. května 1885. č. 89 ř. z.

Avšak i kdybychom nepřihlíželi k této nesrovnalosti mezi zákonem o postrku a mezi zákonem ze dne 24. května 1885 č. 89, jest postrk v podstatě své opatřením nejen zcela bezúčelným, nýbrž přímo škodlivým a sice i jako samostatné opatření správní, i jako nepřímý následek trestu.

Ustanovuje-li totiž zákon hnanecký, že osoby zákonu tomu podléhající, mají býti odstraněny do obce domovské, ponechává tím všechnu péči o hnance obci domovské.

Zkoumejme proto, zdali a pokud obce domovské mohou čeliti živlům, o něž jde.

Především sluší konstatovati, že dle statistických výkazů, hlavní kmen hnanců rekrutuje se z obcí malých, jichž příslušníci, nenalezajíce doma obživy, táhnou k obcím průmyslně důležitým a že proto při otázce, zdali a jakou mírou obce domovské mohou učiniti účinná opatření proti hnancům, především jde o tyto obce malé. Avšak i nehledí-li se k tomuto, pro zodpovědění dané otázky zajisté významnému faktu, přicházíme i jinak k výsledku, že obce, co takové, nejsou vůbec s to, aby jakýmkoliv způsobem působily účinně proti jednotlivým kategoriím hnanců.

Pokud se týče tuláků, osob práce se štítících a veřejných nevěstek, podrobil — jak bylo již pověděno — zákon ze dne 24. května 1885 č. 89 osoby tyto pravomoci trestní; tím byla uznána nebezpečná povaha osob těchto a byla zároveň uznána povinnost správy státní, zakročiti proti individuím tohoto druhu. Vzhledem k tomu nelze zajisté ani žádati, aby obce samy přejímaly péči o hnance tohoto druhu. Jakými prostředky mohly by také obce péči tuto vykonávati? Sprostředkovati práci těmto individuím jest naprosto nemožno, protože jsou z pravidla nezpůsobilými ke každé spořádané práci a protože i jinak žádný zaměstnatel osobu takovou do práce nepřijme; podpora chudinská jest bezvýslednou a zaměstnati osoby při obecních pracích veřejných jest jednak obtížno, jednak bezúčelno. Obtížno proto, že převeliká část obcí vůbec žádných prací veřejných neprovádí a že pro nedostatečnou organisaci obecní služby bezpečnostní jest nesnadno vykonávati účinný dozor na hnance. Bezúčelným jest pak zaměstnání hnanců při pracích veřejných, protože práce ty jsou jen dočasné a bez jakéhokoliv účinku na mravní qualitu individuí, o něž jde.

Ze všech těchto příčin jsou obce co takové proti tulákům, osobám práce se štítícím a veřejným nevěstkám úplně málomocny a proto také jest beze všeho praktického významu ustanovení

§ 4. cit. zákona ze dne 24. května 1885 č. 89 ř. z., dle něhož každá obec jest oprávněna přikázati vhodnou práci každé osobě k práci sice způsobilé, kteráž však nemá žádného dovoleného výdělku, aniž jiných prostředků existenčních.

Pokud pak jde o propuštěné trestance a kárance, kteří dle zákona o postrku mají býti odstraněni do obce domovské, ohrožují-li bezpečnost osoby a majetku, jest na bíledni, že nebezpečná povaha těchto individuí nikterak se nezmění záměnou pobytu a že obce jsou proti nim rovněž tak málomocny jako proti tulákům a osobám práce se štítícím.

Postrk jest konečně bezúčelným i vůči kategorii hnanců, kteří jsou bez zaměstnání a jakéhokoliv dovoleného výdělku, u nichž však není dokázáno, že se práce štítí. Neboť, i když se nepřihlíží k tomu, že jest velice nesnadno stanoviti hranice mezi tuláky z povolání a mezi osobami této druhé kategorie, sluší poukázati k tomu, že příčinou bídného stavu těchto osob není zajisté jen nedostatek zaměstnání, nýbrž že individua ta z pravidla postrádají patřičného výcviku a t é m r a v n í p e v n o s t i, které jest zapotřebí k samostatné výživě. Ani při této kategorii nestačí proto prostředky chudinské péče, jimiž obce vládnou; naopak vyžadují i tyto osoby z v l á š t n í c h m i m o ř á d n ý c h o p a t ř e n í v e ř e j n é s p r á v y, j e ž v š a k s e v y m y k a j í p ů s o b n o s t i o b e c n í.

Stejně bezúčelným jest postrk i tenkráte, je-li nepřímým následkem trestu. Neboť uzná-li soudce, že nebezpečná povaha provinilcova z ohledů na veřejnou bezpečnost toho nedovoluje, aby provinilec volně volil místo svého pobytu, jde tu zajisté o individua téže hodnoty, jaké jsou osoby, podléhající zákonu hnaneckému a pokud jde o prostředky, jimiž mohou obce domovské čeliti osobám takovým, platí zajisté totéž, co bylo uvedeno ohledně hnanců vůbec.

Zkušenost také učí, že hnanci — bez ohledu na to, bylo-li použito při nich postrku co samostatného aneb jen druhotného opatření správního — jakmile byli dopraveni do obce domovské, tuto ihned opustí a toulají se znova tak dlouho, až opětně jsou dopadeni a dáni opětně na postrk. Zkušenost učí dále, že obce nikterak se nesnaží obmezovati tuto volnost a osobní svobodu hnanců, nýbrž že naopak i samy jim přispívají k tomu, aby co nejdříve z obce odešli a že bohužel orgánové obecní užívají k tomu druhdy i prostředky nedovolených, vydávajíce hnancům ku př. nepravdivá vysvědčení o práci, pobytu a pod. Z této příčiny jest postrk nejen bezúčelný, n ý b r ž p ř í m o š k o d l i v ý p r o z d á r n ý v ý v o j s a m o s p r á v y o b e c n í, a p o š k o z u j e z e j m é n a v a l n o u m ě r o u z d á r n é p ů s o b e n í s t r a v o v e n.

Tyto výsledky postrku zajisté nemohou ani překvapovati ani zarážeti: jestiť postrk podstatou svou prostředkem čistě policejním; účel však, jemuž má sloužiti, má hluboký podklad sociální a otázky sociální nelze zajisté řešiti pouhými prostředky policejními. —

Zbývá zodpověděti otázku, jakých opatření správních třeba, aby postrk mohl býti zrušen. Právo obcí pobytu žádati, aby byly zbaveny nebezpečných živlů cizích, nelze zajisté popírati, byť by obce tyto neměly žádného zájmu na tom, jakým způsobem veřejná správa tohoto výsledku docílí a zejména ne na tom, aby dotčená individua byla „odehnána" do obce domovské.

Ukázali jsme výše, že zákony ze dne 24. května č. 89 a 90 se snaží čeliti vagabondagi. Jakkoliv zákony ty mají podstatné vady — o nichž šíře nechceme se zmiňovati — nicméně jsou i při nynějším svém znění účelnější než zákon o postrku, zejména proto, že poskytují dosti účinných prostředků r e p r e s s i v n í c h proti mladistvým i dospělým tulákům a osobám práce se štítícím, jakož i proti veřejným nevěstkám. Stačí proto, aby — pokud jde o uvedené kategorie osob, kteréž taktéž podléhají zákonu hnaneckému — bylo přesně dbáno ustanovení těchto zákonů. Za tím účelem bylo by asi potřebí patřičně rozmnožiti dosavadní počet donucovacích pracoven a zejména též polepšoven. Jelikož pak dle výkazů statistických značné percento hnanců jest ve stáří do 18 let, bude vůbec zapotřebí, aby péče o spustlou mládež byla rationelněji upravena a intensivněji prováděna, než tomu jest nyní.

Vedle toho třeba zvláštních opatření p r a e v e n t i v n í c h proti živlům, o něž jde. Požadavku tomu bylo do jisté míry odpomoženo zřízením stravoven, v nichž se poskytuje nejnutnější podpora osobám, které jsou bez práce, však práci hledají. Stravovnami bylo aspoň z veliké části dosaženo rozlišení živlů práci hledajících a živlů práce se štítících. Stravovny však jsou podstatou svou určeny jen pro ty osoby, které jsou jinak způsobilé, aby vlastní prací samostatně se uživily, kdežto při značné kategorii hnanců jde o osoby, které nejsou sice tuláky z povolání a také práce se neštítí, které však nemají té morální pevnosti a síly, aby konaly samostatně určitou práci z povolání.

Bude proto přední povinností veřejné správy, aby učinila taková zařízení, aby osoby ty byly odvráceny od života potulného tím, že využije se jich pracovní síly pod dohledem veřejné správy k účelům obecně prospěšným, t. j. k vykonávání prací, které ku př. jako práce hospodářské jsou velice potřebné, snadno vyučitelné a při nichž je nouze o pracovní síly. Účelu toho bylo by lze dosíci zřízením zvláštních veřejných pracoven, na jichž udržování by se použilo peněz ušetřených zrušením po-

strku. Pobyt v ústavech těch musil by ovšem býti prost příhany, jaká jest spojena s odsouzením k pobytu v káznici; toho by se docílilo jednak tím, že by dotčená individua byla o d e v z d á n a p ř í s l u š n ý m ú ř a d e m s p r á v ě s t á t n í, aby je přikázala dotčenému ústavu, jednak tím, že by se osoby ty mohly i dobrovolně hlásiti o přijetí do ústavu. Organisace ústavů těch by byla velice jednoduchou a bude o ni pojednáno na jiném místě. —

Pokud pak jde o lhance věkem staré, třeba, aby bylo postaráno o jich zaopatření v ústavech pro osoby k práci nezpůsobilé; účelu tomu slouží dnešní okresní, aneb i obecní chorobince.

Jisté obtíže by se snad objevily při zrušení postrku v těch případech, kde lhanec jest dopaden v z e m i k o r u n n í, d o k t e r é n e n í p ř í s l u š n ý m. Vhodné ustanovení § 4. zákona ze dne 24. května 1885 č. 90 ř. z. ohledně tuláků dostižených v jiné zemi korunní ukazuje však cestu, kterak by bylo lze obtíže ty překonati. —

Nelze ovšem popírati, že by současné provedení všech těchto opatření vyžadovalo značnějšího nákladu; velký sociální význam otázky, o niž jde, velí však kategoricky, aby ohledy materielní nebyly překážkou správného jejího rozřešení.

JUDr. *Rudolf Krejčí.*

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

ZEMĚDĚLSTVÍ.

(*Nový celní tarif německý říšským sněmem přijat. — Přípravy k novým obchodním smlouvám. — Sdělení ministerského předsedy dra. Koerbra o novém celním tarifu rakousko-uherském a o obsahu předlohy vyrovnávacích. — Otázka cukerní v rakouském parlamentě. — Stanovisko Ruska proti konvenci Bruselské.*)

Všichni, kdož sledovali několikaměsíční jednání komise o celním tarifu, očekávali, že říšský sněm německý nevyřídí předlohu dříve než až někdy v měsíci dubnu neb květnu 1903. Proti všemu očekávání skončil však říšský sněm práci svou 19. prosince 1902, kdy v nočním sezení *osnovu celního tarifu v třetím čtení schválil.* Odpor agrární strany proti vládní osnově týkal se pouze cel minimálních: agrárníci přáli si, aby minimální cla stanovena byla pro většinu výrobků zemědělských — nikoli jen pro několik — a aby cla tato byla zvýšena. Jelikož pod minimální clo vláda při uzavírání obapolních smluv, sestoupiti nesmí, měly býti tímto způsobem, i kdyby došlo k politice obchodních smluv, agrární zájmy zabezpečeny. Strany svobodomyslné a sociálně demokratické bojovaly proti ochranářské tendenci nového celního tarifu vůbec. Strana agrární se svým požada-

kem zvýšení minimálních cel neprorazila, ačkoliv jinak dobyla četných ústupků se strany vlády. Minimální cla při pšenici (5 M. 50 pf.), žitě a ovse (5 M.) přijata dle osnovy vládní, toliko při ječmenu bylo minimální clo 3 M. navržené vládou zvýšeno na 4 M. pro dovoz ječmene pivovarského. Ostatní cla minimální, která agrární většina v komisi i ve sněmu žádala jako na př. pro koně, hovězí dobytek, prasata (14.40 M. za 100 kg. živé váhy) nebyla přijata, vládě však ve formě resoluce bylo doporučeno, aby při uzavírání obchodních smluv pod tuto sazbu neslevovala. Bude snad zajímavo slyšeti hlas odborné zemědělské korporace německé o přijatém tarifu; tlumočíme zde stručně usnesení německé hospodářské rady o tomto předmětě. Nový tarif znamená úspěch agrární proti dnešnímu stavu v následujících směrech:

1) *Zvýšení normálních sazeb celních* téměř pro všecky výrobky zemědělské, 2) při dovozu koní *zavedení cel dle hodnoty*, místo posavadních cel dle kusu, 3) při ostatních druzích dobytka *zavedení cel dle váhy* (místo dle kusů); 4) *zavedení dokladů o původu* dováženého zboží; 5) *omezení soukromých transitních skladišť*; 6) odstranění *celního úvěru* při dovozu obilí.

Naproti tomu vytýká německá hospodářská rada novému tarifu: 1) *Nízké stanovení obilních cel minimálních*; 2) *naprosté chybění minimálních cel pro dovoz dobytka*; 3) *nízké celní sazby pro dovoz zeleniny*; 4) *poměrně vysoká cla pro některé výrobky průmyslové* a 5) konečně tu vadu, že *celní zákon neustanovuje závazně, od které doby má celní tarif vstoupiti v platnost.*

Německý celní tarif jest hotov a tím jest německé vládě přesně určen *směr pro příští její politiku obchodní.* — V posledních dvanácti létech (1892—1903) sleduje Německo a sousední státy (Rakousko-Uhersko, Rusko, Italie, Švýcarsko atd.) politiku obchodních smluv s doložkou nejvyšších výhod: autonomní celní tarify — s tendencí ochranářskou — jednotlivých států zůstávají v platnosti; proti státům, které neuzavřely smluv, platí všeobecné sazby tarifu; státy smluvní učinily si však ústupky, slevily se sazeb svých celních tarifů a dosáhly opět slev u států ostatních; povolí-li některý stát jistou celní výhodu jinému státu, platí tato výhoda ihned pro všechny státy, s nimiž má stát, jenž výhodu povolil, obchodní smlouvu s klausuli nejvyšších výhod. Dnešní středoevropské obchodní smlouvy končí koncem roku 1903. Nastává otázka: budou tyto smlouvy obnoveny, či budou jednotlivé státy provozovati celní politiku úplně autonomní? Německá vláda v motivech k novému celnímu zákonu výslovně prohlašuje, že jest i pro budoucnost pro politiku obchodních smluv na delší dobu uzavřených; skutečně též podnes obchodních svých smluv žádnému státu nevypověděla. Jedná se jen o to, pokud na základě nového celního zákona německého budou jednotlivé státy ochotny s Německem

obchodní smlouvy uzavříti. Státy, které mají živý zájem na vývozu zemědělských výrobků do Německa, nebudou o obchodní smlouvu s Německem valně usilovat, neboť německá vláda má novým celním tarifem — jmenovitě jeho minimálními sazbami ruce své tak svázány, že nemůže smlouvou dáti téměř ničeho, zač by mohla žádati náhrady. Dojde-li k smlouvám obchodním vůbec, bude hospodářský obrat jejich hubený; smlouvy takové budou snad míti význam politický, zamezí celní války, ale k oživení mezinárodních styků obchodních valně nepřispějí.

Po Německu přichází nyní Rakousko-Uhersko. *Nový celní tarif rakousko-uherský* jest již zpracován a dne 16. ledna t. r. prozradil v parlamentě vídeňském ministrpresident doktor Koerber hlavní jeho zásady a některé detaily. Ku konci ledna vyšel mezitím officielní návrh nového celního tarifu tiskem, když již několik dní před tím byl poslanecké sněmovně předložen k ústavnímu projednání. Z podrobností zajímají nás na tomto místě hlavně celní sazby pro výrobky zemědělské, z nichž jmenovitě uvádíme:

pšenice	dosud K	3·57*)	navrženo K	7·50	(z 1 q)
žito	» »	3·57	» »	7·—	»
ječmen	» »	1·78	» »	4·—	»
oves	» »	1·78	» »	6·—	»
kukuřice	» »	1·19	» »	4·—	»
mouka	» »	8·12	» »	15·—	»
slad	» »	3·57	» »	5·40	»
chmel	» »	23·80	» »	70·—	»
voli	» »	35·78	» »	60·—	(z kusu)
býci	» »	9·52	» »	30·—	»
krávy	» »	7·14	» »	30·—	»
telata	» »	3·57	» »	5·—	»
vepři:					
pod 120 kg.	dosud K	7·14	navrženo K	12·—	»
nad 120 kg.	» »	7·14	» »	22·—	»
koně:					
do 2 let	dosud K	23·80	navrženo K	50·—	»
přes 2 leta	» »	23·80	» »	100·—	»
sádlo vepř.	» »	38·08	» »	45·—	(z 1 q)
víno v sudech . . .	» »	47·60	» »	60·—	»
víno v láhvích . . .	» »	47·69	» »	75·—	»

Rakousko-Uhersko — jak patrno, jde ve stopách Německa a zvýšuje rovněž svůj celní tarif ve smyslu ochranářském. — Rakousko-Uhersko v jistém smyslu Německo předstihlo: vypovědělo totiž již obchodní smlouvu Italii, která umožňovala laciný dovoz vína ital-

*) Celní sazba ve zlatě činila 1 zl. 50 kr.; zde jakož i ve všech následujících položkách jest posavadní clo dovozné připočteno na běžnou minci.

ského. Po tomto prvém úspěchu žádají rakouští agrárníci nyní důrazně též vypovědění obchodní smlouvy Srbsku, jemuž posavadní smlouva v příčině dovozu obilí a dobytka zaručuje zcela mimořádné výhody.

Z uvedené již řeči rakouského ministr-presidenta Dra. Koerbera zvěděla veřejnosť poprve officielně podstatný obsah dohod rakousko-uherského vyrovnání. Z prohlášení tohoto zajímati bude agrární kruhy české nejvíce oddělení o úpravě dovozu uherského vepřového dobytka do Rakouska. Vepřový dobytek plemenný neb užitkový může se příště z Uher vyvážeti jen takový, který před tím podroben byl 35dennímu pozorování státního zvěrolékaře na volném území a na místě veterinářsko-policejním předpisům úplně vyhovujícím.

Pozorování dítí se má všemi jen myslitelnými zárukami, a dobytek, který tuto kontumaci prodělal, musí být označen naprosto zřetelným způsobem. Musí se s vyloučením každého pouličního styku a se zachováním předpisů, zvlášť pro dopravu stanovených, dopraviti až na místo, jež musí se rakouské vládě telegraficky sděliti. Rakouským zdravotním delegátům poskytne se příležitosti, aby se občas přesvědčili o pečlivém provádění kontumace. Obchod s vepřovým dobytkem jatečným jest nezávadný, děje-li se zdravým dobytkem, ze dvoru nákazou nestižených, bezprostředně do spotřebních trhů nebo jatek, zařízených dle veterinářsko-policejních předpisů; pokud mají býti vepři jateční dopraveni na jiná místa, než do podobných tržišť, neb jatek, jest k tomu potřebí svolení rakouské vlády; v jatkách a veřejných tržištích musí býti tento jatečný dobytek porážen do osmi dnů a v ostatních místech do tří dnů, nemusí-li se tak státi dříve z důvodů veterinářsko-policejních. V ohledu formálním zasluhuje zvláštní zmínky, že uherská vláda při úpravě veterinářských poměrů trvala houževnatě na provisorním císařském nařízení z r. 1899, které otázku tuto upravovalo a žádala si, aby nařízení to nezměněné pojato bylo mezi zákony vyrovnávací. Po dlouhém vyjednávání učinila uherská vláda jisté ústupky v této otázce, avšak změnu uvedeného cís. nařízení přece nepřijala, nýbrž stalo se dohodnutí v tom smyslu, že mají býti onomu nařízení připojeny zvláštní dodatky.

Jak v rakouském, tak uherském parlamentě schváleny byly osnovy zákonů směřujících k provedení *konvence bruselské* a o *kontingentaci výroby cukerní*. Jak známo, konvence bruselská měla býti do února 1903 ústavně schválena ve všech státech, které ku konvenci v Bruselu přistoupily a 1. září 1903 má vstoupiti v platnosť. Německo a Francie mají už od listopadu m. r. konvenci ústavně schválenu. V Rakousku nová úprava spočívá podstatně na následujících zásadách. Prémie (se strany státu 18 mil K ročně) se 1. září

t. r. zrušuji: pro kampaň 1903 povoluje stát na prémie výjimečně 21 mil. K (o 3 mil. K více než jiná léta) a cukr r. 1903 vyrobený, ale nevyvežený, může dočasně pod aerární kontrolou zůstati uložen v tuzemsku, aniž by pozbyl nároku na premii při skutečném vývozu. Clo na dovoz cukru snižuje se na 6 fr., čili 5 K 70 h (posud 11 zl.) za 1 *q*. Konsumní daň cukerní, která obnáší dnes při 1 *q* 38 K přes to, že stát zrušením premií ušetří 18 mil. K ročně, se nesnižuje. Tím valně blednou naděje na značnější zvýšení domácího konsumu.

Výroba cukru se kontingentuje a kontingent rozděluje se mezi určité závody; jiné závody pro tuzemský konsum vyráběti nesmí: tím zavádí se jakýsi druh soukromého monopolu. — Kontingent tento ustanoven byl pro celou říši na 3.66 mil. *q*; z toho připadne na Předlitavsko 2,770.340 *q*, kdežto na Zalitavsko 863.660 *q* a na Bosnu a Hercegovinu 26.000 *q*. — Uhrám přikázaný kontingent převyšuje dosavadní jejich roční výrobu o 287.000 *q*; toto množství cukru dováželo posud do Uher Předlitavsko, nyní však naše cukrovary uherské odbytiště definitivně ztratí. Pokud se týče podrobného rozvržení celkového kontingentu v Předlitavsku přijat zásadně vládní osnovou systém dvojí kontingentace: každá reffinerie dostala z celkového kontingentu jistý kontingent raffinádový a odpovídající tomu celkový kontingent suroviny rozdělen jest opět mezi surovárny.*)

Mezi raffinerie rozdělen byl kontingent dle následujícího měřítka: Za základ vzata cifra nejvyššího množství cukru v některé z posledních tří kampaní v dotyčné raffinerii zdaněného. Cukrovary, které ještě po 3 kampaně netrvají — v Haliči a Bukovině — dostaly za měřítko jisté pevné kvantum, bez ohledu na předešlé 3 kampaně. Bylo-li nejvyšší množství zdaněného cukru mezi 45.000 a 60.000 *q* ročně, vzata byla tato cifra bez dalšího za měřítko pro přidělení kontingentu raffinerii; přestoupilo-li množství zdaněného cukru ročně 60.000 *q*, byla cifra tato přiměřeně snížena a při malých cukrovarech, jichž množství zdaněného cukru nedosáhlo ani 45.000 *q* ročně byla opětně tato cifra zvýšena o určité procento, a tak dospělo se k vypočtení měřítka pro přidělení kontingentu. Cukrovarům, které jsou zároveň i surovárnami i raffineriemi, přidělen byl toliko kontingent raffinádový. Pro rozdělení kontingentu suroviny tvoří měřítko cifry, udávající nejvyšší výroby v některé z posledních tří kampaní. Zásada, že velkým surovárnám se kontingent snižuje, aby mohl býti zvýšen surovárnám malým, byla i zde přijata a provedena obdobně, jako při raffineriích. O ceně, kterou mají raffinerie surovárnám za kontingent suroviny platiti, neobsahuje vládní předloha ničeho a též anketa žádné změny v zákoně v tomto směru nenavrhla; stala se však sou-

*) Za základ kotingentu suroviny vzat poměr 90 kg rafinády : 100 kg suroviny.

kromě dohoda mezi raffineriemi a surovárnami v tom smyslu, že raffinerie budou nahražovati surovárnám za 1 *q* suroviny 3.30 K.

Ve veřejnosti ozývají se proti kontingentaci vážné námitky. Zástupci raffinerií svého času, ještě než vláda svou osnovu předložila, upozorňovali vládu, že kontingentace spotřeby domáciho cukru může býti od cizích států vykládána jako jakýsi druh nepřímých premií, které jsou Bruselskou konferencí zakázány. Tento názor dochází nyní skutečně v Anglii a v Německu platnosti a o rakouských nových zákonech cukerních pronášejí se tam vážné pochybnosti. Možná, že nastane konflikt názoru, který by musel ve smyslu Bruselské konvence rozhodnouti zvláštní smírčí soud v Bruselu. Doma v Rakousku nenašla zásada dvojité kontingentace, třeba byla uzákoněna, valně příznivců. Pěstitelé řepy a zástupci surovaren přáli si kontingent jednotný a sice pouze kontingent suroviny. Jednání o těchto zákonech v rakouském parlamentě ohrožovala posud nevyřízená otázka zákazu rayonování řepy. Zástupci agrární žádali junctim mezi zákazem rayonování a kontingentací. Tento požadavek agrární sice splněn nebyl, vláda však slíbila, že ještě v tomto zasedání říšské rady, předloží k ústavnímu projednání zákon, jímž se zakazují řepní rayony.

Zvláštní stanovisko vůči Bruselské konvenci zaujalo Rusko. Rusko konvenci neobeslalo a hodlá svou politiku premiovou provozovati dále. Úmysl svůj oznámilo všem vládám, které ku konvenci přistoupily. Po této notifikaci sdělila Rusku vláda anglická, že by v tom případě musela na dovoz ruského cukru uložiti zvláštní prohibitivní clo, zcela ve smyslu konvence. Rusko proti tomu namítá, že má s Anglií obchodní smlouvu s klausulí nejvyšších výhod a že by v tom případu, kdyby mělo na dovoz cukerní z Ruska býti uloženo vyšší clo než na dovoz cukru německého atd., nastalo porušení obchodní smlouvy se všemi jejími důsledky. Spor o této otázce posud není urovnán.

Dr. Šimon Kolářík.

OBCHOD A PRŮMYSL.

(*Světohospodářské události poslední doby. — Nový celní zákon a autonomní celní tarif. — Obchodní bilance rakousko-uherská. — Zatímní data o vzájemné tržbě rakousko-uherské. — Usnesení zemské živnostenské komise. — Zpráva o státní podpůrné akci živnostenské.*)

Poslední doba přinesla řadu událostí **v pravdě světohospospodářských.** Přijetí nového autonomního celního tarifu s tendencí příkře ochranářskou říšským sněmem německým, schválení bruselské konvence cukerní všemi čelnými státy smluvními, posléze i Rakousko-Uherskem spolu s kontingentací výroby cukru

pro domácí konsum (o níž promluveno blíže na jiném místě), rakousko-uherské vyrovnání a s ním souvislá obnova celního svazku obou polovin říše a osnova autonomního celního tarifu rakousko-uherského, toť věru celá záplava národohospodářských činů a transakcí, charakterisujících dobu, v níž žijeme.

*

V souboru vyrovnacích úmluv jest, vedle obnovy celního svazku s Uhrami, nejpronikavějšího významu **nový celní zákon a autonomní celní tarif.** Novinkou na prvý pohled do očí bijící jest zavedení vysokých minimálních sazeb na pšenici, žito, ječmen, oves a kukuřici, pod něž nelze (beze změny zákona) při úmluvách s cizími státy sestoupiti a jež, pokud jde o zájmy průmyslové, stíží velice vyjednávání se státy obilí do mocnářství našeho vyvážejícími, v prvé řadě se státy balkánskými a vzbuzují krom toho obavu, že nastane zdražení nejdůležitějších životních potřeb průmyslového dělnictva, a zároveň tudíž zvýšení mzdy. Ochranná tendence nových celních sazeb nabývá ovšem i u četných oborů průmyslových nebývalé příkrosti, někde jest rázu až prohibičního, jinde opět sleduje zřejmý účel výchovy. Tak na př. u výroby dehtových barviv, k nám posud skoro výlučně z Německa dovážených, ač právě tu opět ozývají se hlasy přílišnému zvýšení cla odporující, jež o prosperitě výroby dehtových barviv u nás pochybují a k veliké potřebě levných dehtových barviv se strany našeho vývozního průmyslu textilního a papírnického poukazují. V celku jest tarif náš jen důsledkem říšskoněmeckého autonomního tarifu celního a v pravdě pouze podkladem pro smlouvání s cizími státy, nabídkou hodně vysokou, aby se mnoho sleviti mohlo. Zabývati se jednotlivými položkami bylo by tudíž zajisté předčasno. Velikou a trvalou předností nového tarifu jest podrobná specialisace položek, jichž jest o 301 více než v tarifu posavadním. Zvláštní položku tvoří nyní začasté zboží, v starém tarifu vůbec zvláště neuvedené, rozpoznáván někde i různý stupeň spracování, povaha suroviny a p. v. Tak zboží ze železa jest rozčleněno téměř na 200 položek a zejména ve strojnictví spracován tarif velmi podrobně. Značný díl zásluhy dlužno tu, soudíme, přičísti výtečným pracím ústředny rakouských obchodních komor a ústř. svazu průmyslového.

*

Obchodní bilance rakousko-uherská v r. 1902 vykazuje dle z a t í m n ý c h výkazů aktivum 188.7 mil. korun oproti 232.9 mil. korun v r. 1901.

Obnášelť v milionech korun v r. 1902 oproti r. 1901:

přívoz	1723.8	+ 71.2
vývoz	1912.5	+ 27

V rozčlenění na jednotlivá odvětví obnášel:

	Přívoz		Vývoz	
	1902	oproti 1901	1902	oproti 1901
výrobků zemědělských a lesnických	839.6	+ 64.8	744.8	+ 54.4
výrobků hornických a hutnických	198.5	— 24.1	137.4	— 11.5
výrobků průmyslových (polotovarů i tovarů) .	685.7	— 30.5	1030.3	— 15.9

Vývoz průmyslových výrobků z mocnářství jest tudíž značně vyšší než export produktů zemědělských.

Co do vývozu a přívozu surovin a výrobků průmyslových, o které nám jde, uvedeme některá nejvýznačnější data v milionech korun. V přívozu nastaly tyto posuny: Uhlí, koks 101.7 (—6.1), bavlna 167 (+24.1), příze bavlněná 26.2 (+3.4), vlna a p. 113.6 (+ 22.8), vlněné příze 38.8 (+ 4.7), vlněné zboží 26.4 (+ 2.5), hedvábí 46.8 (+ 4.5), surové železo atd. 6.4 (— 5.1), surová měď 24.3 (— 7.7), stroje a přístroje 44.4 (+ 2.1). —

Ve vývozu: Cukr 133 (— 43.7 následkem ohromného poklesu hodnoty, zatím co množství samo stouplo), dříví 196.7 (— 22.6), uhlí, koks 94 (— 15.2) [při obou posledních položkách zjevny jsou následky hospodářské deprese v Německu, kamž vývozu uhlí a dříví ubylo], bavlna, příze a zboží z ní 28.3 (+ 3.8), vlna a p. 29 (+ 9.4), příze vlněná 3.8 (— 1.8), vlněné zboží 46.7 (+ 2.7), hedvábí a hedvábné zboží 36.8 (+ 2.4), oděvy a pod. 50.1 (+ 5.1), papír 27.4 (+ 2.6), kovy obyčejné a zboží z nich 35.6 (+ 2.5), stroje a přístroje 13.8 (+ 3), nástroje, hodiny a krátké zboží 62.1 (+ 2.5).

Leckde lze zjistiti potěšitelné zlepšení, tak v oboru textilním, strojním, oděvním, papírovém atd. Ze značného vzrůstu dovozu surovin v textilnictví a poměrně skrovného přibytku vývozu lze souditi na vzrůst spotřeby domácí. Bezpečné úsudky bude si ovšem lze utvořiti teprve na základě dat definitivních.

*

Zatímní data o vzájemné tržbě rakousko-uherské v r. 1902, jichž konečného stabilisování permanenční komisí pro určování hodnot dlužno ovšem vyčkati, svědčí opětně o tom, že Předlitavsko jest výtečným a nezbytným odbytištěm uherských plodin, že však Uhry jsou pro naše výrobky průmyslové odbytištěm, jež postupem času pravděpodobně na ceně ztratí.

Činilť vývoz náš do Uher:

	r. 1901	r. 1902
Výrobků zemědělských, lesnických a rybářských	63,573.834	58,650.207
výrobků hornických a hutnických	36,396.096	33,456.399
výrobků průmyslových	773,893.653	787,032.937
Celkem korun	873,863.583	879.139.543

V přirovnání s rokem předminulým obnáší tudíž loňský náš vývoz do Uher o 5,275.960 K více.

Přívoz z Uher do Předlitavska činil:

	r. 1901	r. 1902
Výrobků zemědělských, lesnických a rybářských	533.704.430	574.412.720
výrobků hornických a hutnických	17,994.588	17,159.274
výrobků průmyslových	349,944.387	346,904.404
Celkem korun	901,643.405	937.904.398

V přirovnání s rokem předminulým obnáší tudíž loňský přívoz z Uher o 36,260.993 K více!

Z dat podrobných vysvítá, že vývoz některých odvětví průmyslových z Uher k nám, a to právě textilních, zboží vlněného a bavlněného roste, ač jinak Uhry jsou posud eldorádem některých našich textilních průmyslů. U některých odvětví, jako v strojnictví, v oděvnictví, v hedvábnictví, znamenáme úbytek vývozu našeho do Uher. Dovoz cukru z Uher činil 4.3 mil. K, vývoz do Uher 18.9 mil. K, tedy ještě stále slušnou číslici, nedávným kontingentačním zákonem v šanc vydanou!

*

V posledním **zasedání zemské živnostenské komise pro království České** byly podány některé návrhy, jež zemské podpůrné akci živnostenské prorazí nové dráhy. V prvé řadě návrh, aby působnost zemské akce živnostenské byla rozšířena na podporování mistrovského učení. Účelem podpory mistrovského učení jest racionální úprava jeho, dobrý příklad ostatním a výchova zdatného kmene řemeslnického dorostu. Aktuálního významu pro akci zemskou nabyl projekt podpory mistrovského učení resolucí, na kteréž usnesl se sněm království Českého v loňském letním zasedání. Na zemské živnostenské komisi bylo, aby podnět ten podrobně propracovala, což bylo již z toho důvodu nezbytno, poněvadž v ministerstvu obchodu se posud s provedením řečeného projektu váhá. Priorita náleží tudíž v této věci podpůrné akci zemské. Vzhledem k tomu však, že se v ministerstvu na projektu pracuje, bylo usneseno dohodnouti se s ministerstvem o provádění nové akce, aby nenastala škodlivá protiběžnost nebo zbytečná souběžnost. Pokud se týče způsobu dohody bylo poukázáno

k modu panujícímu ve příčině poskytování zápůjček na zakupování strojů z dotace maloživnostenské zemské, resp. státní, kde společný nákup a spoluvlastnictví z něho plynoucí z dobrých důvodů bylo odstraněno, a spolu bylo stanoveno, aby akce zemská, aniž by z předu některou živnost zásadně vylučovala, obrala si za úkol podporovati mistrovské učení pouze v určitých zvláště důležitých odvětvích živnostenských. Subvence peněžitá až do největšího obnosu 50 korun za učně a rok učební vyměří se dle místních a osobních poměrů a vyplatí se ve dvou stejných lhůtách, totiž uprostřed doby učební a po řádném skončení učebního poměru i úspěšném složení zkoušky učnické. Zjedná-li si mistr o výchovu učňů zásluhy zvláště vynikající, lze mu vedle subvence peněžité, nebo vzdá-li se jí, na místě ní uděliti čestný diplom. Pronikavého významu jest usnesení, že ze zásady, dle níž o stroje ze zemské dotace maloživnostenské jsou oprávněna ucházeti se toliko svépomocná d r u ž s t v a živnostenská, připouští se výjimka, uchází-li se o nezúročnou zápůjčku na zakoupení strojů mistr za účelem řádné výchovy učňů podporovaný, pokud strojů těch k náležitému vypravení jeho dílny jest třeba. Zemský výbor přistoupiv na návrhy komise, vydá základní pravidla o podpoře mistrovského učení z dotace zemské a na základě těchto pravidel praktický vzorec smlouvy učební.

Další návrhy čelily k vydávání pravidelných výročních zpráv o činnosti zemské podpůrné akce živnostenské a k jednotnější úpravě činnosti musejí průmyslových a umělecko-průmyslových. Se zvláštním důrazem bylo požadováno, aby probuzeny byly takové směry působnosti musejí, jež by ústavy ty (pokud se tak již neděje) uvedly v trvalý a bezprostřední styk s uměleckou výrobou průmyslovou.

*

Zpráva o státní podpůrné akci živnostenské za rok 1901, která má býti dle usnesení sněmovny poslanecké rady říšské každoročně předkládána parlamentu a interesované veřejnosti, byla publikována teprve o vánocích r. 1902. Zpráva skládá se ze 6 oddílů a 3 příloh, čítajíc 208 stran. Z povšechného přehledu vyjímáme rozpočet na rok 1902 v celkovém obnosu 641.960 K, (z něhož připadá na podporu technologického průmyslového musea pražského, ústavu to po vídeňském v říši největšího, pouze 10.000 korun a na kursy a výstavy jim pořádané as 6000 korun).

Desetiletému trvání státní akce živnostenské a její budoucím úkolům jest věnována pěkná vzpomínka odborového přednosty dra Exnera, jenž byl již od počátku hlavním jejím tvůrcem. Na to následuje vylíčení činnosti podpůrné akce v jednotlivých oborech živnostenských, v oděvnictví a textilnictví, v řemeslech

spracovávajících dřevo, kov atd. V stálé výstavě, jež byla v r. 1901 navštívena 14.674 interesenty, nalézá se 272 strojů, nástrojů a jiných předmětů. Ze stálých mistrovských kursů (vesměs německých), přístupných v zásadě účastníkům z celé říše byly v r. 1901 pořádány: obuvnické a krejčovské šestkrát, truhlářské čtyřikrát, tesařské třikrát, zámečnické čtyřikrát, galvanotechnický jeden. Všem kursistům udělována velice značná stipendia, dostupující pro místní účastníky obnosu 140 K, pro mimovídeňské 240 K. Pro obuvníky (21), krejčí (14) a truhláře (5) uspořádána řada kursů kočovných s programem redukovaným a vedle toho subvencována řada kursů pořádaná obch. komorami a jinými činiteli. Pokračováno v přenechávání strojů a poskytování půjček svépomocným družstvům živnostenským. Místní výpravy učenických prací byly pořádány ve Štýrsku 2, v Tyrolech 2, v království Českém 36, na Moravě 16, ve Slezsku 1, ústřední v království Českém 3, na Moravě 2. Za spolupůsobení technologického průmyslového musea pražského pořádány plné dvě třetiny výstav těch a jedině živnostnictvu českému dlužno přičísti k zásluze, že se celá akce výstavková nestroskotala. K závěrku vylíčeny stručně podpůrné akce jednotlivých království a zemí, obchodních komor a činnost ústavů pro zvelebování živností v Praze, v Liberci, v Brně a Innomostí. Z přehledných mapek týká se prvá ústavů pro zvelebování živností, výstav strojů a sídel i počtu živnostníků, jimž byly uděleny za účelem návštěvy výstavy živn. strojů ve Vídni ministerstvem obchodu podpory, druhá mistrovských kursů ve Vídni, pak kočovných kursů ministerstvem pořádaných nebo podporovaných a poslední zobrazuje sídla i počet účastníků mistrovských kursů vídeňských. **S.**

*

OTÁZKA SOCIALNÍ.

(*Budovy se zdravými a lacinými byty dělnickými. — Obmezení pojišťovací činnosti rakouských spolků dělnických. — Stávka krejčovských dělníků a mistrů ve Vídni. — Nezaměstnanost v Praze.*)

Zákon ze dne 8. července 1902 č. 144. ř. z. v příčině výhod budovám se zdravými a lacinými byty dělnickými dojde snad tentokráte lepšího praktického ocenění, nežli jeho předchůdce ze dne 9. února 1892 č. 37. ř. z., jehož vady novým zákonem měly býti odstraněny.*) Tomu svědčí tentokráte opravdová snaha vlády, zákon tento provésti a ustanovení jeho učiniti populárními. Prováděcí nařízení ministerstva vnitra ve shodě s ministerstvy spravedlnosti, obchodu, železnic a orby ze dne 7. ledna

*) Sr. Č. R. V., str. 516.

1903 č. 6. ř. z. obsahuje předpisy o zakládání domů rodinných i útulen pro osoby svobodné, zejména v příčině vlastností míst stavebních, polohy budov, bezpečnosti proti spodní vlhkosti, v příčině podlah, stěn a stropů, světla i vytápění, záchodů, jam, opatřování vody a p., dále co do domů rodinných v příčině maximalního počtu obyvatel, součástí bytu, bytů podkrovních, stájí, co do útulen pro osoby svobodné, v příčině zařízení místností obytných a kuchyň, chodeb, schodů, místností pro čistění šatů a obuvi a p. Dále obsahuje prováděcí nařízení ustanovení o zakládání, zařizování a obývání místností spacích a ustanovení o řádech domácích. Zvláštní předpisy platí pro řízení při žádostech za udělení dotčených výhod, knihovního zjištění v ě n o v á n í, že budovy užito bude k účelům bytů dělnických, dále řízení v příčině stavebních změn a pod. V příčině řízení za povolení k udělení dotčených výhod bylo třeba ovšem, aby podána byla záruka, že výhod jmenovaným zákonem poskytnutých dostane se osobám dělnickým, že tedy dělníci budou užívati bytů z d r a v ý c h a l a c i n ý c h. Musí proto vedle stavebních plánu, konsensů stavebních, obývacích a p. býti předložen podrobný rozpočet celé stavby včetně ceny pozemku, zároveň s výpočtem úhrnného výnosu nájemného a na základě toho sestavený tarif činžovní, aby bylo zřejmo, že majitel domu s byty dělnickými nechce z výhody této těžiti sám, naopak že výhoda tato v přiměřeném tarifu činžovním dostane se pouze dělníkům.

Současně vydaný výnos ministerstva vnitra ze dne 7. ledna 1903 č. 53.097 ex 1902 očekává ode všech zemských vlád a jim podřízených úřadů politických, že budou v mezích své působnosti k provedení tohoto zákona všemožně a účinně působiti, aby důležitý sociální účel zákona toho byl zajištěn a podporován. Ve většině korunních zemí již dne 9. ledna 1903 schváleny byly osnovy zemských zákonů v příčině osvobození budov se zdravými a lacinými byty dělnickými od přirážek k domovní dani třídní i k domovní dani činžovní a k 5% dani z výnosu dočasně daně prostých budov, čímž splněna i podmínka § 23. zákona z roku 1902 č. 144. ř. z.; tím umožněno nyní i uveřejnění oné procentuální sazby, jíž se smí kapitalisovati kapitál v domech s byty dělnickými uložený (§ 11. cit. z.) a která nesmí býti větší nežli 0·20 až 0·50% míry úrokové spořitelen a jiných rozhodných ústavů úvěrních v příslušných zemích nebo částech zemí svým časem obvyklé. Tento kapitál může k žádosti držitele domu v obdobích od 10 do 10 let znovu býti vyšetřen se zřením k nastalým změnám renty pozemkové.

V příčině výnosu min. vnitra ze dne 19. listopadu 1902 čís. 26.838 stran p o j i š ť o v a c í č i n n o s t i r a k o u s k ý c h s p o l-

ků dělnických obsahuje zajímavou kritiku Soc. Prax. v č. 15. t. r. V posledních letech znamenati bylo vývoj spolků dělnických v tom směru, aby členům poskytla se více a více hmotná opora v dobách nouze. Při tom budiž poznamenáno, že dle zákona koaličního jest vůbec vyloučeno, aby rakouské spolky dělnické zabývaly se podporováním stávek; vždyť bylo zakládání odborných spolků dělnických z toho důvodu zakazováno, že dle jich stanov měli býti podporováni i ti nezaměstnaní, kteří pracovní poměr sami zrušili. Zmíněným výnosem však vláda podporovací činnost spolků dělnických vůbec obmezila, ustanovujíc, že ty spolky, které svým členům vyplácejí pravidelné podpory určité míry a je tudíž pro určité případy pojišťují, podléhají císařskému patentu ze dne 26. listopadu 1852 o společnostech akciových, ústavech úvěrních, pojišťovacích, spořitelnách atd., na místě jako posud zákonu spolčovacímu z roku 1867. Ve jmenovaném výnosu se praví: „Charakteristické známky pro pojišťovací podnikání jsou tu zejména tenkráte, zajišťují-li se členům spolku pro případ úmrtí, dovršení předem určeného stáří, trvalé nebo pomíjející nezpůsobilosti k výdělku určité dávky za určitou úplatu, při čemž jest lhostejno, zda vzájemné plnění ve stanovách samých ciferně jest stanoveno, či je-li to na konec ponecháno valné hromadě nebo jinému spolkovému orgánu, ciferní výši, třeba jen na krátké periody, předem vyměřiti. Rovněž jest lhostejno, zda spolkové dávky pozůstávají v penězích či ve výhodách věcných, peněžní hodnotu majících. Takové dávky spolkové nemohou tudíž jen tenkráte pokládány býti za dávky pojišťovací, když členům spolkovým není vyhrazen právní nárok ani na poskytování samotné ani na určitou jeho výši a když případné výhody spolkové spíše tím označeny jsou jako dobrovolné (fakultativné), že poskytování jich položeno jest do úvahy spolku od případu k případu."

Sluší však uvážiti, že zmíněný císařský patent, jehož předpisům podrobeny býti mají nyní dělnické spolky podpory platící, pochází z doby nejhorší reakce, čímž se volnost jednání spolků dělnických značně obmezí. Dle tohoto patentu může povolení spolku nějakého ministerstvem jen tehdá býti uděleno, jestliže zakladatelé dle svých osobních poměrů, a, je-li třeba, i dle svých poměrů majetkových, poskytují záruku za správné provedení podniku. Dále musily by ty spolky dělnické, jež provozovati chtějí podporování svých členů, nahromaditi značné fondy reservní, což za nynějších poměrů jest nemožností. Úřad může do hospodářství pojišťovacích spolků, na základě zmíněného patentu založených, v základě pojišťovacího regulativu v každou dobu nahlédnouti a dle libosti přidati dotčenému spolku zeměpanského komisaře. Dělnické spolky byly by tím dány jaksi pod dohled policejní.

Na tomto stanovisku stojí dokonce i správní soud, jenž posléze nálezem ze dne 14. dubna 1898 B. 11.612 uznal: Je-li dle stanov pojišťovací společnosti hlavním její účelem pojišťování společníků proti určitým nehodám na základě platů jimi konaných, jest společnost ta společností pojišťovací, podléhající spolkovému patentu ze dne 26. listopadu 1852, třeba podle toho sledovala i účele humanitní," a dne 21. ledna 1887 B. 3355 uznal týž soud, že se spolky dělnickými lze nakládati dle patentu z r. 1852., „ježto posuzování, dle jakého zákona ten který spolek říditi se má, závisí jediné na tom, je-li spolek spolkem dobročinným čili nic." Na základě podobných nálezů vynechávala velká většina rakouských spolků dělnických ze svých stanov přiznávání určitého nároku na podporu a vyslovovala v nich pouze o p r á v n ě n í na podobné podpory. Nyní ovšem nesmí ani to se díti a spolek musí v každém případě, chce-li podporu poskytnouti, zvlášť rozhodovati. To jest ovšem při velkých spolcích na př. kovodělníků, sazečů atd. skoro holou nemožností. Než i činnost agitační spolků dělnických jest tím ochromena, poněvadž nemohou udati, které dávky za placení spolkového příspěvku poskytují, nechtějí-li se zmíněným výnosem dostati se do konfliktu anebo se podrobiti dozoru policejnímu.

Rozumí se samo sebou, že tento nový směr v příčině dozoru na činnost spolků dělnických vzbudil v súčastněných kruzích vážné i odůvodněné rozčilení a ozývají se hlasy, že vyváznutí z této slepé uličky možno jen reformou zákona spolkového. Hnutí toto mělo za následek uveřejnění zvláštní úřední noty ve „Wiener Abendpost", popírající náhled, jakoby zmíněný výnos min. vnitra ze dne 19. listopadu 1902 hleděl spolky dělnické zkoumáním předpisů pojišťovacích postaviti pod přísný dozor policejní. Jest prý zákonnitou povinností vlády, při všech spolcích, které za určité peněžní příspěvky členské stanoví opět určité peněžní povinnosti spolku, k tomu hleděti, aby pojistné prostředky ku splnění spolkových povinností v každou dobu byly po ruce. Společenstva nemusejí prý se obávati žádného zkracování, vyhoví-li jen pojistně-technickým požadavkům anebo vyhnou-li se závazkům k poskytování číselně určitých dávek peněžních. Argumentace tato správnou byla by ovšem potud, že svého času podobně zachováno se bylo i v příčině t. zv. selského pojišťování, zejména v příčině menších (okresních) spolků k pojišťování dobytka, proti škodám z požáru a pod.

Metropoli konfekcionářů, Vídeň, stihla stávka více než 3000 dělníků k o n f e k c i o n á ř s k ý c h, kteří společně se svými mistry (asi 1600 na počet) rovněž stávkujícími proti konfekcionářům mužských obleků domáhali se zvýšení mzdy o jednu pětinu,

jedenáctihodinného dne pracovního a odstranění noclehování u mistrů. 90% pomocníků a valná část mistrů kusových (střed mezi dělníkem a konfekcionářem) súčastnilo se na stávce té, podporováno hmotně od společenstva krejčovského, morálně pak i od těch mistrů a dělníků mimo Vídeň, kteří prohlásili, že pro konfekcionáře rovněž pracovati nebudou. Při jednání, jež dálo se za prostředkování tovární inspekce, rozeznávati sluší dva souběžné směry, jednak jednání s organisovanými velkokonfekcionáři pro export pracujícími, jednak s neorganisovanými drobnokonfekcionáři, totiž s jednotlivými mistry krejčovskými, pracujícími pro místní soukromou zakázku. Jednání s velkokonfekcionáři byla skončena ve prospěchu stávkujících. Umluven mezdní tarif, téměř veskrz se zvýšením mzdy, se sazbami minimalními a se závazkem, aby dodržení úmluvy podrobeno bylo kontrole smírčí komise. Se strany mistrů kusových přiznán dělníkům 11hodinový den pracovní, bydlení mimo dílny, čímž je zaručeno samo dodržování dne pracovního o 11 hodinách, a podíl dvou třetin na prosazeném zvýšení mzdy. Též drobnokonfekcionáři přijali skorem beze změny mezdní tarif oběma stranami a se živnostenským inspektorem umluvený. Ve velkokonfekci práce opět započata; některé obtíže působí ještě mistři kusoví, kteří svým dělníkům vzpírají se učiniti v některých směrech po vůli, než obtíže tyto den ode dne se menší, zvláště když se hromada drobnokonfekcionářů usnesla, v zájmu všeobecné úpravy a nemožnosti porušení tarifu, nutiti mistry kusové k dodržení jimi převzatých povinností tím, že pouze těm dají práci, kteří dle tarifu budou se říditi. Stávka skončila tudíž splněním všech požadavků stávkujícími stanovených: zavedení 11hodinné doby pracovní s hodinovou přestávkou polední, placení práce přes čas než pouze výjimečně konané, bydlení pomocníků mimo dílny za náhradu dvou korun týdně na místě bytu posud poskytovaného, podíl $^2/_3$ na docíleném zvýšení mzdy a konečně žádná práce konfekcionářům, kteří ke smluvenému tarifu nepřistoupili. Jednou z nejdůležitějších vymožeností jest úmluva směřující k zajištění docíleného zlepšení, že po skončení stávky strany zvolí zvláštní kontrolní komisi, aby bděla nad zachováváním tarifu. Komise ta sestávati bude z osmi členů, a to ze dvou zástupců velkokonfekcionářů, po jednom z konfekcionářů exportních a z drobnokonfekcionářů, dvou zástupců mistrů kusových a dvou zástupců dělnického spolku krejčovských pomocníků. Za předsedu zvolí se jeden ze zástupců konfekcionářů; ten bude rozhodovati v případě rovnosti hlasů. Při rozhodování o porušení tarifu ustaví se komise za předsednictví živnostenského dozorce jako soud rozhodčí.

Z počtu osob stávkujících jakož i z velkého počtu dělníků

a mistrů mimo Vídeň pro konfekcionáře pracujících souditi lze na veliký úpadek živnosti krejčovské; většina mistru dříve samostatných stojí tu po boku stávkujících krejčovských pomocníku, aby na několika firmách konfekcionářských vynutili příznivější podmínky pracovní. Zvláštní, že právě v řemesle krejčovském systém konfekcionářský tolik a tak silně se zahnízdil, že ohrožuje dokonce i bývalé samostatné mistry v jejich existenci. Jak vděčná byla by zde úloha pro společenstva živnostenská v příčině svépomoci i na poli společných tržnic a skladu exportních. Vadu slusí asi hledati v malé podnikavosti našich maloživnostníku a nejspíš snad v té okolnosti, že příslušníci vídeňského společenstva krejčovského náleží hlavně ku plemenu slovanskému, jež v podnikavosti obchodní i průmyslové u nás nikdy nevynikalo a spokojovalo se s výdělkem nejen nestálým, nýbrž i menším. Oč by se tu postavení dělníků při práci domácké zaměstnaných zlepšilo! Následkem této stávky podána v poslanecké sněmovně interpelace, zda vláda zamýšlí pracovní dobu i v maloživnostech zákonem upraviti a snížiti, nemocenské pojišťování rozšířiti i na konfekční dělníky doma pracující, zavésti obligatorní vedení mezdních knih a přísnou zdravotní policii odpomoci neblahým bytovým poměrům těchto dělníků. Již v roce 1899 ve statistickém úřadě pracovním konaná anketa o poměrech v konfekci šatů a prádla přivedla na světlo stinné obrázky z mezdních a bytových poměru dělníků konfekčních. Na nepříznivé a měnivé době pracovní velkou vinu nese mocná bohyně m o d a, která způsobuje, že práce, která za jiných okolností byla by na celý rok pravidelně rozdělena, stává se prací saisonní, rozdělenou na několik měsíců, v nichž vykonána býti musí. V době této pracuje se pak se všemožným úsilím 14—16 hodin denně a přede dvěma dny v týdnu, kdy odevzdávají se dodávky, dokonce i celou noc.

Strašidlo dělnické n e z a m ě s t n a n o s t i v Praze vystrkuje letošní zimy svá neblahá tykadla v míře daleko větší, nežli v dobách dřívějších. Pokud jde o prosté práce nádennické a práci vyučených dělníků, již zaměstnáni jsou ponejvíce při stavbách pozemních, jest toho příčinou zajisté letošní tuhá zima, která nedovoluje tentokráte pracovati na stavbách a jiných pozemních pracích i v měsících zimních, tak že s blížícím se jarem ubude i nezaměstnanosti v tomto směru. Povážlivějším úkazem jest nezaměstnanost i v jiných oborech práce, zejména v kategorii kovodělníků, na jichž míru zaměstnanosti má sice vliv rovněž větší stavební ruch, než nikoli vliv rozhodný. Hlavní příčina vězí tu v krisi průmyslu železářského, již blížící jaro samo neodstraní.

L.

*

LITERATURA.

Antonín Sova: **Balada o jednom člověku a jeho radostech.** Illustroval Frant. Kupka. Nákladem Hejdy & Tučka v Praze.

Nová kniha p. Sovova jest umělecky zajímavý pokus o modernisaci a obrodu baladového genru, který propadl u nás v poslední době více než kterýkoli jiný nemohoucnosti a kleslosti epigonů obměňujících jen hubeně a s bázlivou úzkostlivostí látkové i stylové schema klassických vzorů a lepících jen jejich neživé padělky.

Kde tradiční romantická balada zpívá tajemnou noc světa, fatalistickou mystiku přírodních živlů a sil, položil pan Sova sujet morální: typický osud a typickou bídu malého, slepého, hmotě zcela poddaného a všem útokům náhody vydaného moderního hmyzu. Sovův Pán, kterého podvede démonický šašek, jehož radosti vyláká a pak zničí a do něhož z čista jasna začne bít osud, jest jen representantem bídy, slepoty a ubohosti lidské, zosobněním malého, passivního, nullního lidství, hry všech větrů a náhod.

V této dějové podloze balady p. Sovovy není ovšem zvláštní energie a síly ideové. Zásluha jeho jest jinde a musí se jinde hledat: je čistě a výlučně literární. Jest v tom, že ukázal, jak v jádře strašidelný, pitvorný, fantomatický jest život průměrného moderního člověka. Jest v tom, že nalezl baladickou pitoresknost i ve scénách moderního života a světa, tam, kde by ji nejméně hledali a dovedli nalézt epigonové píšící varianty starých tradičních sujetů a scén. Pan Sova zachytil na některých stranách knihy mnoho ze záhadnosti, děsivosti a potměšilosti velkoměstských scenerií, fatalistické stigma života v nich, temnou hrůzu a zvláštní sensaci vzbouřených lidských davů, nejistotu a vratkost moderní hmotné a hmotařské civilisace — všecko ovšem jen zběžně, v přeletu, v otřesu nervů, v barevné kaleidoskopické skvrně, ale přece tak, že tím udeřil na nové náladové valeury, neznámé posud v tomto spojení a v této associaci. V tom vidím literární a umělecký význam Balady.

Úskalí její jest v tom, že traktuje svůj sujet trochu summárně a psychologií poněkud schematickou: cítíte, že život a osud Pánův není autorovi mnohem víc než příležitostí k baladické dekoraci. Zvláště konečná část básně p. Sovovy, kde štvaný Pán utíká z města na venek a pokouší se tu o jakési oprostění a duševní obrodu — ovšem marně —, žádá hlubší psychologickou sondaci, než jaké se jí dostalo. Ale nedostatek tento podmíněn jest, tuším, také samým genrem, který tíhne nevyhnutelně k pitoresknosti a nutí básníka pracovat summárně, jaksi kaleidoskopi-

cky a spíše dekoračně než analyticky: co strofa, to obraz, co obraz, to scéna — takový je základní imperativ tohoto genru. A jemu v některých partiích ku podivu vyhovuje Balada páně Sovova, která má strofy, jež jsou současně hodem ucha i oka.

Knihu p. Sovovu ilustroval známý kreslíř-satirik p. Kupka. Některé listy v knize, třeba nesly echo goyovské — a právě ty — jsou samy o sobě zajímavé — ale kde je to dekorativné splynutí illustrace a tisku, bez něhož nemůže vzniknout umělecký celek? Illustrator žije i tu (jako ostatně u nás tuším všude) svůj samostatný život odloučený od života knihy: nestará se ani dost málo o tisk, stránku, svazek. Kdy se pochopí konečně i u nás, že pokud bude kreslíř odloučen od tiskaře, pokud nebude illustrace s písmem a vedle něho, jich vzájemný vztah a poměr, jich dekorační soulad a dojem, předmětem umělcovy péče a snahy, potud že není illustrování knih ničím jiným než umělecky specialisovaným nevkusem? Kdo nám dá konečně jednou v Čechách takovou výtvarně cítěnou knihu? Knihu jako umělecký celek a ne několik obrazů nebo kreseb nalepených nebo zašitých do nevkusného a náhodného typografického zboží? Až se tak jednou stane, bude každému nad slunce jasnější, že všecky naše dnešní t. zv. nádherné úpravy nejsou ničím jiným než uměleckou surovostí. *F. X. Šalda.*

*

R. Kronbauer: **Z pražských katakomb**; K. M. Čapek: **Dar sv. Floriána** a **Zvířátka a Petrovští**; Jiří Guth: **Za horama Pyrenejskýma**; A. Klášterský: **Cestou podle moře** (vesměs nákladem „Máje"); V. Hladík: **Trest** (J. Otto); V. Mrštík: **Moje sny** (Pia desideria, [nákladem „Máje"]).

Jinak to už u nás nepůjde: pro naše literární poměry, jak se v poslední době přes všechny nedávné revoluce vyvíjejí, budeme muset mít nějaký ceremoniář. Vzdělaný člověk užívá nerad silných výrazů; dělá to skoro vždy dojem nezdvořilosti. Ale je faktum, že vyjde u nás často, ba příliš často, literární produkt takové ceny, že se příkrých slov odsouzení neubráníte. Nejde o to nepovědět pravdu. Záleží často na tom, jak tu pravdu povědět, a na to by byl ceremoniář. Vypůjčil bych si ho na př. při posudku o Kronbauerově knize „Z pražských katakomb". Chytrácký Gracian (překlad Schopenhauerův) praví, že Fama byla a je posud sestrou Gigantů; stále prý jde ve stopách nadobyčejného, velkolepého, zázračného, stejně prý drží se toho, co vzbuzuje ošklivost či potlesk. Pan Kronbauer volí asi svá themata dle devisy tohoto jezovity. Ošklivé — úspěšné. Ostatně i „zdechlina má svou krásu" — káže Emerson, proč by se ne-

našla mezi nevěstkami, alkoholiky, šejdíři, darebáky scházejícími se v „pražských katakombách"? Svou krásu — tu je ten tajemný vchod do zakletého zámku. Silné a čisté duše jej najdou, třeba by jim špína a hnus oči mátla. Ostatně už v pojmu umělce dána je očisťující moc. Provedl p. Kronbauer toto umělecké očistění svých sujetů? Ani z daleka. Má příliš reporterský talent, lokálkářské vlastnosti, než aby toho dovedl. A tak sensaci, kterou tušíte pod názvem, najdete i v knize. Celé prostředí je nízce viděno, nízce traktováno. Dusí vás při četbě ty malé obzory, hrubé poměry. Autor se instinktivně brání různými moralistními sentimentalitami, aby nebyl stotožňován s tím nízkým duševním milieu, které líčí, ale valně se mu to nedaří. Jenom umělec ovládá látku. Kronbauera ovládla látka sama. —

Jsou určití lidé, hodní vděčnější generace, než je náhodou ta, jejímiž jsou vrstevníky. A není většího projevu nevděčnosti, než když se autor namáhá, aby čtenáře rozesmál, a oni nic. Spíš kyselé tváře mu odpovídají. Taková nehoda přihodila se p. Čapkovi s pracemi „Dar sv. Floriána" a „Zvířátka a Petrovští".

Bez všeho předpojetí! Kvituji p. Čapkovi tu úsilovnou, místy až úmornou snahu rozesmát obecenstvo za každou cenu. Obětuje jí často i logiku (v čísle Balíček), nejprimitivnější přirozenost (číslo Berane, bure!), i nejnutnější pravděpodobnost (Dar sv. Floriána). Zaměnil dokonce v této snaze i pojmy satyra, neškodný žert a komika. Řekne se, že nevadí uměleckému tvoření, nedovede-li přesně rozlišovat pojmy theoretické literatury, a že umělec, který neví, co je satyra, dovede při tom napsat věc satyricky znamenitou. Umělec béře prý ze života a ne z knih. Avšak: platí-li tato zásada pro spontaneitu uměleckou v některých případech, neplatí jistě tehdy, kdy umělec sám, bez vyzvání, vykládá osnovu a ideu své práce, kde zmiňuje se o svých úmyslech, a kde chce v předmluvě čtenáře upozorniti na některé méně zřejmé stránky a zákony své tvorby, jak učinil právě v úvodním slovu ku přítomné knize p. Čapek. Umělec vedle své spontaneity je přece vědomý tvůrce. Řekne-li: to a to lze nalézti v mé práci, ty a ty vůdčí motivy nutno v ní hledati — naleznete je obyčejně velkolepě dokázány. Kdo by tu nevzpomněl, jak Balzac uměl komentovat své práce, jak celými novými světy idejí podepřel a zdůvodnil světy své básnické fantasie, jaké úžasné theorie, dokazované psychologickými daty ze života nejslavnějších autorů, dovedl budovat ku svým ideám. A jak on, tak i jiní. Nelze ani jinak mysliti, než že pravý umělec dovede vyložit a odůvodnit svoje dílo. Povídá-li však někdo ve své předmluvě, která má dílo vysvětlit, něco, co v něm nenajdete — pak buď nevěděl autor, co píše, anebo napsal cosi, co ani napsati nechtěl.

Pan Čapek se domnívá, že píše satyru aneb komiku. Při tom celá jeho práce není nic jiného než nemožná slátanina nevkusu, nepravdivých situací, myšlénkových násilností, opotřebovaných vtipů, v celkové své osnově bezformová, neorganická, prázdnem začínající a prázdnem končící kniha. A jak je dikce těžká, rozemnutá, vtipy uměle oživované, rozvleklé! Místy čtete znovu odstavec za odstavcem, abyste aspoň pochopili, že vtip tu měl být udělán. Jeho smysl nerozluštíte. Spousta slov, podivných, duchaplně laděných úsloví, by ho ostatně ubila, i kdyby za něco stál. Je „nakladatelské družstvo Máje" založeno pro vydávání potištěného papíru či umělecké literatury? —

Guthovo dílo „Za horama pyrenejskýma" má příjemnější vlastnosti: nemá uměleckých pretensí. Čím dovedou být turistické dojmy v rukou opravdového umělce, dokázal Neruda. Umět se dívat je boží dar ne každému daný. Guth vidí lecos. Co vidí, poví často dost plasticky, ale schopnost charakterisovat účelně a striktně taženou čarou mu schází. Jeho črty jsou popisy, ale nejsou obrazy, organicky podané útvary, které z toho, jak cestovatel vidí, dávají možnost skonstruovati si právě bohatost jeho duše. Nechci vědět pouze, co je zajímavého v cizině, ale co zajímavého zároveň probíhalo duší pisatele, když zajímavé věci ony bezprostředně naň působily. Turista-umělec musí získat čtenáře ne věcí, kterou líčí, nýbrž svým vlastním nadšením, svými vlastními dojmy. Z takových cestopisů nedozvíte se sice, kam kdy lze dostati se vlakem, zač je oběd, večeře, noclehy, ale chutnáte z nich za to vůni ciziny, opíjíte se cizími kulturami, žijete nezvyklými pocity, rostou v srdci nové touhy. Tak popsal Muther svou cestu Španělskem.

Guth hlavně poučuje. Dojímá pouze místy. Turistům, studentům a všem, jimž stačí popis vnějška, je vítanou četbou. Těm, kdo hledají v cestopisu umělecký genre, zůstane nezajímavým, únavným. —

Po přečtení knihy básní A. Klášterského, „Cestou podle moře" dlouho myslel jsem o tom, dá-li se říci či vytknouti tomuto autoru něco, co již referenty a kritiky nebylo tisíckráte opakováno. Je smutno vidět člověka, který za deset, dvacet let je stále na témž nepatrném stanovisku, který za dvacet let nenaučí se v poesii počítat dále než do deseti. Klášterského básnivá duše připadá mi jako hodinové kyvadlo. Ručička na ciferníku kultury může ukazovat první nebo dvanáctou, ťukání jeho je stále totéž monotonní, fádní, usínající: ťuk, ťuk, ťuk — stále stejně, bez nejmenší nuance. Práce před léty psané zněií týmž tónem, jako po létech. Tytéž veledůležité pocity, totéž beznadějné a hned zase nadějí plné lkání, totéž bezobsažné snění, tytéž chudé

pointy, nijaké sujety. Je to náhodná poesie bez organisace celkové, bez vášnivých poměrů k vnějšku. Chudé nitro, které pouze rýmuje a rythmuje. K básnickému posvěcení nebylo vyvoleno. —

O pana Hladíka bývaly u nás kontroverse. Je talent — není talent?

Necháte-li o tom hlasovat jeho vlastní práce, tu „Trest" zdvihá nesměle ruku pro. Cosi ze svých debutů do něho přijal: švih v charakteristice a smysl pro hlubší duše. „Trest" je dokonce se začátku zajímavý i psychologicky. Ale pouze do polovice. Pak se postava Karly láme. Z té pěkné dojmové chaotičnosti, kterou je skizzována, vypadne banální konec, ba skorem psychologická nemožnost. Málo je vyložen její poměr k ostatním osobám. Náraz duše na duši, ty intimní porážky a vítězství citů, vášní, dojmů pro Hladíka neexistují. Z psychologické flóry zná růži, lilii a bodlák. Dost. Proto dobře začne a špatně končí. Přirozeno. Na tak chudé klaviatuře. A pak: Hladík nemá stylu. Jeho slova nemají barev, větv architektoniky. Únavná, písečná plocha je všechno. Kdyby netrpěl bezstylovostí, i myšlénkově by přesněji a výrazněji pracoval. Tak slova podrážejí nohy myšlénkám a myšlénky utiskují slova. Tato okolnost hlasuje proti Hladíkovu uměleckému talentu. Nedá se naučit. Ale dá se delikátně tato vada utajit a zakrýt. Trochu více smyslu pro vkus a půjde to jakž takž. Ale umění? —

Mrštíkovy epištoly, úvahy, essaye, studie, články, kritiky, polemiky i s pamflety, sebrané v knihu „Moje sny", jsou hodně nezvyklým zjevem v naší knižní literatuře. Epištoly, studie, články — na to se chytí ještě lecjaký nakladatel, ale polemiky, kritiky? Stálo by za to studovat, do jakého a kterého stadia vývoj literatury a kultury vůbec musí dospět, aby se mu stalo potřebou vydat kritiky, polemiky i s pamflety. Vydat znamená: sebrat v knihu neměnné ceny platící v přítomnosti i pro budoucnost jako kredo daných názorů té neb oné doby. Hlavně polemiky rostou v době vývojových převratů a revolucí. Čtouce je nezastavíme se u autora, nýbrž jdeme dál, hledajíce směry, touhy, duše, za které promluvil. Polemika i kritika, třeba by i jako umělecký genre stály zcela na svých nohou, mají vedou ke kritisovanému (ať je to kniha, obraz či člověk) i kritisujícímu, zkoumajíce obsah i rozsah jeho duše, jeho lásky i nenávisti.

Mrštík ve své knize promluvil za sebe, promluvil i za lidi stejně smýšlející. Kdo jsou ti stejně smýšlející? Znáte české poměry, hledáte generaci, za kterou mluví „Moje sny". Jsou to mladí? Jsou to staří? Je to některá z daných politických stran, jsou to pokroku milovní jednotlivci? Mladí? Přemítáte v knize. Lecos padne na jejich názory, lecos pověděno v jejich smyslu. Ale měl-li by p. Mrštík representovati jejich mluvčího, museli byste z jeho článků (a z toho množství, jaké je v knize, o níž se mluví, zcela jistě) skonstruovati

aspoň z hruba ideje, vůdčí zásady, celý životní systém mladší generace. Patříte-li sami k ní, poznali byste se v nich. Řekněte beze všeho: máte ten dojem? Ne. Ale neběží o dojem, běží o fakty. Hledejte tedy v knize, vypisujte, podtrhujte: místy to chytí, ale nejbližší místo dojem roztříští.

Mladí to tedy nejsou, za které mluví p. Mrštík.

Staří? Znovu listujete. I styčných bodů se starší generací a právě na těch místech, kde s mladší drží se ve vlasech, je tu dost. Ale v systém je ani tu nesvedete. Tedy ani ti, ani oni. Což stojí autor názorově osamocen? Ne. Proč ne? Protože slyšíte dobře, jak mu tleskají ti, kteří knihu vydali.

Ano, zapomněli jste na nakladatele! Znáte smýšlení většiny „Máje". Vydali knihu Mrštíkovu. A jak radostně! Jejich referáty o ní! A tu se vám rozsvěcuje jasně. Poznáte samozřejmě, že ne za mladou, za starou generaci promluvil Mrštík, za tutéž, které jsou Kronbaueři, Čapkové, Klášterští umělci. Řekne se: ať mluví Mrštík za kohokoliv, záleží na tom, c o mluví. A to c o, je právě nejosudnějším. Vzpomínejte, oč se mladé generace posledních dob bily a sledujte při tom statě Mrštíkovy: přece ne o Flauberta, Goncourta, Garšina, Němcovou, Zeyera, Úprku atd.! Velikost těch všech jistě žádný inteligent popírati se neodvážil. Právě tito všichni byli m í s t a s o u h l a s u a odtud teprvé začínal r o z c h o d. Mladí opřeli se proti jednostrannosti českého kulturního maloměšťáctví, šli dále, chtěli všestrannost, svobodný rozvoj české individuality. Proto bylo mnoho zjevů, autorů i otázek, kde úplně stáli proti starým, a zde t e p r v é z a č í n a l b o j, kde starší generace neměla ani vlásek souhlasu, nýbrž jen posměch a opovržení. Na těchto místech se bojovalo nejvíce, tu byl poměr vysloveného nepřátelství, tu nebyla možnost smírů ani kompromisů, poněvadž ztratit anebo opustit tyto posice znamenalo zradit celou novou krásnou věc. Tato stanoviska se musela vykritisovat, vypolemisovat. A kde zůstaly v polemikách a článcích Mrštíkových? T a d y „křiváček" z kapsy! Taková oportunistická, benevolentní themata jako Flaubert, Babička! Starší generace si nestačí přisvědčovat: což pak my jsme mysleli něco jiného? A tož vy rebelanti jste pouze takoví, tož vám pouze o t o běželo? Nu, to můžeme být přáteli. To jsou vlastně n a š e n á z o r y. Pojďte k nám, s radostí vše vydáme, jsme svoji.

A vydali.

Mrštíkovou knihou se starší generace pomstila mladým. Promyšlenější akt msty ani býti nemohl. Zač jste se to bili, chudinečkové?! Tu je m o d e r n í a je n á š.

Kniha Mrštíkova prozrazuje kompromisní duši. Tak lecos vím, co je krásné, čtete mezi řádky, ale prakticky jsou dobré

ústupky. Z knihy Mrštíkovy zní ještě cosi: tóny pokání. Zpověď dopadla ještě v genru mladších, pokání udělili staří.

A jak rádi! Vždyť hořkost z věcí, o něž běželo, jim nezbyla. Spíše z osob a stran. A tu dostali přímou ránu do srdce ti nejvíce nenávidění: Šalda, Manes, Volné Směry, Hilbert atd. Na koho dojde v serii následující?

Je mně smutno z knihy Mrštíkovy. Přismahla konservatismem. Bojím se kompromisních lidí, jak čert kříže.

Na rozbor nemám místa.

V technickém provedení přemáhá žurnalista umělce. Temperament vybíjí se na slovech, k myšlénkám už neproniká. Stačí místy se zamyslit nad některými passy a vyniká chaotičnost v logice zaviňující nejasnost a nepřesnost. Na některých stránkách třaskají pouze slova. Styl?! —

Malou noblessu prozrazuje vydat pouze polemiky svoje bez replik protivníka (polemiky se Šaldou). Čtenář je úplně bez vodítka a zbude mu pouze dojem nadávání.

Jsou autoři, kteří vydávajíce po 15 létech své práce, určí svou vývojovou linii a řeknou: tak jsem kdysi vypadal. Málo je takových, kteří by za 15 let se nezdokonalili a neopravili svých názorů.

Mrštík takového nic nepoznamenal. Jaký před patnácti léty, takový dnes.

I tato maličkost charakterisuje „Moje sny".

Dr. *Skácelík.*

*

J. Arbes: **Sebrané spisy V. Knihy novel a povídek I.** Praha, J. Otto.

Stín zvláštní tragiky leží na p. Arbesových pracích. Tragiky porušeného vývoje, vzrůstu na křivo pro příliš silné opření větrů, zlomení životaschopných možností. Stačí zcela zběžné studium p. Arbesovy prosy, abyste poznali vehemenci a bohatství jeho talentu, energii, zaměřenou vysoko nad úroveň generace, s níž vyrostl. V době, kdy humoristický nebo sentimentálně traktovaný genre ovládal zcela českou prosu, pracoval p. Arbes z předpokladů nepoměrně hlubších a závažnějších. V jeho pracích je filosofický zájem silnou složkou a vládne snaha kriticky proniknouti sujet, s ní jistá, byť i neurovnaná vědecká erudice, z níž vidět, jak vládčí potřebou bylo p. Arbesovi ideové zhodnocení prosy. To jsou jen nejmarkantnější vnější znaky možností, jež p. Arbes přišel realisovati, a v jejichž zastavení dřív než se organisovaly a ustálily ve vypjatou individualitu spisovatelskou, vidím tragickou linii p. Arbesovy tvorby. —

Prosu p. Arbesovu karakterisuje v samém základě skřížení dvou tíhnutí, takřka spor dvou tradic romancierských. S r o m a n t i c k o u zaujatostí pro silné, úhlové kontury kresby, divokou scenerii, effektní exposici, hru otřesivými, děs vzbuzujícími jevy a napínavými zápletkami stýká se p o s i t i v i s t i c k á pozornost na reálnou mechaniku života, pravdu a vypozorovanost detailu, skutečnost prostou a vyloženou. Nejen že se tím celá jeho tvorba rozděluje ve dva podstatně různé typy, ale tento spor přešel do nejhlubších základů p. Arbesovy prosy a rozrušuje vnitřní jednotu jeho prací, láme je při samém vzniku. Jejich relief, osnova a inscenování, dějová zápletka i kresba postav — vše je na úrovni a v duchu genrové prosy, která se u nás kdysi pěstovala výlučně a vládne ještě dnes. Najdete na př. v přítomné knize úplný vypravovatelský apparát romantiků a genristů, zapadlé samoty s lidmi, jejichž nitra jsou divnou směsí přirozené, živé energie, mimořádné intelligence a prolínavé schopnosti meditativní (M o d e r n í M a g d a l e n a), typy předměstských originálů s myslí bizarně přetíženou (Z b o ž ň o v a t e l k n ě ž n y E s t e r h á z y), vesnické intriky, spletité a brutální (P ř i p i j s i, b r a t ř í č k u!) — zkrátka, g e n r e a a n e k d o t a vládnou a jimi se organisační schopnosti autorovy vyčerpávají. Třeba si všimnouti jedné stálé vlastnosti p. Arbesových postav: volí s rozhodnou náklonností bytosti s jistým intellektuelním fondem, lépe: vkládá do nich filosofickou skloněnost, i z a c e n u s k r e s l e n í. (Na př. Lach ve Z b o ž ň o v a t e l i k n ě ž n y E s t e r h a z y). Zde je symptom rozeklanosti, kterou jsem hypotheticky uvedl hned na počátku tohoto rozboru. P. Arbes, cítíte, snaží se zaujati stanovisko nad úrovní anekdotického vypravování, chce k sujetu státi v poměru filosofickém a kritickém. Ale není v něm stejnorodosti a rovnomoci mezi invencí novellisty a thesí myslitele. Svou kritiku vsouvá jen v i n t e r p o l a c í c h na stránkách, které s celkem jaksi nesplývají, jsou pro sebe psány a v sobě uzavřeny, jakoby ex post vsazeny do novellistického rámce. Potřebuje zvláštních figur, aby se vyslovil, a uvádí je na scénu pomocí dobrodružných zápletek, příliš strojených (tak lékaře v M o d e r n í M a g d a l e n ě), nebo mluví sám, vystupuje z plynulého toku a spojitého vývoje děje k soukromým rozhovorům s čtenářstvem (srv. zvlášť novellu P ř i p i j s i, b r a t ř í č k u!). Dokazuje to vše, spolu s dikcí p. Arbesovou, polo archaisující, polo přetíženou odborným slovníkem vědeckým, že p. Arbes n e d o s p ě l k s y n t h e s e, že se oba prvořadé sklony jeho personality neustálily v harmonickém, slitě vyznívajícím poměru.

A nelze jinde hledati příčiny tohoto zadrženého vývoje, jehož energické, ale na konec vždy násilně zlomené pokusy vyjeví rozbor

celé Arbesovy tvorby, než v osudnosti, býti spjaty s prostředím a generací, které neznají, nevyžadují a nedovolují umělecké sebekultury a odevzdané, ale volné práce o výhránění talentu . . . Proti uměleckým sklonům p. Arbesovy personality stála tvrdě a odmítavě vypravovatelská tradice, které fabule jest nad reflexi, sujet nad organisaci, effekt nad nenápadnou stavbu a kresbu. Talent, jako byl Arbesův, mohl vyhnati krásné květy, ale za cenu soustředění, ovládnutí, skrupulosní práce o díle malého rozsahu, ale velké potence. K tomu nebylo podmínek v prostředí, jako jest naše, kde se píše literatura pro saisonu a knihy stárnou rychleji, nežli lidé . . . Kniha p. Arbesova, k níž připínám tyto reflexe, končí hořkým vyzvukem protestu. P ř e d d o m e m s m u t k u a ještě více S v a t ý V á c l a v jsou subjektivní kapitoly pro martyrologii umění, kterou p. Arbes kdysi napsal. Mají všechen hořký a protestující smutek jeho skiz o Máchovi a Sabinovi, těch krutých biografií, kde z pod historických dat cítíte mocnou, zvichřenou bolest nad vlastní autorovou tragedií.

Miloš Marten.

*

E d g a r A l l a n P o e: **Dodrodružství Arthura Gordona Pyma.** Román. Přel. Jiří Živný. Symposion XVIII. H. Kosterka, Král. Vinohrady.

Na napjaté, nervosně vibrující struně ú ž a s u a d ě s u, hraje tento jediný román E. A. Poeův — a tím, svou základní intonací, vnitřně souvisí s celkem autorovy tvorby, s psychologií jeho novelistiky, hallucionovaně zabrané do tajemných, zašeřených zjevů a dějů duševních nebo zabavené kombinovanými hrami spletitých tkaní náhod, s jeho poesií, v níž vyznívají evokace ponurých, vydrážděných pocitů, s celou Poeovou esthetikou, jejíž hlavní principy uskutečňuje. V této dobrodružné plavecké historii jsou stránky, které ji zcela rozhodně vyřazují ze skupiny knih téhož sujetu a genru, stejné vnější faktury, vyzdvihují ji nad úroveň napínavé literatury, kam byste ji snad zařadili v prvním, povrchním dojmu anekdoty, a vtiskují románu nezrušitelné znamení její uměleckého původu. Všecky psychické vlastnosti Poeovy tvorby se na nich jeví, všecky známky individuality zvláštní a vyčnělé. Karakteristický Poeův sklon k neobyčejným, exaltovaným stavům duševním, zvlášť strachu a příbuzných hnutí, při nichž selabuje a ztrácí se jasné vědomí nebo se překvapujícím způsobem proměňuje, a člověk podléhá nejparadoxnějším hrám podrážděných nervů, — zde proniká především. Celé dílo Poeovo, zdá se, vyrostlo z temných, dusných, mlhami přetížených nálad, doprovázených hallucinacemi, nebo z rozrušivého, vysilujícího sna, z obtížných, tmavých přítmí m e l a n c h o l i e. Jsou v něm

stopy psychos, které lidskou duši činí jevištěm bizarních výjevů a, ve chvíli seslabeného vědomí, ji přenášejí do oblasti fantasmatických paysagí. Je proloženo obrazy, které samým koloritem už prozrazují mimořádné vlivy, jež je vykouzlily, a z jejichž nervosních obrysů cítit intensivní, schvacující hrůzu. V námořnické historii, kterou Pymem napsal, našel Poe několikrát příležitost umístiti scény, které mají ostré hau-gout Domu Usherova nebo Zrádného srdce. Vyjeví se v nich náhle a mučivě odvislost života od chorobných vyšinutí z normálního stavu mentálního. Poe v nich analysuje s praegnancí a jistotou jasnozřivého psychologa opilosti a horečky, záchvaty hrůzy a záchvěje již již se sklánějícího šílenství. Toho druhu je hned v první kapitole partie Augustova spilého šílenství nebo, později, Pymova horečka, improvisované zjevení otráveného Rogerse, hallucinace z hladu a zoufalství u trosečníků. To jsou stránky, z nichž Poeova individualita mluví nejvlastnějším, nezastřeným hlasem. Poe přímo nemocně miluje úzkost, pocit děsu a v té lásce je psychicky bas-fond jeho umění, v ní se soustředí jeho „povaha, přístupná nadšení a poněkud zasmušilá, ale vždy vznícená obrazotvornost" — jak se kdesi v románě sám karakterisuje. A v tom je záruka čistě umělecké snahy a potence, že jeho suggesce děsu docela nemají ráz effektů, vypravovatelských triců, vypočtených na zaskočení a omráčení čtenáře. Autor je dlouho připravuje, motivuje psychologicky, organicky vyvíjí a sesiluje až k definitivnímu, poslednímu vzruchu a projevu, v němž vyvrcholí shodně s psychologickými možnostmi a evolucemi života. Kořeny těchto suggescí vězí pevně v niternosti osob, každá z nich je poctivě analyticky vytěžena a založena na jemném a přesném poznání.

Po stránce psychologické je tu Poe zcela vysloven: cítíte zaujatou lásku k nejnebezpečnějším evolucím obrazivosti, ke hře vybouřených představ, které v melancholickém přítmí spřádají bizarní tance, matou ustálené podoby a funkce a intellekt svádějí přes hranice vyložené pravdy a pravděpodobnosti. Poe tvoří fikci, která má nésti vysilující napjetí úzkosti, jež mu leží na duši a ssaje, které se nezhostí než tím, že ji objektivisuje, promítne, předá dílu. Tak, tuším, lze pochopiti vnitřní prapůvod jeho díla. V tom vidí Poe vlastní funkci umění, že objektivisuje, t. j. synthetisuje a organisuje, sestavuje v souměrné obrazce zmatené vidiny, vytěžené ve chvílích ztráty sebe, zatemnění, spilosti, vytvořené horečkami a neurosami. Že prvky fikce, od původu mátožné a nesouřadné, uvádí v souměr a pevný vztah.

Odtud se celá Poeova tvorba stává otázkou techniky, vědomé a zodpovědné práce umělecké, kterou kdysi definoval:

„V básni jako v románě, v sonetu jako v novelle má se vše sbíhati k výsledku. Dobrý autor má již svůj poslední řádek na mysli, co píše první.“ Toť, ve zkratce, celá jeho esthetika. Její těžiště leží v logice, která fikci činí pravdou, tím že nerozeznatelně napodobí logiku faktů ve skutečnosti, a složitými methodami, na cestě stokrát do propasti se svažující, dociluje nové reality z prvků smyšlenky — nové, umělecky platné skutečnosti, již nepomáhá kontrolovati podle jejích poměrů k typům denní zkušenosti, ale která přesvědčuje svou výtvarností, jistotou a dokonalostí své objektivace. Málokde možno to mistrovství nejvýš obtížné a složité techniky Poeovy tak studovati, jako v přítomném románě. Protože se zde autor nejvíc zapírá, nejvíc vzdaluje od vlastního pole své psychologie, která anekdotou díla proniká jen jako transparentně a odhaluje se teprve analyse. Dobrodružství A. G. Pyma je dílo vypočtené konstrukce, v níž každá součást obdržela skrupulosně volené místo, určené postulátem plasticky vypravovaného obrazu a účelně buzené suggesce. Dílo nejvyšší účelnosti, slovem. Forcí Poeovy vypravovatelské methody jest umění stupňovati napjetí, které probudil, rozvíjeti suggesci, v níž se všecko v knize soustředí. Poe vládne nevyrovnatelně a s clairvoyancí malými, sotva postřehnutelnými prostředky a úskoky conteura, jemuž slouží i nejdrobnější fakt, vhodně umístěn a v pravou chvíli podtržen, akcentován, aby udržel, prodloužil a stejnoměrně sesiloval dojem. Velký počet detailů nese nepozorovatelně prvek zamýšlené nálady a rozvíjí jej až k momentu, kde vyvrcholí. Nikde nepůsobí tyto detaily jako suchá, šedá massa údajů, obtížná a unavující. Jest vždy lehce, nenápadně naznačen jejich stajený vztah, jejich účel, jejich funkce, a to jim dodává té zvláštní svůdnosti malých údajů, na kterých přece závisí katastrofa a rozřešení. Při tom vyniká tato methoda diskretností, nevtíravostí a udržuje nad vypravováním irritující pološero neurčitosti, podněcující zájem, stimulativní pocit nejistoty. Spolu stává se detailním bohatstvím suggesce co nejobsažnější a nejpravdivější, dociluje dokonalosti uměleckého klamu, jako se uměním umístění a podtržení zdokonaluje životnost a plastika obrazu. Je to souverenně ovládnuté umění synthésy a reliefu, výsledek vysoké sebevlády a nadřaděnosti intelligence nad citem — to, čemu se říkalo mathematičnost Poeova talentu, a co krásně a definitivně vymezil Baudelaire v předmluvě k překladu Havrana. Umění kombinované fikce — tak asi lze definovati tvůrčí methodu Poeovu a techniku, jíž byl vytvořen jeho román.

A pokud jde o vzájemný vztah mezi oběma stálými složkami Poeova tvoření, mezi jeho nervností a intellektualistickým

sklonem, lze vyslovit s platností maximy, že mathematičnost, logika, přísně vládnoucí evolucím pobouřené obrazotvornosti, je sedativem, že v ní má autor prostředek, kterým ovládá zvichřené nitro, příliš zatížené, zmítané nervovými krisemi, nebezpečně živé. Síla intellektu a vůle tu paralysuje rozkladné vlivy těch nevyslovitelných melancholií, jimiž trpí a jež jej rozleptávají. Ale s druhé strany, zdá se, že v kombinační vášni Pocově působí nesmírná zvědavost mysteria, touha poznání, která se stupňovala k odvaze experimentu, přivedla k nebezpečnému zkoušení mentalných možností i nosivosti nervu — celé dílo, život sám se pak vlastně nejeví než spojitou řadou pokusů, stálým zkoumáním vztahů a kombinačních možností vyanalysovaných jednotek představových a citových, jednoteek, jichž jinak známe jen nečetné, nejprostší a nejčastěji se vyskytující kombinace. Velká nostalgie nejhlubšího poznání a zvědavost nejskrytějšího tajemství zdá se býti vzpružinou umění takových, jako je Pocovo. Odtud to zkoumání nervů, nebezpečně irritovaných, odtud pohroužené studium nejspletitějších momentů té mysteriosní kruté hry, které říkáme náhoda nebo osud. Problémy všedního dne hasnou pod tíží velkých záhad určení, a umění, které se sem upjalo vší objevitelskou a řešitelskou vášní, stává se soumračným a bolestným, těžkým a napjatým pro stálý boj mezi clairvoyancí a šílenstvím, jejž tušit v hloubi jeho výtvorů, byť měly tak vyslovený ráz impersonelnosti, jaký dal Poe svému románu. *Miloš Marten.*

*

Jarní píseň. Dívkám napsala Růžena Jesenská. Nákladem družstva „Máje". Stran 114.

Hrdinka „Jarní písně", Jarmila Vojtěchovská, zaslíbila se Jiřímu Slavíkovi, mladému lékaři. Jiří odjíždí s jejím slibem do ciziny, nastřádat zkušeností a vědomostí. Zatím Jarmila střihá plátno, šije, vaří, hraje, učí se řečem, háčkuje krajky, čte. Potom odjíždí na rok do Francie do pensionátu, aby se zdokonalila v jazyku francouzském.

Zatím uplynula dvě léta, a Jarmila vrací se domu. Za krátko zasnubuje se u dědečka s Jiřím a za nedlouho slaví svatbu.

V celém ději mnoho se musí uhádnout. Nevíte ani, jak láska Jarmilina vznikala, jak a kdy se projevila, přicházíte stále k hotovému.

V knize pro mládež jde hlavně o vzor, o vůdčí světlo, které by laskavě a nevtíravě ozařovalo a ukazovalo cestu. Nedostatek toho je chybou celé knihy.

Vypravuje se sice o Jarmile i o Jiřím, že jsou dobří a šlechetní, ale nedokazují toho ani jedinkrát.

Nekonečně účinnějším i výchovně významnějším by bylo, kdyby spisovatelka dala projít milencům zkouškou, aby bloudili a nalézali se, aby obě povahy se vyrovnávaly, aby si měli oba co říci, co vyvracet, aby si vybojovali jeden druhého.

Když zví Jarmila příčinu, pro kterou teta Anna se neprovdala, když teta sama vypráví, že jí ženicha jejího, Bulhara, zabili v povstání, Jarmila pocítí touhu vytrpěti nějakou zkoušku za cenu štěstí, přinésti oběť, překonávat těžké boje. Ale ani toho jí spisovatelka nedopřeje a zůstává jen při touze.

V knize slečny Jesenské v š i c h n i jsou dobří, nemohou tedy dobré vlastnosti — nemajíce kontrastu — ani vyniknout, ani se rozvinout, a to je jak psychologicky, tak paedagogicky nesprávné. Celá kniha vůbec jakoby se opozdila o generace. Nové dívky budou se dívat na Jarmilu jako na slečinku starého střihu. Vůbec Jarmila dělá dojem příliš dětinské a naivní dívky.

Když na zpáteční cestě z pensionátu do Čech teta Anna zastavuje se s ní v mořských lázních a na hřbitůvku, po malé přípravě, jí sdělí, že maličký bratranec Toníček zemřel, zatím co byla v cizině, pozastaví se Jarmila nad smrtí s údivem dítěte, ne dorostlé dívky, která se za nedlouho vdá, a říká naivně a sentimentálně: „A všude chodí ta bílá Smrt a ničí . . .“

A teta stejně naivně odpovídá: „Ano, jako člověk, když kosí lučinu plnou kvítí . . . Jen zavzdychnou ty kopretiny a šalvěje a parnasie a upolíny . . . Ty však nemysli na smrt, ale na život.“

Proč právě mládeži tak sentimentálně vykládat smrt, proč více o ní nepovědět, proč konečně nevyhladit z mladé duše strach před ní o sebe i o jiné, proč neukázat, že i ve smrti je krása, dobro a síla?

Kniha Jesenské není dobrou vychovatelkou dívčí generace.

Hlavním cílem v ní je štěstí, ne pravda, ne síla, ale n a s l á d l é š t ě s t í, kterého by ani nikdo dlouho nevydržel, protože k snídani datle, k obědu datle a k večeři zase datle by každému se zprotivily. Hřeje-li několik měsíců neustále slunce, toužíme po dešti. I Jarmila unavena štěstím, prosila by posléze o trochu starostí.

A všechno to štěstí je podmíněno mužem. Jarmila je tu postavena jako přešťastná bytost, proto jen, že nalezla muže.

Je v tom zajisté největší štěstí nalézti spřízněnou duši, ale má-li kniha býti více než zábavou, má-li býti učitelkou, povzbuzovatelkou a vychovatelkou, musí přece i tam, kde podobné štěstí sklamalo, podávat ruku a vést.

Učme nové ženy, aby neočekávaly ničeho od života a světa, řekněme jim, že budou mít jen to, co samy sobě darují. Naučme

je, aby nečekaly před potokem, až přijde muž a přinese kameny, aby po nich přešly.

Nenechme je unavovat tímto někdy marným čekáním, ale ukažme, jak samy si jich mají vyhledat a po nich přeskočit. —

Slečna Jesenská, aby zvýšila štěstí své hrdinky, vykreslila ještě vedlejší figury tří dívek, kterým osud nedopřál muže a které postavil na jiné dráhy.

Jarmila chová se sice mile ke všem, ale přece jen trůní nad nimi se svým nezaslouženým, nevybojovaným, náhodným štěstím.

Také mladší sestra Jarmilina, Lidka, aby čtenářky byly úplně spokojeny, získává muže, professora Beneše.

Je charakteristické, že v knize slečny Jesenské jsou všichni muži dobrými partiemi: jak podezřelým je tu pak všechen citový dívčí idealismus!

U Lidky více než u Jarmily má láska určitý podklad, ale scéna, kdy Lidka v předvečer svatby sestřiny kleká k nohám Jarmiliným i jejího ženicha a vyznává se jim z lásky k Benešovi, je nepravdivá.

Nevěřím, že by dívka prozrazovala své tajemství před sestřiným ženichem. —

Rozmluva matky s dcerou před svatbou je plna nezáživných, nehlubokých vět. Ve formě napomínání nevpravíme mládeži žádný názor.

S nechutí budou poslouchat a odvrátí se. Čtenářka, aniž by toho pozorovala, musí býti dovedena d ě j e m k názoru, který jí spisovatelka chtěla vštípit. Jinak trčí z knihy morálka jako ježkovy ostny a bodá již z dálky čtenáře.

Slečna Jesenská u nás navazuje na Lužickou. Není v „Jarní písni“ ani ideově, ani myšlenkově a citově — ba ani literárně větší, než Lužická.

Sloh je tu nepřirozeně manyrovaný, ve výrazech je titěrnost a malichernost.

Slečna napíše ku př.: „Do oken hrnulo se bílé světlo luny jako věnce velikých omamných lilií.“ To je načechraný, stejně lichý jako pracný obraz!

Frazovitosti slečny Jesenské nestačí již ani záře v singularu, ona užívá toho slova v p l u r a l u a píše: „Hleděla do bílých z á ř í, které se rozlévaly.“

Mládež miluje prostý, silný, výrazný a jasný sloh a jadrný, konkrétní jazyk, touží po ději bohatém a širokém, ve kterém je plno činů silných lidí a v němž se stékají překážky.

Taková četba je i pro dívky, neboť ženě k životu stejně jako muži je třeba nejprve a především odvahy a statečnosti.

Proč dívkám oddělovat zvláštní četbu? I ony jsou lidmi, a

hude jim jednou žíti plně život, který nemá pro ženy zvláštních cest, jako jsou dny „jen pro dámy" v panoptiku.

Je těžko psáti pro mládež, myslíme-li na to, že píšeme jen pro ni, ale pišme pro lidi a budeme dobře psát pro mládež.

Psát pro dorůstající mládež je již načisto zbytečné. Díla velkých básníků jsou tu nejlepší četbou. Román, třeba plný silných charakterů, rozpakuje se matka dát do rukou své dceři, poněvadž se tam jedná o lásce.

V náhradu za romány napsala slečna Jesenská dívkám knihu, která zhoubněji než vážný román rozčilí jejich obraznost a učí je sentimentalitě, této nejhorší duševní nemoci ženské.

J. Mrázová.

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA.

(*Spravedlnost, veselohra o 5 dějstvích od Otty Ernsta. Vrchlického Soud lásky v den 50. narozenin básníkových.*)

Veselohra Spravedlnost od Otty Ernsta jest německá prostřednost prvního řádu: filistrovská tam, kde ji chtěl míti autor „vyšší", sprostá v místech, kde karikuje. Bylo zbytečností ji s takovým chvatem překládati, bylo zbytečností ji platiti a hráti. Dnes, kdy ji obecenstvo již dávno pochovalo, bylo by i zbytečno o ní psát. Nechť odpočívá i s autorem v pokoji. Bylo zapotřebí dvou her od něho v krátké době na prknech Národního divadla, nežli se poznalo, že tento bojovník, který si béře masku Simplicissima, jest hodně filistrovský pán.

Vrchlického padesáté narozeniny byly oslaveny Soudem lásky, znamenitě vypraveným. Tato výprava, šat i scéna, jest z nejlepších kousků páně Schmoranzova smyslu scénického. Pestrost barev a přece lad a vkus: historičnost a přece ohled na požadavky jeviště; neprotzovství a přece ne chudoba. Všude umělecká míra a pravá smyslová radostnost. Nejhlavnější pak ze všeho: živoucí jest v popředí (nemyslím to místem), mrtvé jde do pozadí. Postavy, gesta, skupiny na mdlejších a diskretnějších kulisách znamenitě vystupují, nejsouce, jako při křiklavém okolí, tříštěny, překřičeny a rvány. Mluvím o této výpravě šířeji nejen proto, že zaslouží chvály, ale hlavně proto, že lze se na ní jako na příkladu vysloviti, co žádáme na pravé reformě scénického vnějšku.

Celý ten večer Vrchlického byl pak velmi krásný. Divadlo vyprodáno, básníkovi a rodině připravena dekorovaná lož. Když vstoupil, uvítaly jej fanfáry a obecenstvo vstalo. Ozval se prudký, upřímný a dlouhý potlesk. To byl okamžik, který člověkem prochvěl: nemohu zapříti, mně vstoupily slzy radosti do očí. Tako-

véto opravdové projevy se strany obecenstva jsou drahou věcí, ať si tomu říká, kdo chce, co chce.

Následovala slavnostní předehra Smetanova a po té vlastní básníkova hra.

Jedno, co každému se vnutí, když poslouchá Soud lásky, jest, že jej psal veselohrář-básník. Dodejme hned, že jediný, jejž máme. — Prostý a dobromyslný Klicpera byl dalek toho, býti básníkem. Bozděch, který dovedl najíti vtipné situace a břitký obrat, žil v době, kdy na poesii se ve veselohře zapomnělo. Postavami jímající, slovně nabarvený Stroupežnický, tvůrce Dačického, selhal, kdykoli chtěl býti „poetickým". Štolba, jejž by bylo nyní jako veselohráře jmenovati, by se asi hodně podivil, kdybychom jej chtěli míti básníkem. Svoboda, který by nikdy neměl zapomínati, že jím jest, činí tak, bohužel, zásadně. (Vyjímám jedno, dvě místa v Čekankách.) Zbývá Jirásek; tomuto širokému a cennému vypravovateli našich dějin nescházi v Rettigové na pelu a náladě, jistě ale na vzletu a poesii. Jest to spíše teplá a srdečná, jaksi otecká laskavost, která činí jeho veselost vyšší, ale ta není ještě básní. Zeyer se neuměl smát, stejně ne Šimáček. A tak jest tu jediný Vrchlický, i když jsem na někoho z našich veselohrářů zapomněl, jenž jest v tomto genru básníkem a jen on dovedl improvisovati tak lehkokřídlou, vzletnou, jemně duchaplnou, barevnou a básnickou hru, jakou jest Soud lásky.

Pánové Doria a Cigalla, trubaduři, zapomněli při víně, proč do Avignonu přišli. Cigalla si z rozpaků schrupne, Doria z těchže rozpaků nadhodí soudu spornou otázku: jak vzniká láska. Rozkošné dámy mají během dalšího aktu až do dne soudního rozhodnutí příležitost, vyzkoumati to na svých srdcích. Všecky se o tom vysloví a všecky se vdají. A jelikož pak soud lásky je zrušen, jakmile soudkyně se zamilovaly, přichází papežský zákaz pozdě. Předsedkyně rozpouští soud a ohlašuje,

„že cnost jest mnoho, láska všecko jest."

Je konec.

První cudný rozpuk renaissance v jižní gotice, krásný románský smysl pro sloh v lásce, barva a vůně umírněné rozkoše, hlavně ale improvisovaná báseň jest tento Lásky soud. Nepravím, že mocná nebo hluboká; ne. Ale jistě vzletná a rozkošná. Hladoví-li naše divadlo v šedi a nevzletnosti soudobých her po ní, zde ji má. Odborníky upozorňuji, jakou radost uchu působí rým poslouchaný z hlediště.

O výpravě jsem se zmínil, třeba ještě mluviti o představitelích. Že pan Sajfert jest starý mistr, třeba ne lety a vyhlížením, rozumí se samo sebou. Kultura slova, hlas k tomu, humor a

noblesa v říznosti — více jeho Doria nepotřebuje. Škoda jen, že krásné přednášení kanzony bylo rušeno kašlem z hlediště. Dámy byly vnějšně všecky rozkošné, — ve hře bylo však nejvíce slohu u sl. Grégrové, jakkoli i paní Laudová a pí. Benoniová výkonem vynikly. Naposled jmenovaná dáma vrátila se po delší pause na jeviště jakoby přebroušena. Jest spravedlivo poznamenati, že byla tento večer sympatická a že se poslouchala příjemně. Bude třeba nyní tuto sílu, která tichem získala, patřičně zaměstnati. Paní Benoniové upřímně radím, aby se držela nalezeného tónu a bude v naší dobré činohře tou, již budou hledati i autoři i obecenstvo.

Příliš těžce důrazný Petrarka byl pan Šteinsberk. Pan Želenský, jenž v poslední saisoně překvapil svými ztřeštěnci ze soudobých her, byl i tentokráte na postupu. Schopnost a podmínky jsou tu, o tom není sporu. Jen ještě vášnivěji prolnouti postavu, jíž zobrazuje, a nemine jej význam cenné síly.

Vnitřní režie nedokázala, co měla. Jest ve hře mnoho míst, která měla býti jaksi vypíchnuta, jak to Francouzi dovedou; oproti tomu všecka se roztekla, či vlastně ani se nepoznala. *Ht.*

Slovo budiž mi dovoleno tu pronésti v mé osobní záležitosti. — Karikatura Novináře z mé oslavné scény „16. únor 1903" rozčilila, jak se dočítám, žurnalistiku. Prosím za prominutí a kaji se: nevěděl jsem, že i tento typ majestátu jest nedotknutelný — pokud jej ovšem netrhají žurnalisté sami. *J. Hilbert.*

*

KONCERTY A OPERA.

(Ruský symfonický koncert. — Koncert akademického orchestru. — Koncert populární s Godowským a jeho samostatný klavírní večer. — Mary Hallova a Lonie Basche-ova. — Hosté v české opeře.)

Ředitel moskevské konservatoře *J. V. Safonov*, známý milý host, opětně k nám zavítal, by předvedl nám ve své velice živé, vřelé, uhlazené a vzletné zároveň reprodukci řadu skladeb předních ruských mistrů. *A. N. Skrajabin*, professor moskevské konservatoře poprvé, tuším u nás v koncertní síni promluvil. Hned nejobšírnější formou: pětivětou, vlastně čtyřvětou symfonií — čtyřvětou, poněvadž počáteční lento jest přece jen pouhým úvodem k následujícímu allegru obvyklé sonatové stavby. Ruské dílo Skrajabinovo není: myšlenka, ne z míry rázovitá a v jednotlivých thematech málo kontrastující, jest rázu západního; způsob pak, jímž zpracována v plnozvuké, bohatě proudící kontrapunktice, plné chromatických postupů a modulací, ukazuje přímo k Wagnerovi, jako k němu ukazuje, nálada celku, ono hýření v citových emocích, ten lyrismus silně operní, překypující vroucností až k šíleným výbuchům a zas k sladkým mdlobám. Ale zdatnost krásně plynulé práce, půvab její syté instrumntace a přede-

vším velká noblessa její nedají Skrajabinově symfonii zůstati pouhou interessantní, ale živého provozování marně čekající partiturou.

Rimského Korsakova hudební obrázky k *pohádce o caři Saltanu* utvrzují mne opětně ve přesvědčení, že ruský národní tón jest skladateli tomu, výraznější vlastní invence postrádajícímu, právě tak jazykem naučeným, ovládaným jen hlubokou erudicí dokonale, jako jazykem naučeným jest němčina, ovšem trochu lámaná, jeho operních romancí. Ovládá jazyk ten, ale ne s naivní prostotou toho, jemuž je vrozen v duši, než s raffinovaností filologa, libujícího si v přebroušenostech a v barvách nanášených v nezvyklé intensitě. Barvitost díla Rimského ovšem jest taká, že vás přese všechny úvahy o nepříliš bohatém hudebním jádru přece jen oslní. Raffinovaná reflektovanost zdá se vůbec být příznakem ruské tvorby. *Rachmaninovův* klavírní koncert, tentokráte skladatelem samým znamenitě provedený, jest stejně vzdálen veškeré naivnosti spontanního tvoření, jako prost jest nejmenšího stínu všednosti v duchaplnostmi přesycených svých třech větách. Duchaplnosti ty jsou ovšem daleko hlubšího, vážnými studiemi podmíněného rázu, než známé duchaplnosti francouzské. Že ostatně i tím, lehčím způsobem dovedou Rusové být duchaplní, že dovedou dokonce zcela zapřít svůj ráz ve francouzské hravé vtipnosti, ukázala střední čísla Safonovova pořadu. Vedle *Glazunovovy* serenady a *Liadovova* „hracího stroje" pro 3 flétny a harfu hovořilo *Rubinsteinovo* kvartettní původně adagio řeči přímo talmudské hloubky a evangelické prostoty.

Z koncertu šli jste, neobohativše nitro své pohledy v naprosto nové, neznámé, poutavé světy; ale s nejhlubším obdivem vzácné techniky komposiční i architektonické, ale především orchestrační, jíž ruští mistři vesměs vládnou.

Akademický orchestr za *Vendlerova* vedení nalezl svoji dráhu a na té, jedině správné, kráčí zdatně v před. Křísí staré české mistry a sklání se k těm, jež zavál čas vzdor jich velikosti. *Tomáškova* ouvertura, již jsme tentokráte slyšeli, není než odleskem dvojhvězdí Mozartova a Beethovenova. Ale odleskem světlé, třeba nehřející krásy. Jen veliký mistr dovedl vést své linie tak čisté, prosté, modelovat své dílo tak plasticky a sceleně. Střízlivost antikisujícího empiru ovšem na něm lpí — Tomášek žil právě v empiru, co kol něho jaro romantiky dávno vírně šumělo. Jak krásně zpívá tón její v soudobé as symfonii S p o h r o v ě! Dospěli jsme od dob květu německého romantismu vzdálenosti, v níž minulost halí se nám zvláštní y půvabem; Mallarméovským „kouzlem věcí zašlých" dýší nám její díla. Cítíme, že Spohrovi symfonická tvorba nemohla být nejvlastnější. Myšlénky jeho nepřinášejí themata, rozvoje schopná, než cituplné melodie, veškeren svůj obsah rázem plně vyslovující. Není z čeho stavět provedení. A nemožno z panenské té sladké rozcitlivělosti vyvésti hlubo-

kých konfliktů, velikých duševních bojů, jež jedině mohou býti obsahem širé formy symfonické. Ale sladké snivosti jeho zpěvů, ušlechtilé jeho, mírné a měkké mluvě se přec rádi poddáme a vděčně ji naslouchámě i ve provedení, jen nejzákladnější požadavky splňujícím. Neb: Spohrova záliba v nástrojích dřevěné harmonie přirozeně není pro orchestr náš právě příznivou. Ležíť síla jeho ve smyčcích, které s plnou ctí dovedou dnes již slušně uplatnit dílo, jako třeba Griegovu Holbergovu suitu. Rozkošným rokokem Myslivečkových tří dvojzpěvů doplněna zajímavost výborně sestaveného a dobře též provedeného pořadu. — Populární koncerty neměly by být obecenstvem přezírány tou měrou, jak se děje. Skytají téměř jedině možnost poznati výkony cizích virtuosů v době, kde cizímu umělci jest jen za výminečných okolností možno, se zdarem dáti u nás samostatný koncert. Pan *Leopold Godowsky* se v populárním koncertu uvedl; následující vlastní večer byl před vyprodanou dvoranou. Šla o něm pověst zázračného mistra techniky. Z čehož dilettantská kritika dle dávného zvyku odvozovala nedostatky po stránce ryze hudební. *Godowsky* nedostatků těch nemá. Kdo dovede zahrát Brahmsovy Paganinské variace tak plasticky a zcela prostě a kdo dovede tak zazpívat na klavíru Fieldovo nokturno, či Schubertovu píseň, není jistě slabým, či nedisciplinovaným hudebníkem. Ale bezprostředním dojmem výkony jeho opravdu vás nechytnou. Ani skvělostí nějakou vás neoslní. Něco chladného, mnoho jen rozumového jest v té technicky ideálně dokonalé hře krásného, plného a měkkého zvuku, a v tom přednesu, jenž pro svoji logičnost se nezahřeje k vřelosti. Všechny prvky, skládající slunce klavírního genia, jsou tu srovnány. Jen jiskra, jež by zažehla je v bílý žár, chybí.

Houslistka sl. *Mary Hallova* absolvovala po různých studiích u vynikajících mistrů v cizině loni naši konservatoř za vedení Ševčíkova. Jest těžko dát se upoutat dnes *Ernstovým* koncertem, hudbou přec velmi inferiorního druhu. A droboučká, mladičká Angličanka vás jím přec zaujala. Skladba ji patrně znamenitě leží. Vše bylo tu jisté, energické, zřetelné a pevné a lehké zároveň. Dokonalá, skvělá technika plna byla života a jarosti a mladistvého ohně při úplném jinak rythmickém a agogickém klidu. Že pak *Bachova* Ciaccona, jejíž přednes obdobnými vlastnostmi se vyznačoval, poutala měrou ještě vyšší, jest přirozeno. Klavírní čísla pořadu zahrála sl. *Lonie Bascheova*, žačka J. z Káanů. Nástroj pod její šťastně stavěnou rukou pěkně měkkce a plně zní, technika jest hladká a lehká, přednes sympaticky prostý a zdravě hudební: zřetelné frasování a pevný rythmus i plastické vyvyšování melodie jsou zvláštními jeho přednostmi. Skoků Lisztovy Campanelly odvážiti se může právě jen tak anglicky klidný, nervosy dokonale prostý duch, jak jest slečnin. — Vzpomenu-li, že v koncertě populárním prof. *Klička* přinesl zajímavou no-

vinku, varhanní *Guilmantovu sonatu*, dílo nehluboké, ale s vybraným vkusem zvláštností a moderních vymožeností nástroje využívající, vyčetl jsem as všecky závažnější hudební události měsíce.

Divadlo žilo tentokráte jen hostmi. Kult umění, k povděku, bohužel, obecenstva a skoro jako na jeho přání zaměněn kultem umělců. O *Navrátilovi* řečeno dávno již vše, co říci bylo možno; o sl. *Cucciniové* netřeba říci mnohem více, než že hlas její jest skutečný, krásný, plný, barvitý alt velmi dobrých vlaských pěveckých kvalit.

K. Hoffmeister.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

(*E. K. Liška.*)

℗— Úmrtí E. K. Lišky, 18. ledna, překvapilo zákeřnicky všechny, kdo se zesnulým byli ve styku a v prose i verši nekrologů a posledních pozdravů zní bolest i stesk opravdových jeho přátel. Žalostmi nad dvojí ztrátou — dobrého malíře a ještě více snad dobrého člověka. Dobrota srdce, vlídnost mysle, milost povahy, teplá sdílnost, bodrá konciliantnost, upřímný zájem o dobro i utrpení ve světě, vlastnosti to, jimiž E. K. Liška s jakousi naivní otevřeností vládnul, dotýkaly se jeho druhů a přátel a všech, s nimiž jej život uvedl v jednání a sdružení, bezprostředně a přímo, a tím pevněji se jim usadily v mysli a nyní ve vzpomínkách, poněvadž nebyly v rozporu s jeho uměním. Člověk i malíř byli dobří; karakter muže i umění jeho byly jediným výraze dobroty.

E. K. Liška zemřel, aniž by byl dokončil velký obraz před lety započatý. Bylo tomuto dílu asi souzeno, že nikdy nedospěje ku konci. Chvatným nebo dokonce překotným pracovníkem Liška nebyl; jenom v mladých letech pražských a mnichovských, kdy tvrdý život naléhal, musel kreslit a malovat hbitěji, ilustrace nebo obrázek musely být rychleji vyhotoveny a prodány, aby jeho život uhájily. Mnohé dobré zrno je v nich, mnohý dobrý nápad a mnohá líbivost. Liška na ně nevzpomínal příliš rád. Ne proto snad, že byly jaksi dokumenty jeho tísně, které zažil dost a dost, ale proto, že se takořka styděl za to, že je nemohl plně proniknouti a solidně vybudovati, že byly v jeho očích nedostatečné, předčasné a zdánlivě jen vyspělé. Příčilo se jeho poctivosti lidské i umělecké, jestliže kdo i tyto jeho nucené hříchy mládí bral a vychvaloval za plnokrevná díla umělecká. Nanejvýše pohlížel na tuto drobotinu jako na nezbedné trabanty svých velkých prací a neodpíral jim všechnu vzpomínku proto, poněvadž cítil se jim tak trochu vděčností býti zavázán, že mu umožňovaly větší pohyb a dobývaly volný čas, jichž k větším dílům potřeboval. Onen obraz poslední, andělé za lunné noci oplakávající

prázdný kříž na pusté zemi Golgoty ležící, nebral se však ku předu, a co před lety bylo na něm hotovo, po čase zase z plátna zmizelo. To už nebyla jen zvolna a opatrně postupující svědomitost práce, avšak také ne ochabnutí sil. Nejspíše jakási akutní krise umělecká, kterou těžce v sobě prodělával, o jejichž příčinách a fasích se však nikomu ni hlesem nesvěřil.

Tiše stál měsíční srpek na modravém nebi, jehož temno magicky bylo prosvětleno. Velké, ostré stíny se kladly a rýsovaly na živých i mrtvých tvarech; v kaditelnicích doutnaly a vyzařovaly řežavé uhlíky. Tato atmosféra prozářené tiché noci byla Liškovou doménou od mnohých let. Z prvu efekty umělých světel měly v ní převahu. „Štědrý večer na hřbitově" s vánočním stromkem na rovu, „Přemysl Otakar" čtoucí list při plápolavém kahanci zahájily tuto řadu nočních obrazů, jež před osmi lety skončila „Vdovcem" s bílým zjevením matky nad kolébkami děcka. „Maximilianovy oběti", „Kristus", „P. Maria u kříže", „Sen Michelangelův", „Víra" a před ním „Manfred a Astarte" i „Popelečná středa" a mnohé osobnosti pohádkové nad splavy a rybníky jsou vlastně variacemi na totéž thema kombinovaného osvětlení. I „Hagar na poušti" klade silný důraz na choulící se temno na horizontu a temně zářící desku sluneční. Onu noc však, tiše a bezhlasně spící pod tmavým azurem nebesbáně, ono bledé světlo, které v ní z neznámých nebo neviditelných pramenů jako nechopitelné fluidum vždy prostupuje a na konec v „Michelangelovi" a „Vdovci" v silné přímočaré paprskové proudy a prudké efekty se shrnuje, onu noc, v té celistvosti a stálosti zjevu, jak ji nezměnitelně Liška miloval, objevil v Římě. Je to jižní noc, ne však noc mandolin a funicullarií, nýbrž noc italských velikonocí. Všechno je v ní, v poměru k naší, ne-li nadsazeno, aspoň vyvýšeno; její svátečnost i její reflektivnost, její fosforescence a její takměř materialná efektnost. „Kristus" modlící se v zahradě Getsemanské podává o ní první zprávu, ještě v mnohém fantasticky vyšňořenou, „Maximilianovy oběti" už ve velkých zjednodušených rysech.

Tato noc stala se E. K. Liškovi víc nežli pouhou scenerií a atmosferickým okolím: obsahuje v jeho obrazech vždy dobrou polovinu vší jejich citové a ideové obsažnosti. V onom obraze, kde svatá matka kleče se shrnutila u dřeva kříže, o něj svoji zuboženou hlavu opírá, drží si obojí svojí plnou rovnováhu. Pro mne je to dílo, v němž všechna suma Liškovy citovosti je v lapidarním útvaru, v přesné a silné koncentraci podána, jež je vroucí a jednoduché, obraz nejtklivější bolesti až na pokraj naplněný noblesou ducha, srdce i ruky nejlepší prací E. K. Lišky. Vedle této Piety vystupují „Maximilianovy oběti" dost složitě a skoro theatralně, vedle ní je „Michelangelův sen" účinně urovnaným zátišim, vedle ní i „Vdovec"

svojí pravidelnou přímočárností a profilovostí ztrácí poněkud na váze.

Liškova noc je nocí tichého snění. Jí obklopen má vědomí úplného odloučení se od realní hmotnosti a rmutné tíhy světa, v ní jeho cit se vlní v plné své prostoduché a proto vroucí čistotě a nezkalenosti. V ní jeho soucit rozpíná křídla, soucit s bolestí matky, se žalem opuštěného otce, s osiřelým děckem, s bolestí umělcova tvoření, s osamělým vodníkem, s posledním faunem. Míra citovosti v Liškově díle je veliká. Odpovídalo docela jeho povaze, že se neprojevovala nikdy v prudké vášnivosti, v pobouření turbulentnosti. Spíše se přerozovala v elegické toniny. I jeho „Astarte" zní tak a Manfredův rvavý bol je jí podřízen právě tak, jako děs Maximiliánův nespadá na váhu vedle choru svatých mučedníků za boha a víru. Liškovo srdce náleželo trpícím a strádajícím, to nejspíše proto, že sám mnoho trpěl a strádal. Celé jeho mládí bylo tím vyplněno a vždycky, kdykoli se v práci ponořil, při níž klečel jako ve zpovědnici, rostly mu v mysli a pod rukou obrazy, které se stávaly výrazem tohoto soucitu. Měl on také své veselé chvíle, byl bodře veselý, vtipný a humorný, ale jen někdy se tento odlesk jeho mysle v jeho výtvarném díle ozve. A to jenom v mládí a v pracích vedlejších. Humor čtveráckÝ a prostosrdečný bez hrotův a výpadů.

Umělecký karakter E. K. Lišky je výlučně lyrický a při tom tiché passivnosti. Má mnoho mimosního v sobě a rozvíjí se v odloučenosti, nárazům a aktivním prudkostem se vyhýbaje. To jej činilo tak milým a také to, že nezacházel nikdy ani v sentimentalnost ani v chmurnou těžkomyslnost. Jeho faktura umělecká pochází z Mnichova, doba Pilotyho a Maxe, realismus Löfftzův ji podmínil, a byla v mnohém novými proudy překonána, jako zas tyto setkají se jednou se svým přemožitelem. Byla však jen nádobou, do níž vléval E. K. Liška své vroucí cítění, čisté a osobité, lidsky ušlechtilé a umělecky krásné, a to zbude a zůstane i když se nádoba rozbije.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(Výchova hluchoněmých. — Mezinárodní konference proti tuberkulose. — Německá společnost ku potírání chorob pohlavních.)

Velmi poučnou knihu o péči o hluchoněmé, kapitole v lékařství neprávem pomíjené a v moderním zdravotnictví skoro veskrze jen en passant odbývané, napsal vratislavský učitel na ústavu hluchoněmých Johannes Karth.*) Počátky výchovy hluchoněmých

*) Das Taubstummenbildungswesen im XIX. Jahrhundert in den wichtigsten Staaten Europas. Ein Ueberblick über seine Entwicklung. Im Verein mit auslaendischen Vertretern des Taubstummenfaches herausgegeben von J. K. Breslau. Korn. 1902.

padají do II. polovice XVI. století, v němž podnikli ve Španělsku první pokusy systematické výchovy hluchoněmých Pedro de Ponce a Juan Pablo Bonet. Od Boneta pochází první tištěný spis o výchově hluchoněmých. V XVII. století učinila péče o hluchoněmé vážný pokrok, zvláště zásluhou lékaře dra. Jana Konrada Ammana v Amstrdamu. V XVIII. století vyvinula se již určitá vychovávací methoda, dle které se vyučovalo nejen ve Francii (Jagues Rodriguez Pereira, R. Ernaud, Claude François De Schamps), ale i v Německu (Dr. Wilhelm Kerger, lékař v Lehnici), Georg Raphel, Otto B. Lasius). V posledním 25letí 18. věku povstaly první ústavy hluchoněmých, kterými výchova hluchoněmých doznala dalekosáhlého zdokonalení, neboť nyní mohlo se vyučovati mnohem více hluchoněmých a také bylo pečováno o dorost vychovatelský. V Německu byl založen první ústav hluchoněmých 1778 Samuelem Heinicken v Lipsku. Ke konci r. 1900 mělo Německo už 91 ústavů se 6458 žáky. Do ústavu přijímají se děti teprve po 7. roce věku. K předběžnému vychování těchto dítek existují v Plauen u Drážďan školka pro děti 6—8leté, dále zahrádka v Berlíně pro děti 3—7leté a konečně má od r. 1899 státní ústav hluchoněmých v Berlíně nejnižší třídu pro děti 5leté až 7leté. Průměrně trvá výchova v německých ústavech hluchoněmých $7^1/_2$ roku. O hluchoněmé sestárlé pečují útulky, jichž je v Německu pět (ve Slezviku, Pomořanech, Zhořelci, Wilhelmsdorfu, Winnenden) a vedle toho je v Německu 7 vychovávacích a zaopatřovacích ústavů pro hluchoněmé dívky. Velmi dokonalé je lipské museum pro výchovu hluchoněmých, které bylo r. 1894 založeno a honosí se dnes velmi bohatou knihovnou. Z vynikajících německých paedagogů sluší vedle nahoře jmenovaného Heinicke jmenovati dr. Augusta Jaegera a Friedricha Hilla.

V Belgii byl první ústav otevřen r. 1793 v Tournai. Škola byla však rok na to pro politické nepokoje zavřena a teprve roku 1819 otevřena v Lutichu nová škola pro hluchoněmé, ze které později povstal královský ústav pro hluchoněmé a slepé. Ve všech téměř ústavech belgických jsou nyní hluchoněmí a slepí pohromadě. V Belgii je jich 12. Dívky a chlapci jsou odděleně vychováváni. Ve všech ústavech je 926 chovanců. Vedle toho jsou zde 4 asyly pro dorostlé hluchoněmé dívky (Bruxelles, Brügge, Gent, Namur). Vedle toho má Belgie ještě dvě školy komunální (v Bruxelles a Antverpách) pro duševně nevyvinuté a idioty. Němí žijí tu po boku hluchoněmých, ke škodě těchto. Grégoire radí, aby stát zřizoval speciální ústavy pro němé, chce-li duševní činnost u hluchoněmých náležitě pěstovati a u druhých t. j. slabomyslných aspoň ji probuditi.

Dánsko dostalo první ústav hluchoněmých r. 1799 v Kielu. A už r. 1805 byla v Dánsku zavedena obecná návštěva školy pro hluchoněmé povinná. Tím se stalo, že výchova hluchoněmých se všeobecněla. Při sčítání lidu r. 1890 bylo v Dánsku napočítáno 1400 hluchoněmých, z nichž bylo 100 ve věku školní návštěvy a 400 nalézalo se jich v ústavech. 900 dorostlých hluchoněmých prošlo školou odbornou a není vskutku v Dánsku ni jediného hluchoněmého, kterému by se nebylo dostalo vyučování. Od r. 1867 až 1893 působila v Dánsku zvláštní, od zasloužilého Johanna Kellera zařízená škola pro slabomyslné hluchoněmé. Tato byla však zavřena a pro chovance její otevřena pak zvláštní třída v královském ústavu choromyslných v Kodani.

Ve Finsku povstal dle Valtera Forsiusa první ústav pro hluchoněmé r. 1846 v Borga. Nyní je 8 ústavů se švédskou a finskou vyučovací řečí; předběžné vychovávací ústavy pro útlejší mládež hluchoněmou nejsou tu žádné.

Francie následovala příkladu německého, zřídivši ústav roku 1779 (Abbé de l' Épée). Stát přejal ten ústav r. 1791; v první polovici XIX. století následovaly nové ústavy. Nyní má Francie 63 ústavů hluchoněmých se 3834 chovanci. Přípravné třídy pro věk před návštěvou školní (t. zv. classes irfantines) jsou v Paříži, Bordeaux a Dijonu. Přední pionýři na tomto poli ve Francii byli Abbé de l' Épée a Abbé Sicard, kteří přivedli k rozkvětu methodu posuňkovou.

Velká Brittanie má první ústav v Edinburgu, jenž otevřen tu r. 1810. Nyní je takových ústavů pod veřejnou kontrolou 61 (s 3073 žáky). V Anglii je povinná návštěva školní pro hluchoněmé 7—16leté zavedena. Před tímto věkem mohou navštěvovati třídy předběžné. Vedle toho pečuje řada soukromých sdružení o zaopatřování dospělých hluchoněmých.

V Nizozemsku byl zařízen první ústav r. 1770 od Jindřicha D. Guyota v Groningen. Nyní jsou tu 4 ústavy s 504 žáky. Dle statistických úvah Allingse není země tak málo hluchoněmých mající jako Holandsko a také se nikde hluchoněmým nedostává takové péče jako v Holandsku. Veřejná dobročinnost kryje veškeré potřeby hluchoněmých téměř úplně.

V Italii byl první ústav hluchoněmých založen r. 1784 v Římě. Nyní je tu 47 ústavů s 2299 hluchoněmými v Chorvatsku a Slavonsku; jak J. Medved uvádí, působí od r. 1891 jeden ústav v Záhřebu se 46 chovanci.

Norsko zřídilo dle F. O. Guldberga první ústav takový r. 1824 v Drontheimu. Od r. 1900 má 5 státních ústavů takových se 309 chovanci. Skandinavské sjezdy pro abnormní školy, které se odbývají vždy za 5 let, pojednávají o všem, co se týká výchovy abnormních škol (školy hluchoněmých, ústavy pro slepce, školy pro slabomyslné

a mrzáky). V Norsku jsou poměry výchovy abnormních dítek stanoveny zákonem z r. 1881, kterým došla i výchova hluchoněmých dokonalé úpravy, jako v málo kterém jiném státu.

O Rakousku pojednal Gust. Pipetz, učitel na štýrskohradeckém ústavu hluchoněmých. Z iniciativy pozdějšího císaře Josefa II. byl ve Vídni již r. 1779 zřízen první ústav hluchoněmých. R. 1786 následoval po něm ústav pražský. Tento se rychle vzmáhal, je dnes se svými 170 chovanci největším ústavem v celé říši. Ve všech korunních zemích rakouských je nyní dohromady 25 ústavů se 1784 žáky. V Rakousku je pak dohromady 6000 hluchoněmých. Předběžných škol k výchově dítek školou ještě nepovinných dosud není. Také nemá Rakousko zaopatřovacích ústavů pro dospělé hluchoněmé. Dále pojednává se tu o předních rakouských učitelích hluchoněmých Michaelovi Venusovi a o zasloužilém učiteli pražského ústavu Václavu Frostovi.

V ruských provinciích při moři východním povstal r. 1810 první ústav. Nyní je tu 6 ústavů s 269 žáky.

Rusko má první ústav od r. 1886 a do konce r. 1900 bylo tu zřízeno 20 ústavů s 885 žáky. V Moskvě je od r. 1900 zahrádka pro 3—7leté hluchoněmé.

Ve Švédsku povstal první ústav r. 1809. Nyní je tu 7 ústavů s 813 žáky. Výchova jich získala nejvíce zákonem z r. 1889. Od roku 1886 je ve Skaře ústav pro hluchoněmé slepé, svého druhu jediný ústav světa. Hillově methodě zjednával tu horlivě půdu Blomkvist.

Švýcary měly již r. 1786 ústav hluchoněmých ve Schlieren u Curychu. Francouzská revoluce a válečná léta po nich zatlačila však všecky humanní snahy do pozadí, takže výchova hluchoněmých ležela počátkem XIX. století ve Švýcarsku úplně ladem. Teprve r. 1811 zařažen ústav v Yverdonu. Do konce r. 1900 bylo však ve Švýcarsku už 723 ústavů se 723 žáky. Celkem je ve Švýcarsku 899 hluchoněmých vůbec.

Ve Španělsku byl otevřen první ústav r. 1816 v Barceloně. Nyní nabývá v 11 ústavech španělských 475 žáků výchovy nedokonalé a primitivní. V celém Španělsku je 7039 hluchoněmých. Většina hluchoněmých stává se ve Španělsku žebráky.

V Uhrách byl dle S. Varadiho první ústav zřízen r. 1802 ve Vácově. Nyní je tu 8 ústavů se 492 chovanci. Od r. 1899 existuje v uherském ministerstvu vyučování sekce pro lékařskou výchovu, které je přidělena zemská rada skládající se z odborníků povolaných z různých ústavů hluchoněmých.

Z uvedených podrobností sestrojuje Karth ten pro nás nejdůležitější závěr, že v Sudetách, kde se ujali výchovy hluchoněmých faktorové veřejní, učinivše z ní předmět veřejné důležitosti právě jako výchovu školní,

došla instituce tato mnohem dříve dokonalých forem, nežli tam, kde se péče o hluchoněmé nalézala v rukou soukromých, humanních společností nebo jednotlivců. Úspěšná činnost minulého věku jeví se nejsvětleji v tom faktu, že počet ústavů vzrostl z 12 (r. 1800) na 397 (r. 1900).

Co zbývá ještě vykonati? Ve všech evropských státech nechť hluchoněmí jsou nuceni k návštěvě školní, methoda vychovávací nechť se na vědeckých základech zbuduje, o hluchoněmé odbyvší školy nechť se příslušně pečuje a nechť se statisticky zjistí, kolik hluchoněmých propadá hospodářské a mravní zkáze. Buďtež zřizovány předběžné školy, v nichž by se přijímaly dítky k návštěvě školou ještě nepovinně.

(Pokračování.)

*

ŠKOLSTVÍ.

Ze statistiky školství.

Napsal JUDr. Jos. V. Štumpf.

(Dokončení.)

II. Školy měšťanské.

Mnohem neutěšenější ještě jsou důsledky, vyplývající ze srovnání statistických dat o školách měšťanských, školách, jež dovedou jednotlivce povznésti aspoň částečně nad úroveň povšechného vzdělání školského a každému národu i stavu vychovati řady intelligentních příslušníků.

V zemích koruny Svatováclavské působilo r. 1900: 598 škol měšťanských (z nich 564 veřejné, 34 soukromých). Dle zemí mají škol měšťanských:

Čechy	veřejných	419,	soukromých	13,	úhrnem	432,
Morava	„	133,	„	12,	„	145
Slezsko	„	12,	„	9,	„	21.

Na školách těchto působilo v Čechách 1904 sil učitelských (1499 mužů, 405 žen), na Moravě 553 sil učitelských (497 mužů, 56 žen), ve Slezsku 59 sil učitelských (54 mužů, 5 žen). Měšťanské školy navštěvovalo v Čechách 64.899 žáků (35.367 hochů, 29.532 děvčat), na Moravě 16.170 žáků (8165 hochů, 8005 děvčat), ve Slezsku 3070 žáků (1320 hochů, 3070 děvčat).

Dle jazyka vyučovacího bylo měšťanských škol v Čechách 247 českých (243 veř., 4 soukromé), 185 německých (176 veř., 9 soukr.), na Moravě 78 českých (69 veř., 9 soukr.), 67 německých (64 veř., 3 soukr.), ve Slezsku pouze *21 škol německých* (12 veřejných, 9

soukromých), vedle nichž nebyla ani jediná česká ani polská škola měšťanská.

Úhrnem v zemích koruny Svatováclavské jest 325 českých, 273 německé školy měšťanské.

V Čechách připadá jedna škola měšťanská průměrem na 14.516 obyvatel; kdežto však jedna česká škola měšťanská připadá teprve na 15.911 Čechů, má již *12.632* Němců po jedné škole měšťanské.

V markrabství moravském má průměrně 16.694 obyvatel jednu školu měšťanskou; *kdežto však česká škola měšťanská připadá teprve na* **22.144** obyvatel, těší se již nepatrný počet **10.081** Němcu dobrodiní školy měšťanské. Ve Slezsku má 296.571 Němců úhrnem 21 měšťanských škol, připadá tudíž jedna na 14.122 Německých obyvatel (jedna měšťanská škola vůbec v poměru k úhrnnému počtu obyvatel teprve na 31.606 duší); většina slovanského obyvatelstva — *146.265 Čechů a 220.472 Poláků nemá ani jediné školy měšťanské.*

Kdyby slovanským národům stejným loktem jako Němcům mělo býti měřeno, musili by Čechové míti v Čechách 326 škol měšťanských (o 79 více), na Moravě 172 škol měšťanských (o 94 více), ve Slezsku nejméně 10 českých škol měšťanských; Poláci ve Slezsku pak měli by 16 svých nových škol měšťanských.

České školy měšťanské navštěvuje v Čechách 38920, na Moravě 7135 žáků; německé školy měšťanské v Čechách 24809, na Moravě 7824, ve Slezsku 1877 žáků.

Jeden žák školy měšťanské připadá tudíž v Čechách průměrně na 96 obyvatel — žák české školy měšťanské však teprve na 100 Čechů, německé školy měšťanské již na 94 Němců. Poměr mnohem křiklavější jest však na Moravě, kde jeden žák německé školy měšťanské připadá již na *93* Němců, žák české školy měšťanské na *227* Čechů. Ve Slezsku na 158 obyvatel německých (resp. na 353 obyvatel vůbec) připadá 1 žák německé měšťanské školy; českých a polských měšťanských škol, jak již bylo uvedeno, zde vůbec není.

Překvapující jsou důsledky, vyplývající srovnáním počtu měšťanských škol v jednotlivých královstvích a zemích na říšské radě zastoupených. Měšťanských škol mají Dolní Rakousy 188, Horní Rakousy 14, Solnohrady 7, Štýrsko 22, Korutany 4, Krajina 3, Terst 5, Gorice-Gradiska 2, Istrie 2, Tyroly 4, Vorarlberg 2, Čechy 432, Morava 145, Slezsko 21, Halič 69, *Bukovina ani jediné*, Dalmacie 8; úhrnem 928 škol měšťanských, z nichž země koruny sv.-václavské mají lví podíl 598 škol měšťanských či 64 proc. všech měšťanských škol předlitavských.

Jedna škola měšťanská připadá v Čechách na 14516 obyvatel, v Dolních Rakousích na 16491, na Moravě na 16694, v Solnohradech na 27537, ve Slezsku na 31606, v Terstu na 35719, v Horních Rakousích na 57874, ve Štýrsku na 61658, ve Vorarlbergu na 64618, v Dalmacii na 74223, v Korutanech na 91831, v Haliči na

106028, v Gorici-Gradisce na 116448, v Krajině na 169383, v Istrii na 172525, v Tyrolsku na 213.178 obyvatel; Bukovina se 730.195 obyvateli nemá ani jediné školy měšťanské. Průměrem v Rakousku na 28.178 obyvatel zřízena jest jedna škola měšťanská.

Jsou-li tyto rozdíly v teritoriálním rozdělení škol již až příliš pronikavými, jsou tím nápadnějšími rozdíly v počtu škol měšťanských dle jednotlivých národností. Mají totiž Němci 522 škol měšťanských, Čechové 325, Poláci 61, Rusíni 1, Slovinci 1, Srbové a Chorváti 7, Italové 10, Rumuni ani jediné. Slovanských škol měšťanských jest pouze 395 vedle 522 německých!

Na 17.569 Němců připadá v Předlitavsku již jedna škola měšťanská; Němcům následují v rozšíření škol měšťanských jedině Čechové, kteří mají jednu českou školu měšťanskou na 18.324 Čechů; za to však teprve na 69.822 Poláků, 72.710 Italů, 101.626 Srbů a Chorvatů připadá po jedné škole měšťanské. Slovinci — v počtu 1,192.780 mají pouze jedinou školu měšťanskou, Rusíni na počet svůj 3.375.576 mají též pouze jedinou školu měšťanskou a to ještě jen soukromou. Rumunské školy měšťanské pro 230.936 Rumunu vůbec není. Slovanská škola měšťanská v Předlitavsku připadá teprve na 39.251 duší slovanských. Trpké to srovnání s poměry německými. Dle průměru zemského musili by míti — i dle úředních číslic — Čechové ve Vídni a Dolních Rakousích nejméně 8 škol měšťanských; nemají však ani jediné veřejné české školy obecné, české menšiny ve smíšených krajích severu českého, zejména v Podrudohoří, by i dle čísel úředních musily míti nejméně 6 škol měšťanských, mělo-li by se spravedlnosti aspoň částečně učiniti zadost. Dle průměru německého by bylo při provedení poctivé rovnoprávnosti třeba zříditi nejméně 553 nových slovanských škol měšťanských (polských 189, Rusínských 197, Slovinských 69) a pak by zajisté dovedli i slovanští národové, vzdělání i práv svých vědomí, vtisknouti naší bezejmenné polovici říše ráz opravdově slovanský, jaký jí po právu a dle poměru slovanského obyvatelstva jedině přísluší.

III. Národnost dítek školních.

Ve vzájemném zápasu národnostním a zejména při změnách národnostních poměrů v jednotlivých obcích na rozhraní národním připadá nejdůležitější úkol škole. To zejména platí o národnostních poměrech v zemích koruny Svatováclavské, kde o každou píď české půdy, o každou českou duši nuceni jsme sváděti tuhý boj. Jsme proto povděčni, že úřední schematismus podává nám podrobný obraz o národnosti dítek v každém sebe menším místě a podává nám tak možnost, použiti dat těch při oceňování výsledků pověstného úředního sčítání z r. 1900 i posouzení národnostní smíšenosti různých míst na rozhraní i v území t. zv. smíšeném. Úřední schematismus při počtu dětí každé školy uvádí jazykovou znalost dětí: při školách

v zemích koruny Svatováclavské, v Dolních a Horních Rakousích i Solnohradech (!) rozděleny dítky dle řeči, kterými mluví, v dítky české, německé a českoněmecké. Nelze sice přikládati číslům těm snad víru úplnou, vždyť i zde mnoho zajisté rozhodoval subjektivní názor učitele, snažícího se i svými daty škole vtisknouti ráz školy ryze jednojazyčné; leč nelze popříti, že čísla ta jsou mnohem spolehlivější, než čísla úředního sčítání na nesprávném základě obcovacího jazyka, získaná namnoze nezřízeným nátlakem a násilím. Pro smíšené i převahou německé kraje v království Českém a rovněž i pro Dolní Rakousy lze mimo to téměř s určitostí naprostou za to míti, že dítky mluvící česky a německy jsou dítky české, z rodičů českých pocházející — a proto budou čísla ta dobrým korrektivem úředních číslic a doufáme, že bude jich plnou měrou využito, jakmile objeví se slíbená podrobná statistika obcí („Gemeinde-Lexikon", jenž vyjde až příštího roku) dle národnosti obyvatelstva.

Pro národnostní zápasy v Rakousku jest skutečně pozoruhodno, ač nikterak překvapující, že to byl právě orgán pověstného výbojného říšského všeněmeckého svazu (Alldeutscher Verband v Berlíně) časopis „Alldeutsche Blätter", jenž první upozornil na statistiku školství rakouského se stanoviska národnostního a jenž, vypočítav, že v Rakousku jest 164.664 dvojjazyčných dětí, dětí, které vedle svého mateřského jazyka mluví též jazykem německým, důrazně prohlásil: „Diese doppelsprachigen 164.664 Kinder dürften im wesentlichen das Material für die nationalen Verschiebungen im nächsten Menschenalter abgeben." — Slova ta jsou zcela pravdiva, — právě my, Čechové, a mimo nás Slovinci však dodávají největší počet těchto dvojjazyčných dítek, jež výchovou ve školách německých se nám ztrácejí a odcizují navždy. A proto jsou data o národnosti dítek školou povinných pro nás dvojnásob důležita.

Na tomto místě chceme zatím věnovati pozornost jen číslům úhrnným; spracování dat těch do všech podrobností a srovnání jich s výsledky úředního a pokud se týče i soukromého sčítání obyvatelstva vyžadovati bude studie rozměrů mnohem rozsáhlejších. —

V království českém bylo

v českých školních okresích 597.149 (97.82%) dítek českých,
2.603 (0.42%) dítek německých,
10.743 (1.76%) dítek česko-něm.

v něm. okresích školních 14.203 (3.75%) dítek českých
332.118 (88.2%) dítek německých,
30.320 (8.1%) dítek česko-německých.

Úhrnem v království českém bylo
611.332 či 61.9% dítek českých,
334.721 či 33.9% dítek německých,
41.063 či 4.16% dítek česko-německých.

Nápadně vystupuje zde zjev, jak četné českých a českoněmeckých dětí jest zejména v německých školních okresích, na jichž obecných školách jest 11.85% děti v pravdě jinojazyčných; v českých obvodech školních jest dítek znalých němčiny — i počítáme-li dítky mluvící česky a německy, jež valnou většinou jsou dítky židovské, za jinojazyčné, — pouze 2.18%. Uvážíme-li, že při značném přílivu živlu českého do průmyslových kraju německých jsou to výhradně české dítky, jež tvoří onen značný počet 30.320 česky a německy mluvících dítek v německých obvodech školních, dospíváme k závěru, že českých dítek v království jest nejméně 640.000, a že tudíž poměr českých a německých dítek vyjádřen jest percentuelně: 65% českých, 35% německých dítek. Tím nabýváme i pravděpodobného korektivu výsledků úředního sčítání, dle něhož v Čechách r. 1900 napočteno — dle obcovací řeči — 62.78% *Čechů*, 37.2% *Němců*. — Patrno, že rozdíl úředními čísly způsobený, školními daty dokazatelný, obnáší nejméně 2.2% všeho obyvatelstva českého — či nejméně 130.000 *českých duší*. — Leč daleko by nás vedlo dále rozbírati tyto výsledky, vycházející ze statistiky školství a dotvrzené i podrobnými daty soukromého sčítání. —

V markrabství moravském bylo

261.007 dítek českých,
88.072 dítek německých,
31.037 dítek česko-německých.

I zde lze s určitostí tvrditi, že z dítek česky a německy mluvících jsou — mimo dítky židovské, jichž jest v celé Moravě 6.387 — ostatní výhradně dítky českých rodičů a tu rovněž srovnáním s čísly úředního sčítání o počtu obyvatelstva dle jazyka obcovacího dospíváme k pozoruhodným výsledkům. —

Českých dětí v markrabství jest dle výše uvedeného — i když veškery židovské děti připočítáme na účet Němců — nejméně 286.000 (261.000 českých + 25.000 česky a německy mluvících), což repraesentuje 75.2% českých vedle 24.8% německých dětí. Jak značný to rozdíl proti úředním datům dle obcovacího jazyka, jež napočetla pouze 71.35% Čechů, však 27.9% Němců; rozdíl, jenž okrouhle představuje téměř 100.000 českých duší.

Mnohem složitější jsou národnostní poměry na školách *ve vévodství slezském*, kde napočteno

38.452 dítek německých,
23.314 dítek českých,
29.925 dítek polských,
4.766 dítek mluvících česky a německy,
5.577 dítek mluvících polsky a německy,
248 dítek mluvících česky, polsky a německy,
1.138 dítek mluvících česky a polsky.

Leč i tu možno říditi se zásadou, že dítky mluvící některým slovanským jazykem *nejsou dítky německé;* dítky mluvící polsky a česky můžeme na polovic připočítati té i oné národnosti a shledáváme, že ve Slezsku jest

28.793 či 28% dítek českých,
36.195 či 35% dítek polských,

64.988 či 63% dítek slovanských,

38.452 či 37% dítek německých. —

Úřední sčítání ve Slezsku z roku 1900 — ač dopadlo netušeně příznivě ve prospěch českého živlu (klesl totiž poměr Němců o více než 3% všeho obyvatelstva) — uvádí dle obcovacího jazyka ve Slezsku 22% Čechů, 32.2% Poláků, 44.7% Němců, (r. 1890: 22% Čechů, 30% Poláků, 47.7% Němců), tudíž 44.7% německého, 55.2% slovanského obyvatelstva. — Dle dat školních, uvádějících počet slovanského obyvatelstva o 8% výše (Čechů o 6%, Poláků o 2%), poznáváme, že ve Slezsku, jež nedovedeme si téměř ani představiti bez epitheta „ubohé", činí živel český i polský značné pokroky a že jest vévodství zemí se značnou převahou slovanskou, jež za úsilovné práce národní i hospodářské a vydatné podpory z království i markrabství se objeví teprve v plné své síle. —

Nutno i pozornost věnovati značnému počtu dítek českých i česky a německy mluvících v *Dolních Rakousích* a zejména ve Vídni. Zde jest zajisté přirozeno, že veškery dítky, mluvící česky jsou české krve, českého původu, ba naopak lze spíše za to míti, že i hojně dítek českých rodin utonulo ve výkazu dítek ryze německých, ježto se nenaučily v rodinách svých řádně řeči mateřské.

V Dolních Rakousích napočteno bylo
373.931 (93.4%) dítek německých,
2.074 (0.5%) dítek českých,
24.615 (6.1%) dítek česko-německých.

Dle úředního sčítání napočteno r. 1900 v Dolních Rakousích obyvatelstva s obcovacím jazykem českým 132.968 (4.65%), s německým 2,713.923 (95%). *Ve Vídni* samé jest vedle 167.363 německých (90.8%) 1.148 českých (0.6%) a 15.915 česky a německy mluvících dítek (8.6%); dle úředního sčítání napočteno 92.58% Němců, 6.88% Čechů. — Zajímavý jest X. vídeňský okres, jenž má vedle 12.578 německých 1.026 českých a 2.926 česky a německy mluvících dítek — či *téměř 24 proc. českých dítek.* —

Však i o zapomenutých téměř Češích a jich českých dítkách nám podává školská statistika zprávy, byť i poněkud kusé. —

I v Horních Rakousích a Solnohradech nalezeny byly dítky, mluvící česky a německy. —

V Horních Rakousích napočteno 118.194 německých, 20 českých a 738 česky a německy mluvících dítek, z nichž 71 v městě Linci, 156 v městě Štýru, 155 v bezprostředním okolí Lince — jak patrno, potřebovali bychom i v Horních Rakousích českých škol — nejnutněji ve Štýru a Linci. — Úředně napočteno bylo v Horních Rakousích 795.355 Němců, 3.535 Čechů. — *V Solnohradech* pak vedle 26.406 německých napočteno 61 *česky a německy* mluvící dítko, výhradně v Solnohradě městě a nejbližším okolí. Úředním sčítáním napočteno bylo 185.951 Němců, *561* Čechů. —

Podává-li se nám na straně jedné statistika školství uspokojující poměrně obraz pokroku českého školství v posledním desítileti, rozvinuje na straně druhé neutěšený dosud stav poměrů školských, zejména ve krajích smíšených i převahou německých, jak v zemích koruny Sv. Václavské tak i v Dolních Rakousích. Z toho plynou i veliké úkoly nám pro nejbližší budoucnost — pečovati o každou českou duši, chrániti ji před poněmčením, poskytnouti jí výchovu duchem i jazykem českým. Na sta a sta nových obecných i měšťanských škol českých bude potřebí, než budeme moci říci, že jsme i na poli školství plně zajištěni pro budoucnost.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Ohlasy z Francie.

(Listy česko-francouzské.)

I.

Sympathie, jimiž prodchnut jest český lid k národu francouzskému jako k znamenitému činiteli osvětovému a jako k čelnému představiteli živlu přirozeně nepřátelského vůči Němectvu, (jehož proces národního i státoprávního sloučení a zmohutnění na úkor Slovanstva dosud skončen není), sympatie tyto českofrancouzské byly až dosud povahy spíše instinktivní než politické, to jest, nebyly pěstovány systematicky a účelně, při každé příležitosti a ve všech oborech veřejného našeho života s jasným uvědoměním určitého cíle, jehož bylo by lze dosíci. Jednou z důležitých podmínek udržení soustavných styků mezi námi a Francií jest, abychom vždy správně a nestranně byli informováni o vývoji politickém ve Francii, ale též abychom věděli, jak soudí o české věci veřejné mínění francouzské, co píše o nás tisk Republiky nejen v centru, na březích Sekvany, v tom mraveništi diplomatů a novinářů celého světa, ale i v jiných městech Francie, kde jest obyvatelstvo vysoce vyspělé a pokrokové. Budeme tudíž sledovati hlasy Francie o nás, neboť není bez užitku vyslechnouti cizí soud, zejména vychází-li ze země kulturně a politicky tak vyspělé jako jest Francie.

Vystoupení dvou znamenitých umělců francouzských v německém divadle pražském nezůstalo ve Francii bez povšimnutí. Pani Juliette Adamová, tak dobře informovaná o intrikách německé diplomacie, píše ve své *Parole française à l'Etranger*: „Vilém II. jest znepokojen těmi vzájemnými přátelskými styky Čechů s Francouzy. Německá kolonie v Praze jest jimi popuzena. Dva židovskoněmecké listy pražské a ředitelství německého divadla, města tak ryze českého, umínily si, že budou paralysovati dílo francouzsko-české a že pozdvihnou zmírající lesk německého ducha v Praze. V několika dnech p. Coquelin starší, vyvolen jako persona gratissima Viléma II.*) zavítá do Prahy, aby zahrál na německém divadle pražském — Tartuffa!!! Bývalý přítel Gambettův (jenž představuje Revanche), nemohl lépe voliti úlohu?" A p. Jules Claretie ve Figaru, ve článku „Molière a císař" rozepsal se o tom široce: „Dnes se hraje v Berlíně. Paní Sarah Bernhardtová a p. Coquelin byli potleskem uvítáni v Německu a my jsme tak vzdáleni, tak vzdáleni od příhody pražské (kdy pro zamýšlenou hru umělců Comedie Française na německém divadle pražském hrozila francouzskému ministru v pařížské sněmovně interpelace)! Co konečně znamená ta vzpomínka uprostřed nehod, jež jsme byli snesli? Doznávám ostatně, že nedůtklivost tehdejší nebyla mi dokonce nemilá. Jsem z generace, jež dosud cítí bolest následkem amputace údu a stále ji cítiti bude... rána zůstává a když zavane ostrý vítr, rozbolí se tak, jako dne prvního. A mezitím časy plynou, lidé stárnou, stromy rostou a jiné usýchají, kdežto země, tam v dáli, chová v lůně svém kosti mrtvých..."

Na politickou situaci vnitřní pohlížel v posledním měsíci tisk francouzský jako na bludiště bez východu, jako na válení Sisyfova balvanu. Mrak na obzoru, z něhož osvobozující blesk stále ještě nevylétá. Píše se o agonii parlamentu ano i o dislokaci Rakouska (La Patrie). Přívrženci obstrukce za každou cenu nedošli uznání před forem francouzského tisku. Temps ze dne 3. února píše: „Soustavná obstrukce jest tak velice zastaralým a podle všeho nezhojitelným neduhem v Rakousku, že když příznaky její zmizely na jednom místě, objeví se opět jinde, tak že mohlo by se říci, že parlamentarism rakouský jest zcela obětován konečně nemohoucnosti a postupné paralyse." Pokud jde o změnu jednacího řádu sněmovny, tož „strany politické neodvažují se popírati v theorii správnost kri-

*) V Meziaktí ze dne 7. února dočítáme se, že ředitel berlínského Residenztheatru zamýšlí učiniti »zajímavý« pokus s francouzskými moderními spisovateli, básníky a kritiky, již by v jeho divadle přednášeli o různých otázkách francouzského duševního života a umění. Což někde jinde by se nenašlo dosti obecenstva frankofilského, aby se naplnilo hlediště pro několik duchaplných francouzských konferencí? Uvádějí-li Němci k sobě francouzskou literaturu, jest patrně naším zájmem uváděti na české jeviště literaturu německou!

tiky panovníkovy. Cítí, že zástupci lidu měli by nepříjemnosti, kdyby tvrdošíjně udržovali, proti zřejmě vyslovené vůli hlavy Státu, regime, mající netoliko tu rušící vadu, že zamezuje chod státních záležitostí, nýbrž který též neodvratně vésti musí k občasnému a téměř stálému užívání článku 14. ústavy, totiž k obnovení moci osobní a absolutní. Jestliže však jisté strany, děkující svůj politický zdar v minulosti užití obstrukce, nerady by zřely zlomení zbraně, jejíhož po případě použití nebyly se zřekly, tož jsou i mnozí poslanci, jichž výmluvnosť není jejich silnou stránkou a kteří nalézají mnohem pohodlnějším, mohou-li zameziti projednávání křikem nebo do nekonečna je prodloužiti špatnými vtipy, než aby užitečně se ho súčastnili řečí, a ti předem zamítají potlačení regimu, jenž surovosti, kovovým plícím, nevyčerpatelnému dechu a přehojné slině dával přednosť před rozumem a výmluvností." ...

P. Aleide Ebray v Journal des Débats a v Le Mémorial diplomatique tvrdí, že spor jazykový jest obvyklou příčinou anarchie parlamentární v Rakousku a že tudíž, po nezdaru konferencí, lze čekati ještě větší bouře. Sdíleti však nemůžeme jeho náhled vzatý z Neue Freie Presse, že práva jazykového, jež vyšlo z užívání, nelze se více dovolávati — neboť nelze ani mluviti o „zastaralosti a promlčenosti zákonů", jichž přesného užití domáháme se denně v tisícerých případech všedního života, a jichž platnosť neodvažuje se popříti žádný soudce ...

Z událostí politiky zahraniční vzbudila pozornosť cesta hraběte Lambsdorfa do Vídně; Le Libéral des Vosges míní, že cesta tato svědčiti může o nové orientaci politiky rakouské, a mluví dokonce o blízké alianci rakouské s Francií proti Prusku, které nyní, zosobněno Hohenzollerny, jest právě tak nebezpečným nepřítelem Francie, jako kdysi bývalo jím německé Císařství habsburské. A mezi tím, co část tisku francouzského upozorňuje, po příkladu p. A. Chéradame na nebezpečí vzrůstající Francii v podobě Pangermanismu, obviňuje pokrytecky Deutsche Monatschrift francouzského vyslance p. de Reverseaux ve Vídni, že rekrutuje své klienty mezi náčelníky českými, chorvatskými a polskými a že dům jeho jest rejdištěm politických piklů. Na vychytralosť těchto obvinění výborně poukazuje list Napoléon v článku „Pangermanismus v Rakousku", odhaluje všeněmecké intriky vyslanců německých.

A jako občas tisk Francie, to svědomí Evropy, vysílá znepokojivé bulletiny do světa o stavu nemocného muže Evropy, tak za našich dní horečně zmítaná Austrie — jejíž palčivou otázku nazval p. Léon Daudet v Gaulois „mrakem na obzoru"*) — činí dojem

*) V kritice na článek p. barona de Coubertin (ve Figaru), jenž snažil se dokázati, že péče a sledování politiky kontinentální jsou nebezpečny Francii a že v zájmu její rozhodně jest věnovati se výhradně politice koloniální.

nemocné ženy Evropy a choroba její jest přivoděna tím, že síla slovanská, jež v ní skryta jest, místo aby byla v rozvoj pobádána, spíše, pokud se to dá, jest tlumena a nepřirozeně potlačována. *E. z Č.*

*

Dvouletá vojenská služba ve Francii.

Státy evropské zabezpečují si mír a — organisují armády, Francii k organisaci té nutily i zvláštní poměry populační: objevilyť se účinky klesající populace francouzské přímo drasticky v doplňování armády. Od roku 1893, kde počet 20letých nováčků obnášel 343.651, klesá číslice tato stejnoměrně rok co rok. V roce 1901 stalo se službou vojenskou povinno již jenom 314.334 mladíků, kdežto zatím v Německu počet ten r. 1900 dostoupil výše 695.757. Z toho poměrně velmi nízkého počtu nutno jest doplňovati armádu, čítající zákonně v míru 575.000 mužů.

Zákon z r. 1889 zavedl všeobecně 3letou službu vojenskou, vyjímaje ty, kteří pod různými tituly zavázáni jsou jenom jednoletou službou (živitelé rodin, studující některých vyšších ústavů a j.). Jiného osvobození ve Francii není. Přihlédněme nyní k tomu, jakým způsobem roztříděn byl kontingent v r. 1901, vzhledem na zákon a spotřebu. Z dostavivších se k odvodu bylo 25.526 úplně neschopných k službě vojenské, 44.437 prozatím neschopných odkázáno na příští rok, ostatek byl uznán schopným, z toho pak bylo 50.262 dispensováno k jednoroční službě. Jak shovívavě při odvodu přehlížejí se tělesné chyby a neduhy, o tom svědčí loňské žaloby francouzských listů, obviňujících vojenskou správu z nedostatku hygienických opatření, jímž prý počet nemocí a úmrtí převyšuje čtvernásobně počet případů v armádě německé. Z čísel výše jmenovaných však vidno, že pravá příčina neblahého zjevu tohoto vězí v tom, že při stejném počtu odvedených, avšak při více než dvojnásobném čísle povinných odvodem, skytá se v Německu daleko větší výběr zdravých a silných elementů.

K praporům zařaděno bylo v r. 1901 72.482 mužů s jednoroční a 141.616 se dvou- a tříletou službou, 18.627 ke službám výpomocným (v kancelářích, dílnách atd.). Z toho jest vidno, že ve Francii nezachovává se zákon o 3leté službě s plnou přesností, neboť ministerstvo nejen dispensuje po roce mnoho mužů, nemajících přímých nároků na tuto shovu, nýbrž propouští též množství vojínů po 2leté službě a sice hlavně vzhledem na vojenský rozpočet. Různou touto dobou výcviku vojenského pozbývá ovšem armáda v případě mobilisace své homogenosti. 40% mužstva s výcvikem jednoročním (vlastně jen 10měsíčním, odpočítáme-li různé delší dovolené ve žních, a nedodržení termínu pro-

pouštěcího) snižuje bitevní způsobilost šiku francouzských u porovnání s Německem, kde se přesně provádí 2letá služba.

Vzhledem na tuto nesrovnalost stala se náprava nutnou. Přísným prováděním 3leté služby zvýšil by se při stejném počtu rekrutů mírový stav armády se všemi důsledky finančními i národohospodářskými; snížením kvoty odvedených zůstala by opět plná válečná moc Francie daleko za Německem, kde rok co rok prochází dvouletým výcvikem 224.000 mužů do zálohy, jež svými ročníky tvoří většinu branných sil; v obojím případě by zůstalo z počtu novobranců 50.000 reklamantů tak jako dosud při jednoroční službě. Proto ustanovila se vláda francouzská po poradách se stranami parlamentními na bezvýminečné 2leté službě vojenské. Tím přibývá armádě druhým rokem 50.000 dříve disponovaných, ale ubývá jí na druhé straně ta část, která sloužila skutečně tři léta. Rozdíl ten činí asi 50.000 mužů. Náhradou za ně vyhlédnuti jsou tělesně méně vyvinutí branci pro služby výpomocné, jejichž vykonávání odvádělo ročně 20.000 schopných mužů od služby u praporu; krátce tedy zvýšení kontingentu rekrutů s přibráním méně způsobilých jednotlivců. Mimo to hodlá vláda zvýšením premií a j. různých výhod dociliti větší počet kapitulací poddůstojnických. Rodinám reklamantů poskytne stát podpory.

Jak vidno, spojeno je zavedení 2leté služby vojenské ve Francii s nejvyšším napjetím všech sil národních. A přec, je možno zpět? Francouz, prožívší léta 1870—71, odpoví nikoli! ⊙

*

Venezuela.*)

V poslední době mluví se a píše velice mnoho o jihoamerickém státu Venezuele. Nebude nezajímavo obeznámiti i čtenáře České Revui poněkud blíže s tímto státem.

Venezuelu nazývají zemí, v níž revoluce je chronickou chorobou. Není však celá země tímto zlem zachvácena, nýbrž jen území severně od Orinoka, v němž největší úlohu hrají města Caracas a Valencia. A území to je i kulturně i obchodně a průmyslně nejpokročilejším. Tato část země, jež pro mezinárodní styky politické i obchodní je nejdůležitější, má dva hlavní přístavy La Guaira a Puerto Cabello a tři železniční tratě La Guaira—Caracas, Puerto Cabello—Valencia a spojovací Caracas—Valencia. Tato trať je nejdelší (180 km.) a je v rukou německých a nejvíce se vyplácí; trati druhé jsou kratší (38 km. a 58 km.) a jsou majetkem anglickým.

---

*) Prameny: Blanco Fombona Le Venezuela littéraire, La Revue XIV. 3. — Schott, Beobachtungen über Venezuela, Globus 4 XXXIII. 6. — Garien. Autour de la Guerre Venezuela. La Revue XIV. 2. — Gautier, Au Venezuela, Le Tour du Monde IX. 4. 5. — Labadie-Lagrave, Caracas, le Paris de l'Amérique du Sud. Le Tour du Monde, IX 3. a j.

Města Venezuelská jsou po většině elektricky osvětlena. Komunikaci zprostředkují tramwaye, tažené mezky. Vůbec činí města této nejpokročilejší části přívětivý, evropský dojem. Čím více na jih, tím nuzněji vše vypadá. Místo silnic neschůdné cesty, města plná rozvalenin, smutná a spustlá, obyvatelstvo nuzné.

Hustota obyvatelstva je velice nízká: 2 lidé na 1 km.²!

Venezuela je *zemí plantáží*: pěstování kávy, kakaa, cukrovníku, zaujímá přední místo. Vedle toho chov dobytka je na vysokém stupni. Roku 1894 pěstováno bylo na 17 milionů kusů dobytka ve Venezuele, jejíž rozloha činí as tolik co Francie s Německem a jež nemá obyvatelstva víc než 2½ milionu.

Vývoz z Venezuely obnáší průměrně 75 milionů korun, dovoz asi 50 milionů.

Řeči vládnoucí je španělština. *Obyvatelstvo* je silně zkříženo. Nejvíce je Kreolů (25 proc.), pak Indiánů (10 procent), Negrů (6 proc.) a asi 1½ proc. bělochů. Dalších 55 proc. obyvatelstva je úplně zkříženo. Jsou tedy míšenci ve Venezuele rozhodně ve většině. Proto také není možno, aby v lidu tom byla jedna jediná idea národní. A z té příčiny lze si vysvětliti ty věčné bouře a revoluce, jež znítají zemi venezuelskou. Že surovost mravů tam vládne, toho ne poslední příčinou je i úžasně nízká vzdělanost. Vždyť z 2½ milionů obyvatelů r. 1894 napočteno bylo 2 miliony analfabetů!

Intelligence bělošská (jež, kdyby zemi tu mohla ovládnouti, zavedla by jistě lepší pořádek a blahobyt) je až posud velice slabá (30.000!) a v složení svém různorodá (Španělů 14 tisíc, Francouzů 2½ tisíce, Němců 1 tisíc, Vlachů 3 tisíce, Angličanů 6 tisíc, Holanďanů 4.000 a Sev. Američanů 230).

Od roku 1886 zuří *občanská válka* ve Venezuele skoro neustále. President Castro, jenž onoho roku na sebe strhl vládu a drží ji až podnes, je opravdový diktator, jenž brání se hrůzovládou, odírá zemi, uráží zástupce cizích mocností, tak že proti němu od r. 1902 vede bohatý Venezuelan Matos vleklou, ale úpornou válku.

Vojsko Venezuelské v míru nepostačí nikterak jakmile vypukne revoluce; tu pak vzniká armáda sebraná odevšad, ba spíše sehnaná, neboť kdo jen může unésti ručnici, je k tomu donucen. Výzbroj je velmi nuzná, výstroj vůbec není, každý jde do boje ve svém šatě, ale bije se s zuřivostí do poslední patrony.

Zvítězí-li Matos, nebude to o nic větším štěstím pro Venezuelu, než vyhraje-li Castro. Ten i onen budou vždy snažiti se po svém vlastním zisku. Matos bude především hleděti obrati zemi o tolik, mnoho-li vydal na válku.

Města venezuelská — v území severním — mají vzezření měst španělských: tytéž traditionelní balkony, totéž noční „pelar la pava", flirt, s nímž obeznámil nás dokonale dr. Pavel Durdík; největším

z měst venezuelských je *Caracas*, čítající více než 80.000 obyvatelů. Pařiží jihoafrickou zvou toto město a ne neprávem.

Je to město veselé, rušností svých ulic právě připomínající Paříž. Co cizince na první pohled udiví, je značný počet pomníků. Není divu, že tu jsou pomníky Bolivara a Washingtona, ale fantasie a lokální vlastenectví Venezuelanů nadělalo si tolik velikánů, že dojem před cizinou je úplný. Ovšem nesmíme dále pátrati, co ten onen muž, pomníkem zvěčněný, vykonal — byli bychom zklamáni nepatrností zásluh.

Mezi budovami veřejnými vyniká nádherná stavba opery, vládní palác, vítězná brána a m. j.

Veselost města projevuje se všeobecně vládnoucím jasným (jasně růžovým, zeleným aneb modrým) nátěrem domů. Sytá zeleň stromoví prostoupena tu je jasnými barvami domů, k tomu pak přimysleme si čisté, modré nebe — jaký div, že cestovatelé z Caracasu odnášívají si dojmy co nejjasnější.

K tomu na ulicích panující veselý ruch, čilá návštěva kaváren boulevardních, nádhera restaurací — a obraz malé Paříže je úplný.

Venezuelan má jedinou snahu: vyšinouti se co nejvýše. Býti generálem nebo mocným publicistou je dvojí ideál Venezuelana. Proto také Venezuela zrodila největšího vůdce (Bolivara) i největšího básníka a publicistu jihoamerického (Bella). Dnešní literární ruch ve Venezuele je čilý, vyjma drama, jež je v úpadku. Hlavní revue informační je El Cojo Illustrado.

Dr. *Bořivoj Prusík.*

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTI.

K jubileu Jar. Vrchlického. — Přemíra byla těch, kdož v sedmnáctý den letošního února od plic volali: „Evoë! — Zdráv buď!" kupivše slova, slova, slova, slova v horu velikou, slova příliš hlasitá, než aby ve změti jejich nezanikl tichý projev spravedlivých, než aby ve změti jejich hřivý pozdrav přátelských rtů neoslyšán nezůstal. Auguři připjali své jméno ku jménu jeho, auguři prostřednosti, zajavše jej ve svůj kruh, auguři, denním stykem osobě jeho blízcí, ale srdcem srdce jeho dalecí, ach, dalecí, a doba až přijde, kdy historie k těm listům dneška sáhne, pustoty se zhrozí banální a studené, jež začiší z té oslavy Člověka, k jehož jménu připíná se epocha našeho vývoje literního.

*

Padesát let rušného života — třicet roků horečné práce veřejné — dvacetiletí drásavých bojů! Je údělem reformatorův býti se a bitu býti. Rozbity-li okenice, bránivší výhledu do dalekého kraje, rozkvetlého a vonného, a zdravého vzduchu proudění: zrakové, nepřipravení na oslnivé světlo, zabolí, a hlavy, omámeny náhlým

převratem, chápati nedovedou a tím méně cenit práce velikost a význam. Zápas nutností; zde zápas dvacetiletý. O svobodu myšlénky, o právo výrazu bojováno, o přijetí pode domácí střechu. A noví rodili se odpůrcové s novými důvody. Stihaný pro hloubi myšlenkovou nechápavšími literárními patriarchy let sedmdesátých, stihaný pro kosmopolis kultury a odlehlost uměleckého nazírání chápajícími vrstevníky let osmdesátých, básník v letech devadesátých stihán jest pro — mělkost a súžený obzor poesii svých těmi právě, kdož přišli po cestách vývoje a vyspívání, prací jeho zřízených! —

*

Vrchlického boje ty k odmlčení nepřivedly; výrok „Inter arma . . .“ ztratil na ceně. Poësie jeho, podobná včele neúnavného křídla, nezná hranic a mezí, sbírá látky, potřebné k dílu, v široké krajův rozlehlosti a spracovává. Energie pracovitosti jakoby těmi zápasy jen víc a více ještě se zocelovala, dílo roste a roste, dílo, zajímající všechny ty obzory, ku kterým v literární kosmopoli časův i národův až do dnů našich kdy se spělo a dospělo. Pro nové kultury básnické dnů napotomních půda připravena. Vývoj, překonávající dneškem včerejšek, klidně nechť a bez přerušení se bere v před! Čím zněla a v hodině přítomné zní struna poësie světové, svou odezvu nalezlo na strunách nástroje jeho. Budoucnosti třeba jen další akkord nového znění připojit!

*

Quantitou svojí — v obou oddílech: původním i přeloženém — obrovité básnické dílo Vrchlického, nenašedši dosud a sotva v brzku naleznoucí, kdo by po celé hloubce bytosti jeho je prozkoumal a soud vynesl, velkolepým jest výrazem síly ducha a obsáhlosti erudice svého tvůrce a přec nikoli výrazem celým. Vedle Vrchlického básníka stojí zde Vrchlický kritik a žurnalista, vedle největšího přispívatele listům belletristickým spolupracovník revuí a listů politických. Verši, zastupujícími úvodník, zahajuje vydávání denníku politické strany jedné s ochotou, s kterou se ujímá redakce měsíčníku politické strany jiné; ruka jeho připravena stále posloužiti všem a všude —

My v „České Revui“, přejavší řízení její z jeho rukou, v plném povědomí péče, již jí věnoval, a u připomínání toho sobě k holdu těch upřímných a poctivých hold připojujem' svůj, hold jménu i práci, v níž vtělen jest Člověk! *Tejřov.*

*

Dne 21. února zemřel **Dr. František Josef Studnička,** řádný professor mathematiky a fysiky na české universitě Karlo-Ferdinandově, znamenitý učenec a spisovatel.

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

AP
52
C38
roč.6
pt.1

Česká revue

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY